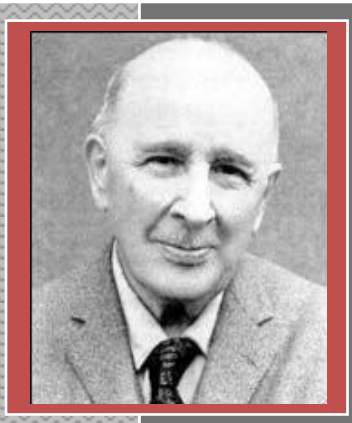

OSMANLI TARİHİ
1. Cilt

Ord. Prof. İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI

Anadolu Selçukluları ve Anadolu Beylikleri hakkında bir mukaddime ile Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan İstanbul'un fethine kadar

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARI

DÜNYA TARİHİ

OSMANLI TARİHİ

Ord. Prof. İSMAİL HAKKI UZUNÇARŞILI
Türk Tarih Kurumu Üyesi

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ—ANKARA
1988

BÜYÜK OSMANLI TARİHİ

ÖNSÖZ

Osmanlı devletinin kurulmasından itibaren onbeşinci asır ortalarına kadar olan ve bir buçuk asırdan ziyade süren devir, kaynak itibariyle çok noksandır; hele ilk devirlere ait belgeler ve sair kaynaklar yok denecek derecede azdır; bundan başka, mevcut rivayet ve nakillerin zamanları ve tarihleri de birbirlerini tutmamaktadır; bunun için onbeşinci asrın ikinci yarısında yazılmış olan Osmanlı tarihlerine bakarak bahsedeceğimiz bir buçuk asırlık zaman için bir tarih kaleme almak ne kadar hatalı ise, yalnız yabancı kaynaklara dayanarak yahut onları esas tutarak bir Osmanlı tarihi yazmak daha hatalı olacağından şüphe yoktur. Bundan dolayı, bir taraftan Bizans ve Latin (bilhassa Venedik) menbalariyle, noksan olmakla beraber Osmanlı vekayinamelerini ve bilhassa Osmanlıların bu devirleri hakkında bizi oldukça tenvir eden Arap kaynaklarını karşılaştırmak ve diğer taraftan Osmanlı tarihini alâkadar eden ve son zamanlarda neşredilmiş olan yeni vesika ve tarihlerden istifade etmek suretiyle - daha az hatalı- bir Osmanlı tarihi kaleme almak ciheti vardır ki, bu eser onun neticesidir.

Çizilen programa göre bu birinci cilt tam ve kâmil olmamakla beraber, şimdiye kadar yazılmış olan Osmanlı tarihlerine nazaran daha şümullü ve daha vuzuhlu ve daha doğru olduğundan, vesikalariyle beraber mufassal yazılıncaya kadar bunun gençlerimizin oldukça istifadelerim temin edeceğine eminim.

Bu ciltte şimdiye kadar tarihlerimizde toplu olarak gösterilmeyen ve bundan dolayı okuyucuların da toplu bir fikir edinmelerine imkân olmayan Osmanlıların komşulariyle olan münasibat kısmı da kısa olarak topluca gösterilmiştir. Bu kısım Osmanlıların münasibette bulundukları devletlerle Osmanlı devleti arasındaki hadiseleri bir silsile halinde hulâsa etmektedir.

Bunun için, kitabımızda ayrı bir bütün halinde Osmanlıların münasibette bulundukları devletler ve prenslikler ayrı ayrı hulâsa edilmiştir.

Osmanlı tarihinin bu cildini yazarken başvurduğum kaynaklar arasında pek az müstesnalarından sarf-ı nazar, maalesef yirminci asrın düşüncesine aykırı, yani taassuptan dolayı garezkârane yazılmış tarihlere ve mütalealara da rastlanmaktadır. Bu eserler onbirinci ve onikinci asırlardaki haçlı seferleri esnasında görülen kaba ve mutaassıp bir zihniyetle yazılmış olup, bugünkü ilim ve fen asrına uymuyor ve yakışmıyor.

Bu garezkârane yazılmış tarihler, Osmanlı devleti teşkilâtının kuvvetiyle mütenasip olarak bu devletin fütuhatı esnasında takip etmiş olduğu âdilâne hareketleri görüp bütün hıristiyanlarla dolu olan Balkan yarımadasının bir avuç müslüman Türk tarafından kısa bir zamanda istilâsını bir türlü hazmedemiyerek yazdıkları eserlerle bizi haksız olarak incitmektedirler; müdafaa etmek istedikleri Balkan devletlerinin birbirleriyle boğuşmalarını ve tebaalarına karşı adaletsiz hareketlerini, vicdan hürriyetine müsaade etmemelerini ve bunların arasındaki saltanat kavgalarını ve mezhep kavgalarını yine kendileri yazdıkları halde, asıl kabahati yukarıda yazdığımız hâdiselerden istifade ederek Balkanları istilâ eden Türklere yüklemektedirler.

Yine bunlar Osmanlı Türklerinin gayrı müslim halka karşı âdilâne hareketlerini ve ağır vergiler altında ezilmekte olan yeni tabaadan az vergi (cizye) almakla iktifa ederek onların din ve mezhep işlerine karışmadıklarını ve hıristiyan kızlariyle evlenmelerini ve nihayet bütün bu ve buna benzer hareketleriyle istilâ edilen yerlerdeki halkın kalblerini teshir eylediklerini görüp bu halden müteessir oluyorlar ve bundan dolayı hissiyatları, mantık ve muhakemelerine galebe ederek teessürlerini bir kin ve gayz halinde bize tevcih ediyorlar.

Bunlardan başka, böyle garezkârane mütalealar yazmayarak daha mutedil olan bazıları da bu büyük fütuhatın önderleri olan Osmanlı padişahlarını ihtida etmiş birer hıristiyan olarak göstermek gibi garabetlerle uzun uzadıya mütalealar yürütüyorlar ki, bunun ne kadar indî ve esassız olduğunu Osmanlıların mensup oldukları Kayı boyundan bahsederken göreceğiz.

Bereket versin ki bu mütalealar umumi değildir; bunların dışında böyle bir tesire kapılmadan oldukça bir tarafsızlık ile

Osmanlı vekayiini inceleyenler ve Türklerin âdilâne hareketlerini gösterenler de vardır.

Ben gerek bu cildi ve gerek daha sonraki ciltleri hazırlarken gördüğüm kaynakları hisse mağlup olmayarak tarafsız bir görüşle inceleyip göstermeğe çalıştım. Binaenaleyh gerek olayların cereyan tarzını anlatırken ve gerek bunlardan neticeler çıkartırken hakikatten ayrılmadığımı zannediyorum.

İSMAİL HAKKI UZUNÇARŞILI[1]

[1] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1/XVII-XIX.

İÇİNDEKİLER

BÜYÜK OSMANLI TARİHİ 3
ÖNSÖZ 3
1- XIII. YÜZYILDA ANADOLU'YA BÎR BAKIŞ 17
1071'den 1242 tarihine kadar bir icmal 17
1237'den Sonraki Durum 24
1243 Kösedağ Bozgunluğu 25
Moğollarla Anlaşma Neticesindeki Durum 26
Anadolu Selçukîleri Ülkesinde Moğol hâkimiyeti 27
Saltanat mücadelesi 27
Memlûk ordusunun Anadoluya girmesi 30
Cimri vakası 31
Yıne Post Kavgası 32
1283'den Sonraki Durum 34
Selçuk Saltanatında Fasıla Ve Memleketin Dörde Taksimi 35
Selcuk Ailesinin Tekrar Hükümdarlığa Getirilmesi 35
XII. ve XIII. Yüzyıllarda Anadolu'daki Kültür ve İmar Hareketlerine Bir Bakış 37
İlmi Ve Sosyal Müesseseler 42
Anadolu Selçukîleri Zamanında İdarî Ve Askerî Teşkilât 44
Divanhaneler 44
Eyalet İdareleri 45
Askeri İşler 46
2- XIII. YÜZYILDA RUM İMPARATORLUĞUNUN ANADOLU'DAKİ SON DURUM 47
İznik İmparatorluğu 47
3- XIV. YÜZYILDAN İTİBAREN ANADOLU BEYLİKLERİNİN SİYASÎ DURUMLARI 51
Karaman Oğulları Beyliği 54
Eşref Oğulları Beyliği 58
Hamid Oğulları Beyliği 59
Hamid Oğulları'nın Antalya Şubesi 61
Menteşe Oğulları Beyliği 63
Germiyan Oğulları Beyliği 66
Sahıb Ata Ogulları 70
Ladîk Yahut Denîzli Beylîği 71
Aydın Oğulları Beylîğî 72
Saruhan Oğulları Beylîğî 79

Karasi Beyliği 82
Candar Oğulları Beylîğî 84
Candar Oğulları Beyliğinin İkiye Ayrılması 87
Candar Beyliğinin İkinci Defa Parçalanması 88
Candar Oğulları Adına Yazılmış Eserler 92
Anadolu Beyliklerinde İlmî Ve Sosyal Durum 92
4- KAYI BOYU-ERTUĞRUL-GAZÎ OSMAN BEYLER 93
An'anaye Göre Oğuz Boyları Damgaları 93
Kayı Boyu Ve Osmanlı Âîlesî 97
Osman Beyin Aşiret Reisliği Ve Uc Beyliği 100
Osman Bey'in Ahilerle Münaeebeti 102
Koyunhisar muharebesi 105
Osman Bey in Oğulları Ve Alâüddin Ali Bey 109
OSMANLI BEYLİĞİNİN KURULUŞU, İLK FAALİYETİ VE TEŞKİLÂTI 111
Mühîm Bizans Şehirlerinin Zabt Edilmeleri 111
Bursa'nın Alınması 111
Pelekanon Muharebesi Ve İznik'in Zabtı 113
İzmit'in Alınması 115
Osmanlıların Anadolu harekâtı 115
Karaesi Bir Kısmının Alınması 116
Ankara'nın Zaptı 117
Osmanlı Beyliğinin İlk Teşkilâtı 117
İlk Osmanlı Akçesi 117
Divan Ve İlk Vezirler 118
Şehir Ve Kaza İdareleri 119
Askeri Düzen 119
XIV. YÜZYIL BAŞINDAN XV. YÜZYIL ORTALARINA KADAR OSMANLI — BİZANS MÜNASEBETLERİ 121
Katalanların Daveti 122
İmparatorluğun Daha Sonraki Durumu 123
Savcı Ve Andronıkos İsyanları 132
Serea Vakası 133
Bozcaada Meselesi 133
OSMANLILARIN BALKAN YARIM ADASINDAKİ FÜTUHATI 141
Rumeli'ye Geçiş 141
Rumeli İstilasınında Bir Gerileme 144
Anadolu'daki Durum 145
Balkanlarda Osmanlı Fütuhatı 147

Edirne'nin Fethi 148
Fütuhatın Devamı Çirmen Veya Sırp Sındığı Muharebesi ... 151
İkinci Meriç (Çirmen) Muharebesi 154
Rumeli'de Savaşın Tatili Ve Bu Sırada Yapılan İşler 156
Savaşın Başlamasîyle Yeni Fütuhat 158
Çandarlı Hayreddın Paşanın Arnavutluk Harekâtı 159
GÜNEY DOĞU AVRUPA KITASINA GÖÇMEN NAKLİ 160
Osmanlı İstilâsındaki Muvaffakiyetlerin Manevî Sebebleri 162
OSMANLILARIN BALKAN DEVLETLERİ VE PRENSLİKLERİ İLE MÜNASEBETLERİ 167
Osmanlı - Bulgar Münasîbetlerî 167
İki Kardeş Mücadelesi 169
Çandarh Zade Ali Paşa'nın Bulgaristan'ı İstilâsı 171
Bulgarıstan'ın Tamamen İşgali 172
Sırp Kırallığı 173
Duşan ve Büyük Sırbistan 174
Sırp Krallığının Parçalanması 176
Sırp Despotu Lazar Zamanı 178
Osmanlılar Ve Arnavutluk 179
XIV. Yüzyılda Arnavutluk 179
Osmanlıların Arnavutluk harekâtı 181
Bazı Arnavut Prenslikleri 182
Kastriyota Ailesi 183
İskender Bey 185
Osmanlı-Eflâk Münasebetleri Ve Boğdan Île İlk Temas 186
Osmanlı - Boğdan Münasebetleri 190
Osmanlı - Bosna Kırallığı Münasebetleri 191
Hersek Dukalığı 195
Raguza Cumhuriyeti 196
OSMANLILARIN AKDENİZ VE AVRUPA DEVLETLERİYLE MÜNASEBETLERİ 197
Venedik Cumhuriyeti 197
Cumhuriyetin Genişlemesi 198
Venedik - Ceneviz Rekabeti 198
Osmanlılarla Venedikliler 198
Venediklilerle Ticari Münasebet 201
Ceneviz Cumhuriyeti 201
İdare Şekli 201
Ticaret Faaliyeti 202
Venedik — Cenevia Çarpışması 203

Ceneviz Sömürgeleri 203
Osmanlılarla olan münasebetler 204
İtalya'daki Diğer Hükümetler 206
Papaların Nüfuzları 206
Türk İstilâlarına Karşı Papaların Faaliyetleri 208
Papalara Karşı Osmanlıların Sivaseti 208
Osmanlı -Macar Münasîbetlerî 209
Kral Layoş (Ludvig) 210
Sigismund 210
Fransa 213
VI. Şarlra 214
İngiltere 214
Osmanlı Türkleri İle İik Temas 215
ANKARA SAVAŞI SONUNA KADAR ANADOLU VE RUMELİ'DEKİ OSMANLI VEKAYİİ 215
Karaman Hukümdarınn Osmanlı Topraklarına Taarruzu 216
Sultan Murad'ın Anadolu Ya Hareketi 217
Ploşnîk Mağlubiyeti Neticesinde Balkan İttifakı Ve Bulgarların Harb Dışı Edilmesi 218
Balkanlarda Osmanlılar Aleyhine Üçüncü İttifak Hareketi 219
Bulgarların Harp Dışı Edilmesi 219
Birinci Kosova Savaşı (791 H. /1389 M.) 221
Son Karar 221
Ikı Tarafın Harb Nizamı 222
Sultan Murad'ın Sehadeti 223
Sultan Muradın Şahsiyeti 225
Yıldırım Bayezid'in Hükümdarlığı Ve Anadolu Harekâtı 227
Bazı Anadolu Beyliklerinin İlhakı 227
Karaman Seferi 230
Rumeli Harekâtı 232
Tuna Boyu Olayları 232
Selaniğin Alımnası 234
1391'de Osmanlılar Tarafından İstanbul'un Ablukası 235
Yıldırım Bayezid Ve Sîgîsmund 236
Bulgar Kıralhğının Sona Ermesi 237
Bayezid'in Anadolu Harekâtı 238
Kırk Dilim Muharebesi 239
Büyük Haçlı Seferi Ve Nîğebolu Muharebesi 241
Osmanlılara Karşı İttifak 242

Haçlıların Hududu Geçmeleri 243
Yıldırım Bayezıd'in Düşmana Karşı Hareketi 244
Fransızların Taarruzu 246
Netice 247
İstanbul'un Muhasarası 250
Karaman Seferi Ve Alâüddin Beyin Katli 255
Samsun İle Kadiburhaneddin Memleketlerinin Ve Malatya'nın Alınması 257
Samsun'un Elde Edilmesi 257
Kadı Burhanddin'e Ait Sivas Ve Ve Diğer Yerlerin İlhaki 258
Malatya'nın Zabtı 259
Tîmur Ve Bayezid 261
Timur'un Zuhuri 261
Timur'la İlk Münasebet 262
Timur Tarafından Sivas'ın Zabtı 263
Timur'un Suriye Seferi 263
Osmanlı Padişahının Durumu 264
İki Taraf Ordularının Hareketi 268
Ankara Meydan Muharebesi 269
Ankara Muharebesinden Sonraki Durum 274
Yıldırım Bayezid'in Vefatı 278
OSMANLI DEVLETİNİN PARÇALANMASI 281
İç Durum 281
Timur'un Siyaseti 283
Osmanlı Şehzadelerinin Saltanat Mücadeleleri 284
İsa Ve Mehmed Çelebiler'in Mücadeleleri 286
Emir Süleyman Ve Çelebi Mehmed Mücadeleleri 289
Musa Çelebi'nin Rumeli'ye Geçirilmesi 291
Emir Süleyman Ve Musa Çelebi Mücadeleleri 292
Musa Çelebi'nin Rumeli'de Hükümdarlığı 293
OSMANLI DEVLETİ'NİN BİR İDARE ALTINDA TOPLANMASI 298
I. Mehmed devri 298
Anadolu Harekâtı 301
İzmir'in Zabtı 302
Karaman Seferi 303
Venediklilerle İlk Deniz Muharebesi 305
Eflâk Meselesi Ve Macarlarla Mücadele 307
Anadolu Harekâtı 307
Candar beylerile münasebat 308
Samsun'un Alınması 309

Osmanlıların Doğu Hududu 310
Samavna Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddîn Vak'ası 312
Şeyh Bedreddin Kimdir ? 312
Bedreddın'in Tahsili 312
Bedreddin'in Faaliyeti Ve Kazaskerliği 313
Bedreddin'in Rumeli'ye Kaçarak İsyanı 314
Bürklüce'ye Torlak Kemal İsyanları 314
Şeyh Bedreddin'in Yakalanarak İdamı 315
Şeyh Bedreddin'in Eserleri 317
Yıldırım Bayezid'in Oğlu Mustafa Çelebî Vakası 318
Mustafa Çelebi 318
Mustafa Çelebi'nin İmparatorla Anlaşması 319
Çelebi Mehmed'in Tesisleri 322
Çelebi Mehmed'in vefatı 322
Çelebi Mehmed'in Şahsiyeti 324
İkîncî Murad'ın Hükümdarlığı 325
Imparatorun Tazıyeti Ve Teklifleri 325
Mustafa Çelebi'nin Ele Alınması 326
Bayezıd Paşanın Mustafa Çelebi Üzrine Gönderilmesi 327
Sultan Murad'a Yardım Teklifi 330
Mustafa Çelebi'nin Anadolu Tarafına Geçmesi 331
Muştafa Çelebi'nin Firari Ve Akibeti 333
İmparatornn Elçi Göndermesi 336
İstanbul'un Muhasarası 337
Küçük Mustafa Çelebî Vak'ası 338
Candâr Oğullarîyle Mücadele 341
Isfendıyar Beyin Osmanlılar Aleyhîne Faaliyeti 341
Osmalılarla Müsaleha 341
İkîncî Muradın İdarî Faaliyeti 342
Genç Padişahın İdareyi Ele Alması 342
İbrahim Ve Hacı Ivaz Paşalar 344
Rumeli'de İstikrar 345
Eflak Durumu 345
İmparatorla Anlaşma 345
Sırp Despotunun Sultan Murad Tarafından Alman İmparatoruna Gönderilmesi 346
Menteşe Beyliğinin İlhakı 347
Aydınoğlu Cüneyd Beyın Akıbeti 347
Bu Sırada Osmanlılarla Karaman Oğulları Münasebâtı 348

Karamanoglu Mehmed ve Ali Beyler 348
II. Murad'ın Karamanoğlu İbrahim Beye Yardımı 349
Lala Yörgüç Paşanın Faaliyeti 350
Kızıl Koca Oğullarının Akıbetleri 351
Koca Kayası beyi Haydar Bey 352
Canık Kalesinin Alınması 352
Germiyan Beği'nin Memleketini Iı. Murad'a Vasiyyet Etmesi 353
Rumeli Vaziyeti 354
Sırbıstan İşleri Ve Sigismund 354
Rümeli Beyleri Vakası 355
Selanik Ve Yanya'nın Alınması 355
Selanik Ve Osmanlılar 355
Selanik Zaptı 357
Yanya'nın Alınması 358
Macarların Balkanlardaki Rolleri 359
Eflak İşi 359
Sırbistan İşi 360
Osmanlılar Aleyhine Sırp-Macar Ye Karamanoğlü İttifakları 361
Sultan Murad'ın Macaristan Seferi 363
Sırbıstan'ın İşgali 364
Belgrad'ın Muhasarası 365
Jan Hunyad - Haçlı Seferi Ve Edirne – Segedîn Muahedesi . 366
Macaristan'a İkinci Defa Akın 367
Osmanlılar Aleyhine İttifak 367
Taarruz ve Morava Muharebest 368
Izladı muharebesi 369
Karamanoğlunun Haçlılarla İttifak Ederek Sulhu Bozması 370
Edirne –Segedin Muahedesi 372
Karaman Seferi 373
Buyuk İttifak 377
Haçlıların Hududu Geçmeleri 378
Sultan Murad'ın Ordunun Başına Daveti 379
Varna Muharebesi 380
Ikı Taralın Harp Nizamı 380
II. Murad'ın İkinci Defa Hükümdarlığı 383
II. Mehmed'ın İkinci Defa Hükümdarlığı 384
Sultan Murad'ın Üçüncü Defa Hükümdarlığı 385
Mora'nın Türk Nüfuzu Altına Gîrmesî 385

Moranın Kapısı Korent Berzahı 385
Korent'in alınması ve Mora'nın Türkegemenliği altına girmesi 386
Arnavudluk Ve İskender Bey 387
Xv. Asrın İlk Yarısında Arnavutluk'taki Durum 388
Kastrıyota Ailesı Ve İskender Bey 388
İkinci Kosova Muharebesi 390
Jan Hunyad'in Yeni Bir Haçlı Seferi 390
Hunyad'ın Hududu Geçmesi 390
Üç gun suren muharebe 391
II. Murad'ın Son Seneleri 393
Sultan Murad'in Tesisleri 394
II. Murad'ın Vefatı Ve Şahsiyeti 394
Sultan II. Mehmed'in (Fatih) Hükümdarlığı 395
Karamanoglunun Sulhu Bozması 396
Imparatorun Sultan Mehmed'i Tahriki 398
İmparatorla Bozuşma 399
Boğazkesen Kalesi Yapılmasına Hazırlıklık Ve İmparatorun Telâşı 399
İmparatorun Edirne'ye Elçi Yollaması 401
Boğazkesen Veya Rumeli Hisarının 402
Istanbul Fethine Hazırlık 404
Bu Sırada Bizans Ve Avrupa Durumu 405
Kiliselerin Birleşmesi Aleyhinde Hareketler 406
İstanbul Üzerine Hareket 408
İlk Gelen Kuvvet Ve Şehir Haricindeki Kalelerin İşgali 408
Mora'ya Akın 409
Sultan Mehmed'in İstanbul Üzerine Hareketi 409
Muhasara Esnasında Surların Hali 411
Istanbul'a Yardımcı Kuvvet Gelmesi 411
İstanbul'un Kuşatılma Vaziyeti 412
Osmanlıların Muhasara Kuvvetleri 413
Bizans'ın Kara Ve Deniz Kuvvetleri 414
İstanbul Un Teslimi Teklifi Ve Red Cevabı 415
İstanbul'un Fethi 416
Deniz Muharebesi 417
Ordu Görüşmesi 418
Halice Donanma İndirilmesi 419
6 Mayıstaki İkinci Hücum 422

12 Mayıs Taarruzu 422
İmparatora Son Teslim Teklifi 423
Macaristan Kiralının Elçisi 423
Ordu Müzakeresi 424
Umumi Hücum 425
Umumi hücum ve şehrin zaptı 426
Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'a Girmesi 429
ORTALARINA KADAR OSMAN OĞULLARI AİLESİ 432
Osmanlı hanedanı ve Pâdişâhlar 432
Padişahların Şahsiyetleri 434
Osmanlı Saltanatı 436
Osmanlı Şehzadeleri 437
OSMANLILARIN İLK DEVLET TEŞKİLÂTI 438
Merkez Teşkilâtından Divan 438
Vezir-i Azam Ve Vezirler 439
Beylerbeyıler 440
Sancak Beyleri 440
Idarı Taksimat 441
Toprağm İdaresi 442
OSMANLILARDA ASKERÎ TEŞKİLAT 444
Askerı teşkilatı icmali 444
Yaya Ve Müsellemler 445
Kapukulu Askerleri 446
Acemi Ocağı 446
Yeniçerı Ocağı 448
Cebeci Ocağı 451
Topçu Ocağı 451
Kapıkulu Süvarileri 452
Eyalet Kuvvetleri 454
Tımarlı Süvarisi 454
Azab'lar 455
Akıncılar 456
OSMANLILARDA FİKÎR HAYATI VE ÎLMÎ-ÎÇTİMAÎ MÜESSESELER 457
XIV. VE XV. YÜZYILLARDA YAKIN ŞARKTAKİ ÎLÎM MERKEZLERİ 457
Şark Ve Garp Fikir Bayatına Dair Bir Kaç Söz 457
Osmanlılarda İlk İlmi Müesseseler 460
Medreselerin Tasnifi Ve Okutulan Dersler 462

XIV. Yüzyıl Son Yarısıyle XV. Yüzyıl'ın Îlk Yarısında Osmanlılardakl Edebî Cereyan ... 463
Xiv. Yüzyıla Ait Bir Mukaddime ... 464
İlk Eserler ... 464
Şeyhoğlu ... 464
Ahmedi ... 465
XV. Yüzyıla Ait Bir Mukaddime ... 466
XV. Yüzyılın Alim Ve Şairleri ... 467
XIV. Yüzyıl Son Yarısından XV. Yüzyıl Ortalarına Kadar Osmanlılardakî Tasavvuf Cereyanı ... 468
Ahiler ve Babâiler ... 469
Tedrisı Tasavvuf Faaliyeti ... 471
Osmanlıların İlk Devirlerinde Yazılmış Olan Bazı Eserler ... 473
Alim Ve Mütefekkirleri Himaye ... 473
Hükümdarlarla Şehzad'e Ve Devlet Adamlarına İthaf Edilen Bazı Eserler ... 474
XIV. Asır Son Yarısîyle Xv. Asır Ortalarına Kadar Osmanlılardakî Sosyal Müesseseler ... 480
Sosyal Müesseseler ... 480
Camiler ... 480
İmaretler ... 481
hastahâneler ... 482
Kervansaraylar ... 482
Zaviyeler ... 483
XV. YÜZYIL ORTALARINA KADAR OSMANLI SÎKKE YANİ PARALARI ... 484
OSMANLI DEVLETİNİN KURULUŞUNDA BÜYÜk HİZMETLERİ GÖRÜLEN BAZI AILE VE ŞAHSİYETLER ... 487
Akça Koca ... 487
Beyazıd Paşa ... 489
Çanaark Vezir Ailesi ... 490
Şeyh Edehalı ... 495
Gazı Evrenuz Bey Ve Ailesi ... 497
Hacı İvaz Paşa ... 500
Hacı İlbeği ... 502
Köse Mihal Bey ... 504
Lala Şahin Paşa ... 505
Timurtaş Paşa Ve Oğulları ... 506
Turahan Bey Ailesi ... 509

OSMANLI DEVLETİNİN KURULUŞUNDAN İSTANBULUN FETHİNE KADAR BAŞVEZİRLİKTE BULUNMUŞ OLANLAR 511
Alaüddın Paşa 512
Mızamudain Ahmed Paşa 512
Hacı Paşa 512
Sinanüddin Yusuf Pasa 513
Çandarlı Halil Hayreddin Paşa 513
Ali Paşa (Çandarlı zade) 514
Şeyh Ramazan Paşa 514
Şah Melik (Kör) 515
Bayezid Paşa 515
İbrahim Paşa (Çandarh zade) 515
Halil Paşa (Çandarhzâde) 516
BİBLİYOGRAFYA 516
9-OSMANLI DEVLETİNİN KURULUŞUNDAN XV. YÜZYIL ORTALARINA KADAR OSMANLI HÜKÜMDARLARININ ÇAĞDAŞI OLAN BAZI İSLÂM VE HIRİSTİYAN HÜKÜMDARLARI 523
Gazi Osman Bey'in Çağdaşı Hükümdarlar 523
Orhan Gazi'nin Çağdaşı Olan Hükümdarlar 524
Birinci Murad Hüdavendigâr'ın Çağdaşı Olan Hükümdarlar 526
Yıldırım Bayezid'in Çağdaşı Olan Hükümdarlar 528
Yıldırım Bayezid'in Oğulları Arasındaki Saltanat Mücadeleleri Sırasındaki Hükümdarlar 530
Sultan Çelebi Mehmed'in Çağdüşi Olan Hükümdarlar 531
Sultan II, Murad'ın Çağdaşı Olan Hükümdarlar 533

1- XIII. YÜZYILDA ANADOLU'YA BÎR BAKIŞ

1071'den 1242 tarihine kadar bir icmal

1071'deki Malazgird meydan muharebesinden sonra Oğuzların o tarihe kadar Anadolu'ya yapmış oldukları akınlar andan sonra yerleşme şeklinde kendisini göstermeğe başlamıştı. Alp Arslan'm kumandanlarından Emir Danişmend, Mengûçek, Saltuk Pont ve Kapadokya taraflarına ve Selçuk Kutulmış'un oğlu Mansur da Likaonya, Firikya havalisine yerleşmeğe başlamışlardı.

Kutulmış'un oğlu Süleyman, 1074'de Büyük Selçukilerin yüksek hâkimiyetini tanımak suretiyle Orta Anadolu hükümdarı olup Konya'yı kendisine merkez yaptı; âkilâne bir siyaset takip ederek elde" ettiği yerlerin halkını ezmedi. Onların akidelerine riayet göstererek vergi almakla iktifa etti; bu hareket tarzı Bizanslıların zararına olarak bir çok yerlerin süratle eline geçmesine vesile oldu.

Süloyman, Bizans Imparatorluğu'ndaki saltanat mücadelelerinde müessir olarak işine gelen tarafa yardım etti; hâdiselerden istifade ederek hududunu genişlete genişlete kuzeye doğru ilerleyerek İznik"'! zabt ile merkezini oraya nakletti; îstanbuVu almak istedi; bir taraftan fütuhatı Marmara ve Ege denizlerine kadar dayandı (1080).

Bu durum üzerine telâşa düşen Bizans İmparatoru Aleksi Komnen, Süleyman'la muahede yaparak ona her sene bir vergi vermeği ve Süleyman da ona her hususta yardım etmeği kabul etti.

Süleyman 477 H./1084 M. de vefat ettikten sonra Anadolu'da onun emri altındaki kumandanlar başı boş kaldılar. Bunların içerisinde en meşhuru Emir Çaka idi; bu 1095'de Foça, Urla ile Midilli, Sakız, Sisam adalarını zabt ederek bu havalive hâkim olmuştu; bu sırada büyük Selçuk hükümdarı olan Berkyaruk tarafından Süleyman'ın oğlu Birinci Kılıç Arslan Anadolu valiliğine gönderildi (1094). Bu, derhal vaziyete hâkim oldu ve Bizans'ı tehdide başladı; Aleksi Komnen'in Papa'ya müker-reren müracaatı üzerine malûm olan Haçlı seferleri vukua geldi (1095). Anadolu'dan geçen Haçlılar Suriye ve Kudüs'e kadar indiler ve 1099'da Kudüs KırallığiToı kurdular. Bu seferler Kılıç Arslan'dan sonra oğlu Mesudve torunu ikinci Kılıç A rs-lan'lar zamanında da Anadolu'dan geçmek suretiyle devam etti; bu

vaziyetlerden istifade eden Bizans İmparatoru İznik ve ha-valiöiyle Marmara ve Ege taraflarını geri almağa muvaffak oldu.

Orta Anadolu'daki hükümetlerden Danişmend oğulları ile Anadolu Selçukileri arasında da epey mücadele oldu, nihayet Birinci Mesud, dahilî vaziyeti düzelterek bir istikrar temin etti; Bizans imparatoru Manuel Komnen ile de epey uğraştı, Haçlılara yardım eden Kilikya Ermenilerini vurarak bir hayli yerlerini aldığı gibi Ermeni baronu Toros'u vergiye bağladı (1151). Mesud 551H./1156M. de öldüğü zaman memleketi üç kısım halinde idi; bunlardan Konya, Aksaray, Niğde'de oğlu II. Kılıç Arslan, Ankara ve Çankırı tarafları diğer oğlu Şahin-şah'ın Sivas, Amasya, Niksar ve havalisi de kendisinin hâkimiyetini tanımış olan damadı Nizameddin Yağıbas'an'ın ellerinde idi.

Mesud'tan sonra tkinci Kılıç Arslan idareyi eline aldıysa da gerek kardeşi ve gerek Yağıbasan serbest hareket etmek istediler; aralarında mücadele oldu; bu mücadele Bizans împara-torluğuyla da devam etti; muvakkat barışmalar oldu. Kılıç Arslan 1164'de Yağıbasan'ın vefatiyle onun haleflerine geçen yerleri ilhak eyledi ve biraderi Şahinşah'a da galebe çaldı ve biraderine yardım eden Bizans ordusunu 1176'da Çivril taraflarında Miryokefal muharebesinde fena halde bozdu; İmparator yaralı bir halde canını zor kurtarabildi.

îkinci Kılıç Arslan'in daha sonra da Bizanslılarla mücadelesi devam etti; Bizansın eski mücadele kuvveti zaafa uğramıştı. Selçuk kuvvetleri Süzepolis (Uluborlu) ve Kütahya civarını elde ettiler.

îkinci Kılıç Arslan, ölümünden evvel memleketini oğullan arasında taksim etmek hatasında bulundu ve Konya'yı Giya-süddin Keyhusrev adındaki oğluna vererek onu hükümdar yaptı. Bunlar daha babalarının sağlığında birbirleriyle mücadeleye başladılar; Kılıç Arslan bu hatasının kanlı maceralarım görerek 588 H./1192 M. de vefat etti. Bunun memleketi taksimi sırasında ve 1190 senesinde Alman İmparatoru Fredrik Barbaros bir haçlı ordusiyle Anadolu'ya, girerek Selçuk arazisinden geçip Kt/îfcya'ya gitti.

Anadolu Selçuk hükümdarlarının azimli, ince fikirli, siyasî ve münevverlerinden olan İkinci Kılıç Arslan kendisine karşı hareket eden Bizans imparatoru, Danişmend hükümdarı, Halep Sultanı Nureddin Mahmud ve Selâhaddin Eyyubî gibi kuvvetli hasımlarına karşı türlü

türlü siyasetlerle karşı koymağa ve kendisini tehlikeden kurtarmağa muvaffak olmuş ve otuz yedi senelik hükümdarlığı hemen hep mücadele ile geçmiştir. Işrakıyyundan Şahabeddin Sühreverdî Pertevnâme ismindeki eserini ikinci Kılıç Arslan'm oğlu olan Niksar emiri Berkyaruk'a ithaf etmiştir.

Kılıç Arslan'ın memleketi oğulları arasında taksimi Selçuk Devleti bütünlüğünü parçalamış ise de kardeşler arasında epey mücadeleden sonra oğullarından Tokat Meliki Rükneddin Süleyman 1196'da kardeşlerine galebe ederek bu devleti tekrar bir idare altında toplamağa muvaffak olduğu gibi 1201 senesinde de Erzurum taraflarını Saltuklu ailesinden alarak hududunu genişletti ve Erzurumlu sevdiği biraderi Elbistan Meliki Mugisüddin Tuğrulşah'a verdi; Divriği ve havalisindeki Mengûcek beyleri de Süleyman'ın nüfuzı altına girmişti. Ermeni krallığı da kendisine vergi veriyordu. Süleyman çok değerli âlim ve azimli bir hükümdardı; serbest fikirli idi.

Rükneddin Süleyman'ın 601 H./1204 M. de vefatı üzerine yerine onbir yaşındaki oğlu Üçüncü Kılıç Arslan geçtiyse de biraderi Süleyman'a karşı mukavemet edemiyerek Bizans'a kaçan Birinci Giyasüddin Keyhusrev, bir kısım Selçuk beylerinin daveti üzerine Anadolu'ya geldi ve hükümdar îlân edildi. Süleyman'ın saltanatının son senesinde lâtinler istanbul'u işgal ettiklerinden merkezi îznih ve Trabzon olmak üzere Anadolu'da iki Rum imparatorluğu kurulmuştu.

Anadolu Selçuk Devletinin hiçbir sahil ile alâkası yoktu. Bu tarihte Antalya şehri Lâtinlerin elinde bulunuyordu. Bunların yerli Rumlara fena muamele ve Anadolu'dan Antalya limanına sevkedilen tüccar eşyasına karşı müşkilât çıkarmaları üzerine

o tarafa sevk edilen Selçuk ordusu içeriden rumlarm da yardımlariyle Antalya'yı aldı ve bu suretle Akdeniz'de bir ticarî belde elde edilmiş oldu (603 H./1206M). Bundan sonra haçlılara yardım eden Kilikya ermenileri üzerine Halep Eyyubilerinden Melik Zâhir'le müştereken hareket yapılarak Ermeni beyi yola getirildi (1208). Birinci Giyasüddin, îznik İmparatoru Laskaris ile yapmış olduğu Antiyoh muharebesinde [2] Rum ordusunu bozdu ise de ihtiyatsız hareket edip

[2] Antiyoh, Menderes nehri kenarında ve Denizli ile Nazilli kasabaları arasında ve Alaşehir'in altmış üç kilometre güney İndedir. İbn-i Bibî muharebenin Alaşehir ovasında olduğunu ve Ermeni müverrihleri ise Denizli'nin Honaz mevkiinde cereyan ettiğini kaydediyorlar.

imparatoru arayıp üzerine bizzat hücum ederek atından düşürdüğü sırada Laskaris'in can havliyle ayağa kalkarak Giyasüddin'in atının ayaklarını bir kılıç darbesiyle kesip yere düşürmesi ve sonra başını kesmesi neticesinde Selçuk ordusu bozuldu; Laskarîs çok telefat verdiğinden Selçuk kuvvetlerini takip edemedi ve sulh yaparak geri döndü (1210). Bu harb Rumlarla yapılan son Selçuk mücadelesi olmuştur.

I. Giyasüddin Keyhusrev, cesur, kahraman, siyasete vakıf, edip ve şairdi. Farsça şiirleri vardır. Ravendi (Mehmcd bin Ali bin Süleyman) Rahat-üs-sudûr adındaki farsea tarihini Giyasüddin Keyhusrev'e ithaf etmiştir.

Giyasüddin yerine devlet adamlarının karariyle büyük oğlu Malatya valisi Birinci Izzeddin Keykâvüs hükümdar îlân edildi. Fakat Tokat valisi olan biraderi Alâüddin Key-kubad, îzzeddin'i tanımayarak amcası Erzurum beyi Mu-gisüddin Tuğrulşah ile Ermeni kiralı Leon'un da yardımlarını alarak, îzzeddin'i KayserVde muhasara ettiyse de gizlice elde edilen Kilikya Ermeni kırab I. Leon'un ve arkasından Mugisüddin'in çekilmeleri ve Eyyubîlerden Harran ve Ruha hükümdarı Melik Eşrefin İzzeddin'c yardıma geleceğinin duyulması üzerine Alâüddin Keykubadda muhasarayı kaldırarak Ankara kalesine sığındı (sene 608 H./1211 M).

Bu vakayı müteakip Bizans ve Ermenilerle sulh yapan Birinci îzzeddin Keykâvüs; Ankara kalesine kapanan Alâüddin Keykubad'ı bir sene orada muhasara edip teslim aldıktan sonra Malatya'da Menşar kalesine hapsetti (1213).

Akdeniz kenarında Antalya'yı elde edenTTürklerm, Kırım, Rusya, Kıpçak taraflarındaki ticarî vaziyetten istifade etmeleri Karadeniz sahilinde bir ticaret iskelesi bulundurmağa mütevakkıf olduğundan ve bu sahil de Trabzon Rum imparatorluğu elinde bulunduğundan 1214'de bu imparatorluğun elindeki Sinop alındığı gibi İmparator Aleksi her sene vergi ve lüzumunda asker vermeği de kabul etti. îzzeddin, Suriye'deki Eyyubiye hükümdarları arasındaki rekabetten istifade ederek bazı başarılar elde etti ise de yanlış hareketi yüzünden muvaffak olamadı ve bundan az sonra da genç yaşında Öldü, yerine biraderi Alaüddin Keykubad hükümdar îlân edÜdi (616 H./1219M). II. tzzeddin de babası gibi şair ve edip olup farsca şiirleri vardır.

Burhaneddin Anevî'nin Enis-ül-Kulub adlı eseri izzeddin Keykâvüs namınadır.

Alaüddin Keykubad'm yirmi iki sene sürmüş olan devri Selçuk devletinin siyaseten, iktisaden ve imar cihetinden yükseliş devridir. Alâiye (Alanya) bunun zamanında elde edilerek Selçuk donanmasının tersanesi oldu. Bu sırada Moğollar, istilâlarına sed olan Büyük Harezm şahlığı'nı yıktıktan sonra garbe doğru ilerlemekte idiler; hattâ bu yüzden İran'dan Anadolu'ya doğru bir muhaceret başlamıştı.

Moğollarla döğüşe döğüşe 1226'da Azerbaycan'a kadar çekilen Harezmşahlardan Celâlüddin Mengüberti Eyyubîler ve Sel~ çufcıler'le ittifak ederek moğollara karşı koymak ve bir cephe teşkil etmek icap ederken bir kısm Eyyubiye hükümdarları ile Diyarbekir hükümdarı Artukîlerden Mes'ud, Celâleddin ile ve yine Eyyubîler'den Cezire ve Mardin hükümdarı Melik Eşref de bunlara karşı Alaüddin Keykubad'la ittifak ettiler. Alaüddin Keykubad bu ittifaktan istifade ederek Hısn-ı mansurh Diyarbekir hükümdarının elinden aldı; Artukî hükümdarı, Melik Eşrefle barıştı ise de Alaüddin Keykubad zabtettiği yerleri geri vermedi ve bu suretle Melik Eşrefle Alaüddin Key.kubad'ın araları açıldı; Melik Mes'ud, Melik Eşrefle ittifak ederek Selçukîlerle harb ettilerse de muvaffak olamadıkları gibi Çemişkezek ve Kâhta da zabt edildi ve nihayet Diyarbekir hükümdarı, Alaüddin Keykubad'la sulh yaparak ahnan yerleri Selçukîlere bıraktı.

Kırım Yarımadasındaki Sodak halkının ile ticaret yapan tüccarlara fena muameleleri dolayısiyle, Alâüddin Keykubad, Sinop'taki gemileriyle beylerbeyi Hüsameddin Çoban Bey kumandasiyle o tarafa kuvvet gönderdi; Sodak alınarak vergiye bağlandı (1228). Yine böylece Antakya taraflarındaki Frenk-lerle birlikte Kilikya Ermeni kırallığmın islâm ve diğer tüccarlara karşı fena muameleleri üzerine o tarafa da kuvvet gönderildi; Frenklerin yardımlarına rağmen Ermeniler mağlup edilip bazı kaleleri alındı ve Ermeni kırallığı evvelki vergisine ilâveten bir kat daha vergi vermeği kabul ile tüccarlardan gasbedilen eşyayı geri verdi. Ve yine bu sıralarda Antalya etrafındaki bazı kaleler de alınarak Frenklerin o sahillerden elleri kesildi.

Alâüddin Keykubad merkezi Erzincan olan Mengücek-lerden Alâüddin Davud Şah'dan Erzincan, Kemah ve Şarkî Karahisarh alarak Selçuk devletinin yüksek hâkimiyetini tanımış olan bu hükümete son

verdi. Bundan sonra Celâlüddin Men-güberti'nin müttefiki olan Erzurum Meliki Cihanşah, Alâüddin Keykubad ile onun müttefiki Melik Eşref Musa'ya karşı ittifak ettiler. îki taraf arasında Erzincan civarında Yassı-çemen'de vukua gelen muharebede Celâlüddin Mengûberti mağlup olarak çekildi; bunun üzerine Celâlüddin'in eline geçmiş olan Eyyubılere âid Ahlat geri alınarak Melik Eşrefe verildi; Yassı çemen mağlubiyetinde kaçamıyarak esir düşen Erzurum Meliki Cihanşah, bütün memleketlerini Alâüddin Keykubad'a teslim etti ve kendisine Aksaray ve mülhakatı dirlik verildi (1230) ve bu suretle Rükneddin Süleyman Şah zamanında olduğu gibi Anadolu Selçukîleri hududu Gürcistan'a dayandı.

Moğol istilâsı batıya doğru mütemadiyen genişliyordu; Celâlüddin Harezmşah Moğollara karşı kendisine yardım edilmesini Selçuk ve Eyyubî hükünıdarlariyle Bağdaştaki Abbasî halifesine teklif ettiyse de bunlar Celâlüddin'in ihtirasından korktukları için bu müracâata ehemmiyet vermediler. Celâlüddin Harezmşah'm 1231Me ölümünden sonra artık Moğollara karşı hiçbir mania kalmadı; bir kısım Harezni beyleri Alâüddin Keykubad'a müracaat ederek Doğu Anadolu hudutlarına yerleştirildiler. 1231'de Çermagon Noyan kumandasında bir Moğol akıncı kuvveti Erzurum'1! zabt ve Sivas'a kadar geçtiği

yerleri tahrip ettikten sonra döndü; Bunların Anadolu'ya taar-ruzlarının Gürci kıraliçesi Rosodan'nm teşvikiyle olduğundan" dolayı Alâüddin Keykubad o tarafa sefer yaparak kıraliçeyi sulhe mecbur etti; kıraliçenin kızı prenses Tamar, Al âüddin'in büyük oğlu Gıyasüddin Keyhusrev'e nikahlandı [3].

Moğolların müthiş vaziyetini görüp korkan Alâüddin Keykubad, memleketini çiğnetmemek için Moğollarla anlaşmak istedi ve bunun için bir sefaret heyeti gönderdi. Moğol ümerası, Alâüd-din'in KarakuriiTTİa kadar gelmesini ve gelecek olursa kendisine ahtacı yani tabi muamelesini yapacaklarını bildirdiler. Bu teklif Keykubad'ı şaşırttı ise de ihtiyatlı hareketi muvafık buldu ve tedbir almağa başladı.

Alâüddin Moğollara karşı Ahlat kalesinden istif ade etmek is-teyerek Melik Eşrefe ait olan Ahlat ve havalisini işgal ettirdiğinden Melik Eşrefle araları açıldı. Bunun üzerine Mısır hükümdarı ve Eyyubî

[3] Bu izdivaçtan Alâüddin'in Keykubad isminde bir oğluyla Gürcü. Hatun diye meşhur bir kızı doğmuş ve Gürcü Hatun Selçuk ümerasından Muînüddin Süleyman Pervane'ye varmıştır.

ailesi reisi Melik Kâmil, Mısır, Suriye, Elcezire ve ittifakına girmiş olan Artukluların kuvvetleriyle birlikte Seyhan nehrVmn ayaklarından olan Göksu'ya kadar geldi ve bu cihetten Anadolu'ya girmek istediyse de muvaffak olamadı ve göndermiş olduğu bir kısım kuvvetler de Harput'ta mağlup oldular ve Hama hükümdarı Melik Muzaffer ve Harput meliki Izzeddin Ahmed esir düştüler (1233).

Melik Kâmil ertesi sene tekrar Keykubad üzerine yürü-düyse de yine bir iş göremedi; üçüncü seferinde de Alâüddin Keykubad'm eline geçen kendisine ait Harran, JRu/ıa, Rakka'yı ancak kurtarabildi.

Karşılarındaki büyük tehlikeye karşı iki islâm devleti arasındaki bu durumun uzamasını doğru bulmayan Abbasî halifesi Müstansırbillâh iki devlet arasını bularak barışıklığı temin için mütareke yaptırdı (634 Muharrem/1236 Eylül).

Alâüddin Keykubad'm vefatından az evvel Moğol Kaanı Ogöday tarafından Kazvinli Şemsüddin Ömer isminde birisi elçi olarak geldi, Kaan'ın mektubunu getirerek Moğolların yüksek hâkimiyetini tanımasını teklif etti; Keykubad bu teklifi kabul etti.

Keykubad, Eyyubîlerle henüz sulh yapmadan evvel Kayseri" "civarındaki Meşhediye sahrasında bulunup bayram münasibetiyle çekilen ziyafette yediği avkuşu etinden zehirlenerek bir kaç gün sonra vefat etti (634 H./1237 Haziran).

Alâüddin Keykubad, Anadolu Selçuk hükümdarlarının her cihetten büyü ki erin dendir. Anadolu'daki hükümetleri kaldırarak bir Türk bütünlüğü vücuda getirmiş, Mardin'de hükümet eden Nâsirüddin Artuk Arslan'ı nüfuzu altına almış ve yeni yeni kanunlar yapmıştır. Alâiye (Alanya)' yi imar ile orada bir donanma vücuda getirmiştir. İlim adamlarını himaye ile gözetirdi. Namına müteaddit eserler yazılmıştır. Meşhur mutasav-vuf Şeyh Sadrüddin Konevî ile Mevlâna Celâlüddin Rumî, Necmeddin D âye diye meşhur olup Alâüddin Keykubad adına Mirsâd-ül-îbad isimli ahlakî ve terbi-yevî bir eser telif eden Şeyh Necmeddin Ebu Bekir Râzî onun devrinde yaşamışlardır. Tüccarı ve ticareti himaye ederek Anadolu'da iktisadî vaziyetin düzgünlüğü cihetinden Selçuk idaresindeki yerler en müreffeh ve mesud bir ülke olmuştu. Yalnız bazı değerli ümerasını katletmesi istikbalde memleketin büyük felâketine sebeb olmuştur. [4]

[4] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1/1-8.

1237'den Sonraki Durum

Alâüddin Keykubad'm yerine oğlu İkinci Giyasüddin Keyhusrev hükümdar oldu. Amcası zamanında başlayan ve değerli devlet adamlarının katledilmelerini mucip olan fena âdet, babasının ve daha sonra bunun zamanında da devam etti. Kölelerinin sözlerine kanan İkinci Giyasüddin, Seyfeddin Ay-bek, Zeyneddin Basara, Mübarizüddin Behramşah, Bahaüddin Kutluca ve saire gibi tecrübeli hizmet görmüş beylerini öldürttü. Harezmşah Celâlüddin Mengüberti'nin ölümünden sonra Doğu Anadolu'ya, yerleştiklerini söylediğimiz Harezm kuvvetleri Harezmli Hüsameddin Kırhan'm idaresi altında bulunuyorlardı; Alâüddin Keykubad, vefatından evvel yerine küçük oğlu İzzeddin Kılıçarslan'ın hükümdarlığını vasiyyet etmiş ve vefatını müteakib Kırhan ile ümeradan meşhur Kemalüddin Kâmyar onun vasıyyeti üzere İzzeddin'in hükümdarhğım istemişlerse de ekseriyet Giya süddin tarafında kaldığından bunlar da ister istemez ekseriyete ittibâ eylemişlerdi. İşte bundan dolayı Giyasüddin, Kırhan'ı hapsettirmiş ve bundan müteessir olan Harezm aşiret kuvvetleri de Selçuk topraklarından ayrılarak Urfa ve Harran taraflarına inip Eyyubîlerin hizmetine girmişler ve bu suretle Doğu hududu açık bırakılmıştır; Kırhan'ın hapsedilmesine Giyaseddin'in îtimad ettiği ümeradan Sadeddin Köpek sebeb olmuştu.

Giyasüddin, bu birinci hatadan sonra kıymetli beylerini öldürmek suretiyle ikinci bir hata daha yaptı. Atabeg Şemsed-din ve Taceddin Pervane de böyle katledildi; bir çocuğu dünyaya gelir gelmez, Eyyubî hükümdarı Melik ÂdiVin kızı Melike Âdile'den doğan kardeşleri Izzeddin Kılıç Arslan ile kardeşi Rükneddin Süleyman ve övey validesi melike Âdile'yi boğdurttu.

Bu haileden sonra da yine Sadeddin Köpek'in teşvikiyle Alâüddin Keykubad'ın fütuhatında başrolü oynayan meşhur Kemalüddin Kâmyar da evvelâ haps ve sonra katledildi ve Doğu Anadolu kumandanı Hüsameddin Kaymaz da aynı âkibete uğradı.

ikinci Giyaseddin Keyhusrev'in, Sadeddin Köpek'in teşvikiyle yaptığı fenalık neticesinde devlet değerli kumandanlardan mahrum kalmıştır. Selçuk hükümdarı haricî siyesette muvaffak oldu; buna da sebep Eyyubî ailesi arasındaki münafe-retti. Selçuk hükümdarı bu

vaziyetten istifade ile bazı menfaatler temin etti ise de Moğol tehlikesinin, önüne geçilemiyecek hale gelmesi üzerine Eyyubüerden elde edilen yerler elden çıktı. 1241'de korkulu bir hal alan Baba îshak adındaki Batını isyanı, Afaroş, Kefersud ve sonra Sivas, Tokad, Amasya'ya doğru yayılmıştı; nihayet zorlukla bastırıldı. [5]

1243 Kösedağ Bozgunluğu

Moğol tehlikesi sekiz dokuz sene evvel baş göstermiş, buna karşı Anadolu^ Suriye ve jfrafc'da maalesef bir müdafaa tertibatı alınmamış ve bilâkis Selçukîler, Eyyubîler, Artukîler ve Celâ-lüddin Harezmşah hazineler sarfiyle birbirleriyle boğazlaşmakta devam etmişlerdi; hattâ düşmanın kapıya geldiği ve bir

kalmayacak derecede harap ve binlerce halkı katliâm ettikleri görüldüğü halde bu cihete ehemmiyet verilmiyerek müdafaa tertibatı alınmamıştı. Bundan başka Erzurum'dan Sivas'a kadar Selçuk toprakları ilk defa müd-hiş bir akma da uğramıştı.

1242 senesi içinde Moğol kumandanı Baycu Noyin kuman-dasındaki otuz bin kişilik bir moğoî ordusu Erzurum'u kuşatmış, kale muhafızı Sinanüddin Yakut müdafaa etmiş ise de içeriden kale salmasının hiyaneti neticesinde moğol kuvvetleri kaleye girerek bütün erkekleri süt emen çocuklara varıncaya kadar öldürüp kadınlarını esir etmişler ve şehri harabeye çevirmişlerdir.

Bu felâket haberini alan Giyasüddin Keyhusrev beylerini toplayarak vaziyeti görüştü; derhal askeri toplayarak hareket edilmesi ve aynı zamanda etraftaki devletlerden yardımcı kuvvet istenmesi kararlaştırıldı. Elli bin kişilik bir süvari kuvvetiyle bizzat Giyasüddin Sivas'a geldi. Tecrübeli kumandanlar, Sivas'ta kalınarak etraftan gelecek yardımın beklenmesini tavsiye ettilerse de Baycu No\in kumandasındaki kuvvetlerin kırk bin olduğunu (hakikatte altmış bindi) duyan bazı tecrübesiz maiyyet kumandanları hükümdarın zihnini çeldiler; yardımcı kuvveti beklemektense kendi kuvvetlerimizle muvaffak oluruz dediler. Bunun üzerine Sivas'tan kalkarak Moğollar üzerine gittiler.

11 Muharrem 641/1 Temmuz 1243'de Sivas'ın Zara kasabası

[5] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1/ 8-9

şimalindeki Kösedağı tarafında vukua gelen muharebede Moğollar evvelâ mağlup vaziyete düşmüşlerse de sonradan kendilerini toplayarak galip geldiler. Selçuk ordusu dağıldı. Bütün karargâh eşyası, hazine düşman eline geçti; bin müşkülâtla kaçan Giyasüddin Keyhusrev evvelâ Tokad'a ve oradan da Konya'ya gitti.

Bu galibiyet üzerine karşısında müdafaa kuvveti kalmayan Moğollar Sivas önüne geldiler. Sivas kadısı Kırşehirli Necin e ddin'in teslimi kabul etmesiyle şehir katliâmdan kurtularak yalnız üç gün yağmalandı. Bundan sonra onbeş gün muhasaradan sonra Kayseri düştü; Erzurum'daki gibi bütün erkekler katledilip kadınlar esir alındı; bu mamur şehir de tahrip edildi. Kay-seri'nin feci vaziyetini haber alan ikinci Giyasüddin, Menderes nehri tarafında ve İznik Rum İmparatorluğu hududundaki bir kaleye kaçtı.

Bu muvaffakiyetlerden sonra Baycu bir çok ganimet malı ve hayvanla Garp Moğol ordusunun karagâhı olan Azerbaycan'-daki Mogan sahrasına döndü. [6]

Moğollarla Anlaşma Neticesindeki Durum

Kösedağı bozgunluğu üzerine Selçuk veziri Mühezzibüddin , kaçıp Amasya'ya gel misti; Kayseri felâketini duyunca ürktü ve Amasya kadısı ile görüşerek Baycu Noyin'in yanma gidip uzlaşma teklifine karar verdiler ve ikisi beraber Mogana gittiler. Görüşüp anlaştılar. Bu anlaşma gereğince, moğollara senelik bir vergi ve hayvan verilecekti.

Selçuk Devletinin istiklâlini kaybetmesi üzerine bu devlete her sene vergi veren Kilikya Ermeni kiralı Hetum vergiyi kestiği gibi fırsatı kaçırmayarak Selçukilere ait bazı kaleleri de işgal ile katliâm yapmış ve bundan başka Kayseri felâketini müteakip kendisine iltica etmiş olan Giyasüddin'in valdesi Mahperi hatun ile zevcesini ve kızını Moğol kumandanına teslim ederek onlarla birleşmişti.

Moğollarla sulh olup Suriye'ye ve güney hudutlara kaçan halk yerlerine avdet ile asayiş bir az yoluna girdikten sonra Ermenilerden intikam almak üzere Sâhib Şemseddin İsfahanı kumandasındaki bir Selçuk ordusu o tarafa gitti. Bu kuvvetler, Ermenileri vurdular ve

[6] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1/ 9-11

Tarsuslu muhasara ettilerse de moğolların müdahalesiyle daha ileri gidilemedi. Yalnız ermeniler elde ettikleri yerleri geri verdiler. Bu sırada Selçuk hükümdarı İkinci Gi-yasüddin Keyhusrev vefat etti (644 H./1246 M).

İkinci Giyasüddin Keyhusrev, sefahate düşkündü. Moğol felâketinden sonra devlet işlerini vezir Mühezzibüddin Ali ile Şemseddin tsfahanî ve Celâlüddin Karatay gibi tecrübeli ellere bırakmıştı.

Giyasüddin Keyhusrev, zamanında İstanbul Lâtin İmparatoru İkinci Bodoen, İznik imparatoru Jan Dukas tarafından sıkıştırılmakta olduğundan Selçuküerden yardım istemişti; Koseâağ muharebesinden sonra kendi başının derdine düşen Selçuk hükümdarı bu teklife muvafakat etmekle beraber fiilî teşebbüse geçmemiş ve hattâ İznik împaratoriyle anlaşmağı siyasetine daha uygun bulmuştu. Bundan dolayı Selçuk ve İznik hükümdarları Tripolis (Denizli'nin Boldan kasabası yakınında) şehrinde görüşüp anlaştılarsa da iznik împaratoru'nun kuvveti bu işe kâfi değildi, iki hükümdar arasındaki bu görüşmenin, Gîyasüddin'in Menderes taraflarına çekildiği zaman yapılmış olması kuvvetle muhtemeldir. [7]

Anadolu Selçukîleri Ülkesinde Moğol hâkimiyeti

Saltanat mücadelesi

İkinci Giyasüddin Keyhusrev vefat ettiği zaman Izzeddin Keykâvüs, Rüknüd-din Kılıç Arslan, Alâüddin Keykubad iöimlerindeki üç oğlundan en büyükleri olan II. Izzeddin Keykâvüs, Selçuk ümerasının karariyle hükümdar ilân edildi. Halbuki Giyasüddin Keyhusrev vefatından evvel küçük oğlu olup Gürci kıraliçesinin kızından doğmuş olan Al âüddin Key-kubad'ı kendisine veliahd yapmış ve kendisinden sonra onun hükümdar olmasını vasiyyet etmişti; fakat devlet adamları büyük oğlunu münasib görüp hükümdar yaptılar.

Moğol hâkimiyetini tanımış olan Selçuk Devletinin bu yeni hükümdarının kaide ve kanun üzere metbûı olan Kaan'ın yanına giderek tazimlerini arz eylemesi îcab ediyordu. Bu hususta kendisini

[7] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1/11-12

davet için Moğol Kaam'ndan bir elçi de gelmişti. II. Izzeddin Keykâvüs Rum ve Ermenilerin taarruzlarından çekindiğini vesile yaparak biraderi Rüknüddin Kılıç Arslan'ı yolladı.

Moğol İmparatoru, îzzeddin'in gelmemesinden dolayı muğber olarak Selçuk Devleti sultanlığını Rükneddin Kılıç Arşla n'a vererek bir miktar askerle onu Anadolu'ya, gönderdi. Bu durum üzerine Izzeddin Keykâvüs'ie, Rükneddin'in ümerası kan dökülmesine mâni olmak için Giyasüddin'in üç şehzadesinin birlikte hükümdar olmalarını kararlaştırdılarsa da Rüknüddin Kılıç Arslan sonradan bunu kabul etmedi, bunun üzerine îzzeddin ve Rükneddin'in kuvvetleri Konya Aksaraylı önünde çarpıştılar, Kılıç Arslan kuvvetleri bozulup kendisi de esir düştü; bunun üzerine üç kardeşin hükümdarlıkları takarrür etti (1249).

Üç kardeşin hükümdarlıkları 1257 senesine kadar devam etti. Bunların en küçükleri Alâüddin Keykubad ismen hükümdardı. MoğollarTlzzeddin'in KarakururrCa kadar gitmesini istiyorlardı; fakat bir türlü cesaret edemiyordu; zaten bu yüzden Moğolların müdahalelerine yol açılmıştı. 1254'de gitmeğe karar verdiyse de Rükneddin'in hükümeti elde edeceğinden korkarak fikrinden vazgeçti ve küçük kardeşi Keykubad'ı gönderdi. Biraderi îzzeddin'in tahakkümü altında ve göz hapsinde bulunan Rükneddin, bu halden kurtulmak istiyerek bir fırsatım bulup Kayseri9ye kaçtı ve orada hükümdarlığını îlân eyledi, iki taraf arasındaki muharebede Rükneddin yine mağlup olarak yakalandı ve Borlu kalesinde hapsedildi. İzzeddin'in Kaan'ın yanına göndermiş olduğu Alâüddin Keykubad, yolda Erzincan'da, vefat ettiğinden İzzeddin Keykâvüs saltanatta yalnız kalmıştı (1257).

Bu sıralarda Moğol kumandanı Bayçu Noyin, Selçuk Devletinin taahhüd ettiği vergi ve hediyeleri zamanında vermediğinden dolayı Anadolu'ya girdi. îzzeddin muharebeyi kabul etti ve ilk çarpışmada galebe etti ise de sonradan bozuldu; bunun üzerine Rükneddin Kılıç Arslan mahbesinden çıkarılarak hükümdar îlân olundu. İzzeddin Keykâvüs evvelâ Antalya'ya ve oradan da Rum İmparatorluğuma sığındı.

İkinci İzzeddin Keykâvüs, Garp Moğolları hükümdarı HulagÛ Han'a elçi göndererek Baycu , Noyin'den şikâyet etti. Rükneddin Kılıç Arslan bir hükümdardan ziyade Baycu Noyin'in maiyeti gibi idi.

Anadolu halkının mühim bir kısmı ikinci İzzeddin Keykâvüs'e taraftar oldukları için Hülagû Han, Selçuk memleketlerinin iki kardeş arasında taksimini emretti. Moğolların bu üçüncü müdahalesi Üe Selçuk devleti iki kısma ayrıldı ve bu hal Anadolu'nun tamamen Moğol nüfuzu altına geçmesi için güzel bir vesile oldu; Sivas ırmağı hudut kesilerek bunun doğusundaki yerler Dördüncü Rükneddin Kılıç Arslan'a ve batısındaki vilâyetler de İkinci îzzeddin Keykâvus'e verildi. Vezir Şemseddin Mahmud iki kardeşi idare ile arala-rında ihtilâf çıkmamasına çalıştı ve muvaffak da oldu; onun vefatından sonra İzzeddin Keykâvüs'e Konyalı Sahib Ata diye meşhur olan Fahreddin Ali ve Dördüncü Rükneddin Kılıç Arslan'a da Muînüddin Süleyman Pervane vezir oldular.

Muînüddin Süleyman, bütün Selçuk memleketlerini Rük-neddin Kılıç Arslan'ın idaresinde toplamak istiyordu; Izzed-din Keykâvüs'un Mısır nıemlükleriyle anlaştığını Hûlagû'ye haber verdi; filhakika Moğol tahakkümünden kurtulmak isteyen İzzettin, Memlûk sultanı Melik Zahir Baybars'Ja 659 H / 1260 M. de muhabereye başlamış ve iki taraf birbirleriyle anlaşmışlardı.

Bu durum üzerine Hulagû, îzzeddin üzerine kuvvet şevketti; Izzeddin'in karşı gönderdiği kuvvetler bozulduğundan o da Antalya yoluyla İznik Rum İmparatoru'nun yanma kaçtı ve bu suretle Dördüncü Rükneddin Kılıç Arslan hükümdarlıkta yalnız kaldı (1261).

Moğolların himayesinde olan vezir Muînüddin Süleyman bütün Selçuk idaresini eline alıp istediği gibi memleketi idare ediyordu. Selçukîlerin dahilî mücadelelerini fırsat bilen Trabzon İmparatoru Sinoplu aldıysa da Muînüddin Süleyman bizzat o tarafa giderek burasını geri almış ve oraya oğlunu vali bırakarak dönmüştür (661—662H./1263 sonu veya 1264 M. başı).

Rüknüddin Kılıç Arslan, bir içki meclisinde Muînüddin Süleyman'ın tahakkümünden ve adamlarının fenalığından şikâyet ettiğinden bunu haber alan Muînüddin, Kılıç Arslan'ın Memlûk sultanı ile gizli muhaberesinden bahis ile moğollara şikâyet ettiğinden Aksaray şehrinde öldürülerek yerine küçük yaşta olan oğlu Üçüncü Giyasüddin Keyhusrev hükümdar ilân olundu ve Süleyman Pervane bütün işlerde hâkim olup moğolların büyük itimadını haiz bulunuyordu (1264). Üçüncü Giyasüddin'nin veziri Sahib Ata

Fahreddin Ali ise de bütün işler söylediğimiz gibi nâib-i saltanat, Muînüddin Süleyman'ın elinde idî. Bu iki zat bir zaman beraberce iş gördüler; fakat Muînüddin, faziletçe kendisinden yüksek ve halk tarafından sevilen Fahreddin Ali'yi kendisine rakib addederek onun eski hükümdar İkinci îzzeddin Keykâvüs taraftarı olduğunu söyliyerek moğollara şikâyet etti, ve hapsettirdi. Zaten Muînüddin Süleyman, İzzeddin taraftarı saydığı ne kadar Selçuk ümerası varsa onları öldürtmüş ve bu sefer de Sahib Ata'yı da onlara katmak istiyordu [8]. Fakat İlhan olan Abaka Han buna yanaşmadı; Fahreddin Ali'yi yanına getirterek istintak etti; bir az tekdirden sonra serbest bırakılarak müsadere edilen malları geri verildi ve bir müddet sonra da yine vezir tâyin olundu (1279).

İşte Köşedağ muharebesinden sonra saltanat mücadelelerinin de tesiriyle derece derece artan Moğol tahakkümü çekilmez bir hale gelmiş, Moğollardan bir kısım kuvvet Anadolu'ya yerleştirilmiş, halkta can ve mal emniyeti kalmamıştı. Hudutlara yerleştirilmiş olan aşiret kuvvetleri kendi başlarının çaresine bakarak uyanık duruyorlardı.[9]

Memlûk ordusunun Anadoluya girmesi

Abaka Han, oğlu Argun Han'a, maktul.Doraucu Kılıç Arslan in kızını almak ıstedi saltanat naibi Muînüddin Süleyman ile vezir Fahreddin Ali gelini İran'a, götürmüşlerdi. Bu sırada Anadolu'yu Moğol mezaliminden kurtarmak için Memlûk sultaniyle gizli muhaberede bulunan Niğde valisi Ha-tiroğlu Şerefeddin Mes'ud isyan etti; KayserV&e bulunan küçük hükümdarı ve maiyetini alarak Niğde'ye, getirdi ve bir taraftan Karaman Türkmenleriyle uc beylerinden yardım istediği gibi Şam'a bir adam göndererek orada bulunan Sultan Sayfa ar s'ı Anadolu'ya davet etti ve ele geçirdiği moğolları öldürmeğe başladı; Karaman aşireti reisi Mehmed Bey, Hatiroğlu'na yardım etmişti (1276).

---

[8] Muînüddin Pervane, bir gün Sahib Ata Fahreddin Ali'ye Moğol ve devlet adamlarının bulundukları bir mecliste Izzeddin Keykâvüs'e para gönderdiğini işittiğini söyliyerek aslı olup olmadığını sormuş. Fahreddin Ali de "evet doğrudur; tzzeddin dün bizim ve şu ülkenin hükümdarı idi. Beni de seni de o yetiştirdi, bana mektup yazarak zaruretinden bahsetmiş, ben ise onun en küçük külesiyim, sayesinde nail olduğum nimetin pek az bir kısmını ona gönderdim. Ben böyle düşündüm" cevabını vermişti (Tarih-i Melik-i Zahir Bay-bar.^âan).

[9] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1/12-15

Vaziyeti haber alan Abaka, derhal Anadolu'ya kuvvet gönderdi; Şerefeddin Mes'ud, kendisine yardımcı kuvvet ile Memlûk kuvveti gelinceye kadar Niğde kalesine kapandı ise de kendi adamı olan Kale muhafızı hiyanet ederek Şerefeddin'i moğol-lara teslim etti; ve Selçuk hükümdarı ve beyleri istintak olundular. Şerefeddin, isyanının, Süleyman Pervane'nin direktifi ile olduğunu söylediyse de Muînüddin inkâr etti ve Şerefeddin Mes'ud katlolundu.

Şerefeddin'in isyanında Karaman aşireti reisi yardımda bulunmuş ise de Memlûk sultanı Baybars, Şerefeddin Me-sud'a yardımda gecikmişti. Karamanoğlu Mehmed Bey, moğolların takibine uğradıysa da Mehmed Bey bunlara galebe çaldı ve bu muvaffakiyet Karamanoğlu'nun şöhretini arttırarak etrafına bir az cesaret verdi; işte bu sırada Memlûk Sultanı Melik Zahir Baybars Anadolu'ya girdi.

Moğol kuvvetleri, Selçuk kuvvetleriyle birlikte Baybars'a karşı yürüdüler; Moğollar, Selçuk askerine îtimad edemediklerinden yalnız başlarına harbe karar verdiler. Elbistan ovasında yapılan muharebede Moğollar bozuldular, çok telefat verdiler, kumandanlarından çoğu öldü (1277 Nisan/675 Zilkade).

Bu mağlubiyet üzerine Selçuk kuvvetleri ve Munüddin Süleyman Pervane kaçtılar; bir kısım Selçuk beyleri esir düştü. Harbi kazanan Baybars KayserVye gelerek bir hafta kadar kaldı; namına para bastırdı, Muinüddin Süleyman Pervane bozgundan sonra KayserVye gelip orada Üçüncü Giyasüddin'i alarak Tokad'a geldi.

Abaka Han, büyük bir ordu ile Anadolu'ya, geldiği zaman Memlûk ordusu çekilmişti; Baybars'ın Anadolu'ya gelmesinde Muînüddin Süleyman Pervane'nin— ki Moğol tahakkümünden usanarak kurtuluş çaresini arıyordu — teşviki olduğunu tahkik ederek onu öldürttü; fakat bununla kanaat etmiyerek harpte ölen Moğolların intikamını almak için KayserVden Erzurum'a, kadar olan sahada katliâm yaptırarak en aşağı iki yüz bin kişiyi Öldürttü. [10]

Cimri vakası

Anadolu katliâmı, Moğollardan bütün bütün nefreti mûcib oldu; bu durumdan istifade eden Karamanoğlu Mehmed Bey, İkinci

[10] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1/15- 16

tzzeddin Keykâvüs'ün oğlu olduğu söylenen Siyavüş adında bir şehzadeyi hükümdar ilân ederek zabtettiği Konya'da tahta oturttu ve bunun adına para bastırdı. Selçuknâmeler bunun şehzade olmadığını kaydederek kendisine Cimri diye ad koydular. Osmanlılar da Yıldırım Bayezid'in oğullarından olup Edirne'de hükümdar olan şehzade Mustafa'ya Osmanlı tarihleri nasıl Düzme Mustafa diye kaydederlerse Siyavüş'ün de öylece düzme olduğunu Selçuknâmeler yazarlar.

Jllimri hâdisesi derhal genişledi; buna karşı Giyasüddin Keyhusrev taraftarları ve bu meyanda Sahib Ata Fahred-din Ali kuvvet toplayıp harb ettilerse de mağlup oldular. Çay mevkiinde yapılan bu harpte Sahib Ata'nın iki oğlu maktul düştü. Karamanoğlu, Sahip Ata'nın hazinelerinin bulunduğu Afyon Karahisarim muhasara ettiyse de alamıyarak Konya'ya döndü (23 Zilhicce 677' /1279 Mayıs).

Bu durum üzerine Moğollardan yardım isteyen Üçüncü Giyasüddin ile Fahreddin Ali, Moğol kuvvetleri ile birleşerek Konya üzerine yürüdüler. Karamanoğlu Mehmed Bey Konya'dan çıkarak sarp olan Ermenâk taraflarına çekildi; Selçuk ve Moğol kuvvetleri bunları takip ettiler. Kurbağa Hisarı tarafında yapılan kanlı muharebede Mehmed Bey ile kardeşleri ve amcası maktul düştüler; Siyavüş kaçarak kurtuldu. Moğollar Aksaray tarafında çıkan bir isyanı da bastırdılar; Cimri veya Siyavüş tedarik etmiş olduğu yeni kuvvetlerle Borlu taraflarında göründü ve Selçuk hükümdarı bunu Altıntaş taraflarında sıkıştırıp bozdu. Cimri Germiyan Türkmenlerinin yanına kaçtı; ayağına giymiş olduğu kırmızı çizmeden hükümdar olduğı bilindi, Keyhusrev'in yanına getirildi diri diri yüzülerek derisine saman doldurulduğu (678 Muharrem / 1279 Haziran). [11]

Yıne Post Kavgası

İkinci Izzeddin Keykâvüs, iznik Imparatoru'nun yanına kaçtıktan sonra imparator Mihail Paleolog, İstanbul'u Latinler den geri alarak İzzeddin'i de oraya nakletmiş ve ilhan'ın tesiriyle sonra onu Rumeli'de Enez kalesine hapsetmişti. Izzeddin Keykâvüs, Batı Kıpçak'-da hükümet eden Altunordu hanlarından Bereke Han'ın kuvvetleri tarafından oradan kurtarılarak bu hanlığın merkezi olan Saray şehrine

[11] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1/16-17

getirilip 1279 veya 1280'de ölümüne kadar on sekiz sene burada kaldı [12]. Mes'ud, Rükneddin Kılıç Arslan, Feramerz, Melik isimlerinde dört oğlu vardı. Feramerz Bizans'ta ölmüş ve Melik de tanassur ederek Kostantin adını almıştı.

îzzettin'in oğullarından Mesud, bir yolunu bulup Sinop tarafına geçerek Selçuk tahtını elde etmek için faaliyete geçti. Babasının tavsiyesini hatırlayarak Tebriz'e İlhan'ın yanına gitti; bu sırada Abaka Han ölmüş ve yerine islâmiyeti kabul etmiş olan kardeşi Ahmed Teküdar geçmişti (1282). Ahmed Te-küdar, Mesud'a Diyarbekir, Harput ve Silvan taraflarını ikta yani dirlik olarak verip bir buçuk sene kadar yanında alıkoymuştu. İlhan Ahmed'in, cülusunu tebrik etmek üzere Üçüncü Gi-yasüddin Keyhusrev Tebriz'e gelmişti. Bunun üzerine İlhan hükümdarı, Selçuk memleketini Giy a süddin'le Mesud arasında taksim etmek istediğinden bu vaziyet Giyasüddin Keyhus-rev'i müteessir etti ise de ehemmiyet verilmiyerek Mesud, ilhan'ın yarlığiyle A nadolu*ya gönderildi; Giyasüddi n'in bir hâdise çıkarması ihtimaline binaen Erzincan'da bulunduğu sırada boğuldu (682 H. 1283 M.).

Üçüncü Giyasüddin Keyhusrev'in ölümüyle post kavgası sona ermedi; bunun küçük yaştaki iki oğlu Ahmed Tekü-dar'm yerine geçen Argun Han tarafından 1284'de hükümdar ilân edildiler; bu suretle Selçuk memleketi biri M e s'u d'un diğeri iki çocuğun idaresine bırakıldı; Sahib Ata Fahreddin Ali . bu işi Önlemek istediyse de muvaffak olamadı, Mesud 'un merkezi Kayseri ve büyük annelerinin vesayetinde bulunan iki kardeşin merkezi Konya idi; Koraya'dakilerin himayesi uc beylerinden Karaman ve Eşref oğullarına bırakılmıştı; nihayet Mes'ud, İlhan'ı ikna ederek büyün idareyi ele almağa muvaffak oldu; küçük çocukların hükümeti yedi ay kadar sürmüştü (1285 Mayıs).

Bu kayıtlar, Selçuk hükümdarının bir vali derecesine düştüğünü ve saltanat mücadeleleri sebebiyle hükümdarların nüfuz ve itibarlarının kalmadığını göstermektedir. Bu tarihten sonra da post kavgası sona ermedi.

1289'da Izzeddin Keykâvus'un diğer oğlu Rükneddin Kılıçarslan Sodak'dan Sinoplu çıkarak biraderine karşı muhalefete geçtiyse de

[12] Tarih-i Melik Zâfeir'de İkinci îzzeddin KeykâvüsVm Sodak şehrinde oturduğu kaydediliyor.

Eşrefoğlu'nun yardımiyle Mesud biraderini tutarak Viranşehir'de hapsettirdi; fakat bunun hapsi Mesud aleyh-darlarının hiddetini mûcib oldu; Karamanoğlu, Eşrefoğlu'nu teh-did ederek Rükneddin Kılıç Arslan'ı serbest bıraktırdı ve o da Konya'yla gelerek oturdu (1290).

Sultan İkinci Mes 'ud KayserVde oturuyordu; epey zaman-danberi burası Selçuk Devletinin merkezi olmuştu. Bu sırada yâni 1291 de Konya gençlerinin (Ahilerin) teşvikiyle Rükneddin_ Kılıç Arslan biraderine karşı tekrar saltanat mücadelesine atıldı. Bu vaziyet îlhan Keyhatu'nun Anadolu seferine çıktığı zamana tesadüf etti. Rüknüddin Kılıç Arslan, Kastamonu taraflarına çekildi ve o taraftaki eski Selçuk beylerinden Hüsameddin Ço-banoğlu Muzafferüddin Yavlak Arslan kendisini tevkif etti.

Fakat daha sonra Rükneddin, Yavlak Arslan'ı öldürerek hükümdarlığını ilân etti.

ikinci Mes 'ud, Keyhatu^nun verdiği kuvvetle kardeşinin üzerine gitti ise de muharebede bozulup esir düştü. Fakat Me-sud'u aramakta olan moğollar onu kurtardılar ve tekrar toplanarak Rükneddin kuvvetlerine galebe çaldılar; Rükneddin Kılıç Arslan'm ne olduğu belli olmadı. [13]

1283'den Sonraki Durum

Bu tarihlerde Anadolu şehirlerinin ve halkının ve uc beylerinin, vali ve devlet adamlarının vaziyeti şöyle idi: Selçuk hükümdarı İkinci Me-sud'un bir Moğol valisi kadar bile ehemmiyeti yoktu. Moğolların iki memuru bütün işlere el koymuşlardı; Anadolu İlhanîlerin bir vilâyeti olmuştu: işler bozuktu; yürümüyordu; halk moğollara verilen vergilerin altından kalkamıyarak eziliyordu; verilemeyen borç birikerek külliyetli yekûn teşkil ediyordu. Uc beyleri artık Selçuk hükümdarını metbû tanımayarak kendi başlarına hareket ediyor ve hattâ onunla çarpışıyordu. Bu uc beyleri, İlhanilerin hazinesine her sene bir miktar para ve hediye göndermek suretiyle kendilerini taarruz ve müdahaleden uzak tutuyorlardı; moğollara vereceği vergiyi ödeyemeyen hükümet türlü bahanelerle müsadere usuliyle halkın

[13] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1/ 17-19

malına el koyuyordu; verginin Ödenememesi yüzünden Moğol kuvvetleri bu parayı toplamak için Anadolu'yu dolaşarak bu bahane ile çapul yapıyorlardı.

Selçuk vezirinin tâyin hakkı da Selçuk hükümdarından alınmıştı: İlhan'ın îtimad ettiği Mücîrüddin Emirşah ile Kaz-vinli Fahreddin bütün işlerde söz sahibi idiler. Bilhassa Mücîrüddin E m ir şah mezalimde ifrata gidiyordu. Mücîrüddin vergi tahsili cihetiyim inadolu'yı iki kısma ayırttı ve bunlardan birisim? kendisi dikerine de Kazvinli Fahreddin tâyin olundu (1289). Bunların İ.-K-rirıi kontrol için Moğollar tarafından tâyin «MÜİmis memurlar varili. Bu usul iki Sfiıe- sürdü ve halk da bitkin

bir hale gelmişti. Yapılan şikâyetlerden insafa gelen Argun Han, Kazvinli Fahreddin'i idam ve Mücîrüddin Emirşah'ı da azleyledi. [14]

Selçuk Saltanatında Fasıla Ve Memleketin Dörde Taksimi

Tebriz'de ilhan bulunan KeyhatuVa karşı vu- bulan ayaklanma üzerine Hulagû'nün torunlarından Bay d o, ilhan oldu ise de aynı sene içinde Argun Han'ın oğlu Gazan Han, Baydo'yı bertaraf ederek İlhanlığı ele geçirmişti (694 H. 1295 M.).

Garp Moğollan hükümdarlarının bu mücadeleleri esnasında Moğol kumandanlarından Balto, Gazan Han'a karşı muhalefete geçti ve ismen Selçuk hükümdarı olan Giyasüddin Mes'-ud'u da beraberine aldı; fakat mağlup oldu; Mes'ud bu muhalefette kendisinin alâkası olmadığını ve zorla Balto tarafından götürüldüğünü söyledi ise de îtimad olunmayarak Hemedan kalesinde hapsolundi ve yerine de Selçuk ailesinden kimse getiril-miyerek Selçuk vilâyetleri dörde ayrılıp doğrudan doğruya idare edildi ve bu dört bölgenin umumî nezareti de tekrar iş başına getirilen mahud Mücîrüddin Emir Şah'a verildi (1296). Bu hal umumî hoşnudsuzîuğu mûcib oldu. [15]

Selcuk Ailesinin Tekrar Hükümdarlığa Getirilmesi

Gazan Han bu idare tarzının fenalığını ve halkın Selçuk ailesine

[14] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1/ 19-20
[15] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 20

rabıtasını görerek Sultanlığı iade etti; ikinci Izzeddin Keykâvus'un torunu ve Feramerz'in oğlu olup o tarihte yanında bulunan Alâüddin Keykubad'ı Selçuk hükümdarı îlân etti (1296) [16]

Üçüncü Alâüddin Keykubad bir Moğol kuvvetiyle Anadolu'ya geldi ise de halkın üzerinden mezalim kalkmadı. Hattâ Baycıı Noyin'in torunu olan Sulamış ismindeki kumandan 1298'de bu mezalime karşı ayaklanarak Moğollardan bir haylisini öldürdü ise de Gazan'ın gönderdiği kuvvetlere mağlub olarak Şam'a kaçtı ve oradan tekrar Anadolu'ya girerek KayserFye kadar geldi ve Üçüncü Keykubad Diyarbekir'e kaçtı. Fakat S uî a iniş bu defa da muvaffak olainayıp yakalanıp öldürüldü.

Alâüddin Keykubad, Gazan Han'ın biraderinin kızını almış olduğundan îlhan ailesine rabıtasından dolayı Gazan'ın-teveccühüne güvenerek şımarık hareket etti; hattâ Diyarbekir^-den tekrar hükümeti başına döndüğü sırada kendisi ve maiyyeti epey fenalık yapmışlardı. Keykubad'm bu fenalıkları Gazan'a anlatılması üzerine Anadolu valisi Abuşka, Selçuk hükümdarına nezarete memur edildi; Abuşka'nın nezaretinden sıkılan Keykubad onun yanından kaçtı ise de yaklanarak İlhan'a gönderildi ve arkasından şikâyetçileri de gitti. Gazan Han, Keyku-bad'ı öldürmek istedi; fakat zevcesinin yalvarması üzerine azletmekle iktifa eyledi ve İsfahan'da, oturtuldu yerine de ikinci defa Giyasüddin Mes'ud Selçuk sultanı oldu (1302),

Mes'ud'un bu ikinci hükümdarlığı daha ümit verici idi; Gazan Mahmud Han'ın fenalık yapanlar hakkındaki şiddeti duyulmuş olduğundan Anadolu'daki moğol beylerine ve askerlerine de bir az korku gelmiş ve memleket sükûnete doğru gitmekte bulunmuştu. îkinci Mes'ud kendisine tahsis edilen bir miktar tahsisata kanaat ederek KayserVde oturuyordu. Yalnız adı sultandı. Son zamanlarında bir sene kadar felçten yattıktan sonra 1308 de vefat etti ve artık yerine o aileden kimse hükümdar tâyin edilmedi ve Anadolu'nun idaresi umumî valilikle Moğol beylerinden birisine verildi. Selçuk ailesinden olan şehzadelerin herhangi bir fırsatta ayaklanmaları ihtimali gözömme alınıp bunların ortadan kaldırılması düşünülerek bu

[16] II. îzzeddin'in oğlu Feramerz, Bizans'la ölmüş ve oğlu Alâüddin Keykubad, 1296 senesine kadar İmparatorun yanında kalmıştı. Uçlarda kendi zararına ilerlemekte olan uc beylerine karşı vaziyetini kurtarıp oniarm bu ilerlemelerini durdurmak isteyen imparator yanında bulunan Aîâüddin Keykubad'ı, İlhan'ın yanına göndermişti.

hususa Anadolu umumî valisi Emir Çobanoğlu Demirtaş 1317'den îtibaren elde ettiklerini Öldürmüş ve Karamanoğulları yanına kaçan bazılarına da onlar tarafından iltifat edilmemiştir.[17]

XII. ve XIII. Yüzyıllarda Anadolu'daki Kültür ve İmar Hareketlerine Bir Bakış

Anadolu Selçuk Devleti kurulurken, bunun ilk zamanları Anadolu istilâsı ile geçmiş evvelâ Bizans ve arkasından Haçlılarla uğraşılmış ve nihayet XII. yüzyılın son yarısında mücadeleler eski hızını kaybederek bir îmar faaliyeti başlamıştır. Anadolu Selçukileri orta ve doğu Anadolu'da kurulmuş olan Danişmend, Mengûcek, Saltukoğulları'nm memleketlerini en geç XIII. yüzyıl ortalarına kadar tamamen ilhak ettikten sonra Anadolu'da bir Türk topluluğu vücuda geimiş ve bu küçük beyliklerin ilmî ve sosyal müesseselerinin ilâvesi suretiyle umumî bir kültür ve îmar bütünlüğü kendisini göstermiştir. Şunu daha evvel kaydedelim ki Anadolu Selçukilerinde resmî muharrerat farsca olduğundan hükümdarlara ve ümeraya ithaf edilen eserlerin pek çoğu da farsca olup arapça eserler pek azdır ve türkçe ise hiç yoktur.

Daha XII. yüzyılın ikinci yarısında Selçuk memleketleri dahilindeki istikrar ve dış siyasetteki bazı muvaffakiyetler dola-yısiyle Anadolu Selçuk devletinin ilmî ve içtimai bakımlardan kalkınmakta olduğu görülüyor ki bu da ikinci Kılıç Arslan (1156—1192) ve oğlu Rükneddin Süleyman (1196—1203) zamanlarından başlamış bulunmaktadır.

Gerek bu iki hükümdarın ve gerek bunlardan sonra gelen Selçuk sultanlariyle vezir ve beylerinin Anadolu'daki kültür ve sosyal müesseseleri ve ilmî hayatı yükseltmek için âdeta birbirleriyle rekabet ettiklerim müşahede ediyoruz; bu fikrî hareket dolayısiyle memleket haricinden de bir hayli ilim adamı Anadolu'ya, gelmeğe başlamış, bunlara karşı gösterilen yüksek himaye ve hüsn-i kabul Urfa, Suriye, Irak ve İran taraflarından bir hayli âlim, mütefekkir, edip ve sanatkârların Selçuk memleketlerine gelip yerleşmelerine sebep olmuş ve bilhassa münevver bir hükümdar olan İkinci Kılıç Arslan'la yine münevver ve açık fikirli olan ve her biri bir vilâyette valilik eden oğullarının ilim adamlarına gösterdikleri rağbet bunların muhitlerinde

[17] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 20-21

birer fikir çerağı uyandırmıştır.

Bilhassa felsefî eserleriyle meşhur olup onikinci asrın son yarısında yaşamış olan ve Şahabeddin Maktul diye anılan Şahabeddin Sühreverdî [18] Anadolu'ya geldiği zaman ikinci Kılıç Arsian'ın fevkalâde hüsn-i kabul ve iltifatını gördü. Kendisinin mensup olduğı Işrakiyun felsefesini Anadolu'da yaymasına ses çıkarılmadı [19]. Halbuki aynı zat daha sonra aynı kanaatinden dolayı Halep ulemasının verdikleri fetva ile S el âh a d-din Eyyubî tarafından 585 H; 1189 M. de katledilmişti. Şahabeddin Maktul, İkinci Kılıç Arslan'ın oğlu Niksar emiri Berkyaruk namına Pertevnâme isimli farsca felsefî eserini ve Harput Emiri İmadeddin Ebu Bekir bin Karaarslan adına da Elvâh-ı İmadiye adlı yine felsefî bir kitabını telif etmiştir [20].

Berkyaruk, münevver, şair ve felsefeye meraklı olduğundan kendisine ithaf edilen bu eseri okuyarak bütün rumuzları Öğrenmiştir. Sultan ikinci Kılıç Arslan namına müteaddid eser sahibi olan Tiflisli Ebu'1-Fazl Hüseyin bin Mehmed tarafından arapçadan farscaya çevrilen bir Melheme kitabiyle Kâmil-üt-tâbir isminde bir rüya tabirnamesi vardır. Bu Melheme kitabı sonradan türkçeye çevrilmiş olup bir nüshası Ayasofya kütüphanesinde 2705 numaradadır. Yine Niksar Emiri Nasıruddin Berkyaruknamına 558 H. 1163 M. de Kemalüd-din Ebu Bekir bin İsmail tarafından farsca Ravzat-ül-Menâzır TM Melik-in-Nâsır isminde bir kelâm kitabı ve İkinci Kılıçarslan'm diğer oğlu Muhyiddin Mesud adına da Ebu Hanife Abdülkerim bin Ebi Bekir tarafından El-Ihtiyârat fi MecmaVr-Rübaiyât adındaki bir Rubaiyat mecmuası kaleme alınmıştır.

İkinci Kılıç Arslan'm oğullarından Tokat Emiri ve daha sonra Selçuk Sultam olan Rükneddîn Süleyman da Şababeddin Sühreverdî'nin felsefesini kabul edenlerden idi. Kadirşinas bir hükümdar olan Rüknüddin namına veziri Malatyalı Meh-med bin Gazi

---

[18] Şahabeddin Ebülfütuh Yahya bin Habeş bin Emirek, 549 H.1154 M. de İran'da Irak-ı acemin kuzey batısında Zencan yakınlarındaki Süh-reverd kasabasında doğmuş tahsilden sonra Halep'te oturmuş ve oranın valisi bulunan Selâhaddin Eyyubî'nin. oğlu Melik Zâhir'e intisap etmiş ve onun tarafından büyük hürmet görmüş, Halep ulemasiyle yaptığı mübaheselerde onlara galebe ederek aleyhine bir cereyan hasıl olmuş ve kendisi Halep uleması tarafından ıtikadsızhkla itham olunarak Selâhaddin Eyyubî'nin oğluna verdiği kat'i bir emirle maktulen vefat etmiştir (1189). Müteaddit felsefî eserlerinden biriside Hikmet-ül-işrak 'tır.

[19] Massignon, Recueil de Textes inedits concernant l'histoire de la mistique en pays d'îslam (Paris 1929).

[20] Türk Tarih Kongresindeki tebliğim.

tarafından kaleme alınmış olan Ravzat-ül-Ukul adında farsca Kelile ve Dimne tarzında bir eser vardır. Rükneddin Süleyman Şah kendisine bir kaside takdim etmiş olan şair ve edip Zahir-i Faryabî'ye iki bin altın ile on cins at, beş köle, beş cariye, beş katır ile her cinsten elli kat elbiselik göndermişti.

Rükneddin'in vefatiyle XII. yüzyıldaki fikir hareketleri hakkında bilgimiz şimdilik bu kadardır; XIII. yüzyılın ilk yarısında ise bunlara nazaran daha mebzul olarak ilmî, edebî ve tasavvufî eserlere rast gelmekteyiz. Bu asrın ilk yarısı, Orta Asya'daki Moğol istilâsı dolayısiyle o taraflardan Anadolu'ya bir çok ilim adamlarının hicret etmeleri itibariyle pek mühimdir. Bu gelenler arasında Meviâna Celâlüddin Rumî'nin babası Sultan-ül-ulema Bahaüddiı ile onun talebesi Burhanüddin Muhakkik-i Tirmizî de vardır.

XIII. yüzyılda ise Işrakıyun felsefesi yerine Anadolu'da Vahdet-i Vücud felsefesinin inkişafı başladığını şiir, edebiyat ve tasavvufun revaç bulmakta olduğum görüyoruz.

ikinci Kılıç Arşla n'ınKüçük oğlu olup onüçüncü asır başlarında Selçuk Sultanı olan Birinci Giyasüddin Keyhus-rev, Farscadan başka rivayete göre rumca ve lâtince de biliyordu; güzel farsca şiirleri vardır1. Mehmed bin Ali Ravendi tarafından 599 H. 1202 M. de telif edilmiş olan Kitab-ı Râhat-üs-Sudur ve Ayeî-üs-sürur isimli Selçuk tarihi bu Giyasüddin Keyhusrev namınadır [21].

Birinci Giyasüddin Keyhusrev'in oğlu Birinci İz-zeddin Keykâvus (1210-1219) malûmat sahibi ince fikirli şair ve kadirşinas bir hükümdardı. Bundan dolayı babası devrindeki fikir hareketleri bunun zamanında da kuvvetle devam etmiş şiir ve edebiyat bu, baba oğul devrinde daha çok rağbet görmüştür.

MusuPdan Emir Hüsameddin Sâlar'm kızı, izzeddin Keykâvus hakkında yetmiş iki beyitli bir kaside kaleme alıp takdim ettiği zaman İzzeddin, kasidenin her beytine yüz kızıl (tam ayarlı) altın vermiştir. Nizamüddin Erzincanî, Şem-seddin Tabsî de güzel kasideler takdimiyle, Sultan Izzed-din'in bol ihsanına nail olmuşlardı. Hattâ Nizamüddin tarafından Tabsî'ye nazire olarak kaleme alınan kasideyi pek ziyade takdir eden îzzeddin Keykâvus, bu zatı Divan başkâtipli-ğinden emir-i arız vazifesine terfi ettirmişti. Kadı Burha-nüddin

[21] Rahai'üs-Sudur ve Âyet-üs-Sürür 1921'de Hollanda'da Leicien'de basılmıştır.

Anevî'nin Enis-ül-Kulub adlı farsca tarihi îzzeddin Keykâvus admadır. Bu, Kadı Burhanüddin (Ebu Nasr bin Mesud) Anevî Sivas kadılığında bulunmuş olup Izzeddin'in Sivas Darüşşifası vakfiyesinde adı geçmektedir. Yine bu hükümdar adına yukarıda adı geçen Malatyalı Mehmed bin Gazî'nin Berid-üs-saâde ismiyle büyüklerin veci-zelerinden toplanmış bir eserde görülüyor, izzeddinKeykâvüs bu zattan arapçayı ve kavaid-i arabiyeyi öğrenmiştir.

Birinci izzeddin Keykâvus Ankara'da, evvelce namazgah denilen ve şimdi yerinde Etnografya müzesi olan mahalde güzel bir medrese ile Sivas'ta Darüşşifa ismiyle meşhur hastaha-nesini yaptırmıştır. Bunun devrindeki âlim, edip ve şairler arasında veziri Mecdüddin Ebu Bekir ile Tuğraî Şemseddin Hamza ve Emir-i arız Nizamüddin Ahmed ve sonradan vezir olan Şemseddin İsfahanı'yi görmekteyiz.

Yine bu XIII. yüzyıl, fikir hareketleri ve iktisadî durum itibariyle Anadolu'nun en mesud bir devridir. Alâüddin Key-kubad, şair, ressam ve mahir bir oymacı idi; mütaleayı ve ilmî mübahaseleri pek severdi. Devlet yasasına son derece riayetkar olup bu hususta katiyyen müsamaha göstermezdi. Sık sık okuduğu eserlerden birisi İmam Gazalî'nin mev'ize ve ahlâktan bahseden Kimyây-ı saadet) isimli farsca eseri ve diğeri de Nizamülmülk'ün Siyasetnâme'si idi. Meşhur mutasavvuf Şeyh Sadrüddin Konevî, M evi âna Celâlüddin Rumî,

in Dâyc. Seyyi (I Buhıüdlin Muhakkik-i Tîrmizî gibi yüksek mutasavvıflar bunun devrinde büyük hürmete mazhar olmuşlardı. Şeyh - i ekber Muhyİddin Arabî, bunun zamanında Anadolu'ya gelerek Konya, Sivas ve Erzincan taraflarını gezerek Vahdet-i vücud felsefesini neşretmiştir. Nec-meddin Dâye, Mirsâd-ül-ibad fi mebde-i ile'l-miad . isimli eserini 1230' da Sivas'ta ikmal ederek, Ai'aüddin Keykubad'a ithaf etmiştir [22].

Mevlâna'mn mesnevisi, Divan-ı kebiri, Fih-i mafih ve mektubatı ile Sadrüddin Konevî'nin Nüsus , Fükuk, Risaletülvücud vesair bir hayli eseri onüçüncü asrın tasavvufî kıymetli teliflerindendir. Sadreddin Konevî'-nin Allame Nasırüddîn Tusîîle ilmî meseleler üzerinde mükâ-tebeleri de vardır. Ahmed bin Said El-Zencanî tarafından siyasete

[22] Bu eser 825 H. 1422 M. de Karahisark Kasım bin Mahmud tarafından İrşad-ül-mürid ileJl-muradfi tercemet-i Mirsad-ül-ibad ismiyle İkinci Murad adına Türkçeye çevrilmiştir. Bu tercüme beş bab ve müteaddid fasılları havidir. Tarikat sülûkü, âlem-i yakine vusul, terbiye-i insaniyye ve sıfat-ı Rabbaniyeyi beyan etmektedir.

müteallik olarak kaleme alınan Kitab-ül-letaif-ül-Alaiye fVl-fezail-is seniyye'si Alâüddin Keykubad adına telif edilmiştir.

Alâüddin Keykubad devri âlimleri arasında UVmtye'li Kadı Siracüddin (Ebü's Sena Mahmud bin Ebi Bekir) ile meşhur Selçuk kumandanlarından Kemalüddin Kâmyar'ı zikretmek lâzımdır. 682 H. 1283 M. senesinde doksan yaşında vefat eden Siracüddin, Konya'da. Kadi'l-kuzat denilen en yüksek mertebeye yükselmiş olup en meşhur eseri mantık ve ilm-i kelâma dair Metali ül envar 'dır. Bu zat kelâm ile tasavvuf arasındaki fark dolayısiyle mutasavvuflara daimî surette tarizde bulunmuş ve garip tesadüf eseri olarak Mevlâna Celâlüddin Rumî'nin cenaze namazını kıldırmıştır.

Bir müddet Buhara'da, tahsil görmüş olan Kemalüddin Kâmyar ise felsefe, fıkıh ve şiirde tam bir vukuf sahibi olup felsefede üstadı Şahabüddin Sühreverdi idi.

Alâüddin Keykubad'ın vefatından az zaman sonra memleketin başına çöken moğol tahakkümü sebebiyle fikir hareketleri burmuş gibidir. Artık eski refah devrine ait eserlere pek de tesa-o f edilmemektedir. Bu XIII. asrın ikinci yarısında ikinci İzzeddin Keykâvüs namına 655 H. 1257M.de telif edilen Letaif-ül-hikme isminde bir felsefe kitabına tesadüf ettiğimiz gibi 1257 de Selçuk veziri Muînüddin Süleyman Pervane namına Saîdüddin Fergani'nin telif ettiği tbn Fa-rız'ın meşhur kasidesinin şerhi olan farsca Meşarık-ud-derar-iz-züher fi heşf-i hakayık-ı nazm-id-dürer tasavvufî bir eserdir.

683 H. 1284 M. de Mahmud oğlu Hatib Mehmed'in İkinci Mesud namına telif ettiği farsca siyasete dair Kıstas-ül-adâle ile El-Evamir-ül-Alaiye) isimli farsca îbn Bîbî Selçuknâmesi, Horasanlı koca Dehhanî'nin Üçüncü Alâüddin Keykubad'ın emriyle yazdığı farsca manzum selçuknâme ve Sadr-ı Mütetabbib diye meşhur olan Rük-neddin Ebu Bekir'in münşaata dair Ravzat-ül-küttab ^jj) (^LSOi isimli eseri ve şair Nasırı tarafından 689 H. 1290 M. de Ahi Mehmed namına yazılan Fütüvvetnâme ile yine aynı zatın 699 H. 1299 M. de yazdığı manzum îşrakat risalesi ve Yusuf isminde biri tarafından sükâtun faidesine dair yazılan ve mühim hikâyeleri ihtiva eden Hamuşnâme, diğer bazı tercümeler ve risaleler XIII. yüzyılın ikinci yarısında kaleme alınmış eserlerdir, [23]

[23] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 22-27

İlmi Ve Sosyal Müesseseler

Yukarıda kısaca bahsettiğimiz fikir cereyanlarından sonra ilmî ve sosyal müesseselerede kısaca göz atalım:

XII. asrın son yansiyle XIII. asırdaki fikir hareketleriyle mütenasip olarak ilmî ve sosyal hareketler de devam etmiştir. Bu asırlardaki müesseselerin başlıcalarını Erzurum, Erzincan, Şarkî Karahisar, Niksar, Divriği, Malatya, Sivas, Tokat, Amasya, Kayseri, Ankara, Çankırı, Kastamonu, Sinop, Niğde, Kırşehir, Konya, Eğridir. Beyşehri, Kütahya, Afyon Karahisar, Denizli, Antalya ve Alaiye taraflarında görüyoruz; bu şehirler arasında Konya, Sivas, Tokat ve Amasya müesseseleri başta gelmektedir.

Müteaddid hanlar ve kervansaraylar ile birbirlerine bağlanmış olan bu şehirler aynı zamanda iktisadî münasebetleri temin eden yolların uğrağında bulunuyordu. Batı Anadolu bu asırlarda

henüz Rum İmparatorluğu'nun elinde bulunduğundan bittabi Türklerin eserlerinden henüz istifade edememişti; oralardaki faaliyet XIV. asırda başlamış ve hayrete şayan bir şekilde süratle artmıştır ki bunu daha sonra göreceğiz.

Anadolu'da islâmî bir Türk devleti kurmağa başlayan Anadolu Selçukileriyle Danişmendliler, Mengûcekler ve Saltuklular ellerindeki yerlerde cami, medrese, imaret, hastahane, köprü, hamam, çeşme, kervansaray vesaire gibi eserler vücuda getirmek suretiyle memleketlerini süslemişlerdir. Bugün de bir kısmının bakiyesini görmekte olduğumuz bu eserler hakkında malûmat vermek programımızın dışındadır; hattâ bunların isimlerini bir bir sıralamak bile hayli uzun sürer.

Anadolu'da XII. asrın ikinci yarısiyle XIII. yüzyıldaki içtimai müesseselerin başında gelen camilerin adedi binleri geçmekte olup bunların nerelerde yapıldıklarını bugün de vakfiyelerinden öğrenmekteyiz. Şehirlerdeki medreselerin adedi ise şehirlerdeki camilere yakındır, içtimaî müesseselerin mühimlerinden olan ve kitabelerinde Darüşşifa, Darüssıhha ve Bimaristan diye zikredilen hastahanelerin teşkilâtlariyle beraber mevcudiyetlerini yakinen biliyoruz. Divriği, Sivas, Tokat, Amasya, Kayseri, Çankırı, Kastamonu ve

Konya'da bulunan bu hastahaneler bizce malûm olan sıhhat müesseselerindendir.

Medreselerin yanlarında yaptırılmış olan imaretler sosyal müesseselerin mühimlerindendir. Bunlar hem medrese talebelerinin iaşelerini temin ederler ve hem de fakir ve yoksullara muayyen zamanlarda yemek verirlerdi. Bunların ne suretle yemek verecekleri, hergünkü imaret masrafları, yernek nevileri vakfiyelerle tesbit edilmiştir.

Şehir ve kasabaları bağlayan kervansaray ve hanların bulundukları mevkilere harita üzerinde bir göz gezdirilecek olursa bunların Anadolu'nun Türklerin elindeki yerlere kol attıklarını, bu suretle komşu memleketler ve denizlerle irtibat tesis ettikleri görülür. Bu han ve kervansaraylar yolcuların istirahatlerini ve hayvanlarının muhafazalarını iyice temin edecek surette muhkem şekilde yapılmışlardı. Bu kervansaray ve hanların bir kısmı denizler istikametinde ve diğer kısımları da Batı Anadolu, Güney Suriye ve Doğu Anadolu taraflarına doğru uzanan ticaret yolları üzerlerinde idi.

Bu asırlarda yapılmış olan kervansaraylar hakkında bir fikir vermek için Kayseri vilâyetinin Bünyan kazasına bağlı Zamantı nahiyesinde Selçuk vezirlerinden CelâlüdJin Karatay'm yaptırmış olduğu bir hanı görüp hayranlıkla tetkik eden bir Arap müverrihinin mütaleasmı aşağıya kaydetmek kâfidir. Vezirin yaptırmış olduğu han, böyle olunca hükümdar hanlarının meselâ Sultan hanının ne derecede olacağı anlaşılır. 675 H./1277 M. senesinde Memlûk sultanı Melik Zahir Baybars ordusiyle Anadolu'ya gelerek KayserVye kadar gitmiş olan Arap müverrih yolda konakladıkları bu Karatay hani*m şöyle tavsif ediyor:

"... Bir müddet bu halde devam ettik; orada Karatay Hanı denilen han göründü. Bu han, banisinin yüce himmetine büyük bir delildir; çünki vus'at ve irtifa itibariyle bu han en büyük hanlardan ve mimarî cihetinden de güzellerindendir. Yontulmuş ve mücellâ kırmızı taşlardan yapılmıştır. Taş cilâlı olduğundan mermere benzer. Bunun surunın üzerinde ve diğer yerlerinde bir takım nakışlar vardır ki bunların anlatılması mümkin değildir. Bu hanın kapısı haricinde iki kapılı müstahkem surla muhat zemini taşla döşeli bir havlu olup burada dükkânlar bulunmaktadır ve hanın kapısı demirdendir.

"Hanın içinde yaza mahsus eyvanlar (büyük sofa, sayeban, çardak) ve kışa mahsus odalar ve hayvanlar için ahırlar vardır ki insan bunların keyfiyetini tavsiften âcizdir; yani bir insan yaz ve kış orada otursa her mevsime mahsus şeyleri bulabilir; deru-nunda hamam, hastahane ve lâzım olan ilâçlar, sair mefkaşat ve eşya vardır; konuğa yani misafire Allah rızası için yemek verilir.

"Sultan efendimize "(yani Sultan Melik Zahir Baybarsa) buranın hayrat taamından getirildi. Bu han için bir çok vakıflar yapılmış ve bunların idaresine memurlar tâyin olunmuştur; varidatını tahsil ile buraya sarfederler. Tatarlar bunlara dokunmadılar. Anadolu halkı bu hanın banisini hürmetle anar."

İşte ana hatlarını göstermiş olduğum bu bir buçuk asırlık Anadolu fikir hareketleriyle ilmî ve sosyal müesseseler Oğuz türk-lerinin Anadolu istilâsını müteakip bu sahalarda olan faaliyetlerinin bugün bilebildiğimiz nümunelerindendir. [24]

Anadolu Selçukîleri Zamanında İdarî Ve Askerî Teşkilât

Eski Türk hükümetlerinde olduğu gibi Selçukîlerde de devlet, hükümdar ailesinin müşterek malı idi; bunun için aile arasında taksimi icap ederdi; bu aile efradından en büyüğü veya nüfuzlusu aile riyasetine intihap olunarak diğerleri onun hâkimiyet-i âliyesini tanımak suretiyle hükümet ederlerdi. Bu şekil daha sonra geniş-leyerk Atabeg denilen nüfuzlu ve şayan-ı îtimad ümera ve kumandanlara kadar teşmil edilmişti. Anadolu Selçuk Devleti de bütün eski ananeleri tatbik eden bir hükümet olduğundan devlet teşkilâtı Büyük Selçukîlerdekinin aynı bulunuyordı. [25]

Divanhaneler

Ana Selçukîlerde olduğu gibi Anadolu Selçukîle-rinde de onları takliden devlet işlerine bakmak üzere divan teşkilâtı vardı. Divanın en büyük reisi ve devletin hükümdardan sonra en büyük adamı sâhib-i divan veya sâhib-i âzam denilen vezirdi. Divan, hükümdarın

[24] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 27-30
[25] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 30

riyasetinde toplanırsa o, divana Divan-ı has denirdi. Divanın eyaletlerdeki muamelâtını teftiş eden memur müşrif-i memalik ismiyle tandırdı. Vezir veya sahib-i azamda vezarct alâmeti olarak Divit verilirdi; devâdar (diyittar) tâbiri Selçukiler zamanında ihdas edilmiş tâbirlerdendi. Hükümdarın berat ve fermanları ve resmî muharre-rat, devletlerle olan mükâtebat pervane denilen nişancının dairesinden yani divan-ı tuğramdan yazılırdı. Devletin malî işleriyle meşgul olan daireye Divan-ı istifa ve âmirine de müstevfî ismi verilmişti. Adlî işlere divan-ı mezalim bakardı. Bugünkü hükümet teşkilâtımıza göre büyük divan, heyet-i vekileyi ve diğer divanlar da vekâletleri göstermektedir. Bütün devlet işleri kül olarak büyük divanda görülerek ait olduğu diğer divanlara verilirdi ki bugünkü hükümet teşkilâtının aynıdır. [26]

Eyalet İdareleri

Eyalet veya vilâyetlerde, ya hükümdar ailesine mensup prensler bulunarak hükümet işlerine bakarlar veyahut hükümdara mensup ve îtimada lâyık devlet adamları o işleri görürlerdi. Prens veya şehzadelerin maiyetlerinde kendileri namına hükümet işlerine bakmak üzere Atabeg unvaniyle tecrübe sahibi beyler bulunmak kanundu.

Anadolu Selçuk Devletinin henüz kaç vilâyete taksim edildiğini gösteren bir vesikamız yoktur; yalnız ikinci Kılıç Arslan'm memleketi on bir oğlu arasında taksim etmesi o zamanki hududu dahilinde Selçuk hükümetinin on bir eyalete ayrılmış olduğunu göstermektedir. Sonradan Erzurum, Erzincan ve Kara-hisar-ı Şarkf deki Saltuk ve Mengücek hükümetlerinin ilhakı Antalya, Alâiye ve İçel, Sinop, Harput, Ahlat, Diyarbakır taraflarının ve Batı hududundaki bazı Rum şehirlerinin ilhakı selçukilerin son zamanlarına doğru eyaletlerin yirmiye yakın olduğunu gösterir.

Eyaletlerde, hükümet merkezindeki divan teşkilâtının daha küçükleri vardı. Eyalet veya vilâyetin bütün işlerinden vali mesuldü. Eyaletlerdeki askerî işlere subaşı denilen bir kumandan bakardı ve bu doğrudan doğruya merkeze tabidi.

[26] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 30

Sahil memleketleri idare eden valilere Melik-üs-sevahil <İİU) (J^-l^-J!, Emir-üs-sevahil (J^j-JI _r-î) unvanları verilmişdi. Bunların emirleri altında donanmalar vardı. Bizzat donanma kumandanı Reis-ül-bahr (j^u~¥~>) ismini alırdı. Kuzeyde Karadeniz sahilindeki Sinop ile Güneyde Akdeniz kıyısındaki (Alanya-Alâiye) Anadolu Selçukîlerinin tersaneyi havi iki donanma mevkii idi1. Arazi geliri hükümdara, ümeraya ve sipahiye ait olmak üzere muhtelif kısımlara taksim edilmişti. Bunlar kendilerine gösterilen arazinin hasılât-ı öşriye ve vergilerini alırlardı; yoksa bizzat araziye sahib değillerdi. Hükümdara muhassas araziye has ismi verilmişti. Bundan başka ümeraya temlik edilmiş yerler de vardı. [27]

Askeri İşler

Selçukilerde maaşlı ve ikta yani timarlı olmak üzere başlıca iki nevi asker vardı. Bundan başka aşiret kuvvetleri, yardımcı halk gönüllü kuvvetleri ve fazla askere lüzum olduğu zamanlarda toplanan Cerehur (jj*-'j^) yani ücretli asker kuvvetleri de vardı. Maaşlı asker hükümdarın maiyyctinde bulunup yaya ve atlı olmak üzere iki sınıf di. Maaşları, üç ayda bir verilmek kanundu. îkta veya timarlı asker de iki sınıf idi. Biri doğrudan doğruya timarı olan asker diğeri de ümera iktaı sebebiyle ümeranın beslemeğe mecbur oldukları cebelilerdi. Aşiret kuvvetlerini bu ikinci sınıfa yani ümera iktama dahil asker

Tersane hâlâ mevcut olup Osmanlılar zamanında burada da gemi yapılmıştır. Bu tersanenin tarifi hakkında R. M. Riefstahl'ın Cenub-ı garbı Anadolu'da Türk mimarisi (Maarif Matbaası 1941) isimli eserine bakın (s. 47); resim ve plânlariyle beraber orada görülür. Sinop tersanesi de gerek Candar-oğulları ve gerek Osmanlılar devrinde mükemmel işletilmiş ve gemi yapılmıştır.

sınıfına ilhak etmek mümkündür. Malûm olduğu üzere ikta bir toprağın hasilât-ı Öşriyesi ve vergisi demek olduğundan timarh asker kendisine verilen hasılat-ı öşriye nisbetinde harbe asker götürmek vazifesiyle mükellefti. Timarlı askere sipahi unvanı verilirdi ki Selçukîler zamanında bu tâbir tımarlı asker demekti.

Bütün askerî işler merkezdeki "divan-ı arız" denilen divanda

[27] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 30-31

görülürdü. Maaş ve sair kuyudat ve künye defterleri hep burada bulunurdu. [28]

2- XIII. YÜZYILDA RUM İMPARATORLUĞUNUN ANADOLU'DAKİ SON DURUM

Bundan evvelki bölümün baş taraflarında görüldüğü üzere büyük Haçlı seferlerinden evvel Selçukîlerin Ege denizi ve marmara kıyılarına kadar olan istilâları ve yaptıkları donanma ile o havali adalarını nüfuzları altına almaları nihayet bulmuş ve bu haçlı seferleri Türk istilâsını geri atmış ve nihayet Bizanslılarla Türkler arasında hudut, onüçüncü asır ortalarında Bolu, Eskişehir, Kütahya, Afyon Karahisar, İsparta ve Denizli'nin batısından itibaren tesbit edilmişti.

1210'da Anadolu Selçukluları hükümdarı Birinci Giya-süddin Keyhusrev'in, Menderes nehri kenarındaki Antiyoh (Denizli ile Nazilli arasında) muharebesinde mağlup ve şehid olmasından sonra Selçukîlerle Bizanslılar arasında bir daha muharebe olmamış ve iki taraf da dostça geçinmişler ve selçukiler bütün faaliyetlerini Doğu ile Kuzey ve Güney Anadolu taraflarına hasreylemişlerdir. [29]

İznik İmparatorluğu

İstanbul'da İmparator Üçüncü Aleksi J. Lanj 1195 senesinde kardeşi İmparator îzak'ı saltanattan indirip oğluyla beraber hapsettikten sonra kendisi imparator olmuştu. tzak'ın oğlu Aleksi 1201'de hapisten kaçarak Venedik'te toplanmakta olan dördüncü haçlı kuvvetlerine baş vurmuş ve kendilerine bir çok vaidlerde bulunarak onları İstanbul'a ve amcası İmparator Aleksi Lanj üzerine sevk etmişti.

İstanbul'a gelen haçlı kuvvetleri 1203 Temmuzunda İmparator Aleksi Lanj'ı tehdit ile saltanattan indirip îzak ve sonra oğlu IV. Aleksi'yi imparator îlân etmişlerdir. Aleksi Lanj, Karadeniz yoliyle Zagra?y& kaçtığından (1203 Temmuz). İstanbul karıştı, 1204'de Aleksi'nin vefatı üzerine V. Aleksi imparator oldu; fakat bir müddet

[28] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 31-32
[29] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 33

sonra bir ayaklanma ile bunun da hükümdarlığına son verildi; büyük Rum hanedanından Teodor Laskaris imparator intihap edildi ise de o da bir iş göremedi; bu hâdiselerden istifade eden ve zaten şehrin bir kısmını işgal etmiş olan lâtinlerin bakiyyesi 12 Nisan 1204'de Haliç'teki surlardan içeriye girmek suretiyle şehrin tamamını işgal ederek bir Lâtin İmparatorluğu kurdular. Buraya Venediklilerin tesiriyle ilk imparator olarak Baudoin de Flander getirildi (23 Mayıs 1204) Rumeli'de yani Güney Doğu Avrupa'da Bizanslılara ait yerler de bu İstanbul Lâtin İmparatorluğunun eline geçti [30].

İstanbul'un işgali üzerine büyük Rum aileleri Anadolu tarafına kaçtılar. Bunlardan son imparator Üçüncü Aleksi'nin damadı olan yukarıda adı geçen Teodor Laskaris, İstanbul surları lâtinlcr tarafından tazyik olunurken ruhban tarafından namzed-ler arasında yapılan intihapta imparator ilân edilmiş, fakat kendisi zahirî tevazu göstererek devlet işlerini düzeltmeden imparator unvanını kabul edemiyeceğini ve despot unvaniyle iktifa edeceğini bildirmişti.

İstanbul'un Latinler tarafından işgali üzerine Teodor Laskaris Anadolu'ya kaçmış ve İznik şehrini elde edip oraya yerleşmiş ve Selçuk hükümdarı Giyasüddin Keyhusrev'in kendisine müzaheretiyle hudutlarını genişleterek İznik împaratorluğu'nu kurmuştu.

Bundan başka Trabzon'da Komnen ailesinden Aleksi Kom-nen ve Menderes taraflarında Morozomos da birer hükümet kurmuşlardı. Uzun müzakerelerden sonra Selçuk hükümdarı, Laskaris'e taraftar olarak, İznik İmparatoru o sayede Trabzon İmparatorundan Karadeniz Ereğlisi taraflarım aldı. Menderes taraflarındaki Morozomos ise İznik Imparatorluğu'na vergi vermeği kabul etti.

İznik İmparatoru için en büyük ve tehlikeli hasım İstanbul Lâtin İmparatorluğu idi; çünkü Latinler İznik împaratorluğu'nu kaldırmak niyetiyle Anadolu'ya kuvvet göndermiş İmparatordun kardeşi Hanri kumandasındaki Lâtin ordusu Laskaris kuvvetlerini mağlup ederek Bursa'yı muhasara etmişti. Fakat aralarındaki mezhep ayrılığı ve

[30] Lâtinlerin İstanbuVdâ imparatorluk kurmalarından sonra feodalite usu-Hyle Selanik İle Girit, kıral unvaniyle Marki dö Monferraya verildi; Monferra sonra GirÎt'i Venediklilere satdı; bu ada 1669'da Köprülü zade Fazıl Ahmed Paşa'nm Kandiyc'yi almasına kadar Venediklilerde kaldı. Latin erkânından Belua kontu Lıii İznik dukası unvaniyle Bitinyayı ve diğerleri de Kuzey Mora ve Filibe ile sair yerleri aldılar. Venedikliler satın aldıkları Grit'tcıı başka Akdeniz adalarını ve Mora\ian bazı yerleri ve Çanakkale sahillerini ele geçirdiler. Tekmil Anadolu eyaleti Fransızlara tahsis edildi; yalnız Kadıköy, Kavaklar xv Sizik (Kapudağı) Venediklilerin tiearet antrepolarım havi olduğu için onlara bırakıldı.

bundan başka Lâtin İmparatoru'nun. kendisine itaat teklifini red eden ve Lâtinlerden nefret eden Bulgar kiralı Kalojan Rumlarla uyuşarak bîr ayaklanma yaptıklarından bundan telâşa düşen Lâtin İmparatoru, Anadolu'ya gönderdiği kuvveti Rumeli'ye getirterek bulgarlara karşı harekete geçti. Koman Türklerinin Bulgarlara yardımlariyle Edirne civarında vukua gelen muharebede Latinler mağlup oldukları gibi imparator Baudoin de esir düştü (15 Nisan 1206). İşte bu durum İznik İmparatorluğu'nu kurtardı. Baudoin bir rivayete göre katledilip diğer rivayete göre de Tımova'da hapisde öldü. Bu durumla beraber İznik İmparatoru Baudoin yerine geçen kardeşi Hanri'nin 1216'da ölümüne kadar tehlikeli vaziyette kaldı, çünkü Hanri değerli bir kumandan ve gayretli bir hükümdardı.

İznik İmparatorluğu'nun teşekkülü esnasında Selçuk hükümeti isabetli bir siyaset takip etmiyerek imparatora arka olmakla Türklerin Batı Anadolu'ya doğru yayılmasına kendisi sed çekmiş oldu; daha sonra bu hatasını tashih etmek istediyse birinci bölümde görüldüğü üzere Antiyoh muharebesinde Selçukîler muvaffak olamıyarak üstelik Birinci Giyasüddin Keyhusrev de maktul düşmüştü (1210) [31]

1222 senesinde ölen Laskaris'in yerine damadı Üçüncü Jan Vatas geçti. Bu hem iyi bir diplomat ve hem de kudretli bir askerdi. İkinci Giyasüddin Keyhusrev'in 1243'de moğollara karşı mağlup olarak yeni bir moğol taarruzuna karşı koymak için lâtin imparatoru ikinci Baudoinile yapmak istediği ittifakı Jan Vatas önleyerek Selçuk hükümdarını kendisiyle tedafüi ve tecaviizî bir ittifak akdine ikna ederek Tripoli (Bola-dan civarında Yenice köyüne yakın)'de bir muahede yapıldı, Jan Vatas, aldığı tedbirlerle memlekette iktisadî bir refah devri açmağa muvaffak oldu; Rumeli'de de başarılar elde etti. 1254 senesinde Ölen Vatas'ın yerine oğlu ikinci Teodor Laskaris geçti; Selçukîlerle muahedesini yeniledi. Rumeli'deki karışıklıkları önledi.

Bu sırada Selçukilerde İkinci îzzeddin Keykâvüs ile kardeşi Dördüncü Kılıç Arslan arasında saltanat mücadelesinde Moğollara

[31] Bu Antİyoh muharebesine sebeb şudur: Bizans imparatoru Aleksi Lanj, İstanbul'dan kaçarak Anadolu'ya geçmiş ve Selçuk hükümdarı Giyasüddin Keyhüsrev'in yanına gelerek tznik tahtına geçmek istemiş ve damadı Laskaris'ia, İmparatorluğunu gasb eylediğini söylemişti. Bunun üzerine Giyasüddin Keyhusrev, Laskaris'e bir ültimatom göndererek İmparatorluğun Aleksi Lanj'a verilmesini bildirdi. Laskaris bu hususta telâşa düşerek vaziyeti anlamak üzere ordu erkâniyle görüşüp onların kendisine sadakatlerini anladıktan sonra Selçuk sultanının teklifini red etmiştir. Bu Antiyoh Laskaris'in kayın pederi Aleksi Lanj esir düşmüştür.

mağlup olan îzzeddin, îznik İmparatoru'na iltica eylemişti.

ikinci Laskaris 1258 senesinde genç denecek yaşta vefat ederek yerine yedi veya sekiz yaşındaki oğlu Dördüncü Jan getirildi. Bu çocuğa Mozalon ile Patrik Arşen vasi olmuşlardı. Fakat muktedir bir kumandan ve haris bir adam olan Mihail Paleolog 1259'da küçük imparatora vasi olup imparator îlân edildi.

Bunun zamanında Moğollarla bozuşan Selçuk hükümdarı ikinci îzzeddin Keykâvüs ikinci defa İznik Imparatorluğu'na iltica eylemişti. Mihail Paleolog moğollardan aldığı emirle Izzeddin'i tekrar Selçuk arazisine göndermiyerek beraberinde îznik'de oturttu [32] ve 1261 'de IstanbuPu işgal edip [33] merkezini oraya nakleyleyerek Paleolog hanedanım kurdu; îstanbuVnn işgali sevinçleri arasında asıl imparator Jan'ın gözlerine mil çek-direrek kendisini imparator îlân eyledi, imparatorluk merkezinin iznik'ten İstanbul'a, nakli üzerine Anadolu Selçukîlerinin uç yani hudut beyleri yavaş yavaş Batı Anadolu'ya doğru yayılmağa ve bizanshlara ait yerleri işgale başladılar, imparatora bağlı olan kale kumandanları İstanbul'a, olan bağlantılarını ismen muhafaza ederek kendi başlarına hareket ediyorlardı. Hattâ İstanbul'un pek yakınında olan Bitinya havalisi de aynı durumda idi. Bunda belki imparatorluğu gasbeden Mihail Paleolog'a karşı duyulan nefretin de tesiri vardı. Rumeli'deki vaziyet de hemen Anadolu'-dakinin aynı olup buradaki şehirler de bulgarlarm ve Sırpların işgallerine açık bulunuyordu. Moro'daki en mühim ticaret iskeleleri ve Ege denizindeki adalar ve Karadeniz^deki bazı limanlar Venedik ve

---

[32] îzzeddin bir müddet sonra istanbul'a geldi. İmparator, kendisine Moğollara karşı yardım vadeylemişti; İmparator bunu yapmadıktan başka Hulagû ile de gizli bîr muahede yapmıştı. Daha sonra îzzeddin, İmparatora karşı Bulgar kiralını tahrik eylediği iddiasiyle tevkif olunarak Enez kalesinde hapsedildi (1265) ve nihayet Kıpçak hükümdarı tarafından kurtarılarak Saray şehrine götürüldü.

[33] Mihail veya Misel Paleolog, Elolya ve Epir despotu ile harb etti. Epir despotuna onun eniştesi Sicilya hâkimi Manf re d ve More ve Ahaiya prensleri yardım ettilerse de muvaffak olamadılar; hattâ Ahaiya prensi esir düştü ve bazı şehirlerini imparatora vermek suretiyle kurtuldu. Bu şehirler arasında Lakonya'âaki İsparta şehri de vardı. Bu şehirlerin elde bulunmaları sayesinde Mora'mn diğer kısımları da zabtolundu. Bu Mora harekâtında imparatorun muvaffakiyetini temin eden Kayser Aleksi olup strategopol rütbesinde idi.

Mihail Paleolog, Aleksi'yi ikinci defa İVforo'ya göndermişti. Bu yarımdaki kuvvetlerle gece vakti gizlice İstanbul yakınlarından geçerken bir ihtiyar ile karşılaşarak nereden geldiğini sordular ve o da İstanbul'dan, geldiğini söyledi. Geceleri şehrin kapıları kapalı olduğundan nasıl çıktığını anlamak istediler ve o da surdaki bir delikten çıktığını söyledi. Bunun üzerine Aleksi, bu delikten içeriye asker sokarak şehre bir çok yerlerinden ateş verdi ve poyraz rüzgârı ateşin yayılmasına yardım etti, dışarı çıkan Latinler katlolundu. Rumlar, muzaffer oldu diye bağrışmaları üzerine İstanbul Lâtin İmparatoru İkinci Baudoin canım kurtarabildi; evvelâ Gelibolu'ya ve oradan Lima'ya ve sonra da yardım istemek üzere Avrupa'ya geçti. (Franşes'den. Mırmıroğlu tercümesi).

Ce/ıet?iz'lilerin idareleri altında idi. Bununla beraber Misel Paleolog, son İstanbul Lâtin İmparatoru İkinci Baudoin ile İtalya kiralı Şarl'm, tstanbuVu geri almak için sevkettikleri kara ve deniz kuvvetlerini mağlup ederek bazı adaları nüfuzı altına almağa muvaffak oldu; bununla beraber imparatorluğum hâkim durumda tutabilecek ne muntazam ordusu ve ne de donanması vardı.

Bundan dolayı Selçukîlerin garp hudutlarına yerleştirmiş oldukları uç aşiret beyleri ve bu arada Bitinya hududunda iskân edilmiş olan bir kısım Kayı boyu aşireti Bizans İmparatorluğu'nun onüçüncü asır sonlarındaki zayıf durumundan istifade ederek harekete geçmiş ve rumlara ait şehir ve kaleleri işgale başlamışlardı ki bunu daha aşağıdaki olaylar arasında göreceğiz. [34]

3- XIV. YÜZYILDAN İTİBAREN ANADOLU BEYLİKLERİNİN SİYASÎ DURUMLARI

Anadolu Selçukîleri zamanında uçlara yerleştirilen gazi kuvvetler oralarda taazzuva başlamışlardı. Bunlar, kuvvetli devrinde selçukilerin hüküm ve nüfuzları altında bulunarak Rum İmparatorluğu topraklarına hiçbir taarruz hareketinde bulunmıyorlar-dı; fakat onüçüncü asrın ortalarına doğru ve bilhassa Büyük Alâüddin Keykubad'ın son zamanlarında Moğol tehlikesinin baş göstermesi üzerine Selçukilerin doğu hudutlarındaki aşiretlerden bir kısmı doğu taraflarından alınarak Batı hududuna yerleştirilmişlerdi.

Aşiretlerin doğudan batıya nakilleri sebebiyle Selçukilerin doğu hududu boşalmış gibiydi; güney hududunda bazı muvaffakiyetler temin ederek kuvvetli görünen Selçuk devleti, 1243'deki ~~Kösedağı muharebesiyle birden bire çöküntü göstererek moğollara vergi vermeği kabul ettiler; daha yukarıki bölümlerde görüldüğü gibi bu devletin dahilî saltanat mücadeleleri moğolların Anadolu'da, iyice otorite tesis etmelerine ve hükümdarları kendi Emirleri gibi azl ve tâyin ve hatta katillerine kadar ileri gittiler.

Bu duruma karşı Kilikya ve Rum hudutlarına yerleştirilmiş olan Türkmenler yâni hudut aşiretleri kendi başlarına harekete başladılar; hattâ bunlar moğollara boyun eğmiş olan Selçuk hükümetine karşı

[34] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 33-37

bile cephe aldılar; bundan başka Selçukilerin kuvvetli zamanlarında Rum İmparatorlariyle yapılmış olan muahedeleri, bozulmağa başladı; imparatorluğun zaafından istifade ederek Batı Anadolu'ya doğru yayılmak fırsatım buldular. Moğollardan kaçan bir hayli halk da selâmeti batı taraflarında bularak buralara geliyorlardı.

Huduttaki Türkmenler tarafından Bizans topraklarına karşı yapılan taarruzlar başarı ile neticeleniyordu; bunda Rum İmparatorluğu'nun halka yüklediği ağır vergilerin tesiri de vardı. Anadolu Selçukîlerinin çöküntüsü gibi Bizans İmparatorluğunda da çöküntü başlamıştı. Bir evvelki bölümde görüldüğü üzere 1261'de

İstanbul'un is t ird adiyle îznik İmparatorluğu'nun oraya nakli Selçuk hududundaki müdafaa vaziyetini gevşetmiş ve bu hal uç aşiret beylerinin taarruzlarına vesile olmuştu.

Türkmenlerin Bizans toprakları üzerindeki faaliyetleri sü-rekli olarak devam etti. Bu suretle uc beyleri istilâ ettikleri yerlerde küçük beylikler kurmağa başladılar; bununla beraber uç beyleri Anadolu'yu tamamen ellerine almış olan Garp Moğollan yani îlhanilerin yüksek hâkimiyetini kabul ile senede muayyen bir vergi vererek bir zaman onların taarruzlarından emin oldular, işte bu suretle Selçukîlerin Batı hududunda Germiyan, Eşref, Hamid, Menteşe beylikleri ile Osmanlı beyliği ve yine bu arada Batı Anadolu'ya doğru Karesi, Saruhan ve daha sonra Aydın beylikleri kuruldu [35].

XIV. yüzyıl başlarında Anadolu'da artık bir Selçuk devleti yoktu. Bir vali kadar bile ehemmiyeti olmayan İk,inci Giyasüddin Mes'ud'un 1308'de ölümüyle ismen mevcut olan Selçuk Devleti fiilen de sona etrmişti. Bundan sonra Anadolu idaresi İlhanı hükümdarı tarafından umumî valilere verilmişti. Bunlar memleketin inzibatiyle alâkadar olup gerek memleket dahiline ve gerek uçlara aid muayyen vergileri toplatarak İlhan'ın hazinesine gönderirlerdi.

Anadolu umumî valileri içinde en kudretlisi İlhanilerin bey-

[35] Grigoras bu beyliklerin işgal mıntakalarım şöyle gösteriyor: Germi-yanlı Alisoriyos (Alişiroğlu) Kara Frikya'nın ekserisini ve Filadelfiya"ya kadar olan yerleri ve Meandros ırmağı civarında kâin Antakya (Antiyohya = Denizli ile Nazilli arasmda)'dan itibaren Filadelfiya (Alaşehir)'ya kadar olan yerleri.Oradan İzmir'e ve îyonya sevahiline kadar olan yerleri Sarhanis (Saruhan) namında bîr başkası p.ldı. Zira, Manisa, Püriini ve Efesus (Selçuk) havalisini Sasan'ı (Sasa bey) namında bir başkası kapmıştı. Lidya, Eolis, Elispondüs (Çanakkale) ve Mizya'ya kadar olan yerleri Kalamis (Kalem bey) ile onun oğlu Karesi aldı. Olimpüs (Keşiş—Uludağ) civarında ve Vitinya'mn ötesindeki araziyi Atman (Osman) namında bir diğeri işgal etmişlerdi. Sankaryüs (Sakarya) nehrinden Paflagonya'ya kadar uzanan yerler Umuriyüs'un (Umur) oğullarına geçmişti, (s. 62, 63).

lerbeğisi yâni umum ordular kumandanı olan Emir Çoban'm oğlu Demirtaş'tı [36]. Giyasüddin Mes'ud'un ölümünden sonraki durumdan istifade etmek isteyen Anadolu beyleri, îlhanîlere karşı da cephe almak yani müstakil kalmak istemişlerdi. Bu vaziyet üzerine Demirtaş, Anadolu'yu tamamiyle hâkimiyeti altına

-^almak isteyerek Ilhanilere karşı rabıtalarını kesen veya gevşeten küçük Anadolu beyliklerini ortadan kaldırmağa çalıştı; bu beyliklerin hükümdarlarından Eşrefoğlu II. Süleyman ve Hamid-oğlu Dündar beyleri öldürüp oraları ilhak eyledi ise de babasının katli ve kendisinin de Mısırca kaçması üzerine faaliyetinin arkası gelmedi (1327).

Demirtaş'tan sonra Anadolu'da Ilhanîler namına vali olarak Eredna isminde bir emîr kaldı. Bu, durum icabı beyliklere karşı bir harekette bulunmayarak dahilî idareyi düzeltti ve adaleti ile halkı memnun bıraktı. 1335'de ilhan hükümdarı Ebu Said Bahadır Han'ın evlâd bırakmadan vefatı üzerine Hulâgû ev-lâüları birbirleriyle saltanat mücadelesi yaparlarken Eredna Anadolu'da sessizce bir hükümet kurmağa çalıştı ve tehlikelere karşı bazan Memlûk sultanının yardımını bile istedi ve nihayet merkezi Siva^olmak. üzere bir devlet kurmağa muvaffak oldu [37]..

---

[36] Demirtaş, Emir Çoban'm oğullarından birisidir. Ebu Said Bahadır Han zamanında Anadolu valiliğine tâyin edilerek buradaki karışıklıkları ortadan kaldırmağa muvaffak olmuş, fakat daha sonra yani 1322'de vali bulunur ken hükümdarlığını ilân ile îlhanilerle rabıtasını kesmek istemiş ve bu hususta Memlûk Sultanı ile de nıünasebata girişmişti.
Demirtaş'ın bu hareketi, îlhanilerin beğlerbeğisi olan babası Emir Ço-ban'ı müşkil duruma sokmuş ve Çoban hemen büyük bir kuvvetin basma geçerek Anadolu'ya gelmiş ve oğlunun etrafındaki beyleri kendisine celbederek Demirtaş'ı sarsmış ve babasına karşı ordusiyle gelmiş olan Demirtaş'i yakalayarak Tebriz'e getirmiştir.
Ebu Said Bahadır Han, bu âsi valisini babasının hatırına riayet ederek —zaten başka türlü hareket edemezdi— afvedip tekrar Anadolu valiliğine yollamış o da bundan sonra Ilhanîler lehine Anadolu'da tam bir istikrar temin eylemek için faaliyete geçmişti.
Demirtaş Anadolu'ya dönünce serbest idareye alışmış olan Anadolu beylerini ortadan kaldırmağa teşebbüs etti. Kısm-ı mahsusta görüleceği üzere Eşrefoğlu Süleyman ve Hamidoğlu Feleküddin Dündar Beyleri öldürüp memleketlerini ilhak etti. Kendisi Denizli'yi muhasara ettiği sırada emirlerinden Eredna Beyi de Afyon Karahisarhn muhasarasına göndermişti. İşte bu sırada kardeşi Dımışk Hoca'mn edepsizliklerinden bıkmış olan Ebu Said'in, onu öldürtdüğünü haber alınca neticenin kendi basma da geleceğini düşünerek muhasaralardan vazgeçip Siuas'a geldi. Burada babasından bir haber almak istedi; babasının Ebu Said'e mağlup olarak nihayet yakalanıp katlini duyması üzerine Mısır'a kaçtı ve Anadolu'yu Emir Eredna'ya bıraktı (727 Zilhicce/ 1327 Ekim). Ebu Said Bahadır Han Anadolu valiliğini büyük Şeyh Ha-san'a verdi ve o da buranın idaresini kendi tarafından vekil olarak Eredna'ya bıraktı. Mısır'a kaçan Demirtaş, Ebu Said'in müracaatı ve ricası üzerine Kahire'de katledildi (1328). Demirtaş'ın oğullarından Küçük Şeyh Hasan, Ebu Said'in vefatından sonraki saltanat kavgaları arasında mühim rol oynamış Azerbaycan taraflarını idaresi altına almıştır. Kardeşi Eşref de burada hükümdarlık etmiştir.

[37] Demirtaş, Mısır'a kaçarken Eredna'yı Anadolu'da bırakmış veyahut Eredna, Demirtaş'ın yanından kaçarak anınla birlikte Mısır'a gitmemişti. Eredna aslen Uygur Türklerinden olup iki kardeş de tlhanilerin

Bu tarihlerde Anadolu'da Eredna'nın hükümdarlığından başka Karaman, Hamid, Menteşe, Germiyan ve Germiyan'a tabi iken müstakil olan Aydın, ile Saruhan, Mizya ve Hellespont taraflarına doğru Karesi beylikleri ile Kastamonu ve Sinop'ta Can-daroğulları beyliği ve Söğüt, Yenişehir, Bilecik, Eskişehir, Bursa, İznik, İzmit taraflarına kadar yayılmış olan Osmanlı beyliği bulunuyordu.

Osmanlılarla münasebetleri olan Anadolu beyliklerinin on-dördüncü ve hattâ onbeşinci asırlardaki siyasî münasebetlerini bilmek daha sonra Osmanlı vekayii kısmında takip edilecek olan olaylar için faydalı olduğundan bu beylikler hakkında kısa olarak bilgi vermek icap etmektedir ki bunu sırasiyle aşağıda gösterdik, [38]

Karaman Oğulları Beyliği

Son tetkiklere göre Karaman aşiretinin, Oğuzların Salur veya Afşar boylarından birisine mensup oldukları hakkında iki rivayet vardır. Birinci Alâüddin Keykubad Türkmen aşiretlerini Rum ve Kilikya hudutlarına yerleştirdiği sırada 1228 senesinde de Kilikya

---

ordusunda birer kumandan bulunuyorlardı. Demirtaş'tan sonra Anadolu valiliği Ebu Said Bahadır Han tarafından 1328*de akrabasından olan Büyük Şeyh Hasan'a verilmişti. Bu, bizzat idareyi ele almayarak oraya sadakatine îtimad ettiği Eredna'yı vekil yapmış ve daha sonra Ebu Said'in vefatını müteakip saltanat mücadeleleri arasında Şeyh Hasan Irak'ta hükümdarların tâyin ve hal'leriyle uğraşarak karşısına çıkan rakip hükümdarlarla mücadele ettiğinden dolayı Anadolu işleri tamamen Eredna'nın eline kalmış, fakat bu, mücadelelere fîlen iştirak, etmemekle beraber Büyük Şeyh Hasan'a bağlı kalmıştı.

Müdebbir ve siyasî bir şahsiyet olan Emir Eredna devam eden hâdiseleri büyük bir maharetle idare ederek kendisini tehlikeli maceralara atmamıştır. Büyük Şeyh Hasan'ı mağlup ederek Azerbaycan'ı alan Demirtaş'ın oğlu Küçük Şeyh Hasan, Emir Eredna'ya kendisine tâbi olmasını teklif etmiş, fakat red cevabı almıştı. Bunun üzerine Küçük Şeyh, beraberinde ilhanlı hükümdarı îlân ettiği Süleyman Şah ile beraber Eredna üzerine gelmiş ise de Eredna bunları Kerenbük mevkiinde mağlup ettiğinden Anadolu'da nüfuzı artmış (1343) ve bundan istifade ederek Alâüddin Eredna ismiyle hükümdarlığını îlân edip para kestirmiştir.

Eredna, âdilâne idaresiyle Moğol tahakkümünden, adalet ve asayişsizlikten bıkmış olan halkın muhabbet ve hürmetini kazanmıştır. Sivas ve Kayseri ve Niğde, Aksaray, Ankara, Tokat, Amasya, Şebin Karahisar, Erzincan ve havalisine sahip olan Emir Eredna 1352'de vefat etmiştir. Kendisi âlim bir zat olup arapçayı fesahatle konuştuğunu kendisiyle görüşmüş olan seyyah Ibn-i Ba-tula yazar. Adaletinden dolayı halk kendisine Köse Peygamber derlermiş.

Eredna'nın ölümünden sonra yerine oğlu Mehmed Bey geçmiştir. Bu kendisine karşı muhalefet eden bir emirini Memlûk kuvvetkerinin yardımiyle bertaraf ederek öldürmüş ve diğer emirler de Mehmed Bey'i katletmişler ve yerine oğlu Ali Bey'i hükümdar yapmışlardır (1365). Sefih bir genç olan Ali Bey, ümera arasındaki rekabetten kurtulamamış, bazı valileri kendisine muhalefet etmişlerdir. Ali Bey kendisini tanımayan Amasya emiri Haci Şadgeldi Paşa üzerine bir sefer açmış ise de bu sefer esnasında Amasya civarında vefat etmiş ve devlet işlerini eline almış olan Kadı Burhaneddin Ahmed tarafından çükük yaşta olan Mehmed Bey ismindeki oğlu hükümdar olmuştur (1380). Bir az sonra Kadı Burhaneddin bu çocuğu hal'ederek kendisini hükümdar ilân eylemiştir (783 H. / 1381 M).

[38] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 39-43

Ermenilerinden aldığı Ermenâk (Kamerüddin ili) taraflarına da Karaman aşiretini yerleştirmişti. Bu tarihte Karaman aşiretinin beyi Sadeddin oğlu Nûre Sofi adında Babalîlerden birisi idi. Bu aşiret on üçüncü asrın sonlarına doğru yani Anadolu Selçuk Devletinin çöküntüye başladığı sıralarda mühim rol oynamış, gerek Ermeni kuralları ve Moğollarla ve gerek Moğollarla beraber hareket eden Selçuk kuvvetleriyle kanlı çarpışmalar yapmışlardır.

Nûre Sofi denilen Karaman beyinden sonra oğlu Keri-müddin Karaman aşiret beyi olup Dördüncü Kılıç Arslan tarafından kendisine Ermenâk tarafları dirlik yani timar olarak verilmiş ve kardeşi Bonsuz da Selçuk hükümdarının sarayında Candar yani muhafız olarak vazifelendirilmiştir (654 H./1256 M.).

Kerimüddin Karaman, Selçuk ailesi arasındaki ihtilâflardan istifade ederek nüfuzum arttırmış, hattâ Konya üzerine yürümüş ise de muvaffak olamayarak mağlup olmuş ve kardeşleri Zeynehhac ile Bonsuz yakalanarak îdam edilmişlerdir. Karaman'-ın 660 H./1262 M. de vefatı üzerine Rükneddin Kılıç Arşları bunun oğullarını Gevele kalesine hapsetmiş ise de vezir Muînüddin Süleyman Pervâne'nin müdahalesiyle serbest bırakmış ve bunlar yine babalarının Ermenâk timarına sahip olmuşlar ve büyükleri olan Şemseddin Mehmed Bey Karaman beyi olmuştur.

Mehmed Bey, moğollarla çarpışmış iki defa onları bozmuş ve Konya'yı zabt ederek Selçuk hanedanından olduğunu iddia ettiği Giyasüddin Siyavüş adında birisini —ki Selçuknâme-lerde tezyif yollu Cimrî denilmektedir— Selçuk hükümdarı îlân ederek [39] Siyavüş adına

[39] Bu Giyasüddin Siyavüş'un Selçuk ailesine mensup olup olmadığı bilinmiyorsa da Osmanlı tarihlerinde de Düzme Mustafa denilen Yıldırım Ba-yezid'in oğlu Mustafa Çelebi gibi hakikî selçuk şehzadesi olması ihtimali vardır. Siyavüş, İkinci İzzeddin Keykâvüs'un oğlu olarak îlân edilmiştir. 685 H. 1286 M. tarihli Konya'da basılmış bir gümüş sikkesi meskukât mütehassıslarından ve Tarih Kurumu üyelerinden, merhum Osman Ferid Sağlam tarafından elde edilerek Tarih Kurumu'nun. mecmuası olan Belleten'in 35 inci sayısında (sene 1945) yayınlanmıştır.Cimrî'nin elde edilerek katli 678 Muharrem/ 1279 Mayısta olduğuna göre sikkenin tarihinde bir yanlışlık vardır ve bunun hâdiselere tetabuk edebilmesi ve Konya'da basılması İçin senesinin 675 H. 1376 M. olması lâzımdır. Sikkenin basıldığı gösterilen tarihte İkinci Mesud hükümdar olup Konya'da bulunuyordu. Halbuki Cimrî ondau yedi sene evvel Üçüncü Giyasüddin Keyhusrev tarafından yakalanarak katlolunmuştur. Par is nüshası Al-i Selçuk tarihinde, Sultan Mesud'un hükümdarlığı zamanında kardeşi Melik Siyavüş'un Sinop'tan gelerek 688'de Eşrefoğlu'na gönderilip oda Melik Siyavüş'u tevkif ve hapsetmiş ve sonra Karamanoğlu'nun müracaatı üzerine Eşrefoğlu, Siyavüş'u serbest bırakarak izzet ve ikram ile Konya'ya göndermişti. Sikkesi olan zat, bu Melik Siyavüş, olsa onun Konya'da bulunduğu tarih 688 olup sikkenin tarih yine uymuyor. Kitabun fi borani ahval-il- acayib ve'l-garaib ve ahkâtn-il - kâinat ve tevarih -ül- Mülûk ismi altındaki bir nücıım kitabı Cimri'nin hurucunu 684 senesinde göstermektedir kî Osman Ferid'in neşr ettiği sikke tarihinden bir sene evvel olarak tetabuk ediyor.

para bastırıp kendisi de onun vezir ve kumandanı olmuştur (1277).

Mehmed Bey, bundan sonra yine Moğol ve Selçuk kuvvetleriyle yaptığı bir müsademede maktul düşmüştür (1278).

Mehmed Beyden sonra kardeşi Güneri Bey, Karaman beyi olarak Selçuk hanedanı arasındaki saltanat kavgalarında rol oynamış ve bu da 1300 senesi nisanında vefatına kadar Moğollarla onların nüfuzları altındaki Selçukîler ve Ermenistan kıraliyle mücadelede bulunmuştur.

Güneri Beyden sonra Karaman beyliği kardeşlerinden Mahmud Beye geçmiş ve 1307 veya az daha sonra vefatı üzerine aile arasındaki birlik sarsılmış, Mahmud'un iki oğlu Bur-haneddin Musa ve Bedreddin ibrahim Beyler arasında ihtilâf çıkmış ve bu münasebetle Karaman beyliği üzerinde Memlûk sultanlarının tesiri görülmüştür. Bedreddin'den sonra yerine oğlu Halil bey Karaman beyi olmuştur. Halil bey'in 745H./1344 M. tarihli Larende vakfiyesine göre [40] bu tarihlerde hükümdar olduğu anlaşılıyor.

Karaman oğulları, Ilhanilerin Anadolu valilerine karşı cephe alarak 1314 de Konya'yı elde etmişlerdir. Anadolu beylerinin II-hanilere karşı rabıtalarını temin etmek üzere 1314 veya 1316 senesinde [41] Anadolu'ya gelmiş olan Beylerbeyi Emir Çoban, Konya'yı geri almış ve burası tekrar Karaman oğullarına geçmiş ise deDemirtaş720H./1320M. de Konya'yı zabtetmiş (Menakıb-ül-ârifin tercümesi 445), nihayet Anadolu valisi Demirtaş'm Mısır'a firarı üzerine Karaman oğulları serbest kalmışlardır (1327).

Karaman beylerinden Halil Beyin oğlu olup biraderi Sey-feddin Süleyman beyin katlinden sonra 762 H./1361 M. De [42] Karaman hükümdarı olan Alâüddin Ali bey, Osmanlılarla ilk münasebatta bulunan zattır. Zamanı vekayiinin tetkikinden, kendisinin faal,

---

[40] Vakıflar Umum Müdürlüğü 1212 Anadolu, s. 360.

[41] Tarih-i Olcayto Emir Çoban'ın Anadolu'ya gelerek Karamanoğulları elinde bulunan Konya'yı muhasarasını 714 H./1314 M. olarak gösterdiği gibi diğer bir farsca mecmua da (Nur-ı Osmaniye 2782) aym tarihi gösteriyor. Aksarayî tezkiresinde ise Çoban'ın gelişi Ebu Said'in cülusunu müteakip 716 tarihi olduğundan metinde her İki tarih de gösterilmiştir. Birinci tarih daha doğru olarak kabul edilmiştir. Bununla beraber Emir Çoban Anadolu'ya iki defa gelmiştir,

[42] (Nuruosmaniye kütüphanesi) 3080 numaralı Takvim'de 857 tarihi hesabı üzere "Süleyman bey vakıasından ve Alâüddin bey cülusundan beru doksan beş yıldır" denildiğine göre Alaüddin'in 762 hicret senesinde hükümdar olduğu anlaşılıyor. Prof. Osman Turan'ın neşrettiği takvimde cülûsı 763 H./1362 M. tarihidir. Fakat her iki eserin müellifi bir olduğundan daha sonra kaleme aldığı takvimine göre 762 tarihini kabul etmek doğru olur. Alâüddin Beyin 766 ve 769 hicret tarihli (1364,1367 M.) iki vakfiyesi vardır (Vakîfiar Umum Müdürlüğü, Defter 579, s. 357 ilâ 360).,

mücadeleci ve azim sahibi bir hükümdar olduğu anlaşılmaktadır. Alâüddin Ali Bey, 772 H./1370 M. den evvel1 Osmanlı hükümdarı Murad Hüdavendigâr'ın kızı Nefise Sultan diye tarihlerimizde yanlış olarak adı geçen Meek hatuni2 almış ve bu suretle iki devlet arasında akrabalık teessüs etmiş ise de Osmanlıların Anadolu'ya yayılarak kendi hudutlarına kadar dayanmalarından endişe eden Alâüddin Bey fırsat bularak bunu önlemeğe çalışmış ve bu yüzden iki devlet arasında muharebeler olmuştur.

Osmanlılarla Karamanlılar arasında ilk muharebe, Murad Hüdavendigâr'ın, Hamidoğlu Hüseyin Beyden satın almış olduğu şehirlerden Akşehir, Yalvaç, Karaağaç, Beyşehri, Seydi-şehri gibi yerlerin Karaman hududu üzerinde bulunmaları sebebiyle Alâüddin Bey bundan kuşkulanarak bu taraflara taarruz edip Beyşehri'ni almıştır. Bunun üzerine Rumeli'den Anadolu'ya geçen Sultan Murad ilk defa çetin bir muharebeden sonra Ka-ramanoğlu'nu mağlup ederek onu Konya'da muhasara etti ise de kızı Melek Hatun'un ricasiyle aldığı yeri iade ederek sulh oldu (788H./1286 M)[43].

1389'da Murad Hüdavendigâr'ın Kosova'da şehid olması ve yerine gççen oğlu Yıldırım Bayezid'e karşı Anadolu beylerinde Osmanlılar aleyhinde bir hareket belirmesi üzerine Osmanlı hükümdarı Anadolu'ya geçerek Batı Anadolu'da Saruhan, Aydın, Balat tarafındaki Menteşe beyliklerini ilhak eyledikten sonra Karamanoğlu'nu da mağlup ederek sulhe mecbur eylemiş (1390) ve daha sonra tekrar Osmanlı hududunu geçerek muahedeyi bozması üzerine Yıldırım Bayezid, Akçaçay muharebesinde Karaman ordusunu bozmuş ve Konya'ya, kapanan Alâüddin Beyi orada yakalayarak öldürtmüş ve bunumüteakip Karaman beyliğinin pek çok yerlerini daha doğrusu Toros dağlarının Jsuzey kısmındaki memleketleri^lde^derejk, bu beyliğe son y,exv mistir (800 H./1398 M).

Alâüddin Beyin katlinden sonra Larende yani Karaman^da onun iki oğlu ile zevcesi Melek Hatun'ı elde eden Yıldırım Baye-zid bunları Bursa/'ya göndermiştir, bu iki kardeş Ankara muharebesinin sonuna kadar Bursa'da kalmışlardır. Timur Han, Karaman beyliğini, Bursa'dan

[43] Bu ilk Osmaılı-Karaman muharebesi hakkında Neşrî tarihinde mufassal malûmat vardır (Türk Tarih Kurumu nşr. s. 214 ilâ 234).

getirttiği Alâüddin Beyin büyük oğlu Mehmed Bey'e vermiştir (805 H./1402 M).

Bu hâdiselerden sonra Osmanlı şehzadeleri arasındaki saltanat mücadeleleri sırasında Karamanoğlu Mehmed beyin ve daha sonra oğlu İbrahim Beyin Osmanlılar aleyhine müthiş taarruzları ve hattâ Osmanlılara karşı Sırplar ve macarlarla ittifak gibi hareketleri varsa da bunlar Osmanlı vekayii kısmında gösterilmiş olup iki devlet arasındaki bu husumet o beyliğin tamamen ortadan kaldırılmasına kadar devam etmiştir. [44]

Eşref Oğulları Beyliği

Merkezleri Beyşehri olan bu beyliği kuran Selçuk emirlerinden Eşref oğlu Seyfüddin Süleyman Beydir. XIII. yüzyıl sonlarına doğru Selçuk Devletinin zayıf bulunduğu sırada Süleyman Beyi mücadele sahnesinde görmekteyiz.

Eşrefoğulları, Süleyman şehri de denilen BeyşehrVnden başka Seydişehri, Ilgın, Akşehir, Bolvadin ve havalisine sahib olup doğu taraflarında Karaman ve batı kısmında da Hamidoğulları beylikleri vardı.

Üçüncü Giyasüddin Keyhusrev 1354 de ilhan'ın emriyle katledildikten sonra yerine amcasının oğîu Giyasüddin Mesud hükümdar olmuş fakat yine İlhan'ın fermaniyle Giya-süddin'in henüz pek küçük olan iki oğlunu da Konya'da Selçuk hükümdarı yapmışlar ve bu çocuklara Eşrefoğlu Süleyman Bey nâib ve Karamanoğlu Güneri Bey de beylerbeyi olmuşlardır. Daha sonra gerek Eşrefoğlu ve gerek Karamanoğlu, Sultan Mes'ud'a itaat etmişlerdir. Hattâ Sultan Mes'ud'un Anadolu'ya gelen kardeşi Melik Siyavüş, Mes'ud'un desise-siyle Eşrefoğlu tarafından hapsedilmiş ise de Karamanoğlu'nun tehdidi üzerine Siyavüş serbest bırakılarak Konya'ya gönderilmiştir.

Eşrefoğlu Süleyman Bey'in hangi tarihte vefat ettiği malûm değildir; fakat vefatının 701 H./1301 M. den sonra olduğu Bey-şe/iri'nde yaptırmış olduğu türbe kitabesinden anlaşılmaktadır.

Süleyman Beyden sonra yerine büyük oğlu Mübarizüddin Mehmed Bey geçmiş ve Akşehir ve Bolvadin şehirlerini de elde

[44] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 43-47

etmiştir. Anadolu beylerini itaat altına almak ve sadakatlerini sağlamak için 1314'de Anadolu'ya, gelen Emir Çoban'a itaatlerini arzeden Anadolu beyleri arasında Eşrefoğlu da vardı. Bolvadin cami kitabesinden anlaşıldığına göre Mehmed Bey 1320-den sonra vefat ederek yerine oğlu Süleyman Bey hükümdar olmuştur.

Bu ikinci Süleyman Bey'in hükümeti müddeti pek kısa sürmüş, Anadolu beylerini ortadan kaldırmak isteyen Anadolu valisi Demirtaş, BeyşehrVni zabt ettikten sonra Süleyman Bey'i işkence ile öldürmüş ve orasını işgal ile kendi tarafından vali tâyin eylemiştir (1326 Ekim).

Süleyman Şah'm ölümüyle Eşref oğulları beyliği sona ermiş ve daha sonra bu memleket Hamid ve Karaman oğulları arasında taksim olunmuştur. Eşref oğulları'na ait Beyşehri, Akşehir ve Bolvadin'da bazı binalar vardır. Şimdiye kadar paraları görülmemiştir. Bu aileden Mübarizeddin Mehmed Bey adına Şemseddin Mehmed Tüşteri tarafından felsefe mahiyetinde El-füsul-ül-eşrefiyye isimli bir eser yazılmıştır (Aya-sofya Kütüphanesi No. 2445). [45]

Hamid Oğulları Beyliği

XIII. yüzyıl başlarından daha evvel Borlu, İsparta, Eğiridir, Yalvaç taraflarına yerleştirilmiş olan Hamid Bey idaresindeki Türkmen aşiretinin [muhtemelen Teke] kurmuş olduğu beyliğe Hamid oğulları beyliği denilirdi. Bu beylik daha sonra genişleyerek güneydeki Antalya'yı da işgal etmiştir.

İsparta, 600 H./1203 M.de Üçüncü Kılıç Arslan zamanında alınmış ve daha sonra Selçukîler Antlaya ile Alâiye'yi de elde etmişlerdir.

Anadolu Selçuk Devleti llhanîlerin nüfuzı altına girdikten sonra Batı hududundaki aşiret uç beylerinin toplanmağa ve bir beylik kurmağa başladıkları sırada Hamid Bey aşireti de o tarihte yani XIII. yüzyıl sonlarında başlarında bulunan Hamid Beycin torunu ve İlyas bey'in oğlu Feleküddin Dündar Bey'in faaliyeti ile bir beylik kurmuşlardır. Hamid beyliğine Eğirdir gölünün güneyindeki eski adı Prostana olan Eğirdir kasabası merkez olmuş ve Feleküddin Dündar Bey burada bazı tesisler vücuda getirerek şehre Felekâbâd adı verilmiştir.

[45] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 48-49

Dündar Bey daha sonra hududunu güneye doğru uzatarak Gölkisar ve 1301'de Antalya'yı almış ve burasını biraderi Yunus^ Bey idare etmiştir.

Dündar Bey diğer Anadolu beyleri gibi yüksek hâkimiyetini tanımış olduğu İlhan'ın hazinesine her sene dört bin dinar,; yani altın vergi veriyorduı. 1314'de Anadolu'ya gelmiş olan Ilha-nilerin beyierbeğisi Emir Çoban'a itaat eyleyen Anadolu beyleri arasında Hamidoğlu Dündar Bey de vardı; hattâ Dündar sadakatini teyid için İlhanîler yani Garp Moğolları hükümdarı OJcayto Mehmed Hudabende adına Felekabâd şehrinde para bile kestirmişti.

Hudabende'nin 1316'da vefatı ve yerine henüz pek genç olan oğlu Ebu Said Bahadır Han'ın hükümdar olması üzerine vukua gelen bazı karışıklıklar esnasında Anadolu beylerinin yavaş yavaş tlhamlere karsı rabıtalarını gevşetmeğe başlamaları üzerine Anadolu valisi Demirtaş Konya'yı işgal etmiş ve daha sonra Eşrefoğlu Süleyman Bey'i öldürmüş ve arkasından Ha-mid iline yürüyerek Antalya'ya kaçan Dündar Bey'i de yakalayarak katletmiştir (1324 M).

Demirtaş'm 1327'de Mısır'a kaçıp bir müddet sonra orada katlinden sonra bazı eserlerde Dündar'ın oğlu Hızır Bcy'in Ha-mid beyi olduğu ve daha sonra bunun kardeşi Necmeddin Is-hak bey'in Mısır'dan gelerek beyliğe geçtiği kaydediliyor [46]. Seyyah Ibn-i Batuta 1333 senesinde Anadolu'yu gezerken Antalya'ya, uğrayarak orada Hızır bin Yurius'un ve Gölkisar''da Dündar Bey'in oğlu Mehmed ve Eğirdir^de de yine Dündar'ın oğlu Necmeddin îshak Bey'in hükümdar bulunduklarını beyan etmektedir.

îshak Bey'den sonra kardeşi Mehmed Bey'in oğlu Muzaf-ferüddin Mustafa Bey'i görüyoruz. Mustafa Bey bu devirde 745H./1344M. tarihli Muzafferiyye medresesVni yaptırmıştır. Bunun bütün Ilamid iline sahip olup olmadığı şimdilik meçhuldür; fakat 767H./1365M. de burun oğlu olan Eğirdir sultam Hüsa-meddin Ilyas'ın Hamid

[46] Bu tarihlerde aynı aileden iki Hızır Pey olduğu görülüyor. Birisi Dündar Bey'in oğlu Hızır ve diğeri de Antalya emiri Yunus Bey'in oğlu Hızır Beydir. Târihî kayıtlar, Demirtaş'm Mısır'a firarından sonra Dündar Bey'in oğlu Hızır Bey'in meydana çıkarak idareyi ele aldığını yazarlar; fakat az sonra burada Necmeddin îshak Bey hükümdar görünüyor. Demirtaş'm Anadolu'dan ayrılmasından sonra Antalya emiri olan Hızır bin Yunus'un da bu havaliyi işgal etmesi ihtimali vardır. Fakat şimdilik müverrihlerin kayıtları gibi Dündar'ın oğlu Hızır Bey'in babasından sonra beyliği tekrar elde ettiğini kabul etmek daha doğru olur. Eğirdir'de bir Hızır Bey camii vardır. Şûhud kasabasında kubbeli mescit kitabesinde adı geçen Emîr-i Kebir tbrahim bin Hızır Beyin bu Hamidoğlu Hızır Bey'in oğlu olması muhtemeldir.

hükümdarı olduğuna göre babasının da teroamen Hamidiline sahib olduğu kuvvetli ihtimal dahilindedir.

Tarihlerin kaydına göre Hüsameddin Ilyas Bey komşusu olan Karaman oğullariyle epey uğraşmış mağlup olarak kaçmış ve Germiyanoglu'nun yardımiyie tekrar memleketine sahib olmuştur. Bunun vefatı tarihi belli değildir, maamafih 77ö H. /1374 M. tarihinden evvel olmak lâzımdır.

Ilyas Bey'in yerine oğlu Kemalüddin Hüseyin Bey geçmiştir. Osmanlı hükümdarı Birinci Sultan Murad, Hüseyin Bey'den Akşehir, Yclvaç, Beysehri., Karaağaç ve Sevdi şehrVni 1374- tarihinde seksen bin altın mukabilinde satın almıştır. Murad Hüdavendigâr'm birinci Kosova muharebejs.de Kemalüddin Hüseyin. Bey, oğlu Mustafa Bey ile yardımcı asker göndermiştir.

Kemalüddin Hüseyin Bey 793 H./1391 M.de vefat etmiştir. Bunun meçhul bir sebepten dolayı Yıldırım Bayezid tarafından öldürüldüğü rivayet edilmektedir. Hamid oğulları'mn kendi namlarına hcnüs hiçbir sikkeleri görülmemiştir. Bunlara ait Eğirdir, Burdur, Yoz/c'da bazı Htabeli eserler vardır. Şzıhnd kasabasında 770 H. / 1368 M. tarihli Kubbeli mescid kitabesinde Emîr-i kebir Muiszüddin Ibrahirrt bin Hışır Bey'in Hamid oğullarından olduğu anlaşılıyor.

Kemalüddin Hüseyin Bey'in oğlu Mustafa Bey, Ko-sova muharebesinde babasının göndermiş olduğu okçu kuvvetlerle Osmanlı ordusunu Ön safında bulunmuş1 ve Hamid beyliğinin

"Osmanlı devletine ilhakından sonra Osmanlı emiri olarak hizmet görmüştür. [47]

Hamid Oğulları'nın Antalya Şubesi

Antalya 603 H. / 1206 M. de Selçuk hükümdarı I. Giya-süddin Keyhusrev tarafından frenklerden alınmış ve bu havaliye Teke aşireti yerleştirilmişti. Burası bir ara Kıbrıs kırallığı tarafından işgal olunmuş ise de 610 H. /1213 M. de I. İzzeddin Keykavüs tekrar zabt eylemişti. Antalya takriben XIV. yüzyılın ilk yirmi senesi içinde Hamid oğulları'nın eline geçti ve Dündar bey'in kardeşi Yunus Bey Antalya beyi oldu; Yunus Bey'in oğullarından Sinanüddin Çalış Bey de Istanos yani

[47] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 49-52

Korkud i/î'nde bulunuyordu. Yunus Bey'in ölümünden sonra yerine oğullarından Mahmud Bey'in mi? yoksa diğer oğlu Hızır Bey'in mi, geçtiği şimdilik malûm değildir.

1333'de İbn-i Batuta Anadolu'ya, geldiği zaman Antalya beyliğinde Hızır Bey bulunuyordu, ve o sırada hasta idi. Bunun da vefatı tarihi belli değildir, Antalya'ya Hızır Bey'den sonra kimin geldiği de malûm değildir. 1361 'de Antalya tekrar Kıbrıs kırallığı tarafından zabt olunarak on bir sene kadar onlarda kalmış ve yukarıda adı geçen Mahmud Bey'in oğlu küçük Meh-med Bey burasını 774 H./1373M. de zabt etmiştir.

Mübarizüddin lâkabh Mehmed Bey'in vefatı da malûm değildir. Osmanlı hükümdarı Birinci Murad, Karamanoğlu üzerine sefer açıp muharebeyi kazanarak avdeti sırasında "Teke-oğlu (Hamidoğlu) yâğidir" diye kendisine söyledikleri zaman:

—"Bir fakirdir, elinde iki kasabası var; biri Antalya biri îs-tanos (Korkuteli) anın ne miktarı var ki bana yâği ola, şimdi onun üzerine varmak bize ardır" diyerek Bursa'ya dönmüştür. Neşrî'-nin yazdığına göre Tekeoğlu sonra hisarlarını Sultan Murad'a vererek yalvarıp barışmış [48].

Antalya, 791 H./1389 M. veya 794 H./1392 M. de Yıldırım Bayezid tarafından zabt edilerek şehzade Isa Çelebi'ye sancak olarak verilip2 bu suretle Hamid oğullarının bu şubesi de sona ermiştir. Ankara muharebesinden sonra Timur tarafından Anadolu beylerine eski yerleri verildi ise de Hamidoğlu Osman Bey'e -ki Mübarizüddin Mehmed Bey'in oğlu olması muhtemeldir- de Osmanlıların elindeki Antalya hariç îstanos havalisini vermişti (1402 M.). Osman Bey, Karamanoğlu Mehmed Bey'le ittifak ederek Antalya'yı almak isterken oranın Emiri Hamza Bey tarafından tstanos'&a. bastırılarak katledilmiş ve bu suretle Hamid oğullarının Antalya şubesi de sona ermiştir (8261 H./323 M.).

Bazı tarih ve vekayinâmelerde Hamid oğulları'mn bu Antalya şubesine Teke beyleri denilmektedir. Bunlara bu ismin verilmesi Antalya ve havalisine Tekeeli denilmesinden ileri geldiği anlaşılıyor; eldeki bütün vesikalar buradaki beylerin Tekeoğulları denilen bir aile ile hiçbir münasebetleri olmadığını ve bunların Hamid oğullan'ndan

[48] Neşrî tarihi (Türk Tarik Kurumu n^r.) s, 234.

olduklarını göstermektedir.

Dündar Bey'in hükümdarlığını ilân eylediği zaman Menteşe oğulları'ndan olan Fenike Beyi, Dündar Bey'in yüksek hâkimiyetini tanımıştı. Bu, Fenike beyliği daha sonra Antalya beyi Hızır bin Yunus Bey'in nüfuzu altına girmiştir [49]

Menteşe Oğulları Beyliği

XIII. Yüzyılın sonlarına doğru mevcudiyetini gördüğümüz Menteşe beyliğinin bu suretle, yani uçtaki Türklerin batıya doğru yayılmalariyle mi yoksa güneyden Akdeniz yoluyla mı eski Karya kıt'asına yerleştikleri henüz 8arih olarak bilinmemekte, bazı kayıd-lar ikinci şıkkı tercih ettirmektedir. Bu asrın ikinci yarısı içinde Karyd*ya Mentese-ili denildiği malûm olmaktadır.

Beyliğe adı verilen Menteşe'nin Karya'yı (Şimdiki Muğla vilâyeti) 1261'den sonra istilâ ettiği anlaşılıyor. 1282'de Bizans tarihçilerinin S alp akı s Menteşe yani Sahil beyi Menteşe dedikleri Türk beyinin kumandası altındaki kuvvetlerin Menderes kenarındaki Tralles (Aydın) ile bunun yakınındaki Nyssa (Sultan Hisarı) kalelerini zabt ettikleri malûmdur. Bizans imparatoru'nun Karyayı istirdat için olan teşebbüsleri bir netice vermediğinden Türkler buraya yerleşerek beylik kurmuşlardır.

Cami-üd-DüveVde Menteşe beyliğine ait Seçin, Milas, Muğla, Palatya (Balat), Bozöyük, Çine, Davaz, Bornaz, Meğri ve Köyceğiz kasabaları zikredilmektedir. Bunlara Menteşe beyliğine aid olarak sonradan Hamid beyliğinin yüksek hâkimiyeti altına girmiş olan Fake de denilen Fenike sahil şehrini de ilâve etmek lâzımdır.

Böylece Akdeniz ile Ege denizine sahip olan Menteşe beyliği bu sahillerde donanma vücuda getirmek suretiyle korsanlık yapmışlardır. Daha ilk zamanlarında bu beyliği kuran Menteşe'ye Sahil beyi" denilmesi bunların denizle alâkalarını göstermekte ve Menteşe türkmenlerinin yukarıda işaret ettiğimiz gibi denizden ve belki de Fenike ve Meğri sahillerinden içeriye girdikleri muta-leasmı kuvvetlendirmektedırı. Menteşe'nin torunlarından Ah-med

[49] Icabet-üs-sâil isimli Müuşeat mecmuası.
Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 52-53

Gazi'nin780H./1378M. tarihli Milas'taki cami kitabesinden anlaşıldığına göre Menteşe Bey'in babasının adı Eblistan (ob-İJİ) ve onun babasının ismi de Kurı Bey'dir.

Menteşe Bey'in vefatı tarihi belli değildir; fakat vefatının 681 h 1282 den sonra olduğu vekayiin tetkikinden anlaşılmaktadır2. Yerine iki oğlundan Mesud Bey geçmiştir. Bunun zamanında ve 1296 tarihinde Bizanslıların karyayı istilâ teşebbüsleri sonradan akim kalmıştır.

Mesud Bey, Menteşe donanmasiyle 1300'de Rodos adasına taarruz ederek rumlardan almıştır. On sene sonra Papa . Kle-man ile Fransa kiralı Güzel Filip'in yardımlariyle Sen Jan şövalyeleri Rodos'a hücum ederek 15 Ağustos 1310'da adanın merkezini ve dört sene içinde tekmil adayı zabt etmişlerdir. 1312 ile 1319 seneleri arasında Anadolu Türkmen beyleriyle görüşerek Mevlevi tarikatini yaymak isteyen Mevlâna'nın torunu Ulu Arif Çelebi, Menteşe iline gelerek Mesud ve oğlu Orhan Beylerle görüşmüştür.

1319'dan evvel vefat eden Mesud Bey'in yerine oğlu Şüca-uddin Orhan Bey geçmiş ve bu 1320'de Rodos'un istirdadı için çalışmış olduğuna göre Mesud'un ölümü bu tarihten evvel olmalıdır. 1333'de Anadolu'ya gelen seyyah Ibn-i Batuta beyliğin merkezi olan Beçm'de Orhan Bey'le görüşmüştür. Orhan Bey'in vefatı tarihi bilinememekte ve fakat yerine geçen ve babası zamanında Muğla beyi olan İbrahim Bey'in 745 H./1344M. tarihli Muğla camii kitabesine göre ölümü bu tarihten evveldir.

ibrahim Bey, Lâtinlerin eline düşen îzmir''i kurtarmak için Aydınoğlu'na yardım etmek üzere hazırlanırken İzmir'in düşmesi nzısraıe bîr iş görememiş ve fakat Menteşe donanmasının korsanlığı sebebiyle Venediklilerdin bazı ağır tekliflerini kabule mecbur -— olmuştur (1355).

1360 veya az daha evvel vefat eden İbrahim Bey'in ölümüyle memleket Musa, Mehmed ve Ahmed isimlerindeki üç oğlu arasında taksim olunarak bütünlüğüne halel gelmiştir. Musa Bey'in 1375'den evvel vefatı üzerine Menteşe beyliği merkezi Palatya olarak Mehmed Bey'de ve asıl merkezi Beçin olmak üzere Gazi Ahmed Bey'de kalmıştır. İskenderiye'yi zapteden Frenklere karşı 766 H./1365 M. de Memlûk sultam'mn Anadolu beylerini frenklere karşı harbe tahrik

eden namesine Menteşe hükümdarı Musa veya Ahmed Beylerden biri kabul ile hazırlığını bildirmiştir.

Balat ve havalisinin 1389'dan evvel Menteşeoğlu Giyasüddin Mahmud Bey'in elinde bulunduğu görülüyor. Bunun biraderi olması muhtemel Ilyas bey'le mücadelesi neticesinde Osmanlılara iltica ettiği anlaşılıyor. Menteşe beyliğinin Balat (Palatya) şubesi 1390'da Yıldırım Bayezid tarafından işgal olunarak îlyas Bey kaçmış ve bu suretle Balat, Ankara muharebesinin sonuna kadar on iki sene Osmanlı idaresinde kalmıştır. Menteşe beyliğinin Beçin-Milas şubesi ise bura hükümdarı Gazi Ahmed Bey'in 793/Şaban 1391 Temmuzda vefatından sonra Osmanlılara geçmiştir.

Ankara muharebesinden sonra Timur'un, Anadolu beylerine eski yerlerini verdiği sırada Menteşeoğlu Mehmed Bey de tekmil Menteşe'yi vermiş ve Mehmed'in o sırada vefatı dolayısiyle oğlu llyas Bey Menteşe beyi olmuştur (805 H./1402 M.).

îlyas Bey, Osmanlı şehzadeleri arasındaki saltanat kavgaları sırasında bir ara Aydmoğlu C ün ey d Bey'le birlikte Saruhan-oğlu Hızır Şah da beraber olarak Osmanlı şehzadesi İsa Çe-lebi'ye yardım etmişler ise de muvaffak olamamıştır. 1414'de Menteşe beyliği Osmanlı hükümdarı Çelebi Mehmed'in yüksek hâkimiyeti altına düşmüş ve llyas Bey kendi adiyle beraber Çelebi Mehmed adına sikke kestirmiş ve iki oğlu Ley s ile Ahmed'i rehin olarak Osmanlı sarayına göndermiştir.

llyas Bey 824 H./ 1421 M. de vefat etmiştir. Aynı sene içinde Çelebi Mehmed'in vefatı ve Düzme Mustafa denilen Yıldırım Bayezid'in oğlu Mustafa Çelebi'nin hükümdarlık iddiasiyle ortaya çılktığı ve Edirne'nin boş bulunduğu sırada Ley s ile Ahin e d kaçıp memleketlerine gelerek idareyi ele almışlardır ki bunu Leys'in aynı senede kestirmiş olduğu sikkesinden anlıyoruz. Kardeşi Ahmed'in de tarihsiz bir sikkesi vardır.

Osmanlı tarihlerine göre 829 H. /1425 M. de Menteşe beyliği elde edilerek Leys ile Ahmed yakalanıp Tokat kalesinde Bedevi çardak denilen burçta hap s olunmuşlardır. Bunlardan Ahmed kaçmış ise de Leys katlolunmuştur. Ahmed'in oğlu îly as 1451'de Fatih'in cülusu esnasında Menteşe'ye gelmiş ise de üzerine sevkedilen Anadolu beylerbeyi îshak Paşa'dan kaçarak Rodosa gitmiştir1.

Menteşe oğullarına ait Muğla, Balat, Beçin, MîJâs'da cami ve medrese ve türbeler vardır. Ilyas Bey'in Bayat'taki 806 H. / 1404 M. tarihli camii Türk eserlerinin en nefişlerindendir. Menteşe emiri Mehmed Bey'in oğlu Mahmud Çelebi adına avcılığa dair Baznâme isminde farscadan türkçeye çevrilmiş bir eser ile îlyasiye ismiyle Ilyas bey adına bir tıb kitabı vardır [50].

Germiyan Oğulları Beyliği

Germiyan kelimesi Türk boylarından birisine mensuj) bir aşiret adı iken sonradan bir aile ile bu beyliğe alem olmuştur. ilk defa Anadolu'da Malatya taraflarında gördüğümüz Germiyan Türkmenlerinin Harezm hükümdarı Celâlüddin Mengüberti ile gelerek sonradan selçukilerin hizmetine girdiklerini zannediyoruz. Onüçüncü asır ortalarına doğru ikinci Giyasüddin Keyhüsrev zamanındaki Baba Ishak isyanında Muzafferüd-din Ali şirin bunlara karşı çıkarak mağlup olduğu Selçuknâ-mede görülüyor. Yine Selçuk ümerasından olarak tanıdığımız Kerimüddin Alişir belki yukarıda adı geçen M uzafferüd-din'in oğludur.

Germiyan aşiretinin hangi tarihte Selçukilerin batı hududuna yerleştiklerini bilmiyoruz; fakat 1276'dan evvel Germiyan aşiretini Kütahya ve havalisinde görmekteyiz ki Üçüncü Giyasüddin Keyhüsrev zamanıdır.

676 H. / 1277 M. deki Cimri hâdisesinde Germiyan türkleri bunu yakalayarak Giyasüddin* Keyhusrev'e teslim etmişlerdir. 1283 de Üçüncü Giyasüddin'in katli üzerine Giyasüddin taraftan oldukları zannedilen Germiyanhlann yeni hükümdar ikinci Giyasüddin Mesud ile mücadelelerim Selçuknâmede görüyoruz; bu mücadelelerde Denizli (Ladik) ve havalisi Germi-yanlılarla Selçukiler arasında mücadele sahası olmuştur.

XIII. yüzyıl asır sonlarında 699 H. / 1299 M. de ve Üçüncü Alâüddin Keykubad zamanında Ankara'da Selçuk emiri olarak gördüğümüz Yakub bin Alişir ihtimalki Kerimüddin Alişir'in oğludur.

---

[50] iiyasiye fi-t-tıb (v^'<3 S-U') Sultan Ilyas hin Mebmed (Bin Jbrahim) hin Orhan adına bir mukaddime on bab üzerine tercüme edilmiştir. Eser Mehmed bin Mahmud-i Şirvani'nindir. Keşf'ü-zünun c. İ, s. 161 Maarif Vekâleti neşriyatı).
Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 54-58

Bunun mıntakasma - ki Kırşehir'de dahildir-Yakub ili denilmiştir Mesalik-ül-ebsar Yakub Bey, Selçukilerin son zamanlarında ve ondördüncü asır başlarında Germiyan beyliğini kurmuş ve İlhaniierin yüksek hâkimiyetini tanıyarak diğer Anadolu beyleri gibi ilhaniierin hazinesine senevi bir vergi vermiştir. Bunun beyliği belki ikinci defa Selçuk hükümdarı olan ikinci Giyasüddin Mesud zamanındadır (1302).

Yakub bin Alişir Karaman oğullarından sonra Anadolu beylerinin en kuvvetlilerindendi. Mükemmel ve talimli bir askerî kuvvete sahip olmasından dolayı diğer komşu beylikler kendisinden çekinirlerdi. Cami-üd-Düvel 'in kaydına göre Baş şehri olan Kütahya'dan başka Tavşanlı, Gediz, EğrigÖz (Emed) Simav, Eşme, Kula, Sirke ve Selendi, Güre, Banaz, Işıklı, Baklan, Honaz, Dazkırı, Geyikler, Şeyhler, Denizli, Gököyük, Çarşanba ve diğer bazı şehirler Germiyan beyliğine tabidir.

Yakub Bin Alişir 1305'de Menderes nehri kenarında Tri-polis şehrini1 almış Angir (Kilise köy)'i zabtetmiş bunu müteakip Filadelfiya (Alaşehir)'yı muhasara etmiş ise de Bizans İmpara-toru'nun yardıma çağırdığı Katalanlar'm. Anadolu'ya geçip Yakub Bey'i mağlup etmeleri üzerine burası kurtarılmıştır; fakat Yakub bey daha sonra Filadelfiya'yi sıkıştırarak senede muayyen bir cizyeye bağlamıştır.

Sultan-ül-Germiyaniyye Çelebi-i âzam unvanım alan Yakub Bey kendi subaşılarmdan yani askerî kumandanlarından olan Aydmoğlu Mehmed Bey'i Batı Anadolu'ya sevketmiş ve Mehmed Bey Birgi, Ayasolug (Selçuk) ve havalisini elde ederek daha sonra buralarda bir beylik kurmuştur.

1314'de ilhaniierin beylerbeğisi Emir Çoban, Anadolu beylerinin itaatlerini teinin etmek üzere Anadolu'ya geldiği zaman Yakub Bey ona rabıtasını bildirmiştir. Mevlâna'nın torunu ve Sultan Veled'in oğlu Ulu Arif Çelebi 1312 ile 1319 seneleri arasında Germiyau ve Denizli taraflarına gelerek Yakub Beyle görüşmüştür.

Birinci Yakub Bey zamanında Anadolu beylerini ortadan kaldırmak isteyen llnanilerin Anadolu valisi Demirtaş, Eşref ve Hamid beyliklerini zabt ve hükümdarlarını öldürdükten sonra kendisi Denizliyi ve emirlerinden Eredna'yı da Afyon Karahi-sar (Karahisar-ı Sahib)'a gönderip oralarını da almak istemiştir; akat Afyon Karahisar beyi Sahib Ata torununun, Yakub Beye dehaleti üzerine bunu

yakalayamamış ve bu sırada Demirtaş biraderinin ilhan Ebu Said tarafından katlini duyunca geri dönmeğe mecbur olduğundan tehlike atlatılmıştır (1327).

Yakub Bey'in vefatı tarihi ve kabri belli değildir; bunun 1327'den sonra öldüğü anlaşılıyor. 707 hicret senesinde isim olmayarak "Han-ı Germiyan" unvanı ve Şehr-i Germiyan denilen Kütahya'da, basılmış olan sikke bu Yakup Beye aid olmalıdır.

Yakup Bey'den sonra yerine Çağşadan lâkablı oğlu Mehmed Bey geçmiştir. Babası zamanında Katalanlarm eline geçmiş olan Kula ile Simav gölü'nü rumlardan almış olduğum torunu Yakub Bey'in taş vakfiyesinden anlıyoruz. Mehmed Bey'in vefatı tarihini de bilmiyoruz.

Mehmed Bey'den sonra oğullarının büyüğü olan ve Şah Çelebi denilen Süleymanşah, Germiyan hükümdarı olmuştur. Süleymanşah'm 1368 den evvel Germiyan beyi olduğu DenizlV-deki Ulu Cami kitabesinden anlaşıldığı gibi 771 h 1269 m de hükümdarlıkta bulunduğu son zamanlarda Kütahya'da Analca mescid kitabesiyle de malûm oluyor; bu mescit kitar/esinde kendisi "SuUan-ül-âzam el-Adil Şah Çelebi" diye tavsif edilmektedir.

Süleymanşah, Karamanlıların taarruzlarına uğrayıp K aranı anoğlu'n dan kaçarak yanına gelmiş olan Hamidoğullann-dan Hüsameddin İlyas Bey^e yardım ederek onun Karamanlıların işgaline uğrayan yerlerini istirdat ettirmiştir.

Osmanlı hükümdarı M ur ad Hüdavendigâr'ın kızını alan Karamaıioğlu Alâüddin Bey'in taarruzundan korkan ve Karaman oğul lariyle Osmanoğuîlan arasında kalarak memlekerinin istilâ edilmesinden endişe duyan Şah Çelebi, kızım Osmanlı hükümdarının oğlu Bayezid'e vermek istemiş ve kızının çeyizi olarak da baş şehri olan Kütahya ile beraber Tavşanlı, Emed, Simav, Gediz'i terk edeceğini bildirmiştir (780 H. / 1378 M. veyahut pek de itimada şayan olmayan kayda göre 783 H. /1381 M). Süleyman şah'ın km ile Yıldırım Bayezid'in bu izdivacından Musa Çelebi doğmuştur [51].

Hüdavendigâr Süleyman Şah'in bu teklifi kabul edip düğün olmuş,

[51] Süleyman Şah'm kıçından Çelebi idchiacd'in doğmuş olduğu hakkındaki mutalea tetkike muhtacdır. Çünld Çeîebi Mehmed 816 H. / î-413 M. de vefat eden validesinin vasiyyeti üacrine Merzifon'da kentli medresesi yanında bir zaviye yaptırtmış ve bunun, vakfiyesi ÇelebiVm vefatından sonra 23 Rebi-ulâhır B25 (1422 Nisan) tarihinde tertib edilmiştir. Devlet Hatun hakkında vakfiyede şu kayıd vardır: (Vakıflar Umum Müdürlüğü Haremeyn defteri No. 13 s. 58) Kütahya'ya aid tahrir defterinde ise Süleyman Şah'ın oğlu ve halefi Yakub Çelebi, îkinci Murad'ın dayısı olarak gösteriliyor.

teklif ettiği şehirleri Osmanlılara bırakan Sü-leymanşah Kula*ya. çekilmiş 790 H./1388 M. de orada vefat ederek yaptırmış olduğu gürhane medresesi türbesine defnedilmiştir.

Süleymanşah ilim adamlarını, şairleri himaye etmiş ve namına bazı eserler tercüme olunmuştur. Kabusnâme ile Merzi-bannâme bunun emriyle türkçeye çevrilmiştir. Şair Şeyh oğlu Mustafa, Hurşidnome'sini Süleymanşah'a ithaf etmek üzere hazırladığı sırada onun vefat etmesiyle damadı olan Kütahya sancak beyi Yıldırım Bayezid'e takdim eylemiştir.

Şahçelebi'den sonra yerine oğlu İkinci Yakub Çelebi geçti. Bunun hükümdarlığından bir seneye yakın bir zaman sonra Murad Hüdavendigâr Kosova muharebesinde şehid düşmüş, Yıldırım Bayezid hükümdar olmuştu. Yakub Çelebi, bundan istifade ile kız kardeşinin çeyizi olarak Osmanlılara terk edilen yerleri geri almağa başlamıştı; RumelVâe düzeni, yoluna koyan Yıldırım Bayezid 1390'da Anadolu'ya geçerek kendisini istikbale gelen Yakub Çelebi'yi veziri Hisar bey'le beraber yakalayarak Rumeli'de îpsala kalesine hapsettikten sonra Ger-miyan beyliğini Osmanlı idaresine bağlamıştır (1390) [52].

Yakub Çelebi bir yolunu bulup îpsala kalesinden kaçarak Şam'a gitmiş ve o tarihlerde Şam'a gelmiş olan Demir han'a kendisini tanıtarak Ankara muharebesinin sonuna kadar onun yanından ayrılmamış ve 1402'de Timur tarafından bütün Germi» yan memleketi Y akub Bey'e verilmiştir.

Osmanlı şehzadeleri arasındaki saltanat mücadelesinde Yakub bey Çelebi Mehmed'in tarafım tutmuş ve bu yüzden Karamanoğlu'nun taarruzuna "uğrayarak memleketleri tahrip edilmiş ve nihayet Mehmed Çelebi'nin bütün Osmanlı idaresini eline almasından sonra Çelebi'nin yüksek hâkimiyetini tanımak suretiyle beyliğini muhafaza etmiştir; Çelebi Mehmed'in vefatı ve II. Murad'ın hükümdarlığı esnasında Osmanlı nüfuzundan kurtulan Yakub Bey, erkek evlâdı olmamasından dolayı Germiyan beyliğini Sultan Murad'a vasiyyet etmek üzere Edirne'ye gidip memleketine dönüşünden az sonra vefat etmiştir (832 H./1429 M.). Kabri Kütahya'da Gök Şadırvan

[52] Neşri (s.314). Âşık Paşazade s. '71 ve Tacüttevarih c. 1. s. 128 ve Sahaifnl-ahbar c. 3, s. 34 Bayazıd'ıtı 1391'de Karaman seferine giderken Yakıb'u tevkif ile Germeyan beyliğini ilhak eylediği gösteriliyor. Ben metinde Dukas'ın (Bon tab'ı s. 18) mütaleasım tercih ettim.

denilen mescidinin mihrabı önünde olup yanında zevcesi de medfımdur. Şeyhoğlu Mustafa, Şeyhî Sinan, Ahmed Dâî Germiyan sarayına mensup şairlerden olup sonradan Osmanlı sarayına inti-sab etmişlerdir. Şair Ahmed Dâî'nin farscadan türkçeye çevirdiği Kitab-iit-tâbir (jru*cdl «->l=T) isimli rüya kitabı Yakup Bey na-mınadır. Kütahya'da Yakup beye (Yakup Han Çelebi) derler.

Germiyan hükümdarlarından Birinci Yakup Bey'e âid olduğu tahmin edilen 707 H. / 1307 M. tarihli sikkesinden başka Süleyman Şah ile II. Yakup Bey'in de sikkeleri görülmektedir. Germiyan beylerine ait Kütahya, Denizli, Kula'da cami, medrese ve türbe vardır.[53]

Sahıb Ata Ogulları

Anadolu Selçukîleri vezirlerinden meşhur Sahib Ata Fah-reddin Ali'nin ve sonra oğullarının iktai olmasından dolayı Karahisar-ı Sâhib ve ahfadından Muzaffereddin Devle adına da Karahisar-ı Devle denilen şimdiki Afyon Karahisar''da. kurulmuş olan küçük beyliğe Cami-üd-DüvelMe Karahisar valileri denilmektedir.

Filhakika Karahisar şehriyle, Şahabeddin Ömerî'nin (vefatı 749 H. / 1348 M.) Mesalik-ül-ebsar isimli eserinde görüldüğü üzere bin kadar köyü ve dört bin atlı kuvveti olan karahisarda müstakil bir beylik kurulmamış olduğundan Müneccimbaşı'mn vali tâbiri yerindedir. Müneccimbaşı bunlara ait olarak Sandıklı, Bolvadin, Şuhud, Barcinli (Husrev Paşa), Oynaş kasabalarını saymakta ise de bunlardan Sandıklı Germiyan beyliğine ve Bolvadin da Eşrefoğulları'na bağlı şehirlerden idiler. Belki daha sonra bu beyliklere geçmiştir.

Karahisar-ı Sahib beyleri, Sahib Ata'mn Tacüddin Hüseyin ve Nusratüddin Hasan adlarındaki iki oğlundan Hasan'ın oğlu ile torunlarıdır [54]. Nusratüddin Hasa n'ın oğlu Şemseddin Mehmed, Selçukilerle İlhanilere karşı muhalefete kalkan Germiyan beyile çarpıştığı sırada Germiyan beylerinden Bozguş Bahâdır tarafından mağlup ve katledilmiştir (1287).

---

[53] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 58-62

[54] Sahib Ata'mn büyüğü Tacüddin Hüseyin ve küçüğü Nusratüddin Hasan isimlerindeki oğullarından her ikisi de Cimri ve Karamanoğlu Mebmed Bey'le yaptıkları muharebede maktul düşmüşlerdir (1277 Mayıs). Sahib Ata bu iki oğluyla, vakfına mütevelli yapmış oJduğı Nusratüddin Hasan'in oğlu Şemseddin MehmedMn ölümlerinde hayatta idi.

714'de Emir Çoban Anadolu'ya geldiği zaman ona sadakatlerini arzeden Anadolu beyleri arasında Sahib Ata torunları da vardı. Bia Şemseddin Mehmed'den sonra Karahisar-ı Sahib Emiri olarak onun oğlu Nusratüddin Ahmed'i görüyoruz. Bunun zamanında Ilhanilerin Anadolu valisi Demirtaş beylikleri ortadan kaldirmağa başladığı sırada Karahisar üzerine de maiyetindeki Emirlerden Eredna'yı göndermiş ve Nusratüddin Ahmed memleketi terk ederek Germiyan hükümdarı Yakub bey'e iltica etmiştir (1327). Fakat bu sırada Demirtaş'ın biraderi Dimtşk Hoca'nm îlhan Ebu Said tarafından katli haberini alması üzerine kendi vaziyeti tehlikeye düşen Demirtaş muhasarayı kaldırtarak Sivas'a dönmüş olduğundan Nusratüddin Ahmed memleketine dönmüş ve aynı zamanda Germiyan hükümdarına damad olarak onun yüksek hâkimiyeti altına girmiştir.

Nusratüddin Ahmed 742 H./1324 M. den sonra vefat etmiş ve Karahisar Germiyan beyliğine ilhak olunmuştur. Nusra-tüddin'in kabri malûm değilse de 734 H. 1333 M. de vefat eden kardeşi Muzafferüddin Devle ile evlâtlarına ait Sahipler türbesi denilen bir türbede Devle ailesinden bir kısmı medfundurlar [55]

Ladîk Yahut Denîzli Beylîği

Bunlara, Denizli'nin eski adının (Ladik) olmasından dolayı (Ladik beyleri) de denilir. Tarihte Laodisa denilen şehir, şimdiki Denizli kasabasının bir saat kadar kuzey doğusunda Koncah ile Denizli istasyonları arasında olup halen harabeleri görülmektedir.

Laodisa veya Ladik bir kaç defa Türk istilâsına uğramış ve nihayet onüçüncü asır başlarında Birinci Giyasüddin Key-husrev tarafından zabt edilmiştir ki onun zamanına ait kitabelerle sabittir. Ladik yahut Denizli, Selçukîlerin uc yani hudut vilâyetlerinden olup bir zamanlar Sahib Ata oğulları idaresinde bulunmuş ve daha sonra Germiyanlıların işgaline uğrayarak onlar tarafından Ali Bey adında bir emîr burada uc beyi olarak bulunmuştu; fakat bu Ali Bey'in Moğollara aleyhdar olması ve Cimrî hâdisesinde selçukilere yardım etmemesi sebebiyle buradan alınarak Afyon Karahisar'da hapsedilmiş ve orada ölmüştür (1277). Germiyanlılar daha sonra, yani I288'de Denizli'yi almışlar,

[55] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 63-64

bir

sene sonra yine Selçukîlere geçmiş ve nihayet ondördüncü asır başlarında Germiyan hükümdarı Birinci Yakub Bey Denizli ve havalisini nüfuzu altına almıştır.

1312 ile 1319 seneleri arasında DenizlVye gelen Ulu Arif Çelebi burada înanç Bey ve kardeşi Doğan Paşa ile görüşmüştür ki bunlar yukarıda adı geçen Germiyanlı Ali Bey'in oğullarıdır. 1333'de Anadolu'yu, gezmiş olan îbn-i Batuta Denizli'ye gelerek înanç Bey ve oğlu Murad Bey'le görüşmüştür. Denizli'deki bir tesisin kitabesinden înanç Bey'in 735 H./ 1335 M. tarihinden sonra vefat ettiği anlaşılıyor.

înanç Bey'den sonra oğlu Murad Arslan ve anın da oğlu îshak Bey'ler Germiyan beyliğine tâbi (vasal) olarak Denizli beyliğinde bulunmuşlardır. Murad Bey'le oğlu îshak Bey'in sikkeleri vardır. îshak Bey'in bir sikkesinin 763 (1362) tarihli olduğuna göre babası Murad bey, bu tarihten evvel vefat etmiştir. 1390'da Osmanlılar tarafından Germiyan beyliği işgal edildiği zaman îshak Bey hayatta ise de Denizli beyliğinde kalıp kalmadığı bilinmiyor. îshak Bey'in Denizli'de medresesi varıdır. Germiyan hükümdarı Süleymanşah'ın Denizli'de 1368 tarihli camii ve burada kesilmiş sikkeleri vardır. Şahabeddin ömerî, Denizli beyliğinin köy ve çiftliklerinin dörtyüz kadar olup atlı ve yaya onbin kadar asker çıkardığını beyan ediyor.

Murad Arslan namına yazılmış türkçe Fatiha ve îhlâs tefsirleri vardır. [56]

Aydın Oğulları Beylîğî

Eski İyoniya bölgesinde bir beylik kurmuş olan Aydınoğlu Mehmed Bey, ilk zamanlarda Germiyan ordusu subaşısı yani kumandanı idi. Germiyan oğlu Yakıib Bey, Aydmoğlu'nu Ege taraflarına göndermiş ve o da zabtettiği yerlerde —ki zabt edilen yerler zabt edenin iktaı sayılırdı— bir beylik kurmuştur. Cami-üd-Düvel, Aydınoğulları'na ait olarak Ayasoluğ, Güzelhisar, Çeşme, Sultan kisarı, Kestel, Bozdoğan* Yenişehir, Alaşehir, Birgi, Arpa, Sard, Köşk, Bayramlı, Ortakçı, Karacakoyunlu, Aydın tnegölü, Balat, Nazilli, Kuşadası, Urla, Kelas, Ezine, Akcaşehir, Sivri Hisar, Balyambolu,

[56] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 64-65

Bayındır, Karaburun, Nif, Etye, Kızilhisar şehirlerini saymaktadır. Fakat bunlardan Alaşehir Rumların elinde olup Balat Menteşe oğullarına aittir. İVi/'in sonradan Aydın oğullarına geçtiği anlaşılıyor. Fakat zan mm a göre Müneccimbaşı bu kasabaları sonraki Osmanlı sancak teşkilâtına göre tetkik etmeden gösterdiği için karıştırmıştır.

Batı Anadolu'da Büyük Menderes nehrinden kuzeye olan Türk istilâsı şu suretle gelişmiştir. Lidya, Eolya'dan kuzeye doğru Mizya (Balıkesir ve havalisi) ve Hellespont'a kadar olan yerler Kalem Bey ile oğlu Karası tarafından ve Filadelfiya yani Ala" şehir batısından itibaren Ege denizine doğru olan saha Saruhan Bey tarafından ve Büyük Menderes'ten itibaren Tire, Birgi ve Ayasoluğ taraflarını da Menteşe beyin damadı S asa Bey almışlardı (1304). Fakat Sasa Bey'e karşı rakip çıkan Germiyan subaşısı Aydmoğlu Mehmed Bey buraları 13Ö7'de Sasa Bey'in elinden almış ve aralarındaki muharebede Sasa Bey maktul düşmüştür.

Daha sonra yani 1310'da Mü bariz üddin lâkabını alan Mehmed Bey, müslüman İzmir'ini ve 1326 senesinde de Sahil (Kâfir) İzmir'ini aldı ve BirgVyi kendisine merkez yaptı ve beyliği mıntakalara ayırarak oğullarını oralara tâyin etti. İzmir ve Ayasoluğ (Selçuk)'da donanma vücuda getirilerek denizde faaliyete başlandı. Babası tarafından İzmir beği olan Umur Bey do-nanmasiyle korsanlık yapmak suretiyle şöhret kazandı. Büyük biraderi Ayasoluğ beyi Hızır Bey de Ayasoluğ'daki donan-masiyle bazan kardeşi Umur'la beraber sefere çıkıyordu. Gazi Umur'un Sakız, Bozcaada, Ağrıboz, Mora ile Rumeli sahillerine yaptığı akınlar etrafa dehşet vermişti .

Seyyah İbn-i Batuta 1333'de BirgVye gelerek Mehmed bey'le ve izmir'de de oğlu Umur Bey'le görüşmüştür. Mehmed Bey 1334'de bir av esnasında suya düşerek hastalandı ve bundan müteessiren vefat edince ailenin ittifakiyle yirmi beş yaşında olan ikinci oğlu Umur, Aydın beyi oldu; lâkabı Bahaüddin idi. Arapça Arâis -ül-mecalis isimli Peygamberler tarihi ile Tıpdan Kitâb-ı Tuhfe-i Mübarizî O ve farsca Tezkire-i evliya Mehmed Bey adına tercüme edilmişlerdir. Bir-gi'de cami ve medrese yapmıştır. Oradaki türbesinde medfundur.

Bizans İmparatoru Üçüncü Andronikos'un Midilli ve Foça'daki âsi Cenevizliler üzerine donanma ile yaptığı harekâtta Saruhan donanmasiyle beraber Umur Bey de donanmasiyle İmparatora

yardım etmişlerdir (1336).

Bu sefer esnasında Umur Bey, imparatorun büyük domestiki Kantagüzen'le tanışmış [57] ve dost olmuştur. Umur, deniz seferlerine devam ederek Doğu Akdeniz'deki adalarda bulunan Lâtinleri, Rodos şövalyelerini ve Mora'yı sindirdi. Karadeniz seferi yaparak Kili ve diğer o sahilleri vurdu. Bizanslılara karşı olan Arnavudluk isyanı Umur'un yardimiyle bastırıldı.

1341'de İmparator Andronikos'un vefatı üzerine büyük Domestik henüz küçük yaşta olan yeni imparatora vasi oldu. Kendisine rakip olan Apokok ve küçük imparatorun valdesi Anna ile mücadeleye başladı,

Dimetoka'ya giden Kantagüzen orada imparatorluğum îlân eyledi [58]. Bu suretle meydana gelen saltanat mücadelesinde Umur Bey dostu olan Kantagüzen'e yardım ederek onu tehlikeli durumlardan kurtardı,

Amansız deniz seferleri dolayısiyle âciz kalan Ege adaların-daki Latinler ve İstanbul'da çocuk imparatorun valdesi, Papa Altıncı Kleman'a müracaat ederek Umur'a karşı yardım istediler. Bunun üzerine Papa'nın donanmasiyle Venedik, Ceneviz, Rodos şövalyeleri ve Kıbrıs kırallığı donanmaları birleşerek İzmir'e hücum ettiler. Kantagüzen'e yardımdan dönmüş olan Umur Bey müdafaada bulundu ve ilk taarruzu def etti ise de ikinci hücumda Sahil İzmir alındı ve Umur Bey yukarı İzmir'e çekildi (1344 Aralık). Latinler, sahil İzmir'den ileri gidemediler; Sahil İzmir'i almak için münasip zaman beklemek için Umur Lâtinlere mütareke teklif etti ve bu suretle mücadele muvakkaten durdu.

İzmir'in işgali neticesinde Umur'un donanmasını lâtinler yakmışlardı. Denizdeki faaliyetine halel gelen Umur Bey, Saruhan Bey'in oğlu Süleyman Bey de beraberinde olarak Edirne taraflarında zor durumda bulunan Kantagüzen'e yardım etmek üzere Kara yoluyla Çanakkale boğazı'na gidip Karesi oğlu Süleyman Bey de beraber olarak oradan -herhalde Karesi beyliği donanmasiyle- Rumeli'ye geçti; Kanta güzen'le beraber İstanbul üzerine yürürlerken Saruhan'ın oğlu

[57] Büyük Domestik. Paleologlar devrinde imparatordan sonra pelen kara orduları kumandanı idi.

[58] Sabi imparatora vasi olan zat İmparatorluk tacı #iyer ve zevcesi de im-paratoriçe olurdu. Bundun dolayı Kantagüzen çocuk imparatorun vasisi olmak dolayısiyle kendisinin imparator bulunduğunu ilân etmişti. Bu Vesayet t) çüncii Andronikos'un Kantagüze n'i vasi tâyini sebebiyle mejrû sayılmakta idi.

Süleyman Bey'in vefatı üzerine Umur, geri dönmeğe mecbur oldu, ve Süleyman Bey'in cesedini getirip babasına teslim ederek memleketine döndü ve Kantagüzen, Umur'un tavsiyesiyle Osmanlı hükümdarı Orhan Bey'le anlaştı.

Bu sırada Papa, İzmir harekâtının devamını istediğinden Vinnois dükü D auphin Humbert—ki Türk vekâyinâmelerinde Turfil diye meşhurdur—Lâtin kuvvetleri kumandanı olarak 1346'-da İzmir'e bir ihraç harekâtı yaptı ise de bir netice elde edemedi ve çekilip gitti; bunun üzerine Umur, Sahil İzmir üzerine taarruzunu arttırdı. Papa'dan yardım gelmeyince kaledeki Lâtinler 1347'de Umur'la mütareke yaptılar; Ayasoluğ' daki Türk donanması tekrar faaliyete başladı. Ticaretlerine halel gelen Rodos şövalyeleri, bazı imtiyazlar elde etmek şartiyle Sahil İzmir'i, Aydmoğlu'na terk etmek üzere bir anlaşmaya vardılarsa da Papa bu muahedeyi kabul etmedi.

İşini silâhla hal etmeğe karar veren Umur Bey, askerinin Önünde olarak kaleye hücum ettiği sırada okla alnından vurularak şehid düştü1, ve cesedi BirgVye götürülerek babasının yanma defnedildi (1348). Umur Bey adına Mesud bin Ahmed'e yeğeni îzzeddin Ahmed taraflarından nazmedilmiş 5568 be-yitli Süheyl-ü-Nevbahar manzumesi ile bundan başka gine Umur Bey adına farscadan türkçeye çevrilmiş olan Kelile veDimne vardır. Ayrıca Umur adına yazılmış Tabiatnâme adlı türkçe manzum bir eserden bahsediliyor.

Umur'un şahadeti üzerine büyük biraderi Ayasoluğ Emiri Hızır Bey Aydın beyi oldu; bu, biraderinin enerjisine sahip değildi; lâtinlerle 18 Ağustos 1348'de yirmi madde üzerine ağır bir muahede imzalamağa mecbur oldu. Bu muahede mucibince, Aydmoğullan donanması silâhtan tecrid ediliyor ve gümrük resimlerinin yarısı lâtinlere bırakılıyor, lâtin donanmalarının serbest olarak limanlara girip çıkmasına müsaade olunuyor, onların dostuna dost, düşmanına düşman olmaları kabul olunuyordu.

Umur'un ölümüyle Aydınoğulları'nm faaliyetleri durdurulmuş ve bu muahede ile îâtinler Aydın oğulları iskelesi vasıtasiyle buraların emtiasından —ki ipekli, zahire, miyankökü, halı, haJ? mumu vesaire gibi Menderes havzası mahsulleri idi— külliyetli menfaat temin ettiler.

Umur'dan sonra Hızır Bey zamanından itibaren Ayasoluğ

Aydınoğulları'nm merkezi olmuştur. Hızır'ın vefatı tarihi belli değildir; fakat Subh-ül Aşa 767 H./1365 M. de Aydmoğlu beyliğinde Hızır'ın en küçük kardeşi Isa Bey'in bulunduğunu yazdığına göre ölümü bu tarihten evveldir. İsa Bey zamanına aid bilgimiz yoktur, yalnız Memlûk sultam diğer bazı Anadolu beyleri gibi bunu da 1365 tarihli bir mektupla Frenklere karşı cihada davet etmiştir. 1389'da Murad Hüdavendigâr, Kosova muha-" rebesine giderken Anadolu beylerinden de yardımcı kuvvet istemiş ve Isa Bey ile Saruhanoğlu'nun kuvvetleri Osmanlı ordusunun sol cenahında bulunmuşlardır.

1390'da Anadolu beyliklerini istilâya başlayan Yıldırım Bayezid Rumların elindeki Alaşehir-i aldıktan sonra Aydmoğlu memleketlerine gelmiş, îsa Bey mukavemet etmemiş, bunun üzerine Bayezid kendisini Tire'de oturtarak vakıflarının ve tımarının idaresini îsa bey'e bırakıp diğer yerleri Osmanlı arazisine ilhak eylemiştir. Bayezid, îsa Bey'in kızı Hafsa hanım'ı nikahlamıştır. Bu suretle Aydınoğlu beyliği Ankara muharebesinin sonuna kadar Osmanlılarda kalmıştır.

îsa b ey'in Tire'de bulunurken hangi tarihte vefat ettiği bilinmiyor; kabri Birgi'deki babasının türbesindedir. îsa Bey ilim ve ulema ile alâkalı bir zattır. Meşhur Tabip Hacıpaşa Hızır bin Ömer Şifa-ül-eskam ve deva-ül-âlam isimli tıbbî eserini 783 H./ 1381 M. de Ayasoluğ'da tamamlayarak îsa Bey'e ithaf etmiştir. îsa Bey adına diğer eserleri de vardır. Dukas, bir çok ilimlere ve tıbba da vakıf olan babasının îsa Bey tarafından himaye edildiğini beyan ediyor. îsa Bey'in Ayasoluğ yani Selçuk'ta 116 H. / 1375 M. de yaptırmış olduğu bir camii vardır.

Ankara muharebesinden sonra Timur tarafından memleketleri kendilerine verilen Anadolu beyleri arasına îsa Bey'in oğulları Musa (Dukas buna îsa diyor) ile kardeşi Umur Bey'ler de vardır (1402). Bunlardan Musa Bey 1403 de vefat etmesi ile îkinci Umur Bey Ayasoluğ'da Aydmoğlu beyliği ile yalnız kalmış ise de bu defa da kendisine îzmir taraflarında bulunan amcası İbrahim Bey'in oğlu Cüneyd Bey rakip çıkmıştır [59].

[59] Cüneyd Bey'in babası îbrabim Bahadır Bey, Aydmoğlu Meh-med Bey'in beş oğlundan birisidir; biraderi Timur'un Aydın beyliği zamanında vefat ettiği anlaşılmaktadır. Tarihlerde eskiden beri İzmir subaşılığında bulunmasından dolayı tzmiroğlu demlen Kara Hasan ile Güneyd Bey bu ibrahim Bahadır'ın oğullandır.

II. Umurla, Cüneyd arasında muharebe olmuş, Umur Ayasoluğ''dan kaçmış ve Menteşe beyinin yardıiniyle gelip Ayasluğ'i istirdat etmiş ve elde ettiği Cüneyd'in kardeşi Kara Ha-san'ı, Menteşeoğlu Mamulas'ı denilen Marmaris kalesinde hapsetti ise de Cüneyd bir kadirga ile gelerek kardeşini kurtardı ve sonra tekrar Ayasluğ üzerine yürüdü ve nihayet Umur'a damat olarak idareyi ele aldı ve 1405'de Umur'un vefatı üzerine Aydın beyliği buna geçti.

Osmanlı şehzadeleri arasındaki saltanat mücadelesinde Cüneyd bey bir ara Çelebi Mehmed'in yüksek hâkimiyetini kabul etti ve sonra Süleyman Çelebi'ye tâbi oldu; Karaman ve Germiyan beyleriyle beraber Süleyman Çelebi ile harb etmek istediyse de müttefiklerinin kendisini yakalayacaklarından korkarak Emir Süleyman'a dehalet etti ve o da kendisini alarak Rumeli'ye götürüp Ohri sancak beyliğini verdi.

Cüneyd, Emir Süleyman Çelebi ile kardeşi Musa Çelebi arasındaki hâdiseler de vaziyeti müsaid görüp Aydın iline kaçtı; zahiren Musa Çelebi tarafında idi. Mehmed Çelebi, biraderi Musa'ya galebe edip 1413'de Osmanlı devletini bir idare altında toplayınca Anadolu'ya geçip Cüneyd Bey üzerine yürüdü. Cüneyd, padişaha dehalet etti, fakat yerinde bırakılmayarak RumelVye geçirilip Niğebolu sancak beyliğine tâyin olundu.

Çelebi Mehmed zamanında tarihlerde Düzme Mustafa denilen Yıldırım oğlu Mustafa Çelebi; Eflak*a geçirilip orada hükümdarlık iddiasiyle RumelVye geçtiği sırada Cüneyd Bey de kendisine iltihak ederek ona vezir oldu. Çelebi Mehmed, acele yetişip bunları Selanik taraflarında mağlup etmesi üzerine Mustafa Çelebi ile Cüneyd Selanik kalesine kaçtılar, imparator bunları teslim etmemekle beraber Sultan Mehmed sağ oldukça salıvermiyeceğini taahhüt ile senelik masraflarına mukabil bir para verilmek suretiyle her ikisi de Limni adasında muhafaza altına alındılar.

Çelebi Mehmed'in 1421'de vefatı üzerine imparator Manuel; kendi lehine Mustafa Çelebi ile muahede akteddik-ten sonra bunları Rumeli'ye çıkardı. Osmanlı vekayii kısmında görüleceği üzere Cüneyd Bey ikinci Murad tarafından eski beyliği verilmek suretiyle gizlice ele alınarak Mustafa Çelebi'den ayrıldı ve doğru İzmir taraflarına gitti ve Ayasluğ beyi olan Aydınoğlu Mustafa Bey'i öldürerek oralara sahip oldu; merkezi izmir'di.

Kendisi didişken bir adam olup Ayasluğ beyi Yahşi Bey ile uğraştı; maksadı eski Aydınoğlu beyliğini tamamen elde etmekti. Üzerine Anadolu Beylerbeğisi Oruç Bey ile kuvvet sev-kedildi ve mağlup oldu ise de fırsat buldukça meydana çıkarak Osmanlı kuvvetlerini uğraştırıyordu. Bu halden dolayı canı sıkılan ikinci Murad vezirlerini tehdit ederek Cüneyd işinin kat'i surette hallini emretti. Cüneyd'in üzerine tâyin edilen Hamza bey Salihli civarında Cüneyd'le çarpıştı ve Cüneyd'in oğlu Kurd Hasan, Osmanlı kuvvetinin bir cenahını bozarak kaçanları takip ile babasının kuvvetlerinden uzak düşmesi üzerine bir taraftan Kurd Hasan'm gerisi kapanarak diğer Osmanlı kuvvetleri de Cüneyd'in üzerine hücum etmeleriyle Cüneyd kaçtı ve takipten geri dönen Kurd Hasan da kapana düştü ve yakalandı; (Dukas'm yazdığına göre) Edirne'ye Sultan Murad'a gönderildi ve amcası Hamza Bey ile beraber Gelibolu kalesinde hapsedildi.

Kaçmış olan Cüneyd, Sisam adası karşısında sahildeki müstahkem tpsili kalesine girdi; orada muhasara edildi; deniz yoluyla Karaman sahillerine gitti; Karamanoğluyla görüşerek para ve beşyüz kadar kuvvet alarak kara yoluyla döndü ve bir gece baskmiyle IpsilVyi muhasara eden Osmanlı kuvvetlerini yararak tekrar kaleye girdi; kalenin kara muhasarasiyle almamı-yacağı anlaşıldığından bir takım menfaatler mukabilinde Foça Cenevizlilerinden tedarik edilen gemiler ve onların da yardımla-riyle deniz tarafından da1 sıkıştırılan Cüneyd teslim olmağa karar verdi, hayatına dokunulmayarak padişaha gönderilmek şartiyle teslim oldu; fakat Hamza Bey kendisini ve Dukas'm kardeşi olduğunu söylediği Bayezid'le beraber öldürüldü. Vaziyet padişaha bildirilince Gelibolu'daki Kurd Hasan ile Hamza E ey de katledildiler ve bu suretle Cüneyd işi de bitmiş oldu (829 H./1426 M.).

Aydmoğullan'nın Lâtinlerle yaptıkları ticarî muamele dola-yısiyle jigiyati denilen Lâtin harfli sikkeleri olduğu gibi islâmî sikkeleri de görülmektedir. Aydmoğullan sikkelerinden bugün elde bulunanlar Gazi Umur, îsa ve bir de CüueytTTTey'în paralarıdır. Aydın oğulları'mn Birgi, Tire ve Selçuk'da. cami, medrese ve türbeleri vardır. Mesalik~ül~eb$arhn kaydına göre ondör-düncü asrın ilk yarısında Aydmoğulları'nm altmış şehri üçyüz ve belki daha ziyade kalesi, yetmiş bin askeri olup karada ve denizde Rumlar ve Frenklerle

savaştıkların beyan edilmektedir. [60]

Saruhan Oğulları Beylîğî

Selçukîler tarafından Bizans hududuna iskân edilen Türk aşireti reisi Saruhan Bey tarafından ondördüncü asır başlarında Lidya'da Hermon (Gediz) nehri vadisinde kurulmuş olan beyliğe Saruhan oğulları beyliği denilir.

Beyliğin müessisi olan Saruhan'ın, Celâlüddin Harezm-şah'ın ölümünden sonra 629 H./1232 M. de büyük Alâüddin Keykubad tarafından hizmete kabul edilen Harezm Emirlerinden Saruhan Beyin torunu olması kuvvetli ihtimal dahilinde olup Alaşehir ve havalisinde Harezm (Horzom) isimli köyler de bulunmuş olması bunu gösterir. Germiyan beyliği müessisi olan ailenin de Harezm Türkmenlerinden olmaları ihtimalini de o kısımda göstermiştik. Bundan dolayı bir faraziye olarak Saruhan Bey'in de -Aydmoğlu gibi Germiyan oğullariyl az~çok~bîf münasebetleri olacağı hatıra gelmektedir.

1305'den itibaren diğer Türk aşiretleri gibi Lidya'nm batısına Ege denizi sahillerine doğru ilerleyen Saruhan Bey 1313'de Sipil Manisası denilen şimdiki Manisa'yı zabtetmiş ve sahile kadar hududunu dayamış ve bu kuruluş devri esnasında denizciliği de ele alarak donanma yapıp korsanlığa başlamıştır.

Cami-üd-düvel, Saruhan beyliğinin Manisa'dan başka Güzel-hisar (Menemen), Akhisar, Tarhanyat, Marmara, Gördek, Gördes, Kayacık, Atala, Demirci, Nif, Ilıca, Turgutlu (Kasaba), Karacalar ve Foça'ya sahip olduklarını beyan ediyor; şu halde bunların doğu hududu Germiyan beyliği oluyor.

Mesalik-ül-ebsar'a göre XIV. yüzyıl ortalarına doğru Saruhan beyliğinin onbeş şehri, yirmi kalesi, on bin askeri ve Saruhan'in kardeşi olan Nif (Kemal Paşa) beyi Ali Paşa'nın da sekiz şehri, otuz kalesi, okçulukta mahir çok yaya askeri ve sekiz bin de atlı askeri ve bir hayli da donanması varmış.

1335'de Midilli ve Foça'daki Cenevizliler Bizans împaratoru'-na karşı muhalif cephe almaları üzerine Üçüncü Andronikos donanmasiyle o taraflara gelmiş ve Saruhan bey'den de yardım

[60] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 65-73

istemişti. Saruhan Bey, oğlu Süleyman ile memleketinin yirmi kadar ileri gelenlerinin Cenevizliler tarafından esir edilmelerinden dolayı Cenevizlilere muğber olduğundan imparatorun teklifini kabul ile bizzat muhasaraya iştirak etmiş ve bu suretle Cenevizliler itaate mecbur olmuşlardır.

1333'de Anadolu'yu gezen îbn-i Batuta Manisa'da Saruhan Bey'i ziyaret etmiştir. Saruhan Bey, büyük oğlu olup Ay-dinoğlu Umur Bey'le Kantagüzen'e yardım etmek üzere Rumeli'ye geçip vefat eden Süleyman adındaki oğlunun ölümünden müteessir olarak az sonra yani 746 H./1345 M. de vefat etmiştir.

Saruhan Bey'den sonra yerine oğlu Fahreddin îlyas bey geçmiştir. Bunun zamanında yani 1356 da Osmanlı hükümdarı Orhan Bey'in oğlu Halil'i izmit limanında bir deniz gezintisi yaparken Foça Cenevizlileri yakalayıp Foça'ya götürmüşlerdir. Bunun üzerine Orhan Bey, imparatora müracaat ederek oğlunun kurtarılmasını rica etmiş ve o da Halil'in verilmesini bildirmiş ise de Foçalılar bu teklifi red eylemişlerdi. Bunun üzerine

imparator Yuannis Paleolog bir donanma ile Foça'ya gitmiş ve orayı muhasara altına almıştı. Foçalıların müttefiki olan Saruhan oğlu îlyas Bey'i bir takım vaidler ve rütbelerle kendisine celbeden imparator, onu Foçalıların ittifakından ayırmış ve bu suretle Foça'nın karadan da muhasarası mümkin olmuştu.

imparatorla pek samimî dost olan îlyas Bey, kendisini sık sık ziyaret eden imparatoru yakalayarak külliyetli bir fidye-i necat almağı kurmuş ve bu tasavvurunu bilen bir adamı, keyfiyetten Yuannis'i haberdar etmişti. İmparator bunu bilmemezlikten gelerek bir müzakere zımnında îlyas Bey'i donanmasına davet etmiş ve gelir gelmez geminin demirlerini alıp açılarak llyas'ı tuzağa düşürmüştür. Nihayet îlyas Bey teşebbüsünü itirafa mecbur olmuş ve zevcesinin fidye-i necat olarak verdiği bir miktar parayı kabul ve bakiyesi için de îlyas Bey'in çocuklarını rehin alarak kendisini serbest bırakmıştır1.

Zamanı vekayiine dair bu kadar bilgimiz olan îlyas Bey 766 H./ 1364 M. de vefat ederek yerine oğlu Muzafferüddin îshak Bey geçmiştir.

İskenderiye'nin Kıbrıs kiralı tarafından işgali üzerine Memlûk Sultanı tarafından Frenklerle cihad için Anadolu beylerine gönderilen

767 Şevval 1366 Haziran tarihli olarak îshak beye yazılan nâmeden onun bu tarihte hükümdar olduğunu öğreniyoruz. Manisa'da yaptırmış olduğu tesislerde kendisine Sultan-ı azam ve sair tumturaklı elfaz ile Mücahid gazi unvanı verilmiş olan îshak Bey hakkında bir bilgimiz yoktur, 790 H./1388 M. de vefat ederek Manisa'da medresesi yanındaki türbesine defnedil-miştir. Orhan ve Hızırşah isimlerinde iki oğlu vardı. Yerine oğlu Orhan geçmiştir. Kosova muharebesinden sonra Yıldırım Bayezid 1390'da Anadolu'ya geçerek Germiyan, Aydın ve Sa-ruhan beylikleri üzerine yürümesi üzerine Orhan bey kaçmış ve memleketi Karası sancağiyle beraber Bayezid'in oğlu Ertuğrul'a verilmiştir.

Ankara muharebesinden sonra Timur tarafından Orhan'a eski beyliği verilmiştir (1402). Orhan'ın 806 H./1403 M. tarihli bir bakır sikkesi vardır. Orhan'ın biraderi Hızırşah ile mücadele ederek Osmanlılara iltica ettiği zan olunur. Hızırşah Osmanlı şehzadeleri arasındaki saltanat kavgasında Aydınoğlu C ün ey d Bey'le beraber Çelebi Mehmed'le mücadele eden kardeşi îsa Çelebi'ye yardım etmişti; Çelebi Mehmed, isa'yı mağlup etmiş ve daha sonra Emir Süleyman Çelebi'nin katli dolayı-siyle Anadolu'da tamamen tehlikesiz vaziyette kalan Çelebi Mehmed, Cüneyd Bey üzerine yürüyüp onu yola getirdikten sonra birden bire Manisa'ya taarruz ile kaçmasına meydan vermeden Hızırşah'ı hamamda yakalayarak yalvarmasına bakmayıp katlettirmiştir (813 H./1410 M.).

Hızırşah, öldürüleceğini anlayınca iki vasiyette bulunmuş. Birisi babasının yanına defn edilmesi diğeri yapmış olduğu vakıflara riayet olunması. Katlinden sonra Çelebi Mehmed her ikisini de yerine getirmiştir. Manisa sancağı tapu kayıtlarında Hızır Bey'in hayli vakfı görülmektedir.

Hızırşah'ın katliyle Saruhan beyliği Osmanlı idaresine geçmiştir. Saruhan Bey'in kardeşi Ali Paşa Nif (Kemal Paşa)'de Devlet Han oğlu Yakup Demirci'de Yusuf ve îdris Çelebilerin Gördes ve Kayacımda bulundukları vesikalardan anlaşılıyor.

Saruhan oğulları'mn Lâtinlerle ticarî münasebetleri dolayısiyle Jigliyati sikkeleri vardır. Bunlardan şimdiye kadar îshak ve Hızırşah ve Orhan Beylerin islâmî sikkeleri elde edilmiştir. Saruhanoğulları'nın Manisa, Gördes, Demirci, Menemen'de bazı tesisleri vardır. Nasir-i

Tûsî'nin "Bahnâme-i Şâhî" isimli eseri Saruhan oğullarından Sultan Yakub bin Devlet Han adına tercüme edilmiştir. [61]

Karasi Beyliği

XIV. yüzyıl başlarında büyük ve küçük Mizya (Balıkesir-havalisi ve Çanakkale tarafları) da kurulmuş olan beyliğin, adı kuran şahsa nisbetle Karesi beyliği adını almıştır.

Karesi ailesinin büyük ceddi onbirinci asrın ikinci yarısı içinde Orta Anadolu'da bir devlet kurmuş olan Melik Danişmend Gazi'dir. Danişmendiye devleti Anadolu selçukileri tarafından ilhak edilince Danişmend ailesine mensup Nizamüddin Yağıbasan oğullarından Zahirüddin îli, Muzafferüddin Mahmud ve Sinanüddin Yusuf Selçukilerin hizmetine girip emirlik etmişlerdir.

Anadolu selçukilerinin inhilâli esnasında bu aileden olarak uc beyliğinde bulunmuş olan Kalem Bey ile oğlu Karesi Bey diğer Uc beyleri gibi Bizanslıların zararına olarak Batı Anadolu'yu istilâya başlamışlar ve takriben 1302'den sonra Bergama ve Balıkesirli alarak Balıkesir'i yeni kurulan Beyliğine merkez yapmışlardır; Ibn-i Batuta, şehrin Karesi Bey tarafından tesis edildiğini yazmaktadır.

Cami-üd-Düverde Karesi beyliğine aid olarak Balikesir, Aydıncık, Bergama, Edremid, Kemer Edremid (Burhaniye) Pınarhi-sar, ivrindi, Ayazmend (Altmova) Bigadiç, Mendehorya, Sındırgı, Gördes, Demirci, Kızılca Tuzla (Ayvacık) Başkelenbe, Fırt (Susurluk) kasabalarını saymaktadır; fakat bunlardan Gördes ile Demirci'nin Saruhanoğulları'nın şehirlerinden olduğu eserleriyle malûm olduğundan Müneeccimbaşı Osmanlılar zamanındaki sancak teş-kilâtını göstermiştir. Müneccimbaşı'nm gösterdiği diğer şehirler Karesi beyliğine aid olduğu gibi eski Eolya bölgesindeki Bayramiç, Ezine ve Trova mıntakası da Karesi oğulları'na aitti.

Karesi bey Moğollardan kaçarak kendisine iltica eden halkı ve Ece Halil kumandasiyle Dobruca^dan gelen Sarı Saltuk türkmenlerVm kendi arazisine yerleştirmek suretiyle işgal ettiği mıntakada Türk nüfusunu arttırdı.

KalemŞah da denilen Kalem Bey ile oğlu Karesi'nin hangi

[61] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 73-76

tarihlerde vefat ettikleri belli değildir. Fakat bazı kayıtlara göre Karesi Bey'in 1328'den evvel öldüğü anlaşılıyor. Karesi Bey'in vefatından sonra Demirhan, Yahşi, Dursun isimlerindeki üç oğlundan Demirhan Balıkesir emîri olmuş ve kardeşi Yahşihan da Bergama beyliğinde bulunmuş ve Dursun Bey ise Osmanlı hükümdarı Orhan Gazi'nin yanma kaçmıştı. Karesi Bey'in türbesi Balıkesir'de ise de kitabesi yoktur. Belki babası Kalemşah'da orada medfundur.

Ibn-i Batuta 733 H. 1333 M. de Balıkesir'e geldiği zaman orada Karesioğlu Demirhan'ın hükümdar bulunduğunu ve kardeşi Yahşi han'm da Bergama sultanı olduğunu beyan ediyor. Ibn-i Batuta, Demirhan'ın halk tarafından sevilmediğini ve hayırsız bir adam olduğunu söylüyor. Aynı mütalea isim zikredilin eyerek Osmanlı kaynaklarında da vardır.

Osmanlılara iltica eden Dursun Bey, memleketinin bir kısım yerlerini Orhan'a terk etmek suretiyle Karesi hükümdarı olmak istemiş ve 1345'de Orhan Bey'le beraber Balıkesir üzerine gelmişler ise de Osmanlı kaynaklarına göre Demirhan Bergama'ya kaçmış ve Dursun bey kardeşiyle anlaşmak üzere Bergama kalesi önüne gelmiş ise de kaleden atılan bir okla maktul düşmüştür. Bunun üzerine Karesi beyliğinin Balıkesir1 ve diğer bazı yerleri ilhak olunarak Bergama'da muhasara altında bulunan Demirhan da kaleden çıkıp teslim olarak suçu affedilip Bergama ilhak edildikten sonra Bursa'ya getirilmiş ve iki sene daha yaşadıktan sonra taundan vefat etmiştir (takriben 1347) [62].

Mesalik-ül-Ebsar Demirhan'ın hem asker ve hem de şehirlerinin komşusu olan Orhan'dan ziyade olduğunu Rumlarla muvaffakiyetli deniz muharebesi yaptığım beyan etmiştir [63].

Karası beyliğinin Bergama hükümdarı, Karesioğlu Şuca-_ Tiridin Yahşi Bey'in onbeş şehir ve o kadar kaleyeve yirmibin" süvari

[62] Büyük Şeyh Hasan, Timurtaş'ın oğlu Küçük Şeyh Hasan'ı mağlup ederek 740 Şaban/1340 Şubat da bu muvaffakiyetini Orhan Gazi'ye bildirmiş; onun tarafından verilmiş olan aynı sene zilhiccesi (1340 Haziran) tarihli cevapta Karasıoğlu Aclan Bey'in vefat edip kendisinin o tarafa gittiği ve TJİubad\ düşmandan almış olduğu ve bu cevabî nâmeyi oradan yazdığı bildirildiğine göre (Feridun Bey Münşeatı, c. l,s. 75) Karesi beyliğinin ilhakı takriben 1340 senesi ortalarından sonra olduğu anlaşüıyorsa da Münşeatın bu devirlere ait mütalealeri itimada şayan değildir ve sonradan tertip edilmiş olduğu anla-şılıyor. Karesi'nin ilhakım Anonim bir Tevarih-i Âl-i Osman (Ayasofya kitapları 2705) hakikate daha yakın olarak 745 H./ 1344 M. degöstermektedir.

[63] 731 H./1331 M. de İmparator Andronikos Dimetoka'da bulunduğu' sırada Karesi beyine (Nikekor Fokas Trova beyine diyor) ait yetmiş gemiden mürekkep bir donanmanın Gelibolu sahillerine asker çıkararak Enez ve Firecik ve Trayanopolis taraflarını vurduklarını yazmaktadır ki bunun Demirhan'ın kuvvetleri olması icap eder (Le Beau c, 24, fasıl 15 ve Hammer [Atâ Bey tercümesi] c. 1, s 173).

askere ve donanmaya sahip olduğunu yazar. Yahşi Bey, 1341 ve 1342 senelerinde iki defa donanması ile Gelibolu ya- ~ nmadasına asker çıkarmış ise de muvaffak olamayarak Kanta-güzen ile anlaşmaya mecbur olmuştur.

Bundan sonra Yahşi Bey'e dair şimdilik bir şey bilmiyoruz. Vefatı 1345'den evveldir.

Bizans kaynakları Trova taraflarına sahip olan Karesioğlu Süleyman BeyMen bahsetmektedirler. Bunun Demir-han'ın oğlu olması hatıra geliyor; Orhan Gazi'nin Balıkesir ve havalisini işgalden sonra Süleyman Bey Trova taraflarında tutunmuştur; hattâ düşmanlarına karşı Umur Bey'in bir ara yardımından mahrum kalan Kantagüzen 1343'de Karasıoğlu Süleyman Bey'in Gelibolu'ya, sevkettiği yaya ve atlı kuvvetler sayesinde durumunu düzeltmişti. Süleyman bey Bizans kumandanlarından Vatas (Vatatzes)in damadı olup Kantagüze n'e muhalif cephe almış olan kayınpederine de yardımda bulunmuştu.

1345'de Aydınoğlu Umur Bey, kara yoluyla Saruhanoğlu Süleyman bey de beraberinde olarak Çanakkale tarafından Kantagüzen'e yardıma gittiği -zaman beraberinde Karesioğlu Süleyman Bey de bulunuyordu. Bu kayıtlardan, Bergama'dan itibaren Çanakkale'ye kadar olan Karesi'nin sahil kısmının henüz Osmanlılara geçmeyip Karesi beyliğine ait olduğu anlaşılıyor.

Süleyman Bey 1357 senesinde de hayatta idi. Takvim-i Nücumî'deki kayda göre Karesi beyliğinin sahil kısmının zabtı Birinci Murad'ın cülusunu müteakip 763 H./1361 M. tarihindedir.

Karesi oğulları'na dair şimdiye kadar ne bir eser ve kitabe ve ne de bir sikke ele geçmiştir. [64]

Candar Oğulları Beylîğî

XIV. yüzyıl başlarında Paflagonya'da yani Kastamonu ve Sinop'da kurulmuş olan beyliğe ad] verilen Şemseddin Yaman Candar, Anadolu Selçukîleri ümerasındandır. Osmanlı tarihlerinde bu beyliğe Isfendiyar oğulları beyliği denilirdi.

Anadolu Selçukî hükümdarı olup Moğollara karşı cephe aldı-

[64] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 78-81

ğından dolayı Rum Imparatorluğu'na kaçarak sonradan Altınordu Ham tarafından kurtarılan ve Saray şehrinde vefat eden II. Izzeddin Keykâvüs'un oğullarından Rükneddin Siya-vüş veya Rükneddin Kılıçarslan bir gemi ile Kırım sahillerinden Sinop'a ve oradan Kastamonu ve KayserVye gelmiş ise de Sultan Mesud bunu hapsettirmiş ve Karamanoğlu'nun tazyikiyle Konyada oturtulmuştu (1290). Kılıç Arslan bir sene sonra tekrar saltanat mücadelesine atıldı; fakat İlhan Keyhatu'-nun Anadolu'ya gelmesiyle Kastamonu'ya çekildi. Bu tarihlerde Sinop da ikta suretiyle Muînüddin Süleyman Pervane'nin oğlu Mehmed Bey ve Kastamonu'da da aynı suretle Hüsameddin ÇobanınoğluMuzafferüddin Yavlak Arslanbulunuyorlardı.

Rükneddin Keyumers, Kastamonu'ya gelince oranın valisi Muzafferüddin tarafından tevkif olunmuştu. Fakat bir müddet sonra tekrar faaliyete geçen Rükneddin, Yavlak Arslanı öldürüp (691 H./1292 M.) o tarafları idaresi altına alması üzerine Sultan Mes'ud, Moğolların yardımiyle bizzat biraderi üzerine_ gitmiş ve onunla yaptığı muharebede esir düşmüş ise de Şemsed-din Yaman Candar kumandasındaki Selçuk kuvvetleri tarafından kurtarılmış ve Rükneddin Siyavüş bulunamamış —ihtimal ki Bizans imparatorluğuna— kaçmıştır.

Bu hizmetine mükâfat olarak Muzaffer üddin Yavlak'ın beyliğinin batı tarafları yani Eflani mıntakası Şemseddin Yaman Candar'a ve Kastamonu'da Yavlak Arslan'ın oğlu Mahmud Bey'e verilmiştir. Şemseddin Candar'm ondördüncü asır başlarında vefat etmiştir. Babasının yerine Eflani bey'i olan Süleyman Paşa, Kastamonu'nun zabtı için fırsat kollayarak 708 H./1308 M. senesi içinde birden bire Kastamonu'yu basarak Mahmud Bey'i sarayında yakalayıp öldürmek suretiyle Kastamonu'ya sahip olmuştur.

Süleyman Paşa îlhamlerin yüksek hâkimiyetini tanımak suretiyle vefatına kadar Kastamonu beyliğinde kalmış ilhan Ebu Said Bahadırhan adına 725 H./1325 M. de Kastamonu'da para kestirmiş ve Sinop^ta beylik eden Pervane oğullarından Gazi Çelebi'yi hâkimiyeti altına almış ve onun 1322'de vefatını müteakip Sinoplu kendi beyliğine ekleyerek büyük oğlu Giyasüddin İbrahim'e vermiştir.

1314'de Anadolu beylerinin Ilhanîlere karşı bağlılıklarını temin ve

asilerini tedip etmek üzere Anadolu'ya gelen Emîr Çoban'a itaat ile bizzat gelerek hediyeler takdim eden Anadolu beyleri arasında Süleyman Paşa da bulunmuştur.

Süleyman Paşa, Kastamonu'nun batısındaki Taraklı Borlu denilen Safranboluyu —belki Batı Paflagonya beyi Umurhan'ın oğullarından— alarak idaresini ortanca oğlu Ali Bey'e vermiştir. Seyyah Ibn-i Battuta 1333'de Anadolu'yu gezdiği sırada Kastamonu'ya uğrayarak yetmiş yaşında kadar olan Süleyman Paşa ile de görüşmüştür. Ibn-i Batuta Süleyman Paşa'nın oğullarından ibrahim'in Sinop'ta ve Ali Bey'in Safranbolu'da ve küçük oğlu ve veliahdi olan Çoban Bey'in de kendi yanında bulunduklarını yazmaktadır.

Süleyman Paşa, Ebu Said Bahadır Han'ın ölümüyle vukua gelen taht kavgaları esnasında istiklâlini ilân ile namına para kestirmiştir. Oğlu Sinop beyi ibrahim, 1339 veya az daha sonra babasına isyan edip Kastamonu'yu zâbt eylemiştir. Süleyman paşa'nın ne suretle vefat ettiği malûm değildir.

Mesalik-ül-Ebsar* da Süleyman Paşa'nın kırk şehir ve kaleye hattâ daha ziyadesine sahip olduğu yirmi beş veya otuz bin atlı asker ve belki daha fazla kuvvet çıkardığı yazılıyor.

Süleyman Paşa adına Allâme Kutbeddin Mahmut] bin Mes'ud-i Şirazı'nin 709 H. / 1309 M. tarihli telif etmiş olduğu tntihâb-ı Süleymani isminde İhyâ-ul-Ulûm'un farsca muhtasar tercümesi vardır. Bu eserin mukaddimesinde lâkabının Şüca üd din olduğu görülüyor.

Süleyman Paşa'dan sonra hükümdar olan Giyasüddin ibrahim hakkında bir şey bilmiyoruz. Sinop'ta iç kalede 742 H./ 1341 M. tarihli bir camii vardır. Kendisinden sonra yerine geçen Süleyman Paşa'nın kardeşi Yakup Bey'in oğlu Âdil bey'in hükümdarlığım meskukât mütehassısları 746 H./1345'dc Sinop ve Kastamonu'da basılmış isimsiz sikkelerine göre bu tarihten itibar etmişlerdir.

Âdil Bey'in de zamanı olayları bilinmiyor. Tarihsiz olarak Kastamonu'da basılmış olan bir sikkesinde Emîr-ül-Âdil olarak ismi vardır. Oğlu Celâlüddin Bayezid adına 763 H./1362 M. de yazılmış Maktel-i Hüseyin adlı esere göre vefatı bu tarihten evveldir. Bir harpte maktul düştüğü anane olarak söyleniyor; kabri Kastamonu'nun Kozyaka nahiyesine bağlı Türbe-i Adil Bey köyündedir. Yerine Osmanlı tarihlerinde Kötürüm Bayezid denilen oğlu Celâlüddin Bayezid

hükümdar olmuştur. Vekayiin tetkikinden bunun sert ve haşin bir zat olduğu anlaşılmaktadır. Sivas hükümdarı Kadı Burhaneddin Ahmed ve Osmanlı hükümdarı I. Murad ile mücadeleleri vardır.

Bayezid Bey, kendisinden sonra oğlu iskender'i hükümdar yapmak istiyordu. Diğer oğlu Süleyman Paşa bundan dolayı kardeşi İskender'i öldürdükten sonra Osmanlı hükümdarı Murad Hüdavendigâr'ın yanına kaçmış ve Osmanlı hükümdarım babası üzerine tahrik eylemiştir. [65]

Candar Oğulları Beyliğinin İkiye Ayrılması

II. Süleyman Paşa, Osmanlı kuvvetleriyle Kastamonu'ya gelerek babasını Sinop'a kaçirmış ve bu suretle beylik ikiye bölünüp Süleyman Paşa Kastamonu beyi olmuştur. Bayezid Bey, oğlunun, Osmanlılarla arasının açıldığını haber alması üzerine

Kastamonu'ya hücum ile Süleyman'ı kaçırmış ise de Osmanlıların yardımlariyle burasını tekrar elde etmiştir (786 H./1384 M.)T ikinci Süleyman Paşa, Osmanlı hanedanından Sultan Mu* rad'ın biraderi Süleyman Paşa'nın kızıyla evlenmiş ise de ismi-malûm değildir.

Bu son seferinde hastalanmış olan Celâlüddin Bayezid Bey 787H./1385 M. de vefat ederek Sinop'taki türbesine defnedildi. Meskukât kataloglarında sikkeleri görülüyor. Sinop'taki Ulu Cami denilen Sultan AlâüddincarniVm tamir ettirmiştir.^4rac kasabasında da bir camii vardır. Vefatında yerine Sinop şubesi hükümdarı olarak oğullarından Jsfendiyar Bey geçmiştir. Bunun hükümdarlığı uzun sürmüş olduğu için Candar beyleri Osmanlı tarihlerinde îsfendiyar oğulları diye zikredilmiştir.

Murad Hüdavendigâr'ın himayesinde olarak Kastamonu beyi olan Süleyman Paşa, birinci Kosova muharebesinde asker yolladığı gibi, Yıldırım Bayezid'in Batı Anadolu beyleri üzerine yaptığı seferde de kuvvet vermişti; fakat beyliklerin ortadan kalkmasının sırası kendisine de geleceğini hisseden Süleyman Paşa Osmanlılardan yüz çevirerek Sivas hükümdarı Kadı Bur-haneddin ile ittifak etmiş ve bu suretle iki defa Bayezid'in elinden kurtulmuş ise de nihayet süratle Kastamonu'ya gelen Yıldırım Bayezid, Kadı Burhaneddin ile

[65] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 81-83

birleşmesine meydan bırakmadan yaptığı muharebede Süleyman Paşa mağlup ve maktul olduğundan Candar beyliğinin Kastamonu şubesi Osmanlılar tarafından işgal olunmuştur (793 H./1391 M.). Sinop tarafına taarruz etmeyçn Bayezid, îsfediyarBeyiîe anlaşarak Kıvrım yo/a'nu hudud kesmiştir.

Sinop Hükümdarı Izzeddin İsfendiyar Bey; validesi tarafından Osmanlılara mensuptur. Kötürüm Bayezid Osmanlı hükümdarı Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa'nın kızını almış ve ondan isfendiyar Bey dünyaya gelmiştir1. Siyasî hâdiseler dolayısiyle Osmanlılarla münasebeti bulunan İsfendiyar Bey, Yıldırım Bayezid'den kaçıp yanma gelen Anadolu beylerini Timur 'un yanına göndermiş ve kendisi de Ankara mubarebesinden sonra "Timur'un İzmir taraflarına gittiği sırada^ Menteşeoğlu Mebmed Bey'le beraber Timur'a tazimlerini ar^ zetmiş ve Kastamonu&a. dahil olmak üzere bütün Candar beyliği bu suretle îsfendiyar Bey'e verilmiştir.

Osmanlı şehzadeleri arasındaki saltanat mücadelelerinde îs-fendiyar bey, Isa ve Musa Çelebilere mümkin olduğu kadar müzahir olmuş ve Çelebi Mehmed'den kocunmuştur. Çelebi Mehmed 1314'de bütün Osmanlı memleketleri idaresini ele aldıktan sonra Karamanoğlu ve daha sonra Eflak üzerine yaptığı seferlerde îsfendiyar Bey'den kuvvet istemiş ve o da oğlu Kasım Bey kumandasında asker göndermişti. (814 H./1416 M.) [66]

Candar Beyliğinin İkinci Defa Parçalanması

Kasım Bey, Eflak seferinden dönünce babasının» beyliğinin en mahsuldar olan Çankırı, Kalecik, Tosya ve Kastamonu taraflarını çok sevdiği oğlu Hızır Bey'e vermek istediğinden dolayı gücenerek alâkasını kesip memleketine gitmedi ve bu yerlerin Osmanlı himayesinde bulunmak şartiyle kendisine terkine müzaheret edilmesini istemişti. Kasım Bey'in bu arzusu Çelebi Mehmed'ce kabul olunarak bu yerleri, hatta Bakır küresVnin Kasım Bey'e verilmesi hakkında îsfendiyar Bey'e nâme yazıldı isede red edildi. Bunun üzerine Candar oğlu üzerine sefer açıldı. îsfendiyar mağlub olup Sinob'a kaçtı. Nihayet Kastamonu Bakır küresi hariç diğer yerleri

[66] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 83-85

vermeğe mecbur oldu ve Çelebi Sultan Mehmed adına hutbe okutmağı kabul etti ve İlgaz dağından hudud kesildi(1417)[67] ve bu yerler Kasım Bey'e verildi [68].

Ankara muharebesinden evvel Samsun, Bafra ve civarı Osmanlılar tarafından alınmış fakat muharebeden sonra buraları yine eski beyleri tarafından elde edilmişti. 1419'da Çelebi Sultan Mehmed, Samsun, ve Bafra'yı elde etti. Sultan Mehmed o havali beyi olan İsfendiyar'm oğlu Hızır Bey'in-de kardeşi gibi Osmanlı devleti hizmetine girmesini teklif ettiyse de tizar ederek babasının yanına döndü.

Çelebi Mehmed'in ölümü ve Mustafa Çelebiler hâdiselerinden istifade etmek isteyen İsfendiyar Bey, oğlu Kasım Bey'e taarruz ile onu kaçırdıktan sonra Osmanlılara ait Safranbolu'yu muhasara ettiyse de muharebede mağlup olarak yaralı olduğu halde Sinopa kaçtı; Osmanlı kuvvetleri Kastamonu ile Bakır madeniyle meşhur Küre'yi işgal ettiler (1423). Bunun üzerine isfendiyar, torununu (ibrahim Beyin kızını) II. Murad'a vermek ve Bakır küresi hâsilarının bir kısmını Osmanlılara terk ile lüzumu halinde asker göndermek Kasım Bey'in yerlerini iade etmek suretiyle sulh teklif etti ve bu suretle müsaleha yapıldı (1424).

İsfendiyar Bey 22 Ramazan 843/26 Şubat 1443'de yaşı yetmişi geçkin olarak vefat etti; Sinop'taki türbelerinde medfun-dur; kabir taşı, taş işlemeciliğinin nefislerindendir.

isfendiyar Bey'in sikkelerinden bir tanesi merhum Alımed Tevhid bey tarafından katalogda tarif edildiği gibi beşi gümüş, beşi bakır olmak üzere altı sikkesi de rahmetli Abdülahad Nuri Bey tarafından Kastamonu'da çıkardığımız Doğu mecmuasında neşredilmiş ve Talât Mümtaz Yaman da Kastamonu tarihi isimli eserinde bunları toplu olarak göstermiştir. İsfendiyar Bey'in ismine muzaf mahallesinde cami ve zaviyesi ve Devrekani'nin Kasaplar köyünde camii olup 833 H./1429 M. de Sinop'taki Sultan Alâüddin camii mihrap ve minberini de tamir ettirmiştir.

---

[67] Makrizi, Kitab-üs-Sülük'ta ve 8İ9 Şevval (1417 Kasım) vekayii arasında, bu istek dolayısiyle Çelebi Mehmed ile Îsfendiyar arasında muharebe olup Isfendiyar'ın Sinop'o. kaçtığını ve sonra Çelebi Mehmed adına hutbe okutmak yani Osmanlıların yüksek hâkimiyetini kabul etmek şartiyle sulh olduğunu, hattâ tsfendiyar, Kastamonu'da. Çelebi Mehmed
adına hutbe okuttuğu halde onun veziri olan Handsalar Ali'nin kendi yaptırdığı camide yalnız îsfendiyar adına hutbe okuttuğunu yazar.

[68] Kasım Bey'in 3 Zilhicce 818 tarihli vakfiyesinde Tosya ve Kargı'nın da anın elinde bulunduğu görülüyor.

Isfendiyar'm yerine oğlu İbrahim Bey geçmiştir. İbrahim Bey, kızı Hatice Hatunu vermek suretiyle II. Murad'ın kayın pederi olduğu gibi daha sonra Çelebi Mehmed'in kızı Selçuk hatun'ı da almak suretiyle eniştesi de olmuştur. Üç sene kadar Candar beyliğinde bulunmuş olan İbrahim bey'in zamanına aid malûmatımız yoktur. 847 Muharrem/1443 Mayısta vefat ederek Sinop'taki ecdadı türbesine defncdilmiştir. Şimdiye kadar bir gümüş sikkesi elde edilmiştir. Kastamonu'da Aktekke imareti bu İbrahim Bey'in tesisidir.

İbrahimBe y'in yerine büyük oğlu Kemal üddinîsmailBey geçti. Bunun ilk oğlu Hasan Bey olduğundan (Ebu'l-Hasan) künyesini aldı. îsmail Bey'e kardeşi Kızıl Ahmed BeytffûlıaİeTet ederek Osmanlıların yanma gitmiş ve kendisine Bolu sancak beyliği verilmiştir. Biraderinin elinden beyliği almak için Osmanlı ricalini tahrik etmiş olup Vezir-i âzam Mahmud Paşa kendisine müzahirdi.

Fatih Sultan Mehmed'in Trabzon seferine hareketi esnasında Ankara'ya, gelindiği sırada muahede mucibince îsmail Bey, oğlu Hasan Bey kumandasında olarak yardımcı asker göndermiş, fakat Hasan Bey tevkif olunarak ortadaki muahede ve dostluğa aykırı olarak birden bire Mahmud Paşa kumandasında Kastamonu üzerine asker sevk edildiğinden bu halden şaşıran İsmail Bey Sinop'a kaçarak müdafaa tertibatı almış ve Candar beyliği Kızıl Ahmed Bey'e verilmişti. Bu durum üzerine müdafaadan bir netice alınmıyacağım anlayan ismail Bey, kaleden çıkarak Mahmud Paşa ile görüşüp hayatına ve çocuklarına dokunulmıyacağına dair teminat alarak kaleyi teslim eylemiştir (865 H./1461 M.) [69]. îsmail Bey'in müteaddit sikkeleri görülmektedir.

Fatih Sultan Mehmed, Sinop önünde orduya iltihak ederek îsmail Bey'le görüştü ve ona akran muamelesi yaptı;

otağuun_kapısında karşıladı; İsmail Bey el öpmek istediyse de

[69] Kastamonu ve Smop'un işgali birbirlerinden naklen bütün eserlerde 864H./1460M. tarihinde gösteriliyor. Halbuki bizzat bu seferde bulunmuş olan divan-i hümayun kâtiplerinden tarih sahibi Dursun Bey, Mahmud Paşa'nın emriyle îsmail Bey'e gönderilmiş olan mektubun tarihini 865 olarak kaydettiğine göre beyliğin alınması veya Kızıl Ahmed Bey'e verilmesi bu tarihtedir, îsmail Bey'in himayesinde bulunarak sonradan Osmanlılara intisabeden meşhur şair Acem Hâmidî Kastamonu ile Sinoplun işgalini: Diye yukarıdan beri gelen manzumesinin maktamda:

beytiyle Sinop ve Kastamonu'nun alınmasını 865 olarak göstermiştir. Kastamonu ve Sinop1un elde edilmesi bu 865 hicret senesinin cemaziyelâhır ihtidasından (1461 Nisan) sonradır. Çünkü İsmail Bey bu tarihte validesi Devlet Hatun'un vakfiyesine ilâve yapmış olup orada kendisi

elkabiyle henüz hükümdar olarak görülmektedir.

Sultan Mehmed kardeşim hitabiyle boynuna sarılarak öptü.

Bu tarihte Fatih otuz ve îsmail Bey kırk üç yaşında bulunuyorlardı

Osmanlı padişahı ismail Bey'e ibtida Yenişehir, İnegöl ve Yarhisar taraflarını ve oğlu Hasan bey'e de Bolu sancağını vermişti; fakat İsmail Bey kendisine Rumeli'de bir yer verilmesini rica ettiğinden Filibe'ye nakledildi ve hükümdarlığında olduğu gibi Filibe'de de hayırlı vakıflar yaptı ve 884 H./1479 M. tarihinde orada vefat etti.

İsmail bey'in hükümdarlığı zamanı, ilim adamlarını himayesi ve onlara yüksek mevki ve tahsisat bağlaması dolayısiyle Anadolu beyliklerinin kültür cihetinden en yüksek bir devridir. Kendisi de âlimdi; fıkıhtan Hulviyyât-ı Şâhî ismiyle furu'dan ibadat kısmını havi yetmiş sekiz bab üzerine türkçe büyük bir eseri vardır. Ahfadı zamanımıza kadar gelmiştir [70].

Senelerce çalışarak göz diktiği biraderinin yerine Osmanlı himayesinde olarak Candar beyi olan Kızıl Ahmed Bey, pâdişahfezberaber Trabzon seferinde bulunmuş ve avdette kendisine. Mora sancak beyliği verilmek suretiyle Candar beyliği elinden alınmıştır. Bu suretle Kızıl Ahmed'in beyliği ismen bir, iki ay sürmüştür (1461).

Kızıl Ahmed, Bo/u'da bulunan ailesini alıp Mora ydi gitmek üzere ordudan ayrılarak tedarikini gördükten sonra evvelâ Karaman oğlu'nun yanına ve daha sonra da Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan pâdişâhın yanına kaçmış ve Fatih'in ölümünden sonra II. Bayezid zamanında Osmanlı memleketine dönmüştür,

Candar beyliğinin Osmanlı himayesinde olan Çankırı şubesi beyi Kasım, Çelebi Mehmed'in kızım almıştır. 869 H./1464 M. de vefat

[70] îsmail Bey'in Kastamonu, Sinop ve diğer bazı yerlerde bir hayli müesseseleri vardır. Bunlardan en mühimmi Kastamonu' daki küçük imaret denilen cami, medrese, kütüphane ve imarettir. Bu eserini 858 H./1454 M. de yaptırmış ve 861 Rebîuelevvel ihtidasında (1456 Aralık) vakfiyesini tertip ettirmiştir, îsmail Bey'in yine Kastamonu'da bir kervansaray, Sinop'ta Demirli mescit karşısında çeşme ve gine Sinop'ta diğer bir tesis, Araç'ta han ve çeşmesi ve yine viraç'ın Boyalı ve Küre-i Hadid köylerinde camileri, Bakır fcüre'sinde hamamı, Taşköprü'nün Gökçe nahiyesi merkezinde kervansarayı, Göl nahiyesinin Kemal köyü'nde camii ve Kavaklı köyünde cami ve çeşmesi, Devrekani merkezinde hamamı ve Çayırcık köyünde bir mescidi ve Arac'ın Oyacak köyünde bir hanı vardır.
İsmail Bey Kastamonu'da mühim bîr ilim merkezi kurmuştur. Medresesini yüksek âlimlerden Niksarlı Muhyiddin için yaptırmıştır. Riyaziyat âlimi Fethullah-ı Şirvanî ve yüksek mütefekkir Seyyid Ali Acemf, Tabib Sinop*-lu Halil bin Mümin bin Halil, Ömer bin Ahmed, Tabib ve edip Ke-malüddin gibi yüksek ilim adamlariyle Sinoplu Mehmed, Kastamonulu Türabı, Senayı, Hâki ve Acem Hâmidî gibi edip ve şairler de îsmail Bey sarayına mensup idiler. Hâmidî, îsmail Bey'in medrese, cami ve imareti hakkında sanatkârane manzumeler kaleme aldığı gibi îsmail Bey hakkında da güzel kasideleri vardır. Hâmidî Filibe'de bulunduğu sırada da îsmail Beyle görüşmüştür.

eden Kasım Bey Çankırı'da medfundur. Orada imaret ve zaviyesi vardır. 3 Zilhicce- 868/7 Ağustos 1464 tarihli vakfiyesine Emirze Bey (Emirzâde Bey) denilen oğlu İskender'i mütevelli koymuştur. Diğer oğlu Kaya Bey, II. Murad'ın kızını almı§ ve İstanbul muhasarasında bulunmuştur. [71]

Candar Oğulları Adına Yazılmış Eserler

Süleyman Paşa adına yazılan İntihâb-ı Süleymânî'den bahsetmiştik. Isfendiyar Bey'in emriyle oğlu İbrahim Bey'in okuması için Cevahir-ül-Esdaf adında Türkçe bir Kur'an tefsiri yazılmıştır ki lisan bakımından da ehemmiyeti vardır. Celâlüddin Bayezid (Kötürüm Bayezid) adına tercüme edilen üç bin küsur beyitli Maktel-i Hüseyin mesnevisi, îsfendiyar'm oğlu Hızır Çelebi adına Mirac-nâme, Kasım Bey adına Hülasat-üt-Tıb ve İsmail Bey'in emriyle kaleme alman kıraat-i seb'aya dair Risale-i Münciye. ve yine İsmail Bey adına tasavvuftan Miyar-ül-ahyar veH-Eşrar ismiyle Yunus bin Halil tarafın-dan telif olunan eser ve yine İsmail Bey namına olarak Sinoplu Halil oğlu Mümin'in kaleme aldığı göz hastalıklarına dair Miftah-ün-nur ve Hazain-üs-sürur. isimli eser şimdiye kadar Candar oğulları1 na dair görülebilen telif ve tercümelerdendir. Candar oğulları zamanında taş oymacılığı ve işçiliğinden başka ağaç oymacılığına dair fevkalâde eserler de görülmektedir. Candar oğulları Türkçcnin kültür lisanı olmasına ehemmiyet vermişlerdir.[72]

Anadolu Beyliklerinde İlmî Ve Sosyal Durum

Bir taraftan siyasî teşekkül halinde toplanmağa başlayan Anadolu beylikleri imkân dahilinde ilmî faaliyetler göstermişler ve elde ettikleri yerlerde bir hayli içtimaî ve ilmî tesisleriyle buralara Türk ve islâm damgasını vurmuşlardır. Anadolu beylerinin himayesini duyan âlimler, onların yanlarına gelerek yaptırdıkları medreselerde tedris ve telif ve tercüme ile muhitlerinin aydınlanmasına hizmet etmeğe başlamışlardır.

---

[71] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 85-89
[72] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 89-90

Aşiret reisliğinden beylik kurmağa kalkışan Anadolu beyleri bu tesis ve ilim adamlarını himaye ve namlarına eserler telif ettirmek veyahut telif ve tercüme edilen eser sahiplerini taltif etmek suretiyle günden güne artan bir medenî muhit vücuda getiriyorlar, bu beylerden bir kısmı bu hususda âdeta birbirleriyle rekabet ediyorlardı. Bu yönden Germiyan, Aydın, Candar beylikleri önsafta bulunuyorlardı.

ilmî ve içtimaî tesisler cihetiyle kısaca kendilerinden bahset-tiğimiz Anadolu beyleri zamanında Konya, Denizli, Beyşehri, Kütahya, Balat, Ayasluğ (Selçuk), Birgi, Manisa, Beçin, Kasta' monu yeni yeni ilmî ve sosyal müesseselerle süslenmişti.

Anadolu beyleri türkçeden başka dil bilmedikleri için kendilerine ithaf edilen telif ve tercümelerin hemen hepsi de ana dil ile kaleme alınıyor ve bu tarz millî lisanın ilmî istilahlar cihetinden yeni buluşlarla zenginleşmesine hizmet ediyordu. Beyliklerin bir asır zarfında vücuda getirdikleri müesseseleri tetkik için vakfiyelere tapu ve tahrir kayıtlarına şöyle bir göz gezdirilecek olursak bu sür'atli ilerleyişe hayret etmemek kabil değildir. Bundan başka yapılan müesseseleri» mimarî, taş ve ağaç oymacılığı, çini, alçı tezyinatı, nakış cihetinden göstermekte olduğu incelik ve ze-rafet Türk zevkinin orijinal nümunelerindendir. Bilhassa mimarî ve tezyini bakımdan Karaman beyliği Selçukîlerin muakkibi bulunuyordu. Onbeşinci asır başlarında yapılan Balaktaki Ilyas Bey camii Türk mimarisinin Ön safında bulunan eserlerindendir. Oyma itibariyle Candar ve Aydın ve Menteşe beylikleri merkezlerindeki eserler XIV. yüzyıl sonlariyle XV. yüzyıl başlarındaki eserlerin en nefislerindendir. [73]

4- KAYI BOYU-ERTUĞRUL-GAZÎ OSMAN BEYLER

An'anaye Göre Oğuz Boyları Damgaları

Geleneğe göre Oğuz Han'ın Cünhan, Ayhan, Yıldızhan, Gökhan, Dağhan, Denizhan adlarında altı oğlu vardı. Bunlardan ilk üç oğlundan gelmiş olan Oğuz boylarının üçü yani Gün, Ay, Yıldız hanlar sağ kol ve diğer üç oğlu da sol kolu teşkil ederlerdi. Oğuz hanın altı oğlundan her

[73] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1/ 90-91

birinin dört boyu olup hepsi yirmi dört boydu; Oğuz aşiretleri bu dört boydan gelmişlerdi1. Yine ananeye göre Oğuz han'ın kardeşleri ve amca oğullarından Oğuzlara düşman olarak Uygur, Kankli, Karluk, Kıpçak, Kalaç, Ağa' çeri ve Ayferi boyları da vardı [74].

Bu altı Oğuz boyunun Gün, Ay ve Yıldız hanlarından gelen kollarına Bozoklu ve diğer Gök, Dağ ve Deniz kollarına da Üçoklu denilirdi. Bunlardan Bozoklar, orduda ve şölen denilen ziyafetlerde sağ tarafta bulunup muayyen derecelerine göre yer alırlardı. En başta Gün Han'a mensup boylar gelir ve bunlar da derecelerine göre sıralanırlardı. Keza Üçoklar da orduda ve şölenler de Han'ın solunda yer alırlardı. Bunlarda da başta Gök Han boyları gelir ve tertip sırasiyle diğerleri ve boyları yer alırlardı. Bütün boyların yırtıcı kuşlardan ongunları ve yiyecekleri etin muayyen bir yerinden söğük yani et payı vardı [75].

En başta gelen Gün Han'ın derece sirasiyle Kayı, Bayat, Elkaevli, Karaevli denilen dört boyu ve Ayhan'ın yine derece —sırasiyle Yazır, Düğer, Dodurga, Yaperli ve Yıldızhan'ın Avşar, =--=Kızık, Beğdili, Kargın boylan vardı.

Sol koldaki t/ço/c'un birinci kolu olan Gökhan'ın Bayındır, Biçne, Çavundur, Çepni ve Dağhan'm. Solur, Eymür, Alayundlu, Üreğir ve Denizhan'ın ise tğdür, Bunduz, Yıva, Kızık isimlerinde boylan vardı.

Şimdi Yazıcı zade Ali'nin Selçuknâmesinden aldığımız Oğuz boylarının ongun yani kuş remizlerini gösterelim ve Boz-o ki arın ongunları şahin olan Günhan kolundan sıra ile başlayalım:

Kayı boyu:

Kayı'nın mânası, muhkem, kuvvet, kudret sahibi demektir.

Ongunu Şahin denilen kuş olup damgası İYJ şeklinde iki ok ile bir yaylı oktur; maamafih bunların şekilleri az, çok tadil edilmiş olarak Osmanlı sikkelerde W ^ V şekillerinde görülüyor.

Bayat boyu:

---

[74] Neşri c. 1, s. 12, 13.

[75] Mensub olduğu boyun indinde mukaddes sayılan hayvana ongun denilirdi. Sökük ise Oğuz boylarının şölen denilen ziyafetlerde yiyecekleri etin muayyen parçalarının adıdır. Oğuz menkıbelerinde Kaan veya Han'ın soğük'i baş ve uca denilen sırt eti yan filotadır. Uca Mahmud Kâşgarî ve Çağatay lû-gatlarmda sırt demektir (Eski türklerde içtimaî teşkilât, Millî tetebbular mecmuası c. 3, s. 414, 415).

Oğuz boylarının ananeleri mucibince ictimalarda her boyun oturacak yerleri, damgası, ongun ve ziyafet için kesilecek hayvanın etinden alacakları ü!üş (pay) teayyün etmişti. Bu hususta Prof. Abdülkadir İnan'ın Türk Hukuk ve tktisad tarihi mecmuasında c. /, s. İ^J'deki Orun ve üîüş başlıklı yazısına bakın.

Mânası devletli, nimetli demektir. Ongunları Şahin ve damgaları Y şeklindedir.

Elkaevli boyu:

Mânası her yere yarar, muvafakat ederler demektir. Damgaları "7/ işaretlidir,

Karaevli boyu:

Kara çadırlı oldukları için bu ismi almışlardır; damgaları şeklindedir. Bozokların Ayhan kolunun ongunları kartaladır:

Yazır veya Yazar boyu :

Çok vilâyet sahibi, iller ağası demektir. Bunların damgası işaretlidir.

-Öüger-(-Döğer) boyu^r

Dirilmek için toplanan, bir yere gelen (ittihad eden) demektir. Diğer bir kayda göre bir yerden def eden, kovan demekmiş. Damgaları '^S* şeklindedir.

Dodurga boyu:

Mülk sahibi, yasa sahibi mânasına olup damgaları ,y\, işaretlidir.

Yaperli boyu:

Mânası gösterilmemiştir. Amasya tarihinde (c. 2, s. 45) müş-küllere rağmen işini beceren kimseye denildiğini yazıyor. Damgaları tt şeklindedir.

Bozokların Yıldızhan kolunun ongunu tavşancıldır; bunlardan :

Avşar boyu:

Çevik, ava ve canavara hevesli manasınadır ve damgaları X işaretlidir.

Kızık boyu:

Kuvvetli ve yasakta cehd ve gayret sahibi demek olup damgaları *—-< dir.

Beğdili boyu;

Beylerin sözü aziz, yani sözü değerli demektir. Damgaları >—* işaretlidir.

Kargın (Kargı) boyu:

Ulu aşk, doyurucu mânasına olup damgaları \f/ dir.

Bu Kargın boyu ile Oğuzların sağ kolu olan oniki boyu havi Bozok kolu nihayet buluyor ve sol yani Üçok koluna geçiliyor.

Bunlardan Gökhan kolu başta geliyor. Gökhan boylarının ongunları sungur kuşudur.

Bayındır boyu:

Daima—bay—ve—nimetli demek olup damgaları _.HjnLşjeklin=_ =dedir. - --------

-----Biçene (Seçenek) boyu:

iyi vuruşucu, gayretli manasınadır. Damgalan Jj işaretlidir.

Çavundur boyu:

Buna Çavuldur da derler. Namuslu, Iraçkavlu? ünlü demektir. Damgaları V*-1 dir.

Çepni boyu:

Nerede yağı görürse, derhal koşup savaşır bahadır demektir. Damgaları ~f şeklindedir.

Oğuz'un Dağhan'dan gelen dört boyunun ongunları Uc kuş-dur.

Salur boyu:

Saldırır nerede yetişirse kılıç vurur demek olup damgalan A işaretlidir.

Eymür boyu:

Ulu, zengin (hadsiz ulubay) manasınadır ve damgaları V* dir.

Âlayundlu boyu:

Kısrakları iyi ve ala atlı demektir; damgaları =jp şeklindedir.

Üreğir veya Yüreğir boyu :

Mânası daima iyilik ve ihsan edici demek olup damgalan fif/f ok ve yay işaretlidir.

DenizhanMan gelen Uçokların ongunları çakır kuşudur:

tğdir boyu :

Mânası iyilik, ululuk ve bahadırlık eden demektir. Damgaları - ' :■ işaretlidir.

Yıva veya Yuva boyu:

Mertebesi dukelinden yani hepsinden üstün demektir. Damgaları "\A şeklindedir.

Bunduz boyu:

Son derece mütevâzi ve hizmet edici demektir. Damgaları

Kınık boyu:

Mânası herkesten aziz ve muhterem demek olup damgaları v şeklindedir.

Oğuzların hu damgaları zamanla bazı ufak tefek tahriflere uğramışsa da dikkat edilecek olursa asıllarına halel gelmemiştir.

Daha evvel söylendiği üzere benim kaydettiğim şekiller Yazıcı zade Ali'nin Topkapı sarayındaki nüshadan alınmış olup fotoğrafisi de kitaba konulmuştur. Bunların Divanu Lû-gat-it-Türk ve Cami-üt-Tevarih'e göre aşağı yukarı birbirlerine benzeyen şekilleri de varsa da ben Cami-üt-Tevarih'ten nakleden Yazjcı zâde'nin vazıh şekillerini tercih ettim [76].

Kayı Boyu Ve Osmanlı Âîlesî

Osmanlıların ilk aşiret devirleri hattâ beylik kurdukları zamanların tarihi pek karışık olup eldeki malûmatın mühim bir kısmı sonradan yazılmış eserlere dayanmaktadır. îşte biz bu bölümde bazı müdekkiklerimizin son incelemelerinden ve bunlardan başka en eski kaynaklardan alınmak suretiyle tarihî ananelerden faydalanacağız.

Osmanlı Devletini kurmuş olan ailenin, tarihî kayıtlarla etnik incelemelere ve geleneklere ve mevcut damgalarına göre Oğuzların sağ kolu olan Günhan kolunun Kayı boyundan oldukları tahakkuk etmiştir2. Daha yukarıda Oğuz boyları kısmında görüldüğü üzere Yazıcı zâde'nin Selçuknâmesinden öğrendiğimize

Büyük Selçuklular 1071'de Malazgird Meydan muharebesini müteakip Anadolu istilâsına başladıkları sırada kendilerine bağlı aşiretleri toplu olmayarak muhtelif tarihlerde kısım kısım Anadolu'nun muhtelif yerlerine iskân ettikleri sırada Kayı boyunu da, bu istilâyı müteakip yerleşme sırasında veya daha sonra—" Celâleddin Hârezmşah'm vefatını müteakip— Anadolu'nun bazı ülkelerine yerleştirmişlerdir ki bunlardan bir kısmı da daha sonra Osmanb beyliğini kuran ÜCayı'lardır [77].

---

[76] Oğuz boylarının Anadolu'da yerleştikleri mahalleri gösteren ve muhtelif kaynaklardan alınarak Paul Wİttek tarafından neşredilip Bayan Fahriye Arık tarafından türkçeye çevrilen Osmanlı İmparatorluğu?nun doğuşu isimli eserde derli toplu malûmat vardır. Bundan başka mütercim tarafından esere göre Oğuz boyları damgalarının şekillerini gösteren bir kısım ve bazı mü-talealar da ilâve olunmuştur. Oğuz boylarından Yifa'lara dair Faruk Sümer'in Türkiyat, mecmuasının dokuzuncu cildinde (1951) bir tetkik neşredilmiştir.
Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 93-97

[77] Kayıların dokuzuncu milâdî asırdan itibaren Selçukîlerle beraber Ceyhun nehrVni geçrek İran'a geldikleri hakkında müverrihler müttefiktir. Bir rivayete göre Ceyhun'u geçen Kayılar Horasan'da Merv ve Mokan tarafına yerleşmişler ve sonra Moğolların tecavüzleri üzerine yerlerini bırakarak Azerbaycan'a,

Tarihî ananelere göre Kayı boyunun bir kısmı I. AlâücU— din Keykubad (1219—1236) zamanında Ankara'nın batısındaki Karacadağ taraflarına yerleştirilmişlerdir1. Bunlar bu taraflara hangi tarihlerde yerleştirilmiş olurlarsa olsunlar muhakkak olan bir şey varsa o da Kayıların bir kısmının XIII. yüzyıl ortalarında Ankara'nın batı kısımlarında bulunarak daha sonraları Söğüt ve Domaniç havalisini işgal eylemiş olmalarıdır [78].

Geleneğe göre bu bölgeye iskân edilen Kayılar dörtyüz çadır halkı olup XIV. yüzyılın ikinci yarısında reisleri Ertuğrul beydi [79].

Osmanlı hanedanına aid meçhul noktalardan birini de J^rtuğrul Bey'in babası ve nesebi meselesi teşkil etmektedir; elimizde-en eski vekâyinâmeler bulunmadığı için uzun yıllardan beri yapılan tetkikler [80] henüz müspet bir netice vermemiştir; bununla beraber

---

ve Doğu Anadolu'da, Ahlat taraflarına gelmişlerdir. Bu kayıtlara göre Kayı boyu Selçukilerle beraber Horasan'a ve Moğolların tecavüzleri üzerine Celâlüddin Harezmşah ile Azerbaycan'a ve Doğu Anadolu'ya hicret eylemiş oluyorlar. Muhtelif rivayetlerin tetkiklerine nazaran Kayıların Harezm kuvvetleri arasında Doğu Anadolu'ya, geldikleri zannı kuvvetli olup bu da meşhur ananeye uymaktadır. Hâlâ Bilecik vilâyetinin merkezine bağlı Makan adında bir köy vardır. Fakat XI. yüzyıl sonlarından itibaren Diyarbakır, Hasankeyif ve Har put* Is. hükümet eden Artukluların Kayı boyundan olduklarına göre bir kısım K ayılarıu çok zaman evvel Doğu Anadolu'ya geldikleri hatırdan çıkmamalıdır.

[78] Anadolu'da Kayı adında bir hayli köy, dere ve mevki isimli yerler vardır. Bu köylerin başlıcaları, Domaniç, Sapanca, Mihaliççik, Denizli, İsparta, Burdur, Afyon Karahisar, Tavşanlı, Emed, iskilip, Daday, Kastamonu, Erzin' con'ın Refahiye vilâyet ve kazalarmdadır. Bunlardan başka daha birhaylı köy ve mevki vardır (Türkiyat Mecmuası c. 2, s. 248 ve Belleten Sayı 45 ve Dahiliye Vekâletinin Köylerimiz isimli neşriyatı).

[79] Birinci Alâüddin Keykubad Kayılardan olan Artuk oğulları'nın Harput şubesine nihayet vererek 1233 senesinde burasını almıştı. Arttıkların Kayı'dan olduklarına dair sikkelerinde damgaları vardır. (Meskükât-ı Türkma-niyye kataloğu-îsmail Galib, s. 25, 26, 28, 34, 55, 65). Sultan Alâüddin belki bunların mensup oldukları Kayılan dağıtarak bir kısmını Karacadağ taraflarına yerleştirmiştir. Bu mütaleamızı bir dereceye kadar teyid edecek bir gelenek de vardır. Üçüncü Giyasüddin Keyhusrev (1264-İ283) Cimri hâdisesinden sonra uca yani Bizans hududuna gelmiş, kendisini karşılayanlar arasında Kayı aşireti beyi Ertuğrul da bulunarak sultana hediyeler takdim etmiş ve oğlu Osman Bey'in küçük oğlunu hükümdarın hizmetine vermişsve Sultan Giyasüddin de bu çocuğa Kâhta taraflarında Ytgnık mmtakasını timar olarak tevcih etmiştir. Bu çocuğun neslinden olan Halil Bayat ve A h m e (1 Beyler o havalide aşiret beyi bulunurlarken Yıldırım Bayezid Malatya üzerine yürü yüp (801 H./1399 M.) orasıru almış ve bu sırada bu beyler Osmanlı hükümdarının yanına gelerek akraba olduklarını söylemişlerdir (Yazıcızâde Selçuknamesi-Top-kapı sarayı Rpvan köşkü kütüphanesi, numara 1391, varak 258 b). Mamafih bu kayıd her iki tarafın aynı boydan oldukları mânasına da alınabilir. Diğer bir rivayete göre de Pasın ovasında Sürmeliçukur'd& oturan Kayı şubesinin, Moğolların Anadolu'ya doğru yürümeleri üzerine batıya hicret etmek istedikleri ve Alâ-üddin Keykubad'ın bunları Karacadağ mıntakasına yerleştirmiş olmasıdır. Bu rivayet doğru ise Kayı şubesinin ya Celâlüddin Hârezmşah arasında yapılan muharebeden sonra (1230) veyahut Alâüddin'in son zamanlarına doğru olan ilk Moğol akınının bu havaliyi vurduğu sırada Rum hududuna yerleştirilmiş olmaları zannolunur. Hayrullah Efendi tarihi Ertuğrul Bey'in batıya gelişim 628 H./1231 M. de göstermektedir ki Moğolların Erzurum'a, ilk girdikleri ve hattâ Sivas'a kadar akın yaptıkları senedir. Şükrüllah'ın Behcet-üt-tevarih isimi farsea tarihi Ertuğrul'un üçyüz kırk kişi (çadır olmalı) ile Karacadağ'a iskân edildiğini beyan ediyor:
(Nur-ı Osmaniye nüshası 3059, s. 307, 308).

[80] Bu hususta Prof. Mükrimin Halil Yinanç'm İslâm Ansiklopedisin-deki Ertuğrul Gazi maddesine bakın.

Ertuğrul Bey'in babasının şimdiye kadar tarihlerimizin kaydettikleri gibi Süleymanşah olduğu şüpheli olup yeni araştırmalar neticesinde bunun Gündüzalp olması ihtimal dahilinde görülüyor [81]. Mahallî ananeye göre Ertuğrul'un vali lesi de Hayme ana'dır [82]. Osmanlı kaynaklarına göre Kayılardan "olan aşiretin evvelâ Ankara'nın batısındaki Karacadağ havalisine yerleştirilip daha sonra Ertuğrul Bey'in zabtetmiş olduğu Söğüt, Domaniç ve Ermeni derbendii taraflarına geldikleri sörülüyor.

Ertuğrul Bey'in onüçüncü asrın son yansında hayatta olduğu klâsik tarihlerimizin kayıtlarından anlaşılmaktadır; bunun Söğüt taraflarını hangi tarihte işgal ettiği belli olmadığı gibi vefatı senesi de sarih olarak malûm değildir. Osmanlı vek ayin âmeleri 629 H./1231 M. de Selçuk hududunu tecavüz eden Rum İmparato-ru'na (îznik İmparatoru) karşı Alâüddin Keykubad'm yaptığı sefer esnasında Ertuğrul'un, Selçuk ordusunun akmcılığını yaptığını ve Rum ordusuna galebe edilen yere Sultanönü denildiğini ve sonra Moğolların hududu geçmeleri üzerine Sultan Alâüddin"in hemen o tarafa gitmek üzere buradan ayrıldığını yazıyorlarsa da böyle bir sefer ne mevcud Selçuknâmelerde ve ne de Bizans kaynaklarında vardır [83].

Yine Osmanlı kaynaklarına göre bu zaferi müteakib E r-tuğrul Bey Karacahisar\ daha sonra Söğüt'ü zabt etmiş ve Bilecik Rum beyini de vergiye bağlamış ve Selçuk Sultanı da mülk olarak Söğütlü Ertuğrul

[81] Behcet-üt-Tevarih'ten başlayarak Âşık Paşa zade, Neşrî, Oruç Bey, Konyalı Mehmed bin Hacı Halil, İdris Bitlisi, Bayatı, Lütfî Paşa, Muhyiddin Cemali, îbn-i Kemal, Cenabı ve Hoca Sadeddin gibi eski müverrihlerle Giese'nin neşrettiği Anonim tarihte Ertıığruî'un babası Süleymanşah gösterilmiş olup bu isim yukarıda saydığımız eserlerden naklen diğer tarihlerde de yer almıştır. Fakat Süleymanşah'ın Fırat nehri'ni geçerken boğulduğu ve orada defnedildiği ve Türk mezarı adı verildiğine dair olan hâdisenin tarihî hakikatlere uygun olmadığı ve daha ziyade Anadolu Selçukilerinin ceddi Süleymanşah bin Kutulmış'ın macerasına benzediği görülüyor. Bilhassa yukarıda gösterilen kaynaklardan daha eski ve itimada şayan eserlerde Ertuğrul'un babası olarak Süleyman'ın yerine başka isim gösterilmesi bu meşhur rivayetin pek doğru olmadığım göstermektedir.

[82] Haymcana İnegöl'e tabî Domaniç nahiyesinin Çarşanba köyünde medl'un olup II. Abdülhanıid'in İradesiyle 1309 H./1892 M. de üzerine türbe yapılmıştır.

[83] Bu hususa dair Tarih Encümeninin neşretmiş olduğu Osmanlı tarihinde (s 565) aşağıya hulâsa ettiğim şu mütalea vardır: İznik İmparatorluğu ile Sel-çukîlerin hududunda temadi eden müsademeler üzerine Sultan Alâüddin Keykubad 1231'de bir ordu ile Sultanönü civarına gelmiş ve kendisine aşiret kuvvetleriyle Ertuğrul Bey iltihak etmiş ve Selçuk ordusunun öncü kuvveti kumandanı olan Ertuğrul Bey, Rum ordusu üzerine gidip iznik imparatoru Teodor Laskaris'in Rumeli'den yardımına çağırdığı Aktav Tatarlariyle karşılaşmışlar, Yenişehir sahrasında harb yapılarak, üç gün sürmüş olan muharebede İmparator kuvvetleri bozulmuş muharebede Ert uğr ul'un kahramanlıkları görülmüş ve bunun neticesinde Sultan Alâüddin Karacahisar'ı vergi mukabilinde nüfuzu altına alnuş ve henüz o tarafta bulunduğu sırada Moğolların hududu geçmesi üzerine cebheden ayrılmıştır.

Bey'e vermiştir [84].

Üçüncü Giyasüddin Keyhusrev (1264—1283) Cimrî vakasından sonra hududa geldiği zaman Kayı aşiretinin beyi olan Ertuğrul Bey sultanın hizmetine varıp kendisini selâmlayarak hediyelerini takdim etmişti [85]. 1279 senesine tesadüf etmekte olan bu geliş Ertuğrul'un Uc'ta aşiret beyi olduğunu göstermektedir.

Osmanlı kaynakları Ertuğrul'un doksan yaşını geçmiş olduğu halde 680 H./1281 M. veya 687 H./1288 M. de vefat ettiğini yazarlar [86]. Kabrinin kendisinin zabt etmiş olduğu Söğüt'te bulunması, Kayıların o havaliye hâkim olup buraları yurtedindiklerini sarih olarak göstermekte ve sonradan imparatorluk olan Osmanlı devletinin çeğirdeğinin Karacadağ, Söğüt ve Domaniç taraflarında olduğu bilinmektedir. Şu halde Ankara civarında Karacadağ taraflarına yerleştirildiklerini gördüğümüz bir kısım Kayı aşireti Ertuğrul'un hayatında daha batıya giderek kışlak olarak Söğuf'-de ve yaylak olarak da Domaniç^Ae yerleşmişlerdi. [87]

Osman Beyin Aşiret Reisliği Ve Uc Beyliği

Ertuğrul Bey'in vefatından sonra idaresi altındaki müte-addid aşiretlerden —ki bu aşiretlerin Ertuğrul'un idaresi altında toplanmalarının kendisinin uc beyi ve Oğuzların en şerefli boyu olan Kaynara mensup olmalarının da dahli vardır—ibtida kabiliyet ve cevvaliyeti sebebi ile kendisinin mensup olduğu Kayı aşireti Ertuğrul'un küçük oğlu Osman Bey'i intihap etti. Osman veya Otman Bey babasının son demlerinde de ona vekâlet ediyormuş; fakat

---

[84] Meşhur geleneğe göre Ertuğrul Bey, Pasinler"den kalkarak kendisine verilen Karacadağ'a. gelirken mevkii belli olmayan bir mahalde Selçuk ve Moğol kuvvetlerinin muharebe ettiklerini görmüş, zayıf tarafa yani Selçukî-lere yardım etmek suretiyle onların galebelerini temin etmiş. Osmanlı tarihlerinin birbirlerinden naklettikleri bu rivayet Neşri tarihVnde nakledildiği halde Âşık Paşa zâde'de yoktur ve tarihî hâdiselerle de tetabuk etmemektedir; fakat tamamen uydurma zan etmek de hatalı olur; çünkü Kayıların Doğu Anadolu'da (Pasin ovasında) bulundukları sırada Moğolların Anadolu'ya ilk girişlerinde o taraflarda böyle bir hizmet etmiş olmaları hatıra gelirse de Moğolların taarruz larımn 1236 da oluşuna ve o tarihlerden evvel Ertuğrul'un batı hududunda bulunduğu bir evvelki nottaki kayıttan anlaşıldığından bu rivayetlerin hangisinin doğru, hangisinin yanlış olduğu kestirilenlemektadir,

[85] Yazıcı zade Selçuknâmesi* varak 258 b.

[86] Behçet-üt-Tevarih ile Cenabı", Karamanı Nişancı Mehmed Paşa tarihleri Ertuğrul'un vefatını 1287 ve 1289 olarak göstermekte iseler de ekseriyetle 680 II. 1281 M. de vefatı kabul edilmiştir. Neşri, ölümünde doksan üç yaşında olduğunu beyan ediyor. Françes (Bon taVı s. 77) Osman Bey'in babasının yerine 1265'de geçtiğini yazar.

[87] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 97-103

Ertuğrul'un kardeşi Dündar Bey de birliğe reis olmak istediğinden aralarında ihtilâf hasıl oldu. Çünkü Kayı'dan başka aşiretler de yaşlı olan Dündar'ın reis olmasını muvafık buluyorlardı; fakat Dündar, Osman'ın reisliği için temayül fazla olduğunu anlayınca amcası da Osman'ın baş olmasını muvafık buldu [88] ise de daha sonra yeğeni aleyhine faaliyeti duyulduğundan -katledildi (1298) [89]. Nihayet Uc'taki Oğuz aşiretinin ittifakiyle Kayı boyundan olduğu için Osman Bey hepsine baş oldu [90]

Tarihlerin çoğunun yazdıklarına göre Osman Bey 656 H./ 1258 M. de Söğüt'&e doğmuştu. Bu kaydın ne dereceye kadar doğru olduğu bilinemez. Buna göre aşiret beyi olduğu zaman yirmi üç yaşında demekti ki Selçuklu hükümdarı III. Gîyasüddin Keyhusrev'in son senelerine doğrudur. Bir sene sonra Giyasüddin Keyhusrev ilhan'ın emriyle katlolunup yerine amcasının oğlu Giyasüddin Mesud hükpmdar olmuştu.

İznik împaratorluğu'nun 1261'de İstanbul?& nakliyle Paleo-loğ hanedanı kurulduktan sonra Bitinya (Bursa, Bilecik ve İzmit havalisi) bölgesindeki idare gevşemiş ve bu havalideki Rum beylerinin İstanbul ile alâkalarının zayıflaması Osman Gazi'yi faaliyete sevketmiş ve

---

[88] "İttifak ol esnada Ertuğrul Bey doksan üç yaşında ahrete intikal edip Söğüt'te defnettiler; göçer evler (aşiretler) bazı Osman'ı ve bazı Ertuğrul karındaşı Osman'ın ammisî Dündar'ı bey kılmak istediler. Amma kendü kabilesi Osman'a vecib görüp el altından haber gönderip söyleştiler. Dündar dahi halk ortasına gelicek halkın Osman'a meyi ve itikadın göricek beylikten vaz geçip ol dahi Osman Gazi'ye biat etti" (Neşrî, Türk Tarih Kurumu yayını, s. 28, 29).

[89] Dündar Bey, Osman Bey'in reisliğini bir türlü bazmedemiyerek münasip bir fırsat bekliyordu; hattâ rivayete göre Bilecik ve Yarhisar Rum beylerinin Osman Gazi'yi Öldürmek için tertip ettikleri tuzaktan Dündar Bey*in de haberi varmış. Osman Bey bu hâdiseyi bastırdıktan sonra 1298 de amcasını öldürmüştür (Hayrullah efendi c, 2, s, 46). Neşri tarihi (Cihannüma) de Bilecik beyinin yakalanmasına mâni olduğu için Osman Bey'in, amcasını okla öldürdüğünü beyan edip kabrinin Köprüfiisar'dan Çakır pınarına giden yol üzerinde olduğunu söyler (s. 94'95J. Tahrir defterinde (Başvekâlet arşivi No. 453, varak
258b) Köprühisar köyünde bir mezrea (^jJ-0) vakfettiği görüldüğüne göre Dündar'ın vefatı Köprühisar'm alınmasından sonradır

[90] "Uçtaki Türk beyleri Oğuz'un her boyundan uc tarafında Tatar şerrinden korkup yaylarlar ve kışlarlardı; rüzgârla, karşu Tatardan incinenler uca gelip çoğaldılar, filcümle ol illerin beyleri ve kethüdaları cem olup Osman Bey katına geldiler ve meşveret kıldılar çok kal-ü kıldan sonra sözleri ihtiyarî bu oldu ki, ettiler Kayıhan hod mecmu Oğuz boylarının Oğuz'dan sonra ağaları ve hanlarıydılar ve Günhan'ın vasîyyeti Oğuz töresi mucibince hanlık ve padişahlık Kayı soyu varken özke boyı, banlarının soyuna hanlık ve padişahlık değmez; çün şimdengeru Selçuk sultanlardan bize çare ve meded yoktur memleketin çoğu illerden çıktı, tatarlar, üzerlerine gereği gibi müstevli oldu. Merhum Sultan Alaüddin Keykubad'dan dahi size safâ-i nazar olmuştur. Siz harı olun ve biz kullar, sultanımız hizmetinde bu tarafta gazaya meşgul olalım dediler. Osman bey rabrnetullah dahi kabul etti" (Yazıcı zade Selçuknâmesi ve ondan naklen Ruhî tarihi, Prof. Mükrimin Ymarıç nüshası).
Bu rivayetlere göre Osman Bey'in Oğuzların ittifakiyle kendilerine baş olması Bilecik kalesinin zabtından evvel ol uyor.

hudut üzerindeki yerleri almağa başlamıştır.

Osman bey'in elindeki yerlerin kuzey doğusunda Sakarya?-dan Paflagonya'ya. kadar sahip olan Umur Bey oğulları [91] ve güneyinde Germiyan beyliği bulunuyor ve Eskişehir'de —ihtimal Germiyanhlara tabi olarak— bir Uc beyi tarafından idare ediliyordu. Osman Bey'in silâh arkadaşı olarak Samsa Çavuş, Konur alp, Akçakoca, Ay gut alp, Gazi Abdurraman gibi ayrı ayrı aşiret beyleri de Osman Bey'in idaresi altında olarak istilâ hareketi esnasında beraber çalışıyorlardı. [92]

Osman Bey'in Ahilerle Münaeebeti

Osman Bey'in faaliyeti esnasında Ahilik ve Babaîlik olarak iki mühim tarikat vardi. Ahî reislerinden olup Eskişehir civarında İtburnu mevkiinde tekkesi bulunan Şeyh E defo alı, o havalinin en itibarlı ve sözü geçen ululamadandı; tahsilim Mısır'da yapmış olan Edebalı'nın kızı Malhon hatunu [93] Gazi Osman Bey almış [94] ve bu suretle Ahilerin nüfuzundan istifade temin etmişti. Nitakim Şeyh Mahmud Gazi, Ahî ŞemsedTtîn "ve oğlu Ahî Hasan ve sonradan Osmanlılarda kadı, kazasker ve vezir olan Cendereli (meşhur tabiriyle Çandarh) Kara Halil de Ahilerden olup bunların hepsi Osmanlı beyliğinin kurulmasında ve büyümesinde hizmet etmişlerdi [95].

---

[91] Grigo.ras s. 63 de Sankaryüs nehrinden Paflagonya'ya. kadar olan yerle* Amoriyus'a intikal etmişti diyor

[92] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 103-105

[93] Âşık Paşa zade (s. 6 uc 3>5) Neşri (s, 82, 83) Malhon Hatun diyorlar. Oruç bey tarihinde (s. 9, 12) Kâbia Hatun deniliyor. RüstemPaşa tarihinde bu isim Bâlâ Hatun dîye geçiyor.

[94] Osmanlı tarihleri, Edebalı'nın kızından Orhan ile Alâüddin'in doğduklarım yazarlar. Halbuki Orhan Gazi'nin 1324(724 H.) tarihli vakfiyesinde Mal Hatun binti Ömer Bey kaydiyle bu hanımın Şeyh Edebalı*-nın kızı olmadığı görülüyor. Edebalı'nın kızının adı B âla Hatun olup ihtimal bu hanim yalnız şehzade Al âüddin'in valdesidir. Osman Gazi oğlu Orhan'la sefere çıkarak diğer oğlu Alâüddin'i Yenişehir'de bıraktığına göre bunun henüz küçük yaşta olduğu da anlaşılıyor. Mal Hatun ile Bâlâ Hatun'un ayrı ayrı Osman'ın zevceleri olduğu malûm olup bunlardan Mal Hatun'ın Orhan'ın valdesi olduğunu anlayoruz. Osmanlı resmî kayıtları yanlış olarak Orhan'ın dedesinin Edebalı olduğunu gösteriyorlar.

Bilecik kadısına hüküm ki

Ecdad-ı izamımdan merhum Sultan Osman Han aleybi'r-rahmeti ve'l- guf ran meşayih-i izamdan Edebalı merhumun kerimesini tezevvuç eylediklerinde kaza-i mezbûra tâbi Kozağac nam karyeyi paşmaklık ihsan itmeğin müşarüni-Ieyha dahi karye-i mezburenin mahsulünü zaviyesine vakfedip. . ." (Mühimme defteri 31, s. 217, sene 985).

Bilecik'te Şeyh EdebaU zaviyesiyle türbesi olup burada Osman Gazi'nin zevcesi ile beraber, Edebah'nin zevcesi ve Şeyh Edebalı, Dursun Fakıh, Molla Hattab-ı Karahisarî, Şeyh Muhlis Baba ve ismi malûm olmayan bir şehzade ile Edebah'nin taallûkatı medfun idiler. Bunu gösteren bir resim ile türbedeki medfun olanların sırasiyle kabirleri resimler arasında görülmektedir.

[95] Ahilerin XIV. yüzyıldaki faaliyetleri hakkında 1333'de Anadolu'yu gezmiş olan tbn-i Battuta

Bazı kayıtlara göre [96] babasından sonra Söğüt ve havalisinin kendisine iktâ edildiğine dair Selçuk hükümdarı Giyasüddin Mesud tarafından 1284 de Osman beye bir ferman gönderilmiş ve 1289 tarihinde de İnönü ve Eskişehir'in ilhakiyle elindeki yerlere Uc beyi olduğu bildirilmiş. Eğer böyle bir ferman yollanmış ise Osman Bey Aşiret beyliğinden Uc beyliğine geçmiş demektir.

Osman Bey'in komşuları olan Rum beylerinin en kuvvetlisi İnegöl beyi idi; hattâ aşiret beyi Samsa Çavuş bunun şerrinden bulunduğu yeri bırakarak Mudurnu taraflarına çekilmişti;. Osman Bey ilk olarak bu kuvvetli hasmı ile çarpıştı ise de muvaffak olamadı ve biraderi Sarubatı'mn oğlu Bay Hoca'yı şehid verdi. Bundan sonra yine tnegöl beyi ve müttefiki olan Karaca-hisar beyi ile Domaniç civarında muharebe eden Osman bey bu defa da harpte kardeşlerinden Sarubatı veya Gündüzalp'i kaybetti ise de harbi kazandı ve düşman kuvvetleri kumandanı olan Karacahisar beyinin kardeşi Latos da mücadelede maktul düştü. Rivayete göre bu iki vaka 1287, 1288 senelerinde olmuştur.

691 H./1291 M. de Osman Bey Eskişehir civarında Karacahisar (Melanciya)ı aldığı gibi [97] daha sonra Mudurnu taraflarındaki Samsa Çavuş ve kardeşi Sulamış ile de görüşerek kendisiyle teşrik-i mesai etmiş olan Harmankaya Rum beği Köse Mi-hal da beraber olduğu halde Sakarya vadisindeki Sorkun, Taraklı, Göynük taraflarına akın yaptılar.

Osman Gazi'nin muvaffakiyetleri komşu Rum beylerini korkuttuğundan bunlar Osman Bey'i Yarhisar (Yenişehir ile Lefke yani Osman ili arasında) Rum beyinin düğününe davet ederek o vesile ile kendisini öldürmek istemişlerdi; fakat Osman Bey'i düğüne davete

---

seyahatnamesinde malûmat vardır (Şerif paşa tercümesi, c. 1).

[96] Feridun Bey münşeatı (1264 tab'ı) c. i, s. 48 ve 56, 61. Münşeatın bu fermanları nereden tedarik ettiği meçhul olup şimdiye kadar buna dair başka yerlerde küçük bir kayıd görülmemiştir. Bundan başka münşeatta bu fermanların Üçüncü Alâüddin Keykubad tarafından gönderildiği beyan ediliyor. Halbuki 1283*den 1298 tarihine kadar Selçuk hükümdarı tkinci Giyas üddin Mesud olduğundan metinde onun ismi gösterilmiştir. Münşeatta 689 Zilhicce sonlarında (1291 Ocak) Osman Bey'e Akşehir'den göndermiş olduğu nâmede halka adalet gösterip düşmanlara aman vermemesi ve senevi vergiyi göndermesi tavsiye ve emr olunmakta ve Osman Bey de buna karşı verdiği cevapta Yar-hisar ve Karacahisar Rumlariyle mücadele ettiğini ve hükümdarın gelmesini bekledi ise de İran askerlerinin (Moğolların) hücumu sebebiyle gelemediğini anladığını arz ve divan aidatını bir takım hediyelerle Akbaş adındaki adamı ile takdim eylediğini bildirmektedir (Münşeat c. 1, s. 64).

[97] Tacüt-tevarih, Karacahisarhn zabtının 1288 harbinden sonra olduğunu yazmaktadır (c. 1, s. 17) Feridun bey Münşeatında da 1291'de burası ile Yarhi-sor*a Osman Bey*in hücum yani bura beyleriyle muharebe etmekte olduğu görülüyor (c. I, s. 64).

gelmiş olan Harmankaya^ Rumbeyi Mihal, Osman bey'i keyfiyetten haberdar etmiş ve tedbirli hareket eden Osman bey aldığı tertibat üzerine Yarhisar ile Bt/ecîfe'i zabtetmiş4 ve gelin olarak Bilecik (Belekoma) beyinin oğluna verilecek olan Yarhisar beyinin kızını esir alarak oğlu Orhan'a nikahlamıştır (1299) [98]. Osman Bey bundan sonra Turgut Alp'i göndererek inegöl kalesini muhasara ettirdi ve arkasından kendisi de gelerek burasını da aldı (1299).

Bu 1299 senesinde Anadolu Selçukîleri tarihinde görüldüğü-üzere îlhanîlere karşı yapılan Sulamış isyanı ve bu isyan sebebiyle III. Alâüddin Keykubad'ın kaçması üzerine ortada bir baş bulunmamasından dolayı Osman Bey daha serbest harekete başladı [99]. İpekçilik ve dokuma ve demir madenleriyle meşhur olan Bilecik'in alınması mühim bir başarı olduğundan faaliyetine devam etmek üzere Osman Bey Ue beyliği merkezini buraya neakltti [100].

Osmanbey kuvvetleri daha sonra Bursa Yenişehirine yakın olan Köprühisarh aldılar; bunu müteakip îznik'in zabtı düşünülerek muhasarasına başlandığı sırada burayı kurtarmak için Bizans'tan kuvvet gelmekte olduğu duyulunca muhasara kaldırılmış ve bu kuvvetler Dil iskelesine çıkarılan Bizans kuvvetleri üzerine akın yapmışlarsa da bir netice hasıl olmamıştı; lâkin İz-nikbin zabtına doğru bir adım olmak üzere Yenişehir tarafı alınarak orayı Yenişehir adiyle bir Türk şehri kurulmuş ve harb sahasına yakın olmak üzere burası karargâh yapılmıştır (701 H./1301 M.). Bundan başka tznik yakasına yapılan bir kale ile de burası bir dereceye kadar göz altına alınmıştır.

---

[98] Yarhisar beyinin kızı Holofira (Lülüfer -^ Nilüfer) Orhan Bey'e ni-kâhlanmıştır. Vesikalarda Nilüfer denilen bu hanımdan şehzade Süleyman Paşa ile Murad Hüdavendigâr doğmuşlardır. 1333 de İznik'e de gelmiş olan Seyyah İbn-i Batuta İznik'te Nilüfer Hatun ile görüşmüştür. Bu isim müs-tensih hatası olarak seyahatnamede Bilon diye yazılmıştır.

[99] Yazıcı zade Selçuknâmesiyle Hâmidfde Bilecik'in zabtı tarihi 699H./1299 M. olup bu tarihte artık Anadolu Selçukîlerinin hükmü kalmamış ve Moğollara karşı ayaklanmalar olmuştu. Huduttaki Türkmenlerden mühim bir kısmı ile moğollardan kaçarak uca gelmiş olan Türkler Osman Bey'in mıntakasma da gelerek onu kuvvetlendirmişlerdir. Tarihlerde Osman Bey'in 699 H./1299 M. senesi müstakil olduğu hakkındaki mütalea yanlıştır. Osman Gazi gerek bu tarihte ve gerek daha sonra îlhanîlerin yüksek hâkimiyeti altında uc beyi olarak bulunmuştur hattâ, Gazan Mahmud Han'ın 1302'de Suriye'ye karşı yaptığı seferde Osman Bey'den de kuvvet istemiş ve o da oğlu Savcı Bey'Ie bir miktar kuvvet göndermiş ise de kışın pek fazla olması yüzünden bu kuvvet geri dönmeğe mecbur kalmıştır (Encümenin Osmanlı tarihi, s. 598).

[100] E. de Muralt, muahhar kaynaklara dayanarak Paflagonya çeteleri tarafından takviye edilen Otman (Osman) Bey'in 1299'da Sultan (emîr) intihap edildiğini yazar (Essai de ckronographie Byzantine c.2, s. 447). Bilecik'in zabtı mühimdi. Osmanlı devleti XV. ve XVI. yüzyıllarda buradaki demir madenini işletmek suretiyle ordusunun ihtiyacını temin etmiştir ki bu hususa dair arşivdeki Mühimme defterlerinde malûmat vardır.

Osman Bey, eskiden beri Oğuzların âdeti üzere elde edilmiş olan yerleri kardeşi ve oğullariyle silâh arkadaşlarına dirlik olarak verdi ve bu cümleden olarak kardeşi Gündüz Bey'e Eskişehir, oğlu Orhan Bey'e Sultanönü'nü (Karacahisar) Hasan Alp'aYarSîsar' TTirgut Alp'e tnegöl mıntakasmı verdi. Bilecik taraflarının Öşür ve resmini de kayın babası Şeyh E defo alı ile zevcesine terk ederek Edebah'nm kızından doğan oğlu Alâüddin Bey'i Yenişehir^e getirerek yanında bulundurdu. [101]

Koyunhisar muharebesi

Osman Gazi ile arkadaşlarının muvaffakiyetleri komşu Rum beylerini ve Bizans împaratorunu harekete getirdi. Başta Bursa Rum valisi olarak Atranos, Kestel, Kite kale beyleri sözleştiler. Bizans'tan da Muzalon kumandasında bunlara iki bin kadar da yardımcı kuvvet geldi1. Bizans müverrihi Pachymeres'in tahminine göre beş bin kişilik kuvveti olan Osman Bey, bu müttefik kuvvetlerini Koyunhisar (Baphaon) muharebesinde [102] bozguna uğrattı; Müzalon ücretli islâv askerleri tarafından güçlükle kurtarıldı [103] bu harpte Osman Beyin yeğeni Aydoğdu şehid oldu (27 Temmuz 1302) [104].

Bu muvaffakiyet neticesinde Bursa'nın batısındaki Kite Hisarı alındı, Ulubad kalesine kaçmış olan Kite beyi teslim alınarak muharebede şehid düşen Gündüz Bey'in oğlu Aydoğdu'-nun yerine katledildi (1302). Ulubad gölündeki Alyos adası Ay-gut Alp oğlu Kara Ali Bey tarafından sulhen işgal olundu [105]. İmpararatorluk merkezine yakın olan ve îstanbulan her zaman yardım görebilen Bizans kale ve şehirleri kolayca teslim olmuyorlar, bunlar büyük bir gayret ve mücadele ile elde ediliyorlardı. Bundan dolayı Osman Bey ile oğlu Orhan'ın fütuhatı diğer Anadolu beylerinin istilâlarına nazaran daha çetin ve ağır oluyordu ve btThâTde eldeTaal ve mücadeleci kuvvetler bulundurul-"masını îcap ettiriyordu ki bu cevvaliyet bu küçük beyliğin

---

[101] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 105-109

[102] Koyunhisar, Bursa şehrinin kuzey doğusunda ve Gemlik kasabasının gti-neyindedir.

[103] Gibons Bizans ordusiyle yapılan bu ilk muharebeyi 1301 tarihinde gösterir.

[104] Muraltc. II, s. 480. Koyunhisar muharebesini Hammer bir sene evvel gösterir. Encümenin Osmanlı tarihi (s. 602) muharebeyi 1306 olarak tesbit etmektedir.

[105] Tarihlerimizde bu sırada eski adı Galyos olan îmrallı adasının Kara Ali Bey tarafından alındığını yazılmakta ise de o tarihlerde Osmanlılarda deniz faaliyeti olmadığından bu adanın Ulubad göiü'ndeki ada ile karıştırıldığı anlaşılıyor. Heşt Bitıişi1 in kaydından da böyle istidlal olunur. Bu adacıktaki papasın (keşişin) güzel kızım Kara Ali Bey almıştır.

daha sonraki muvaffakiyetlerinde mühim âmil olmuştur,

Koyunhisar muharebesi neticesinde Bitinya*mn en maruf şehirlerinden olan Bursa'nin Kuzey tarafı müstesna olmak üzere burasının üç taraftan yolu kesilmiş gibiydi. Bundan başka tzmit yolu da türklere açılmış oluyordu. Osman bey kuvvetleri Bursa önüne kadar akın yapıyorlarsa da yalnız atlı kuvvetlere malik olmaları sebebiyle uzun muhasara işlerine giriş emiyorlardı.

Bir taraftan Osman Bey"*e mensup kuvvetlerin faaliyetleri ve diğer taraftan Batı Anadolu'yu istilâ etmekte olan Türk beylerinin mühim başarılarından telâşa düşen imparator îkinci And-ronikos kızkardeşi prenses Afara'yı îlhan hükümdarına vererek moğollarm yardımlarım kazanmağa ve bu suretle türkleri tehdide teşebbüs etti ise de bunun Öyle müspet bir neticesi görülmemişti (1308). Çünkü îlhaniler bu sırada hem dahilde meşgul ve hem de hariçte Memlûk sultaniyle mücadele halinde bulunduklarından uçlardaki harekâta bakacak vaziyette değillerdi. Bunun için Osman bey faaliyetini bırakmayarak îznik ile tzmit yolu üzerinde olup Iznik'in en mühim ileri karakolunu teşkil eden ve Türkler tarafından Karahisar denilen Trikokiya (Karahisar)'yı aldı (1308 Temmuz)1 ve buraya koyduğu kuvvetle îznik'i sıkıştırmağa başladı; yine bu sırada yâni 1308'de Bursa'nm sıkıştırılmasından dolayı güç bir durumda kalan Rum valisi, Osman Bey'Ie anlaşmak istediğinden aralarındaki muahede mucibince muvakkat bir zaman için burası tazyikten kurtuldu [106].

1313'de Osman Bey'in sadık dostu olan Harmankaya hâkimi Köse MihalBey müslüman oldu [107] ve beraberce Lefke (Osmaneli), Mekece, Akhisar, Geyve ve Gölpazarı tarafındaki Leblebici (Löblüce) [108] kaleleri alındı [109], 1315'den itibaren Bursa iyice" kuşatıldı ve buraya yakın iki

---

[106] E. de Muralt, Essai de chronographie Byzantine c. II, s. 749.

[107] Lütfî Paşa tarihine göre (s. 19) bir kadın sebebiyle Eskişehir beyi ve Harmankayâ hâkimi Köse Mihal ile ittifak edip Osman bey ile çarpışmışlardı. Osman bey bunları mağlup ederek Köse Mihal esir düşmüş ise de Bahadır olduğu için öldürmemiş, samimî dost olmuşlardı. Köse Mihal'in islâmiyeti kabulü 1304, 1308, 1313 ve daha sonraki tarihlerde gösterilmiş ise de bert Hayrul-lah efendi tarihi ile Tarih-i Osmartı encümeninin neşrettiği Osmanlı tarihi kayıtlarını tercih ettim.

[108] 1016 H./1607 M. tarihinde Celâli eşkıyasının açık şehirlere hücum etmelerinden dolayı Golpazarı kazası dahilindeki halk hükümete müracaat ederek "nice zamandanberi harab olan Leblebici kalasının kendi bedenlerinden tamiri ile orada tahassun etmeleri için müsaade istemişlerdi. Hükümet isteklerine müsaade ederek bu hususta Golpazarı kadısına hüküm göndermiştir (Mühimme 76 s. 119).

[109] Gibons (Ragıb Hulusi tercümesi s. 31) Akhisar'ın zaptını 1308 senesinde göstererek şöyle diyor: "Bu sene, ehemmiyeti büyük bir takım vukuat dolayısiyle zikre şayandır. Bunların biri Sakarya'nın İzmit arkasındaki ovaya girdiği yeri muhafaza eden Akhisar'ın zaptıdır. Burası Osmanlıların İzmit körfezi ile Karadeniz arasında uzanıp ta Asya'nın şimal-i garbi köşesini teşkil eden dar yarım ada ortasında

kale yaptırılarak muhasara işi daha esaslı oldu; bu kaleleredn Kaplıca tarafmdakine Osman Bey'-in kardeşinin oğlu Aktimur ve dağ tarafındaki kaleye de kardeşinin kölesi Balabancık tâyin edildiler.

îsmen hükümdar olan II. Giyasüddin Mes'ud'un bir sene menzul olarak hasta yattıktan sonra 1308'de vefatı üzerine yerine kimse getirilmemiş ve Anadolu'nun idaresi îlhanîler tarafından bir umumî valiye verilmişti. Bu valilerden olup 1317'de Anadolu'ya gelmiş olan Emir Çoban'm oğlu Demirtaş serbest hareket etmiye başlayarak îlhanîlerden yüz çevirmek isteyen uc beylerini İlhan'a itaate davet etmişti ki bunların arasında Osman Bey'in de bulunması icap ederse de tarihlerde bu hususta hiçbir kayıt yoktur [110]. Bundan, Selçukîlere karşı son zamana kadar muti olup diğer bazı Anadolu beyleri gibi — meselâ Eşref, Karaman beyleri— gerek Selçukîlere ve gerek îlhanîlere karşı sadakatsizlik etmiyerek gaza ile meşgul olmalarının müessir olduğu mânasını çıkarmak da mümkündür. Osman Bey oğullarından birisinin adına Çoban koymak suretiyle Emir Çoban'a karşı bir cemile de göstermişti [111].

Osman Gazi'nin mücadelesinde muvaffak olmasının sebeplerinden birisi de İmparator Andronikos'a karşı torunu olan genç Andronikos'un saltanat mücadelesine kalkması ve bunların mücadeleleri dolayısiyle Büinyd'ya bakılamamış olmasının da tesiri vardı [112].

Osman Gazi'yi 1320 senesinden itibaren faaliyette görmüyoruz [113]. Tarihler nıkris hastalığı sebebiyle oğlu Orhan bey'i vekil yaptığını yazarlar; filhakika bu tarihten sonra işler Orhan bey'in elindedir. Osman bey'in idareyi oğluna bıraktıktan sonra ne kadar daha yaşadığı ve ölümünden sonra mı Orhan'ın hükümdar olduğu yoksa Osman'ın

---

ilerlemelerine karşı gelecek son hail idi" Hammer (c. I, s. 119) Akhisar, Lefke ve Mekece'nin alınmalarını 1308 gösterir.

[110] 1314 de llhanîlerin beylerbeğisi Emir Çoban Anadolu beylerinin rabıtalarını temin etmek için Anadolu'ya geldiği zaman ona tazim ve sadakatlerini arzetmek üzere kendisinin yanma gelen Eşref, Hamid, Germiyan, Karahisar, Candar beyleri arasında Osman Gazi veya anın tarafından gönderilmiş kimse yoktu (Aksarayî tezkiresi s. 311). Bu kayıd henüz Osmanlı beyliğinin bir hükümet şeklinde kalkınmaya başlamadığını gösterir.

[111] Osman Bey'in altı oğlundan, birisinin adı Çoban ve birisinin adı da Ha-mid'tir. Hamid oğulları bu 1320 tarihlerinde Anadolu beylerinin en kudretlilerinden olması itibariyle belki Osman Bey bu cihetten oğluna Hamid adını vermiştir.

[112] Frances şöyle diyor "BiJmya'yı elinde bulunduran Osman, bu dahilî mücadelelerden istifade ederek rumlara ait yerlerden mühim bir kısmını zab-tetti".

[113] Belki bundan doîayı Heşt Bihişt Orhan'ın hükümdarlığını 720 H. 1320 M. tarihînde göstermiştir.

beyliği tamamen oğluna terk ederek sonra mı vefat ettiği belli değildir [114]. Yalnız 1324 tarihli bir vesika ile Orhan'ın bu tarihte hükümdar bulunduğu ve ilk akçesinin tetkikinden de aynı senenin üçüncü ayında (724 Rebîulevvel / 1324 Şubat) Osmanlı beyi olduğu anlaşılıyor [115]. Elimizdeki bir esere göre de Orhan'ın her sene Ilhanîlerin hazinesine muayyen bir vergi vermektedir ki bu kayıt gerek Osman ve gerek Orhan beylerin îlhanîlerin vüksei. hâkimiyeti altında bulunduklarım-^^ göstermektedir [116].

"Osman Gazî vefat ettiği zaman zaif bir rivayete göre Söğüt'te babasının yanına defnedilmiş ve güya Bursa alınırsa oraya defnini vasiyyet etmişti; bunun için 1326'da Bursa alındıktan sonra vasiyyeti yerine getirilerek [117] cesedi Bursa'ya nakledilip Hi-sar'da Saint Eli namına yapılmış olan Gümüşlü künbed'e defnedil-miştir[118]. Fakat vekayiin tetkikine göre vefatının 1326'de Bursanın teslim alınmasından sonra olduğu anlaşılıyor.

Şimdiye kadar Osman Bey adına ne bir kitabe ve ne de bir sikke

---

[114] Oruç Bey tarihine göre Osman Gazı 727 H./1327 M. de vefat etmiştir (s. 14, 88). Aşık Paşa zade tarihinin siyakından da vefatı 727'dir ki zannıma göre en doğrusu bu tarih olmalıdır. Be.hcet-üt-Tevarih'in vefatını 710 H,/ 1310 M. göstermesi çok yanlıştır. Ruhî de 1320 göstermekte olup bu kayıd gazadan el çektiği tarih olabilir.

[115] Belleten sayı 19, s. 277 (Gazi Orhan Bey vakfiyen) ve Belleten 34, s. 207 if'f<ızi Orhan Beycin hükümdar olduğu tarih ve ilk sikkesi).

[116] Risale-i Felekiyye (Ayasofya kitapları numara 2756); bu kitapta Mema-lik-i Rum-ül-mahrusa başhğiyle uc beylerinden Karaman, Hamid, Denizli beyleri, Aydınoğlu Umur Bey, Germiyanoğlu ve Osmanoğlu Orhan Bey ile diğerlerinin tlhanilerin hazinesine verdikleri vergi miktarı gösterilmiştir. Orhan Bey'in, İlhanîlerin Anadolu umumî valisi büyük Şeyh Hasan ve onun vekili Eredna ile dostça münasebetleri olduğunu lbn-i Kemal tarihi yazmaktadır (Nur-ı Osmaniye nüshası varak 47).

[117] Osman'ın vefatından evvel henüz elde edilmemiş olan Bursa'ya. Gümüşlü Künbed'e defnini vasiyyet etmesi bir az gariptir. Kendisinin vefatından evvel beyliği oğluna terk ederek Orhan'ın da babasının ölümünden evvel 1326 da Bursa'yı zabt edip Osman Gazi'yi ölümünde buraya defnetmiş olması daha makuldür. Nitekim ÂşıkPaşa zade ile Neşri ve Oruç Bey Osman Gazi'nin hayatta olup idareyi oğlu Orhan'a bıraktığını beyan ediyorlar.

[118] Tarihlerde Osman Bey'in vefatı senesi sarih olarak gösterilmeyip 1310__
ile 1326 arasındaki muhtelif senelerde gösterilmiştir. (Bk, Encümenin neşrettiği Osmanlı tarihi ve Belleten sayı 34, sahife 20'de "Orhan Bey'in hükümdar olduğu tarih ve ilk sikkesi,,. Eski Osmanlı kaynakları Osman Gazi'nin Bursa fethi senesinde vefat ettiğini kat'î olarak söylemezler. En eski bir menba olan Ahmedî'nin:

Kâfiri yakıp yıkıp ol namdar Bursa'yı îzniği eyledi hisar öyle takdir etti/hak azze ve cel Gelmeden ol iki irdi ecel.

beyitleriyle Osman'ın Bursa ve İznik fetihlerinden evvel vefat ettiğini yazar. Yine Ahmedî, Orhan zamanında Bursa'nın alındığını söyler. Behcet-üt-tevarih de Bursa muhasarada iken Osman'ın vefat ettiğini kaydediyor. Âşık Paşa zade (s. 29) ile Neşri (s. 128 ilâ 130) ise Bursa fethinde Osman Bey'in hayatta olduğunu beyan etmektedirler. Diğer tarihler vefatından sonra Bursa alınıp vasiyyeti üzere oraya nakledilerek defnolunduğunu söylerler. Risalet-üt-Takvim, Osman Gazi'nin vefatım 1320 gösterir. Le Beau, Osman'ın 1326'da Yenişehir'de vefat ettiğini yazmaktadır (Bab 108, fasıl 10). Bursa'ya defnini vasiyyet etmesi burasının muhasarada olduğunu ve kendisinin de gayr-ı faal olarak hayatta bulunduğunu gösterir.

(para) vardır, yalnız tahrir defterinde Şeyh Edebalı ile Ermeni pazarında Zekeriyya Baba'ya köyler vakfettiği kayd ediliyor x. Kendisi ilk devirlerinde uçta bir aşiret beyi ve daha sonra ucbeyi olmuş ve beylik alâmeti olarak kendisine Selçuklu hükümdarı tarafından tabi ve alem denilen davul ile bayrak gönderilmiştir. Kendisine gönderilen bu alâmetler dolayısiyle bazı tarihler ile bu hususta incelemeler yapanlar bunu Osman bey'in istiklâl alâmeti zan etmişler ise de doğru değildir [119]. Daha sonraki zamanlarda da Osmanlı Emirlerine rütbe de derecelerine göre aynı şeyler ve hattâ daha fazlası verilmiştir. Osman Gazi'nin lâkabının Fahrüddin olduğu 1326 tarihli Orhan Bey vakfiye-sinde görülmektedir. Gazi Osman Bey iyi idaresi, keskin görüşü, yerine göre itidali, yüksek kabiliyeti ve rakiplerine kendisini sevdirmesi ve mücadelesinde plânlı hareketi saburlı, müsamahalı olması ile etrafındaki aşiretleri de nüfuzu altına almış gerek Sel-çukîlere ve gerek Ilhanîlere karşı Tabıta ve saygısını bozmamış ve kuvvetli olan ve kendisiyle mücadele eden Germiyanlardan çekindiği için bir ara Batı hududundaki beyler arasında mühim nüfuz tesis eden Hamidoğlu Feleküddin Dündar Bey'i hami olarak tanımış —Yazıcı zade Menteşe ve Saruhan beylerinin de Hâmidoğlu'nu hami tanıdıklarını yazar— fakat îlhanîlere karşı bağlılığını bozmadığından onlar tarafından da hiç bir tazyike uğramamıştır [120].

Hunernâme' deki tavsife göre Osman Gazî uzuna yakın orta boylu, kara yağız müdevver çehreli ve belinden aşağısı yukarısından uzun ve kolları da dizlerinden aşağı doğru uzunmuş. [121]

Osman Bey in Oğulları Ve Alâüddin Ali Bey

Osman Gazî'nin Orhan Bey'den başka Alâüddin Ali, Pazarlu,

[119] Osman Bey'in müstakil olduğu hakkındaki kayıtlar, son Selçuk hükümdarı tarafından kendisine gönderilen uc beyliği fermanından sonra III. Aîâüddin Keykubad'ın Moğollar tarafından saltanattan indirilerek İsfahan'a götürülmesi üzerine güya Osman Gazi'nin istiklâlini ilân eylediği hakkındaki rivayettir. Halbuki Risale-i Felekiyye'de de görüldüğü üzere gerek Osman Bey ve gerek Orhan Bey İlhan'ın hazinesine senevi bir vergi vermişler ve İlhan'ın hâkimiyetim tanımışlardır.

[120] Olayları tetkik eden Gibons, Osman Bey hakkında şu karara varıyor: Osman icazkâr bir şahsiyyetti; öyle bir şahsiyyet ki kabiliyyetleri itibariyle kendisiyle rekabet edecek olanlar veya ona faik bulunanlar bile maiyyetinde seve seve hizmet ederlerdi (s. 37) Osman Gazi'nin fütuhatında dikkati çeken bir nokta da huduttaki bazı kale beylerinin — Büyük kale beyleri müstesna — Osman Beyle mücadele etmeden yerlerini Osman Bey'e bırakarak ona tâbi olmalarıdır ki (Neşrî s. 90, 91 ve 120, 121 ve Aşık Paşa zade s. 13, 24) bunu daha sonra Rumeli fütuhatında da görmekteyiz.

[121] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 109-115

Çoban, Melik, Hamid isimlerinde altı oğlu ile Fatma adında bir kızı olduğunu bir vesikadan öğreniyor isek dei kaç zevcesi olduğunu bilmiyoruz. Bu oğullarından Alâüddin Ali Bey, Şeyh Edebalı'nin kızı Bâlâ Hatun'dan Orhan da Osman Bey'in ilk zevcesi Ömer Bey kızı Mal Hatun'dan doğmuşlarsa da diğerlerinin bu kadınlardan mı, yoksa eğer varsa diğer kadın veya cariyelerden mi? oldukları şimdilik malûm değildir.

Alâüddin Ali Bey, Orhan'dan küçük olup Osman Bey'in sağlığında dedesi Edebalı'nin yanında Bilecik'te ve daha sonra babasının yanında Yenişehir'de bulunmuştur. Şeyh Edebalı ile kızı olan Osman Bey'in zevcesi Osman Gazî'den evvel vefat ederek Bileciföteki tekkenin yanındaki türbeye defnedilmişlerdir. Bu türbe Yunan işgalinde Bilecik kasabasiyle beraber yakılmıştır. Alâüddin Bey, babasının ölümünden sonra tarihlerin kayıtlarına ve bazı vesikalara göre biraderi Orhan'a beylerbeyi olmuş ve sonra kendisine temlik edilen Kite ovasmdaki Futra çiftliği hasılâtiyle geçinmiş [122] Bursa'da vakıflar yapmış ve Orhan'ın beyliği zamanında vefat ederek babası Osman Bey'in türbesine defnedilmiştir. Alâüddin Bey'in oğulları daha sonraları ellerindeki yerler ve babalarının vakıflarını idare etmek suretiyle yaşamışlardır.

Osmanlı tarihleri şehzade Alâüddin Bey ile Osman Gazinin son ve Orhan Bey'in de ilk veziri olan Alâüddin Paşa'yı isim iltibası dolayısiyle birbirine karıştırarak şehzade Alâüddin bey'in, Orhan Gazî'ye vezirlik ettiğini yazarak yanılmışlardır.

Osman Gazî'nin diğer oğullarından yalnız Pazarlu Bey'in tznik muhasarası ve Pelakanon (Darıca civarında) muharebesinde bulunmuş olduğunu Kantakuzen'in tarihinden anlamaktayız. Gerek bu Pazarlu Bey ve gerek Osman Bey'in yukarıda adı geçen diğer oğullan hakkında şimdilik başka malûmatımız yoktur. [123]

---

[122] An'aneye göre Osman Gazi vefat edince oğulları Orhan ve Alâüddin ile Ahî Hasan ve diğe Ahî büyükleri toplanmışlar, Osman'ın metrukâtmı görmüşler, Orhan, biraderine bey olmasını teklif etmiş, fakat Alâüddin Bey babası zamanındaki fütuhatın Orhan tarafından yapıldığını söyliyerek beyliği ve vezirliği de istemiyerek Kite ovasında toprak isteyip onunla kanaat etmiş KükürtliVde tekke ve Bursa kaplıcasına girecek yerde bir mescit yapmıştır. {Aşık Paşa zade tarihi, İstanbul tab'ı s. 36 ve Neşrî- Türk Tarih Kurumu yayınlarından s, 148 ve ibn-i Kemal tarihi, Nur-ıOsmaniye nüshası 3078, 35 b).

[123] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 115-116

OSMANLI BEYLİĞİNİN KURULUŞU, İLK FAALİYETİ VE TEŞKİLÂTI

Orhan Bey babasının sağlığında evvelâ askerî idareyi eline aldıktan sonra 1321de Mudanya'yı işgal etti; Karadeniz'e doğru olan mıntakanın zabtına Konur Alp ve izmit taraflarına da Akçakoca memur edildi. Konur Alp Akyazı'yı ve Mudurnu'yu ve sonradan kendi adı verilen Düzce taraflarındaki Konrapd'yı almış1, Akçakoca da tzmit yakınlarına kadar sokularak Ermeni Pazarı, AyangÖlü denilen Sapancagölü taraflarını ve Kandıra'yı zabt ile Şamandıra''yi almak üzere o tarafa yürümüştür [124].

Bunlardan başka Gazî Abdurrahman Yalova'yı almış ve Samsa Çavuş da İznik üzerine yürümüşse de kaledekilerin Gemilik tarafından yardım görmeleri üzerine yapılan hücumdan bir netice alınamamıştır. [125]

Mühîm Bizans Şehirlerinin Zabt Edilmeleri

Bursa'nın Alınması

Dördüncü bölümde görüldüğü üzere Bursa 1315'den yakınma yapılan kalelerle âdeta muhasara altına alınmışdı. 1326'da mühim bir kuvvetle Bursa üzerine yürüyen Orhan Bey tecrübeli kumandanları Köse Mihal, Turgud Alp, Şeyh Mahmud ve Ahi Hasan ile görüşerek bu şehrin güneyindeki Bursa'nm anahtarı olan Atranos (Orhaneli) kalesini alıp yıktıktan sonra [126] Bursa önüne gelerek Pınarbaşı mevkiinde karargâhım kurmuş ve kaleyi sarmıştır. Kaleyi kurtarmaktan ve yardım gelmekten ümidini kesmiş olan kale beyi1, Gazi Mihal Bey vasıtasiyle ve bazı şartlarla Bursa'yı teslim edeceğini bildirmiş olduğundan [127] nihayet 6 Nisan 1326 (2 Cemaziyelevveî

---

[124] Bizanslılar îzmit körfezi ile Karadeniz arasındaki yerlere Mezotinia (Mesothinia) derlerdi kiAkçakoc a'nın istilasına başladığı yerler buraları idi.

[125] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 117

[126] îbn-i Kemal 725 senesi sonlarında alındığını doğru olarak kaydeder. Hammer (c, 1. s. 103) Atranos'un zaptım 1317 gösterirse de yanlıştır. îbn-i Kemal 725 sonlarında (1325 Kasım) alındığını doğru olarak yazar.

[127] Orhan Gazi 1326'da Bursa'yı muhasara etti. Kösemihal, Orhan tarafından müsaleha şartlarım müzakereye memur edildi. Bursalılar götürebilecekleri kadar eşya ile şehirden çıkmalarına müsaade edilmesini ve bundan başka gemilere binip İstanbul'a gitmek üzere ilk varacakları limana kadar ücret mukabilinde kendilerine muhafız kıtası verilmesini istediler. Orhan, bu şartları kabul etti ve onu

726) tarihinde Bursa Türklere teslim edilmiştir [128]. Kale muhafızı Evrenuz müslüman olarak Osmanlı hizmetine girmiştir [129]. Orhan Bey burasını aldıktan sonra bu sırada ağır hasta bulunan ve bir az sonra da vefat etmiş olan babası Osman Gazi'yi vasiyyeti üzere burada kalede defnettirmiş ve sonradan burası Gümüşlü Künbed diye meşhur olmuştur [130].

Bursa'nm zabtından sonra beylik merkezi buraya nakledilmiş şehir yeni binalarla süslenmiş [131] ve 1327'de ilk Osmanlı akçesi burada kesilmiş ise de burasını beyliğe daimî merkez olması daha sonraki tarihlerde yani İznik ile İzmit'in alınmalarından sonra olmuş ve Bursa, Beysancağı adiyle Orhan'ın oğullarından Murad Bey'e verilmiştir [132].

Bu sıralarda Akçakoca Kandıra'yı [133] ve Karamürsel, İzmit körfezinin güneyini almış ve yine Akçakoca ve maiyetindeki Gazi Abdurrahman ile Kartal civarında Aydos ve onun kuzeyindeki Şamandıra (Semendire) kaleleri de alınmak suretiyle bu taraftan Osmanlı hududu Karadeniz ve İstanbul boğazına doğru genişletilmiştir. [134]

---

sadakatle tatbik eyledi (Le Beau c. 24, bab 108 fasıl 9). Bursa muhafızı Gemlik yoluyla İstanbul'a gitti (Neşrî s. 132). Bursa, imparator II. Andronikos Paleologos zamanında alınmıştır.

[128] Bursa'nm 6 Nisan 1326 (2 Cemaziyelevveî 726) cumartesi günü alınmış olduğu yeni neşredilmiş olan manzum bir vekâyinamede gösterilmiştir. Bu vekâyinameran asıl metni Lampros tarafından 1932-1933'de Atina'da bastırılmıştır. Ayrıca bak. Byzantion nucmuası c. 12, s. 340. Nçşrî (s. 134) Bursa fethinin 722 H./1322 M. senesinde olduğunu yazdıktan sar ^"Bursa fethinin"ETÜTtfâ^" rihten idügüne hiç şüphe yoktur" diyorsa da yanlıştır. Aşık Paşa zade (s. 29) doğru olarak 726'yı göstermekte ve Tac-üt-tevarih de aynı tarihi zikretmektedir ki manzum Rumca vekayinâme ile telabuk etmektedir.

[129] Gibons (Ragıb Hulusi tercemesi) s. 34.

[130] Bursa'nm zabtından Osman Gazî'nin hayatta olup olmadığı Aşık Paşa zade, Neşrî, Oruç Bey ve bunlardan naklen diğer tarihlerde ihtilaflı olup bu tarihler hayatta olduğunu yazmışlardır. Orhan'ın 727 H./1327 M. tarihli bir sikkesi olduğuna göre Osman Gazî'nin bu tarihten evvel yani Bursa fethim müteakip vefat etmiş olduğu anlaşılıyor ki zanmmca en doğrusu da bu olmalıdır; Neşri ile Oruç Bey tarihlerinde Osman'm hayatta olduğu zikredildikten sonra "ama ayağı ağrırdı, nikris zahmeti vardı; anmçun Bursa gazasına gelmedi ve hem seheb dahi İm idikinı Orhan benim zamanımda şevket bulsun, il ve memleket ona dönsün derdi. Anınçün varmadı'1" deniliyor.

[131] "Orhan, pederinin arzusu üzt're merkezini Hursa'ya naklederek şehri mubteşem binalarla tezyin etmiş; camiler, hastahaneler, çarşılar, meydanlar yaptırmıştır; bu suretle orası şarkın en güzel şehirlerinden biri haline gelmiştir. Meskûkât-ı Selçukiyyeyi tedavülden kaldırıp kendi darphanesinde yeni bir bastırmıştır" (Le Beau c. 24 bab 106 fasıl 58).

[132] Aşık Paşa zade s. 43 ve Neşri (Türk Tarih Kurumu yayınlarından) s. 162.

[133] Akçakoca, Orhan Bey'in idareyi ele almasından sonra vefat ederek Kandıranda bir tepe üstünde inedfundur.

[134] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 117-119

Pelekanon Muharebesi Ve İznik'in Zabtı

Türklerin Kocaeli yarımadasındaki kaleleri alarak Boğazca inmeleri Bizans Imparatorluğu'nu telâşa düşürdü. Hem zabtedilen kaleleri geri almak ve hem de epey zamandanberi muhasara edil- mekte olan lznik*i kurtarmak için Bizans imparatoru, III. And-ronikos gizlice hazırlıkta bulunarak Rumeli'den getirttiği iki bin kişilik kuvvete İstanbul ve etrafından da kuvvet katarak bunlarla beraber Anadolu yakasına Üskiidara geçmiştir. III. Andronikos (Genç) 1329 mayısında Orhan'ın üzerine yürüyüp kendisine sahilde Flokren kasabasını karargâh yapmıştı.

Bunu haber alan Orhan Bey İznik muhasarasına bir miktar asker bırakarak seçme sekiz bin mevcutlu kuvvetlerinin başında olarak Pelekanon [135] mevkiinde bizzat İmparatorun kumandasındaki Bizans kuvvetleriyle çarpıştı. Akşam olmuştu, geceleyin muharebeye devamın tehlikeli olduğunu gören İmparator ordugâhına döndüğü sırada bu vaziyeti gören Orhan'ın fırsatı kaçırmayarak şiddetle taarruza geçmesi üzerine, Bizans ordusunda müthiş bir panik oldu, birbirlerine girdiler1. Yaralanan İmparator deniz yoluyla İstanbul'a, can attı (1329 veyahut 1330) [136]. Bu muharebede Orhan'ın kardeşi

[135] Pelekanon mevkiinin Darıca ile Eskihisar arasında olduğunu ve Hammcr'-in bunu Maltepe göstermesinin doğru olmadığını Mırmiroğlu bir tetkikinde göstererek yanlışlığı tashih etmiştir. (Belleten, sayı 50). Maltepe'nin eski adinm Vrias olduğuna göre muharebenin burada olmadığı taayyün ediyor.

[136] Pelekanon muharebe siyle /znifc'in zabtım, Le Beau şöyle anlatıyor: "Orhan 1329'da İznik'i muhasara etmişti. Mezotiniya valisi Kontofr (Con-tophre) imparator III. Andronikos'un acele yetişmesini bildirdi. Bunun üzerine imparator 1329 senesi ilkbaharında Anadolu sahiline geçti; bundan haberdar olan Orhan îznik muhasarasına bir miktar asker bırakarak sekiz bin seçme kuvvetle sahilde küçük bir kasaba olan. Filokren (Darıca ile Tuzla arasında bulunuyordu. Eskiden kalma bir burcu hâlâ mevcuttur) civarında mev2İ almış olan rumların üzerine yürüdü. Bunu haber alan Andronik askeri silâh-başı etti. Muharebede Orhan'ın kuvvetleri elastiki hareket ederek yüksek yerlere çekilip sonra yine taarruz ediyorlardı. Rum kuvvetlerini bu suretle yıpratan ve vaziyeti gözden kaçırmayan Orhan Gazi, İmparatorun bir netice almadan sahile doğru çekildiğini görünce onları takip ettirdi. Genç Rum askerleri saflarından çıkarak bu takip müfrezesine karşı saflarından ayrıldılar. Bunların böyle cüretkârlığını gören Gran Domestik (Kantakuzen) bu tecrübesiz Rum kuvvetlerini geri döndürmek için bir müfreze ile gitti ise de Türklerin oklariyle gerek Gran Domestik ve gerek imparator yaralandılar. Bu hal muntazam surette sahile çekilmekte olan Rum ordusundaki intizamı bozdu, thtiyar Andronik, taraftarları, Genç İmparatorun can çekişmekte olduğunu işae ettiler; bunun üzerine Ruhi ordusunda panik oldu. İmparatoru bir halıya sarıp sahildeki gemiye götürdüler. Bu vaziyetten haberdar olan Orhan bu bozgun kuvvet üzerine yüklendi, çoğu kaçamıyarak katlolundu, külliyetli ganimet malı alındı. Filokren kasabasına iltica edenler birbirlerini çiğneyorlardi. İmparator gemi ile İstanbul'a dondu,, (Le Beau 24, fasıl 54 ilâ 57). Franşes şunları yazıyor: "Türklerle sabahtan akşama kadar harb oldu; rumlar âdeta Türkleri ricate mecbur edecek derecede zorladılar, gece karanlığı yaklaşmağa başlayınca iki taraf harbe nihayet verdilerse de imparatorun bir ok île ayağından yaralandığı görüldü. Ayağını tedavi ettirmek için pek yakında olan Filokrini köyüne gitti. İmparatorun ne için ordugâhtan ayrıldığını bilmeyen askerler onun korkusundan kaçtığını zannederek gayr-ı muntazam bir halde kaçmağa başladılar, gece karanlığından dolayı birbirlerini çiğniyorlardı;

Pazarlu Bey de kumandan olarak bulunmuştur [137].

Pelekanon zaferinden sonra aynı sene içinde tekrar İznik üzerine döndü. Artık kendisine yardım imkânın göremeyen îznik (Nikea) kumandam bazı şartlarla teslim oldu [138]. Bursa'nın zabtım müteakip halka karşı gösterilen yumuşaklık ve teslim şartlarına riayet edilmiş olması İznik*in tesliminde de gösterildi. Şehir ve kaleyi teslim alan Orhan Bey, halktan arzu edenlerinin eşya-lariyle beraber gitmesine müsaade etti ve hattâ bu müsaadekâr-lıkta daha ileri giderek îznik halkının kendi tabaasından olmak ve yalnız cizye vermek şartiyle âdet ve ananelerini muhafaza ede-bilecekleerini îlân etti [139]. tznik muhafızı olan Rum beyi deniz yoluyla İstanbul'a gittiyse de halktan çoğu gitmedi [140]. Harb sahasına yakın olduğu için muvakkat bir müddet beylik merkezi tznik'e naklolundu [141]

îznik muhasarası esnasında kaledeki muhafız rumlardan ve halktan gerek muharebede ve gerek açlık ve hastalık vesaire yü-zünden ölenlerin dul kalmış olan kadınları İznik'te bulunan Orhan Bey'e başvurarak kendilerine bakacak kimseleri olmadığım söylemişler, Orhan Bey bu kadınları askerlerden arzu edenlerin nikâhla alabileceklerini ve bunlarla evlenenlerin îznik muhafazasinda bırakılacaklarını söyliyerek bunlara yeni kocalar bulunmuştur [142],

îznik alındıktan sonra beylik merkezi yapılmasını müteakip Orhan Gazi bir büyük kiliseyi (Ayasofya) cami yaptı. Bir manastırı medreseye

---

Türkler ümidin, fevkinde olarak İmparatorun otağını bütün levazımatını elbise ve atlarını ele geçirerek muharebesiz büyük bir zafer kazanmışlardı. İmparator Fi/o/eren'de üç gün kaldı. Teselli kabul etmiyecek bir teessürle göz yaşlan dökerek îsîanbuVa döndü. Türk pâdişâhı bir kaç gün sonra îznik9 i aldı..."

[137] Kantakuzen, c. 7. s. 225, 226.

[138] İznik'in. zabtı bu Pehkanon muharebesini müteakiptir. Bu muharebenin tarihini 1329 ve 1330 olarak gösterirler. Osmanlı kaynaklarından Tac-üt-tevarih c. 1,5. 43'de 731 H./1330 M. senesi gösterir. Grigoras, ile Muralt Pelekanon savaşının 1329 Mayıs veya Haziranında olduğunu yazarlar. Grigoras, muharebenin Filokrin'de yapıldığını beyan eder (s. 12), Kantakuzen ise —ki bizzat kendisi bulunmuştur— Pelekanöjri'da. harb olduğunu ve imparatorun karargâhının Filokrin'de bulunduğunu, Halkondil, muharebenin neticesinin kat'i olmadığını söylüyor ve Frances ise bir evvelki notta görüldüğü üzere yaralı imparatorun ordugâhtan ayrümasiyle muvaffak olunamadığmı kaydediyor.

[139] Le Beau c. 24, bab 108 fasıl 57. Le Beau, Orhan'ın İznik halkının refahım temin ve analık çağında olanları her türlü esbab-ı istirahatlerini temin ederek evlendirdiğim söyledikten sonra hissiyatına kapılarak bu sözlerin arkasından "zira bu barbar (yani Orhan) cinsi beşerin en büyük muharriplerinden olduğu nisbette benî âdemin nüfusunu arttırmakla da alâkadar oluyordu" demektedir (Bay İsmail Hami Danişmend tercümesi).

[140] Orhan Gazi îznik Rum beyinin teslim olma şartlarım kabul edip İznik "Tekürü İstanbul kapısından çıkıp halkiyle (kendi maiyyeti ile) İstanbulin gitti amma ekser sipahi gitmeyip şehir halkiyle Orhan'a karşı çıkıp istikbal edip..." (Neşrî s. 158, 159).

[142] Neşri (Türk Tarih Kurumu yayınlarından) s. 158, 159 ve Tac-üt-tevarih c. 1, s. 43 ve Le Beau c. 24, fasıl 57 (1786 tab'ı) ve Aşık Paşa zade (İstanbul tab'ı) s. 42.

kalbedip Yenişehir kapısı tarafında bir de imaret yaptırdı ve aynı zamanda zevcesi Nilüfer Hatun da yine burada bir imaret ve Orhan'ın oğlu SüleymanPaşaise medrese inşa ettirdi, diğer hayır sahiplerinin yaptırdığı tesislerle az zamanda burası bir Türk şehri manzarası gösterdi. Bundan dört sene sonra da Bitinycfmn zahire anbarı olan Gemlik alındı (1334 M.) ve bunu Armutlu, Anahor mevkilerinin alınmaları takip eyledi. [143]

İzmit'in Alınması

Ticarî faaliyeti ile meşhur olan İzmit, tznik'in zabtından evvel alınmak istenmiş ve hattâ bir ara elde edilmiş ise de sonradan yine rumlara verilmişti. Osmanlı kuvvetleri İznik'in ahnmasmdan bir sene yani 1331 Haziranından sonra İzmitli muhasara etmişlerse de İmparator III. And-ronikos'un buranın yardımına koşması üzerine Orhan Bey İmparatorla anlaşarak muhasarayı kaldırmıştı [144]. İzmit bundan altı sene sonra 1337 senesi başında şiddetli bir tazyik ile açlık yüzünden teslim oldu. Kale muhafazasında bulunan Paleologos hane-danına mensup M ar ika, mallarını alarak bir gemi ile istanuVa gitti. Orhan Gazi İzmit ve havalisinin idaresini oğlu Süleyman Paşa'ya verdi ve bunun âdilâne hareketi sebebiyle etraftaki el değiştiren bazı kaleler de İzmitlin alınmasından evvel etraflarının türkler tarafından işgal edilmelerinin de tesiriyle muharebesiz teslim olmağa başlamışlardı (1333) [145].

Osmanlıların Anadolu harekâtı

---

[143] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 119-122

[144] Le Beau c. 24, fasıl jîö'de 1331 vekayti arasında ve Muralt c. 2, s. 553. Bu hususta Kantakuzen şöyle diyor: Orhan Bey ihtiyar Andronikos zamanında İzmit'i muhasara etmişti. Bu muhasarayı Rumeli'den dönüşte haber alan ihtiyar Andronikos kadırga ve tüccar gemileriyle ve oldukça mühim bir kuvvetle İzmit önüne geldi; henüz karaya ayak basmıştı. Orhan ona muharebe için gelip gelmediğini sordu ve o da harb için gelmediğini söylemekle beraber sulh için de bir mâni olmadığını bildirdi. Bunun üzerine aralarında anlaşma oldu. Orhan imparatorun dostu ve müttefiki kalmak ve doğuda onun şehirlerine taarruz etmemek üzere muahede yapıldı ve hediyeler alınıp verildi (Kantakuzen c. 7, fasıl 24, s. 277).

[145] Aşık Paşa zade (43) ve NeşrVye göre (s. 164) bu âdilâne hareket neticesinde Taraklı Yenicesi, Göynük, Mudurnu muharebesiz alındı "Süleyman Paşa ol vilâyette ol kadar adi ü dad ettikim nice köyler Türkün âyin ve erkânını görüp gelip müslüman oldular ve ol vilâyette ne kadar mülkler var ise cemii Süleyman Paşa verdüğü karar üzerine şimdi dahi mukarrerdir.
Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 122-123

Karaesi Bir Kısmının Alınması

Osmanu beyliği XIV. Yüzyıl ortalarına yakın tarihe kadar İmparatorluğun zararına olarak hududunu genişletmişti; fakat bu sırada komşu olan Karesi beyliğinde vukua gelen dahilî bir hâdise bu beyliğin de bazı yerlerinin alınmasına sebep oldu.

Karesi beyliği kısmında görüldüğü üzere buranın hükümdarı olan Demirhan, babası Karesinin ölümünden sonra Balıkesir beyliğinde bulunuyordu; fakat kardeşi Dursun Bey buna muhalefet ederek veyahut biraderi tarafından öldürülmekten korkarak Osmanlılara iltica eylemişti. Dursun Bey, biraderinin yerine hükümdar olmak isteyerek Orhan Bey'i tahrik etti ve şayet hükümdar olmak için kendisine yardım edilecek olursa Balıkesir ile beraber diğer bazı şehirlerini Osmanlılara vereceğini söyledi.

Osmanlı hududu ile Balıkesir arasında Rumlara âid Ulubad, Mihaliç, Kirmastı kaleleri vardı; Orhan Bey 741 H./İ342 M. de bu kaleleri aldığından Karesi beyliği ile hem hudud olmuştu; işte bu tarihten bir kaç sene sonradır ki Orhan Gazi, Karesi seferini yaptı [146]. Bu seferin tarihinin takriben 1345 veya pek az sonra olması icabediyor.

Demirhan Bey, Orhan'ın hareketini duyunca Balıkesir'den Bergama^ya kaçtı ve orada muhasara edildi ve bu sırada kaleden atılan bir okla Dursun Bey maktul düştü; nihayet teslim olmağa mecbur kalan Demirhan Bursa'ya getirildi ve Balıkesir, Manyas, Edincik, Kapıdağı ve havalisi Osmanlılara ilhak olunarak Truva, Edremit körfezi havalisindeki bakiye kalan Karesi beyliği bîr müddet daha tutunabildi; nihayet I. Murad zamanında o tarafları da tamamen işgal edildi. "Karesi beyliğinin Marmara sahillerinin (Kapıdağı, Erdek) elde edilmesi Osmanlıların Rumeli'ye geçmelerini temin etmek bakımından çok faydalı oldu ve ancak bu sayededir ki Güney Doğu Avrupa'da yâni Rumeli mmtakasmda fütuhat temin edildi. Karesi beyliğinin değerli Emirleri de Osmanlıların hizmetine girerek Rumeli'deki fütuhatta pek mühim başarılar temin ettiler;

[146] Osmanlı tarihleri Orhan'ın, Karesi üzerine giderken Ulubad ve diğer kaleleri aldığım beyan ederlerse de doğru değildir. Evvelâ bu kaleler alınmış ve sonra Karesi seferi yapılmıştır. Bundan başka Karesi seferinin tarihi de Osmanh tarihlerinde yanlıştır.

bunlar Hacı tlbeyi, Evrenuz Bey, Ece Halil, Gazi Fazıl olarak tarihte ün aldılar. Bilhassa ilk ikisi Osmanlı tarihinde mühim yer işgal eylediler. [147]

Ankara'nın Zaptı

Anadolu Selçukîleri zamanında mühim vilâyetlerden olan Ankara daha sonra Ilhaniler devrinde Anadolu umumî valiliğinin Batı bölgelerinden idi; Sivas'ı kendisine merkez yapmış olan Alâüddin Eredna, zamanında burası onun elinde olup Eredna'mn 753 H./1352 M. de vefatını müteakip yerine geçen oğulları zamanındaki karışıklıktan istifade eden Orhan Gazî, Doğu hududunda kuvvetli bir nokta olan burasını 755 H./1354M. de oğlu Süleyman Paşa kumandasiyle sevketmiş olduğu kuvvetle zabtetti. Daha aşağıda Murad Hüdavendigâr'ın hükümdarlığının başında burası bir ara elden çıktı ise de tekrar alınmıştır. [148]

Osmanlı Beyliğinin İlk Teşkilâtı

İlk Osmanlı Akçesi

Bursa ile İznik'in zabt edilmeleri Osmanlı beylik başarılarının Önemlilerinden olup bir dönüm noktası teşkil eder; hudutları genişlemekte olan bu küçük beylik esaslı bir kurul vücuda getirmek istediğinden artık yavaş yavaş aşiret usul ve kaidelerinden ayrılarak bir devlet mahiyetini almak yolunu tutmuş bünyesine göre idarî, adlî, askerî teşkflât yapnrak~zarüretini MsseTmiştİ7~Bunun için ulema sınıfından gelmiş olan vezir Alâüddin Paşa ile Bursa kadısı Cendereli Kara Halil Efendi faaliyete geçmişlerdir.

tik defa olarak Orhan bey'in cülusunun üçüncü senesine tesadüf eden 727 H./1327 M. de hükümdarlık alâmetinden olarak Bursa'da akçe yani gümüş sikke kestirilmiştir [149]. Bu sikkesinin bir tarafında

[147] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 123-124
[148] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 124
[149] Meskukât katalogunda (İsmail Galib ve Halil Edhem) Orhan Gazi'-nin olduğu rivayet edilen ve Tatar sikkelerine benzeyen bir sikkeden bahsedilmektedir. Orhan Gazi'nin, îlhanîlerin yüksek hâkimiyetini kabul ile onlara vergi verdiği tahakkuk etmiş olup bu hususta Ayasofya kütüphanesinde 2756 numara ile kayıtlı Risale-i Felekiyye'de de malûmat vardır. Buna göre mukataa suretiyle Hoca

kelime-i şahadet ile ilk müslüman halifeleri olan Ebu Bekir, Ömer, Osman ve Ali'nin isimleri ve diğer tarafında Orhan bin Osman ve basıldığı yeri gösteren Bursa ismi ve daha altında da siyakat rakkamı ile üç adedi ve kenarlarında da paranın basılmış olan 727 senesi ve bir de Osmanlıların mensup oldukları Kayı boyu damgası vardır [150].

Divan Ve İlk Vezirler

Küçük Osmanlı beyliği ilk devlet teşkilâtında Anadolu Selçukîleri ile îlhanîleri örnek yaparak bir hükümet makinesi kurmuştur. Bunun esası beylik merkezindeki Divan1 âı. Bu divana devlet reisi olan hükümdar riyaset ettiği gibi icabında hükümet reisi olan vezir de riyaset ederdi.

Elimizdeki mahdud kaynaklara göre ilk Osmanlı veziri, Hacı Kemaleddin oğlu Alâüddin Paşa'dır1. Ulema sınıfından olan Alâüddin Paşa'dan sonra vezir olanlar epey zaman hep ilmiye sınıfından o mevkie gelmişlerdir; yani Osmanlı divanı reisliği ondördüncü asrın sonlarına kadar ulemadan olanlara verilmiş, böylece îlaanileri takliden askerî sınıf haricinden tâyin olunmuştur [151]. Fakat bunlar daha sonraları görüldüğü üzere askerî işlere karışmazlardı; askerî işler subaşı ve daha sonraki tâbirle beylerbeğiler tarafından görülürdü.

Osmanlı divanında vezirlerle askerî sınıfına mensup beylerin giyecekleri elbise ve başlarına saracakları sarığın şekli tesbit olunmuş ve bu suretle hükümet erkânı ve askerî sınıf ile halk, kıyafet cihetiyle

---

Necmeddin-i Cüveynî uhdesinde bulunan Memalik-i Rum vergisi kısmında uc beylerinden Karaman, Germiyan, Hamid, Sinop, Denizli, Orhan, Aydın, Kastamonu, Gerdepoli (Gerede) ile Eğirdir'in her sene ilhan'ın, hazînesine vergi verildiği görülmekte olduğundan (Ayrıca bk. Türk Hukuk ve İktisat tariki mecmuası sayı 2, 33) bu Tatar sikkesindeki Sultan-ı azam unvanının ve sonra da kendi adının zikredilmiş olması ihtimal dahilindedir.

[150] Belleten, sayı 34 (Gazi Orhan beyin hükümdar olduğu tarih ve ilk sikkesi). Orhan'ın bu gümüş sikkesinin aslı meskukât mütehassısı merhum Osman Ferid Sağlam'da olup sureti Halil Edhem Bey tarafından. Meskûkât-ı Osmaniyye katalogu isimli eserinde neşredilmiştir. Bu sikkenin yani akçenin bir tarafında: yazılan olup darabenin. üstündeki V işareti Osmanlıların mensup oldukları Kayı boyunun damgasıdır. Bu damga daha sonraki bazı Osmanlı sikkelerinde de görülüyor (Halil Edhem Kısm-ı sadis Meskûkât-ı Osmaniyye s. 3, 24, 38, 39, 40, 42, 48, 49, 58, 68).
Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 124-125

[151] Bu hususta Belleten sayı 9, sene İ939'da neşredilmiş olan "Osmanlılarda İlk vezirlere dair miitalea,, isimli makalemize bakın. Vezir Alâüddin Paşa'dan sonra şimdiki halde bildiğimiz Osmanlı vezirleri 1340'da Ahmed Paşa bin Mahmud ve daha sonra Hacı Paşa ve onu müteakip Sinanüddin Yusuf Paşa ve daha sonra da Cendereli (Çandarlı) Halil Hayreddin Paşa'dır. Ahmed Paşa'nın babası Mahmud'un Ahi Mahmud olması muhtemeldir.

birbirlerinden ayrılmışlardır [152].

Divan, bütün memleket işlerindeT»ırinci~H°efecede eri yüksele merci idi; hükümler hep buradan verilirdi. Çandarlı Kara Halil'in vezirliğine kadar askerî işler buradan ayrı idi. Askerî muamelât subaşı ve beylerbeyiler tarafından padişaha arzedilip müsaadesi alınmak suretiyle tedvir olunurdu. I. Murad zamanında vezir Halil Hayreddin Paşa'dan itibaren bu askerî işler de vezirlere verildi; çünkü Halil Hayreddin Paşa aynı zamanda ordu kumandanlığını da ele alarak bu cihetten de mühim başarılar göstermişti. [153]

Şehir Ve Kaza İdareleri

Osman Gazi zamanından itibaren elde edilen yerler oraları zabtetmiş olan beylere verilmiş ve daha sonra buraları sancak itibariyle muharebede asker başbuğu olanlara tevcih edilmişti. Yine bu sancak ve daha küçük mıntakayı havi kazaların askerî kısımlardan hariç idarî, adlî muameleler kadı denilen hâkimlere bırakılmıştı. Bu ilk devirde en yüksek ilmiye makamı Bursa kadılığı olup bütün kadıların tâyin ve azilleri Bursa kadılığına aitti; bu usul I. Murad zamanında kazasker makamının ihdasına kadar böyle devam etti; sonra kadılar için en yüksek mercî kazaskerlik oldu. [154]

Askeri Düzen

İlk fütuhatı yapanlar aşiret kuvvetleri olup hepsi de atlı idiler. Bu kuvvetler uzun zaman muhasara hizmetlerinde kalamadıklarından dolayı muvaffakiyetler gecikiyordu; her zaman vaktinde muharebeye gelemeyen bu kuvvetlerin yerine Türk gençlerinden daimî ve esaslı yaya ve atlı kuvvetlerinin teşkili tekarrür etti ve hemen faaliyete geçildi. Bu fikri ilk defa olarak meydana koyan ve tatbikatına da

[152] Subh-ül-âşa isimli kıymetli eser sahibi Kalkaşendî (Şaha-beddin Ahmed bin Ali. Vefatı 1418) bu eserinde fc. 5, s. 319) Osmanlılarda sultanın, emirlerin ve askerlerin elbiseleri, dar yenli Tatar kabaları yani Tatar kaftanları olup uçlarının elin üstünü Örttüğünü ve ümeranın bundan başka kaftanları bulunup bunların yenleri ince ham kumaştan geniş dikişli ve pamuklu olduğunu başlarında orta büyüklükte lans denilen muslinden yapılmış gayet ince tülbend sarıldığı beyan ediliyor. Subh-ül-âşd'da. Osmanlıların hem beyaz ve hem kızıl börklü askerlerinden bahsedilmesi azap askerlerinin daha sonra kırmızı börkli olmalarındandır ki Kalkaşendî'nin yaşadığı XV. yüzyıldır.

[153] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 126-127

[154] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 127

memur edilen Bursa kadısı Cendereli Kara Halil idi. Alınacak atsız askere yaya ve atlı askere de müsellem denildi [155].

ince tülbend sarık sardıklarım, deriden edik giydiklerim ve ekser askerlerin keçeden yapılmış kırınızı ve beyaz tartor yani bork giydiklerini beyan ediyor. Osmanlı tarihlerinde de etraftaki beylerin (Anadolu beylerinin) 6örfc'lerinin kırmızı olması dolayısiyle Orhan kendi askerine akbörk giydirmiş olduğu ve divanda da burma

Tertip edilen program üzere harbe yarar güçlü kuvvetli il eri olan Türk gençlerinden atb ve yaya olarak ilk defa biner kişi alındı. Bunlar muharebe zamanlarında evvelâ birer ve daha sonra ikişer akçe gündelik ile hizmet edecekler ve muharebe olmadığı zamanlarda ise kendilerine gösterilen toprakları işleyip vergilerden muaf olacaklar ve kendilerine verilen arazinin hazineye verilmesi lâzım gelen Öşrü kendilerine bırakılacaktı. Bu askerî hizmete tâyin edilenlerin miktarı tertip edilen kadroyu çok geçtiğinden bunların nöbetle sefere gitmeleri ve sefere gidenlere, gitmeyenlerin yamak olmaları ve onlara seferden dönünceye kadar muayyen harçlık vermeleri kanun oldu [156],

Yaya askerler onar, yüzer kişilik manga ve bölüklere ayrıldılar. On kişiye onbaşı ve yüz kişiye yüzbaşı zabitler tâyin edildi, bin mevcutlu kuvvetin kumandanına da binbaşı ismi verildi. Bu kuvvetler daha sonraları ihtiyaca göre arttırıldı.

Müsellem denilen bin kişilik süvari kuvvetinin de otuz neferi bir ocak itibar olunmuştu; içlerinden beş neferi nöbetle muharebeye giderdi.

îşte piyadelerine yaya ve atlılarına müsellem adı verilmiş olan bu Türk kuvvetleri Kapıkulu ocaklarının teşkline kadar elde edilen muvaffakiyetlerde başlıca âmil olmuşlardı. Daha sonraları bunların bilfiil harbe iştiraklerine lüzum kalmayınca ordunun geri hizmetlerinde kullanılmışlardır. Bu suretle yaya ve müsellem teşkilâtının Pelekanon muharebesi ve îznik fethinden evvel yapılmış

---

[155] "Orhan Gazi diledi ki askeri ziyade olup amma ol asker dahi kendü vilâyetinden ola — o sıralarda hariçten gaza niyetine bir çok halk gelirdi — bu işi Alâüddin Paşa'ya danıştı; ol etti anı kadıya danışmak gerek; Çendereli Kara Halil Bursa kadısı idi ve hem Edebalı'nın hısımı idi, ona danıştılar; o eyittİ sultanım meğer ilden yaya yazıp çıkaravuz dedi. Reaya bu haberi işidicek padişah hizmetinde olalım deyu yaya yazılmağa bir mertebede riayet gösterdiler ki dimelü değil.." Neşri (s. 154, 155) ve Aşık Paşa zade (s. 39, 40.) Tac-üt-tevarıh bu yaya askeriyle yeniçeriyi karıştırmış, Murad Hüdavendigâr zamanında teşkil edilen Yeniçeri ocağı'm yaya askeri olmalarından dolayı hepsinin Orhan Gazi zamanında yapıldığını zikretmiştir.

[156] îbn-i Kemal tarihi (Nur-ı Osmaniye kütüphanesi nüshası, numara 3078), varak 45 b.

olduğunu gösteren kayıtlar mevcuttur [157].

XIV. YÜZYIL BAŞINDAN XV. YÜZYIL ORTALARINA KADAR OSMANLI — BİZANS MÜNASEBETLERİ

1261'de Lâtinlerin elinden alınan İstanbul'da Paleologos hanedanı tarafından Bizans İmparatorluğu tekrar kurulmuşsa da Anadolu ve Rumeli'deki yerlerin çoğu elden çıkmıştı; İmparatorluğun dayanacak ehemmiyetli bir ordusu yoktu; ordu denilen şey, kısmen muhtelif milletlere mensup aylıklı ve serkeş bir kalabalıktan ibaretti. Denizcilik de durmuştu. İmparatorluk sahillerinde, adalarda yerleşmiş olan Venedik ve Cenevizlilere ait kadir-galar Bizanslılara göz açtırmıyorlardı. tstanbuVnn yambaşmdaki Galata ve Beyoğlu, Cenevizlilerin ellerinde bulunuyordu. Ege'nin Anadolu kıyısındaki adalar da zahiren imparatorun yüksek hâkimiyeti altında olup hakikatte ise Ceneviz cumhuriyetine bağh idi.

Türklerin — Osmanlı ve diğer Anadolu beylikleri kuvvetlerinin — mütemadi surette ilerleyerek Anadolu'daki Bizans topraklarına yerleşmeleri muntazam ordusu olmayan ve mevcut kuvveti de işe yaramayan imparatora hariçten yardımcı kuvvet arattırıyordu. Türk istilâsının Anadolu'da süratle gelişmesinin sebeplerinden birisi de vergilerin ağırlığından ve mezalimden bıkan halkın Türk istilâsına karşı mukavemet etmeyerek teslim olmaları idi.

Paleologoşiarın ilk Bizans İmparatoru Mihail (Misel) Paleologos TesaZya'da bir köyde bulunduğu sırada kalb sektesinden vefat ederek yerine yanında ordugâhta bulunan oğlu İkinci Andronikos imparator oldu (1282). Bunun zamanında imparatorluğun durumu epey sarsıldı. Bilhassa Anadolu'daki yerler süratle istilâya uğruyorlardı; Andronikos, hemşiresi Prenses Marya'yı İlhan Gazan Mahmud Han'a vermek suretiyle o taraftan yardım vaadi almış ise de bu sırada Gaz an'm vefatı ve Marya'yı alan kardeşi Olcaytu Mehmed Hüdabende'nin de yardım işine o kadar ehemmiyet vermemesi imparatorun ümidini

[157] Osmanlı tarihleri (Aşık Paşa zade s. 39 ve Neşri s. 152, 153) bu, yaya ve müsellem teşkilâtını Iznikyin alınmasından evvel gösteriyorlar. Oruç Beyde (s. 16) aynı mütaleadadır. Bizans müverrihi Grİgoras Pelekanon muharebesinde Orhan Bey*in kumandası altında ağır ve hafif yaya kuvvetleri bulunduğunu yazmaktadır.

kırmıştı; bu suretle şarktan gelecek yardımdan ümidini kesen Andronikos garptaki muharebelerde para ile hizmet eden ve Kataîan denüen~mzamsrar~sersen ve~çâpülcîfT)ir kuvveti hiz-_metine çağırmağa mecbur oldu. [158]

Katalanların Daveti

ispanya kiralı Ferdinand Daragon 1302'de Sicilya kiralı Şarl Danju (Charles D'Anjou) ile 6ulh yapınca hizmetinde kullandığı ücretli askerlerini Bizans'a göndermek suretiyle bunlardan kurtulmuştu. Roje dö Flor (Roger de Flor) adında aslen Alman olan korsan ve sergüzeştçi birisinin kumandasında olarak sekiz bin Katalan İstanbul'a, geldi. Bunlardan bir kısmı ağır ve bir kısmı hafif techi-zatlı idiler. Bunlar ibtida Ga/ata'daki Cenevizlilerle boğazlaştılar ve Rumları soymağa başladılar. İmparator bunları Anadolu'ya şevketti ve Kapudağı'nâa karaya çıkarttı.

Katalanlar evvelâ Karesi Türkmenleriyle çarpışarak bazı muvaffakiyetler elde ettiler; güneye doğru inerek Saruhan ve Germiyan kuvvetleriyle de çarpıştılar ve Filadelfiya (A)aşehir)'yı Germiyanlıların muhasarasından kurtardılar ve birtakım kazançlar ve basanlar temin ederek Kilikya'ya kadar indiler; fakat bunlar işgal ve kurtarma harbi değil, çapul yaparak geçip gitme harbi yaptıklarından imparatorun maksadı hasıl olmadı. Bundan sonra yine aynı tarzda geriye dönüp geçtikleri yerleri yakıp, yıkarak ortalığa dehşet verdiler; imparator Türklerden ziyade, yardımına çağırdığı bu serserilerden korkmağa başladı ve Trakya'ya geçmelerini emretti [159].

Katalan kumandanı Roje dö Flor Gelibolu'ya geçip askerlerini orada bırakarak az bir maiyeti ile Edirne'ye giderek orada İmparatorun oğlu ve saltanat şeriki Mihail'e tazimatını arzeder-ken bir Alan tarafından öldürüldü ve maiyyeti de katledildiler. Bundan müteessir olan Gelibolu'daki Katalanlar intikam almak için tahribat yaptılar ve Gelibolu'yu zabt ile buradaki Türkler ve yabancı ücretli

[158] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 129-130

[159] Katalanlar düşmanlara taarruz edecekleri yerde yerli Rumlara, düşmanlardan ziyade fenalık yapıyorlar, servetlerini ellerinden aldıktan başka kız ve kadınlarına taarruz ediyorlardı; bunu haber alan İmparator, Katalan-lardan korkup, kurtulmak çarelerini aramağa başladı (Françes, Mırmıroğlu tercümesi). îşte bu fenalıklar sebebiyle Gelibolu yarım adasına geçirilen Roje dö Flor, Edirne1 de İkinci imparator (imparatorun saltanat şeriki) Mihail tarafından katledilmiştir.

askerle beraber bir müdddet tutunarak kendilerini aldatan imparatorun topraklarına mütemadiyen akın yaptılar; bu suretle iki yıl uğraştıktan sonra Trakya ve Marmara havzasında yağma edilecek bir şey bırakmayınca Kesendire yarım adasına geçtiler, fakat Marmara'da Anadolu sahilindeki Biga'yı ellerinde bulundurdular. Aynaroz'u yağma ve keşişleri Öldürüp buradaki binaları yaktılar ve daha sonra da pek mamur olan Atina dukalığına geçtiler. 1311'de Livadya ve Mora'daki firenklerin on beş bin kişilik kuvvetlerini de imha ettikten sonra Atina'da bir askerî demokrasi vücuda getirdiler.[160]

İmparatorluğun Daha Sonraki Durumu

İmparatorluk acz içinde çalkanırken İstanbul imparatorluğun Şehri 1305'de Latinler tarafından tekrar işgal edilmek tehlikesi geçiriyordu; Papa V. Kleman bu hususta Fransa kiralı Güzel Filip ve Napoli kiralı Şarl do Valva ile muhabere ediyordu; bundan başka yine Papa Venediklileri de istanbuVnn fethine teşvik etmekte idi; Kleman 1307'de Napoli kırah II. Şarl'a, îstan-buVnn zabtı için musırrâne mektup yazmış ve Venedikliler ile Şarl dö Valva arasında bu hususta bir ittifak bile aktetmişti. imparator, İstanbullun zabtedilmesi korkusunu 1314'de Güzel Filip'in ölümüne kadar çekti; daha sonra Papada bu fikirden vaz geçerek Kilikyd'&aki Küçük Ermeni kıralhğı ile Kıbrıs adasını Memlûk devletinin taarruzundan kurtarmağa çalıştı; işte bu sıralarda batıdan gelecek bir yardımcısı olmayan Rum tmparatorluğu'na karşı Uc beyi Osman Gazi adım adım ilerlemekte idi.

Bu XIV. yüzyıl başlarından itibaren İmparatorluk adalar cihetinden de müşkil durumda bulunuyordu. Türklerin taarruzlarına uğrayan Sakız adasına Benedetto vali olmuş ve bu suretle orası da Cenevizlilere geçmişti1. 1300'de Menteşe beyliği tarafından kısmen zabtedilmiş olan Rodos adasının diğer kısmında Rumlar tutunuyorlardı; fakat 1310 senesinde Sen Jan şövalyeleri, Papa ile Fransa kiralı Güzel Filip'in teşvikleriyle Rodos'a, hücum ederek Adayı almışlar ve buradaki Menteşe beyliği ile Rumların hâkimiyetlerine son

[160] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 130-131

vermişlerdi [161].

Rabasîyle birlikte hükümdarlık yapan Mihail (IX. Misel) 1320 senesinde vefat etmişti; bunun Andronikos ve Manuel isimlerinde iki oğlu vardı; bunlardan Andronikos büyük babası ihtiyar imparator Andronikos tarafından çok sevildiğinden yanında bulunuyordu. Bu, Genç Andronikos, imparator olmak istediğinden faaliyete geçti.

ihtiyar Andronikos ile torunu Genç Andronikos arasındaki tac kavgası da imparatorluk için içten gelen ayrı bir çöküntü idi [162]. Genç Andron"igos'un imparator olması hususunda saray nazırı Kantaküzen de çalışıyordu; bu taç kavgası üç senedenberi devam etmekte idi; nihayet 1328'de kırk altı seneden beri imparator bulunan İhtiyar Andronikos hal'edilerek genç torunu bütün idareyi eline aldı.

Genç Andronikos, büyük babasının taraftarı olup onun yardımına gelen Bulgar kiralı Mihail Asen'i tehdid ederek geri döndürmüş, Bursd'yı zabt ile İznik'i muhasara etmekte olan Orhan bey ile Pehkanon muharebesi yapmış ise de muvaffak olamıyarak yaralanıp kaçmıştı (1329 veya 1330) [163].

Bursa ve İznik gibi İstanbul*a. yakın iki mühim şehrin elden çıkması Anadolu sahasında Bizans İmparatorluğuna vurulmuş iktisadî bir darbe idi. Bunlardan sonra 1337'de İzmit'in alınması da ehemmiyetli bir ticaret iskelesinin kaybedilmesi demekti. İz/ıifc'in ipekçilik, dokumacılık ve çömlekçilik işleri mühim bir kazanç temin etmekte idi; keza Bursa'da yukarıda adı geçen ipekçilik ve dokumacılık itibariyle ileri bir şehirdi.

Osmanlıların Karadeniz ve Boğaziçi kıyılarına (Anadolu sahili) kadar sokulmaları, Bizans'ın başkentini kara yoluyla yavaş yavaş diğer şehirlerinden ve hariçle temastan tecrit etmekte idi. Henüz

---

[161] Cenevizli Benoit Zaharya Türkleıin Darıca ile Tuzla arasındaki Filokren sahil kalesini muhasara ettikleri tarihten bir kaç ay evvel Sakız'ı işgal etmişti. Burasının, alınmasını müşkil gören imparator İhtiyar Andronikos, adada kendi arması (imparatorluk arması) bulunmak şartiyle burasını on sene müddetle Zaharya'ya. bırakmıştı. Bu suretle Sakız'ı tahkim eden Cenevizliler orada bir beylik kurdular, on sene müddet bitince arka arkaya bu müddet beşer sene daha uzatıldı. Zaharya'nın ölümünden sonra oğulları Marten ile Benova da aynı suretle müddeti uzattırdılar. Marten, adayı temlik ile işgal hevesine düştüğünden İ329'da Genç Atıdronikos donanma ile gelerek Sakız'ı aldı.
İmparator'un dönüşünden sonra Marten burasını almak istediyse de muvaffak olamadı; fakat Bizans'taki saltanat mücadelesi esnasında ada Cenevizlilere geçti (Kantagüzen c. 7, s. 681).

[162] II. (İhtiyar) Andronikos, imparatorluğa, oğlu Mihail'i şerik yapmıştı; Mihail'in 1320'de ölümü üzerine Andronikos İmparatorlukta yalnız kalmış ise de, Mihail'in oğlu Genç Andronikos büyük babasına karşı çıkmış ve bir müddet mücadeleden sonra imparatorluğu elde etmiştir.

[163] Bu hususta Kanlakuzen, Grigoras, Françcs, Halkondil ve Le Beau'dan hulâsa edilen kasımlar bundan evvelki bölümdeki Pelekanon muharebesi kıs-mındadrr.

ehemmiyetli bir donanmaya malik olmayan Osmanlı Türklerinin deniz yolunu kesmeleri mümkün değildi.

Bu sırada yani 1340'da korkunç bir hasım olarak imparatorluğun karşısına Sırp kiralı îstef an Duşan çıkmış ve Makedonya'yı işgale başlamış ve hattâ İstanbul'u, almak için Orhan Gazi ile anlaşmak üzere Osmanlı hükümdarının yanına bir heyet bile göndermişti.

Genç Andronikos 1341'de henüz kırk beş yaşında iken vefat ettiği zaman bizzat vasiyyeti üzere Fransız olan karısı Anna dö SavuaMan doğmuş olup,henüz küçük yaşta bulunan olğlu Yuannis (Jan) m vesayeti Gran Domestik Kantakuzen'e verilmişti [164]. Kantakuzen, saltanata vekâlet dolayısiyle imparatorluk tacını giydiyse de rakiplerinin entrikaları neticesinde vekâleti İstanbul ile Edirne'de kabul edilmemiş olduğundan o da vekâlette ısrar ederek Dimetoka'ya. gidip orada kendisini imparator İlân eyledi (26 Ekim 1341).

Kantagüzen'i imparator tanımak istemeyen .Edirne'lüer Bulgar kiralı Aleksandr'ı yardımlarına çağırmışlardı. Edirne tarafına gelmiş olan Aleksandr yardım yerine yağmacılık yapmış ve sonra da Kantakuzen'le anlaşmıştı. Büyük tazyiklere maruz-kalan Kantakuzen iddiasından vaz geçmeyip kendisine yardım etmek ve buna karşı Serez'e kadar Makedonya'yı işgal eylemek şartiyle Sırp kiralı ile anlaşmak üzere o tarafa gittiyse de bir netice hasıl olmadı ve nihayet Foça muhasarasında tanışmış olduğu Aydınoğlu Gazi Umur Bey'e baş vurdu.

Umur Bey, Kantakuzen'e otuz iki gemi ve yirmi dokuz bin askerle yardıma geldi ve Dimetoka'ya gelen bulgarları oradan kovdu1. Umur Bey ertesi sene yine Rumeli'ye geçmiş ve bu yardım sayesinde Kantakuzen, rakipleri tarafından tertip edilen tehlikelerden kurtulmuştur.

1344'de Aydın oğullari'nın en mühim şehirlerinden olan sahil izmir'in lâtinler (Papa, Venedik, Rodos, Kıbrıs, Ceneviz) tarafından işgali ve donanmalarının-yakılması üzerine Umur'un yardımından ümidini kesen Kantakuzen telâşa düşmüş ve Umur Bey, ona bundan

[164] Genç Androıiikos'un ilk zevcesi Alman olup ondan evlâdı olmadı; ikinci zevcesi Anna'dan iki kızı ve bir oğlu olup bu kızlardan birisim Orhan Gazi, diğerini Bulgar kiralı almış ve oğlu Yuannis de imparator olmuştu (Françes).

sonra yardım edemiyeceğini bildirerek yardım hususunda Osman oğlu Orhan Bey'e müracaatı tavsiye etmişti. Bir ara Saruhan Bey'in tavsiyesiyle Frenklerle mütareke yapmış olan Umur Bey 1345'de Çanakkale yoluyla dostu Kantakuzen'e yardıma gelmişti; kendisinin donanması Lâtinler tarafından yakılmış olduğu için bu defa Saruhan Bey ile Karesi oğlu'-nun kuvvetleri de beraber olarak Çanakkale9den karşı Rumeli sahiline geçti. Bu sırada evvelce Kantakuzen'in hizmetine girmiş olan Bulgar Momiçilo adındaki cesur çete reisi, sonradan Kantakuzen aleyhine dönmüştü. Umur Bey, başında bir çok serseri bulunan ve tskeçe ile kuzey Yunanistan'a kadar Rodob mintakasma hâkim olan Momiçilo'yu mağlup ederek öldürdü ve buna tâbi şehir ve kasabaları Kantagüzen işgal etti; işte bundan sonra Kantakuzen Orhan Bey'in yardımiyle işini görmeğe başladı.

Orhan Gazi lmparator~Kâhtakuzen'e ilk defa beş, altı bin kişi ile yardım etti ve Karadeniz kenarındaki Süzebol müstesna olarak o sahiller, Kantakuzen'in hasmı olan küçük imparatorun validesi Anna'nın elinden alındı; bundan başka EdİTnede zabte-dildi. 1346 Mayısta Kantakuzen'in kızı olan Teodora'yı Orhan Gazi nikahladı [165].

Kantakuzen Rumeli'de hâkim vaziyete geçince IstanbuVu almak istedi. Orhan Gazi'nin verdiği kuvvetler de beraberinde olarak orayı kuşattı ve bir sene muhasaradan sonraa şehirdeki taraftarlarının Yaldızlikapı (Yedikule kapısı)'yı açmaları üzerine Is-tanbuVa girdi ve küçük İmparator Yuannis'le beraber imparatorluğu kabul edildi. 1347 yazında Orhan Gazi Üsfeüdfar'a gelerek kaynı pederi ile görüştü [166]

[165] Kantakuzen, Orhan Gazi'yi kendisine bağlamak için bir sene evvel kızını vermeği vadetmiş ve ondan beş bin kişilik bir kuvvet almıştı (Muralt c, 2, s. 598). Kantakuzen'in kendi yazdığı tarihte ise Orhan'ın kendi kızına talip olduğunu beyan ediyor ve şöyle diyor: İmparator (Yani Kantakuzen) Orhan'ın teklifini kabul etmekle beraber bu hususta maiyyeti ve mûtemedle-riyle görüştü, onlar böyle mühim bir anda Orhan'ın yardımına ihtiyaç olduğunu söyledikleri gibi bunun emsali de olduğunu beyan ettiler. Bundan başka Kantakuzen dostu olan Aydınoğlu Umur Bey'in fikrini sordu. Umur Bey bunun İmparator için pek faideli olacağını ve Orhan'ın kendisi gibi samimî hisle mütehassis olduğunu ve bizzat İmparatorun yardımına gelmesi en büyük arzusu ise de Orhan'ın Trakya sahili karşısında bulunmasına göre bu yardımı süratle yapabileceğinden emin olduğunu bildirdi. Bunun Üzerine Kantakuzen, Orhan'a bir heyet gönderip kızım aldırmasını bildirdi. Orhan otuz gemi ile bir hayli süvari ve mûtemed adamlarından bazılarını gönderdi. İmparator, ordusu ve kıraliçe ile birlikte Silivri'ye geldi. Kızını yabancılarla evlendirmiş olan selefi imparatorlar gibi an'aneye riayet ederek Silivri haricinde bir taht kurdurdu. Ertesi günü İmparatoriçe diğer kazlariyle beraber çadırda kaldı; Orhan'a zevce olacak Teodora ise tahta geçip oturdu. İmparator da gelerek tahtın etrafındaki sırma işlemeli perdenin İpini kesti ve perdeler açılınca Teodora taht üzerinde göründü; etrafında ağalan diz çökmüş oldukları halde Şamdan tutuyor ve müzik ile ahenk oluyordu. Bir kaç gün sonra Türk heyeti gelini alıp büyük meserretlerle götürdüler; Teodora güzel merasimle karşılandı.." (Kantakuzen c. 7, s. 689, 690).

[166] İmparator Yuannis Paleologos ile müştereken saltanat sürmeğe muvaffak olan kayın

ve Sırplara karşı hareket etmek için

imparatora altı bin kişilik-. bir kuvvet verdi1. Bu yardımlar sayesinde maksadına ulaşan Kantakuzen bir müddet sonra Osmanlılardan yüz çevirdi ve 1347'den itibaren Papa'ya müracaat ederek bir haçlı seferi yapılmasını teklif etti; bu teklif ve müzakereler 1353 senesine kadar altı sene sürdü.

Kantakuzen bu dönekliğiyle beraber başı sıkıldıkça Orhan'a başvurmaktan hâli kalmıyor ve o da plânını tatbik için yardımı esirgemiyordu. 1349'da Sırbistan kiralı Duşan tarafından zabtedilmek üzere bulunan Selanik şehri Orhan'ın oğlu Süleyman Paşa ve Kantakuzen'in oğlu Matyos (Mateos) kuman-dalanndaki yirmi bin kişilik bir Türk kuvvetiyle, Bizans donan-masiyle beraber yirmi iki Türk filosu sayesinde kurtarıldı.

Bundan sonra tekrar baş gösteren İmparator Yuannis ve Kantakuzen mücadelesinde Osmanlılar ile Cenevizliler Kanta-kuzen'i Venedikliler ile Bulgar ve Sırplarda Yuannis'i tutmuşlardı; bu dar zamanda Orhan'ın yine yardımını görmüş olan Kantagüzen buna mukabil Gelibolu yarımadasındaki kalelerden birini vermeği vadetmiş [167] ve bu suretle aldığı Türk kuvvetleriyle Edirne'de muhasara altında bulunan oğlu Mateos'u kurtarmış ve yine Orhan'ın vermiş olduğu on bin kişilik kuvvetle Dimetoka?-da Sırp ve Bulgarlara karşı mühim bir muvaffakiyet elde etmiştir (1352). Bu yardımcı Türk kuvvetlerine Orhan'ın büyük oğlu Süleyman Paşa kumanda ediyordu. Süleyman Paşa Anadolu'ya dönerken Kantakuzen'in Türklerin yardımına mukabil Gelibolu yarım adasında vermiş olduğu Çimbi veya Çimpe kalesine asker bırakmıştı [168].

Trşte İcuvvetli hasımlarına karşı bütün muvaffakiyetlerini Türklere medyun olan Kantakuzen Trakya ve Makedonya daki hâkimiyetini iyice kuvvetlendirdikten sonra 1353'de şefi-hâne hayatı

---

pederiKantakuzen'i tebrik etmek Üzere Orhan Bey 1347'de bir donanma ile Üsküdar'a, geldi; zevcesi Teodora da beraberdi. Görüşmeden sonra Kantakuzen İstanbul'a dönerken Teodora babasını şehre kadar teşyi etti ve üç gün sonra da Orhan'ın yanına döndü. Sonra Orhan yine donanma ile avdet eyledi. Orhan'ın gelişi güya asıl İmparator Yuannis'i katletmek için imiş (Le Beau c. 25, bab 112, fasıl 61); böyle bir cinayet olmadığından bunu nuydurma olduğu anlaşılıyor.

[167] a E. de Muralt c. 2, s. 638, sene 1352.

[168] Hayrullah Efendi tarihinde Çimbicik adiyle zikredilen bu kalenin sonradan Viranhisar adını aldığı kayıtlıdır (c. 2, s. 86). Çimbi ismi Osmanlı tarihlerinde Çimenlik hisarı, Çin hisarı, Çimen kalesi, Çimlik, Çimbi vesaire adlariyle geçiyor. Bu hususta bundan sonraki bölümde iîume/î'ye geçiş kısmındaki nota bakınız.

sebebiyle hakaret ettiği asıl İmparator Yuannis'i saltanattan indirerek Bozcaada'ya sürmüştü. Osmanlılar 1345'den beri Bizans'taki tac ve taht kavgalarına karışmışlar ve nihayet 1353'de (754 Hicrî) K ant a kuz en'in yardım mukabili kendilerine vermiş olduğu Çimpe kalesine yerleşmişlerdi ki Osmanlıların Rumeli'de hakikî yerleşmeleri bu tarihte başlamaktadır.

Kantakuzen, Osmanlıların Avrupa mmtakasına adım atarak yerleşmelerinin, imparatorluk için ne kadar tehlikeli olduğunu, nihayet ihtirasını tatmin ettikten sonra anlayabilmiş, fakat artık iş işten geçmişti; nitekim 1354'de Gelibolu'ya alan Türkler Bola-yır ve Tekirdağ'ına, kadar Marmara kıyılarım elde etmişlerdi.

Bu hali gören Kantakuzen Orhan Gazi'ye haber gönderip on bin altın mukabilinde1 ÇimpVyi satın alacağını ve Türk kuvvetlerinin Gelibolu'yu terk etmelerini ve îzmifde kendisiyle görüşmek istediğini bildirmişti; fakat Orhan Gazi, imparatorun kendisine verdiği Çimbi'yi para mukabilinde terk edebileceğini kabul ettiyse de Gelibolu'yu kendisi almış olduğundan [169] dolayı orasını veremiyeceğini ve hastalığı sebebiyle de görüşemiyeceği cevabını yollamıştı. İzmit'e kadar gelerek bir hal çaresi elde edemeden îstanbuVa. dönmüş olan Kantakuzen bu defa da Sırplarla Bulgarlara müracaat ederek Türklere karşı Balkan yarımadasının muhafaza ve müdafaasını teklif etti ise de bunlar, zamanında yaptığı hatayı (yani Türkleri Rumeli'ye davet etmesini) yine kendisinin düzeltmesini bildirerek red cevabı vermişlerdir.

Tenedos yani Bozcaada'da hapsedilmiş olan asıl imparator Yuannis, Cenevizli meşhur Gattiluzio ailesinden Françeski ile, kız kardeşi Marika'yı vermek vaadiyle uzlaştı ve onun yardı-miyle bir kış günü (1354 Ocak) ÎstanbuVa girmeğe muvaffak oldu1. Bunun üzerine herkesi kendisinden nefret ettirmiş olan

Kantakuzen'e karşı şehirde bir ayaklanma oldu. Halk tarafından alkışlanan Yuannis tekrar imparatorluğu elde etti. Bu hâdiseye karşı koyacak durumda olmayan gasıp imparator, kendisine teklif edilen müşterek saltanatı kabul etmedi ve karısiyle beraber İstanbul'a Sulumanastır (Perivleptüs)'a çekilerek rahip oldu (1355) [170] ve daha

[169] Gelibolu 1354 Martında şiddetli bir deprem ile harap olmuş ve S ü 1 e y-man Paşa bu fırsattan istifade ile oralara Türkleri yerleştirmişti. Bir ara elden çıkan Gelibolu'yu Süleyman Paga 1356 senesi sonunda ikinci defa olarak elde etmiştir (Muralt c. 2, s. 654).

[170] Kantakuzen'in oğlu olup imparatorlukta babasına saltanat şeriki olan Matyo veya Mateos Türk ve

sonra Aynaroz ve onu müteakip de Mordum Mizistra kasabasındaki manastırda otuz sene daha yaşadı ve meşhur tarihini bu manastır hayatında iken kaleme aldı [171].

Süleyman Paşa, Rumeli sahiline yerleştikten sonra faaliyette başladı ve Çorlu'yu aldı; imparatorun Türkleri buradan çıkarmak için kuvveti olmadığından bir dereceye kadar istilâyı önlemek için Orhan'la iyi geçinmek mecburiyetinde idi, nitekim OrhanTm Kantagüzen'in kızı Teodora'dan doğmuş olan oğlu şehzade Halil'in 1356'da İzmit [172] körfezinde kayıkla gezerken Foça Ceneviz korsanları tarafından yakalanıp Foça'ya götürüldüğü vakit imparator Yuannis bu çocuğu kurtarmayı üzerine almış ve Bozcaada, Linini ve MıdiMi'deki donanmalarını alarak Foça'ya, gidip Foça beyine yarısı kendi tarafından ve diğer yansı da Orhan tarafından doksan veya yüz bin altın vermek suretiyle şehzadeyi kurtarıp istanbul'a ve oradan da izmit'e getirip babasına teslim etmiştir (1359 Mart). Aynı senede yapılan bir muahede ile Yuannis, Orhan Bey'in Rumeli'de yerleşmesini kabul eylemiş ve on yaşındaki kızını Halil ile evlendirmeği karar-laştırmıştır ı.

İşte Bizans'taki saltanat mücadelesi ve rakiplerden her birisinin Türk, Bulgar ve Sırplardan yardım istemeleri ve bu yardıma mukabil onlara yer vermeleri imparatorluğun sukutunu çabuklaş-mıştır. Bu, imparatorluk mücadelelerinden en ziyade Osmanlı Türkleri istifade etmiştir; daha sonra Osmanlıların süratle Balkan yarımadasına yayılmaları imparatorları Lâtin devletlerine baş vurmağa mecbur etmiş, bu müracaat mezheb değiştirme yani ortodoks mezhebi yerine katolikliği kabul etmek teklifi ile karşılaşmıştı ki bunu daha aşağıda göreceğiz.

Balkan istilâsı sırasında Osmanlılar bu yarımadadaki milletlerin birbirleriyle mün afer etlerinden Venedik ve Cenevizlilerin birbirlerine karşı şedid rekabetlerinden, kilise ihtilâflarından ve bu arada ortodoks

---

Sırpların yardımlariyle bazı muvaffakiyetlerden sonra eniştesi Orhan dan aldığı beş bin kişilik bir kuvvetle Bulgaristan'a bir akın yaptıysa da Filibe civarında mağlup ve esir edilerek imparator Yu-annis'e teslim edildi ve nihayet o da babası gibi imparatorluktan vaz geçti (1357).

[171] Kantakuzen tarihinin 1320 - 1356 seneleri arasındaki yani kendi zamanına ait vekayide kendisini haklı gösterecek surette kalem yürütmüştür. Fakat muasırı olan Grigoras onun mütalealarmın bir çoğunu cerh eylemektedir. VI. Yuannis Kantakuzen'in imparatorluğu 1341'den 1355 senesine kadar on dört sene sürmüştür.

[172] Mu rai t, şehzade Halil'in Foça korsanları tarafından yakalandığı tarihi 1357 olarak bir sene sonra göstermektedir.

mezhebinde olan Balkan yarımadası halkının kuzeyden gelmekte olan katolik tahakkümü dolayısiyle husule gelen münaferetlerden, vergilerin ağırlığından, malî ve iktisadî buhranlardan pek güzel ve ustaca istifade etmesini bilmişlerdir.

1361'de Venedik Doçu Lorenzo Çelsi İmparator Yuannis'e Osmanlılar aleyhine bir ittifak teklif etti ise de bir netice hasıl olmadı; Venediklilerden ümidini kesmiş olan İmparator, kendisine yardımcı bulmak üzere Avrupa'ya gitti ve oradan Macaristan'a geçerek kıral Layoş'u ziyaret etti ve kendisine yardım edilecek olursa katolik mezhebini kabul edeceğini temin eyledi. İmparatorların bu mezhep değiştirme teklifi çok evvel Mihail Paleologos (1261-1282) zamanında başlamıştı. O, Rumlarla Latinler arasında asırlarca hüküm süren mezhep münaferetinden doğmuş olan zar-arlan—anlamış veyahut îstanbuVu Lâtinlerden aldığı için onların -husumetinden çekinmiş olduğu için Rumları garp kilisesine yaklaştırmak istemişse dex muvaffak olamamış ve hattâ vefatını müteakip yerine gelen oğlu II. Andronik, babasının Papa ile yapmış olduğu mukaveleyi bozmak zorunda kalmıştı; işte âciz ve sıkıntılı vaziyete düşmüş olan Yuannis de validesinin katolik ve yüksek bir hanedana mensup olmasından dolayı garpten yardım ümidiyle bu eski siyasete baş vurmuş ve bunun için Avrupa'ya gitmişti.

1366'da Savua kontu VI. Amade*e -— ki İmparator Yuan-nis'in dayısı idi — Macar kiralının mektubu ve Papanın ısrarı üzerine bin beşyüz asker ve beş kadirga ile Osmanlılarla harb etmek üzere yola çıktı. Mukaddes harb adı verilen bu sefere Savua kontundan başka Macarlar ve Kıbrıs da iştirak edeceklerdi; Venedikliler de ele alınmak istenmişti. Mukaddes harb 1 Temmuz 1366'da îlân olunmuştu.

Osmanlılara karşı yürüyen Amade e, Ağnboz ile Midilli adalarından da kuvvet aldı ve Marmara'ya girip Gelibolu şehrini kuşattı; Osmanlıların bununla çarpışacak kadar henüz ne donanmaları ve ne do mahir gemicileri vardı. Bir az mukavemetten sonra Gelibolu düştü ve burası aynı sene ağustosunun sonlarında işgal edilerek dokuz ay kadar Lâtin idaresinde kaldıktan sonra 14 Haziran 1367'de Rumlara verildi.

Yuannis, Macaristan'dan Bulgaristan yoluyla dönerken, Macarların Bulgaristana. yerleşmek istemelerine kızan Bulgar kiralı

Şişman'm İmparatorun Bulgaristan'dan geçmesine müsaade etmiyeceğini bildirdi ve geçerken de Yuannis'i tevkif ile Niğebo-Zu'da hapsetti; imparator orada aylarca kalarak kendisini kurtaracak birisim bekledi1.

Amadee'nin bu kadar kuvvetle seferi devana ettirmesine imkân yoktu. Gelibolu'nun zabtından sonra bütün gayretini yeğeni olan İmparatoru kurtarmağa hasretti; Karadeniz'deki Bulgar sahillerini vurdu ve bazı yerleri aldıysa da muhasara ettiği Varna'yı elde edemedi; fakat bu şiddetli hareketi Bulgar kiralını korkutmuştu; bunun neticesinde Amadee'nin Bulgar kiralına göndermiş olduğu heyet imparatorun serbest bırakılarak avdetini temin etmişti (1366 Kasım).

İstanbul'a dönen imparatordan, dayısı Amadee, kendisini kurtarmasına ve hizmetine mukabil para istedi ve katolik olmasını da söyledi ise de bundan bir şey çıkmadı ve katolikler ile orto-doks olan Balkanlar arasındaki münaferet Türk istilâsını kolaylaştırdı; Balkanlar, Lâtin kilisesine bağlanmaktan ise kendi mezheplerinde kalmak suretiyle vicdan hürriyetine hörmet eden Osmanlı Türkleri idaresinde yaşamağı tercih ediyorlardı.

İmparator V. Yuannis karısının ve tebaasının aleyhdar olmasına rağmen Papa île, kiliselerin birleşmesine dair görüşmek üzere tekrar Avrupa'ya gitti ve yerine de yanında bulunan büyük oğlu Andronikos'u bıraktı [173]. Roma'ya giden imparator, dört kardinalin huzuriyle katolik mezhebine geçti (1369) ve Papa, imparatorun katolik olduğunu îlân ve Rum papaslarmm da imparatoru takip eylemelerini tavsiye eyledi; fakat dinî istiklâllerini kaybedecek olan patrik ile kilise mensupları bu tavsiyeye ehemmiyet vermedikleri için imparatorun katolik olmasından bir fayda hasıl olmadı.

Avrupa'nın mühim merkezlerini dolaşan Yuannis bol keseden vadedilen yardımın hiç birisini elde edemeden geri döndü, yolda Venediklilere olan borcundan dolayı tevkif edildi. Oğlu Andronikos'tan para istendiyse de para olmadığı cevabını aldı ve Selanik valisi olan diğer oğlu Manuel babasına bir miktar para göndermek suretiyle onu Venediklilerin elinden kurtardı.

---

[173] V. Yuannis'in, Andronikos, Manuel, Teodoros ve Mihail adlarında dört oğlu vardı ve bunlardan Andronikos yaşça en büyükleri idî.

imparatorun 1373'de bir elçi vasıtasiyle garpten ve Papa'dan istediği yardım da gelmediğinden artık o taraflardan tamamiyle ümidini kesdi ve Osmanlı hükümdarı I. Sultan Murad'la anlaşmağa mecbur oldu. Yaptığı muahede mucibince Osmanlı işgalini tanıdı. İcabında Osmanlılara asker vermeği de kabul etti ve bunlardan başka üçüncü oğlu Teodor'u da Osmanlı sarayına rehin verdi. [174]

Savcı Ve Andronıkos İsyanları

İmparator V. Yuannis 1373'de Selanik valisi olan ikinci oğlu ManuePi imparator sıfa-tiyle saltanata şerik yapmış ve Avrupa'ya giderken yerine vekil bıraktığı veliahdi ve büyük oğlu Andronikos'un hakkını çiğnemişti; buna da sebep, imparatorun Venedikliler tarafından tevkifi esnasında babasını kurtarmak için Andronikos'un para göndermemesi idi; bundan müteessir olan ve münasip fırsat kollayan Andronikös nihayet babasının Sultan Murad'la beraber bazı âsi beylerin tedibi için Anadolu'da bulunduğu ve kendisinin babasına vekâlet ettiği sırada saltanatı elde etmek isteyen Andronikös ile Edirne'de bulunan (Françese göre babasına vekâlet eden) Osmanlı şehzadesi Savcı Bey de aynı maksat üzerine rumlarm delaletiyle görüşüp anlaşarak babalarına karşı isyan ettiler [175].

Hemen Rumeli'ye geçen Sultan Murad, bu iki âsinin İstanbul yakınında Apikridon mevkiindeki kuvvetleri üzerine yürüdü; kuvvetleri dağılan iki âsi prens Dimetoka*ya. kaçtılarsa da orada yakalandılar (787 H. 1385 M). Murad, evvelâ Savcı'mn gözlerine mil çektirtip sonra da öldürttüğü gibi [176]. İmparatora teslim edilen Andronikos'un da gözlerine mil çektirdi; fakat bunun gözleri tamamiyle kör olmayarak sonradan kısmen iyi oldu; yalnız bir gözü

[174] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 131-142

[175] Osmanlı tarihleri şehzade Savcı isyanım 787 H./1385 M. tarihinde gösterirler. Bu senelerin vekayünin tarihleri fcat'î değildir. Feridun Bey münşeatında (e. 1, s. 106) Karamanoğlu'na yazılmış olan nâmede Savcı'nın Bursa sancak beyi iken isyan ettiği ve Nilüfer nehri tarafında muharebe olduğu ve esir edilen Savcı'mn gözlerine mil çekildiği yazılarak katlinden bahsedilmez. Halbuki bu vakayı Bizans kaynakları daha doğru olarak göstermişlerdir.

[176] Ecnebi tarihlerinde Savcı Bey'in oğlu olarak Davud adında bir şehzadeden bahsedilmektedir. Bu şehzade Macar kiralı Sigismund'un yanında bulunarak Andre Topia kumandasındaki Arnavutların 1433'de Evrenuz-'ifjjltı Alı BeyV galebe eylemeleri üzerine Davud'un Sigismund tarafından Arnavutlan mukavemete, teşvik için gönderilen heyet arasında bulunmuş olduğu yazılıyor (Athanase Gegaj, 'Albanie et Vİnvasion Turque au XV. siecle 1934 s. 52).

görüyordu .[177]

Serea Vakası

Bu sırada meydana çıkan diğer bir hâdise imparatoru korkuttuğu gibi Murad'ı da imparator hakkında şüpheye düşürdü. Yuannis'in ikinci oğlu ve saltanat şeriki Selanik valisi Manuel; Osmanlı hudut şehirlerinden olan Ser ez* i zabtetmek üzere oradaki rumları ayaklandırmak istediğini ve içeriden de birtakım Rumları elde ederek kaledeki Türk muhafızlarını kati ve şehri Manuel'e teslim etmeğe karar verdiklerini gizlice haber alan Sultan Murad, Manuel'i ölü veya diri olarak elde etmek üzere Çandarlı Halil Hayreddin Paşa kumandasiyle Selânik'e bir kuvvet gönderdi. Halil Paşa, Selânik'i muhasara ettiyse de Manuel deniz yoluyla İstanbul*& kaçmış olduğundan elde edilemedi; Manuel ile muhabere eden Serezlilerden bazıları idam olundu [178].

Manuel İstanbul'a gelmiş ise de Murad'dan korkan imparator oğlunu şehre almamıştır. Bunun üzerine Manuel Midilli adasında akrabalarından olan Ceneviz beyinin yanına giderek orada oturmak istediyse de o da alıkoyamamış ve nihayet çaresiz kalan Manuel, Bursa'ya gidip Sultan Murad'a dehalet etmiş ve kusuru affolunarak babasının yanına gönderilmiştir [179].

Bozcaada Meselesi

İmparator Yuannis Avrupa'dan avdet ederken daha yukarıda söylendiği gibi borcundan dolayı Venedikliler tarafından tevkif edilmiş ve oğlu vasıtasiyle borcunu kısmen Ödemiş ve îstanbuVa, avdetinde de borcunun bakiyesine mukabil Tenedos yani Bozcaada'yı Venediklilere satmıştı.

Bu satış işi Venediklilerin rakibi olan Cenevizlileri kızdırmış

[177] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 142-143

[178] Rum tarihleri Franşes ile Halkondil ve onlardan naklen Gibbons (Ragıp Hulusi tercümesi s. 130) bu hâdisenin tarihini 1374 olarak gösteriyorlar. Franşes,Seres vakasını Savcı—Andronikos isyanlarından evvel ve Gibbons ise sonra naklederler. Bu kayıtlar doğru ise Çandarlı Halil Paşa*nm bu tarihten evvel vezir olması îcap eder.

[179] Franşes, Serez vakasiyle Manuel'in Sultan Murad'a ilticasını Savcı isyanından evvel göstermiştir. Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 143

olduğundan Galata limanına gelen bir Ceneviz donanması, gözlerine mil çekilerek İstanbul'da. Hapsedilmiş olan Andronikos'u kaçırmış ve o da imparatorluğunu îlân eylemişti (1376).

Yeni imparator Andronikos, bu hizmetlerine mukabil Bozcaada'yı tekrar Cenevizlilere vermişti1. Bunun imparatorluğu için Osmanlılar da dört bin azap (hafif piyade) ve altı bin süvari ile yardım etmişlerdi. İmparator olan Andronikos, sabık iki impara toru yani babası ile kardeşi Manuel'i kendisinin mahbus bulunduğu mahalle hapsetmişti.

Bu defa Venedikliler, Bozcaada'yı kendilerine vermiş olan sabık imparator Yuannis'i kaçırmak istediler. Fakat ilk tertipleri anlaşıldığından muvaffak olamadılar; lâkin 1379 Temmuzunda Yuannis ile oğlu Manuel'i kaçırdılar; bunlar Osmanlılara iltica ettiler; Sultan Murad Hüdavendigâr Yuannis'i tekrar imparator yaptırdı. Bu da senede otuz bin duka ile beraber icabında Osmanlı ordusuna oniki bin kişilik kuvvet gönderecekti.

Kör Andronikos'un imparatorluğu üç sene sürmüştü; bir ara yani 1390'da Andronikos'un oğlu Yuannis amcası Manu-el'in IsianbuFda bulunmamasından istifade ile büyük babasını indirip kendisini imparator îlân ettirdiyse de Manuel'in Osmanlı hükümdarının yanından İstanbul'a gelmesini müteakip kaçmıştı [180]. Fakat daha sonra bu Kör Andronikos ile oğlu Yuannis Selanik valiliğine tâyin edildiler ve Yıldırım Bayezid tarafından burasının zabtına kadar valilik yaptılar.

Henüz hayatta olan ihtiyar Yuannis, tstanbuVda oturuyor ve saltanat şeriki olan oğlu Manuel vermeği taahhüt ettiği askerleriyle Anadolu seferinde Osmanlı padişahının maiyyetinde bulunuyordu; nitekim 1390 Ekim ayında MuradMan sonra hükümdar olan Yıldırım Bayezid Anadolu beyleri ve Alaşehir (Fila-delfiya) üzerine sefer yaparken Manuel de padişahla beraber bu seferde idi. 1391'de Karaman seferinden Bursa'ya dönüldüğü zaman Manuel babasının

[180] Bir gün, ihtiyar Yuannis ile oğlu Manuel kaçarak Bayezid'in yanına geldiler. Yuannis, padişahın büyük babası Orhan'la sihri münasebetlerini, kendisinin Sultan Murad'la olan dostluklarım anlattı ve oğlu Kör And-ronikkos'tan şikâyet etti. Manuel de kardeşinin verdiği vergiden ziyadesini vermeği taahhüd eyledi. Bundan başka padişahın seferlerine on iki bin askerle iştirak etmeği kabul eyledi. Bu vaziyet üzerine Sultan Bayezid, İstanbul senatosuna iki kardeşten hangisinin imparatorluğunu istediklerini sordu; gelen cevapta Manuel'i istedikleri anlaşıldı. Bunun üzerine Bayezid, Yuannis ile oğluna asker vererek gönderdi. Bu suretle baba ile oğul Havariyim kilisesi' nde (şimdiki Fatih camiinin olduğu mahalde idi) tac giydiler (Frances'ten -Mırmıroğlu tercümesi).

ölümünü duymuş ve Osmanlı hükümdarının müsaadesini almadan İstanbul'a, koşmuş ve bu hal kendisi hakkında şüphe uyandırmıştı. Bunun üzerine Osmanlı Devleti ilk defa olarak İstanbul üzerine kuvvet sevkederek yedi ay kadar İstanbul'u muhasara etmişti.

Macar kiralı Sigismund'un, Osmanlılarla yapacağı harbe takaddüm eden senelerde etraftan müttefikler topladığı sırada İmparator Manuel'e de müracaat etmiş ve bu müracaat Fran-çes'in kaydına göre suya ihtiyacı olan toprağın yağmur beklediği gibi büyük bir memnuniyetle kabul edilerek gizlice hazırlığa başlamıştı; hattâ Niğebolu muharebesi münasibetiyle vermesini taahhüt etmiş olduğu yardımcı kuvveti de vermemişti.

Niğebolu muz af feriye tinden sonra Bayezid İstanbul nrnha-sarasını şiddetlendirmiş ve bu muhasara esnasında Manuel, kendisine yardımcı aramak üzere 1399 sonlarında Avrupa'ya gitmiştir. İmparator, giderken yerine yeğeni, yani Kör Andronikos'un oğlu olan Yuannis'i bırakmıştı. Manuel evvelâ Mora'ya uğrayıp Mu-rfon'da kıraliçeyi biraderi Teodoros'un yanına bırakarak îtal-ya'ya gitti1 ve orada lâfla bir çok vaidler topladı, sonra Fransa'ya yollandı. Bu sırada Yıldırım Bayezid'in, Timur'la muharebesi tahakkuk edince Bayezid, Yuannis ile anlaştı; bu anlaşma ile İmparator eski muahedelerden daha ağır bir muahede kabul etti; buna göre istanbuVda (Sirkeci mevkiinde) bir kadı ile İslâm mahkemesi tesis edilip Türkler için ycdiyüz ev ile ~ iki cami yapılacak ve şehir haricindeki bağ ve bostanlardan Osmanlı hazinesine vergi verilecekti. Muahede mucibince derhal İstanbul'a Taraklı ve Göynük taraflarından göçmen nakledilerek kadı tâyin olundu.

Bu, İstanbul muhasarası esnasında İstanbul'a yardımı Önlemek için Mora ve havalisine Yakup Paşa ve Evrenuz Bey kumandalarında akınlar yapıldı; hatta Mora despotu Rodos'a kadar giderek merkezi olan İsparta'yı şövalyelere sattı ise de ahali bu satışı kabul etmediler; aldığı parayı şövalyelere iade eden despot Teodoros tekrar Mora'ya döndü.

Manuel'in yalnız başına olan imparatorluğu 1391'den 1425 senesine kadar otuz dört sene sürdü; Ankara muharebesi İmpa-ratorluğun yarım asır daha yaşamasına yardım etti.

İmparator Manuel Ankara muharebesini ve Bayezid'in esir

düştüğünü Pariste bulunduğu sırada haber alınca yardım istemek üzere gitmiş olduğu ve iki senedenberi yardım beklediği Avrupa'dan Venedik ve Mora yoluyla acele İstanbul'a döndüx (17 Eylül 1403) ve yeğeni olan saltanat şerikini tevkif ile Limni adasında hapsettirdi; Bayezid'in İstanbul*a koyduğu Türkleri kovarak İslâm mahkemesini kapattı ve Timur'a da bir heyet yollayarak onu metbû tanıdığını ve Osmanlılara vermekte olduğu vergiyi kendisine vereceğini bildirdi.

Timur, bu sırada İzmir'i almış, Manuel'e haber göndererek Rumeli'ye geçeceği için gemi hazırlamasını bildirmişti. Bu haber üzerine imparator büyük telâş göstermiş ve bu defa İstanbul'un mutlak surette işgal edileceğini düşünerek papadan ve Venedik'ten yardım istemişti.

Osmanlı devletinin parçalanması ve Osmanlı şehzadeleri arasındaki saltanat mücadeleleri imparatorluğa geniş bir nefes aldırmış Emir Süleyman Çelebi ile anlaşmak suretiyle İstanbul etrafındaki bazı yerlerle Karadenizin Balkanlara kadar olan _ sahil takalarım ve Selanik ile Tesa/ya'yı kazanmıştı. Birbirleriyle uğraşan şehzadeler, imparatorun yardımiyle ve tabii bir takım fedakârlıklar yaparak Rumeli'ye geçiyorlardı.

İmparator Manuel, Anadolu'da Çelebi Mehmed'i, Edirne'de hüküümdarlığa kalkan ve istanbul'u muhasara eden Musa Çelebi'ye karşı teşvik etmekte idi; çünkü Musa Çelebi biraderi Emir Süleyman'ın Bizanslılara terketmiş olduğu Rumelide Marmara sahil şehirleriyle Çatalca havalisini geri almış ve Tesal-ya'yı da kurtarmış ve sonra İstanbul üzerine gelerek burasını muhasara etmişti.

Musa Çelebi'nin bu hareketine karşı imparator, Emir Süleyman Çelebi'nin oğlu olup kendi yanında rehin olarak bulunan şehzade Orhan'ı Rumeli'ye geçirerek onu Selanik ve Tesalya taraflarına sevketmişti. Bu vaziyet üzerine Musa Çelebi İstanbul muhasarasını kaldırarak Orhan Çelebi'nin üzerine yürüyerek onu kaçırmış ve o da Selanik yoluyle tekrar istanbul9a dönmüş ise de imparator Manuel ile Çelebi Mehmed arasındaki anlaşma gereğince kabul edilmemiş ve o da Bulgaristan'da Kari-nabad taraflarına geçerek Çelebi. Mehmed'in eline geçip gözlerine mil çekilmek suretiyle Bursa'da. Oturtulmuştur[181].

[181] Neşri'ye göre (s. 524) İmparatorun yanında bulunan Emir Süleyman'ın oğlu Orhan Çelebi, imparatorla

Çelebi Mehmed'in Musa Çelebi üzerine Rumeli'ye geçmesi hep imparatorun yardımiyle olmuş ve hatta Musa'ya mağlup oldukça istanbuVa. sığınmış ve bu suretle ManuePin müzaheretini görmüştü. Çelebi Mehmed 816 H./1413 M. de Musa

Çelebi'ye galebe çalınca imparatorla olan dostluğuna ve muahedelerine riayet eyledi ve Musa Çelebi'nin imparatordan geri aldığı yerleri ona tekrar terketti; fakat imparator, memleketi hesabına Osmanlı Devletini daima meşgul etmek için ele geçen fırsatı kaçırmıyor, Osmanlıların dahilî karışıklığından istifade eylemek istiyordu. Nitekim Yıldırım Bayezid'in oğlu olup Ankara muharebesinden sonra meydana çıkarak İstanbul9a. gelmiş olan Mustafa Çelebi'yi Eflâk yoluyla Rumeli'ye geçirmişti. Tabiî Mustafa Çelebi'den bir muahede ile menfaatler temin edecekti.

Mustafa Çelebi'nin Selanik ve Tesalya taraflarında saltanat iddiasiyle ortaya çıktığını haber alan Mehmed Çelebi hemen o tarafa giderek bunu mağlup etmiş ve Mustafa Çelebi ile yanında veziri olan Aydınoğlu Cüneyd Selanik kalesine kaçmışlardı. Selanik9! muhasara eden Mehmed Çelebi bunları istedi ise de imparator vermedi ve bunların masraflarına mukabil her sene bir para verilmek şartiyle ve Çelebi'nin aayatı müdde-tince kendilerim salıvermiyeceğini taahhüd ile Mustafa Çelebi'yi Limni adasında gözaltı etti.

Aşağıda Osmanlı vekayii kısmında görüleceği üzere Çelebi Mehmed'in ölümünden sonra imparator, Gelibolu ile Rumeli'nin Karadeniz ve Akdeniz sahillerini kendisine terk etmek şartiyle Limni adasındaki Mustafa Çelebi'yi ve Aydınoğlu Cüneyd'i Rumeli'ye geçirdi. Yeni hükümdar olan Çelebi Mehmed'in oğlu II. Murad, imparatora müracaat ederek Mustafa Çelebi tarafını tutmamasını teklif etti ise de bilhassa imparatorun saltanat şeriki olan oğlu VIII. Yuannis bunu red eyledi ve Mustafa Çelebi bu sayede Gelibolu yoluyla Edirne'ye gidip hükümdarlığını îlân eyledi; fakat Mustafa Çelebi, Gelibolu'yu imparatora vermediği gibi onun menfaatine de hizmet edemiyeceğini ve

---

Mehmed Çelebi arasındaki anlaşma dolayısiyle, İstanbul'a gelmiş ise de kabul edilmemiş ve o da Karinabad taraflarına çıkarak oradan Eflâk'a, gitmek istemiş ve o taraf akıncıları kendisini bırakmayıp hükümdar yapmak isteyerek Yanbolu'ya. getirmişlerdi. Çelebi Mehmed bunları dağıtarak Orhan'ın lalası terzibaşı Zağanos, şehzadeyi ahp Çelebi Mehmed'e getirmiş ve o da bunun gözlerine mil çekerek Bursa'ya gönderip Geyve Akhisar'ını kendisinin maişetine tahsis eylemişti. Çelebi Mehmed, Bursa'ya her geldikçe Orhan Çelebi'yi getirterek görüşürmüş. Aşık Paşa zade Emir Süleyman'ın ismini zikretmediği, Süleyman'ın bu şehzadesi hakkında aynı mütaleayı yazar (s. 86).

askerine de ihtiyacı olmadığını bildirdi.

Bunun üzerine ümitleri suya düşen imparator Manuel, II. Murad'a başvurdu ve iki kardeşini rehin verirse kendisine yardım edeceğini bildirdi; Murad, kardeşlerini rehin veremi-yeceğini [182] fakat diğer hususlarda görüşebileceği cevabını yolladı ise de imparator rehin hususunda ısrar ettiğinden bir netice hasıl olmadı. Mamafih Çelebi Mehmed'in bir oğlu Istanbulda bulunuyordu.

İstanbul'un bu vaziyetinden Foça'daki Ceneviz kolonisi reisi istifade etti ve II. Murad'la bir anlaşma yaptı. Osmanlı vekayii kısmında görüleceği üzere bu muahede ile buradaki Cenevizliler Foça madenleri ve vergileri hakkında birtakım menfaatler temin ettiler; bu menfaat mukabilinde Ulubad Önünde muvaffak olamayarak Rumeli'ye kaçmış olan Mustafa Çelebi'yi takip eden II. Murad'a gemiler vererek onun Gelibolu'ya geçmesini temin eylediler.

II. Murad, amcası Mustafa Çelebi hâdisesini bastırdıktan sonra (825 H./1422 M.) İstanbul'u muhasara etti; fakat son saatlerini yaşayan imparator bu defa da Murad'ın kardeşi diğer Mustafa Çelebi'yi İstanbul'a, getirterek onu bir kuvvetle Anadolu'ya gönderdi; bunun üzerine İstanbul muhasarasını kaldırmağa mecbur olan II. Murad Anadolu'ya geçerek tznik'de elde ettiği kardeşinin hesabım gördü. Bu küçük Mustafa Çelebi İstanbul'a geldiği zaman ümitsiz bir halde bulunan ihtiyar Manuel nüzul isabetiyle ölmüş ve oğlu VIII. Yuannis imparatorlukta yalnız kalmıştı (1425).

Bundan sonra Osmanlı hükümeti, Rumların Venediklilere satmış oldukları Selânik'i zabtettikleri gibi1 Ankara harbinden sonra Bizanslılara geçmiş olan Tesalya'yı tekrear alarak Mora'yı da nüfuzları altına soktular. İmparatorun saltanat şeriki olan Jan yardım istemek üzere Avrupa'da boşuna dolaştı.

ManuePin saltanat şeriki olan YuannisMen mâada Despot rütbesinde [183] altı oğlu daha vardı ve bunlardan Teodoros'a MöFS9-=

---

[182] Selanik HaîkondilV göre, ilk defa I. Murad zamanında muvakkaten işgal olunup sonra., tekrar imparatora geçmişti (fakat diğer kaynaklarda Çandarlı Halil Hayreddin Paşa tarafından yalnız muhasara edildiği yazılıyor). Yıldırım Bayezid sonra burayı aldı ve Ankara muharebesinden sonra vaziyet îcabı olarak Emir Süleyman Çelebi tarafından İmparatora terk edildi. Selanik despotu olan imparator Manuel'in oğlu And-ronikos, ağır Kasta olduğundan elinde tutamıyacağı Selanik1! ve civarını elli bin altın mukabilinde Venediklilere sattı ve üçüncü defa olarak II. Murad Selânikli Venediklilerden zabtetti (1430 Mart).

[183] Despotun lügat mânası, bir şeyin maliki ve sahibi demek olup ıstılah manası da bir mıntakanm hâkimi, beyi demektir. Bizanslılar da imparatordan sonra derece itibariyle müstakil fakat imparatorun

deki İsparta'yı, Tesalya hâkimliğini, Selânikli Venediklilere satmış olan Andronikos'a, Karadeniz sahilindeki Ahyoh ve MisivrVyi Kostantin'e, SilivrVyi Andreas'a vermiş ve henüz küçük yaşta olan Dimitriyos ile Tomas'ı yanında alıkoymuştu. Bu son ikisi kardeş, yani Dimitriyos ile Tomas büyük biraderleri Kostan-tin'in imparatorluğu zamanında Mora'da bulunmuşlar ve birbirleriyle uğraşmışlardır.

İmparator VIII. Yuannis Mustafa Çelebi'ler hâdiseleri bittikten sonra Edirne'ye bir heyet yollayarak ikinci Mu-, rad'Ia bir anlaşma yaptı. Bu anlaşma gereğince her sene Osmanlılara otuz bin duka vergi ile istanbul ve civarında ve Karadeniz sahilinde evvelce Osmanlılara ait iken sonradan Bizans'a geçmiş olan bazı yerleri terk ediyordu. Bu taraflarda imparatora ait olarak Silivri'den Terkos mevkiine kadar olan mahallerle Karadeniz sahilinde Ahyolu, Misivri gibi bir kaç şehir kalıyordu.

imparator Yuannis, Avrupa yardımından ümidini kesmemişti. Papa'ya elçi göndererek kiliselerin birleşmesinde mutabık kalınmıştı, 1442 senesinde bütün yol masrafları ve kadirgaları Papa tarafından temin edilmek suretiyle patrik ve ileri gelen ruhanilerle beraber İtalya'ya, gitti, görüşüldü ve Efes (Ayasoluğ— Selçuk) Metropolidi hariç olarak kiliselerin birleşmesi hakkında anlaşmaya vardılar ise de istanbul'a dönüşte halk bu anlaşmayı beğenmedi [184].

İmparatorun, Sultan Murad'm muvafakat etmemesine rağmen İtalyo^ya. gitmesi, Lâtinlerle Türkler aleyhine bir ittifak akti için olduğu hakkında pâdişahda bir şüphe uyandırdı ve istanbuVu muhasara etmek istediyse de vezir-i âzam Çandarlı zade Halil Paşa, böyle bir hareketin kuvvede olan böyle bir tasavvuru fiile çıkaracağından bahis ile işin neticesine göre hareketin muvafık olacağını söyleyerek Sultan Murad'ı fikrinden caydırdı [185].

filhakika İmparatorun Avrupa seyahatinde Osmanlılar aleyhine kara ve denizden bir hareket yapılması kararlaştırılmış olmasından dolayı Sultan Murad'm şüphesi yerinde idi. Bundan başka vezir-i âzam İmparatorun yanında rehin bulunan şehzade Orhan'ı Rumeli'ye salıvererek bir gaile çıkarmasından ve Mustafa Çelebiler vakaları gibi

yüksek hâkimiyetini tam-yanJara alem olmuştur. Despotlar imparatorun kardeşi ve oğullan arasından olurdu. Dinî istiklâlleri sebebiyle patriklere de despot denilmiştir.

[184] Dukas (Bon tabh) s. 215 ilâ 217 Mırmıroğlu tercümesi.

[185] Françes (Bon tab'ı) s. 179, 180 Mırmıroğlu tercümesi.

dahilî karışıklıktan çekinerek ihtiyatlı hareketi tavsiye etmekte haklı idi.

Osmanlıların Hunyadi Yanoş (Jan Hunyad)'a mağlup olmaları ve Edirne muahedesi ve bu muahedenin Segedin'de imzalanması üzerine imparator Yuannis fırsatı kaçırmayarak muahedenin bozulması için Papa [186] ya haber gönderip onun ve müttefiklerinin yolladıkları donanma ile Çanakkale boğazı kapandı ise de Boğaziçi' nden Rumeli'ye geçen II. Murad, Varna muharebesini kazandığından imparator bu fırsattan istifade edemediği gibi Kuzey Mora'da imparatorluğa ait yerler Osmanlı idaresine geçtiği ve Mora Despotu da Osmanlı hâkimiyeti altına girdi.

İmparator Yuannis 31 Ekim 14487de elli yedi yaşında evlâd bırakmadan öldü. Yerine kardeşi Dimitrıyos taraftarlarının tahrikatına ve propagandalarına rağmen büyük bir çoğunluk ve hüsnü kabul ile yaşça büyük olan Mora despotu Kostantin üragazes imparator oldu1.

İmparator ailesi arasında yaşça büyük olan Kostantin'in imparator olması, validesi, kardeşleri ve memleket büyükleri tarafından tasvip edilmesi üzerine keyfiyet Osmanlı hükümdarı Sultan İkinci Murad'a bildirilmek üzere Bizans tarihçisi meşhur Fran-çes elçi olarak Edirne'ye gönderilmiş ve yapılan intihap pâdişâh tarafından kabul olunarak2 diğer bir heyet de Mora'ya giderek Kostantin'e imparatorluk tacı giydirmişlerdir.

Bunun üzerine Mora'dan bir kadırga ile hareket eden Kostantin 12 Mart'da İstanbul'a gelmiş ve onun yerine Mora despotluğuna öz kardeşleri Tomas ile Dimitriyos gönderilmişler ve bunlar imparatora muhalefet etmiyecekleri yemın etmişler

Son Bizans imparatoru olan Kostantin Drâgâ bu isimdeki imparatorların onbirincisi olup islâv olan validesi, Osmanlı himayesinde bulunmuş olan Köslendil beyi Kostantin Draga-zes'in kızı idi [187].

Artık Rumeli'deki durumu sökülmez derecede kuvvetli olan Osmanlı devleti, uzun senelerden beri edindikleri tecrübe ve Anadolu'dan Rumeli'ye geçmek için Çanakkale boğazının icabında

[186] Kostantin, biraderi Mora despotu Teodoros'un Ölümü üzerine 1443'de Mora despotu olup kendi yerine de Teodoros*un oğlu Andronikos tâyin rdilmiştîr.
[187] îstanbuVun muhasarası ve zabtı (Schlumberger'den M. Nahid tercümesi 1330) s. 8.

düşman tarafından kapatılabileceği kaygusu ve bu halin Varna muharebesine takaddüm eden günlerde iyice belirmesi sebebiyle İstanbul'un alınmasının zarurî olduğu tahakkuk etmiştir.

Her ne kadar daha evvelki istanbul muhasaraları ile iki kıtanın bir idare altında bulunması düşünülmüş ise de bu belki daha ziyade bir înfi'al ve intikam zoruyla husule gelmiş muhasaralardı; fakat Osmanmh ordusunun Macar kiralı ile müttefiklerine mağlûbiyeti ve yapılan muahedenin bozularak Çanakkale - Gelibolu yolunun düşman gemileri tarafından tutulması ve bu suretle Ana-dolu'dan Rumeli'ye kuvvet geçirilememesi istanbul fethini zarurî kılmıştı.

Bundan dolayı 1451'de hükümdar olan ikinci Mehmed, buranın alınmasına kat'î karar verip hazırlandıktan sonra bu cildin vekayii kısmında görüleceği üzere 1453 senesi 29 Mayısta İstanbul'u almış, bir kısım adamlarının ve devlet erkânının bin türlü hıyanetlerine rağmen büyük bir azimle İstanbul'u müdafaa eden XI. Kostantin döğüşe döğüşe askerinin başında can vermiş ve bu suretle Bizans İmparatorluğu tarihe karışmıştır. Kostan-tin'in imparatorluğu beş senedir. [188]

OSMANLILARIN BALKAN YARIM ADASINDAKİ FÜTUHATI

Rumeli'ye Geçiş

Bir kısım Osmanlı kuvvetleri daha evvelden, yani 1321Me Mudanya'yı aldıktan sonra çapul maksadiyle Marmara'dan Doğu Trakya sahiline geçerek oralarda onsekiz ay kadar dolaşarak tekrar Anadolu tarafına dönmüşlerdi; bu ilk geçiş onlaTa dolaştıkları mıntaka hakkında bir fikir vermiş [189] ve bu Türk cevelânı imparator ikinci Andronikos'u epey telâşa düşürmüştü. Bundan sonraki geçişlerde ise Bizans'taki tac ve taht kavgalarından istifade edilmiştir. Nitekim, II. Andronikos torunu olan genç Andronikos'la arasındaki saltanat mücadelesinde bunlardan evvelkisi de Orhan Gazi'den yardım istemiş ve Orhan'ın 1327'de göndermiş olduğu kuvvet Çorlu ve SilivrVtiv

[188] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 143-153
[189] Tarih-i Osmanî Encümenin neşrettiği Osmanlı tarihi s. 621.

mağlup olarak İstanbul'a kaçmışlar ve imparator bunları Anadolu'ya, naklettirmiş ti [190].

1341'de III. (Genç) Andronikos'un vefatı üzerine henüz dokuz yaşında olan oğlu V. Yuannis Paleologos îm parator olmuş ve Grandömestik Kantakuzen de vefat eden İmparatorun vasiyyeti üzere küçük imparatora vasi tâyin edilmişti. Vesayet dolayısiyle Kantakuzen imparatorluk tacı giymiş ve işe başlamıştı; fakat az sonra saray entrikaları neticesinde aleyhine tertip edilen hareketlerden müteessir olan Kantagüzen Di-metofca'ya gidip orada imparatorluğunu îlân ederek Aydınoğlu Umur Bey'in yardnniyle üç seneden ziyade rakipleriyle mücadele edebilmişti; fakat 1344'de Umur Bey'in son yardımından sonra Aydınoğlu*nun tavsiyesiyle Kantakuzen Osmanoğlu Orhan Bey'e başvurmuştu. Halbuki Orhan Gazi'ye, Kantan'den evvel ve onun aleyhine olarak asıl imparator =s=Yuannis'in validesi Anna da müracaat etmişti; fakat Orhan Bey Kantakuzen tarafını tutmayı tercih ederek 1345'de ona altı bin kişi ile yardım etmiş ve bu sayede Kantakuzen Edirne ile Karadeniz sahillerini kendisine bağlayabilmişti; bundan başka Orhan, Kantakuzen'in kızı Teodora ile evlenmiş ve 1349'da kayınpederine yirmi bin kişilik bir yardımcı kuvvet daha göndermek suretiyle Selânikli almak isteyen Sırp kiralı îstefan Du-şan'ın buradaki faaliyetine son vererek Selânikli kurtarmıştı.

V. Yuannis ûe gasıp imparator arasındaki mücadele sürüp gittiğinden Kantakuzen'e yardımcı olan Osmanlı küvetleri de Rumeli'de faaliyetlerine devam etmişlerdir.

Kantakuzen asıl imparator ve onun validesi Anna do Savu a ile uğraşırken bu vaziyetten istifade etmek isteyen Bulgar ve Sırplarla da uğraşmak tehlikesine mâruz kalmasiyle Orhan Bey'den istediği yardım mukabilinde üs olarak Osmanlılara Gelibolu yarımadasındaki Çimpe (Tzympe)'yi vermeği vadetti1-Filhakika Orhan'ın oğlu Süleyman Paşa kumandasiyle Rumeli'ye geçirilen yirmi bin kişilik Türk kuvveti sayesinde Kantakuzen muhasara altında bulunan Edirne ile burada muhasara edilmiş olan oğlu Mateos'u kurtardı.

Kantakuzen'e bu yardımdan geri dönen Süleyman Paşa,

[190] Kantakuzen c. 7, birinci kitap^ birinci kısım, fasıl 31 s. 94 ve oradan naklen Hammer (Atâ bey tercümesi) c, 1, s. 172.

Osmanlılara terk edilmiş olan Çimpe veya Çimpi kalesine bir miktar kuvvet bırakmıştı [191]. Bundan bir müddet sonra da Gelibolu şehir ve limanı Süleyman Paşa tarafından alınmak suretiyle Rumeli'de yerleşmek için bir köprü başı elde edilmişti1, işgal =: edilen yerlerin halkına dokunulmayarak iyi muamele edildi; bununla beraber Anadolu tarafından buralara göçmen naklolundu; bu yerleşme daha sonraki senelerde Bizans'ın deniz cihetinden mümkün mertebe Avrupa ile muvasalasını kesmeğe ve Rumeli'yi istilâya doğru atılmış ilk adımdı. Süleyman Paşa Gelibolu'da kendisine bir saray yaptırarak burasını karargâh ittihaz etmişti. Süleyman Paşa ile beraber Trakya istilâsına çalışan kumandanlar arasında Lala Şahin Paşa ile Karesi beyliğinden Osmanlı hizmetine geçmiş olan Hacı îlbeyi, Evrenuz, Gazi Fazıl ve Yakup Ece gibi beyler de vardı [192].

Osmanlı Türklerinin Gelibolu'da yerleşmeleri Avrupa'nın dikkatini çektiyse de Balkan devletlerinin birbirleriyle uğraşmaları Türkleri o cihetten tehlikeli duruma sokacak mahiyette olmadığından süratle ilerleyip Balkan yarımadasına yayılmak tasavvuru esas program îcabı idi. Bunun için Sırp, Bulgar ve Macarların ve Bizans'la Venediklilerin müttefikan müdahale etmeleri ihtimali gözönüne alınarak derhal yerleşme siyasetinin tatbikine başlandı. Bunun neticesinde Süleyman Paşa kuvvetleri Bolayır, Tekirdağ'ına kadar olan Marmara sahillerini istilâ ettiler; buraları Türkleştirmek için Anadolu'daki Osmanlı arazisinden (Yani Karesi taraflarından) bir kısım yörükleri nakledip yerleştirdiler [193] ve buna mukabil elde edilen yerlerin askerî sınıftan olan Rumlarıntır isyan çıkarmaları ihtimaline binaen Anadolu'ya Karesi, i Balıkesir ve havalisine geçirdiler [194].

---

[191] Osmanlı tarihleri, Süleyman Paşa'nm Çimpi kalesinin karşısındaki Anadolu sahilinde bulunan Viranca /»sar'dan ibtida Rumeli sahiline adanı geçirip orada yakaladıkları bir Runıun delaletiyle Çimpi kalesini elde etmek için İbtida yetmiş, seksen kişilik kuvvet geçirdiklerini ve bu suretle bu kalenin alındığım ve bu ilk geçişin 757 H./1356 M. tarihinde olduğunu yazarlar (Âşık Paşa zade s.47, Neşri s 172, 173 ve Oruç Bey s. 17); burasının ne suretle Osmanlılara geçtiği metinde görüldüğünden bu nakillerin ancak kaleye asker konması suretiyle izahı mümkündür.

[192] Gelibolu yarımadası dahilindeki Eceâbad denilen ve merkezi Aydos olan havaliyi bu, Yakub Ece ile yine o tarafları Gazi Fazıl Bey zabtetmiş-lerdi. Bu zabtettikleri yerler onlara timar olarak verilmiş olup her ikisi de orada medufndurlar (Neşrî s. 184 ve Aşık Paşa zade s. 51).

[193] Aşık Paşa zade (İstanbul tabh) s. 48, 49, 50 ve Neşrî s. 180t 181, 182. Süleyman Paşa, babasına "bu tarafta feth olan hisarlarda komağa çok adam gerek, lütfedip yarar yoldaş gönderesiz dedi; Orhan Gazı Kare=i vilâyetinde göçer arap evlerle gelmişlerdi", anda olurlardı, onları Orhan Gazî sürüp Rumeli'ye geçirdi. Bir zaman Gelibolu nevahisinde sakin oldular. ."

[194] Odgüğlük ile Ekzamiliye hisarları alındıktan sonra tahkim edilerek Aydıncık"tan gemilerle muhafız geldi. '"Süleyman paşa buyurdu, bu hisarlarda olan sipahi kâfirlerin evlerin Karesi vilâyetine

daha kuzeye götüren Süleyman Paşa, Gelibolu yarım adasının en dar yeri olan Eksamiliye berzahını aştı ve bu suretle Doğu Trakya'ya ayak bastı. Malkara île Keşan'ı aldı ve bu arada Çorlu'yu da alıp istanbul ile Edirne yolunu kesti; bazı menbalara göre Süleyman paşa'nm bu faaliyeti esnasında kardeşi Murad Bey de yanında bulunuyordu; hatta Burgaz ile Çorlu 1357'de Murad Bey tarafından zabtedilmişti [195]. Bu fütuhat esnasında Osmanlıların güzel siyasetlerinden birisi de şehir ve köyler halkına iyi muamele etmeleri olmuştu [196].

Rumeli İstilasınında Bir Gerileme

Doğu Trakya'da faaliyette bulunmakta olan bir gerileme Süleyman Paşa'nın 761 H.,1360 M. senesinde bir avı takip ederken atından düşerek kırk üç yaşında [197] vefat etmesi üzerine [198] yerine, ana, baba bir kardeşi olan Murad bey kumandan tâyin edilmişti. Süleyman Paşa, vasıy-yeti üzere Bolayır'a oğlunun yanma defnedilmiştir [199].

Bu hadiseden beş sene sonra 763 H./1361 M. senesinde veya pek az sonra Orhan Gazi vefat etti [200]. Hükümdarlığı hakikate daha uygun

---

geçirdiler; tâ ki bunlardan bir mazarrat mütevehhim olmaya ve Anadolu'dan gönüllü olan yiğitler durmayıp geçerdi" (Neşri s. 176 ve Aşık Paşa zade s. 48.).

[195] Mural s. 656'daki bu kaydı onyedinci aşıra ait bir kaynaktan alınmıştır, Osmanlı tarihlerinde bundan bahsedilmiyor.

[196] Aşık Paşa zade s. 48.

Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 155-158

[197] Oruç Bey tarihinin kaydına göre (s. 14) Süleyman paşa 716 H./1316 M. de doğmuştur.

[198] Osman Gazî zamanında oğlu Orhan Bey beylerbeyi yani ordu kumandanı olarak hizmet ettiği gibi Orhan zamanında da büyük oğlu Süleyman paşa aynı hizmeti görmüştür (Heşt Behişt, Üniversite Rıza Paşa kitapları, varak 168).

[199] Halkondil (1632 Paris tab'ı) s. 29. Düsturnârne'nin (Prof. Mü'-crimıı IIüiii r.cş i) kaydına göre Süleyman Paşa'nm, îshak, Naeırve İsmail isimlerinde üç oğlu olduğu ve Melik INasır'in denizde boğulduğu kaydediliyor. Süleyman Paşa kendi hayatında vefat eden bir oğlu'nu Bolayırya defnettirmiş ve ölümünde kendisinin de onun yanma defnini vasiyyet etmiştir. Düsturnâme, oğlunun vefatım duyan Orhan Gazî'nin Bolayır'a geldiğini yazar (s. 82).

[200] Düstur name (s. 84) ve Asık Paşa zade (s. 51) ve Neşri (s, 186) ve diğer onlardan nakil yapanlar, Orhan'ın vefatını oğlu Süleyman Paşanın vefatından iki ay sonra 760 senesinde olarak yazarlarsa da 761 Cemaziyelâhır ihtidaları tarihli vakfiyesinden (Türk Tarih Encümeni mecmuası., sene 16,s, 284) anlaşıldığına göre vefatı bundan sonradır. Manzum rumca vekâyinâmede Orhan'ın vefatı 1362 Mart olarak gösteriliyor (Muralt c. 2, s. 663). Risalet-üt-Takvim'de) Esad efendi kitapları numara 1978) Sultan. Murad'ın cülusu 761 H./1360 M. de gösterilmektedir ki gerek vakfiyeye ve gerek (ayı yanlış olmakla beraber) Rumca vekâyinâmeye uymaktadır. Nur-ı Osmaniye kütüphanesindeki takvimde (numara 2782) Orhan'ın vefatı 763 H./1362 M. gösterilmiştir. Ruhî 761 H./1360 M. de kırk bir yıl beylik ederek altmış dört yaşında vefat ettiğini yazar.

olarak otuz sekiz senedir. Süleyman Paşa gibi cevval bir kumandanın ve arkasından Orhan Gazi gibi azim ve kudretli irade sahibi bir hükümdarın vefatı Rumeli harekâtının gelişmeye başladığı bir zamana tesadüf etmişti; yerine hükümdar olan oğlu Murad Bey, hemen J5ursa'ya geldi ve idareyi ele aldı [201].

Bu durumdan istifade eden Bizanshlar, Burgaz'ı ve Çorlu ile Malkara^yı geri aldıkları gibi sahil şehirlerini de elde etmeğe çalışıyorlardı; fakat bu sırada Osmanlı kuvvetlerine kumanda etmekte olan Lala Şahin Paşa ile Hacı Ilbey'i ve Evrenuz Bey telâş göstermiyerek yeni hükümdarın Anadolu vaziyetini düzeltip avdetine kadar müdafaayı soğuk kanlılıkla idare etmeleri burada vukuı muhtemel bir paniğin önüne geçmişti. Türk kuvvetleri sahil ve kale şehirlerini büyük bir gayretle müdafaa edip tutunmağa çalışıyorlar ve Bolayır'a defnettikleri kumandanları Süleyman Paşa'mn mezarını çiğnetmek istemiyorlardı. Bundan dolayı yukarıda adı geçen üç kumandanın enerjileriyle vaziyet ümitsiz değildi. [202]

Anadolu'daki Durum

Orhan Gazi'nin yerine devlet işlerinde nüfuzları olan Ahilerin kararıyle büyük oğlu Murad Bey geçti; yeni hükümdar evvelâ kendisine muhalefete kalkışmış olan kardeşlerini bertaraf etti [203].

Ankarada'daki Lolu Paşa Camiitün 763 H./1362 M, tarihli kitabesinde Orhan Gazi'nîn hayatta olduğu anlaşıldığına göre vefatı'nm ya bu sene veya az sonra olduğu anlaşılıyor.

[201] Mesalik-ül-Ebsar, ondordüncü asrın ilk yarısında Orhan Gazi'nin. elli şehri ve bu miktardan çok kalesi ve atlı olarak kırk bin ve yaya olarak da pek çok askeri olduğunu ve askerinin zengin olmayıp görünüşü kadar azametli bulunmadığını ve kornşulariyle sulh üzere yaşadığını ve kendisine yardım edenlere onun da yardım ettiğini, çok savaşları olduğunu ve bir takım hasımlarının burunlarım yere sürttüğünü, sebatkârbğını kaydetmektedir (Franz Taeschner tab\ s. 421 1929 Leipzig).

[202] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 158-159

[203] Orhan Gazî'nin Süleyman Paşa, Sultan, Murad, İbrahim, Halil ve Kasım isimlerinde altı oğlu olmuştu; vefat ettiği zaman Murad, ibrahim ve Halil, hayatta idiler. Bizans müverrihi Grigoras, Orhan Bey'in, Kantakuzen'in kızı Teodora'dan olan Halil'i çok sevdiğini, kendisinden sonra onu hükümdar yapmak istediğini ve hatta imparator Yuannis'in bu çocuğu kendisine damad yapmak üzere nişanladığım yazdığı gibi Muralt da (c. 2, s. 662) Şehzade Halil'in Foça Cenevizlileri elinden kurtarıldıktan sonra 1359 Ağus-tosunda Bitinya valiliğine tâyin olunduğunu beyan eder. ibrahim Bey'in val-desi de zannedildiğine göre imparator III. Andronikos'un kızı Asporçe Hatun olup bu prenses İbrahim'den başka Fatma adında bir kızın da valdesİdir. Franşes, Genç Andronikos'un, İmparatoriçe Anna'dan iki kızı olup bunlardan birisini Bulgar kiralına ve ikincisini de Orhan Bey'e verdiğini kaydediyor ki kendi vakfiyesinde adı geçen ibrahim'in valdesi olmalıdır. Franşes'in kaydına göre Andronikos'un oğlu Yuannis tarafından kızkardeşi Orhan'a verilmiştir; Her ne ise Orhan hem Paleologoşiardan Genç Andronikos'un kızını ve hem de Kantagüzen'in kızını almıştır. Süleyman Paşa ile Sultan Murad ise Yarhisar beyi'nin kızı Nilüfer Hatun'dan doğmuşlardır. Bizans müverrihleri şehzade Halil'in Süleyman Paşa'dan az sonra vefatını kaydederler (lorgd'mn Osmanlı tarihi) ise de İbrahim'den hiç bahsetmez. Kasım Bey babasının sağlığında

Sonra, babası zamanında biraderi Süleyman Paşa tarafından 1354'de zabte-dilmiş olan Ankara üzerine yürüdü; çünki Orhan'ın vefatı üzerine Ankara'da büyük nüfuzları olan Ahiler, Karamanoğlu'nun teşvikiyle Osmanlı kuvvetlerini Ankara'dan çıkararak burasını idareleri altına almışlardı [204]. Sultan Murad vakit geçirmeden Ankara üzerine yürüdü; karşı koyamıyacaklarını anlayan Ahiler, Sultan Murad'ı karşılayarak Ankara'yı teslim ettiler (763 H./ 1362 M.) [205]. Orada vaziyeti yoluna koyan Sultan Murad Bursa? ya döndü ve babasının sadık beylerinden ilk defa beylerbeğilik rütbesi verilen [206], Lala Şahin Paşa'yı alarak kuvvetleriyle Rumeli'ye geçti ve bu suretle sarsılmış olan maneviyatı kuvvetlendirdi.

Balkan harekâtı başlarken Balkanlardaki muhtelif milletler

Bundan sonraki bölümde ayrı ayrı gösterildiği üzere Osmanlıların Balkan istilâsına başladıkları sırada Doğu Trakya, Selanik havalisi ve bazı sahilleri müstesna olmak üzere Mora yarımadası ve Güney Epir (Ergiri, Yanya ve Preveze, Ispiro Potam, Kalabrit havalisi) şöyle böyle Bizanslılara tâbi bulunuyordu. Bundan başka Balkanların Doğu kuzey kısmı Bulgarların ve yukarı Sırbistan ile Serez, Drama mıntakaları da

---

vefat etmiştir. Ahniedî'nin:

Oldular yağı ana kardeşleri Kamunun bitti elinde işleri

kaydından, Murad'ın bir kaç kardeşi ile uğraşarak onları elde edip öldürdüğü anlaşılıyor kî bunların İbrahim ile Halil olması icap ediyor. Bizans müverrihlerinin, Süleyman Paşa'dan az sonra vefat ettiğini yazmaları Süleyman Paşa ile Orhan'ın ölümleri arasında az bir müddet olması ve Murad'ın cülû-sİyle kardeşlerini bertaraf etmesi arasındaki zamanın kısa bulunmasiyle izah edilebilir. NeşrVnin (c. 1, s. 92) Murad Gazi Ankara'nın alınmasını müteakip "Sultanönüne gelip etrafı fethedip müfsidlerin itaatte kılıp yine Bursa'ya gelip" kaydından şehzadelerin muhalefetlerinin kendisinin Ankara'da bulunduğu sırada olduğu istidlal edilir. Fakat Ahmedî daha doğru olarak, Murad'ın kardeşlerinin isyanından sonra

Aldı Engüriyyeyi ol harb ile

Tuttu Sultan yönün hem darp ile kaydiyle evvelâ isyanın bastırılıp sonra Ankara'nın alındığını ve onu müteakip de Sultan. Öyüğü yani Eskişehir taraflarındaki bir ayaklanmanın bastırıldığım beyan ediyor ki Neşrî'nin bahsettiği hâdise seferden dönüşte olmuştur; şehzadelerin muhalefetiyle alâkalı değildir.

[204] Prof. Paul Wittek, Ankara'nın Orhan tarafından ilk zabtından sonra oranın nisbî bir muhtariyete sahip olduğunu fakat Sultan Murad'ın bu muhtariyeti tamamiyle kaldırmak için ikinci defa sefer yaptığını beyan ediyorsa da doğru olmasa gerektir. Rumeli vaziyeti tehlike arzederken sırf muhtariyetin kaldırılması için bir sefer yapılması hatıra gelemez. Neşrî'nîn (s. 190) aşağıdaki kaydı dikkate şayandır. Sultan Murad Rumeli'ye geçeceği sırada "bu etrafın mülûki Bursa'ya kasd ettiler. Sultan Murad Gazı anı işitip ulemayı cemedip istifta edip itti işbu leşkeri kâfir niyetine cem'edip müteveccih oldum kim Ge-Ji6oiu'dan geçip küffara gaza idem; bu taraftan müluk-i zaleme, müslîmin üzerine kasdettiîer; küffar niyetine cem olan leşkerle bunların muharebesi caiz olup gaza niyetinin tehir etmek reva olur mu? dedi. Ulema ittiler, küffara gaza nefir-i âm olsa farz-ı kifayedir ama müminlerden mezalimi defetmek farz-ı ayındır dediler. Pes Sultan Murad Gazi dahi gazayı tehir edip dönüp serhadd-ı Kuma kale-i selâsile geldiler ki şimdi ana Engürü denilir..'* Ruhîde Neşrî'yi teyİd ediyor.

[205] Nur-ı Osmaniye kütüphanesinde 2782 numarab takvimle Eredna oğlu Mehmed Bey'in EngürVye yani Ankara üzerine gelerek Ilgın tarafında mağlup olduğu gösteriliyor.

[206] Câm-ı cemâyin (s. 395; Nihal Atsız neşri); diğer tarihlerde de aynı mütalea vardır.

parçalanmış bir halde Sırpların elinde idi. Epir'in kuzeyinde büyüklü, küçüklü Sırp, Arnavud veya Arnavut Lâtin prenslikleri vardı; bu prenslikler Venedik cumhuriyeti ve Napoli kıralhğının nüfuzları altında bulunmakta idiler.

Doğu Trakva'nın güneyindeki Enez şehir ve limanı Taşoz adası Cenevizlilere, Ağrıboz adasiyle Mora sahil şehirleri ve Adriyatik denizVnin Arnavudluk sahillerinden bazı limanlar da Venediklilere tâbidi. Yine bu Adriyatik denizVnde Dalmaçya sahilindeki yarım adacıkta Raguza (Dubrovnik) cumhuriyeti bulunuyordu. Balkan yarımadasının batı kuzeyinde yarı müstakil Bosna kıralhğı vardı. Bosna kırallığı bu tarihlerde Macarların yüksek hâkimiyeti altında olup henüz serbestisini elde edememişti; fakat bunu elde etmesi uzak değildi.

Bulgaristan'ın kuzey hududunda ve Tuna'nın sol sahilinde Ulah (Eflâk) kıtasının Dobruca mıntakasında birer prenslik vardı; Dobruca da bir Bulgar prensi tarafından idare ediliyordu.

İşte Osmanlıların Rumeli'de fütuhata başladıkları sırada Balkanlardaki devletler ve prenslikler bunlardı. Bu Balkan milletleri bilhassa Osmanlılara yakın olan Rum, Bulgar ve Sırplar arasındaki münaferet ve mücadeleler Türk istilâsını kolaylaştıracak mahiyette idi. Sırp çan îstefan Duşan'ın ölümünden sonra Sırp Devleti parçalanıp prenslerin her biri başlı başına hareket ederlerken bulgarlarla rumlar da dahilî mücadeleler içinde idiler. Bundan başka Macaristan kiralı Büyük Layoş (Lui yahut Lud-vig) pek mutaassıb bir katolik olduğundan mensup olduğu mezhebi şiddet ve kati ile Ortodoks mezhebinde olan Balkanlılara kabul ettirmek isterken yüksek askeri kudretine ilâveten din ve vicdan hürriyetine hürmet eden ve girdikleri yerlerde bu husus-larda pek büyük müsamaha gösteren Türkler de yerli halkın mukabele ve mümaneatına maruz kalmadan şehir ve kaleleri süratle işgal ediyorlardı. [207]

Balkanlarda Osmanlı Fütuhatı

Yeni Osmanlı hükümdarı TVafcya'ya geçer geçmez hemen faaliyete başladı; programda şimdilik gaye Edirne'nin zabtı idi. imparator Kantakuzen'e müteaddid defalar yardıma geldikleri zaman

[207] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 160- 161

Osmanlı Türkleri buranın askerî ehemmiyetini anlamışlardı; bundan dolayı Edirne'nin, gerisini emniyet altında bulundur-

mak ve İstanbul tarafından gelecek bir Bizans taarruzuna mâni olmak için Tzurulon denilen ve evvelce alınıp elden çıkmış olan Çor/u'nun alınması zarurî idi ve hücum ile alındıktan sonra surları yıkıldı ve bunu müteakip Çorlu'nun kuzey batısındaki Başpiskoposluk merkezi olan ve Arkadiopolis denilen Lüleburgaz elde edilerek derhal surları yıktırıldı ve Anadolu'dan buralara göçmenler nakledilerek yerleştirildi; işgalin bu tarzı Büyük

Selçukluların Anadolu'&&)&. yerleşme siyasetlerinin aynı olup Osmanlıların hakikî maksatlarını gösteriyordu. [208]

Edirne'nin Fethi

Osmanlı kuvvetlerinin sol koluna kumanda eden Evrenuz ve Hacı Ilbeği kuvvetlerinden birincisi Malkara ve İpsala'yı ve Hacı tlbeğide güneye yani sahile inerek Dedeağacı (Megri-Makrı) kasaba ve limanını aldı1 ve daha sonra da Didimatihon denilen Dimetoka'yı işgal etti.

Evrenuz ve Hacı Ilbeyi yukarıda gösterilen yerleri elde ettikleri sırada bütün kumandanların davetiyle Lüleburgaz mevkiinde toplanan bir harb meclisinde verilen karar üzerine beylerbeyi Lala Şahin Paşa mühim bir kuvvetle Edirne üzerine sev-kedildi. Bulgarların rumlara yardım etmeleri ihtimaline binaen sağ cenahtan Karadeniz sahiline doğru ilerleyen bir kısım kuvvetler KırklarelVni işgal ve Serez ve Drama taraflarında bulunan Sırpların da müdahaleleri düşünülerek sol kola memur edilmiş olan Evrenuz kuvvetleri de Dimetokd'nm batısına doğru sev-kedilerek müdafaa tertibatı alındı; nihayet Babaeski ile Pınarhi-sar arasında Sazhdere mevkiine kadar gelmiş olan Rum ve Bulgar kuvvetleri ile yapılan kat'î bir meydan muharebesinde düşman bozuldu ve bunun neticesinde Edirne zabtedildi (764 H./1363 M.) [209].

---

[208] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 161162

[209] Osmanlı tarihlerinden Âşık Paşa zade (s.54), Oruç Bey (s. 21) Lütfi Paşa (s. 33) Edirne'nin fethini 761 H./1360 M. de ve Neşri (s,196),Âli (c.5, s.67) bunu 762 H./1361 M.de gösterirler.Bunlardan başka Tac-üt-tevarih(c.l^$.72) ve Müneccim başı (c. 3, s, 293) de 763 H./1362 M. de alındığını yazarlar. Feridun bey Münşeatında (c.lt s.93) Edirne'nin alınmasının 763 H./1362 M.de olduğu Sultan Mu-rad tarafından Irak hükümdarı Sultan Üveys'e gönderilen 763 Zilkade/1362 Eylül tarihlî nâmede görülüyor. Yine bu nâmede Dimetoka'nın Hacı Ilbeyi tarafından alınarak beylerinden dördünün esir edildiği, EvrenuzBe y'in Keşan*ı aldığı ve bizzat kendisinin de Edirne üzerine yürüyüp kale beyi Andriya'nın Meriç nehri vasıtasiyle kaçtığı ve zabtedilen Edirne'nin muhafazasına beylerbeyi Lala Şahin Paşa'nın bırakıldığı beyan

Edirne'deki Rum kumandanı Meriç nehrVnin kabarmasından istifade ederek maiyyetinin bir kısmiyle bir kayığa atlayıp Eneze~ kadar inerek oradan Sırp ülkesine kaçmağa muvaffak oldu.

Sultan Murad, Edirne vaziyetini yoluna koyduktan sonra beylerbeyi Lala Şahin Paşa'yı burada bırakarak kendisi Di-metoka'ysL gitti ve bir müddet için orasını kendisine karargâh yaptı; orada bir cami ile kendisine bir saray yaptırdı.

Sultan Murad faaliyetini durdurmadı, Lala Şahin'i kuzeyde Filibe ve Zagra taraflarına sevk ettiği gibi Evrenuz Beyi de Batı Trakya'ya Gümülcine'nin zabtına memur eyledi. Lala Şahin Paşa pirinç ziraatiyle meşhur olan Filibe (Plovdiv — Philipopolis)'yi muhasara etti. Mukavemetten âciz kalan kale muhafızı teslim olarak ailesiyle birlikte Sırbistan'a gitti1. Evrenuz Bey de 764 H./1363 M.de Gütnülcine ile o havalide bazı yerleri Edirne'den sonra Filibe'nin alınması Bizans, Bulgar ve Ma-kedonya'daki Sırpların irtibatlarını kestiği gibi bu memleketleri de tehdid ediyordu; bundan dolayı Filibe ile Edirne'nin geri alınması Balkan devletlerince zarurî idi; buna hazırlanmak için aradan iki senelik bir zaman geçti.

Doğu Trakya'da yayılmakta olan Türklerin istilâlarını önlemek için 1361 Temmuzunda İmparator Beşinci Yuanuis ile Venedik Doçu arasında bir ittifak yapıldı ise de Türkler, elde ettikleri yerlere mütemadiyen Anadolu'dan göçmen naklederek sahilleri de sıkı sıkıya ellerinde tuttuklarından ve bundan başka Türk idaresinin âdilâne olması sebebi ile dahilen de bir isyan hareketi görülmemesinden dolayı bu ittifaktan bir netice hâsıl olmamış ve nihayet imparator 1364'de Osmanlı hükümetiyle anlaşmak suretiyle mevcut vaziyeti

---

edilmektedir. Halbuki Orhan Gazi'nin 763 H./1362 M. de vefatı ve Murad'ın kardeşlerini tenkili ve 1363'de Ankara'nın istirdadı Nur-ı osmaniye nüshası 2782 numaralı takvimde gösterildiğine göre-Edirne'nin en yakın olarak zaptı 1364 veya 1365 olduğundan metinde öyle gösterilmiştir. Aleksandr Burmov tarafından yazılarak HasaiP Eren tarafından Türkçeye çevrilen "Türkler Edirne*yi ne vakit aldılar» makalesi Edirne'nin fethi hakkında Türk, Bizans, Bulgar, Sırp ve Venedik kaynaklarının bu hususiaki kayıtlarını tahlil ile neticede Türklerin Edirne'yi kuşattıkları sırada Bizans'la güney-doğu Sırplılarının ittifak ederek 1371 Eylülünde vukua gelen Sırp Sındığı muharebesinden sonra .Edirne'nin düştüğü kanaatine varmaktadır (Belleten, c 8, sayı 49, sene 1949). Bizans kaynakları Edirne'nin alınmasını 1369 senesinde gösterirler. Halkondil Sırpsındığı muharebesini Bulgarlarla yaptırır, ve Süleyman Paşa'nın sağ olduğu ve bu muharebenin kazanılmasını müteakip Edirne'nin zabtedildiğini yazar (1632 Paris tab'ı s, 17). Aleksandr Burmov, iki muharebeyi yani 1363 ye 1371 harplerini bir göstermiştir. Muralt, Edirne'nin zaptını eserinin bir yerinde 1360 olarak gösteriyor ki Orhan Gazi zamanıdır. Orhan Gazi'nin vefatı 1362 Nisan sonlarına doğru olup yerine geçen Murad'm biraderlerinin gailesini def ve Ankara'yı istirdadı ve sonra Trakya'ya geçip harekâta başlayarak Edirne'yi zabt etmesi 1361'den bir kaç sene sonra olup ikinci kaydı daha doğrudur.

kabule mecbur olmuştur.

Bu mühim anlaşma mucibince imparator Osmanlıların aldıkları yerleri gerek kendisinin ve gerek Sırpların geri almağa teşebbüs etmiyeceklerini taahhüd eylediği gibi Osmanlıların Anadolu'da yapacakları harekâtta onlara yardım etmeği de kabul eylemekte idi [210]. Osmanlıların Rumeli harekâtmdaki muvaffakiyetleri neticesi olarak imparatorla yapılan müsaleha Trakya'nın istikbalini tâyin ediyordu. Trakya ovasının elden çıkmış olması İmparatorluğun gelirine mühim bir tesir yapmış ve Bizans hazinesi Selanik ve İstanbul gümrük resimleriyle Belediye varidatına inhisar etmişti.

Osmanlılar ise kat'î surette Balkanlarda yerleşme siyasetini takip eylediklerinden Sultan Murad 1363'de Cenevizlilere altmış bin altın navlun vermek suretiyle mühim miktarda Türk göçmenini Anadolu'dan Trakya'ya naklettirmişti [211]. Fütuhatın genişlemesi sebebiyle askerî sınıfların şer'î işlerine bakmak ve hükümdarla seferlerde bulunmak ve aynı zamanda ilmiye sınıfının en yüksek derecesi olmak üzere kazaskerlik memuriyeti ihdas edildi ve ilk defa da kazaskerliğe Bursa kadısı Cendereli (Çan-darlı) Kara Halil Efendi tâyin olundu [212].

Bu ilk askerî harekâtı ve sulhu müteakip Osmanlı Devleti ihtiyaca göre idarî ve askerî teşkilâtını tanzim ve tadil etti; fütuhatın süratle gelişmesi askerî ihtiyacı arttırmıştı. Bunun için Orhan Gazi zamanındaki yaya ve müsellem teşkilâtını vücuda getiren Çandarlı Kara Halil'in tavsiyesiyle muharebede esir edilen hıristiyan gençlerinden istifade edilmek üzere yeni bir asker ocağı kuruldu [213].

---

[210] Muralt, Asya'daki emirlerin isyanları dolayısiyle Sultan Murad'm 1363'de İmparatorla bir muahede yaparak Trakya* ds. zabt ettiği yerlere doku-nulmamasını ve Asya'da kendisine yardım yapılmasını temin ettikten sonra Anadolu'ya geçtiğini yazıyorsa da Sultan Murad'ın bu sırada Anadolu'ya geçtiğine dair bir kayıt yoktur. Bu olsa olsa Murad'ın cülusunu müteakip Ankara Ahileri ve kardeşleri üzerine yaptığı 1362 seferi olmalıdır.

[211] Muralt c. 2, s. 671. Muralt, bunu Sultan Murad'ın ilk geçişinde gösterirse de bunun ilk fütuhatı müteakip olması îcab eder.

[212] Âşık Paşa zade s. 52, Neşrî s. 190 ve Oruç Bey s. 20 ve 92 de Kara Halil'in kazaskerliği Sultan Murad'ın cülusunu müteakip gösteriliyor. Tac-üt-tevarih (c. i, s. 69) ise 763 H./1362 M. tarihini kaydediyor. Müneccimbaşı, Murad'ın Ankara seferinde Kara Halil'in kazasker olduğunu beyan ediyor (c. 3, s. 291).

[213] Savaşlarda elde edilen esirlerin beşte birinin devlet nisabına alınması ve yahut her esire bedel olarak takdir edilen yüz yirmi beş akçe-i Osmanînîn beşte biri olan yirmi beş akçe tahsili kumandanlara bildirildi. Bu suretle alınan esirler yetiştirilerek hizmete sevkedildiği gibi beşte bir olarak alınan bedel de hazineye irad kaydedildi. Yani ya beş esiri olan bir asker, bunlardan beşte birini verecek veyahut —eğer esire ihtiyaç yoksa— her esir başına hazineye yirmi beş akçe teslim edecekti. Yeni kanun mucibince Acemi ocağında yetiştirilen esirler yeniçeri ocağına kaydedileceklerdi.

Ve bu suretle asırlarca devam etmiş olan Yeniçeri ocağı ile bu ocağa alınacak çocukları terbiye edip yetiştiren Acemi ocağının temeli atıldı. Muasır ecnebi devletlerde görülmeyen bu tip yeni ve disiplinli yaya ordusu bundan sonraki başarılarda mühim hizmetler gördü.[214]

Fütuhatın Devamı Çirmen Veya Sırp Sındığı Muharebesi

" OsmanMâr~zafetettikleri yerlerde teşkilât yapıp arazi işlerini tanzim ederlerken Edirne ile Filibe'nin, geri alınması için Sırp ve Bulgarlar da faaliyette bulunuyorlar ve papa vasıtasiyle Avrupa'yı harekete getirmek istiyorlardı.

1364 senesinde Filibe'yi Türklere teslim ederek ailesiyle beraber Sırbistan'a gitmiş olan Rum kumandam, Sırp kiralı Beşinci üroş'a müracaat ve Türk kuvvetlerinin azlığından bahis ile kiralı Osmanlılar aleyhine şevketti ve eğer bu işe göz yumulacak olursa vaziyetin çok vahim olacağını bildirdi. Papa V. Ürben'in teşvikiyle Macar kiralı Layoş başta olarak Bulgarlar, sırplar Eflâk prensi ve Bosnalılar birleşip hazırlandılar; zaten bu sırada Papa'nın Sırp kiralına göndermiş olduğu mektupta bu ittifakın yapılmasında âmil olmuştu. Layoş (Lüdvig) muvaffak olursa ötedenberi arzu ettiği üzere Bulgarları nüfuzu altına alacak ve burada Katolik mezhebini yayarak Papa'nın yüksek teveccühünü kazanacaktı [215].

Yukarı Makedonya'da Sırplarla birleşmiş olan müttefikler... süratle Edirne üzerine yürüdüler. Sultan Murad Hüdaven-digâr o sırada Bursa'da bulunuyordu; Edirne de beylerbeyi yani ordu kumandam bulunan Lala Şahin Paşa, bu tehlikeli hali bir taraftan pâdişâha bildirmekle beraber diğer taraftan kendisi bir keşif kuvvetini düşmana karşı göndererek müttefiklerin vazıyetini öğrenmek istemişti. Müttefikler Meriç nehrini geçtikten sonra Hacı tlbeyi yetişebilmişti.

Hacı tlbeyi Meriç nehrini geçen ve kendilerine mukabele edilmediği için ihtiyatsız hareket eden düşmanın gaflertinden ve

[214] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 163-166

[215] Macaristan'ı büyük bir devlet haline getirmiş olan Layoş (1342-1382) Balkanlara inmek isteyerek 1365'de Bulgarların Vidin prensliğini zabt ile Balkan yarım adasının mühim kısmım içine alacak olan büyük bir devlet kurmak hülyasına düşmüş ise de bunun yarım adaya zorla katolikliği sokmak istemesi halkın yani Ortodoksların dinî işlerine müdahale etmeyen türklere meyletmesini mucip olmuştur

sarhoşluklarından istifade ile gece yansı üç koldan yaptığı ani bir baskınla bunları şaşırtarak müthiş bir paniğe uğrattı [216]. Bu suretle perişan bir halde dağılan düşmanın bir kısmı Meriç nehrinde-boğuldu ve Macar kiralı Layoş güç hal ile kurtuldu ve kurtuluşunu boynunda asılı olan Meryem'in tasvirine hamleyleyerek memleketine avdetinde onun adına bir kilise yaptırmıştır (765 H./ 1364 M.). Bazı Osmanlı tarihlerine göre Hacı tlbeyi'nin bir avuç askerle kazanmış olduğu bu büyük muvaffakiyeti beylerbeyi Lala Şahin Paşa çekemiyerek kendisini zehirletmek suretiyle ölümüne sebep olmuştur [217].

Edirne'nin batısında Meriç nehri önünde, vukua gelen ve Osmanlı tarihlerinde Sırp sındığı demlen bu muharebede [218] elde edilen muvaffakiyet Rumeli'de türklerin süratle ilerlemelerine vesile oldu. Bosna'da olduğu gibi Balkan Devletleri üzerinde de yüksek hâkimiyet tesis etmek isteyen macarların Osmanlı Türkle-riyle ilk temasları bu Meriç muharebes başlar [219].

Osmanlı hükümdarı müttefiklerin Edirne üzerine geldiklerini haber alınca hemen kuvvetlerini toplayıp icabında Rumeli'den

---

[216] Muralt (c. 2, s. 678) Edirne'yi geri almak üzere gelen bu kuvvetin elli bin Sut? askerinden mürekkep olduğunu beyan ederek Macarlar ve diğer müttefiklerden bahsetmez. NeşrVde (s.200) yalnız Sırplardan bahsediyor. Âşık Paşa zade tarihide (s. 55) yalnız sırplarm Edirne'ye gelmek istediklerinden bahis ile Sırpsın-dığı muharebesini yazmaz. Oruç beyde de (s. 22) Sırp kuvvetleri deniliyor. Lütfi paşa tarihinde (s. 34) kırk elli bin sırp kuvveti gösteriliyor. Tac-üt-tevarih (c. I, s. 77). Sırp, Bosna, Eflâk ve Macarların ittifakından bahsediyor; Müneccimbaşi*'da da (c. 3, s. 294) de aynı mütalea var. Hammer (Ata bey tercümesi c. 1, s. 212) Macar, Sırp, Bosna ve Eflâk kuvvetlerim zikrediyor; Gibbons (Ragıb Hulusi tercümesi s. 103) PapaJmn teşvikiyle Sırplarla beraber Macar, Eflâk, ve Bosna kuvvetlerinden müteşekkil yirmi bin kişilik bir kuvvetten bahseder.

[217] Âşıkpaşa zade (s. 55) ve Neşri (s. 198) Hacıılbeyi'nin Sırp sındığı muharebesinden evvel öldüğünü yazıyorlar. Neşrî ile Lütfi paşa, Oruç bey, Sırpsın-dığı muharebesinin herhalde kumandan olduğu için Lala Şahin tarafından kazanıldığını beyan ederler. Tac-üt-tevarih (c. 1, s. 79), Heşt Behişt, Müneccim-başı, Hammer ve diğer baz» tarihler metinde gösterildiği gibi HacıılbeyVnin Lala Şahin tarafından zehirlettirildiğhı beyan ediyorlar.

[218] Muharebe mevkii .Edirne'nin batısındaki Çirmen tarafları olduğunu Lütfi Paşa ile Müneccimbaşı yazıyorlar "Sırp leşkeri Edirne'ye yakın gelmiş iken Çirmen yanında ki şimdi ol yere Sırp Singonu derler ol yerde konmuştu'* (Lütfi Paşa s. 34).

[219] Rumen tarihçisi Iorga ile İngilizce küçük bir Sırp tarihi yazmış olan Harotd W. V. Temperley, Sırpsındığı muharebesini bizim tarihlerin yazdıkları gibi 1363 de değil 1371 de göstermişlerdir. Bu muharebe, Kermianon veya Sivilen yani Çirmen kasabası yanında olmuştur. Gibbons ise 1363 ve 1371 olarak iki muharebeden bahsetmekte (s. 124, 125) ve bunların müverrihler tarafından birbirine karıştırıldığını beyan etmektedir. Bizim Osmanlı tarihlerinin bilhassa ondördüncü asra âid yazdıkları vakaların tarihleri kat*i olmayıp çok zaman şüpheli olduğundan ve yabancı kaynaklar da sarih olmadığından ben de Gibbons gibi fakat bir sene farkla bu muharebenin birincisinin 1364 ve ikincisinin. 1371 de olduğunu zannediyorum. Ecnebi müdekkikleri 1371'deki Meriç muharebesinde Macar kiralından bahsetmezler; filhakika bu seferde Macar kiralı yoktur; fakat daha evvelki 1364 seferinde vardır. Bu 1364 muharebesi Fejer'in neşrettiği bir vesika ile de teyid olunmuştur. Bakınız: Cod. dipl. Hung. IX, s. 712; bu da birinci muharebenin Papa'mn teşvikiyle ve ikincisini ise Makedonya"daki Sırp kıratlığının önayak olmasiyle yapıldığını gösterir.

dönerken korsan gemileriyle kendilerini tehdid edecek olan ve Katalanların elinde bulunan Biga'yı bizzat kendisi karadan ve Aydıncık (Edincik) ve Gelibolu'dan getirttiği donanma denizden muhasara etmiş ve bu sırada Meriç muzaf feriyetini haber almıştı; fakat Sultan Murad Biga muhasarasını kaldırmayarak burasını aldıktan sonra Bursa'ya dönmüştür (766 H./1365 M.)1.

Bizim Osmanlı tarihlerine göre Sultan Murads Sırp sındığı muz af feriye t inin şükranesi olarak Bilecik'te bir cami ve Yenişehir-de bir imaret ve Gazi Erenlerden Postin puş Baha'ya bir tekke ve Bursa hisarında bir cami ve Çekirgemde bir imaret, medrese ile eski kaplıca ve han yaptırmıştır; bu tesislere 767 EL/1366 M. senesinde başlanmıştır [220].

Osmanlılar, bu Sırp sındığı galibiyetiyle gururlanıp gevşemediler; esas programları Balkanlarda (Rumeli'de) yerleşmek olduğundan bu haçlı seferi kendilerini îkaz ettiği için arkadan gelecek tehlikelere karşı daha hazırlıklı bulunmağı icap ettiren tedbirleri almakta gecikmediler. Muharebe îcabı olarak Sultan Murad merkezini Bursa'dan Edirne'ye naklettirdi (1365) ve Edirne şehri saray, cami, medrese ve sair ilmî ve içtimaî müesseselerle süslenmeğe başladı1.

Bu cildin Osm anlı-Bizans münasebetleri kısmında görüldüğü üzere 1366 da Bizans imparatoru Yuannes'in dayısı Savua kontu Amadee kadırgalarla gelerek Osmanlılardan Gelibolu'yu alıp orayı imparatora verdiyse de burası bir sene sonra tekrar Türklere geçti; Gelibolu'nun muvakkat bir zaman için elden çıkması Rumeli'deki durumu değiştirmedi.

1367'de Kara Ali Bey oğlu Timurtaş Paşa, Bulgarlardan güneyde Kızılağacı ve kuzeyde Yanbolu (Diampolis) ve Lala Şahin paşa da

[220] Aşık Paşa zade s. 56 ve Neşrî (s. 200) Osmanlı tarihleri gerek Sırpsın-dığı miuharebesini ve gerek Biga'nın zabtını 766 H./1365 M. olarak gösteriyorlar. Sultan Murad, Biga'yi alınca orada Melik Nasır'ı esir etmiş (Al-i osman tarihi-Ayasoj"ya kütüphanesi numara 2705); bu, Melik Nasır kimdir? Orhan'ın büyük oğlu Süleyman Paşa'nm daha evvel isimlerini saydığımız oğullarından Melik Nasır adında bir oğlu vardır. Bu, düstur nâme* ye göre bir deniz kazasında boğulmuştur. Acaba boğulmayıp kurtarılarak Biga'da katalanlar'ın yanında mı kaldı? Bundan dolayı mı Murad Sırpsmdığı muharebesine gitmeyerek gerisinde bir saltanat müddeisi olarak ortaya çıkması muhtemel bir tehlikeye karşı Biga'yı ve o suretle Melik iYâsır'ı mı elde etmeyi istedi? şimdilik bilinemez. Padişahın bir haçlı seferine karşı acele RumelVye geçmeyerek Biga'yı karadan ve denizden muhasaraya kalkması dikkate şayandır. Bir de Cami-üd-düveVin "'HJ.j^L? ^ U~L~» jl5^»L3 jJL* jL-^ o! ^ «UU jj» kaydiyle hangi tarihte olduğu malûm olmayarak Ankara'yı ele geçirip orada emirlik eden Tatar beylerinden Devletşah oğlu Bahtiyar Melik Nasır isminde birisi vardır. Sultan Murad Ankara üzerine gittiği zaman acaba bu Ankara'da, mı beylik ediyordu? Murad'dan kaçarak Biga'da mı yakalanmıştı? Şimdiki halde tarihi olmadığı için bu da meçhuldür. Fakat Birinci ihtimal daha kuvvetli gibidir.

îhtiman ile Sofya'nın güneyindeki Sama-kov'u aldılar ve bir sene sonra yani 1368'de bizzat Sultan Murad Balkan dağlarının güneyinde Burgaz yakınındaki Bulgarlara ait Aydos'dan başlayarak Karinabad, Sözepoli (Işepol) ve daha sonra Bizanslıların idaresindeki Hayrabolu'yu ve 1369'da ise Pınarhisar ve Vize (Vizya)'yi aldı ve evvelce zabtedilip sonradan elden çıkmış olan Kırkkilise (Kırklareli)'yi de tekrar aldıktan sonra Doğu Trakya fütuhatım tamamladı. İmparator Vize'yi geri almak istediyse de muvaffak olamadı.

Tuna nehrinden Rodob Balkanlarına kadar orta ve güney Bulgaristan'a ve Osmanlı işgalinden evvel de kısmen Trakya'ya sahip olan Bulgar kiralı Yuvan Şişman Türklerle başa çıkamı-yacağım anlayarak sulh yaptı ve bu suretle Osmanlı himayesini ve vergiyi kabul etti ve kızkardeşi prenses Marya'yı da Sultan Murad'a verdi; Şişman, kendisine muhalif olup Macarlan Virfin'e sokmuş olan biraderiStratisimir'ekarşıMurad'la Ulahlar-dan yardım alarak Vidin üzerine gittiyse de muvaffak olamadı. Merkezi olan Tırnova'ya avdetinde Lala Şahin paşa'nın Bulgaristan'a taarruz edeceğini anlayarak 1371'de Makedonya Sırp kıraUyle birleşerek Samakov mevkiinde Lala Şahin'le harbe tutuştu ise de kat'i olarak mağlup oldular. Bunun üzerine Çatalca ve havalisindeki bazı kaleleri zabt etmiş olan Sultan Murad; bu Makedonya Sırpları üzerine kuvvet şevketti. [221]

İkinci Meriç (Çirmen) Muharebesi

Balkanların kuzeyinde faaliyette bulunan Osman havaliyi işgale başlamışlardı. 1372'de ikinci Çırmen veya Meriç muharebesiyle Batı Trakya ve Makedonya'daki Sırp Devleti kuvvetlerini dağıtmış olan Osmanlıların bu muvaffakiyetleri [222] kendilerine, Makedonya ticaret yollarını açmıştır. Çirmen muharebesinde Güney Makedonya'daki Sırp kıran ile kardeşleri maktul düşmüşler ve bu suretle serî bir Türk işgali neticesinde Batı Trakya Üe Makedonya'nın bu parçasını kaybet-^ mislerdi. Bu muharebe neticesinde Gazi E vrenuz kuvvetleri

[221] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 167-171

[222] Osmanlıların Sırpsındığı ismini verdikleri muharebe belki bu ikinci Çirmen harbidir; çünkü bu harb Makedonya Sırp kiralı Vukaşin ve kardeşleriyle yapılmıgtır; fakat tarihlerde iki muharebe bir gösterildiği için ıkı savaş birbirine karıştırılmıştır.

tara— fından ikinci defa elde edÜen Gümülcme'den başka Borla (Gümül-cine'nin batısında) Iskeçe ve Marolye (Müneccimbaşıya göre Pra-vişte kasabası deniliyorsa da Gümülcine'nin sahil köylerinden olan Maroniye olacakdır) ve kazaskerlikten vezir olan Kara Halil — ki vezir olduktan sonra Hayreddin Paşa denilmiştir— tarafından da Kavala, Drama, Zihne üe Makedonya Sırp kıral-bğının mühim şehirlerinden olan Serez ve daha sonra Karaferye alındı (1372) ve mühim olan Serez ile o hay aliye Anadolu'dan taraflarından aşiret kuvvetleri getirilerek yerleştirildi1. Evrenuz bey, uc îtibar edilen Serez^i kendisine merkez yaptı [223] Os-manlı-Bizans münasebetleri kısmında görüldüğü üzere imparatorun oğlu Selanik valisi Manuel'in Serez'i ele geçirmek için tertip ettirdiği ayaklanma hareketi haber alınarak vezir Halil Hayreddin Paşa'nm süratle hareketi neticesinde bastırılmıştı (776 H./1374 M).

Bu muvaffakiyetlerden sonra Osmanlı kuvvetleri Vardar nehri vadilerine girerken karşılarında mukavemet edecek kuvvet kalmamıştı; böylece bir buçuk iki sene içinde Vardamın doğusundaki yerler Osmanlı hâkimiyeti altına geçmiş ve akıncı kuvvetleri Balkan yarımadasının batısına akın yapmağa başlamışlardı.

Bulgar kiralı Şişman'm Samakov^da Makedonya Sırp kıra-liyle birlikte mağlup olmasından sonra Köstendirin elden çıkması tabiî bir hal almıştı. 1372'de demir madenleriyle meşhur Kösten.' dil şehri ile etrafı işgal olunarak burada Bulgar prenslerinden olarak hükümet eden Çariçe Evdokia'nın oğlu Kostantin Osmanlı hâkimiyetini kabul ile vergi ve asker vermeği taahhüd etti [224].

Osmanlılar'm Makedonya'yı işgal ederek Köstendir e gelmeleri Yukarı Sırbistan despotu Lazar Grebliyanoviç'i Sultan Murad'la anlaşmaya mecbur etti; Lazar da Osmanlılara vergi ile beraber asker vermeği de kabul etmekte idi. Bu suretle kıral ve prens ve despotların Osmanlıların yüksek hâkimiyetini tanıyarak vergi ve aynı zamanda muharebelerde yardımcı kuvvet vermeleri geniş ölçüde fütuhat yapan Türk Devleti için büyük-faydalar ve başarılar temin etti. Ertesi sene Vize sancak beyi Şirmerd Bey'den gelen haberde imparatorun

[223] Neşri s. 214, 215.

[224] Sultan Murad, Kostantin'in merkezi olan Köstendili (Velbuzd) ziyaret etmiş ve onun üç kızından birisini kendisine ve diğer ikisini de oğullan Bayezid ile Yakub'a almıştır (lorga).

kuvvet şevkiyle Vize etrafını yağmalattığı haberi alınması üzerine Sultan Mu-rad hemen Gelibolu'ya geçip kuvvetlerini Malkara'da topladıktan sonra askerin bir kısmını İpsala civarındaki Firecik kalesinin zabtına gönderip kendisi de Çatalca taraflarına yürüyerek

înceğiz ve Çatalburgaz kalelerini ve daha sonra da yine burada Polonya kalesini aldı veLalaŞahinde Firecik kalesini almış olduğundan bu 1373 seferi de bu suretle muvaffakiyetle bitti; Bizans imparatoru sulhe mecbur oldu. [225]

Rumeli'de Savaşın Tatili Ve Bu Sırada Yapılan İşler

Sultan Murad'ın cülusundan sonra ve savaş devam ettiği sırada bazı malî ve askerî ihtiyaçlanlara mebni teşkilât yapılmıştı; devletin bir hazinesi olması ve onun için vergiler ihdası zarurî olduğundan o tarihte kazasker bulunan Çandarlı Kara Halil ile ulemadan Molla RüstemUn tavsiyeleriyle harpte alınacak her bir esire yüz yirmi beş akçe kıymet takdir olunarak bunun beşte biri olan yirmi beş akçe veyahut beş esirde bir esir alınması kanun oldu ve buna pericik kanunu denildi ve kumandanların yanlarına bunları tahsil için kadılar tâyin edildiği gibi Gelibolu iskelesine de pencikçi ismiyle bir memur oturtuldu. Daha yukarı kısımlarda görüldüğü üzere ihtiyaç halinde aynen alınan bu esirlerden mürekkep acemi ve yeniçeri ocakları kuruldu. Esire ihtiyaç olmadığı zaman esir başına alman yirmi beş akçe hazineye irad kaydediliyordu. 1373'den sonra olan sükûn devresinde bazı icraat yapıldı. Rumeli harekâtının başlarında Aydın, Saruhan ve Karesi beyliklerinin Rumeli'ye çapul için yaptıkları akınlar gibi Osmanlıların da aynı suretle hareket edecekleri zannedilmişti; Trakya'nın işgali bu zannı boşa çıkararak bunların yerleşmek üzere geldiklerini gösterdiği gibi ikinci Çirmen muharebesinden sonraki Makedonya istilâsı bu yerleşme siyasetinin kat'i olduğunu göstermişti. Osmanlıların birinci Çirmen muharebesindeki muvaffakiyetleri onların Trakya'ya yerleşmelerini katileştirdiği gibi, ikinci Çirmen galebesi de Makedonya'nın kazanılmasını temin etmiştir. Rumeli'de harekâtın durdurulması Sultan Murad'ın Anadolu'da bazı muvaffakiyetlerle Osmanlı hududunun genişlemesini mümkin kıldı. Bunun için Avrops~

[225] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 171-173

tarafından Osmanlılar aleyhine bir hareket olmayacağını zü^nlayan Sultan Murad 1376'da Anadolu'ya, geçti ve Rumeli harekâtının bir müddet için durdurulmasını müteakip buralarda elde edilen topraklarda timar ve zeamet teşkilâtı yapıldı ve her tarafa Türk göçmenleri yerleştirildi; şehir ve kasabalarda dinî, ilmî ve içtimaî kurullar vücuda getiriliyordu ve bu suretle şehir ve kasabalar bu müesseselerle süslenerek buralara Türk ve islâm damgası vuruldu.

Osmanlı ordusu kumanda heyeti muharebenin tatili münasibetiyle sonradan yapacağı harekât için yeni bir program hazırlamak istedi, birbirlerine müthiş rakib ve hattâ düşman olan Cenevizlilerle Venedikliler arasındaki Bozcaada meselesinden dolayı vukua gelen muharebe ve kuzey ıslavlarının Macarlara karşı olan nefretleri, Bulgaristan'ın karışık vaziyeti Osmanlılara karşı yeni bir ittifak veya tecavüz tehlikesi olmadığını göstermekte idi. Bundan dolayı 1376 (778 H.)'dan itibaren Rumeli'de savaşa son verilerek bazı askerî teşkilât ve ıslahat yapıldı, bu arada Kara Timur t aş Paşa'mn tavsiyesiyle, timarb teşkilâtı tadil ve ihtiyaca göre ıslah edildi; yine Kara Timurtaş Paşa'nın tavsiyesiyle Kapıkulu askerinden olarak maaşlı süvari ocağı vücuda getirildiği gibi seferlerde levazımın muhafazası ve süvarilerin hayvanlarına bakmak üzere Voynuk sınıfı teşkil olundu[226].

Yine bu sulh devresinde Murad'm büyük oğlu Yıldırım Bayezid ile Germiyan hükümdarı Süleyman Şah'ın kızı Devlet Hatun'un nişanlan yapıldı ve az sonra da düğünleri oldu (780 H./1378 M.). Süleyman Şah kızının çeyizi olarak Kütahya, Tavşanlı, Emed (Eğrigöz), Simav şehir ve kasabalarını Osmanlılara terk etti [227] ve kendisi Germiyan Kula'sı denilen Kula'ya çekildi.

Sultan Murad oğlunun düğünü münasebetiyle davetli olan Hamidoğlu Hüseyin bey tarafından hediyelerle gönderilmiş olan elçiye Hüseyin Bey'e aid bazı yerlerin kendisine satılmasını söylemiş ve Hamidoğlu'na da o yolda haber yollamıştı. Bar yezid'in düğününden sonra Kütahya'ya, gelen Sultan Murad'-ın, kendi üzerine

[226] Tac-üt-tevarih c. 1, s 94 ve Hammer (Ata bey tercümesi), c. 1, s, 224.

[227] Düğünün. Osmanlı tarihlerine göre (Aşık Paşa zade, Neşri, Hoca Sadettin, Müneccimbaşı) yapıldığı tarih 783 H./1381 M. dedir; fakat vekayiîn tetkikine ve Rumeli harekâtının bir sene evvel bağladığına göre bunun hiç olmazsa bir sene evvel olması îcap ediyor; îdris-i Bidlisî bunu 780 H./1378 M. gösterir ki herhalde doğru olan budur.

geldiğini zanneden Hüseyin bey, Akşehir, Yalvaç, Beyşehri, Şeydi şehri, Karaağaç ve rivayete göre İsparta'yı seksen bin altın mukabilinde sattı, bu suretle Osmanlılar Ka-ramanoğulları beyliğinin batısındaki şehirleri almış oluyorlardı; şu halde Karaman beyliği hem Kuzey ve hem batıdan Osmanlılarla hemhudud oluyordu [228].

Savaşın Başlamasîyle Yeni Fütuhat

Avrupa'da (Rumeli'de) muvakkat bir zaman için tatil edilen askerî harekât 1380'de tekrar başladı. Osmanlıların Balkanlardaki durumlarını sağlamlaştırmaları için Sofya, Niş ve Manastırdın alinması lüzumlu idi. Sofya'nın zabtı, Osmanlı hâkimiyetinin Bulgaristan'da tutunmalarını emniyet altına almak demek olup Niş ise Yukarı Sırbistan'ın kapısı demekti, Osmanlıların Vardar nehrVnin. önünde akıncı mahiyetinde kalmayıp Arnavutluğa doğru ilerlemeleri lazımsa Manastırım hareket üssü olarak elde bulundurulması zarurî idi.

Bunun için Sultan Murad, Anadolu'dan Rumeli'ye geçmeden evvel Makedonya'da harekâta geçilmesini emretti; bu suretle 1380'de Vardar'ın sol sahilindeki Iştip alındığı gibi daha sonra büyük bir ordu ile Vardar nehrini geçen Timurtaş paşa 784 H./1382 M. de Manastır'ıve arkasından Pirlepe'yi aldı ve ertesi sene de Arnavudluk ile Bosna taraflarına akınlar yapılarak o tarafların vaziyeti öğrenildi. Manastır, Arnavutluğa ve Kuzey Epir mıntakalarına yapılacak harekât için üs oldu.

Takribi olarak 1383 ve harp harekâtına göre daha doğru olarak 1385'de Balaban kuvvetleri tarafından [229] muhasara edilmekte olan Sofya uzun mukavemetten sonra nihayet teslim oldu ve Yukarı Sırbistan tarafına yapılan harekâtta Timurtaş Paşa'-nın oğlu Yahşi Bey tarafından da 788 H./1386 M. de Niş alındı. Ticaret yolu üzerinde ve Sırbistan'ın kapısı mesabesinde olan Niş daha evvel Türk akıncılarının

---

[228] Gibbons (Ragıp Hulusi tercümesi) s. 136'da Hamidoğlu'nun, bir kısım Şehirlerini Osmanlı hükümdarına satmış olduğu tarih 1377 (779 H.) olarak gösteriliyor .ise de bu tarihin hangi kaynaktan alındığı bildirilmiyor. Osmanlı tarihleri ise bunun Yıldırım Bayezid'in düğününü müteakip olduğunu yazarlar.
Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 173-175

[229] Sofya'ma 1385*de zabtı tarihi hakkında Gibbons, eserinde not olarak bazı malûmat vermiş olup bu malûmat Osmanlı tarihleriyle, Feridun. Bey Mün-Şeatındaki tarihlere de uymaktadır (Osmanlı împaratorluğu'nun kuruluşu, s. 139 not).

işgaline uğradıysa da sonradan terk edilmişti [230].

Nişsin alınması üzerine tehlikeli duruma düşen Sırp despotu Laz ar evvelce bir muahede ile Osmanlı ordusuna vermeği kabul ettiği askerin miktarını arttırdığı gibi vergisini de ziyadeleştirdi. [231]

Çandarlı Hayreddın Paşanın Arnavutluk Harekâtı

Kazaskerlikten sonra 1371 M./773 H. den beri vezirlikte ve sonra kumandanlıkta bulunduğunu gördüğümüz Çandarlı (Cendereli) Halil Hay-reddin Paşa [232] beraberinde akıncı kumandanı Evrenuz Bey olduğu halde [233] Makedonya'dan batıya doğru harekâta başladı; bir kaç sene evvel Timurtaş Paşa tarafından haraca bağlanarak sonra elden çıkmış olan Manastırdı zaptettiği gibi arkasından OhrVyi de elde etti (1385).

Kuzey Arnavudluk prensi Balsa ile Drac ve Orta Arnavutluk dukası Şarl Topia arasında vukua gelen muharebede Drac dukası Hayreddin Paşa'dan yardım istemişti. Bunun üzerine Hayreddin Paşa Drac prensine yardım ederek Savra (Devol)'-da onun galebesini temin ettiği gibi bu muharebede Prens Balsa da maktul düşmüştü [234]. Osmanlı kuvvetleri 1386'da Kroya ve îşkodra'yı aldılar ise de Venedik nüfuzu altında bulunan buraları Venediklileri gücendirmek istemiyerek bırakıp çekildiler.

Osmanblar bu faaliyet esnasında Arnavudluk ile Epir'i hâkimiyetleri altına almağa teşebbüs etmediler; fakat Türkler buralardaki yerli prenslerin birbirleriyle mücadelelerinde ücretle bunların

---

[230] Türkçe Osmanlı tarihleriyle Hammer (c. 1) Niş1 in zabtını Sofya'dan evvel göstermektedirler; Gibbons ise askerî harekâta ve coğrafî vaziyete göre bunun mümkin olmadığını ve Sofya'dan sonra İVi$'in alınabileceğini söylemektedir. Iorga da Niş1 in, Sofya'dan sonra alındığını yazar. Niş'in Sofya'nın alınmasından evvel akıncıların işgaline uğrayarak sonradan terk edilmiş olması mümkündür. Tac-üttevarih1 in kaydından Sofya'nın 1385Me alınmış olduğu anlaşılıyor; fakat Jireçek'in Bulgarlar tarihi isimli eserinde Sofya'nın 1382'de teslim olduğu beyan edilmiştir.

[231] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 175-176

[232] Birinci Murad'm 787 Cemaziyelâhır ortalarında (1385 Ağustos) tertip edilmiş olan Çekirge'deki hayratına dair vakfiyede:
kaydından Hayr e d dîn Paşa'nın bu tarihte vezir bulunarak Sultan Murad'-m vakfiyesine mütevelli ve nazır olduğu görülüyor (Maliye arşivinden Başvekâlet arşivine devredilen vakfiyelerden beş numaralı vakfiye). Bu vakfiyenin fotografisi Tayyib Gökbilgin tarafından İstanbul üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih dergisinin X. sayısında yayınlanmıştır. Halil Hayreddîn Paşa'nın vezirliği hakkında bakınız "Çandarlı Kara Halil Hayreddin Paşa" makalesi (Belleten Cild XIII, Sayı 91).

[233] Âşık Paşa zade s. 61 ve Neşri s. 214, 215.

[234] Gibbons (Ragıb Hulusi tercemesi), s. 138.

askerî hizmetine girerek oraları iyice öğrendiler.

Sultan Murad'ın bu geniş mikyastaki muvaffakiyeti Avrupa'da hayret ve korku uyandırmıştı. Türkler bu ilk hareketlerinde Lâtinlerle bir hâdise meydana çıkarmamağa dikkat etmişler ve bu suretle onların Balkan devletleriyle beraber kendi aleyhlerinde hareket etmeleri ihtimalini —belki Balkanların ortodoks mezhebinde olmalarının tesiriyle önlemişlerdi; hattâ Sultan Murad çok evvel Venediklilerin Macaristan kiralı Layoş'a açtıkları harpte beş bin okçu ile Venediklilere yardımda bile bulunmuştu (1373) [235] Bundan dolayı ecnebi tarihlerinin de söyledikleri gibi Osmanlıların istilâ plânları pek hesaplı ve pek muvaffakiyetli olarak tatbik edilmekte idi.[236]

GÜNEY DOĞU AVRUPA KITASINA GÖÇMEN NAKLİ

Osmanlı tarihlerinde Rumeli denilen Balkan yarımadasına yerleştirilmek üzere aileleriyle beraber Türk göçmenlerinin nakli Osmanlı beyliğinin bu kıtayı benimsediğini açıkça gösteren siyasî bir olaydır. Gerek Osmanlılar ve gerek diğer Anadolu beylikleri Batı ve Kuzey Anadolu'da fütuhat yaparak ilerledikleri sırada kendi aşiret kuvvetleriyle beraber gaza etmek üzere gelen Gazi Alp erenlerin faaliyetleriyle Bizans şehir ve kasabalarını işgal ederek yerleştikleri gibi bir kısmı da timar sistemi gereğince askerî hizmette bulunmuşlardı.

İşte Batı Anadolu'daki bu işgal sırasında maddî ve manevî gayret ve hizmetleri görülen Gazi Eren denilen bu mücahidlerin ileri gelenlerine Anadolu beyleri tarafından zaviyeler yapılarak vakıflar tesis edilmiş olduğunu eski tapu tahrir defterlerinde gördüğümüz gibi aynı suretle diğer zümrenin topraklı sipahi olarak bu defterlerde isimlerini ve oğul ve torunlarına intikal etmiş olan timarlarını görmekteyiz.

Osmanlıların Rumeli'ye geçişlerinden İtibaren bu kıtadaki yerleşmeleri de iki şekilde olmuştur. Bunlardan birisi ilk fütuhat esnasında Anadolu'daki yakın yerlerden —meselâ Balıkesir, Manisa

[235] Bu mücadele hakkında dokuzuncu bölümdeki Osmanlı - Arnavutluk münasebatı kısmına bakın.
[236] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 176-177

ve havalisi gibi— Rumeli'de yeni zabtedüen yerlere hükümet tarafından eski kayıtlarda sürgün denilen göçmenler nakledilmiş ve buralardaki yerli Rum halkından askerî sınıfa mensup olanlarla nakilleri icap edenlerden bazıları da Anadolu'ya gönderilmişlerdir [237].

Osmanlı beyliği bu tarzdaki şuurlu ve isabetli hareketleriyle geliştirdiği fütuhatı için geride bırakacağı yerlere Türk göemenleri iskân etmek suretiyle gerisini emniyet altına alarak Rumeli'de yerleşmeğe karar vermiş olduğunu meydana koymuş ve Bizans împaratorluğu'nun bu işgalleri eskileri gibi muvakkat addetmek hususundaki zan ve tahmininin boş olduğunu göstermiş oluyordu.

Fütuhata iştirak eden diğer kısım ise aşiret kuvvetleriyle tabiî olarak canlan bahasına ganimet malı elde etmek için gaza niyetine gelen yiğitlerden1 teşekkül ediyordu. Bunlardan bir kısmı zabtedilen kalelere muhafız olarak konuldular; bundan başka işgal edilen yerlere Karesi ilinden mütemadiyen evler naklolunuyordu [238].

Osmanh beyliği taazzuva başladığı zaman yani yaya ve müsellem ve yeniçeri teşkilâtı yapıldığı sırada Rumeli'de vücuda getirilen timar teşküâtı üzerine bu kuvvetlerin tımarlı sipahi ve diğer kısmı yürük teşkilâtına ayrılarak bir kısmı da Evrenoz Gazi kumandası altında akıncı olmak suretiyle askerî sınıflar vücuda geldi ve Manisa ve havalisinden naklolunan yürük aşiretleri Se-rez'e naklolunmak suretiyle hudut kuvvetlerini teşkil ettiler [239].

Daha sonraki tarihlerde fütuhatın Trakya'dan başka Makedonya ve Bulgaristan taraflarına doğru ilerlemesi üzerine buralarda îslâm ve Türk nüfusunu arttırmak üzere zaman zaman Anadolu'nun muhtelif yerlerinden Rumeli'ye sürgünler gönderildi1, aynı zamanda işgal

---

[237] Âşık Paşa zade tarihi s. 48 "Süleyman Paşa eydür : bu hisarlardan sipahi olan kâfirleri çıkarın evleriyle; Karesi iline iletin, bunlardan bize fesat değmeye. Ve hem öyle ettiler". Neşrî tarihi s. 176'da aynı mütalea; ayrıca bak. Tac-üt-tevarih c. 1, s. 55.

[238] Süleyman Paşa *'bu taraftan fetholunan hisarlar için, içine komağa ve hem yarar gaziler gönderin; Orhan Gazi dahi kabul ^etti vilâyetine göçer Arap (Arabli aşiretinden) evleri gelmişti, onları sürüp Rumeli'ne geçirdi; bir nice zaman Gelibolu nevahisinde sakin oldular" (Âşıkpaşa zade tarihi b. 49) ve Neşrî "çünkü Süleyman Paşa Rumeli'ne geçti, ol atası Orhan Gazi'ye haber gönderdi kim devletlû sultanımın himmetiyle Rumeli'ni fethetmeğe sebep olundu; küffann gayette zebunluğu vardır dedi ve bu taraftan fetholan hisarlara komağa çok adam gerek lütfedip yarar yoldaş gönderesiz dedi.. Karesi vilâyetinde göçer Arap olurdu, göçer evlerle gelmişlerdi, anda olurlardı; anları Orhan Gazi sürüp Rumeli'ne geçirdi. Bir zaman Gelibolu nevahisinde sakin oldular... Bu taraftan Karesi vilâyetinin halkı dahi gelir oldular; bu gelenler yurd tutup gazaya meşgul oldular.." (s. 180 ilâ 183).

[239] Timurtaş Paşa Rumeli beylerbeyi olunca "Saruhan ilinde göçer il vardı; anları sürdü Siroz vilâyetine geçirdi". Bk. Âşık Paşa zade s. 61 ve Neşrî tarihi (Türk Tarih Kurumu neşriyatından) c. 1, s, 240 ve Oruç Bey tarihi s. 24, 96.

edilen bazı yerlerdekîTEallc ta Anadolu'ya naklolundu [240]- Bu suretle bir buçuk asır içinde Rumeli şehir ve kasabaları buralardaki ilmî, içtimaî müesseseleriyle tam bir Türk ve Müslüman ülkesi oldu. Bu Türkleşme işinde Rumeli'deki devşirme teşkilâtının da mühim âmil olduğuna da şüphe yoktur.

Osmanlı Devletinin bu sistemli göçmen nakli teşkilâtı on beşinci asrın ikinci yarısı ile onaltmcı asnn ilk yansında da devam etmiştir; meselâ Sırbistan ve Macaristan'ın işgalleri sırasında Türk şehirlerinden —Rumeli'deki Türkleşmiş yerler de dahil— bu yeni elde edilen yerlere göçmenler nakledildikleri gibi oralarda nüfusı kesif yerlerdeki tehlikeli hıristiyan halkından bir kısmı da Selânik'e, İstanbul civarındaki yerlere ve Yedikule civarına tehcir edilmişlerdir [241]. Anadolu'da Trabzon İmparatorluğundan alınan yerlere memleketin diğer yerlerinden naklettiği halkı iskân etmiştir [242]. 835 tarihli tahrir defterinde de Saruhan, Canik, Inceğiz ve Tarakhborlu'dan da sürgünler görülüyor. [243]

Osmanlı İstilâsındaki Muvaffakiyetlerin Manevî Sebebleri

Osmanlı beyliği daha kurulurken askerî, adlî teşkilâtla işe başlamış ve bilhassa askerî işlere fazla ehemmiyet verilerek muvaffakiyetin sebepleri hazırlanmıştı; fakat bu zahirî kudret tamamen ayrı dinde olan yabancı bir bölgede yani Balkanlarda göz kamaştıran hızlı ve şuurlu bir yayılma ve yerleşme için kâfi değildi; bunun birtakım manevî ve ruhî sebepleri vardı.

Osmanlı beyliği daha Anadolu'daki yayılması sırasında hiçbir siyasî fırsatı kaçırmadığı gibi işgal ettiği yerlerdeki halkla kaynaşarak

---

[240] Bulgar âlimlerinden D or o siy ef, Bulgar Ulûm Akademisi mecmuasının 24 üncü cildinde (cüz 13, sene 1922) "Küçük Asya'da Bulgar kolonileri" na-miyle yayınladığı makalesinde iznik civarında görülen Bulgar köyü halkının buraya onaltmcı asır sonlariyle XVII. yüzyıl başların naklolundukları neticesine varıyor (Türkiyat mecmuası c. I» sene 1920, s. 135).
Halbuki bunların onbeşincİ asırda buralara naklonuldukları Osmanlı devleti tahrir defterlerinde görülmektedir: Meselâ Mihalıç kazısında "Karye-i Bulgarlar, Rumeli'den sürgünlerdir. Hassa-i pâdişahi Akhisar (Geyve Akhisar)'da has olan yoz korusunda olurlar ve haraç dahi verirler (111 numaralı tahrir defteri s. 179)

[241] Tabakat-ül-Memalik (Emirî-Millet Kütüphanesi nüshası) s. 111 ve Peçevî tarihi c. 1, s. 99 ve Mühimine defteri 26 s. 47.

[242] Menazır-ül-avalim (Trabzon'la Âşık Mehmed Bey b. Hafız Ömer), Aya-sofya kütüphanesi, numara 3466.

[243] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 179- 181

onların dinî ve içtimaî işlerine karışmıyarak vicdan hüriyetine hürmet etmiş ve ağır vergiler altında ezilmiş olan yeni tebaasından muayyen bir vergi (cizye) almakla iktifa ederek mevcut kanunlara aykırı olarak hiçbir keyfî muameleye müsaade ey-lememiştir; bundan dolayı Osmanlı Türklerinin süratle ilerlemelerinin ve işgal edilen yerler halkının Türk idaresini kendi idarelerine tercih etmelerinin sebebini anlamak kolaydır; ve bu hususta ilk Osmanlı vekayı namelerinde (Âşıkpaşa zade ve Neşrî) malûmat vardır. Aşağıdaki misali bir mehazimizden naklen aşağıya alıyorum (Prof. H. İnalcık, Fatih devri üzerine tetkikler, vesikalar, s. 143): Orhan ve etrafın d akilerin hıristiyanlara karşı nekadar mü-samehakâr davrandıklarını 1355'de Osmanlılara esir düşmüş olan Selanik baş piskoposu Gregory Palamas'ın mektubu açık olarak göstermektedir. O, hıristiyanları tam bir serbesti içinde gördü. Orhan'ın oğlu İsmail (Süleyman Paşa) ona hıristiyan dini hakkında serbestçe bazı sualler sordu, sonra bizzat sultan Orhan Palamas ile ulema arasında münazara yaptırdı.

Osmanlılar Anadolu'da nasıl hıristiyan varlıklarını ve idare tarzlarını bozmayarak onları kendi nüfuzları altına aldılarsa bu müsaadeyi Rumeli'de de daha geniş suretde ve onların eski varlıklarını muhafaza etmek üzere tatbik etmişlerdir ki bunu Osmanlı tahrir defterlerinde bir çok misalleriyle görmekteyiz. Zaten baştan başa hıristiyanlarla meskûn olan Balkan yarım adasında bu tarzdaki hareketin Osmanlı istilâsını kolaylaştırarak az zamanda o kıtayı, istilânın sebebi bu adilâne hareket ve idarî siyasetteki inceliktir. Buna sebep, bir taraftan Bizans împaratorlu-ğu'nun bozulmuş olan idare tarzı, vergilerin keyfî olması, Rum beylerinin ve hattâ imparatorların kendi küplerini doldurmak istiyerek halkı soymaları, asayişsizlik ve bir de bunlara inzimam eden iktisadî buhran gibi âmillerdi. Buna mukabil Türklerin disiplinli hareketleri ve işgal edilen yerlerin halkına karşı adaletli, şefckatlî ve tamamen taassubtan âri bir siyaset tekip etmeleri

vergilerin tebeanın Ödeme kabiliyetlerine göre tertip edilmiş olması ve bilhassa mutaassıp ortodoks olan Balkan halkını katolik mezhebine girmek için ölümle tehdit edenlere karşı Türklerin bu* ralardaki unsurların dinî ve vicdanî hislerine hürmet göstererek bu ince ve hassas noktayı umde olarak kullanmaları, Balkanlıların katolik

tazyikine karşı Osmanlı idaresini bir kurtarıcı olarak karşılamalarına başlıca sebep olmuştur.

Yukarıki sebeplerden başka Balkan istilâsının sür'atle gelişmesinde ve istikrarında, asırlarca evvel Balkanlara gelerek yerleşen ve daha sonra hıristiyanlığı kabul etmiş olan Peçenek, Kuman, Gagavuz ve Fardar'larm da ayni ırktan bulunmaları sebebiyle bunların istilâyı kolaylaştırmakta müessir olmaları da ihtimal dahilindedir [244]. îşte bundan dolayıdır ki müslüman ayağı basan ve yerleşme siyaseti takip edilen Balkanlarda Türk idaresine karşı hemen hiçbir halk ayaklanması olmamış ve hattâ Osmanlıları Balkanlardan çıkarmak istiyen Haçlı seferlerinde bile böyle bir hareket görülmemiştir.

Türklerin Balkanlardaki bu âdilâne ve kendi hesaplarına pek şuurlu ve halkı memnun bırakmış olan hareketleri meydanda dururken, sür'atle ilerlemiş olan Balkan istilâsını bir türlü hazmedemiyen bazı garezkâr tarihçilerin taassup tesiriyle kaleme alınmış yazılarını bir tarafa bırakarak Türk istilâsı esnasında insaflı tarihçiler tarafından yazılmış olan eserleri tetkik edecek olursak, kendi tarafımızdan hiçbir delile hacet kalmadan o eserlerin kayıtlariyle vaziyetin, Osmanlı Türklerinin lehine olduğunu bütün çıplaklığıyle görürüz.

Osmanlı istilâsının en bariz vasfı, gelişigüzel sergüzeşt ve çapul şeklinde değil, bir program altında şuurlu bir yerleşme halinde tecelli

---

[244] Peçenek Türkleri, Tuna'nm Balkan yakasındaki yani Kuzey Bulgaristan'la, Sofya, Niş ve havalisine yerleşmiş olup onbirinci asırda buralarda bulundukları görülmektedir; Bulgarlar'la iyi münasebette bulunan Peçenekler sonraları Kuman Türkleri tarafından mağlûp edilmişler ve onların arasına katılarak kaybolmuşlardır.

Kumanlar, Balkan'a yerleşmiş olan Türklerin en kudretlilerinden olup Boğdan ve Ulahya yoluyla Tuno'yı geçmişler ve Peçenekleri mağlûp ettikten sonra evvelâ kuzey Bulgaristan'a ve daha sonra güneye doğru inerek yerleşmişlerdir; bunlar hıristiyanhğı kabul eylemişlerse de lisanlarını muhafaza etmişler ve dağıldıkları mıntakalara da coğrafî isimlerini vermişlerdir; meselâ Makedonya'daki Komanova, Sofya'da. Komaniçe ve Nevrekop'da Komanca ve Kesriye'&t Komaniçeve gibi mevki ve köy isimleri bunlardandır.

Bulgarların tarihi isimli meşhur eseri yazmış olan Jireçek, Gagavuz denilen Türkleri Kumarlardan saydığı gibi Istoyan Cansızof da bu Gagavuz'ları Anadolu Selçukluları zamanında bu kıt'adan Sinop yoluyla Dobrice'ye geçmiş olan müslüman Türklerin sonradan hıristiyan olmuş evlâdları olduğunu sanmaktadır. Sorguç ismi de verilen Gagavuzlar Dobrice ve havalisinden başka Edirne merkez kazasiyle Havza ve Zihne kazalarında da bulunmuşlardı; evlerinde Türkçe konuşan ve fakat kilisedeki ibâdetlerini Rumca yapan Gagavuzlar, Osmanlı'lardan evvel Balkan'a yerleşerek mevcudiyetlerini zamanımıza kadar muhafaza eden ve dillerini kaybetmiyen yegâne Türk unsuru olarak kalmışlardır.

Vardar Türkleri, imparator Teofil (829—842) tarafından Selanik ile Vodine arasına ve Vardar nehri civarına iskân edilmişler ve sonra hıristiyanlığı kabul etmişlerdir. Meşhur Vardar nehri yüzyıllarca ve bâlâ bu ismi taşımaktadır (Bu not, Jireçek'in Almanca Bulgarlar tarihfnden tercüme edilerek Cansızof tarafından Tarih-i Osmanî Encümenine gönderilmiş ve Encümenin mecmuasında neşredilmiştir; sene 3, s. 1076). Jireçek'in 1876'da Prag'da basılmış olan bu Geschichte der Bulgaren isimli eseri Kurumumuz tarafından Türkçeye çevril-tilmektedir.

etmiş olmasındadır; bu da işgal edilen yerlerdeki halkın hoşnutluğuna ve yeni idareden memnun olmalarına isti-nad ettirilmiştir. îşgal programının umdelerinden biri de yeni elde edilen stratejik yerlere ve büyük, mühim şehir ve kasabalara Anadolu'dan göçmenler getirtilerek yerleştirmek olmuş ve elde edilen topraklar da mîrî (devlete aid) mülk ve vakıf suretiyle muhtelif kısımlara ayrılıp şehir ve kasabalarda derhal ilmî ve içtimaî müesseseler vücuda getirilmiştir. Bu isabetli siyaset gerek Anadolu ve gerek Rumeli'nin istilâsında o kadar meharetle tatbik edilmiştir ki halk yeni idareyi yadırgamadıktan başka gösterilen muamele ve müsamahadan memnun ve müteşekkir kalmışlardır; mutaassıp bir katolik olan Macar kiralı Layoş (Lüdvig) kuzeyden Papa'mn teşvikiyle Balkanlara inerek Bulgaristan ve Balkanları ve Bogomil mezhebinde olan Bosna'yı katolik mezhebine sokmak için ortalığı kana boyamak suretiyle vicdanlara tahakküm etmek isterken, güneyden kuzeye doğru çıkmakta olan Sultan Murad da vicdan hürriyetine, şefekat ve adalete dayanarak Rumeli'ye yerleşiyordu. Bu husus hakkında Gibbons, Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşu isimli eserinde şunları yazıyor :

"... Osmanlıların tesamuhı (müsamahaları) ister siyaset, ister halis insaniyet, isterse lâkaydi neticesi ile meydana

gelmiş olsun, şu vakıaya itiraz edilemez H^OsmanMar man içinde milliyetlerini tesis ederken dinî hürriyet umdesini temel taşı olmak üzere vazetmiş ilk millettir; arası kesilmiyen yahudi tâ'zibâtı ve engizisyona resmen muavenet mesuliyeti lekesini taşıyan asırlar esnasında hıristiyan ve müslümanlar, Osmanlıların idaresi altında ahenk ve vifak içerisinde yaşıyorlardı..." [245].

Görülüyor ki yeni doğan Osmanlı devletinin süratle genişlemesinde, denizi aşarak Balkanları işgalinde yalnız fütuhatın ve devletler arasındaki ihtilâflardan istifadenin ve siyasetteki meharetin değil, aym zamanda yukarıda gösterdiğimiz manevî sebeplerin de tesirleri vardır. Ancak bu sayededir ki Türkler Rumeli'de işgal ettikleri geniş ülkeleri bir avuç kuvvetle elde tutmuşlardır ve yine bu sayede Timur'un sademesiyle Osmanlı devleti Anadolu'da parçalandığı halde Rumeli'de dimdik durmuştur.

XV. yüzyılın ilk yarısı içinde (II. M ur ad zamanında) Rumeli'yi

[245] Türkçeye çevrilmiş nüsha, s. 63.

gezerek Türklerle diğer Balkan hıristiy ani arının içtimaî vaziyetleri hakkında bir mukayese yapmış olan ve Türklerin her hususta Balkanlılardan üstün olduklarını gösteren Bertran-don de la Broquiere şunları söylüyor:

"... Büyük bir refah içinde bulunan Türk köylüleri, hıristiyan köylülerin çoğunun aksine olarak hiçbir zaman yabn ayak gezmezler, dizlerine kadar çıkan sarı çizme giyerler; Türkler erken kalkar ve işlerine erken giderler; sükûnet ve büyük bir gayretle iş görürler; Rumlar, Sırplar ve Bulgarların aksine olarak Türkler, evlerinin kendilerine mahsus olan kısmında ehlî hayvan bulundurmazlar; hiçbir Türk temizce yıkanmadan evinden çıkmaz; bir hayvanın yediği yemeği bir Türk yemez; bir tavuk kesmek istediği takdirde bile onu bir müddet temiz yiyecekle besler; merhamet sahibi olan Türk, harpte mecburiyet altında insan öldürür; tabiateiî sükûtî olmasına ve çalışmakla sertleşmiş bulunmasına rağmen şiir kabiliyeti yüksek, ilme meyil ve istidadı çoktur...".

Bunları söyliyen seyyah, ahlâk bakımından da Türklerin Balkanlılardan üstün olduklarını şöyle anlatıyor;

"... Türkiye'de giriştiğim her iş ve bulunduğum her münasebette Türklerde Rumlara nazaran çok daha fazla arkadaşlık duygusunun mevcut olduğunu gördüm ve Türklere Rumlardan ziyade îtimad ettim" dedikten sonra:

"Gerek şehirde, gerek köyde Türkler kuvvetli, cengâver, kanaatkar işçi, namuslu tüccar, sadık arkadaş ve himaye edici efendilerdir; kısaca, doğru ve samimî kimseler...".

îşte Balkanları istilâya başliyan küçük Osmanlı Devletinin manevî ve içtimaî cephesi de böyle idi; bu karakter ve manevî cephe, devletin şuurlu siyaseti ve azim ve irade kudretiyle bir ahenk teşkil edince bunun neticesinin ne olabileceğini yine Osmanlı tarihi gösteriyor. Bunun için Gibbons'un Osmanlılardan bahsederken "yeni bir millet teşekkül ediyor" demesi çok yerinde kullanılmış bir tevcih olup hâdiseler de bu sözün mâ'kesidir. [246]

[246] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 181-186

OSMANLILARIN BALKAN DEVLETLERİ VE PRENSLİKLERİ İLE MÜNASEBETLERİ

Osmanlı devletinin İslâm devletlerinden Memlûktular, Akkoyunlular ve Trabzon tmparatorluğuyla olan münasebetleri tarihimizin ikinci cildinde gösterilmiş olduğundan o cilde müracaat edilsin. [247]

Osmanlı - Bulgar Münasîbetlerî

Türklerle aynı kökten olup İslâv kültürünü kabul etmiş olan Bulgarlar [248] beşinci asırda Ural havzasından Tuna kenarına gelerek bir devlet kurmuşlar ve Asparuh adındaki kral zamanında Mizya'ya kadar hudutlarını genişletmişler ve îslavlaşarak hıris-tiyankğı kabul etmişlerdi. Bir zamanlar Bizanslıların nüfuzu altına girmiş olan Bulgarlar 1186'da Romanya'da büyümüş olan Bulgar Boyarlarından Petro (Kolo Piyer) ve As en isimlerinde iki kardeşin Romen-lerin de gayretiyle Bulgar - Ulah Devletini kurmuşlardı Yeni krallığın merkezi Tırnova idi. Bu iki kardeşten U96'da evvelâ Piyer ve sonra Asen rumlarm entrikalariyle katledildiler; nihayet bu devlet Jan Asen'in 1241 de ölümü üzerine dahilî mücadeleler yüzünden zayıf düşmüş, evvelce Trakya ve Makedonya'yı işgal etmiş olan Bulgar-Ulah Devleti, mücadeleler yüzünden bu iki mıntakayı iznik Rum İmparatorluğu'na terke mecbur olmuştu.

Bulgar Çan Svetsîav, Bizans'ın zaafından istifade ile 1301'de

---

[247] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 187

[248] Bulgaristanda oturan Bulgarların menşei meselesi son zamanlarda bilhassa Macar âlimlerinin tedkikleri ile iyice aydınlatılmış bulunuyor. Bu tetkiklere göre Bulgarlar Mete (Mo-tun) devrinde (M. Ö. 210-174) Hun devletine tâbi Ting-ling'ler ile alâkalı olup bu sonuncular da Onogurlardandır. Bunların V. yüzyılda Ogur-Macarlar ile birlikte Kafkas dağlan, civarına geldikleri ve Avrupa Hunlarının şark zümresine dahil bulundukları zannolunuyor. 460'tan sonra Azak denizi ile Karadeniz mıntıkasında bulunan bu zümreye Ogur, Onogur, Şaragur, Uturgur ve Kutirgur'lann dâhil bulunmasına ve ayn ayrı siyasi hayat sürmelerine rağmen müştereken. Bulgar ismini taşıdıkları görülmektedir. 583 senelerinde adı geçen Utigurlann, Dulo ailesine mensup Kubrat'm idaresi altında birleşerek tedricen Kutigurları da kendi hâkimiyetleri altına aldıkları ve böylece Bulgar birliğinin vücuda geldiği biliniyor. Kubrat devrinde (583-612) Turla (Dnestr) ile özi arasındaki sahayı işgal eden Bulgarlar üç gruba ayrılmış ve her gurubun başına Kubratm bir oğlunu geçirmişlerdir. Bunlardan Aspruhun idaresindeki-Bulgar birliğine dabil-esas Bulgar kütlesi) Kubrat'ın Ölümünden sonra Hazarların tazyikiyle Turla havzasına gelmiş, nihayet Bizans imparatorluğundan Tuna mansabına yerleşmek müsadesini almıştır. VII. yüzyıl sonunda bu Bulgarlar Bizans ile yaptıkları mücadeleler neticesinde şimdi Bulgaristan olarak tanınan araziye yerleşmişler, IX. ve X. yüzyıllarda da î slâvlaşmıslardır.
Bu bususta fazla malûmat almak için bk. İslâm Ansiklopedisi, 20. cüz (tst. 1944), s. 796-8.

Karadeniz bölgesindeki yerlere tecavüz ederek Tunca nehrinden denize kadar olan Emine Balkanı cenubundaki Yanbolu, Misivri, Ahyolu ve Süzebolu'yu almıştı. Bulgarlar, Bizans'taki taç kavgaları esnasında Genç Andronikos tarafını tutmuşlar ve Sırplarda İhtiyar Andronikos'u yardım etmişlerdi.

Svetslav'dan sonra çar sülâlesi inkıtaa uğramış ve Boyarlardan, Bulgar kırallığına intihap edilmiş olan Vidin prensi Mi-hal [249] bir zaman İstanbul'u almak hülyasiyle uğraşmış ve nihayet 1330 haziranda Sırplarla yaptığı Velboj (Köstendil) muharebesinde mağlup ve maktul düşmüştür.

Çar Mihail'in ölümünden sonra galip gelen Sırp kiralı tstefan Uroş, derhal, Mihail'in eski karısı ve kendisinin kız kardeşi olan Anna'yı Bulgarlar'm hükümet merkezi olan Tırnova'ya, getirterek onun oğlu ve kendisinin yeğeni ikinci Şişman'ı kıral ilân ettirmiş ve Mihail'in yeni karısı ve Bizans tm-paratoru'nun kızı olan Teodora'yı kaçırmıştır.

Dayısı İstefan Uroş'un gayretiyle kıral olan II. Şişman zamanında Bulgaristan'da karışıklık devam etti, Emine Balkanının cenubundaki bazı şehirler yani evvelce Bizanslılardan alınmış olan Yanbolu, Aydos, Ahyolu, Misivri yine onların eline geçmişti. Bu karışıklık esnasında bizzat boyarlar tarafından yapılan bir ayaklanma neticesinde Şişman ile validesi kaçırıldı ve maktul Çar Mihal'in yeğeni ve Ulah prensi tvanko Basa-raba'nm damadı olan Ivan Aleksandr, Çar seçilerek Asen lâkabını aldı (1331).

îvan Aleksandr, Sırplarla iyi geçinmek istedi ve kız kardeşini Sırp kiralı istefan Duşan'a verdi; 1333'de Bizanslılara galebe çalarak onların eline geçmiş olan yukarıda adları geçen şehirleri geri aldı ve büyük oğlu Mihal Asen'i de imparatorun kıziyle evlendirdi.

Osmanklar Rumeli'ye geçtikleri sırada, Bulgar çarlığında tvan Aleksandr Asen bulunuyordu. Türkler tarafından Edirne ile Filibe'nin zabtı Bizansblara karşı büyük bir darbe olduğu gibi Bulgarları da endişeye sevketmişti; hattâ bundan dolayı harekete geçen Aleksandr,

[249] Bu Mihail'in babası boyarlardan Şişman adında biri olup Sırp kiralı Milutin de, Mihail'in kayın babası idi. Bulgar kiralı olan Svetsîav 1322'de ölmüş ve yerine geçen oğlu ikinci Jorj Terteriz bir sene sonra vefat ettiğinden Bulgaristan büyük bir kargaşalığa düşmüş ve Misivri"den îslimye'ye kadar olan yerler yine Bizanslı'lara geçmişti. Yukarı Tunca vadisinde Svetslav*ın kardeşi Voyslav, merkezi olan Kop sis* de müstakil bir prenslik vücuda getirmişti; nibayet Bulgar boyarları 1323'de Mibail'i Çarbğa seçmişlerdir ki Osmanlı istilâsı esnasında bunun yeğeni olan Aleksandr'ın çocukları kıralhkta bulunuyorlardı.

1362 ile 1363 arasında Osmanlıların zabtettikleri Kırkkilise (Kırklareli), Midye, Pınarhi-sar ile Fize'yi geri almağa muvaffak olmuştu. Mücadeleci olan Çar Aleksandr'ın Osmanlılarla uğraşacağı anlaşılıyordu; Fakat 1365 tarihinde vefatı, Bulgaristan istilâsını kolaylaştırmıştı.

Aleksandr vefat eder etmez Bulgar devleti derhal parçalandı; Aleksandr'ın bazı Osmanlı tarihlerinde Sosmanos da denilen küçük oğlu ve veliahdı Şişman1 devlet merkezi olan Tırnova ile Silistre, Niğebolu, Yanbolu, Sofya yani kısmen Tuna boyunda ve Orta ve Güney Bulgaristan ve Trakya'da Osmanlıların işgaline uğrayan yerlere sahip bulunup Çar unvanını almıştı. [250]

İki Kardeş Mücadelesi

Aleksandr'ın, Eflâk prensesi olan ilk karısından doğan ve Şişman'dan büyük olan diğer oğlu tvan Stratişimir'in merkezi Vidin olup müstakil bir halde idi. Bu, Batı Bulgaristan'da bazı yerlere sahip bulunuyordu. Aleksandr'm oğlu olmıyan fakat yine Bulgar despotlarından bulunan Dobrotiç ise Varna'dan kuzeye doğru Dobrice taraflarında hükümet sürmekte olup merkezi bir aralık Varna idi [251]. Bu üç prenslikten başka Doğu Makedonya'nın kuzey kısmı ise müstakil surette aslen Sırp hanedanından olan Prens Kostantin tarafından idare edilmekte idi; bunun merkezi Vel-buzd olup sonra buraya kendi adına göre Kostendil denilmişti [252].

---

[250] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 187-189

[251] Dobrotiç macera peşinde koşan bir prens olup Karadeniz'de donanması veya korsan gemileri vardı. Merkezi evvelce Varna idi. Emmona yani şimdiki Emine burnu bölgesi ile Misivti yakınındaki Kozyak (Kozak köyü) kaleleri de buna aitti; fakat sonra buraları, Varna da dahil olmak üzere, Çar Aleksandr ailesine geçmişti. Dobrotiç, Bozcaada meselesinden dolayı kendisine İltica etmiş olan adanın müdafii Civanı Muazzo'yu himaye etti. 1374 senesinde Trabzon imparatoru Andronik o s Komneno s'u indirerek onun yerine beşinci Yuannis Paleologos'un oğlu ve kendi damadı olan MihaiFi Trabzon'a, imparator yapmak istemişti. Kendi idaresindeki yerleri Bulgar kilisesinden ayırıp İstanbul patrikliğine bağlamıştı; Dobrıca ismi kendi adından kalmıştır. Karadeniz'de kolonileri olan Cenevizlilerle çok çarpışmıştı; fakat 1385*de Cenevizlilerle barıştıysa da az sonra vefat etmiştir. Yerine geçen oğlu tvanko 27 Mayıs 1387'de Cenevizlilerle bir ticaret muahedesi yapmıştır. Bunun memeleketi 1388 de Candarh zade Ali Paşa'nın Bulgaristan'ı işgali esnasında Cenevizlilerle dost olan Türklerin işgaline uğramadı; tvanko'nun 1389'daki Kosova muharebesinde asker verdiği anlaşıbyor.

[252] Bulgaristan Makedonyası'nd» bulunan Konstantin Bulgar prenslerinden olarak gösteriliyorsa da hakikatte Sırptır. Bundan evvel Kuzey Makedonya'da SevastokratÖr rütbesinde olan babası Deyan ölünce validesi Çariçe Odok-siya üç oğlu ile Kostendil, Kumanova, Kratova, Iştip, Ustrumca, Petriç ve hava-lisinde hüküm sürüyorlardı; zengin madenlere sahip idiler. Türklere vergi ve asker veriyorlardı; 1379'dan itibaren Kostantin tek başına idareyi eline almış ve Ölümüne kadar Osmanlılara sadıkane bağlı kalmıştır;

Osmanlı istilâsı sırasında birbirlerine düşman olan Alek-sandr'ın çocuklarında bir mukavemet cephesi görülmüyordu; bunlardan en büyük hisseyi Şişman almış olduğu gibi devlet merkezi de onun elinde bulunuyordu; bu hanedanın beşiği olan Vidin, her ne kadar Stratişimir'e düşmüşse de bu, büyük bir parçaya sahip olan ve babası tarafından veliahdhğa lâyık görülen kardeşine karşı haset ediyordu; hattâ Stratişimir, Osmanb hâkimiyetini kabul ile biraderi Şişman'a karşı kayın biraderi Eflâk prensi Layko (Vladislav) ile, damadı Bosna kiralı Tvart-ko'ya güvenmiş, Şişman'ın elinden Sofya'yı almış ve yine biraderi ile mücadelesinde Osmanlılarla da anlaşmak istemişti; fakat bu ittifakın akdinden evvel Balkanlara göz dikmiş olan Macar kiralı Layoş (Ludvig) buralara inmek için 1365 yazında Stra-tişimir'in elinde bulunan Vidin şehrini almış ve kıral ile ailesini esir ederek Hırvatistan'a yolladıktan sonra [253] Vidin'in muhafazasını da Erdel voyvodası Dionisiüs'e havale etmişti. Bundan başka mutaassıp bir katolik olan Macar kiralı bura halkını katolik yapmak için zorlamış ve iki yüz bin Bulgari, Ortodoksluktan çıkarıp zorla katolik yaptırmıştı; Bulgaristan'a gelen rahiplerin mezalimi korkunç bir şekil aldığından bu vaziyetin devamına artık tahammül edemiyen Batı Bulgarları, 1369'da kıral Şişman ile Eflâk prensini kendilerini kurtarmağa çağırdıkların» ~dan, Macarlar Vidih'den atılarak katolik rahipleri de katledilmişlerdi; fakat 1370'de Vidin'e giren Layoş bu harekete karşı müthiş surette intikam almıştı.

Vidin'in zaptı kiralın yapacağı haçla seferleri için mühim bir nokta idi. Daha sonraki tarihlerde Eflâk prensi Vladislav veya Layko'nun gayretiyle kurtanlan Vidin, Stratişimir'e verilmiş ve o da Macarların hâkimiyetini kabul ile Layko'nun hemşiresinden doğan iki kızını Macar kiralına rehin yollamıştı.

Çar Şişman, hükümdarlığından az sonra (1367'de) Osmanlılara karşı yardım istemek üzere Avrupa'ya gidip oradan dönen imparator Yuannis'i —ihtimal ki onun makamına göz dikmiş olan Andronikos'un teşvikiyle— hapsetmiş, fakat imparator Yuannis'in dayısı Savua kontu Amade e, Fransız ve İtalyan şövalyeleri ve bir donanma ile 1366'da

---

Kostantin 1394 senesi sonbaharında Yıldırım Bayezid'in bizzat Eflâk üzerine yaptığı seferde vukua gelen muharebede yine kendisi gibi Osmanlı hizmetinde bulunmuş olan Makedonya Sırp beyi Marko Kraliyeviç ile beraber maktul düşmüşlerdir.

[253] Stratisimir'in karısı, Eflâk prensi Aleksandr'm kızı olup bunlar dört yıl Hırvatistan'da kalmışlardır.

İstanbul'a, hareket ederek 23 ağustosta Gelibolu'yu zaptetmiş ve sonra İstanbul'dan Karadeniz'e hareketle Süzebolu, Ahyolu ve MisivrVyi almış ve Varna üzerine yürüyüp orayı alamamış ise de Çar Şişman'la yaptığı mütareke ile Yu annis'i serbest bıraktırmıştı; yine aynı sene içinde (1367) Şişman Türklerle birlik olarak Vidin üzerine sal-dırdıysa da Stratişimir'in kayın biraderi Eflâk prensi Layko ile Kaçarlardan yardım görmesi üzerine geri atılmıştı.

Daha sonraki tarihlerde Eflâklılar, Şişman'ın idaresindeki Bulgaristan'ı tehdîd ediyorlardı. Hattâ 1373'de Eflâk prensi Layko, Şişman'a aid olan Niğebolu'yı işgal eylemişti. Cenuptan Osmanlılar tarafından sıkıştırılmış olan Bulgarlar ise Trak-ya'daki yerlerden uzaklaştırılmışlardı. Yan&o/u'nun Timurtaş Paşa tarafından zabtı üzerine Şişman, Osmanlı himayesini ve asker vermeği kabul eylemiş ve kız kardeşi Mara'yı Murad Hüdavendigâr'a vermişti (Takribi tarih 1370) [254]. Şişman, Osmanlı hânedaniyle akraba olmasına rağmen, kat'i bir programla hareket eden Türklerin istilâsının önüne geçememiş, Eski Zağra alınmıştı (1371). Bundan başka Bulgaristan, iki kardeş arasında da mücadele sahnesi olmuştu; Stratişimir, elindeki yerlerin ruhanî idaresini Tırnova patrikliğinden ayırarak İstanbul patrikliğine bağlamıştı; bundan başka Stratişimir, 1371'de Şişman'ın elinden Sofya'yı almışsa da daha sonraları burayı terke mecbur olmuştu. Srtatişimir, biraderine karşı olan bu mücadelelerinde Eflâk prensinden yardım görüyordu. [255]

Çandarh Zade Ali Paşa'nın Bulgaristan'ı İstilâsı

Artık istiklâline sahip olmıyan Bulgaristan onu tekrar elde etmek için fırsat kolluyordu; o da bilhassa Türklere karşı yapılan Bosna Sırp, Hırvat ve Arnavutluk ittifakına girmek istiyorsa da açıktan açığa bunu yapmağa cesaret edemiyordu; fakat Şişman'ın bu ittifaka girmek istediği ve zamanını beklediği Sultan Murad'ın gözünden kaçmadı; bunun üzerine Osmanlılarca, Ploşnik mağlûbiyetini müteakip Bulgarların ittifaka girip fi'lî harekete geçmelerinden evvel

[254] Jireçek, Bulgarların tarihi isimli eseri. Hammer ise Halkondirden naklen Şişmandın kendi kızını verdiğini yazıyor.
[255] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 190-192

Bulgaristan'ın işgaliyle bu devletin harb harici bırakılması münasip görülerek vezir-i âzam Çandarh zade Ali Paşa, otuz bin kişilik bir kuvvetle ve süratle Bulgaristan'a yürüdü (1388) ve Aydos yakınından Balkan'ı aştı. Timurtaş Paşa zade Yahşi Bey tarafından bir baskınla Pravadi alındı; daha sonra Şumnı ile civarındaki kaleler elde edildi. Tırnova kısa bir dayanmadan sonra zabtedildi; kıral Şişman, erzak ve mühimmatı yolunda olan ve müstahkem bulunan Niğebolu^ya kapandı ve burada mukavemet gösterdi; buranın düşmesi uzun sürebilirdi. Ali Paşa, padişahı yardıma çağırdı; büyük bir ordu ile gelen Murad, Bulgar Cariyle anlaştı. Bu anlaşma mucibince birikmiş olan vergilerini verecek ve Silistre müstahkem kalesini teslim edecekti. Murad, dönünce Şişman, Silistre*yi vermek istemedi; fakat Şumnı ve geçitlerini henüz terk etmemiş olan Ali Paşa, yalnız Silistre'yi değil bura-siyle beraber Rusçuk ile Niğebolu arasındaki yerleri de alarak Şişman'ı kayıtsız, şartsız teslim olmağa mecbur etti.

Kıral, karısı ve çocuklariyle beraber pâdişâhın karargâhına getirilerek afvedilip tekrar vergiye bağlandı ve Tırnova ile beraber bir kısım yerlerine sahip oldu; fakat Rusçuk ve Silistre ve diğer bazı kaleleri Osmanlılar almışlardı; işte bu 1388 harekâtiyle Bulgarların iyice kolu kanadı kırıldığından Osmanlılar aleyhindeki Balkan ittifakına bilfiil dahil olamamışlardır [256].

Bulgarıstan'ın Tamamen İşgali

1392 senesinde Macar kiralı Sieismund, Bulgarların hâmisi sıfatiyle ve kıral Şişman'la gizli muhaberesi üzerine Bulgaristan'a gelmiş ise de mağlûp olarak çekilmişti; Şişman'ın bu vaziyetini haber alan Yıldırım Bayezid, ikinci bir taarruz vukuunda Bulgarların Macarlar'la beraber hareket edebileceklerini düşünerek bu kırallığı ortadan kaldırmağa karar verdi ve 1393'de büyük oğlu Süleyman Çelebi kumandasiyle sevkettiği kuvvetler, üç ay muhasaradan sonra 17 Temmuzda Bulgar başkenti olan TırnovcCyı aldılar. Bu arada Bulgar

[256] Bulgaristan'ın istilâsı esnasında Osmanlı hükümeti oradan bazı Bulgar ailelerini Anadolu'ya nakl ve iskân etmişlerdir; meselâ Mihaliç nahiyesi köylerinden "Karye-i Bulgarlar Rumeli'den sürgünlerdir*1^* "Karye-i Kurşunlu Rumeli'den gelmiş kâfirlerdir" gibi Tahrir defterlerinde bazı kayıdlar görülüyor (III No. Bursa tahrir defteri 179, b).
Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 192-193

patriği de esir edildi. Şişman'ın âkibetî ise kat'î olarak bilinmiyor [257]. Osmanlıların, Bulgar kırallığını tamamen ortadan kaldırmaları üç sene sonra vukua gelen Niğebolu muharebesi sebebiyle tam zamanında yapılmıştır. Kıral Şişman'-ib oğlu Aleksandr müslüman olmuş ve sonra Yıldırım Baye-zid tarafından birinci defa zabtedilen Samsun sancak beyliğine tâyin edilmiştir. Aleksandr, Saruhan (Manisa) sancak beyi bulunurken Şeyh Bedrettin'in adamlarından Börklüce Mustafa isyanını bastırmağa memur edilmiş ve muharebe esnasında maktul düşmüştür.

Vidin'de bir Osmanlı vassab olarak kalmış olan ihtiyar Stratişimir ise Niğebolu harbinden evvel Haçlılar tarafına geçip onlara sadakatle hizmet edeceğine yemin eylemişti. Niğebolu muz af feri yetinden sonra Vidin artık doğrudan doğruya Türk idaresine alınmış ve Niğebolu^ dahi Türk sancak beyi Vidin*î kendisine merkez yapmıştır. Bu sırada Stratisimir'in oğlu Konstantin. Sırp despotu îstefan'ın yanına kaçarak 1422 senesinde orada ölmüştür.

Jireçek'in Geschichte der Bulgaren (Bulgarların tarihi) isimli eserine göre (Prag 1876) XIV. yüzyıldaki Bulgar kurallarının şeceresi : [258]

Sırp Kırallığı

İslâv ırkından olan Sırplar, Bizans arazisine tecavüz eden Avarlara karşı imparatorluk tarafından yedinci asırda hududa yerleştirilmişler ve sonra orada bir devlet kurmuşlardır. Sırbistan'ın ehemmiyeti onüçüncü asrın ortalarından itibaren artmağa başlamıştır; Sırp kiralı îstefan'ın halefleri birinci Uroş (1243—1276) ve Draguten (1276—1282) zamanlarında Sırbistan, hatırı sayılır bir Balkan Devleti olmuş ve Bulgarlarla Bizanslıların zararına olarak büyümüştü; 1282 de yukarı Vardar vadisi ve sonra da Üsküp elde edilmiş ve bunlardan başka bir aralık 1283'de Serez ve Hristopolis mıntıkaları alınmak suretiyle denize inilmiş ve daha sonra da Ohri^ Prespe ile Doğu Makedonya ve

[257] Jireçek'in kaydına göre, Bulgar vekayinâmesi, Kıral Şişman'ın 3 Haziran 139.S senesinde pâdişâhın emriyle öldürüldüğünü yazmaktadır. Şildber-ger'den naklen Iorga ise Şişman'ın esir olup mahpus iken aynı sene, aynı ay ve aynı günde eceliyle öldüğünü ve oğlu Aleksandr'm müslüman olarak Samsun sancak beyliğine tâyin edildiğini beyan etmektedir.

[258] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 193-194

Arnavutluk istilâ olunmuştu (1296).

Sırp kırallığınm bu işgal ve istilâsı zayıf bir halde bulunan Bizans İmparatorluğu tarafından ister istemez kabul olunduğu gibi imparator II. Andronik, kızını Sırp kiralı Miloten'e vererek onunla akrabalık tesisini de muvafık bulmuştu (1298).

Osmanlıların gasıp imparator Kantaküzen'e yardım etmek üzere Rumeli'ye ilk geçişlerinde Miloten'in torunu ve Istefan Uroş'un (1321 — 1331) oğlu olan meşhur İs tef an Duşan (1331 — 1355) Sırp kiralı bulunuyordu; D usan, babası Uroş'un zamanında Bulgar Çan Mihail ve müttefikleriyle yapılan ve Mihail'in ölümüyle neticelenen Velbujd muharebesinde nam almıştı; bu Velbujd veya Köstendil muharebesi Sırplara Köprülü (Veles) ile Prosek ve îştip'i kazandırmıştı (28 haziran 1330). Uroş bu galibiyet tadını az sürdü; çünkü kendisi barış ve sükûn tarafdarı idi; fakat Sırp boyarları yani beyleri muharebe istiyorlar ve kiralın yerine oğlu Duşan'ın, gelmesini arzu ediyorlardı. Bundan başka Duşan'ın babasına karşı itimadı yoktu; çünkü kendisini verasetten mahrum bırakarak Bizanslı prensesten doğmuş olan diğer oğlunu kıral yapacağı zannında idi. Bundan dolayı boyarlarla birleşmiş olan Duşan, babası Uroş'u hal' edip boğdurduktan sonra kıral olmuştu. Bu sırada Sırp hududı, kuzeyde Tuna ve Sava'dan, güneyde îstrumca ve Pir/epe'ye, batıda Bosna'dan Rilo dağına, ve tstrumd'ya kadar uzanmakta idi; fakat bundan sonra Sırbistan, Duşan zamanında, en parlak devrini yaşadı ve onun hayatı müddetince sözü geçen ve bütün Balkanlarda büyük nüfuzı görülen bir Balkan devleti oldu. [259]

Duşan ve Büyük Sırbistan

îstefan Duşan 1334'de Batı Makedonya'yı ve sonra, Draç müstesna olarak, Arnavutluk'tan Avîonya'ya. kadar olan yerleri ve Lâtin olan Anju'larla Bizanslılardan da Yanya ve havalisini almıştı (1340). Makedonya'ma Selanik ile Halkidikya yarımadasından maada yerleri de Sırpların ellerine geçmişti. Sırp hududu doğuda Trakya hududuna kadar devam ediyordu; bu suretle 1340'da aşağı Makedanya'nın işgaline başlıyan Duşan, hududunu Balkanların güney sahillerine kadar uzatmış ve Bulgarlar da Sırplarla ittifak ederek Meriç

[259] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 195-196

nehrine kadar inmişlerdi ki, bu istilâ, Bizans'ın taht ve taç kavgaları zamanına tesadüf ediyordu (1345).

Bu mühim başarılar üzerine kırallığı kendisine az gören Duşan, imparator olmak istemiş ve müttefik sıfatiyle Bulgaristan'ı da nüfuzu altına aldıktan sonra Istanbufı zabt ile burasını büyük Sırbistan împaratorluğu'na merkez yapmak hevesine düşmüştü; arzusunda da haklı idi; çünkü Balkanlarda Draç, Selanik, Kavala limanlariyle Mora ve Doğu Trakya istisna edilecek olursa yarımadanın mühim bir kısmı ya doğrudan doğruya veya müttefik olarak hâkimiyetini tanımak suretiyle ona tâbiydi ve bu tarihlerde Bizans İmparatorluğu da dahilî mücadelelerle yıkılmakta ve yıpranmakta bulunuyordu; işte bu haller Duşan'a ümit vermişti. Bundan dolayı uzun bir muhasaradan sonra Serez'i almış ve 1346'da Sırpların ve Rumların imparatoru olarak Sırp Patrikliğine tâyin ettiği başpiskopos ile Tırnova Patriği'nin elleriyle üsküp kilisesinde taç giymiş ve İstanbul'dan ayrı olarak İpek kasabasında bir patriklik tesis etmişti. Duşan'm bu hareketi üzerine İstanbul Patriği kendisini aforoz etmiş [260] ve bu hal Bizans'ta telâş ve heyecan uyandırmıştı.

Duşan'm İstanbul'u denizden kuşatacak donanması olmadığından, bunu temin için Venediklilerle anlaşmak istediyse de siyasî meşguliyetlerinden dolayı Venedik Cumhuriyeti, özür dilemekle beraber, bir taraftan Duşan'm bu arzusunu alkışlamış ve 1348'de ona evvelâ üç, sonra dört kadırga hediye etmiş, fakat diğer taraftan Tesalya'yı almış olan Duşan'ın daha aşağı inerek Ağrıboz'un karşısında bayrağını dalgalandırması cumhuriyeti ihtiyatlı davranmağa sevk etmekte bulunmuştu.

Istefan D usan, IstanbuVı almak emelini tahakkuk etittir-mek için 1346 senesinden beri Bizan'sın imparatorluk mücadelelerinde mühim rol oynıyan Osmanlı hükümdarı Gazi Orhan Bey ile anlaşmak için bir hey'et göndermiş ve kızını da Orhan'ın oğluna vermeği teklif etmişti; fakat bu tehlikeli vaziyeti duyan ve bu sırada Dimetoka'da imparatorluğunu ilân etmiş olan Yuannis Kantagüzen, geri döndükleri esnada D uşan'm elçilerim pusuya düşürüp Öldürtmüş ve Duşan'ın, Orhan'la anlaşma teşebbüsü bu kadarla kalmıştı1. Maamafih Duşan

[260] Bu aforoz meselesi daha sonraları, Sırp despotu Lazar'ra Bizanslılarla anlaşması üzerine kaldırılmıştır

vefatına kadar İs-tanbuVı almak için uğraşmış ve son zamanlarda karşısında ra-kîp olarak Orhan Bey'i görmüştür; Çünkü Bizanslılara yardımı siyasetine muvafık gören Orhan 1353'de oğlu Süleyman Paşa kumandasiyle Rumeli'ye ilk yerleşme geçişini yapmış ve bu hal Duşan'ı telâşa düşürmüş, fakat Türklere karşı kendisini teşci eden Papa, Sırp kiralını Türkler üzerine [261] yapılacak mücadelenin önderi îlân etmişti.

Duşan bir aralık müfrit isteğinden vazgeçerek ortodoks kilisesiyle anlaşmak üzere İstanbul'a bir hey'et gönderdiyse de bu hey'ete, Duşan'ın imparatorluk dâvasını bırakması ve Vardar nehrVnin doğusundaki araziyi terk etmesi şartiyle anlaşmak mümkin olabileceği bildirilmişti. Bu suretle yapılan mukabil teklife hiddetlenen Sırp kiralı, seksen bin kişilik bir ordu ile İstanbul üzerine yürürken hareketinin ikinci günü genç yaşında ölmüş ve İstanbul da tehlikeden kurtulmuştu (20 Aralık 1355). [262]

Sırp Krallığının Parçalanması

îstefan Duşan'ın vefatiyl söz kamaştıran devleti birdenbire par çalanı vermişti. Çünkü Duşan kendisini imparator ilân edince oğlu Uroş'ı da Sırp kiralı yapmış ve elindeki diğer bölgeleri büyük parçalar halinde ban denilen beylerine vermişti; kendisinin Öİü-miyle beraber bu banlar veya despotlar yer yer istiklâle kalkışmışlardı.

Duşan'ın yerine ondokuz yaşındaki oğlu Uroş geçmiş, fakat yukarıda söylediğimiz parçalanma sebebiyle bunun hükümdarlığı bütün memlekette tanınmamıştı. Yeni kıral yaşça küçük, halim ve zayıf idareli bir şahsiyetti; zaten bunun namına Duşan'ın kardeşi Tesalya ve Epir despotu Simeon ile[263] Uroş'un validesi haris Çariçe Helen a hüküm sürmek istiyorlardı. Hattâ Simeon, genç kıral Uroş'u tanımıyarak devlet idaresini bizzat ele almak istemişse de muvaffak olamamıştı; bu halden istifade eden valiler, kendi serbestilerini elde etmek için faaliyete geçtiler; bu yüzden parçalanan Sırp devletinde

[261] Bu Türklerden maksat, Osmanlı Türkleriyle Batı Anadolu'ya yerleşmiş olan Türklerdir.
[262] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 196-197
[263] Tesalya Epir ve Etolya despotu olan Simeon, biraderi Duşan*in ölümü ve büyük Sırbistan'ın parçalanması üzerine Simeon Paleolog Uroş adiyle Sırp ve Rumların imparatoru olarak tac giymişti; çünkü bunun validesi Bizans prenseslerindendi. Simeon 1367 senesinde Epir1 i damadı Tomas'a bırakmış ve 1371 senesinde Ölmüştür. Tesalya'âa. Simeon'un yerine oğlu îvan Uroş geçmişti. Türkler bu îvan zamanında Tesalya*yi ilk defa işgal etmişlerdir, îvan 1410'da piskopos olarak Ölmüştür.

dahilî tefrika meydan almış ve kiralın hüküm ve nüfuzu da kalmamıştı.

Osmanlılar Rodop taraflarından Drama ve Serez'âen itibaren Sırplara ait güney memleketleri işgale başlamışlardı; bundan başka Üsküp, Pizren, taraflarını elde eden Sırp boyarlarından Vukaşin de kıral Uroş'ı tanımıyarak derhal kıralhğmı ilân eylemiş ve kardeşleri Goyko ile Uybyeşa da kendisiyle beraber faaliyete geçmişlerdi (1366). Bunlardan tvan Uybyeşa, biraderi Vukaşin'e tâbi olarak Serez ve Menlik taraflarında bulunup kayın pederi de Drama''da valilik ediyordu; Var dar nehrine kadar Güney Makedonya'da da Bogdan adındaki Sırp beyinin idaresinde bir valilik vardı.

Bunlardan başka Adriyatik sahilindeki Pomarie Sırp kıral-lığı ile Duşan'ın elde ettiği sahalarda birtakım küçük beylikler meydana çıkmış ve bu bağımsızlık cihetiyle de Osmanlı istilâsı kolaylaşmıştı [264]. 1371'de Osmanlı istilâsına karşı koymak üzere Vukaşin'in tertip ettiği Çirmen muharebesi, Sırpların mağlûbiyetiyle neticelenmiş1 ve bu muharebede Uybyeşa ile Goyko Meriç nehrinde boğulmuşlar ve Kıraİ Vukaşin de kaçarken yolda hizmetçisi tarafından öldürülmüş ve Sırpların şark hududu, yani Makedonya, Türk istilâsına karşı açık kalmıştı; bunun üzerine Osmanlılar, İstroma ve Vardar nehirleri civarına ve hattâ Ohri havalisine ve daha içerilere kadar ilk akınlarını yapmışlardır; bu akınlar esnasında Makedonya ile Pizren kıratlıkları kısa bir müddet için Osmanlı himayesinde olarak varlıklarını muhafaza etmişlerdir.

Vukaşin'in yerine geçmiş olan oğlu Marko Kıraliyeviç'in merkezi Pirlepe idi; Kesriye şehri de buna ait iken karısının hiyanetiyle 1380'de burayı Arnavutluk prensi İkinci Balsa'ya kaptırmıştı.

Uroş'un elindeki Kuzey Sırp kıratlığı henüz müstakil bir vaziyette idi; fakat orada da dahilî idare iyi olmayıp Morava ile Tıma'ya doğru Macar hududı yakininde Rodnik bölgesini idare etmekte olan Sırp prenslerinden Lazar Grebliyanoviç ile damadı Brankoviç yarı müstakil surette Morava, tybar ve Zeniça taraflarını ellerinde bulunduruyorlardı; [265]

---

[264] Duşan*ın ölümünden sonra ayrılan prensliklerin mühim bir kısmı Bizans imparatorluğundan alınan doğuda SerçzMen başlayarak batıda Pindüs ve Şardağı arasında îdi. Daha Ötede Adriyatik denizine doğru Arnavutluk ve Karadağ kısımlarında da ayrı prenslikler vardı.

[265] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 197-199

Sırp Despotu Lazar Zamanı

Kıral Uroş 1367Me evlâd bırakmadan ölünce, yukarıda adı geçen Lazar, kıratlığa intihap öedilmiş, fakat kıral adım almıyarak despot ve prens ünvaniyle bir kısım beyleri etrafına toplamıştı. Lazar daha evvel, yani 1356'da Uroş'un sarayında bulunmuştu. Yine Sırp beylerinden olan damadı Vuk Brankoviç, hemen hemen müstakil olarak hüküm sürüyordu. Makedonya Sırp kiralı Vukaşin ve onun Ölümünden sonra oğlu Pirlepe kiralı Marko Kraliyeviç [266], Lazar'i tanımamışlardı; bununla beraber Lazar, BosnaTİcîrâlvartko'nun yardımı sayesinde bir kırallık vücuda getirebilmiş ve buna karşı kırallıkta tutunamıyacağını anlamış olan Vukaşîn'in oğulları Osmanlı hükümdarının yanına kaçmış— lar ve daha sonra Osmanlı ordusuyla beraber Kosova muharebesine gelmişlerdi.

Lazar, Sırbistan'da nüfuzunu arttırdı ise de fütuhatta iler-liyen Osmanlılarla hem hudut olmuştu ve merkezi Priştine idi. Osmanlılara mukavemet imkânını göremeyince Türklerin yüksek hâkimiyetini tanımağa, vergi (haraç) ve asker vermeğe mecbur oldu; hattâ 1386'da ikinci defa iVi^'in alınması sebebiyle [267] Osmanlılara vermekte olduğu vergi ve asker miktarını da arttırmış ve

bir sene sonra yapılan Karaman seferinde, ahidnâme mucibince, Osmanlı ordusunda Sırp askeri de bulunmuştu.

Lazar, Osmanlı hâkimiyetinden kurtulmak için fırsat beklerken, 1387'de Osmanlı akıncılarının Ploşnik muharebesinde mağlûp olmalarını fırsat bilerek Türkler aleyhine bir ittifak vücuda getirilmesine muvaffak olmuş, fakat 15 Haziran 1389'da vukua gelen Kosova muharebesinde maktul düşmüştür.

Yıldırım Bayezid, maktul Lazar'ın oğlu îstefan La-zareviç ve validesi ile dostça münasebet tesisini siyasetine uygun görmüş [268] ve bu galibiyetten arazi işgaliyle istifade etmek istememişti. Aradaki

---

[266] Marko Kraliyeviç yani kıraî oğlu Marko, Sırp kahramanı olarak tanınmakta ve hakkında bir hayh efsane rivayet edilmektedir, Marko*nun kın, üç, sene kadar Bizans imparatoru olan Kor Andronik'in karısı idi. And-ronik bundan dolayı babasının elinden imparatorluğu almak için Türklerden başka kayın pederinden de yardım görmüştü.

[267] Gibbons, Niş'in 1375'de alındığım kabul etmez ve Sofya'dan evvel iVij'in zaptına coğrafî vaziyetin mâni olduğunu söyler. Halbuki Türk akıncılarının 1375'de burayı işgal ile sonra mecburen terk etmeleri pek muhtemeldir. İlk istila sırasında evvelâ akıncılar tarafından işgal edilerek sonra da terk edilip ikinci ve hatta üçüncü defa zaptolunan bir hayli yer vardır.

[268] Lazar'ın, İstefan ve Vuk isimlerinde iki oğlu vardı.

muahede mucibince yeni Sırp despotu da, babası gibi, Osmanblara haraç ve asker verecek ve muharebe neticesinde elde edilen ganimetlerden aynı derecede istifade eyli-yecekti. Yıldırım Bayezid, genç Sırp despotu Lazareviç'-in kız kardeşi Despina'yı almak suretiyle arada bir de akrabalık tesis etmişti3. Lazareviç'e aleyhtar olan bazı Sırp beyleri, bunun hakkında Yıldırım Bayezid'i şüpheye düşürecek surette tezvirlerde bulunarak entrika çevirmek istemişlerse de îstefan'-m validesi Militza oğluyla beraber Bursa'ya. Osmanlı sarayına gidip hakikî vaziyeti anlatmış olduğundan kendilerine îtimad edilmiştir. [269]

Artık bundan sonra Lazareviç, Yıldırım ~BayezılTırr saltanatı müddetince ona sadık kalmış, Niğebolu ve Ankara muharebelerinde Türk askerinin yanında bizzat kendisi ile kardeşi Vulk kumandalarında Sırp askeri bulunmuştu [270].

Ankara muharebesinden sonra Osmanlı şehzadelerinin saltanat mücadelelerinde Lazareviç hesaplı rol oynamış ve mühim menfaatler temin etmişti. Vefatı 1427 senesinde olup yerine— Osmanlı tarihlerinde Vulk oğlu denilen — kız kardeşinin oğlu îvan Brankoviç geçmiştir.

Sırbistan vukuatına ait daha sonraki safhalar Osmanlı veka-yii arasında gösterilmiş olduğundan burada ayrı bir kısım hâlinde tafsil edilmeğe lüzum görülmemiştir.

Osmanlılar Ve Arnavutluk

XIV. Yüzyılda Arnavutluk

XI. yüzyıldan itibaren Arnavutluk feodal Avrupa ile Bizans arasında bir köprü başı olmuştu. Feodal bir tarzda idare edilen Arnavutluk, Bizanslılardan sonra İstanbul Lâtin İmparatorluğu'na geç-miş, Latinler Epir yani Güney Arnavutluk'ta bir despotluk vücuda getirmişlerdi. Daha sonraları izdivaç dolayısiyle Epir'in Avlonya sahili

[269] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 199-200

[270] îstefan ile Vuk Ankara muharebesinden sonra Cenevizlilere tâbi Beyoğlu'na ve oradan da Midilli adasına geçmişler, tstefan burada iken Gatti-luzio'nun kızıyle evlenmiş ve sonra memleketine gelmişti; fakat buraya kendi sinden daha evvel gelmiş olan Vuk'un oğlunun mukavemetiyle karşılaştıysa da onu mağlûp ederek vaziyete hâkim olduğu gibi kendisine muhalefet eden kardeşi Vuk'a da galebe çalmıştır.

Napoli kırallığma intikal ettiyse de bu kırallr-ğı elde eden Sicilya kiralı Şarl Danju 1272'de Arnavutluk'ta nüfuzunu tesis ile burada Arnavutluk kralı unvanını alıp kendisine bağlı birtakım küçük prenslikler meydana getirmiş fakat bu bal Bizaslılar ile Anjüvenler arasında uzun süren mücadeleye sebeb olmuştur.

Aydın oğulları beyliği Türkleri, Arnavutluk'ta hâkimiyetini tesis için bu mıntakaya giren Bizans İmparatoru III. And-ronik'e yardımcı kuvvet göndermişti. Bunlar başarılı işlerden sonra Tesalya ve Beotia voliyle memleketlerine dönmüşlerdi (737 H./1337 M.).1340-1346'da bir kısmı Sırpların eline geçen Kuzey Arnavutluğun diğer kısmında sonradan bilhassa Sırp hâkimiyeti çökünce Draç, Avlonya, Berat prenslikleri teşekkül etmişti. Bunlardan Mat ve îşkombi nehirleri arasındaki saha 1368'de Draç şehir ve limanını Anjüven'lerden alan Arnavut sergerdesi Şarl Topia'ya1 ve Arnavutluk limanlarından Avlonya (Valona) ile KaninaAsk. Aleksandr Gioriş adında birine aitti. Berat denilen Arnavutluk Belgrad'ı ise evvelce Ivan Asen Komnenos'a ait iken sonradan burası Aleksandr tarafından zapt edilmiş ti; bunlardan başka merkezi îşkodra olan Zenta'da Balsa veya Balşi namında aslen Arnavut olan bir prensin üç oğlunun 1360 senesinde kurdukları bir Lâtin prensliği vardı [271]. Bu prenslik îstefan Duşan'dan

[271] Adriyatik denizi kenarında garp kültürüne tâbi ve mezhebi katolik olarak XIV. yüzyılda bir Sırp-Arnavut beyliği kurmuş olan B al ş a ailesi aslen Arnavut'tur. Sırp kiralı Duşan'ın ölümünden sonra bunun parçalanan ülkesi üzerinde ve Kuzey Arnavutluk'ta kuvvetli bir prenslik kuran Balsa ailesi, Arnavutları bir idare altında toplamağa çalışmışlardır. Bu aileden ilk faaliyete geçen (XIV. yüzyılın ikinci yarısında) I. Balşa'dır. Bu, Sırp kiralı Uroş'un ölümünden sonra yukarı Zenta'yı ve sonra Kroyd'yı işgal etti ve îşkod-ra'yı da prensliğe merkez yaptı. Balşa'nın ölümünden sonra üç oğlu Ortodoks kilisesini terk ederek katolik olmuşlardır (1369). Bu üç kardeş, Arnavut senyörle-riyle birleşerek Güney Sırbistan kiralı Vukaşin'e ait yerlerin büyük bir kısmını zabtettiler; bundan başka Güney Arnavutluğa yürüdüler ve böylece Avlonya, KaninaTC Berat, Balşa'ların eline geçti; bu prensliğin idaresi üç kardeşin büyüğü olan Jorj Balşa'nın elinde idi; bu, Bosna'da bazı muvaffakiyetler temin etti ve bu hususta eniştesi Şarl Topia'dan yardım gördü. Jorj Balsa ikinci Bosna seferinden büyük bir başarı ile îşkodra'ya. avdetini müteakip 1379'da öldü ve yerine küçük kardeşi İkinci Balsa geçti. Bunun zamanında bu prensli-liğin büyümesinden korkan Şarl Topia'mn, Balsa ile arası açıldı, Çandarlı Halil Hayrettin Paşa kumandasındaki kırk bin kişilik bir Türk ordusu Eîbasan kasabası yakınında Balsa ile çarpıştı; Arnavut kuvvetleri mağlûp ve İkinci Balsa da maktul düştü. Berat, Avlonya ve Musaki prensleri Türklerle anlaştılar. İkinci Balşa'nın yerine Stratisimir lâkabım alan II. Jorj geçti; bu, Sırp despotu Lazar'm damadı idi. 1396Ma bir Türk ordusu Arnavutluğa akın yaparak tşkodra, Berat, Kroya, Kesriye ve ülgün'ü. işgal etti; Ülgün, Jorj'-un Osmanb pâdişâhına nikahlanan bir prensesi dolayısîyle geri verildi ve îşkodra da bir para mukabilinde Venediklilere terk edildi. II. Jorj 1392'de Macaristan'da Türklere karşı hazırlanan büyük bir sefere iştirak etmek istedi; fakat Türkler tarafından esir edildi ve 1395'de Raguzahların ricaları üzerine serbest bırakıldı. Jorj 1396'da Leş'deki Dukakinlerle mücadeleye girişti ve tşkodra ile' diğer bazı yerleri Venediklilere terke mecbur oldu. II. Jorj 1403*de ölünce yerine oğlu III. Balsa geçti; ilk zamanlarda, babasının Venediklilerle yaptığı andlaş-maya sadık kaldı; fakat 141 İMe îşkodra'yı Venediklilerden geri aldı ve vefatı tarihi olan 1422 senesine kadar Venediklilerle uğraştı; erkek evlâdı yoktu. Memleketi kısmen prens Istefan Çernoviç tarafından işgal edildi. Balşa'nm varisleri Leş ile Kroya arasında yerleştiler ve Kastriyotaların vassalı

sonraki Sırbistan'ın karışık vaziyeti sırasında Sırplardan bazı yerler alarak genişlemişti; fakat bu işgal edilen mahaller, yani tpek ile Pizren ve havalisi Sırp despotı Lazar tarafından geri alındığı gibi Bosna kiralı TvartkoMa bunların bir kısım yerlerini zaptetmişti. [272]

Osmanlıların Arnavutluk harekâtı

Osmanbların Arnavutlukta ilk faaliyetleri 1383'de başlar; Türk akıncıları tarafından sıkıştırılan Valona (Avlonya) prensi memleketini Venedik Cumhuriyeti himayesine koymağa mecbur olmuştu; bundan sonra Osmanlıların Arnavutluk üzerindeki ikinci harekâtı, Şarl Topia ile II. Balsa arasındaki mücadele esnasında olup 1385 tarihine tesadüf eder; Avlonya, Berat, Ka-nina taraflarına sahip olan Balşalar, Şarl Topia'y1 Draç şehrinde kıstırdılar ve o da Türkleri imdada çağırdı; bu tarihte Manastır civarındaki Candarh Halil Hayrettin Paşa kuvvetleri OhrVyi zaptettikleri sırada Draç prensi Şarl Topia muharebe etmekte olduğu Arnavutluğun en kuvvetli prensi II. Balşa'ya karşı kendisine yardım etmek üzere Venediklilere güvenemiye-rek Türk ordusunu yardımına çağırmıştı; çünkü Balsa, Şar Tın elinden Draç limanını almış bulunuyordu.

ikinci Balsa, bu sırada, Kataro meselesinden dolayı,1 Bosna kiralı Tvartko ile de mücadele halinde idi; Osmanlıların kendi üzerine geldiğini haber alınca Bosna kıraliyle savaştan vazgeçerek güneye döndü; yanında birçok Arnavut senyörlerinin kuvvetleri de vardı. Hayrettin Paşa, prens Topia'nın davetini fırsat bildi ve hemen Elbasan (Bassania) dağlarım aşıp Balsa ile karşılaşmak üzere güneye döndü ve Güney Arnavutluk'taki Devol (Voyussa) nehrinin sol sahilinde Balsa ile karşılaştı ve çetin bir muharebeden sonra Arnavutluk prensine galebe çaldı; bu muharebede Balsa ve ona iltica etmiş olan Güney Sırp kiralı Vuka-şin'in oğlu ve Marko Kıraliyeviç'in kardeşi İvaniç maktul düştüler (1385) [273]. Draç prensi de bu sayede memleketine tekrar sahip oldu. Osmanlı tarihleri bu sefere Karlı-ili hareketi derler.

Bu galebeden sonra Osmanlılar, Narda körfezine kadar

oldular.

[272] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 202-203

[273] Vukaşin'in oğlu İvaniç, Adriyatik denizi sahilindeki Pomarie Sırp prensi idi.

sokuldular ve hattâ muvakkat bir müddet için Selanik de alındı. 1389'da Kroya ile İskenderiye (İşkodra) Türklerin eline geçti; fakat Osmanlı hükümdarı, kendi devleti aleyhine Avrupa'da görüşmeler yapılırken Akdeniz'de büyük bahrî kuvveti olan Venedik Cumhuriyetini kendi aleyhine harekete getirmeği muvafık görmediğinden bu iki şehri yine Venediklilere terk etmişti [274].

Bazı Arnavut Prenslikleri

II. Balşa'nın Ölümünden sonra bu prensligin kudreti kırılmış, memleketi Avîonya ile Yan/ya'yı alan karısı ve yeğeni Stratişimir'in oğlu Yuvan arasında taksim edilmişti; kuzeydeki Zenta ise Çernoyeviç hanedanının mümessili olan Radiç'e aitti; Y u-van 1403'de vukua gelen ölümüne kadar şöyle böyle Osmanlıların müttefiki olarak kaldı. Bunun oğlu olup yerine geçen Üçüncü Balsa da Osmanlılar lehine hareket etmişti; hattâ Üsküp sancak beyi Paşa Yiğit, bunu Işkodra ve Antivari taraflarındaki Venediklilere aid yerlere taarruza teşvik ediyordu.

Balsa ailesi zamanında Kastriyota ailesiyle î$kodra ve Yakova havalisinin kanunlarını tedvin etmiş olan Duka kin ailesi temayüz etmişler [275] ve Devol muharebesinden sonra bu prenslikler Osmanlı hâkimiyetini tanımışlardı. Bunlardan başka Kuzey Arnavutluk'ta

---

[274] Osmanlıların Venediklilerle hoş geçindikleri daha evvel de görülmüştür; hatta Sırpsındığı muharebesinden bir müddet sonra Dolmaçya'daki Venediklilere ait yerlerde taarruza girişen Macar kırab Layoş'a karşı cumhuriyetin açtığı .muharebede senatonun ricası üzerine Osmanlı hükümeti Venediklilere beşbİn okçu askeriyle yardım etmişti.
Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 203-205

[275] Bunların menşe'leri ve tarihleri hakkında muhtelif rivayetler vardır. Bir rivayete göre aslen Normandiya asilzadelerinden olup Bizanslıların zayıf zamanlarında îşkodra taraflarını elde ederek prenslik kuran Malisör Arnavutlar arasında birtakım kanunlar koymuş olan Aleksandr Dukakin (Dukaçin)'den sonra evlâdları Arnavutlaşarak bu havalide şöhret bulmuşlardır. Balsa ailesi bunlardan epey yer almıştı. Daha sonra Dukakin prensleri İskender'in ittifakına dahil olmuşlardır. Dukakin arazisi Dirin nehrinin sol kıyısı ile Fandi ırmağı ve Leş kasabası civarında bulunuyordu. Onbeşinci asırda Dukakîn ailesi iki kola ayrılmışlardı. Bir kolu îşkodra'ıan kuzey doğusunda Mirdita'run bir kısmına ve Peya ve Gjakova bölgeleriyle diğer bazı mevkilere sahipti. XV. yüzyılda burada yasacı yani vâzı-ı kanun olan Pol Dukakin ile oğlu Leka hüküm sürüyorlardı. Ailenin diğer kolu Leş kasabasının kuzey ve doğru kuzeyine hükmediyordu. Mirdita bölgesi bunlara ait olup merkezleri Leş (Alessîo) kasabası idi; burası 1393'de Venediklilere bırakılmıştı; kuzey Arnavutlukta bu suretle geniş bir araziye sahip olan Dukakinler, evvelâ Balşalar ve sonra da Osmanlılar ile karşılaşmışlardır.
İskender'den sonra bu taraflar Osmanlılara geçince Dukakin ailesinin bir kısmı italya'ya gidip Napoli'de oturmuşlar ve diğer kısmı da islâmiyet! kabul ederek Osmanlı devleti hizmetine girmişlerdir ki Yavuz Sultan Selim zamanındaki meşhur Dukakin oğlu Ahmed Paşa bunlardandır. Yine bu aileden gelen şair ve mutasavvıflar da vardır

Dogno mıntıkasında Yonima, Palati, Ca-ria vesaire gibi senyör aileleri varsa da bunlar prensliklerin vas-salları olduklarından o kadar ehemmiyeti haiz değillerdi. Güney Arnavutluk'ta ise merkezi Berat olan Musachi ailesi olup onüçün-cü asır sonundan itibaren görülürler; bunların Napoli kırallik hânedaniyle münasebetleri vardı; bundan başka merkezi Ergiri olan ve ondördüncü asırda görülen Spata ailesi ve Yanya ve Narda despotluğu [276] ve yine Epir'de Zenebisi ailesi vardı; bu ailenin sonuncusu olup Türkler tarafından memleketi işgal edilen Gin Zenebisi'nin oğlu Osmanlı sarayında rehin olarak bulunup Hamza adım almıştı. Epir'de despotluğun bir parçası olan Avionya veya Valona ve Kanina despotluğu 1314'den 1320 senesine kadar Bizanslıların işgaline uğradı ise de sonra burayı Bulgar kiralı Aleksandr'ın kardeşi Yuvan Asen Komnenos aldı ve 1372 senesinde Balşa'lar da Bulgar despotunun elinden aldılar. 1385'de II, Balsa'nm ölümünden sonra dul karısı Conaita Musaki Avlonycfâa. yerleşti ve bu yerler 1417'de Türk nüfuzu altına girdi; üç sene sonra Kanina da aynı suretle Türk hâkimiyetini tanıdı ve buralara sahip olan Regina Balsa, Korfo adasına çekildi.

Bazı sahilleri hariç olarak Mora yarımadasiyle Yunanistan ve Tesalya Bizanslılara aitti, XIV. yüzyıl sonuyla XV. yüzyıl başlarında Arnavutluk'taki müteaddit beylikleri bir idare altında toplamağa muvaffak olan Topia ve Balsa hanedanlarının birbirini müteakip hâkimiyetlerini kaybetmeleri üzerine bunlara tâbi olan Arnavut beyleri tekrar serbest kalmışlardı. Bunların içinde en meşhuru Kastriyota Arnavut ailesi idi [277].

Kastriyota Ailesi

Bunların en eski adları Mazreku iken sonradan Kastriyota denilmiştir; her iki isim de koy ve mevki adlarından alınmadır;

[276] Bu despotlukta Epir Arnavut senyorleri vardı: kendilerini Sırplara karşı müdafaa için Napoli kıratlığının nüfuzu altına girmişlerdi. Yanya'yı 1370'de Sırplar almışlardı. Epir despotluğunun mülki olan Narda XIV. yüzyılda (1318—1339 ve 1339—1356) da iki defa Bizanslılara geçmiş ve en son Ergiri despotluğuna katılmıştı.

[277] Jireçek, İskender Bey'in islav aslından olduğunu ileri sürmüşse de son tetkikler, Kastriyotların halis Arnavut olduklarını göstermektedir. Bk. A. Gegaj, UAlbanie et Vinvasion Turque au XV. siecle, Paris 1937.

Kastriyota'lar tşkodra ile Leş arasındaki araziye sahip bulunuyorlardı; Balş a'lar devrinde Dukakinler'le birlikte memleketlerinden mahrum edilen Kastriyota'lar, 1385'de II. Balşa'mn ölümünden sonra memleketlerine tekrar sahip olmuşlar ve sınırlarını Mirdita'-nm bir kısmı ile Işkodr a1 nm kuzey-doğusuna doğru genişletmişlerdir. Bazı tarihlerin kayıtlarında görüldüğü gibi, Kroya bunların olmayıp Topia'lara aitti ve 1410'dan evvel ve 1415'de Osmanlılara geçmişti.

Bu aileden Jorj Kastriyota 1389'da birinci Kosova muharebesine iştirak etmiş ve hattâ Türklere karşı geceleyin baskın yapılmasını tavsiye etmişti. 1390'dan 1394 senesine kadar Osmanlıların Arnavutluk'taki muvaffakiyetli işgal hareketlerine karşı Kast riy o (a'lar mukavemet etmişlerdi.

Kastriyota>\axd&n Jan Kastriyota zamanında bunların mülkleri genişlemiş, Tiran, Matya, iki Debre (yukarı ve aşağı Debre'ler) ve Mirdita ile Sırp hududuna kadar uzanmıştı; fakat Kroya şehri, bizim tarihlerin söyledikleri gibi, henüz bunlara ait bulunmuyordu. Topia'lara aid olan Kroya, Osmanlılar tarafından zapt edildikten sonra 1410 senesinde Evrenuz Beğin III. Balşa'-ya mağlûp olması üzerine yine o aileden Nichta Topia tarafından işgal edildiyse de 1415 senesinde Türkler tarafından geri alınmıştı. Kroya şehri, iskender Bey'in, Türkiye'den kaçışından sonra —ki Âşıkpaşa zadeye göre burası daha evvel ona dirlik olarak verilmişti— onun tarafından işgal edilmişti.

Jan Kastriyota daha evvelki Osmanlı harekâtında ve 1410 senesinde Osmanlıların yüksek hâkimiyetini kabııl ederek büyük oğlunu rehin olarak Osmanlı sarayına göndermişti; bu zahirî bağlantı ile beraber Türklere karşı Venediklilerle anlaşmak ve himaye görmek siyasetini takibetti; Venedikliler kendisine evvelâ fahrî yurttaş ve sonra irsî yurttaş unvanlarını vermişlerdi; hattâ Türkler bunun ülkesine saldırdıkları zaman Venediklilerin burasını kendi arazileri saymaları dolayısiyle Osmanlı hükümetine müracaatleri üzerine Jan'ın arazisi işgalden kurtulmuştu; fakat daha sonra II. Murad, dahilî işleri düzelttikten sonra kuvvetli bir Türk ordusiyle Adriyatik sahiline gelince Jan Kastriyota Osmanlı hâkimiyetini tanıyarak oğullarını Osmanlı sarayına rehin vermiş [278] ve bu çocuklar Edirne'ye yollanmıştı

[278] Jan Kastriyota'nın Reposhi, Stanisha, Konstantin, Jorj yani iskender adlarında dört oğlu vardı. En

(1423). Osmanlıların, Arnavutluğun diğer kısımlarına yaptıkları istilâ hareketlerinde Jan, Osmanlı devletine bağlı olarak kaldı ve 1443 senesinde ölümüne kadar kendisine dokunulmadı ve vefatını müteakip memleketi doğrudan doğruya ilhak edildi. [279]

İskender Bey

Jan Kastriyota'nın oğullarından en küçüğü olan Jorj veya meşhur adiyle İskender Bey'in, Osmanlı tarihlerindeki uzun macerası malûm olduğundan kısaca kendisinden bahsedilmek îcabetmektedir. 1403 ile 1404 seneleri arasında doğmuş olan Jorj, İskender adiyle Osmanlı sarayına alındığı zaman on sekiz, on dokuz yaşlarında idi. Kabiliyetli bir genç olup silâhşor olarak yetişmişti. Osmanlıların Anadolu ve Rumeli seferlerine iştirak ederek cesaretiyle tanındı. Muhakeme ve fikrî faaliyet devresi olan bir yaşta Osmanlıların hizmetine girdiği ve beyzade olduğu için memleketine karşı rabıtasını muhafaza etmiş ve el altından bu alâkasını devam ettirmişti. 1443 senesine doğru babası ölmüş ve bunun memleketi, Kroya sancak beyi Hasan Bey'e verilen bir emir üzerine işgal edilmişti. İskender Bey, Osmanlı ordusunda sancak beyliğine kadar çıkmıştı; 1443'de Jan Hunyad'la yapılan Morava muharebesinde ve henüz savaşın başlarında mevziini terk ederek memleketine kaçmış ve bunun böylece çekilişi Osmanlı ordusunun bozulmasının sebeplerinden birini teşkil etmişti.

İskender Bey kaçmadan evvel kendisinin Osmanlı hükümdarı tarafından Kroya sancak beyliğine tâyin edildiğine dair elde ettiği sahte bir fermanla hemen o tarafa gitti; biraderinin oğlu Hamza Bey de beraberinde idi; İskender'in maiyyetinde üçyüz sadık bendesi vardı; sahte fermanı göstererek bu adamla-riyle Kroya'ya girdi ve kale muhafızı Hasan Bey ile onun maiyyetinde bulunanları derhal öldürttü; Kroya'dan sonra bazı kaleleri de elde etti ve işte bu 1443'den itibaren meşhur mücadelesine başladı.

---

küçükleri Jorj'du. Reposhi, bir Türk kadmiyle evlenerek, rivayete göre, İskender'in yeğeni Hamza Bey bu izdivaçtan doğmuştur. Jan'ın çocuklarının en büyükleri Stanisha olup bununla İskender Bey*e 1445'de Venedik senatosu tarafından site hakkı verildiğine ve birinin Debre ve diğerinin Matya senyÖrü olarak sıfatlandırıldığına göre Sta-nisha'nın da iskender Bey gibi sonradan memleketine dönmüş olduğu anlaşılıyor.

[279] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 207-208

Arnavutluk olaylarını şöylece hülâsa edebiliriz: Osmanlı Türkleri 1383'de Arnavutluk'la temas etmişler ve 1385'de Arnavut prensleri arasındaki mücadeleden istifade ile oradaki hâdiselere müdahele etmeğe başlamışlardır. Bu sırada B alş a'lar ile Topia'lar ehemmiyetten düşmüşlerdi. Daha sonra Yıldırım Bayezid'in 1394'den 1396 senesine kadar Arnavutluk harekâtı esnasında, Arnavutluğun İşkodra ve Leş taraflarında Dukakin-ler ve Dogmo mıntakasmda Goia Zakkaria ailesi, Orta Arnavutluk'ta Kastriyotalar ile Toplalar ve Güney Arnavutluk'ta Avlonya ve Kanina civarında Aranitiler1 ve kendi adlarını taşıyan yerlerde Muzachiler ve Epir'dc Spata ve Zenebisi aileleri ve Ohri taraflarında ise Gropa'lar vardı. Bu, ondördüncü asır sonlarında Ülgün, îşkodra. Leş ve Drac, Balsa ve Topia ailelerinden çıkarak Venediklilere geçmişti. Arnavutluğun bu feodal hali ve mücadelesi Türk istilâsını kolaylaştırmış ve Türkler bunlar arasındaki husumet ve mücadelelerden istifade eylemişlerdir; bundan başka Osmanlı istilâsı esnasında hariçten de buralara yardım ihtimalleri yok gibiydi; çünkü Venedikliler siyasî menfaatlerinden başka birşey gözetmiyorlar ve Osmanlılarla bozuşmak istemiyorlardı; bundan başka Arnavutluğun zaafından istifade ile bazı mühim yerleri de işgal ediyorlardı. Raguza'lılar da iktisadî vaziyet sebebiyle Osmanlı işgaline aldırmıyorlardı. îşte bu ümitsiz vaziyet içinde Orta Arnavutluk'ta Topia ailesinden Andre Topia Arnavutluğun ortalarında yerleşmiş olan Türk-lere hücum ederek 1432'de muvakkat bir galebe çaldı; sonra uzun seneler îskenderBey'le uğraşıldı ve 1383'de başlıyan müdahale ve sonra istilâ hareketi nihayet 1467 senesinde tamamlanabildi. Arnavutluk'ta hâkimiyet tesis eden iki aile şunlardır:

280

Osmanlı-Eflâk Münasebetleri Ve Boğdan Île İlk Temas

Osmanlıların Avrupa'ya ayak bastıkları ve Rumeli'de fütuhat yaptıkları sırada Tuna nehrinin mansabına yakın yerlerin kuzeyinde Moldavya (Boğdan) ile Ulahya (Eflâk) 'da iki Rumen prensliği bulunuyordu (Boğdan prensliğinin kuruluşu 1359'dadır). Osmanlıların Tıma'ya doğru genişledikleri esnada Ulahya kendilerine daha yakın

[280] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 208-210

olduğu için ilk münasibet onlarla başlamış ve hasmâne bir tarzda gelişmiştir.

Bu sıralarda Ulahya-Eflâk prensliğinde îvanko Basarab'ın (Beyliği takriben 1310 — 1320) oğlu Nikola Aleksandr (1320— 1364) bulunuyordu. Basarab, 1330 senesinde MacarkralıLayoş'-un babası Robert Karoli'nin kumanda ettiği bir Macar ordusunu mağlûp etmişti. Uzun zaman babasının yanında beylik işlerine iştirak eden ve 1320 — 1364 seneleri arasında da müstakil olarak prens bulunan Nikola Aleksandru'nun Sırp sındığı muharebesinde asker bulundurduğu muahhar men balarda yazılmakla beraber eski ve muasır menbalarla bu rivayeti tevsik etmek şimdilik kabil olmamaktadır. Aleksandru 1364'te öldüğü zaman yerine geçen oğlu Vladislav veya Vlayku Basarab (1364 — takriben 1375) Argeş ırmağının suladığı mıntakada merkezi Kurtea de Argeş olmak üzere müstakil olarak hüküm sürüyordu. Fakat bir müddet sonra kuvvetli olan Macarların yüksek hâkimiyetini tanımıya mecbur kalmıştı. Vlayku, Makedonya Sırp kralı Vukaşin ile birlikte Çirmen muharebesine iştirak etmişti [281].

Vlayku'dan sonra Eflâk prensi olan ikinci R adu (1375 —1386) zamanında ise Bulgarlar buna aid olan Silistre^yi almışlardır. Bunun yerine geçen oğlu ve Vlayku'nun yeğeni olan I. Dan, Bulgar krallarından iki kardeşin (Stratişimir ve Şişman) arasındaki mücadelede akrabalık dolayısiyle Stratişimir'e yardım etmiş ve bundan dolayı diğer kıral Şişman ile aralarında muharebe olmuştu. Dan bu muharebede bir kısım beylerinin hıyaneti neticesinde Bulgar kiralına esir düşüp öldürülmüş ve yerine Osman- J lı tarihlerinde meşhur olan kardeşi Mircea- Mirçâ (1386—1418) Eflâk beyi olmuştur. Mirçâ, beyliğe geçmek için Bulgar kralı Şişmandın yardımım te'min etmişti.1 Çok zeki, dessas ve politikacı idi. Mirçâ birinci Kosova muharebesinde Sırp despotu Lazar'a yardım için kuvvet göndermiş ise de bunlar muharebede tama-miyle imha edilmiştir. 139lMe Firuz Bey kumandasındaki Türk akıncıları ilk defa Tuna'yı geçmişler ve Mirçâ'nın ülkesini yağmalamışlar dır. Mirçâ bu akından sonra Bayezid'in Anadolu'da bulunduğu bir kış esnasında Tuna'yı geçerek Silistre'yi

[281] Argeş, Karpat dağı eteklerinde Kampu-lung ile Piteşti arasında mühim bir kasaba oîup Ulah prenslerinin merkezi idi. Ulahya olayları ve burada hüküm süren prensler için şu eserlere batın : C. C. Giurescu, Istoria Romanilor, Bucureşti, 1938, c. I (üçüncü basım) s. 375, 379, 457; lorga, İstoria Romanilor, 1937 Bucureşti, c. III, s. 288 ve devamı.

almak için Türk muhafız kuvvetlerine hücum etmiş ve Karınabad ovasına kadar inerek yağma ve katil yapmıştır. Bunu haber alan Osmanlı hükümdarı, 1392'de bizzat Mirçâ'ya karşı sefere çıkmıştır [282]. Bu seferde yardımcı olarak Osmanlı ordusunda Sırp despotu Lazaroviç, Makedonya Sırp beyi Marko Kıraliyeviç ile Köstendil Sırp beyi Konstantin de bulunuyorlardı. Osmanlı ordusu Vidiri't uğradıktan sonra Tuna'yı geçerek Kalafat mevkiine çıkmış ve Mirçâ kuvvetleriyle Rovine^de yapılan ilk müsademede yenilmiş, fakat bu küçük çarpışmadan sonra geri çekilen Mirçâ takip edilerek kat'î bir hezimete uğratılmıştır. Mirçâ, Karpat dağları eteğindeki Kurtea de Argeş (Arceş Kurteası) şehrine kadar takip edildiyse de ele geçrniyerek Transilvanya (Erdel) rmntakasına kaçmağa muvaffak olmuştur [283]. Osmanlılar Mirçâ'-nın yerine Vl-ad adında bir beyi prensliğe getirip vergiye bağladıktan sonra yanına bir mikdar Türk muhafızı bırakmışlardır.

Macaristan'a kaçmış olan Mirçâ, daha 1391'de Macarlara karşı kendisini emniyette tutmak için Lehistan kiralı Vladislav ile bir ittifak akdetmiş, fakat 1394'de Osmanlılardan kaçarak düşmanı olan Macarlara ilticaya mecbur kalmıştı. Bunun üzerine 1395 şubatında Braşov (Kronştad)'dan gelen Macar kiralı Sigis-mund ile Mirçâ arasında Türklere karşı bir ittifak yapılmıştı; Sigismund aynı sene temmuzunda Eflâk'a girip daha evvel memleketine dönmüş olan Mirçâ ile birlikte Osmanlıların Eflâk prensi tâyin ettikleri Vlad'ı Tuna'nm sağ sahiline yani Türk arazisine kaçırarak Tuna kenarındaki küçük Niğebolu'yu. elde ettiyse de Türklerin yardımını gören VI a d, Macar kuvvetlerini basmak suretiyle Sigismund'u tehlikeli vaziyete sokmuştu. Y1 ad, meşhur Niğebolu savaşına kadar Osmanlıların himayesi sayesinde yerinde kalabilmişti.

Sigismund 1396'da Haçlı kuvvetleriyle Türkler üzerine hareket ettiği sırada Erdel voyvodası Stibor'ı Vlad'ın üzerine yollamıştı. Vlad, mağlûp olarak kaçmış ve onun yerine Macarların yardımiyle Mirçâ ikinci defa Eflâk prensi olmuştur (1396). Niğebolu muharebesinden

[282] Tac-üt-tevârih bu seferi 1391 senesinde gösteriyorsa da olaylara nazaran daha sonradır. 1391'de Firuz Bey kumandasiyle Eflâk'a ilk akın yapılmıştır. Bk. C. C. Giurescu, c. I. s. 462 ve Iorga, c. III. s. 296.

[283] Jireçek, Bulgarların tarihi isimli eserinde 1394 senesi son baharında Mirçâ üzerine yapılan bir seferde, Osmanlı padişahının mağlûp olarak Mirçâ ile anlaşmak zorunda kaldığını yazmakta ise de Osmanlı tarihleri yukarıda metinde gösterdiğimiz tarzda aksini kayıt etmektedirler ki hâdiselere tetabuk eden de budur.

bir sene sonra Yıldırım Bayezid bizzat ordusunun başında olarak Eflâtfa geçerek Mirçâ'ya haddini bildirmişti; bunun üzerine Eflâk prensi, kabul ettiği on beş maddelik bir muahedenâme ile [284] tütün içve—dış- işlerinde ıser— best olmak ve prensliğe intihap edilen şahsın hükümeti, Osmanlı padişahı tarafından tasdik edilmek şartiyle vergiyi (haraç) kabul ile Osmanlı hâkimiyeti altına girmiye mecbur olmuştur.

Mirçâ, Ankara muharebesinden sonra Osmanlı şehzadeleri arasındaki mücadelede Rumeli'ye geçmiş olan Musa Çelebi'ye yardım etmiş ve Sımavna Kadısoğlu Şeyh Bedreddin vak'a-smda da rol oynamıştır.

1416'da Mirçâ'ya karşı ikinci Dan isminde bir rakip meydana çıktı; Osmanlıların himayesini gören bu prens ile Macarların himaye ettikleri Mirçâ yüzünden Türklerle Macarlar arasındaki muhasama devam etti. Mamafih Dan'ın Mirçâ'ya galebesi üzerine Mirçâ Osmanlılara itaat ile geçmiş vergilerini ve oğlunu rehin verdi.

1419'da Mirçâ'nın ölümü üzerine Macarlar, Mirçâ'nın oğlu Mihal'ı Eflfik prensi îlân ederlerken Osmanlılar da ikinci Dan'ı tutuyorlardı. Dan rakibi olan Mihal'e galebe ederek onu öldürmüş ise de (1420) hemhudut bulunduğu Macarlardan korkarak onlarla anlaşmayı ihmal etmemişti. Bunun prensliği yalnız başına olarak 1420'den 1431 senesine kadar on bir sene sürmüş, Düzme Mustafa denilen Şehzade Mustafa Çelebi'nin hükümdarlığı îlân edildiği sırada mühim rol oynamıştır.

Dan'm ölümünden sonra Eflâk prensliğinde Mirçâ'nın Aleksandru Aldea adındaki oğlu bulunup altı sene kadar burada kalmıştır. Bundan sonra 1435'de Vlad Drakul, yani Şeytan Vlad Eflâk beyi olmuştur; iki yüzlü bir politika takip eden Vlad'a karşı [285] rakip çıkan ikinci Dan'm oğlu üçüncü Dan, 1439'da bunu kaçırarak prensliği ele geçirmiş ve Osmanlılara iltica etmiş olan Vlad, 1441'de, her sene on iki bin duka ve devşirme için her sene beş yüz çocuk vermek şartiyle ikinci defa Eflâk beyliğini elde edip rakibi üçüncü Dan'ı kaçırmıştır.

---

[284] Baron de Testa muahedat mecmuası, c. 2

[285] Kritovulos, Tarih-i Sultan Mehmed Han-ı sânı isimli eserinde Dra-kul*un babasının Jarı Hunyad tarafından katledilip bunun hükümetini kardeşine verdiğini ve maktulün Drakul ve Radul isimlerindeki oğullarının ikinci Sultan Murad'a iltica ettiklerini, Vlad Drakul'un, Osmanlıların himayesiyle amcasının yerine Eflâk beyliğine getirildiğini beyan etmektedir.

Vlad 1444'de Edirne -Segedin muahedesine kadar bir taraftan Osmanlılara vergi veriyor, diğer taraftan da Macarların himayesinde bulunuyordu1. Bu garip şeklin hangi tarihe kadar devam ettiği malûm olmayıp bu siyasetleriyle Macarlar Ulahy cfyı daimî surette nüfuz mıntakası olarak saymışlardır.

Varna muharebesine tekaddüm eden zamanlarda Vlad, Hunyadi Yanoş (Jean Hunyad)'la beraber Osmanhlara karşı hareket etmişti. Bu, Hunyadi'nin ihtiyatsız hareketlerini muahaze ile itidal tavsiye ettiyse de sözleri itiraza uğradı; on beş bin kişilik bir kuvvetle Türklere galebe edeceğini söyliyen Hunyadi'ye karşı Ylad, Osmanlı padişahlarının ava çıktıkları zaman bundan fazla maiyetleri bulunduğunu söylemiştir.

Vlad'ın bu itirazlarından müteessir olan Hunyadi, Varna'da mağlûp olup döndükten sonra Eflâk'ta Vlad'ın yerine üçüncü Dan'ı Eflâk beyliğine tekrar tâyin etmişti (1446). Macar-lara sadık kalan bu prens, bir müddet sonra ortadan kaybolmuştur (1448).

Bu III. Dan'ın" yerine II. Dan'ın diğer oğlu II. Vladislav Osmanlılar tarafından Eflâk beyi yapılmıştır. Fakat bunun zamanında Osmanlılar ile münasibat iyi bilinmiyor. II. Vladislav'ın yerine 1456'da Eflâk Beyi olan Vlad Çepeş Osmanlı tarihlerinde Kazıklı Voyvoda denilen şahıs olup yukarıda adı geçen Vlad Drakul'un (Şeytan Vlad) oğlu ve Mirçâ'nın torunudur. [286]

Osmanlı - Boğdan Münasebetleri

Buğdan (doğrusu Boğdan) veyahut Moldavya prensliği, şimalî Transilvanya'da Maramureş şehrinde oturan küçük bir Ulah asilzade ailesinin, Macar kiralı birinci Layoş'a karşı isyan ederek bu mıntıkaya yerleşmesinden sonra kurulmuştur. Âsi voyvoda Boğdan 1359'da Moldavya voyvodasını mağlûp etmiş ve prensliğin banisi olmuştur. Bundan dolayı Moldavya prensliğine Buğdan (Boğdan) prensliği denilmektedir.

Boğdanlılar ile Osmanlılar arasındaki münasebetler daha sonraki asırda başlar. Osmanlı hâkimiyetinden evvel Boğdan voyvodaları bir taraftan Macar ve Polonya kurallarının hâkimiyet iddiaları, diğer taraftan bu iki devletle rekabet eden Altın-Ordu Devletinin ileri

[286] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 211-216

sürdüğü talepler karşısında bir muvazene politikası takibederek memleketin istiklâlini hukukî bakımdan değilse bile fi'len idame edebilmişlerdir. Halbuki güneydeki Eflâk devleti Osmanlı Türklerinin hâkimiyetine boyun eğmişti.

Boğdan, Osmanlı Türkleri ile doğrudan doğruya temasa gelmezden evvel Osmanlılara karşı vücuda getirilen müdafaa teşkilâtına girdi. Voyvoda Aleksandru cel Bun (voyvodalığı 1406 — 1432) 1412 Lublin muahedesi ile Macar kiralı Sigis-mund'a ve Lehistan kiralı Vladislav Jagello'ya, Türkler tarafından taarruza uğradıkları takdirde bunların tardını taah-hüd etti. Yardım etmediği takdirde bu iki kıral onun mülkünü taksim edeceklerdi.

Osmanlılar, Çelebi Mehmed zamanında, 1420'de Eflâk voyvodası Mihail'i mağlûp ettikten sonra Dobrice ile aşağı "Tuna kal'alarmı hükümleri altına almışlar ve ilk defa olarak Boğdan topraklarına akın yaparak Dniester mansabındaki Boğ-dan liman ve kal'ası olan Akkirman (Cetatea Alba) şehrini muhasara etmişlerdir. Fakat bu muhasara muvaffakiyetle neticelenmemiştir.

1426 tarihinde Lehliler ile Macarlar ve Boğdanhlar arasında, Niğebolu muharebesi için olduğu gibi, bir haçlı birliği vücuda getirmek teşebbüsü neticesiz kaldı. 1431'de Aleksandru cel Bun, Eflâk prensi Aleksandru Aldea'nın yardımı ile II. Murad'ın kuvvetlerine karşı bir zafer kazandı. Bununla beraber Osmanlı tazyiki kuzeye doğru da gittikçe daha ziyade kuvvetleniyordu.

İleride görüleceği veçhile bu vaziyet, Türk istilâsı karşısında âciz kalan voyvoda Petru Aron'un 1455 Eylülünde Fatih Sultan Mehmed'in metbuluğunu tanımasiyle neticelendi .[287]

Osmanlı - Bosna Kırallığı Münasebetleri

Bosna, X. yüzyılda Hırvatistan kırallığma tâbi olup muhtariyet halinde (ban) denilen yerli beyler tarafından idare ediliyordu; bunlar Bogomil mezhebinde olduklarından [288] Papa'nın em-rîle Macarlarla birinci haçlı ordusuna çiğnettirilmişler; fakat buna rağmen Macarların

[287] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 216-217

[288] Bogomil, islav milletleri arasında Hazret-i İsa'nın, AUahın Peygamberi olup oğlu olmadığına inanan bir hıristiyan mezhebi ise de kiliseler bunları zındık ve dinsiz saymakta idiler. Bosna'da bu mezhepte olanlara Pataren (Potur) de deniliyordu.

himayesinden yine ayrılmayıp sıkı surette o kırallığa bağlanmışlardı.

1360 senesinde Bosna üzerine yapılan seferi müteakip Macarların Banat umumî valisi ve Macar kiralı I. Layoş (Ludvig-Lui)'un eniştesi olan Tvartko, Macar kırallığına bağlı olmak üzere, Bosna banlığına getirilmişti. Tvartko'nun babası Stefan Kostermaniç (Etienne Kosterman) 1322'den 1352 senesine kadar Macar'ların hâkimiyeti altında otuz sene Bosna'da banlık etmiş ve hattâ Hersek mıntakasım da Bosna'ya ilhak eylemişti; bunun oğlu yukarıda adı geçen Tvartko da aynı suretle Bosna beyi olmuştu.

Tvartko'nun hanlığından birkaç sene sonra Bosna beyleri ayaklanarak kendisini kovmuşlar ise de iki sene süren bir harb ten sonra 1366'da Tvartko Bosna'yı tekrar ele geçirmiş ve bu sırada Tvartko'ya karşı kardeşi Stefan Vulk muhalefete kalktıysa da muvaffak olamıyarak Raguza cumhuriyetine ilticaya mecbur olmuştu.

1371'de Sırp kiralı Uroş'un ölümünden sonra Tvartko doğuya doğru hududunu genişletti; Macarların hâkimiyetinden sıyrılarak Bosna ve Litoral (Venedik körfezinin kuzey sahili) ve Sırbistan kıralhğı tacını giydi; bunun, Sırp kıratlığı tacını giymesi, ana tarafından eski Sırp kiralı Stefan Dragoten'in (1276 — 1282) torunu olduğunu iddia etmesinden ileri geliyordu. Daha sonra Macarlara karşı isyan eden Hırvatlara yardım etti. Dal-maçya ile Hırvatistan kiralı olduğunu da îlân eyledi ve katolik Hırvatları okşamak için doğu kilisesinden batı (Lâtin) kilisesine geçti.

Tvartko, Hersek beyi Nikola Altomanoviç ve Işkodra ve Karadağ mıntakalanna sahip olan İL Balsa ile Dalmaçya sahilindeki Kataro limanı ve o taraf sahillerini elde etmek yüzünden çarpıştı; Kataro evvelce Macarlara ait iken kıral Layoş'un vefatı üzerine Tvartko ile Balşa'dan her ikisi de bu mühim limanı almak istiyorlardı; Tvartko gerek burayı ve gerek burası ile Raguza Cumhuriyeti arasındaki yerleri aldı; 1383'de Dalmaç-ya'daki nüfuzu sebebiyle Venedikliler, Tvartko'yu Venedik hemşehrisi îlân etmişlerdi; Venediklilerin bundan maksadı Macar'lara karşı Tvartko'yu tutmaktı; Tvartko, Layoş'un 1382'-de ölümünden sonra kıratlığını îlân eylemişti.

Osmanlılar Rumeli'de fütuhat yaparlarken Tvartko Bosna kiralı bulunuyordu. Türklerin Nifi almaları, Tvartko'yu Dalmaçya sahilindeki fütuhattan içeri çekti; bu suretle daha Ko-sova muharebesinden epey

zaman evvel bunlar Macarlarla Türklere karşı Bosna, Sırp ve Hırvatlarla ittifak yaptılar, Raguza'dan Avlonya'ya. kadar sahip olan II. Balsa da bu konfederasyona dahil olmuştu; Tvartko'nun kayın pederi Vidin Bulgar kiralı Stratişimir ile Lazar'ın damadı Tırnova Bulgar kiralı Şişman henüz fiilî olarak bu ittifaka girmemişlerdi. İkinci Balsa'nın 1385'de Osmanlı kuvvetleriyle yaptığı muharebede maktul düşmesi bu birleşmeyi sarsmıştı. Sırp ve Bosna kuvvetleri 1387'de Ploşnik vadisinde uc kumandam Şahin bey kumandasındaki Türk akıncılarını bozdular 790 H/1388 M; bu bozgunluk Türkleri^ Balkanlardan çıkarmak için müttefiklerin derhal faaliyete geçmesini mucip olduysa da I. Kosova muharebesindeki mağlûbiyet, ümitlerini kırdı (1389).

Bu muharebeyi kaybetmekle beraber Tvartko, rakip addettiği Sırp despotu Laz ar'in Kosova muharebesinde ölümünden memnun olmuştu; hakikaten Bosna kiralının bundan sonra kuvvet ve nüfuzu artmış, Macarlara karşı isyan eden Hırvat'lara yardım edip 1390'da Hırvatistan'ı işgal ve Dalmaçycfyı Bosna'ya ilhak eylemiş ve kendisini de Bosna'dan başka Hırvatistan ve Dalmaçya kiralı îlân etmişti. Tvartko 23 Mart 1391'de ölmüştür, ölümünden az evvel Osmanlı akıncılarının taarruzlarına uğ-radıysa da Macar kiralı Sigismund'un yardımı sayesinde bu taarruza karşı koyabilmişti.

Tvartko'dan sonra yerine kardeşi tstefan Dabiça ki rai olmuştu1 Bunun zamanında Macarlar, Hırvatistan ve Dalmaç-yo'yı zaptettiklerinden Bosna kırallığı küçüldü; Dabiça Macar-larla dostluk kuramamıştı; bundan dolayı 1394'de Üsküp sancak beyi Paşa Yiğit'in oğlu tarafından Bosna üzerine yapılan akınlara karşı Macarların yardımını görememişti.

îstefan Dabiça 1398'de öldü ve bundan sonra Bosna, Dabiça'nın karısı Elen Gruba tarafından niyabetle idare edildiyse de Bosna kırallığı nüfuzunu iyice kaybetmişti; çünkü üzerlerindeki kuvvetli baskı kalkmış olan yerli prensler, serbest harekete ve devlet merkezini tanımamıya başlamışlardı; Dabiça'nın öldüğü sene bir Osmanlı akıncı kuvveti Bosna'yı istilâya teşebbüs eylemişti; Bosna'nın dahilî karışıklığı az fasıla ile sonuna kadar devam etti. Yine aynı sene içinde Bosna'ya, ban'ların kararıyle ve hâkim bir kır al sifatiyle tstefan Ostoya getirildi; fakat yerli beyler serbest harekete devam ettiklerinden, bir müddet

sonra intihap ettikleri bu yeni kıraldan memnun olmamıya başladılar; nihayet kıral tstefan Ostoya indirilerek yerine birinci kiralın oğlu II. Tvartko getirildi (1404).

Macarlar bundan sonra Bosna'ya karşj hasmâne harekete başladılar; Bosna kiralı, Macarlara mukabele etmek için Çelebi Sultan Mehmed zamanında Osmanlıların yardımını gördü; II. Tvartko Macarlarla yaptığı Dobor muharebesinde esir düşerek Budin'e gönderildi ve ancak L415'de serbest bırakıldı ise de kırallığı elde edemedi; çünkü yerine Ostoya tekrar kıral-lığa getirilmişti;. Bu dahilî karışıldıktan istifade eden Türkler Bosna işlerine müdahaleye başladılar; eski kıral Tvartko ikinci defa kırallığa getirildi (1420 veya 1421).

1443'de ölen II. Tvartko'dan sonra kıralhk, ban veya bo-yar'larm kararîyle Ostoya'nın oğlu îstefan Tomas'a verildi; bu, 1444'den 1461 senesine kadar kıralhk yaptı; Bogomil mezhebinde olan îstefan Tomas, katolik olarak, Papa'mn nüfuzundan istifade etmek istedi ve bu sayede bir kısım Sırp memleketlerini almıya muvaffak oldu.

Bunun oğlu tstefan Tomasiç (1461—1463) hararetli bir katoîik olduğundan, Bogomilleri memnun edemedi; onlar da Türklerden tarafa döndüler ve bu suretle Fatih Sultan Mehmed Bosna üzerine yürüyüp Bosna kıralım BZaga/'da esir ederek öldürdü ve Bosna kırallığı da doğrudan doğruya ilhak olunup sancak olarak idare edildi (1463). Macar kiralı, Bosna'yı almak için 1465, 1471 ve 1479 senelerinde üç defa harekete geçtiyse de mükemmel teşkilâtüe buraya yerleşen ve Bogomil mezhebindeki Bosnalıları ele almış olan Osmanlıları buradan çıkaramadı.

Bosna halkının kütle halinde müslüman oluşlarında halkın Bogomil olmasının birinci derecede tesiri vardır; çünkü, isa'yı, Allah'ın kulu ve peygamberi olarak tanıyan müslümanhk, Bogomil mezhebindeki Bosnalılara yumuşak ve uygun gelmişti. Katolik âleminin bunları lâtin kilisesine bağlamak için yaptıkları tazyik ve katl-i âm bir netice vermemiş, tebaasının dinî işlerine karışmıyan Osmanlı Devleti ise hiçbir tesir yapmadan mühim bir halk kütlesini, yani Bogomilleri camiası içine alıvermiştir.

Ludvig von Thalloczy'nin, Studien zur Geschichte Bosniens und Serbiens in Mittelalter (Leipzig 1914) isimli eserine göre Bosna

kıralları: [289]

Hersek Dukalığı

Bosna sancağının güney batı köşesinde bulunan ve merkezi Mostar olan Hersek kıt'ası1 evvelce Bosna'ya tâbi iken sonradan dukalık halinde ayrıldı ki, kısa tarihi şöyledir:

Hersek dukalığı veya Hersegoven [290] onüçüncü asırda Sırp kır allı gına aid iken XIV. yüzyılın ikinci yarısında (1366) Bosna kıratlığına tâbi olmuştu. 1448'de Bosna kırallığı dağılmıya başlayınca Hersek beyi Istefan Vukçiç burayı müstakil olarak idareye başlamıştır; buna 1448'de Alman İmparatoru üçüncü Frede-rik tarafından Senta veya Sentasava dükü unvanı verilmişti.

XV. yüzyıl ortalarında Hersek dukası olan Istefan Kosariç, son zamanlarında ve ihtiyar halinde âdi bir kadınla gayr-ı meşru münasebeti sebebiyle büyük oğlu Vladislas ile bozuşmuş ve oğlu Vladislas idareyi ele almış (1466), babası da memleketi terke mecbur olup Osmanlı hükümdarı II. Mehmed'den yardım istemiş ve küçük oğlunu da rehin olarak Osmanlı sajrayma göndermişti.

Osmanlı kuvvetleri Koşariç'e yardım için Hersek*e geldiği zaman, yani 1467'de Kosariç ölmüştü; Türk kuvvetleri karşısında memleketi terketmiye mecbur olan Kosariç'in büyük oğlu Ladis-las evvelâ Yenediğe ve oradan da Macaristan'a geçerek burada ölmüştü; Bunun üzeeine Hersek'in bir kısmı alınarak buraya Hamza Bey tâyin edilmiştir. Kosariç'in ortanca oğlu Vlatko kendisine bırakılan Volaho ve Kastelnova'da bir müddet tutunmuş ve sonra buraları da Osmanlılara geçerek Hersek sancağı teşkil edilmiştir. Vlatko memleketi terke mecbur olduktan sonra Avrupada bulunduğu sırada Fatih Sultan Mehmed'in ölümünü haber alınca hemen Hersek'e gelerek eski beyleri kendisinin etrafına toplanmışlardır. Hersek sancak beyi Gümlü Oğlu Paşa Yiğit buna karşı mukavemet edemiyerek kaçmış isede Bosna sancak beyi hersek'e inerek orasını geri almıştır (tbn-i Kemal tarihi C. 7, s. 605-607)

Istefan Kosariç'in küçük oğlu olup Osmanlı sarayına rehin olarak

[289] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 217-221
[290] Hersek, duka ve Hersegoven de dukalık demektir.

gönderilen çocuk, Türk terbiyesi üzere yetiştirilmiş beylerbeyi, vezir ve beş defa vezir-i âzam olmuştur. Osmanlı tarihlerinde Hersek zade Ahmed Paşa, vesikalarda "Ahmed Hersegoviç" diye adı geçen ve 1516'da ölen bu büyük devlet adamı değerli hizmetleriyle meşhurdur. [291]

Raguza Cumhuriyeti

Rumeli'deki Osmanlı yayılması sırasında Adriyatik denizinin Dalmaçya kıyılarında bir yarımada üzerinde bulunup halkı ticaretle meşgul olan Baguza veya Dubrovnik Cumhuriyeti, Papanın da müsaadesini alarak 1365 senesinde Osmanlı devletiyle bir ticaret ve korunma muahedesi akdetmişti; daha sonra yani 1380'-deki muahede hükümlerine göre Raguza tüccarlarına Türk limanlarında ticaret serbestisi verilecek ve bundan başka îslâvlarla Bizanslılara karşı korunacak ve buna mukabil bu cumhuriyet Osmanlı Devletine senede beşyüz duka vergi verecekti [292].

Raguza Cumhuriyeti evvelce Sırp kırallarına senede ikibin perper1 vergi veriyordu. Hattâ Istefan DuşanMan sonra bu kırallığın parçalanması üzerine Hersek dukası Niko 1 a A11 o-monoviç, takriben 1369 veya 1370'de bu parayı almak için Raguza^ya hücum etmişti; fakat Osmanlıların Balkanlara yayılmaları ve mühim iskeleleri ele geçirmeleri, Raguza^yı onların himayesine sokmuştu. Muahedenâmeye Islâvlara karşı cumhuriyetin korunması maddesi, yukarıdaki taarruz gibi başka bir İslâv taarruzunun Önlenmesi için konulmuştu.

Raguza'nm Osmanlılara verdiği haraç 1444'de ceza olarak arttırılmış ve bin dukaya çıkarılmıştı; bunun sebebi, bu cumhuriyetin haçlıların tazyikiyle Varna muharebesinde onlara kadırga vermek suretiyle yardım etmiş olmaları idi. 1478 Şubat 28 tarihli Dubrovnik beğine gönderilen fermanda badema Dubrovnik tüccarlarından gümrük resmi alınmayarak senede on ikibin beşyüz flori alınmasına

[291] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 221-222

[292] Jireçek, Bulgarlar tarihi. Raguzalılar XVIII. yüzyıl sonlarında Karadeniz'de ticaret yapmalarına müsaade verilmesi için vâki müracaatlarında Urhaıı Gazi zamanından beri Osmanlılarla münasibetleri olduğunu bildirmişlerdir. Ilaguza'nın 1365 veya daha evvelki miiracaati Türkiye'de ticaret vapmak için olup 1380 ahidnâmesiyle de himayeyi kabul etmişlerdi.

karar verildiği bildirilmiştir (İstanbul Enstitüsü dergisi 1, s. 64). [293]

OSMANLILARIN AKDENİZ VE AVRUPA DEVLETLERİYLE MÜNASEBETLERİ

Osmanlıların Avrupa'da münasibette bulunduğu devletler Akdeniz ve Karadeniz'de hâkim rol oynayan ve bir hayli müstemlekeleri bulunan Venedik ve Ceneviz Cumhuriyetleri ile dinî otoritesi cihetiyle mütehakkim rolü olan Papalık ve bunlardan başka italya yarımadasındaki Piza, Floransa, Napoli gibi devletlerin de Osmanlılarla münasebetleri vardı. Bunlardan Venedik ve Ceneviz cumhuriyetlerinin hem siyasî ve ticarî ve italya hükümetlerinin ise münasibetleri ticarî idi. Bir de Osmanlıların Balkanlara ayak basmaları üzerine karşılarına çıkarak uzun seneler hasmâne münasibette bulundukları Macaristan kır allığı vardı. Biz evvelâ kısa olarak Akdeniz devletlerinden ve sonra da Macar kırallığı ile Almanya, Fransa ve İngiltere'den bahsedeceğiz. [294]

Venedik Cumhuriyeti

Adriyatik denizinin nihayetinde bulunup bugün İtalya devletine ait olan Venedik Cumhuriyeti denizci bir devlet idi; bu cumhuriyet donanması ve ticaret gemileri sayesinde Akdeniz'de, bir çok iskele ve limanlara ve bir hayli mühim adalara sahip olmak suretiyle Akdeniz'i bir Örümcek ağı gibi kuşatmıştı. Venedik Cumhurreisine doç deniliyordu. Evvelce Şarkî Roma İmparator-luğu'nun himayesinde bulunan Venedik Cumhuriyeti, bu İmparatorluğun zaafından istifade ile Onuncu asırda müstakil olmuş ve Istirya ile Dalmaçya sahillerini zabt ederek genişlemiş ve daha sonra onbirinci ve onikinci asırlarda Piza ile Cenevizlilere karşı rekabete başlamıştı. [295]

[293] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 222-223
[294] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 225
[295] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 225

Cumhuriyetin Genişlemesi

Venedikliler Haçlı seferleri esnasında haçlı askerlerini gemileriyle doğuya naklettikleri sırada

Akdeniz'deki müteaddid ada ve limanları ele geçirmişler ve Lâtinlerin 1204'de İstanbul'u işgalleri senesinde gemileriyle bunları IstanbuVa. naklederek Lâtin împaratorluğunun burada devamı müddetince ticarette en yüksek derece ve menfaat elde etmişler ve koloniler tesis eylemişlerdir.

Venedik Cumhuriyeti ondördüncü asırda birtakım desiselerle - Kıbrıs adasını ele geçirdiği gibi bilhassa Arnavut beyi İskender'in vefatından sonra da Arnavutluk sahillerinde mühim limanlara sahip olmuştur. Cumhuriyetin Akdeniz'de başlıca iskele ve limanları Arnavutluk, Epir ve Mora sahillerindeki liman ve iskeleler ile Adriyatik körfezi ağzındaki Korfo ve daha güneyde Yunan denizVnde Pakos, Zanta, Kefalonya, Ayamavra vesair diğer adalarla Ağrıboz (Eubeia) Girid ve Kıbrıs adaları idi. [296]

Venedik - Ceneviz Rekabeti

Ticaret alanında Venediklilerin karşısında birinci derecede rakip olarak Cenevizliler vardı.

Bunların menfaat rekabeti yüzünden aralarında muhasama ve muharebe eksik değil gibiydi. Venediklilerin Doğu Akdeniz'de en mühim ticaret depolan İskenderiye ve Suriye sahilleri ile yukarıda adlarını saydığımız mahallerde ve bir de İstanbul'da bulunuyordu. Azak denizindeki Venedik hâkimiyeti 1381 senesinde aktedilen Tarin muahedesiyle Venediklilerden Cenevizlilere geçmişti; burada Timur'un 1396'da tahrip etmiş olduğu Tana müstemlekesi Venediklilere aitti. [297]

Osmanlılarla Venedikliler

[296] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 225-226
[297] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 /226

Venedik Cumhuriyetinin, Osmanlıların 1385'de Arnavutluk seferinde başlayan ilk münasebatı sonradan artmıştır. Osmanlıların faaliyetlerinden ve ticaretlerine halel gelmesinden ürküp, bunlarla başa çıkamıyacağmı anlayınca zaman zaman uyuşmağı muvafık görmüş ve Osmanlılar da ilk Balkan harekâtında —I. Sultan Murad'dan itibaren— bu cumhuriyeti kendilerine düşman yapmamayı siyasetlerine uygun bulmuşlar ise de Venedikliler her fırsatta Bizans'la Osmanlılar aleyhine anlaşmak arzusunu ihmal etmemişlerdir. Nitekim 11 Temmuz 1361'de Venedik Doçu intihap edilmiş olan Laurent Çelsi, Sultan Murad'a karşı İmparator Yuannis'e bir ittifak teklif etmiş,1 fakat bu teklif fîli-yata geçmemişti. Bununla beraber Osmanlı hükümeti bunları bümemezlikten gelerek dostlukta devam ediyordu. Hattâ 15 Temmuz 1373'de Dalmaçya daki Venedik arazisini isteyen Macar kiralına karşı Cumhuriyet Osmanlıların yardımını istemiş ve derhal beş bin Türk akcısı gönderilmiştir [298]. Yine bu münasibetle Timur'un doğudaki faaliyeti İran ve Suriye'deki harekâtı esnasında Osmanlı hükümdarı bir muharebe ihtimalini gözönüne alarak Venediklilerle anlaşmış, cumhuriyetin müstemlekelerine taarruz etmiyeceğini, boğazların serbestisini temin eyliyeceğini taah-hüd etmişti; bununla beraber Venedik, Avrupa siyaseti hususunda haçlı seferleri ve Bizans işlerinde daimî surette değişik, hercai bir siyaset takibi kendisine prensip yapmıştı; bundan dolayı hiç bir taahhüdüne sadık olmayıp her işinde menfaat hâkimdi.

Venedik Cumhuriyeti Osmanlılarla Bizanslıların anlaşmalarından çekinmekte idi; fakat Osmanlı siyaseti muayyen bir program altında yürüdüğünden Venediklilerin yaptıkları manevralar akamete uğrayordı. Osmanlıların Rumeli'deki sıkışık ve nazik vaziyetlerinde bunların Papa donanmasiyle beraber Çanakkale bo-ğazi'nı tutarak —Varna muharebesine takaddüm eden günlerde— Anadolu'dan RumelVye asker nakledilmesine mâni olduklarını görmekteyiz. Kosova muharebesi ve Sultan Murad Hüdaven-digâr'ın (I. Murad) şahadetinden sonra Venedik Cumhuriyeti yeni Osmanlı hükümdarı Bayezid'i tebrik etmek ve ticaret muahedesini yenilemek için murahhas gönderdiği zaman ona Osmanlı kadirgalarma taarruz etmiş

[298] Gibbons (Ragıp Hulusi tercümesi), s. 128.

olan Venedik amirali Pietro Zeno'-nun harekâtını muaheze etmesi hakkında talimat verilmişti [299].

Venediklilerin bu iki yüzlü hareketlerine karşı Osmanlılar temkinli bir siyaset takip ediyorlardı. Bunun başlıca sebeplerinden birisi Osmanlı Devletinin henüz kuvvetli bir donanması bulunmaması idi; kuvvetli donanmaya sahip olan Venediklilerin Anadolu ile Rumeli arasındaki Gelibolu geçidini kapamak yani boğazı tutarak iki sahilden birinden diğerine nakliyatı men etmek ihtimali vardı; hususiyle bu ihtimal Papa, Ceneviz ve Akdeniz Lâtinleri-nin de iştirakiyle fîle çıkarsa durum çok tehlikeli olurdu; işte Osmanlı hükümeti bütün bu ihtimallari düşünerek Venediklileri gücendirmeden ve iki yüzlülüklerini görmezliğe gelerek vaziyeti idare ediyor fakat çizdiği programdan şaşmıyordu.

Yıldırım Bayezid zamanında Aydın ve Menteşe beyliklerinin işgali üzerine bunların donanmaları da tabiî olarak Osmanlılara geçmiş olduğundan bu suretle miktarı artan Osmanlı donanmasının Doğu Akdeniz'de harekâta başlayarak Sakız, Ağrıboz adalariyle Doğu Yunanistan sahillerini vurmaları Venedik senatosunu telâşa düşürmüştü.

Osmanlıların işgal programı tatbik edildikçe ellerindeki yerler yavaş yavaş ellerinden çıkmış Osmanlı donanması bunlarla çarpışabilecek bir kudret göstermiş ve bu suretle idarelerindeki adalar da alınmağa başlamış olduğundan dolayı Venediklilerin on beşinci asrın son yarısından itibaren Osmanlılar aleyhine yapılan her ittifaka açıkça girmekte tereddüt etmemişlerdir; hattâ bu aleyhdarlık yalnız hıristiyan devletleriyle birlik olmakla kalmayarak Osmanlılarla diğer Türk devletleri arasındaki muhasama-lara da teşmil edilmiştir. Bu cümleden olarak Venedik Cumhuriyeti Karamanoğlu ibrahim ve Kasım Beylere ve Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan padişaha müracaat ile Osmanlılar aleyhine onlarla anlaşmış ve onları hem teşvik etmiş ve hem de ihtiyaçları olan harb levazımı vermiştir.

Osmanlıların Venediklilerle olan kasmana münasebatı XV.

---

[299] Kosova haberleriniişitir işitmez Venedik senatosu Murad ile müzakerede bulunan Andrea Bembo'ya Murad'm ölmesi üzerine takip etmesi lâzım gelen hatt-ı hareketi mübeyyin bir mektup göndermiştir. Elçi, Murad'ın oğullarından hayatta kalanı araştıracak ve eğer ikisi de hayatta ise biri ötekisini öldürün-ceye kadar veya mağlûp edinceye kadar ihtiyatlı bulunacaktı. Bu şurada her ikisine de birbirlerinden haberi olmaksızın Senato tarafından şu yolda maruzatta bulunacak idi:

yüzyıl'ın son yarısından itibaren başlamış ve kuvvetli olarak XVI. yüzyıl sonlarına kadar devam etmiştir ki bu muhasemat sırası geldikçe tarihin diğer ciltlerinde görülecektir. [300]

Venediklilerle Ticari Münasebet

Cumhuriyetle olan ticarî münasebat 1381 (783 ticarî münasebet H) tarihinden başlar. Bunlar ara sıra verilen müsaade üzerine Türkiye'den ihtiyaçları olan hububat vesair emtia almak serbestisini elde etmişlerdi. Bu hususta

Osmanlı Devleti tarafından Venediklilere verilen ahidnâmeler mevcuttur. Meselâ Musa Çelebi'nin 12 Ağustos ve 3 Eylül 1411 ve Çelebi Mehmed'in 5 Aralık 1419 ve II. Murad'ın4 Eylül 1430 tarihlerinde Venediklilerle akdettikleri Lâtince muahede metinleri vardır. Emir Süleyman Çelebi'nin 3 Haziran 1403 tarihli muahedenâmesi de Lâtincedir [301], Ticaret muahedenâmeleri her pâdişâh değiştikçe yenilenir ve yeni hükümdar adına yeni ahidname verilirdi. [302]

Ceneviz Cumhuriyeti

Cenova veya Ceneviz diye meşhur olan bu memleket Batı Akdeniz kenarında ve kendi adındaki körfezde mühim bir ticaret şehri idi; bu şehir halkı olan Cenevizliler de başta gelen meşgaleleri Venedikliler gibi deniz vasıtasiyle ticaret olup idare şekilleri de demokrasi ile aristokrasi arasında bir cumhuriyet şekli idi. [303]

İdare Şekli

Ceneviz Cumhuriyeti X, yüzyıl ihtidalarında teşekkül etmişti;

[300] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 226-228
[301] Bu muahedenâmeler I org a tarafından Notes et extraits pour servir â Vhistoire des Croisades au XV siecle külliyatında neşredilmiştir. Bu eserde Çelebi Mehmed'in Rumca yazılmış bâzı vesikalarını da neşreden I or g a I. Murad'm 8 Temmuz 1387'de Cenevizlilerle akdettiği nwiahedenâmenin Lâtince metnim de yayınlamıştır. Ayrıca bakın Fuad Köprülü, Bizans müesseselerinin Osmanlı müesseselerine tesiri (Türk Hukuk ve İktisat mecmuası, sayı i, s. 246) ve M. Silberschmidt'in.ii Venedik menbalarına nazaran Türk împara* torlugu'nun zuhuru zamanında Şark meselesi" (Türkiyat Enstitüsü yayınlarından).
[302] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 228-229
[303] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 229

evvelce bir kaç reis ile idare olunurken 1190'dan itibaren duka denilen bîr reisle idare usulü kabul edildi, daha sonraları reis olmak, birbirine rakip Dorie ve Spinoles isimlerinde iki aileye inhisar eylemişti; halk Dukayı intihap ederken reyleri bu iki aileden birisine verir, onlarda kendi ailelerinden olmak üzere Cumhurreisi olacak Duka'yı seçerlerdi; fakat bu iki aileden başka biri demokrat ve diğeri aristokratlara müteveccih olmak üzere iki aile daha vardı. Bu son iki aileden birisi Adorne ve diğeri Fregoses olup intihapta hangisi galebe ederse o ailenin namzedi Duka olurdu. Bu duka intihabı mücadelesi yüzünden memleket bir müddet dahilî bir karışıklık içinde çalkandı; nihayet bunlar bir iki defa kendi idarelerinden âciz kalıp 1396 ve 1468'de Fransa'nın himayesine girmişlerdi. [304]

Ticaret Faaliyeti

Cenova ahalisi gemicilik ve ticarette ehil olduklarından Cenova şehri az zamanda büyümüştü.

Bunlar da onikinci asırda büyük Haçlı seferlerinde ehemmiyet kazanmışlardır. Haçlı kuvvetleri Venedik gemileriyle olduğu gibi Ceneviz gemileriyle de nakledildiklerinden bu yüzden çok para elde etmişler ve Avrupa'ya dönerlerken doğu mallarını nakletmek suretiyle mühim kâr temin eylemişlerdi.

îstanbuVun Lâtinlerden tekrar Rumlara geçmesine yardım eden Cinevizliler, İmparator Mihail Paleologos'la 1261 tarihli bir ticaret muahedesiyle geniş imtiyazlara nail olmuşlar ve bu suretle bazı kolonilere ve bilhassa 1303 Mayısta hudutları tesbit ve tahdid edilmek suretiyle II. Andronikos tarafından verilen bir ahidnâme ile Galata ve Beyoğlu taraflarına yerleşmişlerdi. Buna mukabil İstanbul'daki Lâtin İmparatorluğu'na yardım etmiş olan Venedikliler ise imparatordan istiskal görmüşler ve bu haller siyasî ve ticarî rekabet dolayısiyle iki cumhuriyet arasındaki münafcreti arttırmıştır. [305]

[304] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 229-230
[305] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 230

Venedik — Cenevia Çarpışması

Ticaret rekabeti ve menfaat ihtiraslaerı nihayet —(Ceneviz iki cumhuriyeti birbirine tutuşturmuştu, iki taraf arasındaki ihtilâf 1349 senesinde başlamıştı. Papa VI. Kleman (Clement) bunu halletmek için iki tarafı da dinlemek istemişti. Bu münasibetle Venedik doçı Andre'ye Papa tarafından 24 Kasım 1349 tarihli bir mektup yazılmış ise de bir netice vermemişti1. Bu yüzden biri 1350'-den 1355 senesine [306] ve diğeri 1378'den 1381 yılına kadar süren iki büyük muharebeye sebep olmuşlardır. Bu son muharebeye Kıbrıs'taki Famagosta limanının Cenevizlilere geçmesi ve bilhassa Bozcaada'nın Bizans İmparatoru Beşinci Yuannis tarafından Cinevizlüere ve onun rakibi diğer Bizans imparatoru tarafından da Venedik Cumhuriyetine terk edilmesi sebep olmuştur. Tarihte bu ^muharebeye Choggia savaşı adı verilmiştir. İki rakip cumhuriyet Adriyatik denizVnin doğu sahillerinde Kartaro, Zara ve Tiran limanlarında harb etmişlerdir; nihayet 1381'de Savua kontu Amadee'nin araya girmesiyle imzalanan Torino muahedesi üzerine Savua kontuna teslim edilen Bozcaada'nın surları yıkılıp Venedik amirali Cıovanni zorla adadan çıkarılarak Dobriçe taraflarındaki Bulgar prensi Dobritiç'in yanına kaçmıştır. Bu muharebeler Ceneviz Cumhuriyetinin denizcilikteki nüfuzunu iyice kırmıştır. [307]

Ceneviz Sömürgeleri

Ceneviz Cumhuriyetinin güney Karadeniz ile'eleri kuzey Karadeniz'in Kırım sahillerinde ve Tuna nehri deltasında ve Akdenizde Ege sahillerinde ve oralardaki adalarda mühim ticaret iskeleleri ve sömürgeleri vardı. Bunlardan başlıcaları güney Karadeniz

[306] Beş sene süren bu birinci muharebede Cenevizlilerin 1353\3e kaybettikleri Locera savaşiyle bahrî kuvvetleri kırılmış ve Miîân dukalığının himayesi altına girmişlerdir. Bu muharebelerde Osmanlıların Cenevizlilere yardım ettikleri anlaşılıyor; çünkü Cenova senyörü tarafından 21 Mart tarihinde Beyoğlu Po-desta (Vali)' sına yazılan mektupta şöyle deniliyor:"... Bizim harblerimiz sırasında gerek Venediklilerin ve gerek Rumların tahrip ve ifnası hususunda Türkiye Emîri Orhan Bey'den ne kadar iyilik ve lütufkârlıklar gördüğümüz, bize, size ve bütün Cenevizlilere aşikârdır. ." fGibbons, s. 79). Gibbons bu notu şu eserin 127 ve 147 inci sahifelerindeki Lâtince ve îtalyanca kayıtlardan naklediyor fBelgrano, Ani della Societa Ligure di Steoria Patria XII.)

[307] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 230-231

sahilinde Amasra, Sinop, Samsunx ve TYa&son'daki depolariyle Kırım sahilinde Kefe, Menküb, İstanbul'da Galata, Ege denizinde Meriç nehri ağzında Enez, Anadolu sahillerinde Foça, İzmir şehirleriyle Midilli, Sakız, Taşoz adaları idi. Kıbrıs adasının büyük limanı olan Famagosta da Kıbrıs kırallığı zamanında yirmi sene kadar Cenevizlilerin ellerinde kalmış ve 1394'de bunların dahilî mücadelelerinden ve zaaflarından istifade eden Kıbrıs kiralı Venediklilerle uyuşup bu limanı geri almıştır. [308]

Osmanlılarla olan münasebetler

Osmanlılar, Orhan Gazi zamanından itibaren Cenevizlilerle anlaşmışlar ve 1352'de evvel birbirlerine mukavele ve ahidnâmelerle bağlanmışlardı [309]; gine Osmanlılar Ceneviz — Venedik rekabetleri arasında ve 1378'de ticarî anlaşmalar imzaladıkları Cenevizlilerix tutmayı siyasetlerine uygun bulmuşlardır. Bu münasibetler dolayısiyle Cenevizliler 1385'de I. Sultan Murad'la yaptıkları bir muahede ile Beyog/u'nda işleri olan Türklere müsaade veriyor ve buna mukabil Osmanlılar da Ceneviz tüccarlarının Osmanlı memleketlerinde ikamet ederek işlerini görmelerine müsaade ediyorlardı [310]. Bazan her şeyin üstünde tuttukları menfaatleri sebebiyle bu dostluktan ayrılarak Osmanlılar aleyhindeki harekâta iştirak etmek gibi halleri de görülüyordu. Meselâ 1386'da Osmanlılar aleyhine olmak üzere Kıbrıs, Sakız, Midilli, Ceneviz müstemle-keleriyle gizlice anlaşmışlardı. Bundan başka 1399'da onbin kişilik bir Osmanlı kuvvetinin Galalardan geçerek îstanbuVa girmesine mâni olmuşlar ve bu sırada istanbuVun yardımına gelen Mareşal Busiko u'y a Bozcaada'da kadirga verip Çanakkale önlerinde Osmanlı

[308] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 231

[309] Osmanlı-Ceneviz münasebatmın 1352 mayısından evvel başlamış olduğunu cumhuriyetin Bizanslılarla akdetmiş oldukları muahedenâmedeki "Orhan Bey ile yapılan mukavele ve sulh ahkâmı eskisi gibi mer'î tutulacaktır" kaydından anlamaktayız (Gibbons, s. 79).

[310] 1432 senesinde Burso'dan Üsküdar'a ve oradan da Galata'ya. geçen Bertdandon de la Brocquiere, Bursa'dan gelirken bakkaliye eşyası almak üzere JBursa'ya gitmiş olan üç Cenevizli tüccarla arkadaşlık ettiğini ve o tarihte Asya Krizopolis denilen Üsküdar'ın Türklerin elinde bulunarak Türk memurlarının Üsküdar'dan karşıya geçen tüccar eşyalarından geçiş resmi aldıklarını ve Galata'da ticaret edenlerin çoğunun Cenevizli olduklarını ve bu ticarî şehrin Türklerle pek sıkı münasebatı olduğunu beyan ediyor. Bundan başka Türklerin Ga-tota'da o kadar imtiyazları varmış ki Türklere ait bir hıristiyan geçip Galata'ya gitmiş olsa bunu derhal iade ederlermiş.

donanmasının mağlubiyetine sebep olmuşlardır [311]. Bununla beraber Cenevizliler Osmanlı hükümdarlarının ve bilhassa Yıldırım Bayezid'in teveccühünü kazanmak için Venediklilerden ziyade gayret sarfediyorlar, ve buna mukabil Osmanlı pâdişâhları ve bilhassa Yıldırım Bayezid Venedik ve Cenevizlileri kendi aleyhine hirleştirmemek için bu gibi hâdiselere göz yummağa mecbur olmuşlardır. Bundan dolayı Osmanlıların en kritik vaziyetlerinde bu cumhuriyetin gemileri para ve Foça şap madeni imtiyazının tecdidi mukabilinde Türk askerlerini Marmara'nın Anadolu kıyısından Gelibolu^ya nakletmişler-dir ki Osmanlı vekayii kısmında gösterilmiştir [312].

Bu devirdeki Osmanlı padişah ve ricalinin ince görüşleri, aralarındaki rekabet hırsiyle Osmanlı istilâsına karşı bir cephe teşkil edemeyen ve birbirlerini mahvetmek isteyen Venedik ve Ceneviz Cumhuriyetinin bu istilâya mukabele etmek şöyle dursun birbirlerini ezmek için Osmanlıların yardımına bile başvurmuşlardır; işte bu hallerden istifade eden Osmanlılar takip ettikleri mahirâne siyaset ile her iki cumhuriyeti kendi aleyhlerine birleştirmiyerek zamanı gelince bunların sömürgelerini ellerinden almışlardır.

Ceneviz Cumhuriyeti ondördüncü asır sonlarında Fransa'nın nüfuzu altına düşmüş ve Ceneviz kolonilerinin himaye ve müdafaası Valva viskontu ailesine düşmüştü. Bundan dolayı istanbul'un Yıldırım Bayezid tarafından ikinci muhasarasında Cenevizliler hesabına Mareşal Busiko İstanbul'a yardım etmişti. [313]

---

[311] Gibbons (Ragıp Hulusi tercümesi), s. 141, 212.

[312] Aslen Bizans İmparatorluğu'na âid olan Ege denizi kenarındaki Foça'da şab madeni olup bu madeni işleten Cenevizlilerin başında Andre Kateneo adında bir reis vardı. Bu, orada Yeni Foça ismi verilen bir kale yaptırmıştı. Sakız adasında da Benuva Zahari adında bir Ceneviz asilzadesi oturmakta idi. Kataneo Saruhan beyine her sene beşyüz duka vermek suretiyle kaleyi muhafaza ediyordu. İmparator III. Andronikos, Sakız'dan dönüp Foça'ya geldiği zaman Yeni Foça'daki Ceneviz beyi, İmparatoru hürmetle selâmlayarak kaleye aldı ve AndronİIk yüksek hâkimiyeti altında bulunan kaleyi yine Cine-vizli beye bıraktı; çünkü İmparator Sakız'ı âsi Ceneviz beyinden alarak oraya kendi askerini koyduğundan Foça beyi aynı akibete uğramaktan korkmuştu. Andre Kateniya veya Kateneo'nun oğlu Dominik imparatorluğun zaafından istifade ederek tedarik ettiği on gemi ile Midilli adasını almak istedi. Bunun üzerine İmparator bir donanma ile Foça'yı muhasara etti, Saruhan ve Aydın oğulları'nın yardımlarına rağmen elde edemedi. Bu suretle Foça Cenevizli ailenin elinde kaldı (Kantaküzen c. 7, s 294). Buraları Osmanlılara geçince onlar da buradaki şap madenlerine mukabil her sene Cenevizlilerden bir vergi alıyorlardı. II. Murad'm, amcası Mustafa Çelebi'yi takip için Rumeli sahiline geçeceği zaman buradaki Ceneviz Podestası Jan Adreno yedi gemi ile Murad'ı Lapseki'den alarak Gelibolu'ya geçirdi ve beraberce Edirne'ye kadar gitti. Bu hizmetine mukabil maden borçlarım affettirdi. Foça beyi Osmanlılara senede yirmi bin tam ayarlı altın veriyordu (Dukas-Bon tabU s, 164, 165 ve Hammer c. 2, s. 160~165).

[313] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 231-233

İtalya'daki Diğer Hükümetler

Osmanlılarla sıkı münasibetleri olan Venedik ve Ceneviz Cumhuriyetlerinden başka İtalya yarımadası üzerinde Piza Floransa, Napoli'nin Osmanlılarla ticarî münasibetleri vardı; hattâ Yıldırım Bayezid'in cülusunda italyan siteleri mümessilleri muharebeden sonra gelip Bayezid'i tebrik ve babası I. Sultan Murad tarafından kendilerine verilen ticaret ahidnâme-lerinin tasdikini rica etmişlerdi1. Piza hükümeti bir ara doğudaki ticareti dolayısiyle Cenevizlilerle rekabet halinde idi. XIV. yüzyıl ve XV. yüzyıllarda Floransa'da idare başında pek zengin olan Medici ailesi bulunuyordu.

Napoli kirallığı, Venedik ve C nevizlilerden sonra Doğu ticaretiyle meşhurdu. Bu kıratlığın Ege sahillerindeki Anadolu bey-likleriyle ticarî münasebatta _ bulunması dolayısiyle beylikler aralarındaki ticarî muameleleri kolaylaştırmak için igilyati [314] ismi verilen Napoli ve Kıbrıs gümüş sikkelerine benzeyen Lâtin harfli paralar kestirmişlerdi.

Osmanlılarla da ticarî münasibetleri olan Napoli tüccarlarının Bursa?da. depolan olup buraya getirdikleri doğu memleketleri eşyasını Avrupa'ya naklediyorlardı. Yıldırım Baye-zid zamanında Napoli kiralı olan Ladislas'ın Venediklilere düşmanlığı ve Türklere dostluğu vardı. Bundan dolayı Türk-Anju dostluğu bir müddet Venedik Cumhuriyetini ihtiyatlı harekete sevketmişti. [315]

Papaların Nüfuzları

Tarihlerde görüldüğü üzere Papalar, büyük Haçlı seferlerinden sonra Anadolu ve Rumeli'yi istilâ etmekte olan Türklere karşı Avrupa milletlerini

ayaklandırmak için büyük teşkilâtiyle harekete geçmişlerdi. Bu cümleden olarak ondördüncü asır ortalarında Aydınoğullan'na ve Fil ip dö Mcziyer vasıtasiyle İskenderiye üzerine olan harekât ile bunlardan daha mühim olarak Osmanlılara karşı yapılan müteaddit

[314] Jigilyati Napoli ve Kıbrıs kıratlarının gümüş paralan olup bir tarafında arslan dijîer tarafında hükümdar resmi vardı ve yazı resmin etrafında İMilınuvordıı.
[315] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 234

haçlı seferlerini görmekteyiz. Papa VI. Kleman'ın Türklere karşı, Venedik, Kıbrıs kralı ve Senjan şövalyeleriyle anlaşarak şark sularında devamlı surette donanma bulundurmağa karar vermişlerdi. Bu sayede Aydın oğullan elinden İzmir şehir ve kalesini almışlardı. Daha sonra V. Ürben müttefikler arasına Bizans İmparatoru'nu da almak istemişti (1369) [316]. îşte bu ve diğer kayıtlar Papalar'ın faaliyetlerini göstermektedir.

XII. ve XIII. yüzyıl'larda nüfuz ve tahakkümleri son haddine varmış olan Papalar, XIV. yüzyıl'dan itibaren eski nüfuz ve itibarlarını kaybetmeğe başlamışlardı. Bu yüzyıl'da Batı kilisesinin Romandan Avinyon (Avignone) şehrine [317] nakli ve 1431'de toplanan Bal ruhani meclisinin kararları Papaların tahakkümlerine karşı olan aksülâmelin neticesi idi.

1309'dan 1377 senesine kadar yetmiş seneye yakın süren Roma ayrılığı nihayet Papa XI. Greguvar'ın Koma'ya dönmesiyle muvakkat bir zaman için kapanmış ise de onun vefatından sonra tekrar ayrılık olmuş ve bu da yetmiş sene kadar sürmüş ve bu defa 1449 senesine kadar hem Avinyon ve hem jRoma'da iki Papa bulunmuştur [318].

îşte bu ayrılış, dönüş ve ikiye bölünüş mücadelesi Papalığın nüfuzunu iyice sarstı. Papalığın ikiye ayrılması üzerine Almanya, İtalya ve İngiltere Roma'yı ve Fransa, Napoli, Loren, Kastil ve İskoçya memleketleri de Avinyon Papalığını kabul etmişlerdi. Bu ikiye ayrılış yüzünden Avrupa'da dinî ihtilâflar devam etmiştir. [319]

---

[316] Papa VI. Kleman Türklere karşı Venedik ile Kıbrıs krallığı ile anlaşarak Ege sularında devamlı olarak donanma bulundurmaya karar vermişlerdi. Tedarik edilecek müşterek donanma Aydın oğullarından alman îzmir limanında bulunacaktı (30 Nisan 1357). daha eonra Papa Ürben müt-müttefikler arasına İmparator Yuannis'i de almak istemişti (1361 Ocak).

[317] Avinyon, Ren nehri üzerinde olup Fransa'nın güney doğusunda Paris'ten 595 kilometre uzaktadır. Provans kontu Şarl'a ak iken Roma'dan ayrılan Papa Beşinci Kleman burada oturdu (1309). Papalar 1377 senesine kadar Avinyori1 da oturdular. Papa Altıncı Kleman burasını 1308 de Sicilya kiralı Jan'dan aldı. Papaların Roma'ya avdetinden sonra Avinyori'da. bir Legatus yani papalık valisi bulunmuştur. Burada Papaların şatoları vardı.

[318] Papalar 726 milâdi tarihine kadar Havariyundan Sen P i y e r'in vekili olarak yalnız ruhani reis idiler. Bu tarihten itibaren kendilerine Roma ve diğer bazı yerler verilmiş olduğundan cismani hükümetleri de oldu. Roma'da Papalık 1309'da V. Kleman zamanına kadar bulunup o tarihte Avinyori1* nak-ledilmiş ve 1377 de XI. Greguvar zamanında tekrar Roma'ya dönmüş ise de onun 1378 senesinde vefatı üzerine bu defa biri Roma'da ve diğeri Avinyon'âa olmak üzere iki Papa meydana çıkmış ve nihayet 1449'da V. Nikola zamanından itibaren Roma'da bir Papalık kalmıştır.

[319] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 234-236

Türk İstilâlarına Karşı Papaların Faaliyetleri

Türklerin istilâlarını önlemek için İtalya'da Po vadisinde Ferrare şehrinde toplanan ruhani mecliste doğu (ortodoks) ve batı (katolik) kiliselerinin birleşmesi görüşülmüş ve Osmanlı Türklerinin Bizanslılara karşı olan hareketleri bu hususta âmil olmuştu. Bu meclisin kararı da bundan evvel 1274'de iki kilisenin birleşmesi için Liyori'da toplanmış olan meclis gibi hiçbir neticeye varmamıştı; fakat bu defa Osmanlı tehlikesi arttığından 1388'de Roma'daki Papa VI. Ürben İstanbul'un müdafaası için kadirga donatarak göndermiş ve aynı zamanda Haçlı seferine iştirak edecekler için endüljans vaadini havi etrafa mektuplar yollamış ise de bir birlik vücuda getirememişti. Bunun halefi IX. Bonifas ise NapolVdeki Ânju hanedaniyle mücadele halinde bulunduğundan Osmanlılar aleyhine bir faaliyet gösterecek ılurumda değildi. Yunanistan'da Lâtin papaslarının faaliyetleri ise rumları yani Ortodoksları Türklere meylettirmekte idi; buna da sebep lâtinlerden her yardım istenmesinde bunların mutlak surette pazarlıkla menfaat temin etmek istemeleri olmuştu.

Bizans imparatoru V. Yuannis, Roma'y a kadar gidip kiliselerin birleşmesi için katolik mezhebini kabul etmişse de gerek tebaası ve gerek papaslar buna yanaşmamışlardı; daha sonra yine Roma Papalarından V. Marten (1417—1413) ile VII. Öjen'e (1431—1447) müracaat edilip Ferrare'de bir meclis toplanması kararlaştırılmıştı; filhakika bu mecliste Bizans İmparatoru ile Rum Patriği ve ileri gelen Rum metrepolidleri de bulunmuşlardı; o sırada Ferrare'de salgın hastalık olduğundan meclisin Floranscfda. devamına karar verilmiş ve buradaki görüşmelerde kiliselerin birleştirilmesi esası kararlaştırılmış fakat bu karar İstanbul fethine takaddüm eden günlerde dahi fiile gelmeden İstanbul alınmıştır. [320]

Papalara Karşı Osmanlıların Sivaseti

İşte Papalar, kardinallar ve metropolitler ve imparator böyle kilise ittidahı müzakereleriyle uğraşırlarken türkler İstanbul'u fethederek Rumların kendi kilise kanunları üzere İmparatorluk

[320] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 236

zamanında olduğu gibi bütün dinî hak ve salâhiyet ve eski îmtiyazlarına sahip ve Papa'ya muhalif bir patrik (Gennadios) intihap ettirmek suretiyle kiliselerin birleşmesi fikrinin önüne geçmişlerdir. Zaten yukarıdan beri görülmüş olan istilâ hareketlerinde Osmanlıların dinî hususlarda gösterdikleri müsamaha ve hattâ idareleri altındaki kiliselerin patrik ile dinî muhaberata müsaade etmeleri ve vicdan hürriyetine karşı olan hürmetleri İstanbul'un zabtında da aynen ve hattâ daha ince bir siyasetle tatbik edilmiş ve bu sayede İîoma'ya bağlanmak istemeyen halkın hissiyatı okşanarak Osmanlıların Ortodoksluğu himayesiyle Batı ve Doğu kiliselerini birbirlerinden tamamen uzaklaştırmalardır.

Papaların mükemmel donanmaları vardı ve bu donanma ile diğer Lâtin devletlerinin donanmaları birleştirilmek suretiyle Türklere karşı müteaddid muharebeler yapılmıştır. Edirne-Segedin muahedesinin imzalanmasından sonra Papa'mn Çanakkale önlerine gelip muvasalayı kesen donanmasının baş amirali Françesko Gondolmieri adında bir Floransalı idi. Bu amiral devlet reisliğini oğluna terk ederek Anadolu'ya geçen II. Murad'ın iş başından ayrılmasının Osmanlıları mahvetmek için çok müsaid bir fırsat olduğunu Papa'ya yazmıştı.

Papalar doğu kilisesini yani Ortodoksları, kendilerine bağlayıp hiçe indirmek suretiyle kısmen kırılmış olan nüfuz mıntakalarını genişletmek için çok çalışmışlar fakat İstanbuVı alan Türkler bütün eski salâhiyet ve imtiyazlariyle ortodoks kilisesinin dinî haklarını tanıyarak şark kilisesini himayelerine almak suretiyle Papaların bir kaç yüzyıl uğraştıkları birleşme siyasetini Önlemişlerdir, [321]

Osmanlı -Macar Münasîbetlerî

Osmanlı Devleti kurulup Rumeli'ye geçildiği sırada Macaristan, Arpad sülâlesinden Anju hanedanının eline geçmiş bulunuyordu. 1308'den 1385 senesine kadar Macaristan'ı idare etmiş olan bu hanedan memlekette kültür ve ticaret sahasında mühim ıslahat yapmış ve kilisenin yardımiyle de büyük imtiyaza sahip zadegan nüfuzunu kırmıştı. [322]

[321] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 236-237
[322] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 237

Kral Layoş (Ludvig)

Şarl Robert ve diğer adiyle Robert Karoli (1302—1342)'den sonra kendisine irsen Lehistan kırallığı da intikal etmiş olan Büyük Layoş (Ludvig = Lui, 1342—1382) azim sahibi; kudretli ve dinde pek mutaassıp bir kiraldi. "Layöş, Balkanları nüfuzu altına almak ve buralarda katolikliği yaymak için çok çalışmıştı; Fakat bunun Balkanlar üzerindeki emeli 1363 de Çirmen veya Sırp sındığı muharebesiyle Türklerden yediği tokat ile sarsılmış ve bozgunluktan sağ olarak kurtuluşunun boynunda asılı olan Meryem'in resmine hamletmişti.

Layoş'un erkek evlâdı olmayıp iki kızı vardı; ölümünden sonra küçük kızı Lehistan kıraliçesi olup Litvanyalı Jakellon ile evlenmiş ve büyük kızı Marya da Macaristan kıraliçesi olarak Lüksenburg kiralı dördüncü Şarl'm ikinci oğlu Sigismund'a varmış ve bu sayede Sigismund Macaristan kıralliği tacını giymişti. [323]

Sigismund

Osmanlı tarihinde pek meşhur olan Sigismund' un Macaristan kirallığı (1386 —1437) Osmanlı Devletinin bütün kudretiyle Balkanlarda yayılmağa başladığı bir devre raslamıştı. Balkanlardan Macaristan'a yapılacak bir taarruz için Tuna boyundaki bütün ileri gelen hatlar Osmanlıların eline geçmişti.

Osmanlıların Ege denizinde ve Mora sahillerinde görünmeleri Venediklileri telâşa düşürmüştü. Bundan dolayı Venedik senatosu 1393'de Yıldırım Bayezid'e karşı Macaristan kiralı Sigismund ile anlaşmağa karar vererek bir ittifak teklif etmişti. Osmanlıların karadan da yayılmaları dolayısiyle aynı tehlikeyi gören Sigismund 1394'de Venediklilerin tekliflerine muvafık cevap yolladı ise de buna karşı cumhuriyetin mukabelesi müb-hemdi; hattâ Yıldırım Bayezid aynı sene Adriyatik sahillerine yakın Boyana nehri taraflarında faaliyette bulunarak Venediklilere zarar verdiği halde senato Macar kiralı île sıkı bir anlaşmadan çekinmiş ve Sigismund'un 1396'da Osmanlılar aleyhine harekete geçeceği hakkındaki müracaatı üzerine

[323] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 237-238

dört kadırga ile iştirak edeceklerini bildirmişti.

Sigismund, Osmanlıların Macaristan'ı tehdide başladıklarını görünce Bulgarların hamisi tavrını takınmış fakat 1396 senesinde Niğeboiu meydan muharebesinde kuvvetli bir sille yiyerek mağlup olmuş ve canını güçlükle kurtarıp Karadeniz'den İstanbul ve Adriyatik denizi yoluyla memleketine dönebilmiştir.

memleketine dönmesinden alt! ay kadar bit bu müddet zarfında kendisinin zaman Ladislas kıral olmuş ise de Sigismund bununla edip rakibini mağlup ederek kıralhgı tekrar ehne gecırm U Sigismund 1410'da Alman imparatorluğuna intihap edam,, ve bu suretle Macaristan, imparatorluk nüfuzu altına girmiştir. 1418'de Osmanhlarla Macarlar, Eflâk işlerine müdahale et-misler her biri ayn ayr> iki voyvoday. himaye ederek bu suretle çarpısmıslarsa da nihayet 1424'de iki taraf da muhasamata son vererek aralarında iki senelik mütareke imzalamış ardı; takat mut ekenin bitmesinden bir müddet sonra iki devlet arasmda Kolumbaç (Güvercinli) kalesi meselesinden dolayı yine hasmane harekât başlarmş ve bizzat Osmanh kuvvetlerine kar yürüyen Alman İmparatoru ve Macar kiralı Siglsmund Türk kumandam beylerbeğ, Sınan Paşa'ya mağlup olmuş ve bir kölesin feda-karhğiyle zorla canım kurtarıp kaçabılmıştır.

Bu Osmanh galibiyeti, Macarların Subistan üzerinde de devam ettirmek istedikleri Macar nüfuzunu bertaraf etmiş ve onla-in Osmanhlann eline geçmiş olan Faselosfyi genmak *»_ yaptıkları yardım da akamete uğramış ve buna mukabele olmak ü ere Evrenuz zade Ali Bey kumandasındaki akıncılarla MaLstan'a büyük bir akm yapılarak yetmiş bin esir ahnm.şU, Sigismund'dan sonra Alman imparatoru ve Macaristan Wı Ln Y. Albert -manmda Bohemya k.ralhgı m meydana çıkan ihtilftfda» Osmanh hükümet, de ise kan,™* Polonva kiralı Ladislas'a, Osmanh hükümdar. II. Murad Polonya kı^ ^ yollanarak

inek şartiyle Kazimir'in Bohemya kiralı olmasına yardım edileceği bildirilmiştir; fakat bu sırada yani 1439'da Albert vefat ettiğinden Kazimir rakipsiz kalmış ve 1440 senesinde zadegân'-ın intihabiyle Macaristan kıratlığına Polonya kiralı III. Ladislas getirilmiştir [324].

[324] Albert'in vefatı da Macaristan'da kıral intihabı meselesinde ihtilâfı mucip oldu. Macarların bir kısmı Albert ailesine ve Elizabet'e sâdık kalarak Albert'in henüz doğmuş olan Ladislas adındaki

Polonya ve Macaristan kiralı Ladislas zamanında da, Osmanlı - Macar münasibatı yine hasına ne devam etti. Bu sırada Belgrad muhasara altında olup Transilvanyd'da Türk akıncılarının tazyikleri altında idi (1442). tbtidadan muvaffakiyetle Tran-silvanya akınlarını yapan Mezid Bey, Hermanştad önünde Macar beylerinden Jan H. unyad'a mağlup olarak [325] iki oğluyla beraber maktul düştü; irtesi sene Kulaşahin Paşa kumandasiyle sevkedilen diğer bir akıncı kuvveti de aynı hezimete uğradı. Osmanlı vekayii kısmında görüleceği üzere Osmanlılar aleyhine tertip edilen ve Macaristan kiralı Ladislas'm idaresi ve Jan Hunyad'ın kumandasında bulunan haçlı ordusu Morava, Izladı muharebelerini kazanarak Osmanlı Devletini sulhe mecbur etti ise de Papa'mn müdahalesiyle yapılan muahede pek az sonra bozuldu ve sonra meşhur Varna muharebesi yapıldı (848 H./1444 M.).

Bu muharebede Kıral Ladislas maktul oldu ve müttefikler ordusu bozuldu; bunun üzerine Macaristan kıralhğma eski Macar kiralı ve Alman İmparatoru Albert'in henüz çocuk olan oğlu Ladislas getirildi ve Jan Hunyad da küçük kirala nâib oldu.

Osmanlı Devletinin kuruluşu zamanında Bavyeralı IV. Ludvig Alman tmparatorluğu'na intihap edilmişti. Papa bunun yerine Fransa kiralı Güzel Filip'in oğlu IV. Şarl'ı getirmek istediğinden Ludvig, Papa ile uğraşmış ve kendi imparatorluğu için Papa'mn tasdikine lüzum olmadığını ileri sürmüş ve nihayet aforoz edilerek 1346'da Papa XII. Benuva'mn namzet gösterdiği Lüksemburg'lu IV. Şarl, Alman imparatorluğu'na seçilmişti.

Şarl'dan sonra Alman Imparatorluğu'na seçilenlerin en meşhuru Lüksemburg hanedanından Sigismund ile onun damadı Habsburg'lardan II. Albert idi. Sigismund, 1410'dan 1437'ye ve Albert ise 1438'den 1439 senesine kadar Alman İmparatoru olmuşlardır.

çocuğunu istiyorlardı. Daha nüfuzlu olan bir sınıf da Lehistan kiralı Ladislas'm kırallığım istediklerinden iki taraf arasında üç sene kanlı kavgalar oldu. Polonya kiralı Macaristan'a sahip olmak için Elizabet'le evlenmek istediyse de red cevabı aldı; fakat mücadele devam etmekle beraber Ladislas 1440 senesinde Polonya kjrallı-ğına ilâve olarak Macaristan kırallığım da kazandı; lâkin kat'î şekilde kıral olamayıp küçük Vladislas'm valdesi Elizabet ile ihtilâf devanı ediyordu. Bu ihtilâftanTürklerin istifade etmemeleri için Papa, her iki taraf arasını bulmak üzere Macaristan'a bir kardinal yollamıştı. Yeni kıral Ladislas, Türklere karşı bir muvaffakiyet kazanırsa kendisine aleyhdar olan Macarları da tarafına çeke-bileceğine kanidi, fakat buna hacet kalmadan Elizabet'in ölümü Ladislas'm kirallığına mâni bırakmamıştır.

[325] Osmanlı tarihlerinde Yanko Hunyad denilen Hunyadi Yanoş (Jan Hunyad) Transilvanya veya Erdel voyvodası olup takriben 1394 ile 1400

Albert, Papa'mn nüfuzum kırmak için Bal şehrindeki meclis mukarreratırıı, Moyaras'ta topladığı bir hey'ete tasdik ettirmiştir.

Albert, Osmanlıların Rumeli'deki faaliyetlerini önlemek için asker sevketmiştir. Albert'den sonra Alman İmparatorluğu'na intihap olunan Frederik zamanında (1440—1493) Osmanlı akıncıları Macaristan'a girmiş, Macar kiralı Matyas Korven, bu akınlara karşı, Alman imparatorundan yardım istemiş ise de alamamış ve nihayet Osmanlılarla sulh yapmıya mecbur olmuştur.

arasında doğmuştur. Rumen tarihçisi Iorga bir köylünün oğlu olduğunu ve bazıları da Macar kiralı Sigismund'un gayrı meşru oğlu bulunduğunu söylüyorlar; fakat eski ve sahih bir vesikaya göre 1409 tarihinde Sigismund, Voyku (Voicu) adındaki bir Rumen beyine Huiedora (Hunyad şehrini)'yı iktâ olarak vermişti. Mezkûr vesikada Voyku'nun oğulları arasında meşhur Jan Hunyad da görülmektedir. (Bakınız C. C. Giuiestu, îstoria Romanilor II. 1, 3. ed. Bucu-reşti 1940, s. 34). Hunyad'ın. annesi Elizabet Morsiney adında bir-kadındı. Jan Hunyad 1440'da Macaristan kiralı intihap edilen Polonya kiralı Ladislas tarafından Transilvanya voyvodalığına tâyin olunmuştur. Hunyad, 1442 ve 1443'de Türk akıncılarına galebe ederek Edirne-Seğedin muahedesini imzalattırmış ise de 1444'de Varna'da Türklere mağlûp olmuş ve bu muharebede maktul düşen Macar kiralı Ladislas*ın yerine kıral olan Albert ve Elizabet'in oğulları diğer küçük VI. Ladislas'a vasi tâyin edilmiştir. Jan Hunyad II. Kosova muharebesinde Türkler tarafından ikinci defa mağlup edilmiş ve 1458'de Belgrad'ı Türklere karşı müdafaa ettiği sırada yaralanmış ve bundan, müteessiren ölmüştür. 1458'de Macaristan kırah olan Matyas Korven bunun oğludur. [326]

Fransa

Osmanlı Devleti kurulup yayılırken Fransa ile İngiltere arasında yüz sene muharebesi devam etmekte idi; bu harb fasıla ve mütarekelerle 1337'den 1452 senesine kadar sürmüş ve Fransa kiralı VII. Şarl zamanında bitmiştir. Muharebenin sonunda Fransa kit'ası tamamen Fransızların ellerine geçmiş ve burada bir Fransız birliği

[326] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 238-241

vücut b ularak feodaliteye son verilmiştir. [327]

VI. Şarlra

Osmanlı fütuhatı 1384 senesinde ve VI. Şarl siyaseti zamanında Fransa sarayının dikkatini çekmiş olup Sultan Murad'ın muvaffakiyetleri dinî bir mahiyette olarak kirala anlatılmıştı. 1391 senesinde Şarl'a vesayetten kurtulduğu esnada Kudüs^den gelen hacılar ona, Murad'ın Allah'tan korkan temkinli, akıllı ve mağlûplara karşı insaniyetli olduğunu ve mağlûpların bu hükümdara her sene cüz'î bir vergi verip sadık kaldıkça onların, kendi kanunları altında yaşamalarına müsaade ettiğini ve casuslar: vasıtasiyle Av-rupa'daki siyaseti haber aldığını söylemişlerdii.

VI. Şarl 1391'de doğuya bir sefer yapmıya teşebbüs etmiş, fakat hastalığı buna mâni olmuştu. Aynı kıral 1395'de bir şövalye tarikatı ihdas eyledi; Bundan maksadı da müslümanların ellerinde bulunan Türkiye arazisi ile Suriye ve Mısırcı almaktı; Filip dö Meziyer adındaki meşhur mutaassıp şahıs bilhassa kıral üzerinde müessir olmakta idi.

Osmanlılar aleyhinde haçlı seferleri yapmak üzere 1935'de Fransa'ya gönderilen Sigismund'un elçisi, orada daha evvelden müslümanlar aleyhine hazırlanmış olan bir muhit bulmuş ve bundan istifade ile Fransızların da Türkler aleyhine hareketlerini temin eylemişti; bu Fransız kuvvetlerinin Niğeboîu harbinde Yıldırım Bayezid tarafından nasıl imha edildikleri Osmanlı vekayii kısmında gösterilmiştir. Bundan başka bazı Fransız kuvvetleri 1443'de de Jan Hunyad ile beraber Osmanlılara karşı hareket etmişlerse de bunlar, Niğeboîu seferine iştirak edenler kadar ehemmiyetli değildi. [328]

İngiltere

İdaresiz bir kıral olan II. Edvard'ın 1327'de kırallıktan indirilmesinden sonra yerine gelen III. Edvard'ın yarım asırlık kırallığı zamanında Yüz sene muharebesi devam etmekle beraber İngiliz lisan ve edebiyatı inkişaf etmekte idi. Bunun oğlu olup memleketi fena

[327] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 242
[328] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 242

idare eden II. Rişar'ın yerine 1399'da parlamentonun kararıyle IV. Hanri geçirilmiş ve ayni zamanda meşrutî bir idare kurulmuştur. [329]

Osmanlı Türkleri İle İik Temas

Osmanlann faaliyetleri yukarıda adı geçen üç kıral zamanına tesadüf etmekte idi. İngilizler 1396'daki Niğebolu seferi esnasında Haçlı ordusuna asker vermişler ve bu münasebetle Normandiya1'da cereyan etmekte olan yüz sene muharebesini muvakkat bir zaman için tetil etmişlerdir,

Niğebolu muharebesinden sonraki İstanbul muhasarası esnasında o tarihte henüz kırallığa getirilmemiş olan IV. Hanri bir Haçlı ordusuyle Türklerin üzerine gitmek tasavvurunda bulunmuştu. Hanri'nin 1413'de vefatı üzerine yerine geçen V. Hanri, 1420'de Fransa ile bir muahede aktedip VI. Şar Tın kızını da almış ve hemen bütün Fransa'ya varis olacak derecede hak kazanmıştı. Fakat bunun vefatından sonra oğlu zamanında ve 1435'de veraset dâvasiyle yüz sene muharebesi yine canlanmış ve nihayet Fransa kırah VII. Şarl İngilizlere galebe çalarak bunları Fransa'dan çıkarmıştır (1452). [330]

ANKARA SAVAŞI SONUNA KADAR ANADOLU VE RUMELİ'DEKİ OSMANLI VEKAYİİ

Karaman Beyliği ile ilk hasmane temas

Osmanlı Devleti Anadolu'da kendisine komşu olan Karesi beyliğinin bir kısmım ve daha sonra tamamını alarak Germiyan hükümdarı Süleymanşah tarafından kızının çeyizi olarak verilen Germiyan şehirlerini işgal etmiş ve Hamid oğulları'ndan da bir bedel mukabilinde bazı mühim şehirleri satın almış olduğu için bu cihetlerden de Karaman beyliği ile komşu olmuştu.

Evvelâ Ermenak ve Mut taraflarında kurulup sonra Karaman ve Konya ve havalisine sahip olduktan sonra kendilerim Anadolu Selçuklularının vârisi sayan Karaman oğullan, evvelce küçük bir uc

[329] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 243
[330] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 243

beyliği olan ve pek kısa zamanda fütuhatla geniş toprak sahibi ve hatırı sayılır bir devlet haline gelen Osman oğulları'nın üstünlüğünü çekememekte idi. [331]

Karaman Hukümdarınn Osmanlı Topraklarına Taarruzu

XIV. vüzyıl sonlarına doğru Karaman oğulları devletinde Alâüddin Ali bey hükümdar bulunuyordu. Bu zat 783 H./1381 M. den evvel Osmanlı hükümdarı I. Murad'ın kızı olup tarihlerde Nefise Sultan denilen Melek Hatun ile1 evlenmiş ve bu suretle Osmanlı hanedaniyle akraba olmuştu; fakat Osmanlıların kuzeyden Ankara ve daha sonra Akşehri ve batı parafından Yalvaç, Karaağaç, Beyşehri, Seydişehri'ni alarak Ka-ramanîlerle komşu olmaları ve Rumeli'den başka Anadolu'da da genişlemeleri Alâüddin Beyi korkutmuştu. Osmanlılar dalıa buralara sahip olmadan evvel yalnız Orhan Bey'in Ankara'yı alması bile Karamânoğlu'nun dikkatini çekmiş ve 1362'de Orhan Gazi'-nin ölümü üzerine Ankara'da büyük nüfuzları olan Ahileri tahrik ederek burasının elden çıkmasına sebep olmuştu. Bu defa Osmanlılarla batı tarafından da geniş bir hudut üzerinde komşu olması hiç işine gelmemişti. Bundan dolayı Sultan Murad'm, Hamid beyliğinden satın almış olduğu şehirleri kendisi almak istiyor ve bu maksadını fiile çıkarmak için Osmanlı hükümdarının Rumeli'de meşgul olmasını bekliyordu, bunun için Bosna kıralım Osmanlılar aleyhine tahrik etmişti.

Filhakika Rumeli'deki vaziyetten istifade eden Karamanoğ-lu derhal taarruza geçerek batı hududunda Osmanlılara âid olup Hamid oğlundan satın alınmış olan Beyşehri ile bazı yerleri işgal etmişti (788 H./1386 M.). Bir rivayete göre de Hamidoğlu Kema-leddin Hüseyin Bey Osmanlı hükümdarının kendisim telıdid ederek satın aldığı yerlerin kurtarılması için Karamanoğlu ile anlaşmıştı [332]

---

[331] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 245

[332] Sultan Murad, Hamidoğlu'ndan aldığı yerlere Mahmud Bey adında bir sancak beyi koymuştu. Alâüddin Bey, padişahın Rumeli'de bulunmasını fırsat bilerek Yalvaç ve Karaağaçtı Hamidoğlu'ndan satın almış olduğunn söyli-yerek buraları işgal etmiş ve Sultan Murad'a göndermiş olduğu nâmede de Beyşehri ile Seydişehri'nin Osmanlılara aid olduğunu beyan etmişti (Feridun Bey Münşeatı, c. I, s. 107, 108; Mahmud Bey'le Karamanoğlu'nun. mektupları).
Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 /245-246

Sultan Murad'ın Anadolu Ya Hareketi

Karaman oğlu'nun tecavüzü duyulunca Sultan Murao, vezir Landarlı Halil Hayreddın Paşa'yı Rumeli'de bırakıp onun oğlu kazasker Ali Çe1ebi'yi vezir yaparak beraberine alıp Anadolu'ya geçti [333]. Pâdişâhın kumandasında kendi askerinden başka Bizans İmparatoru, Sırp despotu, Köstendil Sırp beyinin ve Saraç Tatarlarının muahede mucibince vermeği kabul ettikleri askerle Osmanlı himayesinde bulunan Kastamonu'daki Candar beyliği kuvvetleri de vardı; pâdişâh kışı Bursa'da geçirdi.

Karam an oğlu%ajî:idbendi" rivayetine göre önun askeri Osmanlı kuvvetlerinden ziyade imiş.

Osmanlı ordusu Karaman hududunu aştı, Konya'ya doğru ilerledi; aralarında bir konak yer kalınca tertibat aldılar. Sultan Murad, ordusunun merkezinde yer alıp yaya askerim öne ve süvariyi arkaya koydurdu. Büyük oğlu Bayezid'i sol cenaha koyup Firuz Beyi ve Kastamonu askeriyle iki bin Sırp askerini onun kumandasına verdi. Sağ cenaha küçük oğlu Ya-kup Bey'i Anadolu beylerbeyi Sarı Timurtaş Paşayı koyup onun kumandasına da Karası, Eğirdir subaşılariyle oraların kuvvetlerini. koyduğu gibi Saraç tatarlariyle Köstendil askerini de bu cenahın ön tarafına koymuştu. Kara Timurtaş Paşa da Rumeli askeriyle merkezde ve Sivrihisar subaşısı diğer Timurtaş Bey geriye konarak başka kuvvetleri de sağa ve sola taksim etmişti.

Karamanoğlu Alâüddin Bey de ordusunun merkezinde durup Samagar; Çagazan, Barmbay, Tula tatarlarını sol kola koyup Türk kuvvetleri sol kola baş olduğu gibi Teberrük ve Savcı kuvvetleri sağa konarak Varsak Türkmenleri de bu kolun esasını teşkil ediyordu. Yani Tatarlara güvenemeyen Karamanoğlu her iki kolun esas kuvv^ .ni ve kumandayı Türkmenlere vermişti.

Konya önlerinde vukua gelen şiddetli muharebede Karaman-oğlu'nun aşiret kuvvetleri Osmanlıların talimli, tecrübeli muntazam kuvvetlerine karşı mağlup oldular; Alâüddin Bey ordugâhını terk

[333] Hayreddin Paşa'yı Rumeli'de koyup, guzata reis kılıp Rumeli'ni tamâmet ona ısmarladı ve Hayreddin Paşa'nm oğlu Ali Paşa ol vakit nevcu-vandı, anı vezir edinip yine Anadolu'ya geçip Bursa'ya geldi.'* (Neşrî s. 216, 217).

ederek kaçtı; onun bütün malları muharebede büyük gayreti görülen ve Karaman kuvvetlerinin bozulmasına sebep olan Kara Timurtaş Paşa'ya verildiği gibi bazı Osmanlı tarihlerine göre vezir de oldu. Muharebede büyük gayret gösteren ve her tarafa yetişen şehzade Bayezid'de ganimetten büyük hisse aldı ve kendisine Yıldırım unvanı verildi [334].

Karamanoğlu Alâüddin Bey Konya kalesine kaçtı ve orada muhasara edildi. Sultan Murad hiç bir askerin halkın malına el uzatmamasını emretti; fakat Sırp askerlerinden bazıları yasağa aykırı hareketlerinden dolayflSam edildiler. Alâüd-din Bey, Konya muhasarasının devamını görünce sulh istedi ve-zevcesi olan Sultan Murad'ın kızı Melek Hatun'u şefaatçi olarak gönderdi; nihayet Osmanlı ordugâhına gelen Alâüddin Bey kayın pederinin elini öpüp haristi; oradan Beyşehri üzerine giden Sultan Murad bir kaç günde orasını aldıktan sonra Bursd'ya. döndü (789 H./1387 M.) [335].

Anadolu hükümdarlarının en kudretlisi olan Karamanoğlu nun mağlup edilmesi Anadolu'da da Osmanlı Devletinin kudret ve itibarını arttırmış ve meşhur birinci Kosova muharebesinde Anadolu beylerinin müttefik düşman ordularına karşı Sultan Murad'in istemiş olduğu yardımcı kuvvetlerin gönderilmesine sebep olmuştur. Sultan Murad'ın Karamanoğluyle acele anlaşmasının sebebi Rumeli'de vaziyetin nezaketi idi. [336]

Ploşnîk Mağlubiyeti Neticesinde Balkan İttifakı Ve Bulgarların Harb Dışı Edilmesi

---

[334] Evliya Çelebi'ye göre Bayezid'e Yıldırım unvanını Emir Sultan vermiş (Seyahatname, c. 5, s. 349) Emir
Sultan, Yıldırım Bayezid'in damadı olduğundan ve henüz o tarihte pek genç bulunduğundan bu kayıd doğru değildir

[335] Neşri, bu harb için Sultan Murad'ın Anadolu'ya geçtiği tari i 1386 gösteriyor. Padişahın o sene kışını Bursa1 da geçirdiğine göre muharebe ertesi sene yazında olmuştur. Nitekim Çandarlı Hayreddin Paşa da padişahın Bursa'dan Karaman harbine hareketinden evvel 789 H./1387 M. de vefat etmiştir.
Feridun bey münşecm'nda (c. 1, s. 108) Sultan Murad tarafından Celâiriyye hükümdarı Sultan Ahmed'e gönderilmiş olan nâmede muharebenin 788* Şevval/1386 Kasım Çarşanba günü Konya'ya iki fersah (adi yürüyüşle iki günlük mesafe) uzaklıkta yapıldığı ve Çandarlı zade Ali Paşa'mu mukaddıme-i ceyş olup sağ kolda Rumeli beylerbeğisi Timurtaş Paşa ve sol kolda Anadolu beylerbeğisi Saruca Paşa'ların bulundukları bildi-rilip Karamanbların merkeze yaptıkları taarruzu şehzade BayezidJin tard ettiği kaydolunmaktadır; halbuki muharebe ertesi sene olmuştur. Münşeatın, XIV. ve kısmen de XV. yüzyıla âid böyle hataları vardır.

[336] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 246-247

Balkanlarda Osmanlılar Aleyhine Üçüncü İttifak Hareketi

Bosna kiralı Tvartko ile Sırp despotu Lazar, Hırvat ve Arnavud prensleri arasında beş, altı sene evvel kuzeyden inecek Macarlara ve güneyden gelmekte olan Türklere karşı bir ittifak hazırlanmakta olup asıl taarruz plânı Türklere karşı idi. Bunlar, yapacakları taarruzu Osmanlıların başka tarafta meşgul oldukları bir zamanda yapmak istiyorlardı; bunun için Karamanoğluyla da anlaşmışlardı.

Osmanlı hükümdarı pek seri hareketle Karamanoğlu'nu sulhe mecbur ettikten sonra onun müttefiki olan Bosna kiralının topraklarına da uc kumandan Şahin Paşa kumandasında ı yirmi bin kişilik büyük bir akıncı kuvvetiyle taarruz edildi ise de [337] zamanında haber alınan bu taarruz Topliça (Toplitsa) nehri vadisinde ve Ploşnik mevkiinde [338] Sırp despotiyle Bosna kiralının otuz bin kişilik kuvvetleri tarafından karşılanarak fena halde bozguna uğratıldı ve Türk kuvvetlerinden ancak beş bini kurtu-labüdi (1387) [339].

Bu mağlubiyet zaten gizlice hazırlanmakta olan Hırvat, Leh, Macar ve bütün Balkan kıral ve prenslerini Osmanlılar aleyhine harekete şevketti. Bu husustaki ittifak plân mucibince taarruza Lazar ile Tvartko ve Arnavud prensi Jorj Kastriyota önayak olmuşlardı; bunlar Bulgarlarla Arnavud ve Küçük Sırp prensleri ile de anlaşmışlar ve Ulah (Eflâk) prensi de muharebeye iştirak edeceğine dair söz vermişti.

Karadeniz'in Dobriçe mıntakasmdaki B ulgar prensi Dobritiçin oğlu îvanko da aynı vaidde bulunmuştu1. Venedikliler ile Hırvatlar da Ulah beyi gibi teminat vermişlerse de Venedik Cumhuriyeti sözünde durmayarak tarafsız kalmıştı. [340]

Bulgarların Harp Dışı Edilmesi

---

[337] Neşri (s. 236, 237) Bosna'ya karşı yapılan bu taarruzun Osmanlılara muti olan İskenderiye (tşkodra) kalesi beyinin müracaatı ve teşviki ile olduğunu beyan ile sonra bunun muvazaa ve hiyle olduğunu söylüyor (s. 240).

[338] Ploşnik, Tuna nehrinin ayaklarından Morava nehrine akan Toplica Çayı üzerindedir. Bu çay Niş kasabası yakınlarında Morava nehrine dökülür.

[339] Ploşnik vakasının Karamanoğluyla yapılan sefer esnasında veya hemen Karaman seferinin akabinde yapıldığı anlaşılıyor. Sultan Murad'ın Karamanoğluyla acele uyuşması da bunu zannettirir.

[340] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 249 -251

Sultan Murad, bu ittifaktan ve aleyhine harekete geçileceğinden casuslar vasıtasiyle haberdar olur olmaz soğuk kanlılığını muhafaza ederek hiç telâş göstermedi; muvazeneli ve plânlı harekete hazırlandı. Evvelâ ittifaka dahil olup kendisine muhalefet eden Dobriçe prensini ve aynı zamanda Balkanların muharip bir devleti olan ve açıktan açığa müttefiklerle anlaştığını gizliyen bulgarların müttefiklerle birleşmesinden evvel onları harb dışı bırakmağı tasarladı ve 1388 de vezir-i âzam Çandarlı zade Ali Paşa kumandasiyle [341]derhal bulgarlar üzerine otuz bin kişilik kuvvet gönderdiği gibi bu Balkan ittifakına karşı kendisi de Anadolu beylerinden yardım istedi [342].

Sırpların bulgarlara yardım ihtimalini gözönühe alan Ali paşa süratle hareket ederek doğuda Nadir geçidVnâen Balkan'ı aşarak Pravadi, Şumnu ve Bulgar kırallığının merkezi olan Tır-novayı aidi. Bulgar kiralı Tuna kenarındaki Niğebolu (Nikopoli) ye kaçtı, Ali Paşa bundan sonra Dobriçe prensi Ivanko'dan da Varna'yı almak istediyse de Osmanlılarla dost olan Cinevizlilcrin ricasiyle buradan çekildi; sonra Tuna boyuna yürüyerek Ulahla-nn nüfuzu altına girmiş olan Silistre ve Niğebolu^yu zabtetti; hattâ Eflâk'a ait YergÖği muvakkaten işgal edildi.

Bu suretle Çandarlı zade, yapmış olduğu seri hareketle Bulgar kiralı Şişman'ı amana düşürerek kiralın Balkan itifakına girmesini ve Osmanlı kuvvetlerini ansızın vurmasını önledi. Askerlikçe pek büyük Önemi olan bu muvaffakiyeti müteakip Bulgarlara yardım etmek üzere gelen ve Sırp kuvvetlerinin eline geçen Şehirkoy (Çarprut) geri alındı [343]. Kara Timurtaş Paşa'-nın oğlu Yahşi Bey, Sırp topraklarını

---

[341] Çandarh Halil HayreddinPaşa 789 H./1387 M. de Selanik civarında Yenice-i Fardar'da hastalanarak Serez'e getirilmiş ve orada vefat eylemiştir. Cesedi oğlu Ali paşa tarafından İznik'e naklolunarak yerine de oğlu Ali Paşa vezir olmuştur.

[342] Osmanlılar aleyhine ittifak duyulunca pâdişâh, "vezir Ali Paşa'ya buyurdu etrafa adamlar gönderip leşker cem etmeğe başladılar. Hünkâr şöyle kasdetti kim kışa ve yaza bakmayıp Laz'ı yaza çıkmağa kornaya. Andan Karamanca ve Teke'ye ve Aydın*a ve Menteşe*ye ve Saruhan'a ve cemi mülûk-i mücavirine bu hali îlâm ettiler ve cemii kabul edip gazaya bel bağladılar ve bilcümle etraf-ı memâlikten. ve memleket-i Osmaniden has ve âta cemi-i beyler Hünkâr yanına cem oldular.." (Neşri, s. 240).

[343] AI i Paşa, Bulgaristan işini hallettikten sonra Şehir köyü almıştı; fakat Sırp despotu Lazar, burasını geri almak için kumandanlarından Yuon-doğlu Dimitri'yi göndermiş ve kaledeki hıristiyanlarm yardımiyle burasını elde etmişti; bunun üzerine Timurtaş Paşa zade Yahşi Bey, kumandasiyle kuvvet sevkedildi; Sırplar kaleyi boşaltıp kaçtılar. Yahşi Bey takip edip etmemek için pâdişâhın fikrini sordu; Sultan Murad —ihtimal ki Ploşnik faciası gibi bir vaziyet hasıl olmamak için— takibi muvafık görmiyerek Yahşi Bey'in orduya iltihakını emreyledi (Neşri, s. 260 ilâ 262).

Çandarlı zade Ali Paşa*nın Bulgaristan harekâtı hakkında Neşri tarihinde (s. 242 ilâ 246) da etraflı malûmat vardır, Tac-üt-tevarih bu hususiaki tafsilâtı oradan almıştır- Aşıkpaşa zade Bulgaristan istilâsına

vurmak istediyse de Sultan Murad bütün kuvvetlerin kendi kumandasında toplanmasını emretmiş olduğundan Sırbistan akını terkedildi. [344]

Birinci Kosova Savaşı (791 H. /1389 M.)

Sultan Murad bu son seferine hareketi esnaasınd Anadolu'daki arazisinin muhafazası için beylerinden beş kişiyi bıraktıktan sonra [345] Rumeli'ye geçti; oğullarından Kütahya ve Hamid tarafları sancak beyi Bayezîd ile Karası (Balıkesir vilâyeti) sancak beyi Ysrkub'u da sefere çağırmış ve Anadolu beylerinden istemiş olduğu kuvvetleri de beraberinde götürmüştü1. Bunlardan başka Makedonya'da bulunan ve Osmanb bimayesini kabul etmiş olan Sırp beyleri ile [346] Do6rîçe'daki tatarların beyi Saraç Bey ve Köstendil prensi Kostantin de askerleriyle pâdişâhın ordusuna iltihak etmişlerdi.

Bir müddet evvel hacca giden Gazi Evrenuz gibi tecrübeli bir Rumeli akıncı kumandanın o sırada gelerek orduya iltihakı ve böyle bir savaşta hazır bulunması Türk ordusunun maneviyatının artmasına sebep olmuştu. [347]

Son Karar

Bulgaristan isini halleden vezir-i âzam Ali Paşa, Yanbolu'ya dönerek pâdişâhla orada buluştu. Osmanlı kuvvetleri îhtiman (Sofya il Tatarpazarı arasında) [348] Sofya, Köstendil, Kratova yoluyla düşman kuvvetlerine doğru hareket etti. Bu sırada Sırp elçisi gelerek meydan

---

karşı bir şey yazmadığı gibi Oruç Bey ve Lütfi paşa tarihlerinde de küçük bir kayıt bile yoktur. lorga bu hmıısda biraz malumat verir.

[344] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 251-252

[345] Sultan Murad Rumeli'ye geçerken Anadolu'nun muhafazası için "Biş mûtemed bahadır er, bey koydu biri Timurtaş Paşa ki Işıklı ve Sandıklı ve Kütahya vilâyetine emir idi. ikinci Firuz Bey ki Engürü (Ankara) sancağını yerdi. Üçüncü Timmurtaş Subaşı ki Sivrihisar'a ve Sakari (Sakarya) kenarına hâkimdi. Dördüncü, Kutlu Bey kim Eğridir subaşısı idi; beşinci Hoca Bey ki Akşehir'e su başı idi. ." (Neşri, s. 246, 247).

[346] Bu Sırp beyleri Serez kendisine dirlik olarak veilmiş olan Draguş ile güney Sırp beyi Vukaşin'in oğulları idiler.

[347] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 252-253

[348] îhtimari'a. gelindiği zaman ileri gitmek için iki yol vardı. Birisi Sofya ve Niş'e uğrayarak Şehirköy^e ve diğeri sola gidip KöstendiVden geçiyordu. Saraç Bey'in tavsiyesi ve ekseriyetin tasvibi ile sol koldan gidilmesi tekarrür etti ve KöstendiVt uğrandı. Oranın beyi Kostantin de orduya iltihak etti ve kılavuz oldu (Neşri, s. 264, 265).

okuyup muharebeye hazır olduklarım bildirdi. Elçinin gelişinin sebebi hakikatte Osmanlı ordusunun vaziyetini öğrenmekti; bu son mevkide harb meclisi toplandı oybirliğiyle asıl düşman kuvvetleriyle karşılanmak ve Evrenuz Bey'in tavsiyesiyle düşmandan evvel varıp iyi yer tutmak üzere ileriye gidilmesine karar verildi ve Sırp despotu Lazar'ın merkezi olan Prıştine'ye doğru yürüdü.

Ordunun Öncü kuvvetleri Gazı Evrenuz Bey ile Paşa Yiğit kumandasında idiler; Macarların (Riko Majo) dedikleri

Priştine'nin güneyinde yani Priştineye üç kilometre daha yakın olarak Ushüp ile Priştine arasındaki Kosova ovasına gelindiği zaman müttefik düşman kuvvetleriyle karşılaştılar; bunların kuvvetleri Osmanlılardan çoktu. Sırp kaynaklarının da söyledikleri veçhile Türk ordusu geçtiği yerlerde hiç bir suretle yağma ve tahribat yapmamıştı.

Düşmanla karşılaşınca Sultan Murad derhal harbe girişilmesini söyledi ise de Evrenuz Bey havanın sıcak ve askerîn yorgunluğu sebebi ile harbin ertesi güne bırakılmasını arzettiğin-den öyle yapıldı [349].

Ikı Tarafın Harb Nizamı

Osmanlıların Balkanlardaki durumunu tâyin edecek olan bu muharebe. Sırp kaynaklarına göre 1389 senesi haziranının yirminci günü ve bizim tarihlerdeki kaynakların tetkikine göre (Bakınız Hammer tercümesi c. 3, s. 330) takvim hesabı üzere 16 Şaban 791/10 Ağustos 1389 sah günü2 Kosova sahrasında yapıldı. Ordunun sağ koluna Kütahya ve Hamid sancak beyi şehzade Bayezid kumandasında Rumeli beylerbeğisi olan Kara Timurtaş Paşa [350]ve Evrenuz Bey ve diğer tecrübeli beyler ve sol kola Karesi sancak beyi Yakup Bey kumandasında olarak Anadolu beylerbeğisi Saruca-Paşa, Kastamonu Germiyan, Hamid, Teke ve Menteşe, Aydın kuvvetleri konulmuştu.

Başkumandan olan Sultan Murad; mûtad üzere ordu merkezinde yeralmıştı. Merkez kuvvetlerinin önünde yeniçeriler ve onların

[349] Evrenuz, kâfir askerini görüp, Hünkâra haber verdi; Hünkâr itti hemen vuruşmak gerek, Evrenuz itti, Sultanım şimdi gün kızgındır ve leşker yorgundur ve adû azgındır, bugün aram edelim dedi, Hünkâr bu sözü sevap gördü.." Neşri, s. 276-277.
Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 253-254

[350] Bu tarihte Kara Timurtaş Paşa, Sarı ve Beyaz Timurtaş Paşalar olmak üzere üç Timurtaş Paşa vardır. Anadolu'da bırakılan Kütahya ve Sivrihisar'daki Demirtaş Paşalar b ıskadır. Kara Timurtaş Paşa ise hem vezir ve hem beylerbeyi olarak Kosova harbine iştirak etmiştir.

önünde de toplar vardı. Evrenuz bey'in tavsiyesiyle ordunun sağ ve sol kanadlarınm önüne biner okçu konmuştu. Sağ cenah okçu kumandam Hamidoğlu Malkoç'ı ve sol kol okçu kumandamda Hamidoğlu'mm oğlu Mustafa Bey'dı1. Vezır-ı âzam Ali Paşa padişahın yanında bulunuyordu [351].

Karşı taraf düşman ordusunun merkezinde Sırp despotu Lazar sağ cenahta yeğeni ve damadı Brankoviç, sol cenahta Bosna kiralı Tvartko kuvvetleri vardı [352]. Düşman kuvvetlen Sxrp, Bosna, Macar, Ulah (Eflâk) Arnavud ve Osmanlı tarihle-rinde görülen Leh ve Çek kuvvetlerinden mürekkebtı. Ikı tarat kuvvetlerinin miktarı bilinmiyor. Osmanlılar düşman kuvvetinin kendi kuvvetlerinden ziyade olduğunu söyledikleri gibi karşı taraf da aksini beyan ediyor; fakat Hammer'in de kaydettiği gibi4 düşman kuvvetinin Osmanh kuvvetinden epey fazla olması pâdişâhı tereddüt ve endişeye düşürmüş olduğu görülüyor ki bu tereddüdü Neşri de kaydederek padişahın endişesini def için Ali Paşa, Allah'ın inayetiyle azlığın çokluğa galebesine dair ayet okumuş ve Sultan Murad'ın maneviyatını kuvvetlendirmiştir [353] Bu kayıtlar düşman kuvvetinin çokluğunu göstermektedir.

Muharebeye ibtida düşmanın atmış olduğu topla başlandı. Muharebe esnasında Osmanlı ordusunun sol kolu sarsıldı ise de6 Şehzade Bayezid'in bu kola yardımı ve düşman saflarını yarması üzerine tehlikeli durum düzeldi (Kosova fetihnamesi). [354]

Sultan Murad'ın Sehadeti

Türk ordusunun kahramanlısı ve harb plânının mükemmel surette düzenlenmiş ve tatbik edilmiş olması sayesinde üstün

---

[351] Kosova fetihnamesi (Münşeat c. i, s. 112). Tac-üt-tevanh de (c 1, s. 120) Vezir-i azam Ali Pa»aW padişahın sağmda ve Timurtas Pa|>mn ise sol tarafında bulunduğu kaydediliyor. Neşrî'nin bir kaydından Ah Paşa mn sag kolda bulunduğu istidlal olunuyor (Neşri s. 300).

[352] Tac-üt-tevarih c. 1, s. 120 ve Hammer (Ata Bey tercümesi) c. 1, s. .50. Iorga, Bosna kralıma bizzat harbde bulunmayıp kuvvet gömdığmı yazar.

[353] Sultan Murad düşmanın kuvvetini görünce taaccüb et^ ve ordu erkâmnı toplayarak ben bu kâfirin askerini bu kadar bilmezdim fcOlmfa pek çoktur. Askerin önüne deva koyahm mı? demiş. Oğlu Bayezıd bu fıkn muvafık bulmamış, Ali Paşa da aynı mütaleayı söylemekle beraber 4J. ^ ^ p «/-j-UJU Jılj -it JiU Ij^S"^ C~& âyet-i kerimesini okumuş ve hadisten nakil yapm^ ve Evrenuz Be/in mütaleas.m aldıktan sonra askerin önüne deve konulmasının mahzuru beyan edilmesiyle eski tertip üzere harbe karar vermiştir. (Neşri tarihi, c. I, s. 278 ilâ 283).

[354] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 254-255

kuvvette olan düşman bozulmuş ve Bosna kuvvetleri süratle çekilmiştii. Kosova muharebesi sekiz saat sürmüştür; Sultan Murad harb sahasından ayrılıp otağına gelmeden. Bu zafer sevinci dolayısiyle şükrane olarak harb sahasını gezdiği sırada Miloş Obiliç adında [355] yaralı bir Sırp asilzadesi Sultan Murad'ı hançerlemişti [356].

Muharebe henüz bitmediğinden ağır yaralı olmasına rağmen Sultan Murad muharebenin sonuna ve kat'i zafere kadar emir ve kumandayı elinden bırakmadı; bu sırada Osmanlı kuvvetleri tarafından sarılarak kaçamayan Sırp despotu Laz ar ile oğlu ve bin kadar maiyyeti ve beyleriyle esir edilmiştir

Öleceğini anlayan Sultan Murad düşmanı takip etmekte olan büyük oğlu Bayezid'i çağırttı ve devlet erkânının ittifakiyle hükümdarlığı, müteaddit seferlerinde kudret ve kabiliyetini gördüğü bu değerli oğluna bıraktı ve az sonra da vefat etti; Murad'ın ölümünü müteakib Despot Lazar ile oğlu derhal katledildiler [357].

Sultan Murad'ın cesedi tahnit edilerek Bursa'da Çekirge'' de yaptırmış olduğu türbesine gönderilerek ahşâ-ı dahiliyesi vefat ettiği yere gömülmüş ve üzerine türbe yapılarak zamanımıza yakın devre kadar "Meşhed-i Hüdavendigâr" adiyle devam etmiştir.

Bayezid, babasının yanına davet edildiği zaman diğer şehzade Yakub Çelebi bozulmuş olan düşmanı takip etmekte olup babasının yaralanarak ölümünden haberi yoktu. Kendisine baban çağırıyor diye haber gönderdiler ve gelir gelmez saltanat iddiasına kalkmasın diye devlet erkânının karariyle boğduruldu [358] ve onun cesedi de babasının

---

[355] Feridun Bey Münşeatında ve Osmanlı tarihlerinde bu isim Miloş Kabiloviç, Miloş Nikola, Miloş Kabile ve Yıldırım Bayezid'in Bursa kadısına gönderdiği fermanda Miloş Kopilek yazılmıştır, Hammer, Miloş Kabiloviç diyor. Gibbons ise (s. 153) Despot L-azar'ın damadı Miloş Obraviç olduğunu beyan ediyor.

[356] Yıldırım Bayezid tarafından Bursa kadısına gönderilen fermanda Sultan Murad'ın harpten sonra otağına dönmesini müteakip Miloş Ko-bîloviç adında birisinin "ben müslüman oldum" diye otağ-ı hümâyun etrafindaki adamlardan birisine rica ile pâdişâhın yanma girmeği arzu etmiş ve bu suretle kabul olunduğu sırada yeninde gizlediği hançerle vurup şehit ettiği ve Miloş'un derhal parça parça edildiği beyan olunmaktadır. D ustur nâme1 de muharebeyi müteakip Miloş at üzerinde gelmiş ve senin dinine gireceğim diye atından inmiş ve el öpmek bahanesiyle yeni içindeki hançeri ile vurarak Murad'ı attan yıkmıştır. Ağır yara alan Murad ölümünden sonra oğlu Bayezid'in hükümdar olmasını vasiyyet etmiştir (s. 87). Oruç Bey tarihinde harb henüz bitmeden at üzerinde iken şehit edildiği beyan olunuyor (s. 25). Bu rivayetlerin en doğrusu islâm âdeti üzere galibiyet şükranesi clarak harb sahasını gezdiği sırada yaralı Milas adında bir Sırplı tarafından yaralanmas dır

[357] Oruç Bey s. 26, Neşrî s. 304, 305, Aşık Paşa zade s. 63.

[358] Dukas (Bon labh) s. 17. Halkondil, Murad'ın şahadeti ve paşalarla sair ordu erkânının karariyle sinnen küçük olmasına rağmen Bayezid'in hükümdar olduğunu beyan ediyor (Paris tab'ı s. 34). Bayezid, yaşça Ya-kup'tan. büyük olup Halkondil yanılıyor. Oruç Bey, Bayezid'in devlet erkânının

tabutiyle beraber Bursa'ya gönderilerek onun yanına defnedildi. Yakub Bey şehid edildiği zaman otuz yaşında bulunuyordu; mağduren vefatı orduda ıztirap uyandırdı [359].

Sultan Muradın Şahsiyeti

Kosova meydan muharebesi, Türklerin Rume- V ti'de (Güney Doğu Avrupa'da) kalmak için Sırp-sındığı ve Çirmen savaşlarından sonra kazandıkları üçüncü büyük harptir. Bu harpteki büyük zaferi temin edip onu gördükten sonra gözlerini hayata kapamış olan I. Murad, tarihte Gazi Hünkâr, Murad Hüdavendigâr diye anılan büyük Osmanlı padişahıdır; yirmi dokuz, otuz sene1 süren hükümdarlığı zamanında zaferden zafere koşmuş ve hepsinde muvaffak olarak mağlubiyet yüzü görmemiştir. Bir beylik olarak babasından intikal eden hükümetin imparatorluk temellerini atmıştır. Gibbons'un pek güzel tasvir ettiği gibi Osman Gazı etrafına bir ırk toplamış, Orhan bir devlet yaratmış fakat imparatorluğu Sultan Murad Hüdavendigâr kurmuştur [360]. Frances, I. Murad'm muvaffakiyetli olarak otuz yedi büyük harb yaptığını yazıyor [361].

Osmanlılara karşı tam tarafsız olmayan Rumen tarihçisi Jorga hile Sultan Murad'ı : "kendisine tâbi müslümanlara karşı cömerd ve alicenap ve hıristiyanlara karşı galip gelmeği değil kalbleri kazanmağı bilen, yumuşak, müsamahalı bir efendi" olarak tavsif etmektedir.

Rum tarihçisi Atinalı Halkondil de Sultan Murad'ı az konuşan fakat konuştuğu zaman güzel söz söyleyen hayırhah bir hükümdar yorulmak bilmeyen bir avcı ve kibar bir şövalye" sözleriyle görüşünü belirtir [362]. Kendisinin hareket tarzı, tarihî olaylar tetkik edilince

---

kararıyle hükümdar olduğunu söylüyor (s. 26). Dukas ile (Bon lab*ı s. 27) Arap müverrihi İbn-i Hacer (Enba-ül Gumur — j+}}\ »Ijl 797 senesi vekayii) ile ondan nakil yapanlar katledilen şehzadenin yanlış olarak Yakup değil babasına isyanından dolayı çok evvel katledilen Savcı olduğunu zan-ediyorlar.

[359] Sultan Bayezid, hükümdar îlân edilince biraderi Yakup Bey'în, Savcı bey vakası gibi muhalefete kalkmasından endişe eden devlet erkânının kararıyle babasının ölü olarak yattığı çadırın içine alınarak orada boğulmuştur (Tac-üt-tevarih c. I, s. 124; Âşık Paşa zade s. 63, 64 ve Neşrî 304, 305).

Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 256-257

[360] Osmanlı İmparatorluğu1 nun kuruluşu (Gibbons-Ragıp Hulusi tercümesi) s. 157.

[361] Frances (Bon tabh) s. 81.

[362] Murad Hüdavendigâr hakkında Halkondil (s, 29) şöyle diyor: "Murad hayatında bir çok muhatara ve tehlikeler atlatmış, bir çok hayırlı işler görmüş, Rumeli'de ve Anadolu'da otuz yediden ziyade büyük ve müşkil harpleri idare ederek daima muzaffer çıkmıştır. Düşmana yerini terk ettiği ve arka çevirdiği asla görülmemiştir. İşlerini güzel tanzim ile münasip vakitte menfaatlerini elde etmesini bilirdi. Kemâl-i şecaatle harb eder, şaşırmaz ve asla telâş göstermezdi. Askerini bir müddet istirahat

Sultan Murad, azim ve irade kudreti vakar ve ciddiyeti, din ve mezhep farkı güzetmeksizin tebaasına karşı rahim ve şefik oluşu, açık ve samimî şahsiyeti ile içte ve dışta sevgi ve saygı uyandırmış büyük bir Türk hükümdarı idi. Çandarlı Halil Hayreddin ve oğlu Ali Paşa'lar gibi iki şahsiyetin gayret ve faaliyetleri ile adlî, malî, askerî sahalarda esaslı teşkilât yaparak devleti aşiret halinden teşkilâtlı bir devlet haline sokmuştur. En tehlikeli zamanlarda bile itidalini muhafaza etmesini, ne suretle hareket edeceğini bilir ve mutlak surette vereceği kararı tecrübeli beyleriyle müzakereden sonra verirdi; kendi mütaleasma aykırı mütaleaların isabetini takdir edince onu kabul eder, itirazlara ehemmiyet verir ve dinlerdi; bu hali başarılarında mühim âmil olmuştur.

Sultan I. Murad bir kayda göre elli dört yaşında ve diğer nakillere göre de, 65 ve 68 yaşlarında iken şehid edilmiştir (791 H./1389M.). Murad'ın üç oğlunun büyüğü olan Bayezid muharebelerde cesareti, yüksek kumanda kabiliyeti ile kendisini göstermiş olup babasının muvaffakiyetlerinde büyük hissesi vardı. Ortanca oğlu Savcı Bey, hükümdarlığa geçmeğe haris olup babasının Anadolu'da bir seferde bulunduğunu fırsat bilerek 1385'<îe imparatorun büyük oğlu Andronikos ile beraber babalarının aleyhlerine isyan ettiklerinden1 Dimetokada yakalanarak evvelâ gözlerine mil çekilmiş ve sonra öldürülmüştür. Bursa'da Osman Gazı türbesinde medfundur [363].

---

ettirmeği arzu ettiği zamanlarda vaktini avla geçirir istirahat nedir bilmezdi; bu hususta esîâfına takaddüm etmişti. Cençliğinde olduğu gibi ihtiyarlığında da faaliyetini, çalâkisini, cevvaliyetini ve sertliğini kaybetmemiştir; her şeyden evvel iyice düşünür; maksat ve meramını temin için hiçbir şeyi ihmal etmez ve unutmazdı. Kemal-i sükûnetle inkiyad eden milletlere ve sarayındaki ecnebi çocuklara hilm ve sükûnet ve mülâyimetle muamele ederdi. Mükâfatta da süratli idi; herkesi adiyle çağırmak mutadı idi. Harbe girileceği zaman askeri münasip nutuklarla cesaretlendirir ve yapılan en küçük hataları da müsainahasız şiddetle cezalandırırdı. Dediği söze riayet ve hürmet eden başta gelen hükümdarlardandı. Aleyhine çorap örmek isteyenler elinden kurtulamamışlardı. Murad maiyyetinİ şiddetiyle tİtretirdi; bununla beraber onlara hiçbir kumandanın göstermiyeceği rıfk ve şefkat ve muhabbetle muamele ederdi.."

[363] Feridun Bey Münşeatı (c. 1, s. 105, 106) Şehzade Bayezid*e ve Karaman-oğlu'na gönderilen mektup ve nâmede Savcı Bey'in Bursa sancak beyi olduğu görülüyor. Güya Murad Macaristan seferine gidecek iken oğlunun isyanını duymuş, hemen Anadolu yakasına geçmiş, L'iubatTa gelince oğlunu yanına davet etmiş, gelmemiş onun üzerine Nilüfer nehri önünde harb olarak Savcı yakalanmış gözlerine mil çekilmişti. Halbuki Bizans tarihlerinin yazdıkları daha doğru olup Savcı ile İmparatorun oğlu Andronikos Rumeli'de isyan ettiler; Murad İmparator Yuannis ile beraber bunları istanbul'a yakın bir mahalde yakaladılar. Savcının maiyyetindeki kuvvetler Sultan Murad tarafına geçtiler. Savcı ile Andronikos kaçarak Dimetoka kalesine sığındılar; orasa muhasara edilerek yakalandılar. Her ikisinin gözlerine mil çekildi fakat Sultan Murad bu kadarla hırsını yenemiyerek Savcı'yı Öldürdü. Bu hâdisenin tarihi Münşeat'ta ve Tae-üt-tevarih'te 787 H./1385 M. gösterilmiştir. Françes,Sultan Murad'ın, Macaristan seferine hazırlanırken Anadolu'da idaresi altında bulu nan bazı beylerin isyanlarını bastırmak üzere imparatoru da mevcut muahe-denâme mucibince beraber almıştı, imparator yerine vekil olarak oğlu And-

Karesi sanca beyi olan şehzade Yakup ise bu Kosova muharebesinde hükümdar olan Bayezid'e karşı Savcı Bey gibi saltanat iddiasına kalkar ihtimaliyle devlet erkânının kararıyle boğulmuştur. Murad Hüdavendigâr'm hükümdarlığı müddeti Milâdî tarihle yirmi dokuz senedir.

Bayezid harb sahasında hükümdar îlân edilmiş olduğundan muharebeye devam ederek kumandanlardan PaşaYigiti Bosna ve Firuz Bey'i Vidin taraflarına akına gönderdiği gibi Kratova gümüş madenlerini zapt ile Üsküp şehrine Türk göçmenlerini iskân ettirdi. [364]

Yıldırım Bayezid'in Hükümdarlığı Ve Anadolu Harekâtı

Bazı Anadolu Beyliklerinin İlhakı

Sultan Murad Hüdavendigâr'ın şehid olması üzerine vukua eelen saltanat değişikliği Anadolu beylerinin gizli olan husumetlerini meydana çıkardı; bunları teşvik eden Karaman-oğlu Alâüddin Bey'di. Bunu haber alan Bayezid Rumeli'deki durumu acele düzeltti. Maktul despot Lazar'ın henüz küçük yaştaki oğlu îstefan Lazaroviç'in vasisi olan validesiyle derhal anlaştı; yeni Sırp despotu da vergi ve yirmi bin asker vermeği ve her yıl Osmanlı padişahım ziyaret etmeği kabul ediyordu. Yıldırım Bayezid Sırp despotunu dost ve müttefik derecesine çıkarmıştı.

Kosova mağlubiyetinden sonra gerek îstefan Lazaroviç ve gerek kardeşi ile Priştine hâkimi Vuk Brankoviç yerlerinde kalabileceklerini hiç ümit etmiyorlardı; fakat Bayezid'le anlaşarak vergi vermeği canlarına minnet bildiler; bu anlaşmayı kuvvetlendirmek için yeni Osmanlı hükümdarı maktul Lazar'm kızı Marya (veya Olivera)'yı da nikahlamıştı [365]. Bayezid'in bütün bu geniş müsamahasına Anadolu vaziyetinin nezaketi sebep olmuştu. Bu suretle Rumeli'de icabında hariçten bilhassa Macarlar tarafından yapılacak tahrik ile vukua gelmesi muhtemel herhangi bir muhalefet önlenmiş oluyordu. Bu suretle teessüs eden aradaki dostluk samimî olarak Bayezid'in

ronikos'u ve Murad da Edirne'ye oğlu Savcı'yı bırakmışlardı.

[364] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 257-260

[365] Lazar'ın kızının adını Gibbons Despina olarak kaydedip nikâhlarının Kroşevaç civarında Alacahisar camiinde kıyıldığını beyan ediyor (Ragıp Hulusi tercümesi s. 161).

vefatına kadar devam etmiştir.

Yıldırım Bayezid, Sırp hududunda Üsküp (Skopi) ve havalisini Paşa Yiğit'e, Niğebolu'yu Firuz Bey'e havale ederek Evrenuz Bey'i de Serez karargâhına gönderdi ve Vodine ile Çûroz'un zabtını emretti [366]. Üsküp ile Niş arasına Türk ve Tatar muhacırlarını da yerleştirdi; kendisini tebrike gelen Venedik ve diğer İtalyan siteleriyle olan ticaret muahedelerini yeniledi ve Bizans tarafını da emniyet altına aldıktan sonra Anadolu'ya geçti [367].

Karamanoğlu Alâüddin Bey kayınpederi Birinci Murad'ın ölümünü fırsat bilip güya Şehzade Yakub'un katlini vesile yaparak Osmanlıların Hamid oğulları'ndan satın almış oldukları yerleri işgale kalktı ve ibtida Beyşehri'ni aldı ve aynı vesile ile Saruhan, Aydın ve Menteşe ve Germiyan beylerini de teşvik etmek suretiyle Osmanlıları Anadolu'da müşkil duruma düşürmek istedi. Çünki bu beyler Osmanlıların Anadolu'da yayılmalarının kendileri için tehlikeli olduğunu biliyorlardı. Bayezid'in kayın biraderi olan Germiyan beyliği hükümdarı II. Yakub Bey Karamanoğluyla müttefik görünmemekle beraber Sultan Murad'ın şehadetini duyar duymaz o da kız kardeşinin çeyizi olarak Osmanlılara terk edilmiş olan şehirlerden Kütahya'yı işgal ve diğer şehirleri de geri almakta idi. Kara Tatarların reisi Mürüvvet Bey de KırşehrVni zabt ederek Sivas hükümdarı

Kadı Burhaneddin Ahmed'e teslim etmişti1. Bu suretle Anadolu'da Bayezid'e karşı muhalefet artmıştı.

Vaziyet bu şekilde iken Yıldırım Bayezid Anadolu'ya geçmişti; ibtida Osmanlı himayesinde bulunan Kastamonu hükümdarı Candaroğîu ikinci Süleyman Paşa'mn yardımını temin etti. Bu zat Bayezid'in amcası Süleyman Paşa'nın damadı idi ve o sayede Candar beyliğinin Kastamonu şubesinde tutunabilmiştı.

Bayezid'in kendi kuvvetleri ve Süleyman Paşa'nın yardımcı askeriyle beraber kumandası altında İmparatorun oğlu ve saltanat

---

[366] Evrenuz Bey 1390'dan yani Kosova muharebesinin neticelenmesinden itibaren Arnavutluğa mühim akınlar yapmış. Arnavud beylerinin ellerindeki bazı yerleri almış 1410'da III. Balşa'ya mağlup olmuşsa da vaziyeti tekrar düzeltmiştir.

[367] Bayezid, Anadolu'ya geçmeden evvel Venedik senatosunun göndermiş olduğu Françesko Guirino adındaki elçiyi kabul ederek görüştü ve Venedik ticaretinin himayesini üzerine aldı. Bu müsamahalı hareket daha sonra Anadolu seferi için mühimdi. Osmanh-Bizans münasCbatı kısmında görüldüğü üzere İmparator Yuannis ve onun saltanat şeriki olan Manuel 1390*da tekrar imparatorluğa geçirildi ve bir anlaşma ile bu taraf da emniyet altına alındı.

şeriki Manuel, Rum kuvvetleri ve Sırbistan kiralının kuvvetleri de bulunuyordu. Bayezid ibtida Germiyan beyliği üzerine gitti; kayın biraderi tarafından karşılanmasına rağmen onun kendilerine terk edilmiş olan yerleri almasından dolayı Yakub Bey'i yakalayarak veziri Hisar Bey'le beraber Rumeli'de îpsala kalesine hapsetti (792 H. /1390 M.) [368]. Oradan Germi-yanlılara aid Denizli'yi aldıktan sonra Aydın beyliği üzerine yürüdü. Gerek bu beyliğin ve gerek Menteşe ve Saruhan beyliklerinin kuvvetleri daha ziyade denizde korsanlık ettiklerinden kara tarafından gelecek kuvvetli bir orduya mukavemet edemiyecekleri malûmdu; bunların hükümdarları da daha ziyade deniz ticaretiyle uğraşıyorlardı. Bundan dolayı Aydınoğlu îsa Bey mukavemet etmeden teslim oldu; merkezi olan Ayasoluğ (Selçuk) ve diğer yerleri işgal edilerek kendisinin Tire kasabasında oturmasına ve ailelerinin vakıflarını idare etmesine müsaade edildi ve bu arada aynı suretle Menteşe beyliğinin Balat şubesi de işgal edildi; Menteşe beyi Mahmud Bey de teslim olarak kendisine Berama dirlik verilmişti. îşgal edilen yerlerin idaresi şehzade Süleyman ve şehzade ErtuğruFa verildi. Bunun arkasından Saruhan beyliği de alındı1. Bayezid'in Anadolu seferinin birinci safhası bu suretle havası müsait olan 1390 senesi son bahar ve kış aylarında yapılarak dört Anadolu beyliği (Germiyan, Aydın, Menteşe, Saruhan) işgal edildi [369]. Menteşe beyliğini Muğla şubesi beyi Mehmed Bey ile Saruhan oğlu kaçtılar ve tarihlere göre Sinopa, Candar beyliğinin Sinop ve havalisi hükümdarı Isfendi-yar Bey'in yanına gittiler. Aydınoğlu Umur Bey'den Lâtinlerin zabtettikleri sahil İzmir (Gâvur îzmiri)'den maada Ege sahillerinin alınması buradaki beyliklerin korsan gemilerinin Osmanlılara geç-mesini ve bu suretle Osmanlı donanmasının inkişafına yardımı temin

[368] Germiyanoğlu 'nun yakalanarak Germiyan beyliğinin ilhakının daha sonraki Karaman seferine gidilirken olduğunu Neşrî, Aşık Paşa zade, Tac-üt-te-varih ve Sahaif-ül-ahbar yazarlar. Ben Dukas'ın kaydını tercih ettim. Yakup Bey'in tevkifine sebep Karamanoğluyla dost olması imiş (Behistî s. 7).

[369] Venedik menbalarına nazaran Şark meselesi-Türkçe tercümesi s. 59, 60. Iorga'nın Osmanlı tarihinde bu seferin 139O'da yapıldığı görülüyor ki doğrudur. Nitekim Bayezid'in 21 Mayıs 1390'da verdiği bir mektupta Aydın ve Menteşe beylerinin Venediklilere verilen imtiyazların kendi tarafından kabul edildiği bildirilmektedir ki bu kayıd Aydın, Menteşe ve daha sonra Saruhan beyliklerinin bu 1390 senesi kışında veya hiç olmazsa mart ve nisan aylarında alınmış olduğunu gösteriyor (Menteşe beyliği- Paul Witteh- Orhan Saik tercümesi, s. 82). Behiştî tarihi de Saruhan, Aydın ve Menteşe beyliklerinin işgalini 792 H 1390'da gösterip Germiyan ve Hamideli'ni yağmalayan Karanıanoğlu seferini de bundan altı ay sonra ayrıca zikretmektedirler ki hâdisâta tetabuk ediyor (Kütüphanemizdeki nüsha, s. 7). Takvim-i nücum'da (Nur-ı Osmaniye kitapları, Numara 278) ve Bağdad Köşkü kütüphanesindeki diğer bir takvimde de (Numara 310) Aydın ve Saruhan'ın 791 H./ 1389 M.de alındığı yazılıyor. Hattâ bu ikinci eserde Karesi de ilâve ediliyor.

etti. Bayezid'in sahil İzmir'i almak istememesi siyasetinin îcabı idi. Şayet burasını almak isterse Lâtinlerin yardımları sebebi ile muhasaranın uzayarak çizilen programın tatbik edilememesini ve frenklerle muharebeye girişilerek neticesi meçhul bir muhasa-maya sebep olacağı düşünülmüş ve bu sırada lâtinlerin Anadolu beylerini ve Karanmanoğlu'nu tahrik etmek ihtimalleri de göz-önüne alınmış olsa gerektir. Nitekim Bayezid Ege mmtakasım aldıktan sonra bu havali ile ticarî muamele yapan ve beyliklerden aldıkları imtiyazlara sahip olan Venediklilerin imtiyazlarını tanımak suretiyle uysal hareket etmiştir.

Bayezid, Saruhan arazisini Karası sancağı beyi oğlu Süleyman'a ve Aydın ilini de diğer oğlu Ertuğrul'a verdi. Bu sefer esnasında Aydınoğulları'nın himayesi altında bulunan Anadolu'da tek Bizans şehri olan Alaşehir (Filadelfiya) de bir az mukavemetten sonra teslim oldu1 ve bu seferde BayezidUn maiy-yetinde babası Yuannis ile beraber hükümet eden imparator Manuel de vardı [370]. Bayezit sonra Bumeli'ye döndü ve Gelibolu limanını genişleterek bir kule yaptırdı. [371]

Karaman Seferi

Yıldırım Bayezid bundan sonraki Anadolu seferini Karamanoğlu üzerine yaptı. Kumandası altında Rumen de kendisine tâbi hırıstıyan hükümdarların kuvvetlerinden başka Bizans imparatoru Manuel Paleolog da vardı. Bu seferin 1390 yazinda mı? yoksa bir sene sonra mı olduğu sarih değildir [372]. Fakat seferin 1391'de olduğu anlaşılıyor. Anadolu harekârtmın en mühimmi bu seferdi. Karamanoğlu, Murad Hüdavendigâr'm ölümünü duyunca Hamid-ili taraflarında

[370] HalkondiVden naklen Hammer (Atâ Bey tercümesi) c. 1, s. 62). Halkondil (1632 Paris tabh) s. 35'de Bayezid'in, imparator Yuannis ile oğlu Manuel'i tazyik ederek AlaşehrV'm teslimi hakkında emir vermelerini istediği ve ManUeVin Alaşehir'e haber gönderip teslim olmalarını bildirdiği, fakat red cevabı aldığı ve bunun üzerine Bayezid'in baba oğul iki imparatoru yanma alarak Alaşehir'e gidip muharebe ettiğini bizzat Rum askerinin kalenin surlarına çıkarak kapıları açıp şehrin işgal edilip türklere teslim edildiğini beyan ediyor. Bu tarihte imparator Yuannis ihtiayr olup son günlerini yaşadığı için onun gelmesine imkân olmadığından padişahla beraber Manuel bulunmuştur. Belki de Le Beau'nun bir evvelki notta görülen kaydına göre burası daha evvel Birinci Murad zamanında alınmıştır.

[371] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 260-265

[372] Bu seferin 1390 yazında veyahut 793 H./1391 M. de yani bir sene sonra olması icap ediyorsa da kat'i birşey söylenemiyor. Tac-üt-tevarik1'İn (c. 1, s. 128, 129) kaydından bu seferin 1391*de olduğu anlaşılıyor. NeşrVden aynı sene istidlal olunuyor. Hammer 1391'i gösteriyor. Gibbons (s. 165) Karaman seferine iştirak eden imparator Manuel'in 1390-1391 kışını Ankara ordugâhında geçirdiğine ve kışı müteakip Karamanoğlu üzerine gidildiğine göre bu seferin 793 H./1391 M. de olduğu anlaşılıyor.

Osmanlılara aid yerleri ve bilhassa BeyşehrVni almış ve o tarafları vurmuştu; Bayezid evvelâ Hamidiline geçti; orada Hamidoğulları'na aid yerleri aldıktan sonra oğlu İsa Bey'e verdi ve oradan Teke yani Antalya taraflarına indi; Antalya'yı da aldı [373] ve burayı da Firuz Bey'e tevcih etti (1391).

Bundan sonra padişah Hamid-iline dönerek oradan Karaman hududunu geçti; Alâüddin Bey mukabele edemiyerek" TaşelVne çekildi; Osmanlı ordusu da Karamanoğulları'nın baş-kendi olan Konya'yı kuşattı. Muhasara zamanı hasad mevsimine tesadüf etmişti; Yıldırım Bayezid babasının Karaman seferinde yaptığı gibi halkın mahsulüne katiyen el dokundurulma-masını emretti. Şehir halkından dışarıda mahsulü olanlara teminat verilerek onlar şehirden çıkıp bedeli mukabilinde Osmanlı ordusuna satış yaptılar.

Karamanoğlu Alâüddin Bey, Osmanlılara karşı Sivas hükümdarı Kadı Burhaneddin Ahmed1 ve Kastamonu'da Candar hükümdarı Süleyman Paşa'dan yardım istemişti; bunların ayak sürümesinden dolayı beklediği yardım gelmediğinden Osmanlı padişahından sulh istedi (793 H./1391 M.).

Yıldırım Bayezid, hem Alâüddin Bey'e yardım gelmeden4" evvel ve hem de Rumeli'de Tuna boyundaki vaziyet îcabı olarak Karamanoğluyla anlaştı. Zaten Osmanlılara aid olup Karaman-oğlu'nun eline geçmiş olan Beyşehri ile Akşehir ve sairleri alınmak suretiyle1 muahede yapılarak iki devletin batı hududundaki Çarşanba suyu veya Köşk Bükü [374] sınır kesilerek bu tarafların idaresi Germiyan

---

[373] Şildberger (Schiltberger) Memlûk sultanının nüfuzu altında bulunan Antalya'nın, Malatya'nın, işgalinden sonra 1399 veya 1400*de alındığını ve şehrin Osmanlı pâdişâhına on bin deve getirdiğini yazar. Jorga da Şild-berger'den naklen aynı tarihi gösterir, Gibbons ise Antalya'nın 1391'de alındığını söylüyor. Bazı Osmanlı tarihleri de Antalya'nın 1391'de Osmanlılara geçtiğini beyan ediyorlar. Oruç Bey ile Neşrî 1389 veya 1392'de TekeilVnin zabtım yazıyorlarsa da Antalya ismini zikretmiyorlar. İbn-i Kemal'in kaydına göre Tekeili 1391'de Osmanlı hâkimiyeti altına girmiş ve Osmanlı hükümdarı adına para kestirilmiştir. Behiştî, tarihinde de TekeilVnin zaptı ile Firuz Bey'e verilmesi —ki vilâyet merkezi Antalya idi— 1391 senesinde olduğu anlaşılıyor, ts-lâm Ansiklopedisinde Birinci Bayezid maddesinde de Bayezid bu 1390 senesinde Antalya'yı alarak oranın hükümdarı Mustafa Bey'in Mısır'a kaç tığı kaydedilmiştir (Prof. Mükrimin Halil). Süleyman Fikrj, Antalya livası tarihinde (s. 63) Rumca tarihlerden naklen Antalya'nın 794 H./İ392 M. de alındığını beyan ediyor. Şu halde Antalya ve havalisi ya 1390 da veya 1391 yahud 1392 senelerinin birinde alınmış oluyor.

[374] Âşık Paşa zade (s. 72) bu sefer neticesinde Aksaray, Niğde, Kayseri, Develi Karahisar'm Osmanlılara geçtiğini yazmakta ve Makrizîde 793 Şevvalinin ikisinde (2 Eylül 1391) Ka/ıire'ye gelen haberde Yıldırım Bayezid'in Kayseri'yi aldığı yazılmakta ise de doğru değildir. Çünkü Aksaray, Karaman-oğlu elinde iken 797 H./1395 M.de Kadı Burhaneddîn'in işgaline uğramıştır. Demek ki Karamanoğluyla Osmanlılar arasındaki muharebeden sonra bile Karamanlıların elinde imiş. Zaten Kayseri ile Develi Kara/usar'da Burhaned-din Ahmed'e âiddi. Niğde de yine Karamanoğlu'na âid olup

Emîri Çandarlı zade Ali Paşa köleliğinden yetişme Sarı Timurtaş Paşa'ya bırakıldı ve böylece Anadolu harekâtının ikinci safhası da bitti [375]. Bu K araman seferinde Bizans İmparatoru V. Yuannis'in oğlu ve saltanat şeriki Ma-nuel de Osmanlı ordusunda bulunmuştur. Bayezid'in bu seferi esnasında Bizans imparatoru V. Yuannis Istanbulun Yaldızlı kapı (Silivri kapı) ile Güney sahil arasındaki yerleri tefrik ederek icabında oraya sığınmak için muhkem bir kale yaptırmıştı, Bayezid bu kale inşaatını duyunca seferden avdetini müteakip bunun derhal yıkılmasını yıkmadığı takdirde yanında bulunan saltanat şeriki Manuel'in gözlerine mil çekileceğini bildirdiğinden Yuannis yaptırdığını yıkmağa mecbur oldu .[376]

Rumeli Harekâtı

Tuna Boyu Olayları

Yıldırım Bayezid, Karaman seferinde iken onun Anadolu'da meşguliyetim fırsat bilen Eflâk prensi Mirça, bazı yerlere taarruz etmişti; bunda memleketleri alınarak Smop'a Candaroğlu Isfendiyar Bey'in yanma kaçmış olan Saruhan ve Menteşe beylerinin ve bilhassa tsfendiyar Bey'in tahriki müessir olmuştu [377].

Sultan Bayezid, Karamanoğlu işinden sonra Candaroğlu Süleyman Paşa üzerine gitmek istiyordu. Çünkü bu, evvelce kendi müttefiki iken sonradan BayezidHn diğer Anadolu beyleri gibi kendi memleketini de alacağından endişe ederek Sivas hükümdarı Kadı Burhaneddin Ahmed'le ittifak ile Osmanlılardan yüz çevirmiş ve hattâ Burhaneddin ile beraber Karaman-oğlu'na yardıma gelmişlerse de zamanında

---

800 H./1397 M. tarihine kadar Karamanoğlu'nun şehirlerindendi. Bezm-ü-Rezm'de (s. 392) yalnız Beyşehri'nin Osmanlılara geçtiği beyan ediliyor. Şu halde Yıldırım Bayezid belki Aksaray, Niğde ve Kayseri taraflarına akınlar yaptırarak o havaliye yağ-malatmıştır. Neşrî tarihVnde buraların alındığına dair bir kayıd yoktur. zamanına göre Bayezid'ia bu seferiyle so ıraki seferi karıştırılmıştır.

[375] Takıyyüddin Kadı tbn-i Şühbe tarihinde (Paris Millî kütüphanesi, Arabca yazmaları No. 1599 s. 41 ve ayn-ı kütüphanedeki Muhtasar-üt-tevarifc'te No. 1322 s. 70) Yıldırım Bayezid'in 793 Şevval (1391 Eylül)'de KayserVyi alıp sahibini tuttuğunu beyan edilirse de o tarihte Kayseri Kadı Burhaneddin Ahmed'in elinde bulunduğundan zaptedilen yerin başka bir şehir veya kale olması icap ediyor.

[376] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 265-268

[377] Tac-üt tevarih c. 1, s. 130 ve Neşri s. 316 ve Müneccimbaşı c. 3, s. 307 bunlar yanlış olarak Isfendiyar diyecek yerde onun babası KötÜrüm Bayezid'i zikrederler (üçüncü bölümdeki Candar oğulları beyliği kısmına bakınız).

yetiş e m emişlerdi.

İşte bundan dolayı Yıldırım Bayezid, Karaman seferinden sonra Süleyman Paşa üzerine yürümüş iken ya Kadı Burhaneddin'in, müttefiki olan Süleyman Paşa'ya yardıma gelmesinden (Bezmü Rezm s. 394 böyle yazıyor) veyahut daha evvel Eflâk'a, akın yapmış olan Niğebolu sancak beyi Firuz Bey'e mukabele olmak üzere Eflâk prensi Mirçâ'nın Osmanlı hududunu aşarak Karinabad'a. kadar akın edip esir alıp yağma ve katil yapmak gibi mütecaviz hareketine karşı Sultan Bayezid hemen Rumeli'ye geçmeğe mecbur olmuştu (793 H./1391 M.) [378].

Edirne'de kuvvetîermptöplayan Bayezid, Tuna nehri Önündeki Niğebolu veya Silistre'den Eflâk tarafına geçmek üzere[379] müthiş akıncı kuvvetlerini şevketti ve arkasından kendisi de hareket etti. Mirçâ, akıncılara karşı mukabeleye kalktı ise de arkadan Bayezid'in gelmesi üzerine Arkuş ovasında yaptığı muharebede mağlup edilerek teslim oldu ve Bursa'ya getirildi; tecavüzü esnasında aldığı esirleri ve malları geri verdi; bir müddet Bursa'da kaldıktan sonra her sene Osmanlı hazinesine üç bin duka altın ve padişaha otuz at, yirmi av kuşu şahin vermek ve padişahın macarlara karşı yapacağı seferde yardım etmeği taahhüt ettiğinden memleketine gönderildi; onun bu taahhüdüne karşı Osmanlı hükümeti de Tuna'mn sol sahiline yâni Eflâk arazisine müslüman yerleştirmemeği ve cami yapmamağı kabul etmekte idi [380]. Mirçâ memleketine döndükten sonra bu taahhüdüne sadık kalmayarak daha aşağıda görüleceği üzere Macar-larla Osmanlılar aleyhine ittifak etmiştir.

Bu Eflâk seferi esnasında Bayezid, birisi Bosna üzerine ve diğeri de —herhalde Macarların Eflâk'a yardımlarını önlemek için olsa gerek— Sirmiya mmtakasma iki akın yapıldı; her iki akın da Macarlar tarafından durdurularak geri atıldı. Macarlarla olan muharebe Sirmiya civarında Nagi-oloz yahut Franko-villa mevkiinde olmuş*ve Osmanlı

[378] Neşri, s. 316 ve Behiştî (Kütüphanemizdeki nüsha), s. 8 ve Hayruîlah Efendi, c, 5, s. 39. Tarihlerin kat'î olduğuna hüküm olunmamakla beraber kontrol neticesi en yakın olan konmuştur.
[379] Behiştî ile Neşrî, Niğeb olu'dan Eflâk tarafına geçildiğim söylerler; Gibbons ise Silistre'den diyor (s. 169)
[380] Gibbons (Ragıb Hulusi tercümesi) s. 169, A70. Halkondil Eflâk seferinde Osmanhlarm ve Eflâkbların telefat vererek muvaffak olamadan ber iki tarafın, çekildiklerini yazmakta; Oruç Bey de (s. 27) aynı mütaleayı beyan etmektedir.

akıncıları galebe etmişlerdi [381].

Selaniğin Alımnası

Bayezid, Eflâk seferinden dönüp Bursa9da. bulunduğu sırada Frenk gemilerinin Rumeli kıyılarını vurdukları haberi alınması üzerine Padişah hemen o tarafa geçti ve Selanik tarafına gitti; aşağıda görüleceği üzere bu sırada İstanbul Türk kuvvetleri tarafından muhasara edilmiş olup Frenk gemileri bu muhasarayı kaldırtmak üzere Rumeli sahillerine akın yapmışlar ve sonra gemilerini Selanik limanında demirlemişlerdi. Bundan dolayı Bayezid Selanik üzerine gidip orayı muhasara ederek Frenk gemilerinin yardımlarına rağmen elde etmeğe muvaffak oldu (796 H./1394 M.)[382] Selanik'ten sonra Kuzey Yunanistan'a akın yapılarak Larisa (Yenişehir) alındı. Dukas ve Halkondil bu sırada Bayezid'in akın yaptırmak suretiyle Tesalya ve Orta Yunanistan'a hattâ Patras'si kadar indiğini ve orada bir kısım şehrin kendisiyle uyuşularak elde edildiğini yazmaktadırlar ki Osmanlı kaynakları da az çok bunu teyid eylemektedirler [383].

---

[381] Hammer3 c, 1, s. 267 ve Gibbons, s. 169.
Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 268-269

[382] Selâniklin- hangi tarihte alındığı tarihlerde sarih olarak bilinmiyor. HalkondiFin, kaydından Serez vakasından sonra Murad zamanında burası ilk defa Çandarlı Halil Hayreddin Paşa tarafından alınmış ve sonra Manu-el'in I. Murad'a dehaleti üzerine pâdişah'ın emriyle tekrar Man uel'e verilmişti. (Hammer c. 1, s. 279). Osmanlı kaynaklarından Neşrî (s. 322) Selâniklin Yıldırım Bayezid tarafından alınması tarihini 19 Cemaziyelâhır 796 (21 Nisan 1394) olarak gösterdiği gibi Ruhî ve Neşrî'den naklen Tac-üt-tevarih de (c. 1. s. 140, 141) aynı tarihi kaydediyor. Kâtip Çelebi de Rumeli kısmında yine o tarihi gösterir. Rum müverrihi Dukas ise tarih zikretmiyerek Bayezid'in Bi-tmya'dan Trakya'ya geçerek İstanbul civarındaki köyleri tahrip ve Parndu'dan İstanbul'a kadar olan yerlerdeki halkı başka yerlere naklettirdikten sonra Selânikli ve diğer o taraftaki başka yerleri aldığını ve Mbra'ya Evrenuz kumandasiyle akıncı sevkederek Lakedemonya ve Ahaiya eyaletlerini vurdurduğunu zikretmektedir (Bon tabh s. 49, 50). Hammer (c. 1, s. 279) Selâniklin zabtı hakkında tarih göstermez ve naklini Tac-üt-tevarih"ten yapar. Buna göre Selâniklin zabtı 1394 senesinde oluyor. Behiştî'de (Kütüphanemizdeki nüsha, s. 11) Frenklerin Rumeli sahillerini vurmaları üzerine Bayezid'in ümerasiyle müşavere ederek "Firengin asıl mahreci Selanik'tir" diye Selânik'e müteveccih bulunduğunu beyan ile 1394'de orasını muhasara eylediğini yazar. Gibbons 1391Me bizzat Bayezid tarafından muhasara edilerek zabtedildiği hakkında Tac-ül-tevarik'in kaydını göstermekle beraber Selâniklin Bayezid tarafından zab-tedildiğini zannetmiyor (s. 207). Halbuki Selanik sonradan Emîr Süleyman tarafından diğer bazı yerlerle beraber Bizans împaratoru'na teslim edilmiştir. Bu mütalealara göre Bayezid 1390'da Anadolu'da Karaman seferi ve onu müteakip 1391 kışında Mirça'nın taarruzu ve ona karşı Eflâk seferi olduğuna göre Selânik'in bu 1391 veya 1392'de alınması ihtimali hatıra geliyorsa da ben Osmanlı tarihlerinin 796 H-/1394 tarihi kabul ederek metne öyle yazdım.

[383] Dukas (Bon tab'ı), s. 50 ve Halkondil (Paris tabh)i s. 36 ve Neşrî s. 324 ve Aşık Paşazade s. 68 ve Behişti s. 11 ve Oruç Bey s. 27. Osmanlı tarihleri Bayez;d Karaferye'de oturup Yunanistan'a akm yaptırdığını yazarlar. Tabii bu akın işgal mahiyetinde olmayıp kısmen Yunanistan'daki küçük hükümetlerin aralarındaki rekabet dolayısiyle Osmanlıları davetlerinden de ileri geliyordu.
Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 269-270

1391'de Osmanlılar Tarafından İstanbul'un Ablukası

istanbul'un bu ilk kuşatılması Niğebolu muharebesinden sonraya kadar abluka mahiyetinde olduğu için o başlıkla gösterdik [384].

Karaman seferinde padişahla beraber bulunmuş olan imparator V. Yuannis'in oğlu ve saltanat şeriki Manuel, Bursa'ya dönünce babasının ölümünü haber alarak Yıldırım Baye-zid'in müsaadesini almadan îstanbuVsi savuşmuştu (1391). Ba-yezid, bunun kaçmasını gizli bir maksada hamletti [385]; Edirne'ye gelindiği zaman imparator tarafından Macar kiralı Sigis-mund'a nâme götüren birisi yakalandı, imparator nâmesinde türklerin Macaristan'a sefer yapacağı bildiriliyordu. Yakalanan adam kendisinden evvel diğer birisinin daha Macaristan'a yollandığını söyledi. Bunun üzerine Rumeli beylerbeğisi Kara Timurtaş Paşa'nın teşviki ile Macaristan'a yapılacak seferden vaz geçilerek istanbul muhasarasına karar verildi [386].

Bayezid, bu kararını gizleyerek mutad üzere sefere iştirak etmesi için imparatoru aradaki muahede mucibince vermekle mükellef olduğu kuvvetle Edirne'ye davet etti ise de gelmedi. Aynı zamanda

---

[384] Halkondü ve ondan naklen Gibbons ve lorga İstanbul'un 1391*den 1402 senesine kadar on bir sene mütemadiyen abluka edildiğini yazarlar, Osmanlı tarihlerinde (Âşık Paşa zade, Neşri, Oruç Bey, Tac-üt-tevarih ve sairleri) İstanbul'un Niğebolu muharebesinden evvel ve sonra olarak iki defa muhasara edildiğini ve Tac-üt-tevarilı e göre (c. I, s. 147) birinci muhasaranın altı ay sürerek ikincisinin Timur'la muharebenin takarrür ettiği tarihe kadar devam ettiğini beyan ederler. Halkondil Niğebolu muharebesi esnasında İstanbul ablukasının tamamen kaldırıl may ar ak devam ettiğim, şehrin açlıkla ele geçirilmek istendiği anlaşılıyor. Aşıkpaşa zade İstanbul ablukasını 793 H./1391 M. de gösteriyor. Frances, muhasaranın ihtidasını 1392 olarak göstermektedir. Bütün bu mü-talealardan, İstanbul ablukasının Niğebolu harbinden evvel ve sonra devam etmiş, Bayezid Niğebolu'ya giderken buranın ablukasını tabii kaldırmayarak fazla kuvvetini çekmiş ve muharebeden sonra da bu defa daha siki olarak denizden ve karadan şehri kuşatmıştır; deniz kuvveti ehemmiyetsiz olduğundan bu cihetten İstanbul iyice kuş anlamamıştır. Bundan dolayı İstanbul'un kuşatılmasını abluka ve muhasara olarak ikiye ayırmak yanlış olmasa gerektir.

[385] İmparator Manuel babasının vefatım işitince bir gece gizlice Bursa"1-dan kaçarak İstanbul'a, geldi; Bayezid'in kendisine ve şehre karşı alacağı vaziyeti düşünmeğe başladı; Bayezid ise Yuannis'in vefatını ve Manuel'in kaçtığım haber alınca fena halde canı sıkıldı. Bunun üzerine Manuel'e elçi gön-dererek İstanbul'un içerisinde bir Türk hâkiminin bulunması ve bu hâkim İstanbul'da, ticaretle iştigal eden veyahut ticaret İçin gelen ve giden müslüman-ların tahaddüs edecek dâvalarına bakacaktı ve nihayet imparatora: sana emrettiklerimi yapmak istemezsen, şehrin kapılarını kapat ve orada hükümdarlığını yap, şehrin dışı tamamen benim olacaktır" ültimatom nı gpndermişti (Dukas, Bon laftı' s. 249) ; bu teklif kabul edilmediğirıden şehir abluka edildi.

[386] "Demirtaş Paşa, "Devletlû sultanım, bize vaciptir ki İstanbul'un üzerine düşeriz... vüâyet-i islâm arasında bu kâfir neyler? ümittir ki Alaşehir gibi bu mel'unu da asanhkla fethederiz" dedi. Bayezid Han dahi bu sözü sevap görüp hemen göçüp İstanbul'un üzerine düştü ve buyurdu ki Gelibolu'dan dahi gemiler gelip cenge başlayup muhasara ettiler... Ama ol zamanda şimdikileyin top çok değildi; bir nice cenk edip kâfiri açlıktan bunattılar.." (Neşri s. 324 ve Tac-üt-tevarih c. 1, s. 142)

Ge/i&o/u'daki donanmaya İstanbul üzerine gitmesi emrolundu; istanbul muhasarasına karadan vezir-i âzam Ali Paşa serdar edildi [387]. O tarihte surları döğüp yıkacak kudretli toplar yoktu; bundan dolayı şehrin açlıkla alınması takarrür etti; şehrin içeriden ve dışarıdan muvasalası kesildi, istanbul etrafındaki kuvvetli ve elverişli olan halkı başka yerlere naklederek o taraflara türkleri getirerek şehri karadan tecrid eyledi. Bu halleri gören Manuel şaşırdı; Papa'ya Fransa kiralına ve Macar kiralına nameler yazarak acele yardım istedi [388] Bayezid bu sırada Silivri kasabasını alarak Manuelin haksızlığına uğrayan Andronikos'un oğlu Yuannis'e verdi1. Bundan başka Ka-Tadeniz sahilindeki Bizans şehirlerini de Turhan Bey'i göndererek tahrip ettirdi [389].

Yıldırım Bayezid Ve Sîgîsmund

Osmanlı istilâsına karşı Balkanları müdafaa edebilecek bîr devlet varsa o da Macaristan'dı; fakat müfrit bir katolik olan eski kiral Layoş'un, ortodoks Balkanları katolik yapmak için mezhep değiştirmeğe zorlaması, Kuzey Bulgaristan'daki halka ve Bosnanlılara işkence ve katliâm yaptırması bu yarını ada milletlerini kendisinden nefret ettirmiş ve Balkan milletlerini ayrı bir dinde yâni müslüman olan ve fakat dinî ve vicdanî akidelere hürmet gösteren ve kendi mezheplerine bağlı olanlara tahakküm etmeyen türklerin kucağına atmıştı. Balkanların Osmanlılara karşı olan rabıtası o kadar kuvvetli olmuştur ki daha sonraki Timur hâdisesi dolayısiyle Anadolu karıştığı

[387] Manuel, İstanbul'a, gittikten sonra ertesi sene mûtad üzere Bayezid'in yanma gitmedi; halbuki muahede mucibince kendisi veya varsa saltanat şeriki, bir miktar askeriyle ona yardıma gelecekti. Bayezid'e beyhude yere imparatoru beklememesini söylediler. Bunun üzerine Bayezid, Halil'in oğlu Ali Paşa'yı göndererek imparatoru, davet etmesini gelmezse istanbuVu muhasara eylemesini emreyledi. Manuel davete muvafakat etmekle beraber gelmediğinden şehir muhasara olundu. HalkondiTe göre Ali Paşa, pâdişâhın yanına gitmemesini tavsiye etmiş imiş (s. 42). Halkondil muhasaranın 1392'de başladığını kaydettiği gibi Franşes de öyle yazıyor.

[388] Bayezid şehre karşı harb açmadı, kale ve surların tahribi ile de meşgul olmadı, yalnız şehrin haricine binlerle insan ikame ederek şehre girip çıkmağı önledi. Bunun neticesinde yiyecek kıthğı başgösterdi. Manuel ne yapacağını şaşırmış olup hiçbir yerden yardım gelmediğinden Papa'ya, Fransa ve Macar kırallanna mektuplar yazarak şehrin muhasarasını ve tazyikini haber verdi ve şayet acele yardım yetişmezse İstanbul'un hıristiyan dininin düşmanlarına teslim olunacaktır dedi (Dukas s. 50); işte bundan sonra Macar kiralı Sigis-mund'un kumandasındaki haçlı seferi vukua geldi. Tac-üt-tevarih*de de (c. 1, s. 142) Macar kiralından yardım istendiği yazılıyor.

[389] Dukas (Bon tab'ı) s. 48 Mırmıroğlu tercümesi.

halde Balkanlarda Türkler aleyhine hemen hemen bir hareket ve isyan olmamıştı.

Layoş'un ölümünden sonra kızı Marya'nın kocası Sigis-mund Macar kır allığına geçerek Balkanlara karşı hami tavrını takınmış hattâ Osmanlıların himayesinde bulunan Bulgaristan üzerine bu yüzden bir hak iddia etmiş ve gönderdiği elçi vasıta-siyle Bulgarların işine karıştığından dolayı Yıldırım Bayezid'i muahaze ederek bu yerlerin, kır allığı mucibince kendisine ait olduğunu bildirmişti.

Bu mütalaaları sükûnetle dinleyen Bayezid, elçinin elinden tutarak onu silâhlarla dolu bir yere götürüp gösterdikten sonra elçiye dönerek:

"Efendin kirala bunları anlat; benim Bulgaristan'da olan hakkım gördüğün bu silâhlarla temin edilmiştir" cevabını vermiştir [390].

Elçinin avdetinden sonra Bayezid, Transilvanya taraflarına akın yaptırmıştı. Bu işlerin manâsını anlayan ve yapılan akının intikamını almak isteyen Macar kiralı, Osmanlılardan yüz çevirmiş olan Mirça'yı da beraberine alarak 1392'de Bulgaristan'a girdi. Sigismund hududdaki Türk kuvvetlerine karşı muvaffakiyet kazanmış ve Niğebolu^yu zabt ile daha ileri yürümüş ise .de Anadolu'da bulunan Bayezid'in —çünkü bu sırada Pâdişâh Kastamonu seferinde idi— mühim bir kuvvet göndermiş olduğunu haber alınca kendisini sıkıştırmakta olan bu kuvvetlerin tuzağına düşmemek için Niğebolu^yu bırakarak âdeta bozgun halinde süratle çekildi ve hattâ hayatını bir adamının fedakârh-ğiyle bir Türk süvarisinin kılıcından kurtarmağa muvaffak oldu [391].

Bulgar Kıralhğının Sona Ermesi

Sigismund'un bizzat ordusunun başında olarak Türklerle karşılaşması onun gözünü açmış ve Avrupa'nın yardımı olmayınca kendisinin Osmanlılara karşı bir muvaffakiyet elde edemiyeceğini anlamış ve bundan başka Türklerin idaresindeki gayri müslimlerin yeni efendilerine ısındıklarını görmüş ve öğrenmişti.

---

[390] Françes (Bon tab'ı) s. 58 Mırmıroğlu tercümes

[391] Hanımer (Atâ Bey tercümesi) c. 1, s. 267 ve Gibbons s. 173\ Tac-üt-tevarih (e. i..s. 130) sone iliharİylc hu muharebe ile Eflâk seferini birbirine karıştırmıştır.

Macar kiralının Bulgaristan işine müdahalesi ve Bulgaristan kiralı Şişman'ın, Macarlarla gizli müzakerelerinin haber alınması Türklerin gözünü açmıştı. Sigismund'un, Bulgaristan'a girmesinden bir sene sonra yani 1393'de Bayezid'in oğlu Süleyman Çelebi kumandasında Bulgaristan'a gönderilen kuvvetler üç ay muhasaradan sonra Temmuz'un onyedisinde Bulgarların başkendi olan Tırnova'yı almışlar ve Doğu Bulgaristan idaresine son vermişlerdir. Merkezi Vidin olan Şişman'm kardeşi Stratişimir'in idaresindeki kısım ise Niğebolu muharebesinden sonra Osmanlı arazisine ilhak olunmuştur. [392]

Bayezid'in Anadolu Harekâtı

Sigismund'un bir iş başaramadan perişan bir halde kaçması, Bayezid'in Rumeli'ye geçmesine lüzum bırakmamıştı. Zaten bu sırada Anadolu'da Osmanlılar aleyhine bazı hareketler de baş göstermişti. Kastamonu hükümdarı Candaroğlu İkinci Süleyman Paşa daha yukarılarda görüldüğü üzere Yıldırım Bayezid'in ilk Anadolu seferinde bizzat askerleriyle gelerek Batı Anadolu beyliklerinin işgalinde (Aydın, Menteşe, Saruhan) ona yardım etmiş fakat Bayezid'in Anadolu'daki işgal hareketlerinin günün birinde kendi memleketine de sirayet edeceğini bazı olaylardan anlayarak Bayezid'in ittifakından yüz çevirip Kara-manoğlu ve Orta Anadolu'da üstün rol oynayan Sivas hükümdarı Kadı Burhaneddin Ahmed'le ittifak etmişti. Zaten Bayezid'in Karamanoğlu üzerine yaptığı seferde Süleyman Paşa, Kadı Burhaneddin ile beraber Karamanoğlu'nun yardımına gitmek istemişlerse de Bayezid'in şaşırtıcı hareketiyle onun yardımına yetişemediklerinden Karamanoğlu Alâüddin Bey Bey-şehri ve diğer yerleri terk ederek Bayezid'le sulh yapmıştı [393],

Kastamonu hükümdarı Süleyman Paşa'nın dönekliğini anlayan Bayezid Karaman seferinden sonra Kastamonu üzerine gitmek istemişse de o sırada Eflâk prensinin Tıma'yı geçip Karinâbâd taraflarına kadar akın yaptığını haber alması üzerine Rumeli'ye geçmiş

[392] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 274-275

[393] Bezm-ü Rezm (İstanbul tab^ı 1928), s. 390. Bayezid, Karamanoğlu'na yardım ihtimalini düşünerek doğrudan doğruya Karaman üzerine gitmemiştir. liamideli, Teke taraflarındaki yerleri alarak Hamideli tarafından birden bire Kaiaman Beyliğine döndüğünden Karamanoğlu'nun müttefiki olan Burhaneddin ile Süleyman Paşa zamanında onun yardımına yetişemediler.

fakat Süleyman Paşa'nın vaziyetini gözden kaçırmayarak onu müttefiki olan Kadı Burhaneddin ile birleşmeğe meydan vermeden elde etmek istemiştir.

Bayezid Burscfâsi bulunduğu sırada Kastamonu üzerine hareket etmiş ise de Burhaneddin'in yardım için Amasya'ya geldiğini anlayınca geri dönmüş, ikinci defaki teşebbüsünde de aynı hal vaki olup Burhaneddin'in Maden kasabasına geldiğini duymasiyle yine çekilmiştir. Bayezid'in tekrar Kastamonu üzerine geldiğini haber alan Süleyman Paşa, Kadı Burba-neddin'den Karamanoğlu ile berabe yardımına gelmelerini tekrar rica etmiş ve Kadı da kuvvetlerini hazırladığı sırada Baye-zid Kastamonu'ya girmiş, yapılan harpte Süleyman Paşa maktul düşmüş ve bu suretle Candarbeyliği'nin Kastamonu şubesi Osmanlıların eline geçmiştir (793 H./M.1391 veya 794 H./1392 M.) [394].

Kırk Dilim Muharebesi

Kastamonu''nun işgalini müteakip o mıntaka ile Yeşilırmak tarafında Kadı Burhaneddin'in nüfuzu altındaki beyler—kiBurhaneddin'den nefret ediyorlardı— Osmanlıların yüksek hâkimiyetini tanımışlardı. Bu hâdise artık Orta Anadolu'yu işgal etmek üzere bulunan Osmanlı devletiyle Kadı Burhaneddin arasında muharebeye sebep olmuştur.

Osmanlı hükümdarı, hasmı olan Süleyman Paşa'yı öldürünce Kadı Burhaneddin'e bir nâme yollayıp onun müttefiki olan Candaroğlu'nün~katlim bildirmiş ve ramen- tehdid etmişti. Bundan başka asıl Kadı BurhaneddinMen yüz çeviren Amasya, Osmancık ve Maden tarafındaki beylerin Osmanlı himayesini kabul etmeleri de bu muharebenin başlıca sebeplerinden olup Burhaneddin'in otoritesini kırmıştı.

---

[394] Süleyman Paşa'nın katliyle Kastamonu beyliğinin ilhakı Nur-ı Osmaniye'deki 3080 numaralı takvimde 791 hicret yılında ve Cami-üd-düvel, Tarih Encümeninin Osmanlı tarihi, Düvel-i Islâmiye ve Ahmed Tevhid Beyin Ta-rih-i Osmani Encümeni mecmuasındaki (sene lf s. 390) makalesinde 795 H./ 1392 M. de, Esat efendi kitapları arasındaki Risalet-üt-takvim (Numara 1978) ile Millet kütüphanesindeki Tevarih-i Mülûk-ı Kurûn-ı MâzVde 793 H./1391 M. de, Topkapı sarayı Bağdad Köşkü kitapları arasındaki 310 numaralı takvim'de 792 H./ 1391 M. de gösterilmiştir. Ben sıhhate dahakarip olarak tahmin ettiğim 794 H./ 1392 M. tarihi kabul ettim.
Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 275-276

Takriben 794 H. / 1392 Temmuzunda Çorum sahrasında Osmanlıların zabtetmiş oldukları Kırkdilim kalesi önündeki Kırk-dilim mevkiinde Kadı Burhaneddin île Yıldırım'm oğullarından Aydın ili sancak beği bulunan1 Şehzade ErtuğruP-un kumanda ettiği Osmanlı kuvvetleri arasında üç gün süren muharebede Osmanlı kuvvetleri mağlup [395] ve Ertuğrul maktul olmuş ve Burhaneddin'în müsaadesiyle iskilip, Ankara, Kalecik ve Sivrihisar tarafları Moğollar tarafından yağmalanmıştır [396].

Osmanlı kuvvetlerinin bu mağlubiyetinden sonra aradaki düşmanlık artmış, Burhaneddîn Osmanlıların himayesine girmiş olan Amasya'yı almak üzere o tarafa gitmiş ise de Osmanlıların Amasya'yı kurtarmak üzere sevkettikleri kuvvetlerin Merzifon^a geldiğini duyunca harbe girişmeğe cesaret edemiyerek Sivas'a dönmüştür. Artık bundan sonra Yeşilırmak havalisindeki yerler tamamen Osmanlı hâkimiyeti altına girmiştir [397].

Kadı B<urhaneddin, diğer Anadolu beyleri gibi mütered-did olmayıp cevval, gözü pek ve mücadeleci, durup dinlenmek bilmeyen bir hükümdar olduğundan Osmanlıların karşısında Anadolu'da ehemmiyetli bir hasımdı; fakat elindeki kuvvet Osmanlılarla sürekli olarak harb edecek gibi muntazam yetiştirilmiş olmayıp toplama kuvvetlerdi; bununla beraber Kırkdilim muharebesi'ndeki galebesi kendisinin kolay kolay diş geçirilmez bir hükümdar olduğunu göstermişti.

Amasya emiri Ahmed Bey, Kadı Burhaneddin'in kendisine karşı devam eden mücadelesinden usanmış olduğundan Osmanlı hükümdarına müracaat ederek Amasya''yi terk etmek isteyip mukabilinde kendisine başka bir mahalde sancak verilmesini rica etmesi üzerine Şehzade Çelebi Mehmed kumandasiyle otuz bin kişilik bir Osmanlı kuvveti gelerek Amasycfyı işgal etmiştir (795 H./1393 M.). Bunun üzerine Kadı Burhaneddin, Osmanlıların daha güneye inmelerini Önlemek üzere geçitleri tahkim eylemiştir1.

1393'de Osmanlı şehzadesi Çelebi Mehmed'in sancak beyliğiyie ve mühim bir kuvvetle Amasya'ya gönderilmesi bunun ilk defa

[395] Bezm-ü Rezm s. 405 ve Tevarih-i Mülûk-ı Kurûn-i Mazi"
[396] Bezm-ü Rezm s. 408.
[397] Bezm-ü Rezm s. 420.

hizmete girdiğini gösterir; kendisi bundan sonra birader-leriyle olan mücadelesinde burasını merkez yapmış ve Bayezid Paşa ve Hacı ivaz Paşa ve Biceroğlu Hamza Bey gibi sâdık adamlarını burada bulmuştu ki bunlardan Bayezid Paşa Amasya'lı ve Hacı ivaz Paşa ile Hamza Bey Tokadlı idiler. Amasya'nın elden çıkması Burhaneddin'e büyük bir darbe oldu [398].

Bu defakı Osmanlı harekâtı Osmanlılara Kastamonu, Osmancık, Merzifon Amasya ve o taraflardaki kaleleri kazandırmış ve Tokat ile Amasya arasında Osmanlı ve Burhaneddin kuvvetleri arasında çarpışmalar olmuştur [399]. Amasya'nın alınması, Osmanlılara Tokat ve Sivas'a inmeleri için mühim bir adım teşkil etmiş ise de yâ zorlu bir hasım olduğundan ve daha ziyade Rumeli*de çok daha mühim işler olmasından dolayı Burhaned-din'in ölümüne kadar o taraflara bir hareket yapılmamıştır. [400]

Büyük Haçlı Seferi Ve Nîğebolu Muharebesi

Osmanlıların Rumeli'deki faaliyetleri devam ediyordu. Türk akıncılarının Bosna'ya ve Arnavutluk''a yaptıkları akınlarla yerleşme suretiyle ilerlemeleri Boyana nehri ve Venediklilerin eline geçmiş olan Drac limanına doğru yayılmaları lâtinleri ve bilhassa buraları nüfuz mıntakası yapan Venedikllileri düşündürüyordu. Bundan başka Ege sahili beylikleri elde edildikten sonra bu beyliklere mensup korsan gemilerinin devam eden faaliyetleri Sakız, Eğriboz adalariyle Doğu Yunanistan'ın bu Türk korsanları tarafından vurulması Ceneviz ve Venediklilerin haklı telâşlarını mucip olmakta idi; Fakat Osmanlılar gemicilikte henüz acemi olup Venediklilerle boy ölçüşecek kuvvetli bir donanmaları ve mahir gemicileri olmadığından ada ve limanların Osmanlıların eline geçmesi henüz uzaktı. Bununla beraber Venedik Cumhuriyeti ticaret işleri münasibetiyle Ege sahillerine sahip olan Osmanlılarla hoş geçinmek istiyorlardı. Cenevizliler ise rakipleri Venediklilerden ziyade Osmanlılara sokularak fazla kazanmaktan başka bir şey düşündükleri yoktu; bunun için Osmanlı hükümdarını

[398] Bezm-ü Rezm s. 426 ve Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası, sene 6, sahife 904 6 s. 407.
[399] Bezm-ü Rezm s. 420.
[400] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 276-278

memnun etmek için çalışmışlar ve muvaffak da olmuşlardı. Bunun için aşağıda bahsedilen Haçlı seferinde bunlardan hıristîyan-lık adına bir fayda görülmemişti. Bundan dolayı Macar kiralı Sigismund'un Osmanlılarla savaşmak için 1392 ve 1394'de Cumhuriyete yaptığı iki teklif tam bir arzu ile kabul edilmemiş ve bununla beraber Türklerin Anadolu'dan Rumeli'ye asker geçirmelerine mâni olmak maksadiyle Çanakkale boğazına dört gemi yollamaları takarrür eylemişti. [401]

Osmanlılara Karşı İttifak

Türkler tarafından gelecek büyük tehlikeyi karşı ittifak asıl hisseden Macarlardı. Kıral Sigismund

Türklerle yalnız başına uğraşamıyacağmı Bulgaristan üzerine yapmış olduğu harekâtla tecrübe etmiş olduğundan Avrupa devletlerinin bu hususta kendisiyle beraber hareket etmelerini istemişti. İttifaka davet edilen devletler arasında Bizans İmparatorluğu da vardı [402].

Sigismund'un yaptığı teklif kabul olunarak 1396 Mayi-"" sında sefere çıkılacağı îlân edilmişti. Bu hususta Sultan Baye-zid'in 1396 baharında beş seneden beri devam etmekte olan istanbul muhasarasının da tesiri vardı. Bu haçlı seferinde İstanbul'u türklerin işgalinden kurtarmak da esastı. Zaten imparatorun müracaatı üzerine böyle bîr yardım da kendisine vadedilmişti [403].

Türklere karşı Sigismund'un kumandası altında sevkedi-lecek kuvvetler, Macarlardan başka Fransız, Alman, Belçika, Felemenk, isviçre şövaly eleriyle, ingiltere haçlıları, Iskoçya, Savua, Lombardiya ve Rodos şövalyeleri ve Ulah (Eflâk)'lardan mürekkep olup mecmuı son tetkiklere göre yüz bin ile yüz yirmi bin arasında idi [404].

---

[401] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 279

[402] Franҫes vekayinâmesi (Bon tab*ı)t Mırmıroğlu tercümesi.

[403] Iorga, Geschichte d. Osmanischen Reiches, Cild /, 1902. Haçlı seferinin tertibi için 1394*de Roma'daki Papa (Bir papa da AvİnyonTda vardı) IX. Bonifas iki ferman neşrediyor. 1395'de Avinyon papası Benedict de Jan Never'i teşvik için mektuplar yazıyor. Aynı sene Filip dö Meziyer, Fransa kiralı altıncı Şarl'ın emri île İngiltere kiralı Rişar'a meşhur mektubunu kaleme alıyor. Bunun gibi muhtelif propaganda ve teşvik hareketleri neticesinde haçlı ordusu teşekkül ediyor. Fazla malûmat için bakın Atiya, The Crusade in the Later Mictdle Ages, 1938 London, s. 435. "Tekür tamam zebun olup Ongü-rüs kiralına envâ-ı türlü pişkeşler gönderip muavenet talep etti.." (Ruhî'nin Âl-i Osman tariki).

[404] Niğebolu muharebesine iştirak eden Haçlı muharip kuvvetlerinin umumî yekûnu hakkında bütün rivayetler A. S. Atiya tarafından tetkik edilmiş ve şu neticelere varılmıştır:

Bunlar arasında on bin kadar Fransız kuvveti bulunuyordu. Bunların kumandanı Kıral VI. Şar Tın dayısı Burgondiya dukası Filip'in oğlu olan Kont dö Never (Jean Nevers) yani Korkusuz Jan adındaki genç idi. Bundan başka kiralın üç yeğeni ile mareşal Busiko (Boucİcaut) amiral prene A. Jaque de Vienne vesair meşhur şövalyeler vardı. Almanlar Hohenzolren kontu Fredrik kumandasında iki bin Toton şövalyesi gönderdikleri gibi İngilizler de bin kişi ile sefere iştirak etmişlerdi. Yukarıda saydığımız diğer memleketlerden de mühim miktarda muharip kuvvet ve şövalye gelmişti.

İtalya'da toplanmış olan deniz kuvvetleri Venedik amirali Tommaso Mocenigo'nun kumandası altında olup emrinde kırk kadar gemi vardı; daha sonra bunlara Rodos şövalyeleri de iltihak etmişlerdi. 1396 Mayısında ileri yürüyüşe hazır bulunulduğu ve vadedilen donanmanın gönderilmesi için Venedik'e elçi gönderildiği zaman Venedikliler yalnız dört kadirga taahhüd ediyorlar ve aynı zamanda Rodos, Sakız ve MidillVrân de kendileriyle birlikte hareket etmelerini şart koşuyorlardı. Osmanlılardan zarar gördükleri halde Haçlı seferine zahiren iştirak eyliyerek kuvvetli donanmasiyle Çanakkale boğazi'nı tutarak Anadolu kuvvetlerinin Rumeli'ye geçmesine mâni olmak elinde iken Venedik Cumhuriyetinin bunu yapmaması dikkate şayan olup bunun macarların Kumeli'ye inmeleri endişesinden ileri geldiğini tahmin edenler vardır [405]

Haçlıların Hududu Geçmeleri

Sigismund, Bayezid'in 1396 baharında Ma- caristan'a geçeceğini söylediğini beyan ederek onu memleketi dahilinde karşılamak üzere hazırlanmıştı; fakat Osmanlı hükümdarının böyle bir hareketini

---

On bin Fransız, bin İngiliz, altı bîn Alman, onbin Ulah (Eflâk), onüç bin Polonyalı, İtalyan, İspanyol, Bohemyalı gönüllü ve ücretli mecmû-ı yüzbin tutmaktadır (bk. The Crusade in the Later Middle Ages s. 430-445); her halde sırf muharebe kuvvetinin yüz binden aşağı olmadığı muhakkaktır. Niğebolu seferinden bahseden bazı müdekkikler haçlı kuvvetinin yüz yirmi bin olduğunu ve Dunun yirmi bin miktarı hizmet erbabı gayrı muharip olarak aynlırsa yüz bin muharip kuvvetin mevcudiyetini kabul ediyorlar (Gibbons s. 191 not). Niğebolu harbinde esir düşen Şiltberger ise Haçb kuvvetlerinin altmış bin olduğunu zikrediyor; buna mukabil güya Eflâk beyi'nin keşif kolundaki tetkikine nazaran Bayezid'in ordusunda yirmi bayrak olup her bayrağın onbin hesabiyle Osmanlı kuvvetlerinin ikiyüz bin bulunduğunu söylüyor. Osmanlılar hakkındaki mübalağalı miktar daha sonraki mağlubiyet için bir mazeret kapısı olduğu zannedilir. Tac-üt-tevarih (c. 1, s. 143) düşmanın yüz otuz bin olduğunu yazıyor. Ruhî de aynı miktarı gösteriyor.

[405] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 279-281

görmeyince kendisinin onu aramak üzere hududı geçmesi îcap etmişti. Bunun için müttefikler 1396 paskalyasını Viyana''da yapmışlardı. Sonra Sigismund kumandasında olarak güneye doğru hareket ettiler. Haçlı ordusu iki koldan yürüyordu. Birinci kol Fransız şövalyeleriyle beraber Transilvanya, Karpat geçitlerinden Sina'dan geçerek Eflâk'a girdi ve Sigismund ile beraber olan ikinci kol da Belgrad, Demirkapı ve Orsova yoluyla Tuna kenarından yürüdü. Geçtikleri yerlerdeki ortodoks mezhebine mensup hıristiyanlar arasında yağma ve katiller yaptılar [406].

Orsova'daki Türkler mukavemet ettiler ise de yerli hıristiyanlar onları zorla şehirden çıkardıklarından burası işgal edildi; Vidin Önüne gelen Sigismund kuvvetleri Osmanlı hâkimiyeti altında bulunan Bulgar kuralı îvan Stratişimir'i muhasara etti; kıral kaleden çıkarak teslim oldu; hıristiyanlar serbest bırakılarak muhafız Türk kuvvetleri şehid edildiler; keza mukavemet gösteren Rahova'dsiki Türk muhafız kuvvetleri de aynı akıbete uğradılar; nihayet Sigismund kolu ile Transilvanya yoluyla Eflâk'-ten gelen kuvvetler 1396 Eylülünde Niğebolu önünde birleştiler ve kaleye hücum etmiyerek onaltı gün karadan ve nehirden muhasara ettiler. Niğebolu muhafızı Doğan Bey mukavemet ederek teslim olmadı; haçlılar da asıl kuvvetlerini Bayezid'e karşı sakladıklarından kaleyi o kadar sıkıştırmadılar; bundan maksatları Türk ordusunun nerede olduğum öğrenmekti. Vidin ile Orsova'-mn düşmesi ve Türk ordusunun görünmemesi Haçlıların ümidini arttırdı; harbi kazanacaklarına o kadar inanmışlardı ki, Sigismund Suriye'nin işgaliyle Kudüs'ün alınmasından bile bahsetmişti. [407]

Yıldırım Bayezıd'in Düşmana Karşı Hareketi

Haçlıların hududu geçtiklerini haber almış olan Yıldırım Bayezid istanbul muhasarasını kısmen kaldırarak kuvvetlerini Edirne'de topladı ve hemen buradan düşman üzerine yürüdü. Tırnovaya geldiği zaman Haçlıların yiyecek tedariki için buralara gönderdikleri kollara tesadüf ederek bir çoğunu esir aldı; bunlardan geri kaçabilenler Türklerin süratle gelmekte olduğunu bildirdiler;

[406] Gibbons, Engel'in Macaristan tarihinden naklen böyle yazıyor (s. 191).
[407] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 281-282

Mareşal Busiko bu sözlere ehemmiyet vermedi ise de kulağı kirişte olan Sigismund, bu haberi tahkik ederek doğruluğunu anladı; kendisine mübalağalı olarak yüz yirmi binle iki-yüz bin arasında olduğu söylenen Osmanlı kuvvetlerinin miktarından dolayı ürkmüştü [408].

Başkumandan Sultan Bayezid, akıncı kumandanı Evre-nuz Bey'i düşmanla temasa memur etmişti. Maiyyetinde Sırp despotu îstefan Lazareviç de vardı; Haçlıların son plânlarına göre Osmanlı ordusunun böyle süratle geleceği tahmin edilmemişti. Sigismund'un müsaadesini alan Eflâk prensi Mir.çâ, Osmanlı kuvvetleri hakkında malûmat almak üzere bin kişlik bir keşif koluyla çıktı ve bunu her bir bayrakta on bin kişi olmak üzere yirmi bayrak olarak tesbit eylemişti ve buna göre Türklerin mevcut kuvveti ikiyüz bindi [409].

Sigismund bunu anlayınca nasıl muharebe edilmesi lâzım geleceğini sordu. Efâlk prensi kendi süvarileriyle düşmana karşı hareketine müsaade edilmesini söyledi. Türklerin yaklaşması üzerine Sigismund Fransız karargâhına giderek vaziyet üzerinde görüştü; Osmanlı ordusunun mevcudu, yetmiş seksen bin kadardı [410].

Macar kiralı harb nizamı tesis etmek istedi; Türk ordusunun muharebe vaziyetini bildiği için ilk defa olarak Eflâk prensi kuvvetlerinin ileri sevkedilmesini söyliyerek asıl kuvvetin Osmanlı ordusu merkezindeki Yeniçerilere karşı kullanılmasını ve bu suretle Fransızların geride bulunarak Türk ordusunun merkezine yüklenip büyük zaferi temin eylemelerini teklif etti; fakat harb işlerinde acemi olan Burgondiya dukası Korkusuz Jan ve diğer Fransız prens ve kontları bu mütaleayı kabul etmediler ve Türklere karşı muzafferiyet şerefini Sigismund'un almak istediğinden şüphe ettiler; ve şimdiye kadar orduya Öncü oldukları halde bu defa ardcı kalmalarına itiraz

---

[408] Şütberger*in söylediğine göre Türk ordusunun mevcudunu tahmin eden Eflâk prensi Mirçâ idi.

[409] Eflâk prensi "askerinden bin kişi alarak düşmanı keşfetti; sonra kirala gelerek düşmanı nasıl keşfettiğini ve düşmanın yirmi bayrak olup her bayrak altında on bin neferi bulunduğunu ve her bayrağın kendi halkiyle beraber olduğunu söyledi" (Şiltberger-Hakkı Muhlis bey tercümesi).

[410] Osmanlı kuvvetlerinin iki yüz bin olduğu hakkındaki sözler pek ziyade mübalağalıdır. Osmanlılar onaltıncı asırda bile bu kadar kuvvet çıkaramamışlardır. Aziz S. Atiya'nın tetkikine göre Osmanlı kuvveti yüz dört bindi. Onun îtimad ettiği kaynaklara göre Osmanlı ordusunda otuz bin yaya, otuz bin atlı, kırk bin ardcı ve Bayezid'in kapıkulu askeri de vardı. Bayezİd'in Timur'a karşı çıkarttığı asker seksen bin olduğuna göre Atiya'nın yüz dört bin tahmin etmesi de mübalâğalıdır. Onun kaydı kabul edilse bile faya ve süvarilerin bir kısmı geri hizmet erbabı (yaya ve müsellemler) olup asü muharip kısımdan değildir.

eylediler ve yalnız kendilerinin Türkleri yenebileceklerini söyliyerek ilk defa harbe girmekte ısrar ettiler ve bunun üzerine Sigismund, Türklerin muharebe usullerini bilen Macarların ilk defa harbe girmesi hakkındaki ikinci teklifini de red ettiler ve nihayet bu direnme karşısında Macar kiralı istemiyerek Fransızların dileklerini kabul eyledi [411].

Haçlılar bu suretle bütün süvari kuvvetlerini ileri sürerek en ziyade yükü onlara yüklettiler ve harbin neticesini de yaya kuvvetlere bıraktılar; Sigismund'un kabul edilmeyen plânı ise bunun aksi idi.

Osmanlılar ise kaide üzere yaya askerini yani yeniçerileri merkeze koyup onların etrafına kapıkulu süvarilerini tesbit ile sağ ve sol kollara tımarlı sipahileri koymuşlar ve gerilerinde de ihtiyat kuvvetler bırakmışlardı. Osmanlı ordusunun harb nizamı at nalı (Hilâl) veya ağzı açık kerpeten şeklinde idi. [412]

Fransızların Taarruzu

îki ordu Niğebolu kalesi yakınında karşılaştılar. Muzafferiyet şerefini kazanmak isteyen Fransız süvarileri ibtida Bayezid'in merkezde Yeniçerilerin önündeki ilk kademede bulunan Azap denilen hafif yaya kuvvetleri üzerine yüklendiler ve onları mağlup ve imhaya başlayıp teslim olanları bile katlettiler [413]. Bundan sonra Azapların gerisindeki Yeniçeri kuvvetleri üzerine yüklendiler ve Yeniçerilerin ok yağmuruna tutularak epey telefat verdiler ve aym zamanda sol cenahta Anadolu askerine kumanda eden Şehzade Mustafa kuvvetlerinin yandan taarruzuna uğradılar ise de bunu bertaraf ederek ilerlediler; plân mucibince Osmanlı merkez kuvveti bir miktar geri alındı. Bu çekilmeden cesaretleri artan Fransızlar, daha sokularak kıskacın içine girdiler. Osmanlı plânına vakıf olan Sigismund tarafından ileri gitmemeleri ve kıskacın içine girmeyip beklemeleri hakkında verilen emri dinlemediler. Bu defa Osmanlıların üçüncü hattı da plân gereğince ikiye ayrıldı; bu suretle Fransızlar tepeyi işgal ettikleri ve muharebenin Türklerin mağlûbiyeti ile neticelendiğini

[411] Şittberger ve Hammer c. 1, s. 283, 284.
[412] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 282-284
[413] Haham Jozef, ileri atılan Haçlı kuvvetleri, ilk galebelerinden, memnun olarak sevindiklerini şöyle anlatıyor: "aha aha diyorlardı; fakat bu sevinmeleri çabuk zail olmuştu; çünkü Bayezid'in süvarileri ve ordusiyle arabalar kendilerine doğru yeni doğan bir hilâl gibi harb nizamında ilerliyordu.." (Gibbons s. 195).

zannettikleri sırada bizzat pusudan çıkan Bayezid'in kumandasındaki kuvvetlerle karşılaşınca şaşırdılar. Fakat telefat vermemek için yaya olarak harb eden Fransızlar bu vaziyet üzerine geri dönüp atlarına binmek istedilerse de kaçacakları kapının kapanmış olduğunu görerek şaşırdılar; bunları kurtarmak için Sigismund'un gönderdiği kuvvetler ilerleyemiyerek geri çekilmeğe mecbur olmuştu. Tuzağa düşmüş olan kuvvetler kısmen imha ve kısmen esir edildiler [414].

Netice

Osmanlı ordusunun merkezine hücum eden Fransız kuvvetleriyle olan muharebe üç saat kadar sürmüştür. Eflâk prensi Mirçâ, muharebenin gidiş şeklini görünce neticeyi kestirerek hemen memleketine dönmüştü. Muharebenin en tehlikeli olan birinci .safhası bittikten sonra Türk kuvvetleri derhal ve şiddetle Sigismun d'un kısm-ı küllisine hücum etmişlerdir, ihtiyat kuvvetlerini bile muharebeye sokmuş olan Macar kiralı, hiç bir başarı elde edemedi. Nihayet kat'î neticenin alınması zamanı geldiğini gören Yıldırım Bayezid, kendi ihtiyat kuvvetlerini derhal taarruza geçirmek suretiyle Haçlıları müthiş paniğe uğrattı; Sigismund bazı maiyyeti adamlarının yardımiyle Tuna nehrine gelip bir balıkçı kayığına can attı ve nehirde Venedik amirali Mocenigo'nun kadirgala-rından birine yanaşarak Karadeniz yoluyla İstanbul'a gelebildi; oradan da Marmara ve Çanakkale boğazından geçip* Modon limanına uğradıktan sonra Ddlmaçya'ya çıkarak memleketine gitti. Bayezid, onun maktul

[414] Niğebolu muharebesi hakkında Neşrî şöyle diyor : "Kâfirler islâm çerisini iki bölük edip araya almak istediler. İslâm leşkeri dahi iki bölük olmuşlardı. Sultan Bayezid Han tarafı pusuda durmuşlardı; cuma günü sabah, ol bir bölük gaziler hemen hücum edip öngürüsün üzerine yürüyüp ve iki taraftan kâfirler dahi ol bir bölük eri araya alınca Hünkâr pusuda durmuştu. Hemen tekbir edip bir gezden küffarın üzerine hücum ettiler; kâfirler dahi gördüler Türkün pusuda halkı var; Türk imiş deyüp hemen domuz gibi ürküp karga şahinden kaçar gibi hezimete yüz tuttular.." (s. 326-328). Dukas da şunları söylüyor: "Haçlılar toplu bir halde Türklerin merkezini yardılar ve büyük kuvvetlerle ilerleyerek karşı gelenleri kılıçtan geçiriyorlardı; o kadar ilerlediler kî Türk ordusunun son ucuna kadar vardılar ve geri dönerek bunları temizlemek istiyorlardı; zira Türklerin okçuları harbe girişmek istemez gibi görünüyorlardı. Flandirahlar muharebenin türklerin lehine döndüğünü görünce kaçmağa başladılar. Bayezid'in kumandası altındaki Türk askerlerinin kâffesi maaşlı olup miktarları on bini mütecavizdi (Yeniçerileri kastediyor); bunlar şüphe vermemek için bir orman içinde saklanmışlardı ve aldıkları emir üzerine hep birden Frenkler ve Macarlar üzerine hücum ettiler ve çevirme hareketi yaparak ortaya aldılar ve bir kısmım kılıçtan geçirdiler — ** (Bon tab'ı s. 50).
Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 284-285

düştüğünü zan ile cesedini aratmış ti [415].

Niğebolu muharebesinde Haçlı ordusiyle gelen prens ve asilzadelerden bazıları telef olup bir kısmı da esir edilmişlerdir. Esir edilenler arasında Kont dö Never yani henüz yirmi iki yaşında bulunan Korkusuz Jan ile Filip Dartova, Gran Mareşal dö Frans, Kont dö la Marş, Hanri Dubar, Busiko vesaire gibi yüksek dereceli şahsiyetler vardı; bunlardan Filip ile de Frans memleketlerine dönemiyerek esarette ikamet ettikleri Mihaliç'te öldüler.

Muharebe sonunda savaş meydanını gezen Yıldırım Bayezid, kendi hudut muhafızlarının ve teslim olmalarına rağmen bir kısım esirlerin insafsızca katledildiklerini görünce fevkalâde müteessir oldu ve buna mukabele olmak üzere esirlerin bir kısmım öldürttü [416]. Harbe iştirak etmeden kaçmış olan Eflâk kuvvetleriyle [417] Hırvat askerlerinden mâada bütün düşman kuvveti ya imha edilmiş veya kaçarken nehirde boğulmuşlardır. Bu maktuller arasında Fransız amirali Jak Burbon ve Filip dö la Bar gibi yüksek ailelere mensup olanlar da vardı.

Niğebolu muharebesinin kat'i neticesi 25 veya 28 Eylül 1396 ve 29 Zilhicce 798'de alınmıştır [418].

---

[415] GibbonSj Osmanlı İmparatorluğu*nun Kuruluşu, s. 199.

[416] Bu hâdiseyi, esir düşmüş olan Şiltberger "Türk pâdişâhı esirleri nasıl idam etti?" başhğiyle şöyle anlatıyor: "Türk pâdişâhı muharebeyi kazandıktan sonra kıral Sigismund'un bulunduğu ve muharebenin cereyan ettiği mahallerde durarak telef olan askerlerine baktı, telefatın çokluğunu görerek ağladı, dökülen kanları intikamsız bırakmamağa yemin etti; ne kadar esir varsa ertesi günü getirilmesini, getirmiyenlerin kati ve mallarım müsadere edeceğini beyan etti. Ertesi günü herkes ne kadar esir varsa ipe bağlı olduğu halde getirdiler. Ben de bir ipe bağlı olarak esirlerin üçüncüsü olarak beni esir alan tarafından oraya getirildim.

Esirler pâdişâhın yanına getirildikleri zaman padişah, askerinin intikamını nasıl alacağım göstermek için Dük do Burgond*u (esir düşen Korkusuz Jan) yanına aldı. Burgondiya dukası pâdişâhın hiddetini görerek istediklerinin hayatım bağışlamasını rica etti. Bayezid bunu kabul eyledi; Dük kendi memleketinden on iki beyi ve Stefan Şimhen ile Hans fon Burmau'ı nezdine aldı. Padişah herkesin eeirini öldürmesini emretti. Benim arkadaşlarımın kafaları kesildi, sura bana gelince padişahın oğlu beni görerek hayatımın bağışlanmasını emretti. Yirmi yaşından küçük olanları öldürmediklerinden beni de diğer çocukların yanına götürdüler. Ben o zaman ancak onsekiz yaşında idim." Şildberger pâdişâhın hissesine düşen esirler arasında bulunarak evvelâ Gelibolu kalesine gönderilip orada iki ay kaldıktan sonra Bursa'ya getirilmiş ve kendisini Macar beylerinden Fudor ile ve altmış esir ile birlikte Memlûk sultanına göndermek üzere hazırlamışlardı. Fakat Şiltberger o sırada hasta olduğundan

[417] Eflâk prensinin ne için çekildiği hakkında Osmanh-Eflâk münasebetleri kısmındaki malûmata bakın.

[418] Feridun Bey Münşeatmdaki Niğebolu Fetihnamesinde muharebenin 798 Safer ayının onbirinci cuma günü (25 Kasım 1395) olduğu yazıhyorsa da Şüphelidir. Diğer ecnebi kaynaklarında 28 ve 29 Eylül 1396 gösteriliyor. Engel muharebeyi sah günü gösteriyor ki Eylülün yirmi sekizidir. Hammer mütercimi Ata bey, Münşeattaki Fetihnameyi esas alarak muharebenin takvim hisabmca (yani bizde eski usul üzere rii*yet-î hilâl ile değil) 12 Safer 795/26 Kasım 1395 olarak kabul ediyor. Rü*yet-i hilâl ile Safer on bir oluyor (Hammer tercümesi c. 3, s. 331, 332). Yine bu Fetihnâme'de sağ kola şehzade Süleymancın ve sol

Bu muharebede bizzat bulunmuş olan Timurtaş Paşazade Umur bey'in anlattığına göre Yıldırım Bayezid ma-iyyeti askeriyle pusuda bekliyerek vakti gelince harekete geçmiş ve o tarihe kadar Osmanlı ordusunda tatbik edilmemiş olan yeni bir tabiye ile zaferi temin eylemiştir [419]. Sırp despotu Istefan padişahın hizmetinde aukonuldu.

Lazareviç de muharebenin birinci safhasından sonra asıl ordu-nun kısmı küllisine yapılan hücumda mevcut kuvvetiyle büyük gayret göstermiştir1.

Niğebolu'da elde edilen parlak muz af feriye ti müteakip düşmanın eline geçmiş olan kaleler istirdat edildiği gibi Osmanlı himayesinde bulunan Vidin Bulgar kıratlığına da son verilmiş ve bundan sonra Macaristan'a büyük bir akın yapılmış külliyetli esir alınmıştır [420]. Bu akın Macaristan'ın istilâsına başlandığı zannım vermiş ise de Bayezid ileri gitmiyerek başka taraflarda işi olduğundan ihtiyath hareket etmiştir.

Sultan Bayezid, muharebeden sonra Burgondiya dukası oğlu Jan'ı diğer yüksek esirlerle beraber evvelâ Gelibolu kalesine yollamış, sonra kendisi Burscfya gittikten sonra oraya getirterek sarayı civarındaki bir konakta oturtmuştur [421]. Sultan Bayezid bir gün Korkusuz Jan'a:

— "J'an, sizin memleketinizde büyük bir bey olduğunuzu bili-yorum, henüz gençsiniz; istikbalde şövalyelikte hasıl olan bu lekeyi silmek için benimle muharebe etmeğe gelirsiniz; bundan korkum olsa idi size yemin ettirirdim. Ne zaman gelirseniz beni ve askerimi karşınızda bulacaksınız; çünkü ben böyle bir maksat için ve benden Önde bulunanları yenmek için doğdum" demiştir [422].

Bu harpte esir düşen Busiko 1399'da İstanbul'un Niğebolu harbinden sonraki büyük muhasarası esnasında dört gemi ve iki zırhlı kadırga ve bin ikiyüz şövalye ve piyade ile istanbuVun. -yardımına koşmuştur

Esir edilen korkusuz Jan-ve diğerlerinin esaretten kurtulmaları

---

kola şehzade Mustafa'nın kumanda ettikleri beyan edilmiştir.

[419] Âşık Paşa zade s. 66 ve Tac-üt-tevarih c. 1, s. 143; bu hususta Neşrî'nin kaydı not halinde daha evvel gösterilmiştir.

[420] Macaristan'da yapılan akın Sitirya içerilerine ve Petrovaradin'e kadar ilerlemiş, on altı bin (Şiltberger'de altı bin) esir alınıp bunlar Rumeli ve Anadolu'ya sevkedilmişlerdir.

[421] Şiltberger'e göre (Hakkı Muhlis tercümesi) Bayezid, Jan ile daha bir kaç kişiyi Bursa'da alıkoyup diğerlerini Mihaliç'v göndermişti. Bu esirlere ağır muamele yapılmayarak oldukça serbest bırakılmış, ava çıkmalarına müsaade olunmuştur. (Gibbons s. 201).

[422] Froissart'dan naklen Gibbons s. 203. Bayezid'in bu sözleri daha uzunca ise de ben kısalttım.

için ikiyüz bin altın istendi ve Jak Helli, Bayezid tarafından Burgonya dukasına ve diğer esirlerin ailelerine gönderildi; toplanan para muharebeden bir sene sonra Osmanlılarla ticaret yapan Ceneviz, Venedik tacirleri ve Midilli adası Ceneviz beyi vasıtasiyle Bayezid'e teslim edilerek Kont do Never yani Korkusuz Jan ile diğerleri nihayet serbestiye kavuştular ve memleketlerine döndüler [423].

İstanbul'un Muhasarası

Niğebolu muharebesinden evvel, yani 1391'de babasının vefatını duyan ve o sırada K araman seferinden avdet ederek Bursa1 da bulunan Manuel'in kaçması ve pâdişâhın dâvetine icabet etmemesi dolayısiyle IstanbuVun abluka olundığını ve açlıkla teslim olmağa icbar edildiğini söylemiştik. Manuel bu ablukaya karşı Avrupa'dan yardım istemiş ve yardıma gelen haçlı ordusu Niğeboiu'da malûm akıbete uğradıktan sonra o ümidi de sönmüştü.

Muharebeden sonra, Bayezid, İmparatora elçi göndererek İstanbul'un teslimini istedi; Manuel buna cevap bile vermedi. Şehrin bu defa muhasara şeklinde tazyiki arttı; şehir ahalisinin çoğu açlıktan müteessir olduklarından şehri vermeğe temayül göstermişlerdi; çünkü istanbul halkı Manuel ve Silivri beyi Yu-annis taraftarı olarak ikiye ayrılmıştı. Osmanlılar muhasarayı şiddetlendirdiler ise de denizden bir iş göremiyorlardı; Osmanlı hükümdarı deniz kuvvetleri olan Venedik ve Cenevizlileri mahi-râne okşayarak mümkün olduğu kadar işine mâni olmamalarını temin ediyordu. Bu iki cumhuriyet isteseler Çanakkale'yi tutarak henüz donanması kuvvetli olmayan Osmanlı kuvvetlerini Anadolu'dan Rumeli'ye geçirmiyebüirlerdi. Avrupa'dan yardım ümitleri de kesilmişti. Fakat 1398 Nisan ve 1399 Martında Papa Bonifas'ın İstanbul'un müdafaasını teşvik eden nutukları lâyik olduğu tesiri yapamıyordu. Nihayet o tarihlerde Fransa nüfuzu altına düşmüş olan Ceneviz cumhuriyetinin Galata ve Beyoğlu^ndaki menafiini kurtarmak ve İstanbul*& yardım etmek üzere Niğebolu'da esir düşmüş olan Busiko 1399 yazında bin iki yüz

[423] Gibbons s. 203 ve Hammer c. 2, s. 287. Dukas, bu esirlerin kurtuluşları hakkında şöyle diyor: "Bunları bilâhare Midilli'nin hâkimi olan Françesko Gateluzo'nun oğlunun, kefaleti ile ve bir çok paralar ile sattılar".

şövalye, dört gemi ve iki kadırga ile İstanbul'un yardımına koştu. Yolda kendisine Ceneviz ve Venedik kadirgaları da iltihak etmişti; tam zamanında İstanbul'a, geldi, izmit'te^ Marmara ve Boğaz içinde bazı muvaffakiyetler elde etti. Bu sırada Bayezid Malatya seferinde bulunuyordu. Busiko Silivri'de bulunan imparatorun yeğeni Yuannis ile barışmasını imparatora söyledi. Bayezid de ManueTin çekilerek imparatorluğun tabiî varisi saydığı Yuannis'e verilmesini istiyordu [424]. Manuel, Busiko-nun tavsiyesini kabul ederek Türklerin elinde alet olan yeğeni Yuannis'e hükümdarlığı vermeği muvafık bularak onu Silivri'den getirterek şerik imparator yaptı (1399). Bayezid'in maksadı bu himaye vesilesiyle İstanbul'u Yuannis'in elinden almaktı; Dukas'a göre bunu evvelce ar-alannda kararlaştırmışlardı. Bayezid İstanbul'a, bedel, Mora'yı Yuannis'e vermeği kabul etmişti [425].

Yuannis'in saltanat şeriki sıfatiyle imparator, Bayezid'in plânını boşa çıkardı.

Manuel, imparatorluğu yeğenine bıraktıktan sonra kendisi de 1399 Aralık ayında gizlice bir Venedik kadirgasiyle İstanbul'dan çıkarak mâhud kiliselerin tevhidi ve bu suretle yardım işi için Avrupa'ya giderken ailesiyle çocuklarını Mora'da kardeşi Teodoros'un yanma bıraktı.

Busiko'nun faaliyeti ve bazı Osmanlı sahil şehirlerini vurması Boğazın Anadolu yakasındaki Riva (Irva) hisarını zabt ile muhafızlarını öldürmesi ve Irva limanına saklanmış olan Türk gemilerini ateşe vermesi gibi hareketi Osmanlıların muhasara kudretini gevşetmedi. 1399 yazında onbin kişilik bir Osmanlı kuvveti Galata'da Cenevizlilerle

---

[424] Bayezid, Manuel'e "Sen şehirden çık ve İmparatorluğun tabu varisi olan Yuannis İstanbul'a girsin ve o zaman ben de İstanbullular ile mü-saleha yaparım*' demişti (Dukas). İmparator Beşinci Yuannis, ikinci oğlu Manuel'i, saltanata şerik yaparak büyük oğlu Andronikos*un hakkını çiğnemiş ve o da babasiyle mücadele etmiş ve bir ara imparatorluğu elde etmiş ise de Osmanlıların yardımiyle Beşinci Yuannis ile Manuel tekrar İmparator olmuşlar ve nihayet Andronikos Silivri beyliğine tâyin edilmiş ve vefatında yerine oğlu Yuannis gelmişti. Bayezid, Yuannis'e Niğebolu seferinden sonra Silivri'yi teslim etmesini bildirmişti; fakat Yuannis, İmparatorluk babasının hakkı iken verihniyerek Silivri'de kaldığını ve bu defa kendisinden burası da alınacak olursa büyük gadre uğrayacağım bildirmesi üzerine Bayezid teklifinden vaz geçmiş ve bu defa Yuannis'in İmparator olmasını siyasetine uygun bulmuştu.

[425] Gibbons s. 210 ilâ 213; Dukas (Bon tabh) s. 53. Frances, Yuannis'in imparator olmasını Dukas'ın yazdıklarından başka türlü anlatıyor. Ona göre çoktan beri Bayezid'in yanında bulunmakta olan Yuannis'in —ihtimal ki Manuel taraftarlarının tesiriyle— Bayezid'e su-î kasd yapacağı işaa edilmiş ve Yuannis aleyhinde pâdişâha sözler söylenmiş ve bunu haber alan Yuannis, Bayezid'in gazabından korkarak kaçmış ve amcası İmparatorun yanma giderek hüsn-i kabul görmüş ve Manuel de yardım istemek üzere Avrupa'ya giderken yerine Yuannis*i bırakmış.

bir müsademeden sonra İstanbul'a girmek istedilerse de muvaffak olamamıştı. Yukarıda görüldüğü üzere işte bu sırada Busiko İstanbul'un yardımına gelmiş ve Manuel'i ümide düşürmüştü.

O tarihte kale döğecek kuvvetli toplar olmadığı için Bayezid, istanbul'un açlıkla teslim olmasını ümit ediyordu; açlıktan kaleden iple inip kaçanlar bile olmuştu [426].

IstanbuPun Niğebolu muharebesinden sonraki bu muhasarası esnasında Yıldırım Bayezid Güzelhisar denilen ve Göksu (Aretos) deresinin denize döküldüğü yerdeki hâlâ bir kısmı mev-cud olan Anadoluhisarı'nı yaptırdı [427].

Bayezid, Manuel'in saltanat şeriki Yiıannis'e îstanbuVu teslim etmesini ve evvelce aralarındaki anlaşma dolayısiyle buna mukabil kendisine Mora'yı vereceğini teklif etti ise de red cevabı aldı. 1301 senesinde IstanbuVun yardımına bir miktar Ceneviz ve Fransız askeri de gelmişti. Bu suretle istanbul muhasarası Bayezid'le Timur arasında başlamak üzere olan lıarb dolayısiyle aynı sene ortalarına kadar devam etti. Timur tehlikesi baş gösterince Yuannis, Bayezid'in teklif ettiği bazı şartlan kabul etmek suretiyle İstanbul muhasarası kaldırıldı. Bu şartlar şunlardı :

1- Her sene Osmanlı hazinesine verilmekte olan haracın arttırılması.

2- İstanbul'da bir Türk mahallesi kurularak bir cami yapılması.

3- İstanbul'daki müslümanlarla Rumlar arasında tahaddüs edecek

---

[426] Şehir halkı o kadar açlık çekmişlerdi ki iplerle duvarlar üzerinden, sarkarak Osmanlılara teslim oluyorlardı. Yuannis hiçbir şey yapamıyordu. Hazinede para yoktu. Haçlı yardımcılar kendi iaşelerini Boğaziçi'nin Anadolu kıyısında akınlar yaparak ve kadirgaları müsadere etmek suretiyle temin ediyorlardı (Gibbons s. 215); Halkondil (Paris lob'i s. 46^'de Bayezid istanbul'u açlıkla ele geçirmeğe karar verdi. O sırada Timur, hesapsız ordu ile üzerine geldiğini haber almasaydı buna muvaffak olacaktı" diyor.

[427] Anadoluhisarı^na, Güzelhisar, Akçahisar isimleri de verilmektedir. Gibbons Anadoluhisarı*nın 1392 ile 1397 arasında yapıldığım beyan eder (s. 209 daki not). Bukas ise bu hisarın Çelebi Mehmed tarafından yaptırıldığını söyler (Bon tabh s. 239). Anadoluhisar ı'nm Niğebolu muharebesinden sonra yapılmış olması daha kuvvetli ihtimal dahilindedir. Neşri, Giizelhisar'm Niğebolu muharebesinden sonra yapıldığını yazıyor (s. 328y 329). Tac-üt-teva-rih (c. 1, s. 148) de aynı mütaleadadır. Ali Künh-Ül-ahbar isimli tarihinde (c. 5, s. 81) Hisar'ın 793 H./1391 M. de inşasını kaydeder. Hayrullah Efendifc. 5, s. 54) tarihine göre Bayezid 797 senesinde Anadolu tarafına geçip Karadeniz sahilindeki Şile'yi aldıktan sonra Yuşâdağı arkasından Dereseki ve Akbaba köyleri üzerinden gelerek Göksu deresVain kenarına Güzelcehisar\ yaptırmıştır diyor, îbn Kemal 798 H., 1395 M. senesinde ŞiJe'nin alınarak Anadolu hisarının yapıldığım yazar. (Nuriosmaniye Kütp. No. 3078 varak 96). Dukas'ın mütaleası ise hiç varid değildir; çünkü Ankara muharebesinden sonra Emîr Süleyman Çelebi'nin bir müddet burada bulunduğunu ve Timur'la İlk muhaberesi'nin burada iken olduğunu Şerefeddin Yezdi Za/ernâme'sinde yazmıştır. Anadolu-hisarı'na Yenice Kale de denilirmiş (Tarih-i EbüH-Feth s. 39, 40).

ihtilâfları islâm hukuki üzere halletmek için bir kadı tâyini.

4 - Silivri de dahil olmak üzere Silivri'ye kadar olan yerlerin Osmanlılara terki.

Bizans imparatoru Yuannis bu muahedeye riayet ederek İstanbul'da Sirkecimde Türkler için yedi yüz hane ile bir mescid tedarik etmiş ve padişah da İstanbul'da oturmak üzere Taraklı Yenicesi ve Göynük ve Karadeniz sahili taraflarından buraya göçmen naklettirerek iskân ile kadı (hâkim) ve imam tâyin eylemiştir [428].

İstanbul muhasarası esnasında Anadolu kısmında ve Karadeniz sahilinde Bizanslılara ait olan Şile kasabası, Yahşi Bey kumandasiyle sevkedilen kuvvetler tarafından sulhen teslim alınmıştır [429].

1388 - 1402 senesine kadar Yunanistan ve Mora

Osmanlılar Rumeli'deki istilâlarında Balkan milletleri arasındaki ihtilâf ve mün af er etler den de istifade ederek icabında bir tarafa yardım etmek suretiyle kendi lehlerine kazançlar elde ediyorlardı. Osmanlı kuvvetleri 796 H/1394 M de Selâniklin zabtından sonra Kuzey Yunanistan'a, Evrenuz Bey kumandasiyle akın yaparak Moro'ya da sarkmak istediler. Buralarda Lâtin dukalıkları ve Mora'da imparatorluğa bağlı mühim despotlukları ve Venediklilere ait Koron ve Modon ticaret iskeleleri vardı.

Niğebolu muvaffakiyetlerinden sonra 1397 senesinde Yıldırım Bayezid Yunanistan'a bir sefer yaptı; buna da sebep Despot Teodoros [430] tarafından Osmanlılara terk edilmesi kabul edilen ve fakat verilmeyen yerlerin verilmemesi idi. Bu seferde Salona dukası ile

---

[428] Aşık Paşa zade s. 68 ve Neşri tarihi s, 330, Behişti s. 14, Tac-iit-tevarih c. 1, s. 149 ve Âli c, 1. s. 81, Ankara muharebesinden sonra Avrupa'dan dönmüş olan Manuel İstanbul'daki Türkleri çıkararak Tekirdağ'ına sürdü ve camii de yıktırdı. Şehirden çıkarılanlar İstanbul havalisinde Kmıfch'da yerleşmişlerdir (Hayrullah Efendi c. 5, s. 56). İbn Kemal İstanbul'dan çıkarılan müslüman halkın memleketlerine gidemeyerek Tekirdağına çekilip oraya yerleştiklerini yazar (Nuriosmaniye nüshası No. 3078 varak 96B).

[429] Neşrî s. 328, Âşık Paşa zade s. 67 \ Tac-üt-tevarih (c. 1, s. 148) de Bayezid, Kara T^imurtaş Paşa zade Yahşi Beyi deniz tarafındaki bazı yerlerin zabtı için gönderip onun da Şili (Şile) hisarını aldığını ve padişahın Kocaeli tarafından İskender Boğazı denilen mahalle (Boğaziçi) gelerek Güzelcehisar"ı yaptırdığını yazıyor. Âşık Paşa zade Şile'ye Şili diyor; diğerlerinde Şili diye geçiyor. Behiştî'de Şilihisar deniliyor (s. 14). Behiştî padişahın izmit tarafından gelerek İskender Boğazı'nın en dar yerinde Guzelhisar'ı yaptırdığını yazıyor. Bundan, İstanbul Boğazı'na İskenderboğazı da denildiği anlaşılıyor.

[430] Haçlı seferlerine kadar tamamen Bizans İmparatorluğuma tâbi olan Mora daha sonra İstanbul'da kurulan Lâtin împaratorluğu'na bağlanmış ve İstanbul'un 1362'de Rumlara geçmesi üzerine yeniden bu imparatorluğa intikal etmişti. Mora Rum despotluğunun merkezi Mizislra ile İsparta idi. Mora 1348 den itibaren Kanta kuzen'in oğullarından Manuel ile Matyas ve daha sonra 1383'den 1407 senesine kadar V. Yuannis'în oğlu Teodoros'un elinde bulunmuştu. Daha sonra 1443 tarihine kadar da Osmanlı hâkimiyetini tanımak üzere II. Teodoros Mora'da despotluk etmiştir.

aralarındaki münaferetten dolayı Salona piskoposunun daveti de bir vesile teşkil etmişti [431].

Yunanistan'a.~jtf£-Mora'ya karşı yapılan-bu—hareket birinci değildi. Bundan evvel de yani 1388 ve 1391'de Lâtinlere karşı kendisine yardım etmek üzere yukarıda adı geçen Teodoros tarafından Osmanlı kuvvetleri Yunanistan'a çağrılmışlardı. Pa-leologos hanedanından yani Bizans İmparatorları ailesinden olan despot birinci Teodoros, buraların Bizans'a ait olduğunu söy-liyerek Lâtinlere karşı koymak istemiş, fakat Lâtinlerle başa çıkacak kuvveti olmadığından Türkleri yardımına çağırmıştı; işte bu 1397 senesinden evvel Mora'ya iki defa yardım âyapılmiş ve bu sayede mevkiini kuvvetlendiren birinci Teodoros da Osmanlı yüksek hâkimiyetini kabul ile bazı şehirleri Türklere terk etmeği kabul ettiği halde sözünü yerine getirmemişti.

Yıldırım Bayezid Tesalya YenişehrVni ve Farsala'yı aldıktan sonra hiç bir mukavemetle karşılaşmadan TermopiVi geçti ve Orta Yunanistan'a inerek Salona ve Atine ile diğer bazı dukalıkları işgal etti; sonra geri döndü. Fakat birinci Teodoros'ı Osmanlı hâkimiyetini kabule mecbur etmek için Mora'ya akın yapmak üzere buraya Paşa Yiğit oğlu Turaban Bey ku-mandasiyle mühim miktarda akıncı kuvveti bırakmağı da ihmal etmedi[432].

İstanbul'un muhasarasının devam ederek ümitsizliğin arttığı bu senelerde Türk akıncılarının Mora'ya yaptıkları müteaddid akınlardan yarımadanın doğusundaki meşhur Argos şehri alındığı gibi burada sömürgeleri olan Venedikliler de korkutulmuş ve Birinci Teodoros eskisi gibi Osmanlı hâkimiyetini tanıyarak vergi vermeğe mecbur edilmişti.

Bu istilâ esnasında Osmanlılar malûm siyasetlerine göre elde ettikleri yerlere hemen müslüman ve Türk göçmenleri getirip yerleştirmişler ve buralardaki bir kısım halkı Anadolu'ya naklet-mişlerdir [433].

---

[431] Yunanistan'daki Salona dukalığı başpiskoposu buranın dukası olan Fadrik'in ölümünü müteakip bunun karısı Helena, Kantakuzen'in kızının âşıkı ile gayr-i meşru yaşamasından ve büyücülük ile maruf zalim olmasından dolayı Bayezid'i Salona'nın işgali için davet etmiştir. Osmanlı hükümdarı geçimsizlik yüzünden husule gelen bu halden istifade etmiş, bir taşla iki kuş vurmuş ve Helena da, Salona'yı Bayezid'e teslim, etmiştir.

[432] Turhan ve doğru ismiyle Turahan bey, Üsküp sancakbeyi meşhur Paşa Yiğit'in oğludur. Daha sonra gerek bu ve gerek oğullan Mora'da büyük hizmet görmüşlerdir. Turahanlı akıncıları bunlara mensuptur.

[433] Niğebolu muharebesinden sonra ve İstanbul muhasarası esnasında Argos Şehri alındıktan sonra bu havaliden otuz bin kişi Anadolu'ya tehcir edilmişlerdir (Françes, Bon tab*t s, 83, Mırmıroğlu tercümesi).

1402iKinarında Mora'nın güneyine kadar mühim bir akın -daha yapılmış ve bilhassa Venedik'e âid yerler vurulmuş ve= Ahaiya prensi Osmanlıların müttefiki olarak hareket etmiştir;— Bu akınlar dolayısiyle imparatorun Avrupa'ya yardım istemeğe giderken Mudon'da biraderi Teodoros'a bıraktığı ailesinin yani kıraliçenin esir edileceğinden de endişe edilmekte idi [434].

Osmanlı akınlarından usanan Teodoros, İstanbul'un uzun zamandan beri muhasara edilerek büyük bir açlıkla tazyik edilmekte olduğunu ve Mora^nm harb halinde bulunduğunu ve Hıristiyan hükümdarların hiç bir yardımda bulunmadıklarını gördüğünden bu hallerden müteessiren Rodos adasına giderek İsparta'yı Sen Jan şövalyelerine satmış ve şövalye reisi de orasını tesellüm için şövalyeler göndermişti. Mora'nın, Rum ortodoks halkı bu Lâtin şövalyelerini görünce onları öldürmek için üzerlerine hücum etmişlerse de Mora ruhanî reisi araya girip halkı yatıştırmış ve Sultan Bayezid de Mora'mn hâkimi kendisi olduğum söyleyince, Teodoros paraları iade etmiş ve şövalyeler de eli boş dönmüşlerdir. Teodoros Mora'dan Rodos'a gittiği zaman Osmanlı hükümeti onun yerine adanın piskoposunu vekil etmişti. Teodoros'un memleketi Lâtinlere satmasından dolayı halk fevkalâde hiddetlenerek Teodoros'un yerine kendilerine bir duka intihap etmişler ve Mora'ya dönen Teodoros'ı kabul etmemişler ve kendisine hakaret etmişlerse de nihayet piskoposun rica ve tavassutiyle yine despotluğa getirmişlerdir [435].

Karaman Seferi Ve Alâüddin Beyin Katli

Sigisrnund'un Osmanlılar aleyhine hareketi Karamanoğlu Alâüddin Bey'e fırsat vermişti; Niğebolu muharebesi sırasında belki de Osmanlılar tarafından yapılmış olan bir taarruza mukabele olmak üzere karaman oğlu Ankara'yı basarak Anadolu Beylerbeğisi bulunan Sarı Timurtaş Paşa'yı [436], esir etmişti.

---

[434] Gibbons s. 218.

[435] Françes (Bon talTıJ, MırmiToğlu tercümesi.
Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 289-293

[436] Bu Timurtaş Paşa, Rumeli beylerbeğisi olan Kara Timurtaş Paşa'dan. başkadır. Bilmünasibe daha evvel de söylendiği üzere bu devirde üç Timurtaş Paşa vardır. Bunların en büyüğü Rumeli beylerbeyi ve vezir olan Ali Bey oğlu Kara Timuttaş PaşaMır; Germiyan ve Ankara hava Iisi beylerbeğisî olan Timurtaş Paşa Sarı Timurtaş Paşa'dır. Bir de diğer Timurtaş Paşa vardır ki vezir-i azam Çandarlı

Yıldırım Bayezid'in Haçlılara galebesini haber alınca Timur-taş Paşa'nın gönlünü alarak kendisini, yanma kattığı bir elçi ile gönderip padişahla arasım bulmasını rica etmişti.

Sultan Bayezid, Rumeli durumunu yoluna koyup Mora-ya da akıncı kuvvetleri bırakarak döndükten sonra Karaman-oğlu'nun mazeretini ve anlaşma teklifini kabul etmiyerek Anadolu'ya geçti (1397) ve Bursa'da kuvvetlerini topladıktan sonra Karamanoğlu üzerine yürüdü; Osmanlı kuvvetleri Karaman-oğlu kuvvetlerinden ziyade idi. Konya ovasında iki gün süren bir muharebe oldu ise de bir netice hasıl olmadı, ikinci günü akşamı gece yarısından sonra Otuz bin kadar Osmanlı kuvveti Karamanoğlu kuvvetlerinin gerisini çevirdi. İki ateş arasında kalan Karamanoğlu bozularak Konya kalesine kaçtı; burası on bir gün muhasara edildi. Mal ve canlarına dokunulmamak şartiyle Konya halkı gizlice şehri teslim edeceklerini söylediler; alınan tertibat üzerine şehir işgal olundu; kaleden çıkan Alâüddin bey şehir içinde Osmanlı askeriyle çarpıştı ise de muvaffak olamıya-rak kaçarken attan düşüp yakalandı. Yıldırım Bayezid'in yanma getirildi. Pâdişâh, eniştesi olan Alâüddin Bey'e niçin itaat etmediğini sordu. O da:

—"Niçin sana itaat edeyim, ben de senin gibi bir hükümdarım" cevabını verdi. Bu açık söze canı sıkılan mağrur hükümdar, Ka-ramanoğlunun öldürülmesini emretti ve bu suretle Alâüddin Bey katlolundu [437]; ve kesilmiş başı bir mızrağa takılarak şehir içinde dolaştırıldı . Tîüridân sonra Bayezid Konya'ya bir vali tayin ederek hârende (Karaman) üzerine yürüdü; burası bir az mukavemet ettikten sonra cebren zabtedilirse neticenin pek elim olacağı malûm olduğundan Alaüddin bey'in zevcesi olan Yıldı-rım'm hemşiresi, iki oğluyla beraber biraderinin karargâhına geldi [438]. Padişah çadırından

---

zade Ali Paşa'nın köleliğinden yetişmedir ve daha sonraları İkinci Murad zamanında hayattadır.

[437] Şiltberger. Osmanlı tarihleri ise Alâüddin Bey'in kaçarken attan düşüp yakalanarak Bayezid'in yamna getirildikten sonra Ankara'da bastırıp esir ettiği Timurtaş Paşa'ya teslim edilerek onun tarafından katledildiğini yazarlar. Fakat Şiltberger, Alâüddin Bey'i öldürenin de Bayezid tarafından katledildiğini beyan eder. Bu hususta Osmanlı tarihlerinin kaydı daha doğru olmalıdır; onlara göre Bayezid, Alâüddin Bey'in acele katlinden müteessir olarrak Timurtaş Paşa'yı tekdir etmiş, fakat onun muJtnî delilleri üzerine sükûnet bulmuştur.

[438] Şiltberger, Alâtiddin Bey'İn iki oğlundan, bahsediyorsa da isimlerini söylemiyor; bunlardan birisinin adının Mehmed bey olduğu tariblerde görülüyor ise de diğer oğlunun adı geçmiyor. Fakat takvimlerde (Nur-ı Osmaniye 3080, s. 7 ve Topkapı sarayı Bağdad köşkü kütüphanesi, numara 310) bunların Mehmed ve Ali Beyler olduğu görülüyor. Ankara muharebesinden sonra Timur Mehmed Bey'i Konya'da, ve Ali Bey'i JViğde'de hükümdar yapmıştır.

çıkarak kız kardeşini karşıladı. hârende işgal olundu. Bayezid hemşiresiyle çocuklarını Bursa'ya gönderdi (800 H.\1397 M son baharında) [439].

Alaüddin Beyin katli üzerine Karaman oğullarına âid şehirlerin Toros dağının kuzeyindeki şehirler (Konya, hârende, Niğde, Develi Karahisar) Osmanlılara geçmiş ve Toros'un güneyinde Karaman oğulları'nm şehir ve kaleleri (Mut, Ermenak, Taşeli ve İçel) Karaman oğulları ailesinin diğer kolundan gelen beyler elinde kalmıştır [440]. Bayezid'in, Karaman Devletini ortadan kaldırması Osmanlıların Anadolu'daki yüksek otoritesini göstermiş ye bu hal Sivas hükümdarı Kadı Burhaneddin'i telâşa düşürdüğünden o da ister istemez Memlûk Sultanı'nın yüksek hâkimiyeti altına girmişti. [441]

Samsun İle Kadiburhaneddin Memleketlerinin Ve Malatya'nın Alınması

Samsun'un Elde Edilmesi

Osmanlıların daha evvel Kastamonuyı ve arkasından Amasya'yı elde ettiklerini ve o taraflardaki bir kısım yerli hanedanın bunların hâkimiyeti altına girmiş olduklarını görmüştük; Amasya ve havalisinin tamamen Osmanlılara geçmesini müteakip Karamanoğlu işini bitirdikten sonra Yıldırım Bayezid 1398 ilkbaharında o taraflara bir sefer

---

[439] Bir kısım Osmanlı tarihleri Alaüddin Bey'in katlini 793 H./1391 M ve 794 H./1392 M de gösterirlerse de doğru değildir. Son Karaman seferinde bizzat pâdişâhın maiyyetinde bulunmuş olan Şiltberger'in kaydına göre bu hâdisenin epey zaman sonra yani Niğebolu muharebesinden iki, üç sene sonra vukua geldiği anlaşılıyor. Bundan başka Aziz Esterebadî'nin Kadı Burhaneddin zamanı vekayiini havi Bezm-ü Rezm isimli eseriyle Takvim-i Nücumî'nin kayıtlarından da Karamanoğlu'nun 799 H/1397 M de hayatta olduğu anlaşılıyor bundan başka bir nüshası Prof. M. Yinanç'da bulunan Acem Hâmidî'nin Âl-i Osman tarihVnde vak'a 800 H./1397 M de gösterilmiştir. Bu sarih kayıdlardan anlaşıldığına göre Alaüddin Bey ya bu 1397 senesi sonlarına doğru (800 Muharrem veya Sâfer'de / Eylül veya Ekim) katledilmiştir. Mutaleamızı teyid eden diğer bir hâdise de şudur. Karamanoğlu'nun teşvikiyle Kadı Burhaneddin'in yeğeni Kayseri valisi Şeyh Müeyyed'in dayısına isyan ile 799 Muharrem/1396 Ekim de katledilip Burhaneddin'in Karaman memleketlerini vurduğu sırada Alaüddin Bey'in hayatta bulunduğu Bezm-ü Rezm'ın kaydından anlaşılıyor. Bundan başka bu eser sekiz yüze kadar yazılmış olup ondan evvel Karaman-oğlu katledilmiş olsa idi mutlaka bu tarihte gösterileceğinden dolayı Alaüddin bey'in katlinin 800 H./1397 M de olduğu anlaşılıyor.

[440] Bu Karaman ailesi, Alaüddin Bey'in kardeşi Süleyman Bey'in oğlu Şeyh Hasan Bey'dir; bu daha amcasının katlinden evvel Kadı Burha neddin A hm e d'e iltica etmişti (Bezm-ü Rezm s. 526). Şeyh Hasan, Timur'un Anadolu istilâsını müteakip Lolova Hisarına kaçmış ve Alâiiddin Bey'in oğlu Ali Bey tarafından yakalanarak katledilmiştir (Tevarih-i Miilûk, Nur-ı Osmaniye kütüphanesi, numara 3080).

[441] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 295-298

yapmış ve Canik beyi Kubadoğlu Cüneyd'in üzerine gidilerek bunun, merkezî olan Müslüman Samsun'u alındı [442]. Cüneyd Bey kaçtı ve Osmanlı hâkimiyeti altında bulunmak şartiyle Ladik ve diğer bazı kaleleri kendisine bırakıldı [443]. Samsun ve havalisi bir sancak itibar edilerek Bulgar kiralı Şişman'ın müslüman olan oğlu Aleksandr'a verildi.

Müslüman Samsunu ile Canik mıntakasmın elde edilmesi o taraflardaki Osmanlı hâkimiyetini kuvvetlendirdi; Çarşanba, Terme, Niksar taraflarına sahib olan Tacüddin oğulları Malını ud ve Alparslan ve Halipiya (Ordu vilâyeti) emiri ve Giresun fatihi Hacı Emirzâde Süleyman Bey1 ve Bafra beyi Taşan oğulları hep Osmanlı hâkimiyetini kabul ettiler; bu münasibetle Osmanlı hududu Trabzon Rum imparatorluğu hududiyle birleşmiş oldu. [444]

Kadı Burhanddin'e Ait Sivas Ve Ve Diğer Yerlerin İlhaki

Bu seferin arkasından 801 H./1399 M. de Sivas üzerine de bir sefer yapıldı. Sivas, Kayseri havalisi hükümdarı Kadı Burhaneddin Ahmed, bir zaman kendisine tâbi olup 1396 sonları

veyahut 1397'de kendisine muhalefete kalkmış olan bir kısım Akkoyunîu aşiretinin reisi Kara Yölük Osman'ı takip ederek onunla vukua gelen muharebede yakalanıp katledilmiş (800 Zilkade/1398 Temmuz), Sivas halkının kararıyle yerine oğlu Alâüddin Alî Bey (Zeynelâbidîn) hükümdar olmuştu; fakat Karayölük diye meşhur olan Kara Osman Bey Sivash muhasara ile almak istediğinden Sivas'ın ileri gelenleri Osmanlı hükümdarını yardımlarına çağırmışlardı. Yıldırım Bayezid bu daveti kabul ederek oğlu Süleyman Çelebi ile Sivas üzerine yirmi bin atlı ve dört bin yaya göndermiş ve bu kuvvet Karayö-lüğü mağlup ederek Sivas'ı kurtarmıştır [445].

---

[442] Burada Müslüman ve Kafir Samsunu denilen iki Samsun kalesi vardı ve birbirlerine pek yakın olup bir ok atımı kadardı ve her iki kale de surlarla çevrilmişti. Gâvur Samsun'u Cenevizlilere âid kolonilerdendi. Yıldırım Bayezid Müslüman Samsun'u aldı ve kendisine dost olan diğer Samsun'a dokunmadı. Ceneviz Samsun'u bir konsolos tarafından idare ediliyordu.

[443] Kubadoğlu Cüneyd Bey, Ankara muharebesinden sonra Müslüman Samsunlunu elde etmiş, fakat bir müddet sonra Niksar ve Çarşanba taraflarına sahip olan Taceddin oğullarından Alparslan oğlu Hüseyin Bey, Cüneyd'i öldürerek Samsun'u işgal etmiş ve daha sonra 822 H./1419 M. de burası tekrar Osmanlılara geçmiştir.

[444] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 298-299

[445] Bu kuvvetler arasında Şiltberger de bulunmuştur.

Süleyman Çelebi, Sivas'ı kendisi işgal etmeyip babasını davet ettiğinden mühim bir kuvvetle gelen Yıldırım Bayezid şehre girmiş ve Burhaneddin'in oğlu ZeynelabidinH enistesi olan Dulkadiroğlu Nâsırüddin Bey'in yanına gönderip Sivas'ı kendi mülküne ilâve etmiştir (801 H./İ399 M.)[446]. Bu suretle Sivas'tan başka Tokat ve Kayseri ile Burhaneddin'in Karaman-oğlu'ndanalmış olduğı Aksaray elde edildi.

Bayezid Sivash elde ettikten sonra buranın idaresini de Şehzade Süleyman veya Amasya beyi olan Şehzade Mehmed'e verdi [447].

Malatya'nın Zabtı

Sultan Bayezid Sivas'ı aldıktan, yani bütün Kadı Burhaneddin memleketlerine (Orta Anadolu'ya) sahip olduktan sonra Bursa'ya döndü; onun bu başarılan Memlûk Sultanı Berkuk'u düşündürmeğe başlamıştı. Bundan bir müddet sonra Memlûk Sultanı Berkuk'un 801 Şevval/1391 Haziran'da vefatını haber alan Bayezid, yerine geçen oğlu Ferec'in küçük olması ve ümera arasındaki ihtilâfları öğrendi; bunun üzerine Türklerle meskûn olan Malatya'nın Kadı Burhaneddin'e aidiyetinden bahis ile kendisine terkini istemek üzere —çünkü burası Memlûk sultanının elinde idi— Sultan Nâsırüddin Ferec'e bir elçi gönderdi [448]; fakat red cevabı alınca sefere çıkarak Sivas'tan

---

[446] Sivas'ın zabtı Risalet-ût'Takvim'Ae (Esat efendi kitapları, numara 1978) 800 hicret senesi olarak gösteriliyorsa da Burhaneddin'in katli bu sene sonunda olduğundan ben metinde 801 H./1399 M. tarihini gösterdim.

[447] Bu harekâtta Süleyman Çelebi ve sonra Bayezid'le beraber bulunmuş olan Şiltberger, Sivas emirliğine şehzade Mehmed'in tâyin edildiğini tasrih etmektedir. Tarih-i Takıyyüddin İbn-i Şübhe Sivas'a Emir Süleyman'ın vali tâyin edildiğini yazar (c. 2. s. 48, Paris Millî Küt. Ârabca yazmaları No. 1599).

[448] Malatya Memlûk sultanlarma aid olup 788 H-/1386 M. senesinde buraya Mintaş diye meşhur olan Timur Boğa vali tâyin edilmişti. Bu zat Türk Memlûk sultanı Melik Eşref Nâsırüddin Şaban-i S anî kölelerinden olup efendisinin zamanında büyük emirlerden idi. Melik Eşref katledilince Mintaş, Şam'a sürülmüştü1. 784 H./1382 M. de Çerkeş kölelerden ve ümeradan Berkuk hükümdar olduktan sonra M i n t a ş'i Kahire'ye getirterek sonra Malatya valiliğine tâyin eylemişti. Mintaş, cevval bir şahıs olduğundan Berkuk kendisine îtimad edemediği gibi Mintaş da Türk emirlerini öldürmeğe başlayan Ber-kuk'a îtimad edemiyordu. Mintaş, Şam naib-i saltanası yani beylerbeğisi olan Yel Boğa Nasırı ile anlaşarak Berkuk'un hal'ine karar vermişlerdi; aynı zamanda Mintaş, Sivas hükümdarı Kadı Burhaneddin'e ittifak teklif ederek Malatya'yı vermeği vaid eylemişti. Bu teklifi kabul etmiş olan Burhaneddin, Malatya'ya, gidip Mintaş tarafından karşılandıysa da Malatya kendisine teslim edilmedi. Buna canı sıkılan Burhaneddin, Mintaş*x beraberine alarak Sivas'a döndü; bu hal Berkuk'u hal etmek plânını bozdu (789 H./1387 M.) ve bir sene sonra Sivas'ın muhasarasına sebep oldu ise de Memlûk kuvvetleri bir iş göremeden döndüler. Daha sonra Yel Boğa, Sultan Berkuk'a isyan etmiş ve Mintaş da Şam'a giderek onunla beraber hareket edip Berkuk'ı hal etmişler ve Melik Salih Hacı'yı sultan ilân etmişlerse de bu pek az sürmüş ve Berkuk tekrar sultan olmuş ve 1393'de Mintaş'ı öldürtmüştür. îşte Sultan Yıldırım Bayezid'in Malatya'nın Burhaneddin'e âid

Malatyaya indi. Şehrin müdafaa edildiğini görünce Malatya'yı kuşattı ve etrafındaki hendekleri doldurdu; bunun üzerine Malatyalılar teslim oldular, oraya asker koyarak döndü (802 Muharrem/ 1399 Eylül) [449], bu arada Memlûklere âid Kâhta, Divriği, Be-hisni, Darende kaleleri Osmanlılara geçti; bu suretle Osmanlı hududu bu taraftan Orta Fırat nehrine dayanmış oldu; Malatya'dan başka Elbistan da alındı.[450]

olduğunu söylemesi bu safsata üzerinedir.

[449] (Tevarih-i Mülûk-i Kurûn-ı Mâzi-Ali Emirî Millet Kütüphanesi).

[450] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 300-301

Tîmur Ve Bayezid

Timur'un Zuhuri

Bir ayağının sakat olmasından dolayı Osmanlı tarihlerinde tezyif makamında Timurlenk veya

aynı mânada olarak Aksak Timur demlen T ımur, 736 H./1335 M. de Semerkan<Pm güneyindeki Keş şehrinde doğmuştur. Bu tarihte Maveraünneliir''de Cengiz ailesinden Çağatay Hanları hüküm sürmekte idi; Timur, Semerkand valisi Emir Kazan'm isyanında onun maiyyetinde bulunduğu için onun rakibi Çağatay hanlarının takibine uğradı. Tuğluk Timur'a isyan etti ve sonra karısının kardeşi olan Emir Hüseyin ile beraber faaliyette bulundu. Nihayet 1368'de otuz üç yaşında iken Belh Emiri oldu ve hududunu genişletmeğe başladı. Timur bu faaliyeti ile sonradan Han derecesine kadar yükseldi ise de Moğol haneda-niyle o mıntaka halkının Cengiz ailesine mensup olanlardan başkasına itaat etmiyeceklerini bildiğinden Çağatay hanını hükümdar tanıyarak onun adına sikke kestirdi.

Timur'un en korkunç rakibi Altmordu devleti idi; bu devletin hanlarından O r us veToktamış hanlarla epey uğraştı; halbuki Toktamış daha evvel Kırım'da Han bulunurken o tarihte Altın-ordu hükümdarı Urus Han'ın (1361-1375) oğlunu öldürmekten suçlu olarak Timur'un yanına kaçmış ve onun iyiliğini görmüş ve 777 H./1375 M. de Urus Han'ın vefatı üzerine Timur'unyardı-miyle Urus han'ın oğullarına galebe ederek Altmordu hükümdarı olmuştu (778 H./1376 M.). Sonradan Timur'un bu iyiliklerini unutan Toktamış, Timur'la boy ölçüşmeğe kalktı ise de mağlubiyetten mağlubiyete uğradı.

Timur faaliyeti ile yedi senede îran^ı nüfuzı altına aldı (1378). Sonra Azerbaycan ile Irak-ı Acem ve Irak-ı Arab\ işgal eyledi. Bağdaştaki Celâyiriyye hükümdarı Sultan Ahmed'i memleketi terke ve Mısır'a Memlûk sultanı Melik Zahir Ber-kuk'a iltica'ya mecbur etti (1393). Timur'un avdetinde Sultan Ahmed, Memlûk hükümdarının yardımiyle Bağdadi dönerek Timur'un valisi Emir Mes'ud'ı kaçırıp tekrar hükümdarlığına sahip oldu.

Timur daha sonra Hindistan üzerine sefer açtı ve büyük muvaffakiyetlerle 1399'da geri döndü; bu seferinde Kuzey Hindistan'ı zabtetmişti; buradan dönünce Bağdadh tekrar zabt etti. Bu defa Sultan Ahmed kendisine tâbi bulunan Karakoyunlu Türkmen reisi Kara Yusuf'la beraber Suriye'ye iltica ettilerse de, Haleften geri döndürüldüler. Bunun üzerine Anadolu'ya gelerek Yıldırım Bayezid tarafından kabul edildiler. [451]

Timur'la İlk Münasebet

Bayezid, Sultan Ahmed'e Kütahya'ma ve ket Kara Yusuf'a ve adamlarına da Kayseri ve Aksaray taraflarının hasılatını dirlik tâyin eyledi. İşte Timur'un hasmı olan Sultan Ahmed'le Kara Yusuf'un Osmanlılara ilticaları üzerine Timur ile Bayezid arasında nâmeler teati edilmeğe başladı1.

Yıldırım Bayezid Timur'un mültecilerin iadesi için tehdidi havi olan nâmesine karşı hiddetlendi ve mültecileri göndermek istemedi; Bayezid'in devlet adamlarının bir kısmı Sultan Ahmed'le Kara Yusuf'un teslim edilmesini muvafık gördüler; Timur'un mektupları tekerrür edince vaziyetten şüphelenen Kara Yusuf kaçmağa karar verdi. Aşiretini alarak bulunduğu mahalleri yani Kırşehir ve Kayseri taraflarını vurup yağmaladıktan sonra geçtiği yerleri de talan ederek Şam'la Bağdad arasındaki Hit sahrasına indi; arkasından Sultan Mehmed de kaçarak Bağdad'a gitti.

Timur, Osmanlılara müşkilât çıkarmak üzere Sivas, Kayseri ve Malatya taraflarında bulunan ve Moğol istilâsından arta kalan ve Kadı Burhaneddin hükümetinin ilhakından sonra Osmanlılara tâbi olan kendi cinsinden olan göçebe tatarları da Osmanlılar aleyhine tahrik etmekte idi.

Timur 1400 senesinde Azerbaycan'da Berdaa'Ma kışladığı sırada Erzincan emîri Mutahharten oraya giderek Timur'a itaatini arzetti; Timur ona, hâkimiyetini kabul etmesi sebebiyle tuğ, alem ve hü'at ve tâbiiyyet alâmeti olarak da külah ve kemer ihsan etti ve tekrar

[451] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1/301-302

memleketine gönderdi. Fakat, Bayezid, Mutahharten'in kendisine tâbi olarak vergisini göndermesini bildirdi ise de Erzincan emiri buna yanaşmayarak keyfiyeti Timur'a yazdı; Timur bu münasebetle Bayezid'e hem tehdid ve hem nasihati havi nâme yolladı fakat buna karşı Osmanlı hükümdarı sert cevap verdi; ve bu cevabında "seninle ne zamandan beri muharebe etmek isterdim, şimdi bunu fiile çıkarmağa azmettim; sen gelmezsen ben gelirim" demişti [452].

Timur Tarafından Sivas'ın Zabtı

Timur bundan sonra Gürcülere galebe çaldı ve daha sonra Akkoyunlu aşireti reisi Karayö-lük Osman bey'in teşvikiyle Erzurum üzerinden süratle Sivas'a yürüdü. Ordusuna Karay ölük ile Erzincan beyi Mutahharten rehberlik ediyorlardı. Sivas sıkı surette kuşatıldı. Sivas valisi şehzade Süleyman, kalenin müdafaasını Malkoç o"ğlu Mustafa Bey'e bırakarak çekilmişti [453].

Sivas onsekiz gün Timur'un tazyikine dayanabildi. Kale müdafii Malkoç oğlu, hiç kimsenin hayatına dokunulmayacağına dair Timur'dan söz aldı ve şehir işgal edildi; fakat kale müdafileri kanları dökülmiyerek diri diri hendeklere atılarak üzerlerine toprak örtülmek suretiyle öldürüldüler. Halktan aman parası alındı; bundan başka Timur pek mamur olan Sivaslı harabeye çevirdi ve bir kısım şehir halkını alarak memleketine götürdü; bunlar arasında miktarı epey bir yekûn tutan kızlar da vardı. [454]

Timur'un Suriye Seferi

"Timur, hesaplı hareket ederek ~Sîvas'i alıp tahrip ettikden sonra

[452] Nizameddin Şamî Zâfernâmesi (1937 Felix Tauer tabh), s* 218.
Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1/302-303

[453] Timur'un Zilhicce 802'de Sivas üzerine geldiğini ve Süleyman Çelebi'-nin babasının yanına kaçmış olduğunu Makrizî Kitab-Üs-Sülük isimli tarihinde yazıyor. Yine Makrizî 6 Muharrem 803 tarihinde Sivas önüne gelmiş olan Timur'la Emir Süleyman ve Kara Yusuf idaresindeki muharebede Süleyman ile Kara Yusuf'un mağlup olarak Bursa'ya kaçtıkları ve Sivas'ın zabt edildiği beyan ediliyorsa da diğer menbalarda bu muharebeden ve Kara Yusuf'un burada bulunduğundan bahis yoktur.

[454] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 303

Anadolu'ya yani Osmanlı memleketlerine dalmadı; bunun da sebebi casusları vasıtasiyle Osmanlılar hakkında tamamen haber alamamış ve Yıldırım Bayezid'in büyük askerî kuvvetleri hakkında malûmat edinememiş olması idi; bundan başka arada görüşmeler de devam ediyor ve Sivas hâdisesi dolayısiyle Bayezid'in boyun eğeceğini tahmin eyliyordu.

Timur daha sonra Malatya'yı aldı ve 1401'de Suriye'yi işgale başladı. Onun bu hareketinde de yine Akkoyunlu reisi Karayö-lük rehberlik etmekte idi; müdebbir ve faal bir hükümdar olan Berkuk'un ölümü ve yerine çocuk bir hükümdarın geçmesi, Mısır beyleri arasındaki rekabet Timur'un Suriye istilâsını kolaylaştırmıştı. Timur Anteb (Gaziantep) Haleb ve Şamh aldı; Mem-lûklerin müdafaası faîde vermedi; dönüşte Mardin ve üçüncü defa Bağdadh zabtettikten sonra Tebriz'e geldi ve Karabağ'da kışladı. Osmanlı hükümdariyle mektuplaşma devam ediyordı. Timur vaziyete göre tedricî surette isteklerini arttırıyordu. Bayezid tarafından memleketleri işgal edilerek onun yanına gitmiş olan Anadolu beyleri de Timur'ı Osmanlılar aleyhine tahrik ediyorlardı. Osmanlı hükümdarı, aradaki mektuplanmalar dolayısiyle Timur'un maksadının Osmanlı devletini parçalayıp kendisini de nüfuzı altına almak istediğini anlamıştı; fakat Timur bu kuvvetli hükümdara karşı çok ihtiyatlı hareket ederek taar-ruza geçmiyordu. [455]

Osmanlı Padişahının Durumu

Timur'un Bağdad'ı ilk defa almasını müteakip doğudan gelmekte olan tehlikeyi hisseden ve henüz hayatta bulunan Sivas hükümdarı Kadı Burhaneddin Ahmed, Osmanlı ve Mısır hükümdarlarına başvurarak endişe verici durumu anlatarak Timur'a karşı ittifak teklif etmiş ise de her iki hükümdar da bununla olan maceraları ve kendisine îtimadları olmamasından dolayı bu müracaata ehemmiyet vermemişlerdi.

Burhaneddin Ahmed'in ölümünden sonra Sivas, Malatya, Divriği

[455] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 304

ve havalisine sahip olan Osmanlılar Timur'un ilk hedefini teşkil ediyorlardı. Bundan dolayı Yıldırım Bayezid, Kadı Burhaneddin'in yaptığı gibi Memlûk sultanına müracaat ile Timur'a karşı müttefikan hareket edilmesini teklif etti" ise de Osmanlı hükümdarının Malatya'yı işgalinden müteessir olan Memlûk emirleri bu müracaatı kabul etmiyerek vaziyeti Timur'a müsait bırakmışlardı; o da bu gerginlikten istifade etmekte gecikmiyerek şaşırtıcı hareketlerle her iki devleti de ayrı ayrı vurmağa muvaffak oldu.

Sivas'ı zabt ve tahrip eden Timur bu suretle Osmanlılara ilk darbeyi indirdikten sonra daha ileri gitmemişti. Sivas'ın acıklı vaziyetini duyan Bayezid pek müteessir olmuş ve hazırlıksız olması sebebiyle. derhal mukabele edememiş ve Timur'un daha içeri gireceğini tahmin ile onu dahilde karşılamağı muvafık bularak KayserVye, gelip Timur'ı beklemişti; fakat Timur böyle yapmıyarak Sivas önünden dönüp hemen Suriye üzerine yürümüştü.

Bunun üzerine Bayezid, bizzat ordusunun başına geçerek doğu hududuna gelmiş Erzincan ile Kemah'ı Timur'un müttefiki ve aralarının açılmasında âmil olan Mutahharten'in elinden almış ve kendisinin yüksek hâkimiyetini tanımak şârtiyle yine ona vermiş ise de [456] Kemah kalesini iade etmiyerek buraya muhafız koym-uş ve rivayete göre Mutahharten'in ailesini de rehine alarak Bursaya göndermiştir (803 Zilhicce j 1401 Temmuz). Bu suretle Timur'a tâbi olan Erzincan ve Kemah beyine karşı yapılan bu muamele Bayezid'le Timur'un arasını büsbütün açmıştır.

Timur, Suriye seferi esnasında Bayezid'e gönderdiği tehdidi havi nâmede kendi muvaffakiyetlerini sayıp döktükten sonra neticede Bayezid'in kendisine itaat etmesini bildirmiş ve buna karşı Bayezid de elçisi Yakup Bey ile yolladığı nâme ile kendi aslını, neslini ve muzafferiyetlerini sayıp döktükten sonra karşısına çıkacak düşmana

[456] Tac-ül-tevarih, c. l.s.158 ve Müneccimbaşı c. i, s. 3IVde Sultan Bayezid'in Erzincan seferinde Kara Yusuf ile Sultan Ahmed Celayiri de bu-lunmuşve Erzincan'ı alan Bayezid burasını Kara Yusuf'a vermiş, fakat onun Erzincanlılar ile geçinemiyeceği için Sultan Ahmed'in ricasiyle yine Mutahhar ten'c bırakarak Mutahharten'in ailesini rehine olarak Bursa'ya göndermiştir deniliyor. Karakoyunlu'lara dair Mehmed Nişaburî'nin Tarifi-i Tiirkmaniye adlı eserinde Kara Yusuf'un bundan evvel Osmanlılardan ayrıldığı gösterilip bu seferden bahsedilmediğinden ben metinde bunlardan bahsetmedim. Belki bulunmuşlardır da bu eserde zikredilmemîştir.

karşı hazır olduğunu bildirmiştir. Timur bu cevaba karşı arada teessüs edecek dostluğun kâfirlere karşı islâmm kuvvetini arttıracağını söyledikten sonra oğullarından birisinin kendisine göndermesini bildirmiştir. Timur'un bu tarzdaki yumuşak görünen hareketi hakikatte Bayezid'i kendi nüfuzu altına almak olduğu için onun oğullarından birisinin kendi yanında bulunmasını, yani rehin olmasını istiyordu.

Timur'un zaferden zafere koştuğunu gören Osmanlı devleti erkânı başta vezir-i âzam Çandarlı zade Ali Paşa olduğu halde Yıldırım Bayezid üzerinde müessir olarak onu sulhe meylettirmişler ve bu yolda Timur'a elçi göndertmeğe muvaffak olmuşlardır [457]. Bayezid gönderdiği nâmede aradaki münaferete hiç bir sebep olmadığını ve bütün ecdadı gibi kendisinin de küffar ile gazada olduğunu beyan ile anlaşma teklif ediyordu; Timur, ilk baharda Anadolu hududuna gelerek Bayezid'in cevabım orada bekîiyeceğini bildirerek elçilerin dönmesine izin vermiş ve kendi elçisini de onlarla beraber yollamıştı.

Timur, bilhassa Kara Yusuf'un ölü veya diri olarak kendisine teslimini istiyordu; Bayezid, bir mültecinin teslim edile-miyeceğini ve zaten Kara Yusuf'un evvelce gitmiş olduğunu ve tekrar gelecek olursa yine kabul edilmesinin misafirperverlik icabından olduğunu, maamafih Kara Yusuf'a hiç bir veçhile yardım etmiyeceğini cevaben bildirmişti.

Timur, Bayezid'e karşı diğer yerlerde olduğu gibi elindeki kuvvetle bir iş göremiyeceğini anlayarak, Orta Asya'da bulunan en güzide kuvvetlerini getirtmeğe mecbur olmuş ve kışı Karabağ' da geçirdikten sonra Anadolu'ya yürümeğe karar vermiştir. Bu sırada Çin İmparatoru ölmüş ve Çin'de karışıklıklar çıkmıştı;

Timur Çin'in istilâsını iyi bir netice saymakta ise de burada bir netice almadan geri dönecek olursa Bayezi d'İn Irak, Elcezire ve Azerbaycan taraflarını elde etmesi ihtimalini düşünerek bu kuvvetli

[457] Halkondil'in yazdığına göre tecrübeli ve iş bilen vezir-i âzam Ali Paşa, Timur ile bir mücadeleye atılmamak ve iki tarafı yatıştırmak için. bizzat kendisinin elçilikle gönderilmesini aradaki ihtilâfı sulhen tesviye edebileceğini söylemiş ise de Bayezid bu sözleri, kendisinin memleket üzerinde nüfuzunu hiçe indireceği için kabul etmemiş (s. 69).

rakibi arkasında bırakmak istemiyordu; kendisini Anadolu harekâtından men etmek isteyenler ve muvaffakiyetin şüpheli olduğunu ve hezimet olursa neticenin felâketi mucip olacağını söyleyenler oldu ise de kendisini teşvik edenler de vardı.

Nihayet ordusunu, getirttiği büyük kuvvetlerle takviye eden Timur, Bayezid'dcn başlıca aşağıdaki isteklerinin kabulünü istedi:

1- Kemah'ın Mutahharten'e geri verilmesiyle[458] ailesinin serbest bırakılması.

2- Şehzadelerden birisinin kendi yanma gönderilmesi.

3- Metbuiyet alâmeti olarak kendisine gönderilecek olan külah ile kemerin kabul edilmesi [459].

4- Anadolu beylerinden alınan yerlerin yine eski sahihlerine iadesi [460].

5- Kara Yusuf'un kendisine teslimi olup halbuki Kara Yusuf daha evvel Osmanlıların yanından ayrılmış olduğundan bunun ailesinin teslimi istenmekte [461] ve diğer bazı tekliflerde bulunulmakta [462] ve bunlara mukabil kâfirlerle muharebe eden Osmanlılara yardım edileceği beyan olunmakta idi.

Bütün bunlara karşı ihtiyatlı hareket edilmesini tavsiye eden vezir-i âzam Ali Paşa'ya Sultan Bayezid :

— "Şerefimiz ve karşı koyacak kuvvetimiz vardır; tâbi olamayız ve istiklâlsiz yaşayamayız" sözleriyle mukabele etmiş ve Timur'la harbin tahakkuk etmesi üzerine malûm şekilde imparatorla anlaşarak İstanbul muhasarasını kaldırıp oradaki askerini çekmiştir.

---

[458] Bayezid Kemah'ı iade etmemiş, fakat Timur Bayezid'in üzerine gelirken burasını zabt ederek Mutahharten'e vermiştir. Kemah'ı zabt etmiş olan Timur'un onu müteakip, Yıldırım tarafından gönderilmiş olan on atı kabul etmiyerek muharebeye karar verdiğini Şamî beyan etmektedir (Zâfer-nâme, s. 52).

[459] Zâfernâme (Şamî) s. 249 ve tercümesi s. 297.

[460] Timur, Bayezid'in Anadolu beylerinden aldığı yerlerin mutlak surette iadesinde ısrar etmiş ve kendisinin bu hususta Anadolu beylerine taah-hütde bulunduğunu bildirmiştir (Halkondil, Paris tab'ı s. 50, 51).

[461] Zâfernâme-i Şamî s. 249 ve Profesör Necati Lugal tercümesi (Türk Tarih Kurumu neşriyatından), s. 299.

[462] Iorga, Timur'un teklifleri arasında adına para kestirilmesi maddesi de olduğunu yazmaktadır. Bu, metindeki tâbiiyyet meselesinde zımnea mevcuttur. Iorga bunu Halkondil'den almış olacaktır; çünkü onda da bu kayıd olduğu.gibi Osmanlı camilerinde Timur adına hutbe okunması teklifi de vardır. Yine Halkondil Timur'un göndermiş olduğu elbiseyi Bayezid'in kabul etmiyerek bunu şiddetle red ettiğini yazıyor (1632 (afc'i, 5. 50, 51).

Diğer bazı kayıtlara göre Yıldırım'ın son gönderdiği hediyeler de Timur'un canını sıkmıştı. Hediyelerden her kısmın miktarı on adetti; halbuki Türklerde makbul rakam dokuz olduğundan hediyeler dokuzar olmalı idi. Bundan başka Bayezid nâmesinde kendi adını yaldızlı olarak iri harflerle yazdığı halde Timur'un adını siyah ve küçük harflerle yazmıştı. [463]

İki Taraf Ordularının Hareketi

Nihayet muharebe iki tarafça da kaçınılması mümkin olmayan bir hal alınca ordular harekete başladı iki koldan yürüyen Osmanlı ordusu Ankara önüne geldi, Timur da harekete geçti ve torunu Mirza Mehmed sultan'ı göndererek on iki gün muhasaradan sonra Kemah kalesini alarak yine eski sahibi Mutahharten'e verdi [464]- Timur sonra Sivas'a, yürüdü. Muntazam casus teşkilâ-tiyle Osmanlı ordusundan ve vilâyetlerden haber alıyordu.

Yıldırım Bayezid, Timur'un Sivas'ta olduğunu haber alınca ağırlığını Ankarada bırakarak Akdağ madeni ve Kadı şehri dağlık mintakasında mevzi almak istedi; askerlerinin yaya kısmı ziyade olduğundan Timur'un atlı kuvvetlerine karşı bu tarzda hareket etmeyi muvafık buldu. Vezir-i âzam Çandarlı zade Ali Paşa ile kumandanların çoğu meydan muharebesi yapılmayarak Timur'un bulunduğu mıntakanın hariçle muvasalasının tamamen kesilmesini ve ayrı düşen kuvvetlerinin vurulmasını müteakip taarruza geçilmesini tavsiye ettilerse de Bayezid kuvvetine ve kendisine güvenerek bu

[463] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 304-308

[464] Kemah'ın zabtını müteakip Timur Erzincan*dan kalkarak Kemah kalesini görmeğe geldiği sırada Bayezid'e göndermiş olduğu elçilerle beraber Osmanlı elçisi de gelmiş ve ağır bir nâme getirmişti. Timur bundan bütün bütün hiddetlenerek elçiye Bayezid'in cüz'î isteklerimize müsaade etmeyip ağır ve gazablı mukabelelerde bulunması ve bizimle husumete kalkması lâyık ve doğru değildi. Biz mülâyimet gösterdikçe o haşin davrandı ve kendisi kâfirlerle muharebe edip İslâm hududunu muhafaza ettiği için yine ona kılıç çekmeği istemezdik; sulh olmağı anlaşmağı, istemiştik ve her defa bunu bekledik, hilafı zuhur etti. Biz ondan üç şey istedik. Biri Kemah kalesi idi kolaylıkla aldık, diğer ikisi iadeye değmez (Acaba bu sözden maksadı Sultan Ahmed ile Kara Yusuf mudur?), eğer evlâdından birisini bu tarafa gönderse idi evlâdımızdan ziyade riayet ederdik sözleriyle Osmanlı elçisini geri gönderip kuvvetleriyle yürüdü (Tac-üt-tevarih c. 1, s. 167). Hoca Sadeddin bunu ZafernâmeMen nakletmiştir. Halbuki işin hakikati Bay ezid'i hükmü altına almakti.O da buna yanaşmamıştı.

mütalealara yanaşmadı. [465]

Ankara Meydan Muharebesi

Yıldırım Bayezid ileTimur'un öncü kuvvetleri Sivas ve Tokat mıntakalarında temasa geldilerse de Osmanlı hükümdarı Sivas ile Tokat arasındaki geçitleri tutmuş olduğundan burada muharebe yapılmasını kendisi için tehlikeli gören Timur, Osmanlı kuvvetleri hakkında epey malûmat almış olduğundan Kay-serVye doğru yürüdü; yandan bir taarruza uğramamak için pek ihtiyatlı ve çok ağır gidiyordu. Timur'un Sivas'la Tokat arasında muharebeyi kabul etmemesi üzerine Osmanlı kuvvetleri de mevzilerini terk eMerek kendi istikametlerinde Timur kuvvetlerine muvazi olarak batıya doğru çekiliyorlardı. Timur, Bayezid'i kendisine doğru çekmek istediyse de vaziyete vakıf olan Osmanlı hükümdarı bu tuzağa düşmedi ve yapacağı taarruzun zamanını bekledi.

Timur, Kırşehir^e doğru yürüyordu; o sırada Osmanlı kuv-vetlerinin kendi üzerine doğru gelmekte olduğunu haber alınca vaziyetin kendisine müsait olmamasından dolayı telâş etti; ordusu erkâniyle görüşerek süratle ileriye gitmeyi ve düşmanı arkasında bırakmağı muvafık gördü ve Ankara yolunu tuttu.

Timur Ankara önüne gelir gelmez kaleyi kuşattı; kale muha-fızı olan Yakup Bey, burasını şiddetle müdafaa etti. Timur, Bayezid'in kendisinin geldiği yoldan geleceğini tahmin ile o cepheyi iyice tahkim etti ve Ankara kalesini kuzeydoğu yani îç kale tarafından almak istiyor ve kalenin suyunu keserek Osmanlı kuvvetleri gelmeden önce burayı düşürmeğe çalışıyordu.

Timur Osmanlı ordusunun daha geç geleceğini tahmin etmiş ise de bu tahmininde aldanmıştı; çünkü Bayezid kuvvetleri seri bir yürüyüşle çok daha evvel ve hem de Timur'un hiç beklemediği bir yoldan meydana çıkıvermişti. Halbuki Timur, Osmanlı ordusunu güney-doğudan gelecek diye beklerken Osmanlılar ku-zey-doğudan yani Kalecik, Ravlı üzerinden gelerek Çubuk-ova'da Melikşah /cöyü'ne

[465] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 308-309

inmişlerdi. Bu hale göre Timur bir baskına uğramış demekti1. Bu an ve tehlikeli vaziyet karşısında Timur çok buhran geçirmekle beraber itidalini muhafaza etti, bütün gece çalışarak cephesini değiştirdi ve kalenin kenarından da çekildi.

Timur'u böyle bir vaziyette yakalayan Yıldırım Bayezid, oğullarının ve kumandanlarının derhal taarruza geçirilmesi hakkındaki ısrarlarını dinlemedi ve bu mütaleaları red ederek büyük bir fırsatı kaçırdı ve kaide üzere merdce harb etmeği muvafık gördü; tabii bu hareket Timur'a vakit kazandırıp onu düşmüş olduğu tehlikeli durumdan kurtardı. Ankara muharebesi diye meşhur olan ve Osmanlı istilâsını yarım asır gerileten bu savaş ya 19 Zilhicce 804/20 Temmuz 1402 Cuma günü, yahud 27 Zilhicce 804/28 Temmuz 1402 Cuma günü yapılmıştır [466].

İki taraf kuvvetleri nisbetsizdi. Timur, Bayezid'in korkun [467]; bir hasım olduğunu anladığından Maveraünnehir'deki en kudretli ve zırhlarla mücehhez kuvvetlerini de getirtmiş olup onun ordusunun mevcudı yüz altmış bin ve Osmanlı kuvvetleri ise Timur'un Fetihnâmesindeki kayda göre yetmiş bindi1. Sırp despotunun

---

[466] Ankara muharebesinin ayı ve günü hakkında tarihlerdeki kayıtlar birbirini tutmamaktadır (Bak. Hammer tercümesi c. 2, s. 320). Bunların içinde en yakını îbn-i Arabşah'ın gösterdiği 27 Zilhicce/28 Temmuz 1402Mir. Bu hususiaki muhtelif tarihler aşağıda gösterilmiştir:
Şerefeddin-i Yezdî Ankara muharebesini 19 Zilhicce 804 Cuma olarak gösteriyor ki 20 Temmuz 1402 Perşenbe gününe rastlar. Hafız Ebru
Mecma'-ut-tevarih'de (Fatih kütüphanesi,varak 339) 804 Zilhicceyi gösterir, fakat ayın kaçı ve hangi gün olduğunu bildirmez. Tac-üt-tevarih (c. 1, s. 171) ve rahmetli Halis Bıyıktay Şerefeddin-i Yezdî'nin 19 Zilhicce tarihini kabul ediyorlar. Müneccimbaşı ile Hayrullah Efendi de aynı tarihi gösteriyorlar. Âşık Paşa zade ve Âli tarihlerinde 804 senesi varsa da ayı ve günü yoktur. Neşri tarihi hicretin 804 senesi dahil olmazdan üç gün evvel cuma günü muharebenin vukuunu gösteriyor ki 1401 Ağustosunun sekizine rastlamaktadır. Zan-nıma göre Neşrî'de sene hatası vardır. 805 senesi dahil olmazdan evvel diyecek iken sehven 804 demiş olacak. Rum müverrihi Frances muharebenin 28 Temmuz 1402'de olduğunu yazmaktadır ki 27 Zilhicce cuma günüdür. Arap müverrihlerinden Makrizî ile Aynî Ankara muharebesinin 805 senesi muharreminin beşinci pazar olduğunu zikrediyorlar. Nücum-ı zahİTe Temmuz ayını yazarsa da ayın kaçı olduğunu yazmaz. Ruhî, 13 Muharrem 805 tarihini gösteriyor, işte bütün bu kayıtların en yakını metinde gösterilen 20 veya 28 Temmuz 1402 (19 veya 27 Zilhicce 804) tarihidir. Bu ikisinden evvelkisi Şerefeddin-i Yezdî'nin Zafernâmesindeki tarihi kabul edenlerdir, ikinci tarihi yani 27 Zilhicce ve 28 Temmuz'u kabul edenler tbn-i Arabşah'ın kaydını tercih etmişlerdir. Bunlardan başka Behiştî muharebeyi 806 Muharrem 13 diyor; 804 senesi 26, 28 zilhicce ve 805 Muharremin birinci gününi gösterenler varsa da gösterdiğimiz tarihler daha doğrudur. Bu muharebe gününü kaydeden Hammer mütercimi merhum Ata Bey (c. 1, s. 332\ 333) muharebenin tarihini takvim hesabiyle 18 Zilhicce 804/19 Temmuz 1402 Çarşanba olarak tesbit etmiştir.

[467] "Yıldırım" maddesi (İslâm Ansiklopedisi s. 386). Osmanlı kuvvetlerinin azlığına mebni vezir-i âzam Çandarlı zâdte Ali Paşa'nın tavsiyesiyle memleket dahilinden \Jj^a jT) Cerehor denilen ücretli kuvvet tedarik edilmişti. Behiştî Osmanlı kuvvetini doksan bin diyor (s. 22).

yardımcı zırhlı kuvveti de bu yekûna dahildi. Bu suretle Timur'un kuvvetleri adetçe üstün olduğu gibi bilhassa süvari adedi de pek çokdı. Bundan başka Timur ordusunda otuz iki fil- vardı [468]. Bu durum üzerine Yıldırım Bayezid, ordu kumandanlarına muvaffak olmak için fedakârane gayrette bulunmalarını söylemişti.

Osmanlıların harb nizamı üzere merkezde pâdişâh ve vezir-i âzam ile şehzadeleri Mustafa, Musa ve tsa Çelebiler bulunuyorlardı. Sağ kolda Anadolu kuvvetleri, Kara Tatarlar ve onların sağında okçular ve okçuların sağında ise Mire dağ'ı vardı. Sırp despotu bu kolda olup kuvvetleri yirmi bin kadardı. Bir mikdar Arnavud kuvveti de vardı.

Sol kolda ise Aydın, Saruhan ve Karesi sancakları valisi Şehzade Süleyman Çelebi ve Rumeli eyaleti kuvvetleri ve bunların gerisinde de Timur'un gizlice elde ettiği Kara Tatarlar ve onların gerisinde de Amasya sancak beyi Şehzade Mehmed bulunmakta idi ki ihtiyat kuvvetlerini teşkil ediyordu; sol cenah ova tarafına düşüyordu.

Timur ordusunun sağ kolunda Timur'un oğlu Miranşah ve Emirzâde Mehmed Sultan ve diğer emirler ve sol kolda yine Timur'un oğlu Şahruh Bahadır ile Halil Sultan ve emirler bulunuyorlardı [469]. Yıldırım Bayezid merkezde Melikşah kÖ-yü'nün güneyindeki tepede bulunup önünde ve çevresinde kanun üzere yeniçeriler ve onların önlerinde de Azap denilen hafif yaya kuvvetleri bulunmakta idi.

Osmanlıların sol koluna yüklenen Timur kuvvetleri ilk zamanlarda bir şey yapamadılar; fakat sol cenahın gerisindeki Kara Tatar'ların —ki Timur tarafından gizlice elde edilmişlerdi— geriden Rumeli askerleri üzerine ok atarak bu cenahı iki ateş arasında bırakmaları ve buna mukabil ihtiyat kuvvetlerin vaziyeti düzeltmek için yaptıkları gayretin boşa gitmesi üzerine Osmanlı sol kolu bu ihanetin kurbanı olarak geri

---

[468] Şiltberger (Hakkı Muhlis tercümesi).

[469] Gerek Şerefeddîn-i Yezdî ve gerek Şâmî Zafernâmelerinde ve Hafız Ebru Mecma'-ut-tevarih'&e iki ordu harb nizamını metinde gösterildiği gibi yazmışlardır; fakat bunlar orduda bulunan Çelebi Mehmed'in diğer ümera ile münasip bir yerde bulunduğunu zikr ile yerini göstermemişlerdir. Tac-üt-tevarih ise (c. 1, s. 169) Timur'un ordu tertibatını yanlış göstermiş ve Çelebi M eh-med'İn de ta/ia'da yani ordunun öncüsü bulunduğunu zikretmiştir. Halbuki talia ilk ateşe ve hücuma maruz kalacak kuvvetler olduğundan Çelebi Mehmed' in burada bulunması doğru değildir. Fakat Gibbons'un kaydı üzere (s. 226) Mehmed Çelebi dümdarda yani ihtiyat kuvvetleri başında bulunuyordu; taliada bulunmuş olsa idi ilk ateşe maruz kalması icap ederdi. Halbuki onu sonra Amasya'ya kaçmış olarak görüyoruz. Zaten şehzadelerin ilk ateş hattında bulunmaları kanun, değildir.

çekilmeğe mecbur olmuştu.

Merkeze yapılan hücumlara karşı Yeniçerilerin müdafaaları burada Osmanlıların hâkim vaziyetini gösteriyordu. Sağ koldaki muharebede de bu kol yine hiyanetle karşılaşmışdı. Bu kolda galip gelen Osmanlı kuvvetleri düşmanı sürmüşlerdi; bunun üzerine takviye alan >Timur kuvvetleri tekrar faaliyete geçtilerse de muvaffakiyet Osmanlılarda idi; hattâ Timur buradaki kritik durumu ehemmiyetli gördüğü için muharebeyi büyük bir alâka ile takip ediyordu, işte tam bu sırada Anadolu beylerine tâbi tımarlı sipahiler Timur tarafına geçiverince bu cenah da geri çekilmeğe mecbur oldu [470]. Bu durum üzerine merkezde mukavemet eden kuvvetierin iki yanları açılmış ve mağlûp olan kollar dağılmak üzere bulunmuştu; muharebeye iştirak etmiş olan Sırp kuvvetleri kahramanca döğüştüler, bunların savaşını Timur bile takdir etmişti [471].

Bu tehlikeli hal üzerine Bayezid'e geri çekilmesini tavsiye ettilerse de ibtida bunu kabul etmedi. Harbin kaybedildiğini gören vezir-i âzam Ali Paşa ile Murad Paşa, Yeniçeri ağası Hasan Ağa ve Karası subaşısı Inebey büyük şehzade Süleyman Çelebi'yi alıp kaçtıkları gibi ihtiyat kumandanı olan Çelebi Mehmed de bin kadar maiyyeti kuvvetleriyle sancak merkezi olan Amasya'ya, doğru kaçmıştı. Bundan başka Sırp despotu ile kardeşinin kumandası altındaki kuvvetler de kaçmışlardı ; Yıldırım Bayezid ise yerince duruyordu. Ümeradan Minnet Bey'in kaçma teklifini red ederek şerefle ölmeği tercih ettiğini söyledi. Fakat bulunduğu yerde kalmasının muvafık olmadığını anlayarak daha gerideki Çataltepeye çekildi; maiyetinde ancak iki, üç bin yaya ve atlı kuvveti kalmıştı. Bu kuvvetlere karşı merkezden yetmiş bin kişilik Timur kuvvetleri hücum ediyordu; Çataltepe bir kaç kat Timur kuvvetiyle sarılmıştı; Bayezid, orada elinde balta ile hücum edenleri düşürüyordu [472].

---

[470] "Bayezid Han tarafından Tatar hain oldu; zira Erzincan beyi kim Mutahharten Beydir, Eredna kardeşi oğludur; pes kendü beyleri oğludur.
Tahirten'e döndüler ve Germiyan leşkerî dahi Germiyanoğlu'na döndü; mu-hassal her vilâyetin leşkeri kendü beylerine döndüler ki kaçıp ol beyler Timur'a gelmişlerdi" (Neşri, s. 350, 351).

[471] Vulk oğlu, kâfir çerisiyle iyi cenk etti; Timur, dervişan yani Sırp askeri •Aj-s^J jy^-aj (kusur etmediler) dedi (Neşrî s. 350, 351 ve Âşık Paşa zade s. 78).

[472] Artık Bayezid için ümit yoktu; müdafîlerden sonuncusunun da üzerine çullanılmıştı. Yıldırım hâlâ

Bayezîd kaçabilmek için ortalığın kararmasını bekliyordu; bir aralık âz bir kuvvetle birinci muhasara hattını yarıp fırlamağa muvaffak oldu, fakat müteaddid çenberle çevrilmiş olduğundan her bir muhasara hattını zorlukla geçiyordu; kaçtığı haber alınınca takibine çok kuvvet sevkedildi; nihayet son müdafaa tepesinden üç saat ayrıldıktan sonra atı yuvarlandı; tekrar bir ata binmesine meydan kalmadan yakalandı [473].

Bayezid'i, Timur'un yanma getirdikleri zaman, Timur ""Kendisini karşıladı ve hakkında hürmet gösterdi ve kendisini te-~ selli etti; bu hale sebebiyet verenin kendisi olduğunu . söyledi; hil'at giydirdi ve kaçırılmaması için tertibat alındı. Bayezid'le beraber oğullarından Musa ve Mustafa Çelebilerle1 beylerbeyi Sarı Timurtaş Paşa, Kara Timurtaş Paşa oğullarından Ali Bey esir düşerek Kara Timurtaş'm diğer oğlu Yahşi Bey maktul oldu. Yine Osmanlı ümerasından Hoca Firuz paşa —ki Timur'la harb taraftarı idi-— Minnet bey, Mustafa bey esir düştürler [474].

Timur, Ankara muzafferiyetini bildirmek üzere Fransa kiralı VI. Şarl ile ingiltere kiralı IV. Hanri'ye nâme yollamış ve kendilerinin —Niğebolu muharebesinde— yenemedikleri Osmanlı hükümdarına galebe ettiğini bildirmiştir [475].

---

ağır bir harb baltası kullanmakta devam ediyordu; aç bir kurt koyun sürüsünü nasıl darına dağın ederse düşmanı öyle dağıtıyordu; müthiş baltasının her darbesini öyle vuruyordu ki ikinci bir darbeye hacet kalmıyordu. ." (Gibbons s. 227, 228). Gerek Şerefeddin-i Yezdî ve gerek Ibn-i Arabşah, Yıldırım'ın şecaatine şahadet etmektedirler.

[473] Tevarih-i Al-i Osman o harbte bulunan bir yeniçeriden naklen şunları yazıyor: "uğraş yerinde Yıldırım Han yalnız kapı çerisiyle (Yeniçerilerle) kaldı; ol vakit Yıldırım Han'ın on. bin yeniçerisi vardı. Anda ol zamandan kalan yeniçeriler iderler, Yıldırım Han bizim ortamızda dururken, geldiler ettiler; ey pâdişâh, ne dursun, cümle leşker hain oldu kaçtı dedi; hemankim Yîdırım Han bu haberi işitti; gayet kakıyup el çomağa vurdu ve hattâ alaydan çıkıp ol kaçan leşkerin ardına düşmek istedikim varup ol kaçan leşkeri döğe döğe dondüre. Biz dahi ey şah epsem olup alaydan çıkma deyu gördük çare olup Yıldırım Han'ı yenemedik hemankim bizim aramızdan çıktı. Leşkerden hod kimse kalmamıştı; kimi varsun döndürsün. Andan bir zaman sonra gördük kim Timur'un leşkeri Yıldırım Hanı ele getürmüşler ve karşımıza getür-düler ve dahi Timur Han'a ilettiler. Eğerkim Yıldırım Han bizim sözümüz tutup aramızdan çıkmasa ümit vardı kim ele girmeye idi. Akşam olduklayın biz Yıldırım Han'ı alıp bir yana kaçardık". Lütfi Paşa tarihi de (s. 56, 57) hemen aynı şeyi yazar. Aşık Paşa zade (s. 78) ile Neşri (s. 325) Yıldırım'ın yakalanmasının Germiyanoğlu Yakub Bey'in göstermesiyle olduğunu beyan ederler.

[474] Timur Kütahya"dan Batı Anadolu'ya hareketi esnasında Altıntaş ovasına geldiği zaman Osmanlıların Rumeli beylerbeyi Hoca Firuz'u katlet-tirmiştir (Zafernâme-Yezdî).

[475] Timur'un Fransa kiralı VI. Şarl'a göndermiş olduğu nâmenin farsea sureti ve tercümesi Cevdet tarihi'ndc (c.İ,s.346) vardır. Bu nâmede isim zikredihniyerek "Bizim ve sizin düşmanlarımızı muzmahil eyledim" denilmekte ve tüccarlarının' gelip gitmesi temenni olunmaktadır.

Timur, muharebeden sonra Osmanlı kuvvetlerini takip için-asker sevk ettiği gibi Osmanlı şehzadesi Süleyman Çelebi'yi yakalamak üzere torunu Mehmed Mirza'yı otuz bin Kişilik bir kuvvetle Bursa tarafına göndermiştir[476].

Timur Ankara önünde sekiz gün kaldıktan sonra Kütahya'ya gelmiş ve buradan hoşlanarak bir ay kadar oturmuştur. Timur Kütahya'da bulunurken Burso'dan esir edilen B ay e z i d'in damadı Seyyid Mehmed Buharı ve Molla Fenarî diye meşhur Şemseddin Mehmed ile Şemseddin Cezerî gibi üç büyük zatı getirmişlerdi. Bunlardan başka Burso^da nezaret altında bulunan Karamanoğulları'ndan Maktul Alâüddin Bey'in oğulları Mehmed ve Ali Beyler de kurtarılarak Kütahya'ya getirilmiş Timur bunlara iltifat etmiş babalarının mülklerinden başka Osmanlılara ait olan Kayseri, Beypazarı, Akşehir, Sivrihisar Bolvadin taraflarını da Karaman oğulları'na vermişti.

Osmanlı tarihleri ile Bizans kaynakları Yıldırım Bayezid'i esaretten kurtarıp kaçırmak için oğlu Çelebi Mehmed'in teşebbüsünü beyan ederlerse de [477], ne dereceye kaçlar doğru veya hangi kısmı hakikat olduğu anlaşılamamaktadır. [478]

Ankara Muharebesinden Sonraki Durum

Ankara muharebesinden sonra yukarıda görüldüğü gibi, Timur Bursa, Konya, Akşehir, Karahisar ve diğer mahallere kol kol kuvvetler

---

[476] Timur'un Anadolu harekâtı ve Ankara seferi hakkında Zafernâme ve Arap kaynaklan gibi eserlerden başka bu hususta etraflı malûmat almak, isteyenler aşağıdaki eserlere de baksınlar: M a r i e M. AIexandrescu, La Campagne de Timur en Anatolie 1942 ve mermim General Halis Bıyıktay'ın Ankara muharebesi, İstanbul, Askerî Matbaa 1934.

[477] Neşrî (s. 368, 369) Timur karargâhiyle Sivrihisarym Yanıpmar mevkiinde bulunduğı sırada Çelebi Mehmed'in seçme yiğitler göndererek babasını çadırdan alıp kaçarken Timur kuvvetleri yetişip Bayezid'i alıp getirdiklerini ve bundan sonra sıkı muhafaza altına alındığım beyan ediyor. Dukas (Bon tabh, s. 71) Çelebi Mehmed'in babasını kurtarmak için, geceleyin Baye-zid'in çadırına lağım açtırdığım ve sabah olması sebebi ile işin duyularak bağ-rışmalar üzerine Bayezid'in çadırına girildiği zaman onun Hoca Firuz'la ayakta görüldüğünü ve durumu haber alan Timur'un Bayezid'e hakaret İle Hoca Firuz'u idam eyleyip Bayezid hakkında fazla takayyüdat gösterildiğini zikretmektedir. Filhakika Timur, Rumeli beylerbeğisi F i r u z P a ş a'yı îdam etmişse de sebebi bu mudur? başka bir şey midir? bilinemiyor Halkondil de (Paris tab'ı, s.72) Bayezid ümerasının Bayezid'i kaçırmak için Timur'un lağımcılariyle uyuşarak lâğım kazma hikâyesini tekrarlar.

[478] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 309-315

sevk etmişti. Bursd'ya giden Mehmed Mirza kumandasındaki otuz bin kişilik kuvvet şehzade Süleyman Çelebi'yi yakalamak istedi ise de muvaffak olamadı. Süleyman Çelebi, vezir-i âzam Ali Paşa ile muharebe meydanından kaçtıktan sonra Bursa'ya gelmiş ve oradan hazineyi ve kız kardeşi Fatma Sultan ile küçük kardeşi şehzade Kasım'ı alarak hemen Gemlik sahiline inmiş ve oradan da deniz yoluyla Darıca veya Boğazdaki Güzelcehisar"a yani Anadoluhisari1na geçmeğe muvaffak olmuş, Gemlikle kadar gelmiş olan Ebubekir Mirza bunları yakalayamamıştır. Süleyman Çelebi pederinin ailesini götüre-memiş ve bunlar Bursa YenişehrVnde bulunurlarken on bin kadar kuvvetle kendisini takip eden Emir Mirza Ebu Bekir'in eline esir düştüler. Bayezid'in Sırp despotunun kız kardeşi olan zevcesi ile iki kızı Yenişehir^de bir evde saklanmışlardı. Yakalanıp Kütahya'da bulunan Timur'un yanına götürüldüler, Timur bunları Bayezid'in yanına gönderdi. Zafernâme^ nin kaydına göre Bayezid'in bir kızı Timur'un torunu Ebu Bekir Mirza'ya nikahlandı1. Bursa'da Şehzade Mustafa'ya nişanlanmış olan Sultan Ahmed Celâyirî'nin kızı da ele geçti; Emir Şeyh Nureddin Bursa kalesine giderek oradaki hazinede altın, gümüş, mücevherat ve kumaş ne varsa aldı ve bir defterini yaptırdı; Bursa da yağma edildikten sonra şehir ateşe verildi [479].

Timur Kütahya'da, bulunduğu müddet zarfında etrafı vurdurup sindirip emniyet hasıl ettikten sonra Yıldırım Bayezid'-in memleketlerim almış olduğu Karaman, Germiyan, Aydın, Sa-ruhan, Menteşe ve Hamidoğulları'nm beyliklerini iade etti; bunlar-Timur'un yüksek hâkimiyeti altında ecdatlarından kalan yerlere sahip oldular.

Sinop hükümdarı Candaroğlu Isfendiyar Bey, daha Timur Bayezid üzerine yürümeden evvel Erzincan emiri Mulahharten*în yâruna~"gitmişti. Mutahharten—en-u- beraberine— alarak Âlıncak kalesini görmeğe gelen Timur'un yanına götür-müş, İsfendiyar sonra yine memleketine dönmüştüı. Timur, İzmir tarafına giderken îsfendiyar Bey, Menteşeoğlu Meh-med Bey'le beraber Timur'a pişkeşlerini çekerek tazimlerini arzeylemişti; Timur ona Sinop'tan başka ecdadının tekmil yerlerini yani Kastamonu, Tosya, Çankırı,

[479] Yezdî, Zafernâme.

Kalecik taraflarını da verdi. Timur Kütahya'dan kalkarak Denizli'ye, Menderes vadisine ve Aydın Güzelhisarı na ve oradan Ayasoiuğ (Selçuk) ve Tire'ye gelmiş ve İzmir üzerine giderek Rodos şövalyelerine kalenin teslimini yahut vergiyi kabul etmelerini teklif etti ise de şiddetle red cevabı alınca şehrin etrafına sedler ve harb kuleleri yaptırıp orasını da derhal muhasara ile onbeş gün dayanabilerek alınmıştır (6 Cemaziyelevvel 805/2 Aralık 1402). Malûm olduğu üzere bu sahil İzmirli Frenkler Aydınoğlu Umur Bey'den almışlardı. Umur Bey burasını geri alamayarak bu uğurda şehid düşmüştü. Hayrete şayandır ki en müstahkem surlar bile bu cihangirin önünde dayanamamakta idi. Bundan sonra Foça ile Sakız adasındaki Latinler de Timur'a vergiyi kabul etmişlerdi.

Timur, İzmir'i Aydın oğulları'na bırakarak onlara harb levazımı da verdi.

Timur Bayezid'in oğlu Emir Süleyman Çelebi'ye de nâme yazarak kendisine tâbi olmasını bildirmiş ve o da Şeyh Ramazan ismindeki elçisi vasıtasiyle bu teklifi kabul eylediğinden kendisine metbûiyyet alâmeti olarak tac ve hil'at gönderilmişti [480].

Yine bu izmir fethinden sonra Yıldırım'ın diğer oğlu Isa^ Çelebi de Foça'nın Timur'un hâkimiyetini tanıdığı sırada Kut-büddin ismindeki elçisi ile itaatini arz eylediğinden ona da kemer, külah ve hediyeler gönderdi1. Amasya sancak beyi Mehmed Çelebi'nin, Timur'a elçi gönderdiğine dair Zafernâme-lerde bir kayıd yoksa da Osmanlı tarihlerinde bu hususta malûmat vardır; Timur, Bayezid sağ iken Amasya valisi Çelebi Mehmed'i yanına davet etmiş, Çelebi Mehmed yola çıkarak yolunu kesenlerle çarpışa çarpışa Ankara civarına kadar gelebilmişti. Bu durum üzerine Çelebi etrafının muhaliflerle sarılı olup

[480] Timur, Emir Süleyman'a gönderdiği nâme ve elçisi ile ona bizzat gelmesini veyahut para göndermesini bildirmiş, aksi halde üzerine geleceğini yazmıştır. Emir Süleyman o sırada Güzelhisar'da (Anadoluhisarı'nda.) bu-lunmaktaidi (Şerefeddiri* in Zâfernâmesi). Emir Süleyman, evvelce (»LâÜı^Ls) kazilkuzat bulunarak sonra vezirliğe yükselen Şeyh Ramazan ile Timur'a pek çok altın gönderdi; çok yumuşak ve hürmetkârane sözlerle Timur'un lütuf ve atıfetine ilticasını bildiriyordu. Timur elçiye Emir Süleyman'ın endişe etmeden gelebileceğini ve hakkında inayetler göstereceğini soyliyerek kemer ve külah gönderdi (Şerefeddin). İzmir fethinden sonra tekrar gelen Şeyh Ramazan, Emir Süleyman'ın tazimlerini arz eyledi ve Emir Timur da Süleyman Çelebi'ye Esre yaka (Karşı yaka) yani Rumeli hükümdarlığını veerek altın kemer ve külah ve al damga ile ferman ve berat yolladı (Yezdî ve Şamî).

yolunu kestiklerini arz eyliyerek Sofu Bayezid ismindeki hocasını göndermiş ve ona verdiği nâme ile vaziyetini Timur'a bildirmiş [481] ve hediyelerini de takdim eylemiştir; Çelebi Meh-med'in, Meskukât kataloglarında Timur namına sikkesi olduğu malûm olduğundan onun da Timur'un yüksek hâkimiyetini kabul etmiş olduğu görmüyor.

Timur'un Rumeli'ye geçeceğinden bahis ile gemi hazırlaması hakkında gönderdiği nâmeden korkan Bizans imparatoru Manuel, Timur'a itaatini arz ile haracı kabul ederek bir çok

altın ve hediyeler takdim eyledi [482]. Mısır ve Suriye'ye sahip olan Memlûk Sultanı Ferec de Timur'un yüksek hâkimiyetini kabul etmişti.

Timur sekiz ay Anadolu'da kalmış ve Rumeli'yi, Adaları ve Bizans İmparatoru ile, Memlûk sultanını nüfuzu altına alıp Anadolu'da parça parça eski beylikleri tekrar kurarak Osmanlı İmparatorluğu'nı dağıtıp karışıklık içinde bıraktıktan sonra memleketine dönmüştür. Timur giderken Moğolların, Selçukîler zamanında Anadolu'ya getirip yerleştirdikleri Kara Tatarlardı da götürmeğe karar vermiştir. Kara Tatarların ileri gelenlerinden Teberrük ve Mürüvvet isimlerinde iki kişiyi davetede-rek onları yine eski yurtlarına götürmek istediğini söylemiş ve onlar da muvafakat eylemişler ve bunun üzerine bir hiyle ile hiçbir tarafa kaçmamaları için evvelce alınan tertibat üzerine bütün mal ve aileleriyle ve hiç bir surette incitmeden pek azı müstesna alıp götürmüştür [483].

---

[481] Neşrî (c. 416, 417) ve Tac-üt-tevarih (c. 1. s. 207 ve Behiştî s. 32. Çelebi Mehmed'in, Timur'un yüksek hâkimiyetini kabul ettiğine dair meskukât kataloglarında ikisi 806 tarihli ve birisi tarihsiz ikisi gümüş, biri bakır üç sikkesi vardır. Meskûkât-ı Osmaniyye (Kısm-ı sâdis) s. 28.

Demür Han Gürkân Lailâhe illallah
Mehmed bin Bayezid Han Muhammedun Resulullab
Hullide mülkühu duribe Bursa

[482] Zâfernâme (Şerefeddin Yezdî). Ankara mağlubiyetini duyan imparator Manuel, Bayezid'in tutulduğuna sevinerek istanbul'a döner dönmez, Türkleri şehirden çıkarmış ve camii kapatmıştı; fakat Timur'un, Rumeli'ye geçmek için gemi hazırlaması hakkındaki nâmesi gelir gelmez şaşırmıştı; çünki İzmir'i az zamanda almasından dolayı İstanbul'a, karşı da bir hareket yapacağını tahmin etmişti. Acele elçi ve hediyeler takdimiyle ubudiyetini arz eylemiş ve vergiyi kabul etmişti.

[483] Şerefeddin ve Sami'nin Zâfernâmeleri. Timur'un, beraberinde götür-" müş olduğu Kara Tatarlar, Sivas, Malatya, Kayseri ve havalisinde yurd tutmuşlardı. Çok serkeş ve gaddar olan bu Tatarlar aslen iç Asya moğollarmdan olup Hulag,û Han tarafından Anadolu'ya yerleştirilmişlerdir. Ilhaniye (Garp Moğolları) hükümdarı E*bu Said Bahadır Han'ın ölümünden sonra Anadolu'daki karışıklıklar esnasında bunlar adam akıllı gemi azıya almışlardı. Kara Tatarlar elli iki kısma ayrılıp her yüz danesi kendi başına bir yerde yurd tutmuştu. Bunlar Erednaoğulları zamanında mühim rol oynadıkları gibi Kadı Burhaneddin Ahmed de çok

Yıldırım Bayezid'in Vefatı

Timur'un Batı Anadolu seferinde Yıldırım Bayezîd de beraberdi; Zafer nâme'ye göre Timur'un onbeş gün gibi pek kısa bir zamanda izmir'i zabt etmesine Bayezid hayret etmişti. Timur izmir'den dönerken kuvvet gönderip Uluborlu ile Eğridir kalesini zabt ettirdi; buraları Osmanlılara âid kalelerden olup teslim olmamışlardı. Bayezid Eğridirlin zabtı esnasında hastalanmış olduğundan Timur, onu Akşehir'e yollamış ve kendisinin tedavisine de meşhur tabiplerinden İzzeddin Mes'ud-ı Şirazî ile Celâ-lüddin-i Arabi'yi memur eylemişti.

Yıldırım Bayezid gibi cevval, izzet-i nefis sahibi mağrur ve zaferden zafere koşmuş olan bir hükümdar, mağlubiyet ve esarete tahammül edemedi; Timur musahabe esnasında kendisini yine hükümdarlıkta bırakacağını söylüyorsa da o bu vaidlere inanmıyordu1. Nihayet Timur'un kendisini Semerkand'e gö-türeceğni anlamış ve İzmir seferinden döndükten sonra parma-ğmdaki yüzük taşının altında sakladığı zehiri alarak hastalanmış [484] ve Akşehir'e

---

zaman bunlardan yardım görmüş, çapullarda kullanmış ve bazan da serkeşlikleriyle mühim tehlikeler geçirmiştir.

Sultan Yıldırım Bayezid Amasya, Sivas, Kayseri, Divriği ve Malatya taraflarına sahip olduktan sonra bunları da eyalet süvarisi olarak kullanmış, kendilerine yer vermiş ve az zaman içinde bunları servet sahibi etmişti; fakat cibilliyetleri icabı olarak en mühim zamanda Osmanlı ordusunu can damarından gerisinden vurup Ankara muharebesinin kaybedilmesinde birinci derecede âmil olmuşlardır, işte Timur bunları top yekûn Maveraünnehr'e götürmek için bulundukları mıntakaları evvelâ kuvvetlerle sardıktan sonra dağılmalarına meydan vermeden hepsini toplayarak alıp götürmüştür. Çelebi Sultan Mehmed, Samsun seferinden dönüp iskilip taraflarına geldiği sırada o tarafta bir kaç bin hane Tatar göçebeleri görmüş. Bunların kim olduklarını ve ne için toplu bulunduklarını sormuş; başları olan Samgaroğlu'nun düğününde bulunduklarını söylemişler. Kara Tatarların Timur'la gittiklerini biliyorduk. Bunlar ne suretle kalmışlardır. Buralarda fesatları eksik olmaz diyerek hepsinin Rumeli'ye geçirilmesini emretmiş ve Filibe civarında Konuş mevkiine iskân edilmişlerdir ki sonradan buraya Tatarpazarı denilmiştir (Tac-üt-tevarik c. 1, s. 288).

Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 316-319

[484] Aşık Paşa zade tariki s. 80 de "Bayezid Han işitti kim Semerkand'ç gideceğini, lıeman kendi maslahatını gördü" kaydı vardır. Neşrî (s. 362, 363) "Bayezid Han gayet gayretlu ve tiz nefisti; işitdi kim memleketi Timurlenk Tatarla Karamanoğlu'na verdi hilesinde zehri vardı gayretinden kendüyü sakm-mayup düşman elinde zebun olup memeleketi iller elinde görmeden ölüm yeg-dür deyüp kendi nefsini helak eyledi". Oruç Bey de Timur'un, Bayezid'i Se-merkand'a götürmek arzusuna karşı öldür fakat götürme diye ısrar eylediğini beyan ettikten sonra ".. Yıldırım Han gayretlu kişiydi; gayretinden, ol dem-de yüzük taşında ağu vardı, hazırlamıştı, ol arada kendü kaydın gördü.." diyor (Babinger neşri, s. 37). Lütfî Paşa tarihi de (s. 59) intiharını yazar. Manzum Hadidî tarihi bu hususta şöyle diyor:

Semerkandı işidüp Yıldırım Han Görüp kaydın haka teslim eder can
Meğerkim kaleminde vardı katil Adûdan pes adem yek oldu hâil.

geldikten sonra 14 Şaban 805/9 Mart 1403 Perşenbe günü vefat etmiştir [485]. Şerefeddin Yezdî ile Hafız Ebru ve Tacüttevarih ve Osmanlı tarihlerinin çoğu dinen memnu olan intiharını yazmıyarak kimi hummadan ve kimisi nefes îârlîgı ve hunnakdan vefat ettiğini beyan ederler [486],— Padişahlığı on dört sene kadardır.

ölümünü müteakip cesedi tahnit edilerek Akşehir'de Mah-mud Hayranı türbesine konulmuş, Timur, yanında bulunan ailesine tâziyette ve ihsanlarda bulunmuş ve sonra Semerhand'e dönerken cesedi oğlu Musa Çelebi'ye teslim eyliyerek hükümdarlara mahsus merasimle defnedilmesini tavsiye eylemiş ve aynı zamanda Musa Çelebi'ye de babasının mülkünde hükümdarlık için kermer, murassa kılıç ve yüz at vermiştir [487].

Yıldırım Bayezid'in doğum tarihleri sarih değildir. Tarihî takvimler [488] 754 veya 756 (1353 —1355) senesinde, bazı tarihler babasının hükümdar olduğu senede (yani 763 H.) doğduğunu beyan ile vefatında kırk iki ve altmış ve elli yedi yaşlarında bulunduğunu kaydetmektedirler [489]; 1381'de evlendiğine göre 763 H./1362 M.

---

[485] Abdürrczzak-ı Semerkandî ise 13 Şaban (5 Mart) çarşanba gecesi vefat ettiğini zikretmektedir (îslâm Ansiklopedisi, I. Bayezid maddesi, s. 388).

[486] Şerefe d din-i Yezdî, "Yıldırım Bayezid dün gece zîk nefes ve hunnak maraziyle dâr-ı fenadan dâr-ı bekaya irtihal etti" diye haber geldi diyor. Şamî ZâJernâmesi nde de müzmin hastalığı ruhî kederinin tesiri ile ziyadeleşerek kuvvetten düşüp vefat ettiğini beyan ediyor (Farsça nüsha, s. 271 ve tercümesi s. 322). Tac-üt-levarihte (c.I,s.209)'de 805 Receb ayının ortasında kederinden hasta-lanarak 14 Şaban'da vefat ettiği zikredilmekte ve Behiştî (s. 25) hummây-ı muh-rikadan öldüğünü yazmaktadır. Müneccim başı da hunnak ve zîk-ı sadr ve bir rivayette hümmây-ı muhrika ve hafakan illetlerinden (c. 3, s. 313) ve Hammer (Ata bey tercümesi) nüzul isabetiyle vefat ettiğinden (c. 2, s. 85) bahsederler. Bayezid'in muasırı olan ve kendisini yakından tanıyan tbn-İ Arabşah, intihardan bahsetmediği gibi o devre yakın olan Şükrullah, Karamanı Mehmed Paşa ve Enverî gibi tarih yazanlar da intihardan bahsetmezler Dukas ise (Bon tab'ı, s. 76) Bayezid'in ölümü hakkında şeyle diyor: "Bir çoklarının dediklerine nazaran, Yıldırım zehir kullanarak intihar etti; Timur, Bayezid'in yaşamasını arzu ediyordu; Bunu Acemistan'a götürerek böyle muîiim bir canavarı ele geçirdiğini Acemlere göstermek, teşhir ve terzil etmek ve bu Suretle hayatını tahammül edilmez bir hale getirmek suretiyle hayatına son vermek istiyordu. Bayezid intihar edeceği sırada Timur'a: 'Ben artık hayatımı değiştiriyorum, sen, ölü vücuduma sevinçle bak ve türbeme defnim için cesedimi benimkilere ver' diye haber gönderdi."

[487] Şerefeddin-i Yezdî ve j\izameddin-i Şâmî Zâfernâmeleri.

[488] Nur-i Osmaniye Kütüphanesi 3080 numaralı takvimde 754 H./1353 M. ve Osman Turan neşri takvimde 756 H. 1355 M. de doğduğu kaydediliyor.

[489] Oruç bey tarihi (s. 37) altmış yaşında öldüğünü yazıyor. Bazı kayıtlarda (Takvim-i nücumî, Nur-i osmaniye kitapları No. 3080) ve Osman Turan neşri takvimde elli bir ve elli üç ve bazılarında da vefatında elli yedi yaşında olduğu gösteriliyorsa da ekseriyetle doğumu 763 H./1362 M. de kabul edilmiş olduğundan buna gorc de vefatında kırk iki yaşında olduğu görülüyor. Beş şehzadesinin sefere iştiraki ve hiç olmazsa en küçüğünün on yaşında bulunarak muma reaeleri olması icabettiğine ve validelerinin de ayrı olduğuna ve dinç ve cevval olduğuna göre vefatında kırk iki yaşında olması

doğumlu olduğu anlaşılıyor; hükümdarlığı on üç sene kadar oluyor.

Yıldırım Bayezid Ankara muharebesinde bulunduğu sırada yanında yaş sırasiyle Süleyman, İsa, Mehmed, Musa ve Mustafa isimlerinde beş oğlu vardı; oğullarından Aydın" sancak beği Ertuğru Fun Kırkdilim muharebesinde maktulen vefat ettiği evvelce görülmüştür. Kabri Bursa'da yaptırdığı veya babası tarafından yaptırılan Tekecikoğlu mescidi haziresindedir. Küçük yaşta bulunan Kasım adındaki oğlu da Bursa'da bulunuyordu. Bayezid'in esir düştükten sonra kendi bulunduğu merkez kuvvetlerinin gerisinde bulunan Musa ile Mustafa'yı hatırlayarak Timur'dan bunların bulunmasını rica etmesinden bu iki şehzadenin diğer üç kardeşi yani Süleyman, İsa ve Mehmed'-den daha küçük olduklarını göstermektedir ki Dukas dai aym kanaattedir.

Yıldırım Bayezid, azim ve irade sahibi, cevval ve şahsen çok cesur ve pek değerli bir kumandan olduğunu bütün harekâ-tiyle ispat etmiştir. Mizaç itibariyle asabi, şedid, hırçın ve inadcı olduğu da görülüyor, içkiye iptilâsı asabını bozmuştu. Buna rağmen anî vakalar karşısında itidalini ve soğuk kanlılığını muhafaza eder, kararını verir ve ordusunu süratle istediği yere sevkederdi. Bundan dolayı düşmanları pek ihtiyatlı davranıyorlardı; bir hamlede Anadolu beylerini ortadan kaldırarak Ege sahillerine ve Samsun havalisini zabt etmek suretiyle Karadeniz sahillerine inmiştir. Niğebolu muharebesinde sevkulceyş ve tabiye hakkındaki vukufu kendisinin üstün bir kumandan olduğunu göstermektedir; yine aynı suretle Timur'u baskın halinde Ankara önünde yakalaması askerî kudretinin diğer bir ispatıdır; fakat bu halden istifade etmek istemiyerek düşmana fırsat vermesi ve Osmanlı ordusundaki Kara Tatarlarla Anadolu beyleri kuvvetlerinin Timur tarafına geçmeleri harbin kaybedilmesine sebep olmuştur [490]

---

tahminlerin en doğrusudur.

[490] Gibbons (Ragıp Hulusi tercümesi, s. 225, 226) Ankara muharebesi do-layısiyle Bayezid'in üç hatada bulunduğunu yazmaktadır: 1— Sıcak bir mevsimde askerini cebrî bir yürüyüşle yormuş olup harbe girmeden evvel bir kaç gün dağlara çekilip kendisini toplayarak kendini aramasını Timur'a bırakmak. Bu suretle Timur beyni kaynatan güneşin altında Ankara'ya taarruz ile kuvvetini sarfetmiş olacaktı. Bu suretle Timur Ankara'yı zabt etmeden orayı arkasında bırakamaz ve iaşesinin tamamlanmasını beklemeden, batıya doğru gidemezdi. Bayezid acele edip harbe karar vermişti ve Timur'un istediği de bu idi.

Bayezid'in ikinci hatası Kara Tatarları ön hatta koyması îdi; bunu muayyen Osmanlı tâ'biyesine göre

ın tebaasına karşı fevkalâde âdil olduğunda tarihler -müttefiktir. Bay ez id, harp g anime tleriyle bir çok tesisler vücuda getirmiştir. Başlıcalan Bursa'daki Ulucami ile Yıldırım camii ve bunun karşısındaki darüşşifa, medrese, imaret ve misafirhane^ hamam ve Kâzerunî dervişlerine zaviye, Edirne'de cami ve imaret ve Karaferye, Kütahya ve Balıkesir^dç camileri vardır. Darüşşifa-sına Kahire'den tabib getirtmiştir. Bursa'da Akçağlayan suyunu şehre getirterek hem tesislerine ve hem halka vermiştir. Bütün tesisleri için geniş vakıflar koymuştur [491].

OSMANLI DEVLETİNİN PARÇALANMASI

İç Durum

Ankara savaşında Osmanlı kuvvetleri mağlup olmuş, Anadolu beyleri ellerinden çıkan yerleri ziyadesiyle geri almışlar ve Osmanlı şehzadeleri arasında saltanat mücadelesi başlamıştı. Bununla beraber, Osmanlılar aleyhine Güney - doğu Avrupa'da yani Balkanlarda hiçbir hareket vuku bulmamış ve hattâ Osmanlılardan zarar görmüş olan Venedik, Ceneviz ve Macarlar tarafından da gerek münferiden ve gerekse müt-tefikan taarruzî bir tecavüz görülmemiştir. Hattâ dikkate şayan olarak Ankara'da mağlup kuvvetten kırk bin kişilik Osmanlı kuvvetlerinin Rumeliye geçmesine Bizans împaratoruManuel'in mâni olmak istemesine karşı Ceneviz ve Venedik gemileriyle birbirlerine rekabet edercesine bunların

---

yapmıştı. Buna nazaran düşmanın evvelâ talimsiz bir güruha karşı kuvvetini sarfedip yıpranması idi. Fakat bunlar ırkan düşmana yakın olduklarından harb esnasında karşı tarafa geçecekleri hesap edilmemişti.

Üçüncü hata da Timur'un taarruzunu bekleyecek yerde kendisinin taarruza geçmesi idi. Çünkü Bayezid istediği bir vaziyeti seçmek gibi müsait bir fırsata mâlik bulunuyordu.

Gibbons'un bu mütalealariyle, Ankara muharebesini mevkiinde tetkik etmiş olan rahmetli General Halis Bıyıktay'ın tetkikleri arasında farklar vardır. Ona göre Bayezid, Timur'un gerisine düşerek onu baskın halinde yakalamış fakat bundan istifade etmemiş ve bir de Kara tatarları önde değil ikinci hatta bulunmuştur.

[491] Güldeste-i Riyaz-ı îrfany s. 24 ve Vefiyat-ı Gazzî zade.

Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 320-323

Rumeli'ye nakilleri yapılmış ve bu suretle Balkanlarda kuvvetli bir Osmanlı ordusu toplanmıştır.

Ankara bozgunluğundan istifade ederek Niğebolu mağlubiyetinin acısını çıkarması îcabeden Macarlardı. Fakat bu sırada Papa Bonifas, Sigismund'a karşı Macar kırallığını elde etmesi için Sicilya kiralı olan Ladislas'a yardım etmekte olduğundan Macar kiralı^ bu fırsattan istifade edemediğinden Sigismund Balkanlarda bir rol oynayamamıştır.

Asıl dikkate şayan olan bir hâdise de Ankara bozgunluğunun Balkanlardaki hıristiyan tebaa üzerinde hiçbir tepki yaratmaması ve sükûnetin devam ederek Osmanlı idaresine karşı bağlı kalın-masıdır ki bu hal Rumeli'deki Osmanlı idaresinin diğer komşu devletlerden daha âdilâne olduğunu gösteren vakıalardan birisidir. İşte Osmanlı Devleti yeni elde edilen Balkanlarda siyasî ve idarî kiyaset ve dûrendişliği sayesinde bu fırtınalı ve tehlikeli havada Rumeli'yi hâdisesiz olarak elinde tutmağa muvaffak olmuştur. Osmanlı Devleti Timur'un darbesini yiyip parçalandığı ve daha aşağılarda görüleceği üzere şehzadeler arasında saltanat mücadelesi olduğu sıralarda Balkan Devletlerinin Osmanlılara karşı birleşmemelerini, bazı ecnebi kaynaklar kiliselerin birleş-memiş olmasına atfetmişlerdir. Halbuki Osmanlı hükümeti tebaası arasında adaleti ve ahengi temin etmek ve dinî işlere karışmamak suretiyle bu emniyeti temin eylemiş olduğundan ve bundan başka Balkanlardaki ortodoks mezhebine mensup muta-assıb halkın katoliklere karşı âdeta müdafaasını yani onların vicdanî akidelerine karşı hürmeti ve buna kimseyi müdahale ettirmemeği umde ittihaz ettiğinden Rumeli'deki ortodoks tebaa huzur içinde bulunmakta idi. Bu hale karşı bir aksülamel olması kabil değildi. Nitekim Bizans İmparatorlarının katolik mezhebini kabul etmek için yaptıkları teşebbüsler de ortodoks halkın ve papaslarm mümaneatiyle karşılaşmıştı.

Yıldırım Bayezid esir düştüğü zaman en büyükleri Emir Süleyman olmak üzere îsa, Mehmed, Musa, Mustafa ve Kasım adlarında altı erkek çocuğu vardı; bunların beşi babala-riyle beraber Ankara muharebesinde bulunup Kasım pek küçük olduğundan Bursa'da

bırakılmıştı.

Süleyman Çelebi, muharebenin kaybedildiğini görünce vezir-i âzam Çandarli zade Ali Paşa, Murad Paşa ve Yeniçeri ağası HasanAğave Balıkesir subaşısı yani askerî kumandanı Eyne Subaşı ile ve bir kısım kuvvetlerle beraber kaçmışlardı. Isa Çelebi, muharebeden kaçtıktan sonra Balıkesir taraflarında saklanmış, Methmed Çelebi Amasya'ya, çekilmiş ve Musa ile Mustafa esir düşmüşlerdi [492].

Timur'un Siyaseti

Timur'un maksadı büyük ve kuvvetli bir Osmanlı Devletinin yerine kendisinin yüksek hâbeyliği vücuda getirmek olduğundan Anadolu beylerine âid yerleri Osmanlılardan alıp eski sahiplerine verdikten sonra geriye kalan Osmanlı ülkesini de Bayezid'in dört şehzadesine vermiş ve bunlardan her birisine kendisine tâbi hükümdarlık alâmeti olarak kemer, külah ve hil'at göndermiş ve şehzade Mustafa Çelebi'yi de beraberinde Semerkand"'a götürmüştür. Timur, Edirne'de bulunan Emir Süleyman Çelebi'ye Rumeli'deki yerleri verip onu o tarafın hükümdarı yaparak Süleyman'ın elçisi olan kazasker Şeyh Ramazan'la kendisine tabî hükümdarlık alâmeti olarak yukarıda adı geçen külah vesair şeyleri yollamıştır [493]. Diğer şehzadelerden İsa Çelebi Balıkesir ve Bursa'da [494]

---

[492] Bundan evvelki bölümde görüldüğü üzere Timur'un fetihnamesinde Musa ve Mustafa Çelebilerin esir düştükleri yazılmıştır; ihtimal bunu Timur rehin olarak beraberinde götürmüş ve ölümünden sonra oğlu Şahrulı tarafından serbest bırakılarak Anadolu'ya gelmiştir. îbn-i Arabşah Arâlb - id- Makdur fi Nevaib-i Timur isimli eserinde Musa Çelcbi'nm Jîayezîd'in. Kasını'dan sonra en küçük oğlu olduğunu beyan ediyor (Nazmı zade tercümesi s. 146). Yine aynı eserde ve Çelebi Mehmed zamanında şehzade Mustafa Çelehi'ye benzemeleri sebebiyle otuz kadar Mustafa isimli şahsın katledildiğini yazılmaktadır.
Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 325-326

[493] Süleyman Çelebi, Timur'un Batı Anadolu'daki seferi esnasında İzmir'in zabtından az evvel Ramazan isminde kazasker ve vezir olmuş plan Şeyh Ramazan adında birini elçi olarak Timur'a yollayıp ona tabî olduğunu bildirmiş ve Timur'un kendisim davet etmesine karşı mazeretler göstererek icabet etmemişse de Timur'un yolladığı hükümdarlık külah ve kemerini kabul ile istediği altınları yollamıştır (Şerefeddin-i Yezdî ve Nizameddin-i Şâmî Zâfer-nâmeleri).

[494] İsa Çelebi, İzmir fethini müteakip Foça Cenevizlilerinin Timur'un hâkimiyetini kabul ettikleri sırada Kutbüddin adında bir elçisi ile bağlılığını arzetmiş ve kendisine de bulunduğu mahallin hükümdarlığı verilerek kemer, külah ve hil'at yollanmıştır. İsa Çelebi bir ara Bursa'yı da ele geçirmiş ise de babasının vefatiyle cenazesini Bursa'ya getiren Musa Çelebi Timur'un men-şuriyle buraya gelmesi üzerine tsa Çelebi çekilmeğe mecbur olmuştur, tsa Çelebi Bursa'yı ikinci defa almış ve bu defa Mehmed Çelebi'ye mağlup olarak ona terk etmiştir.

Mehmed Çelebi Amasya'da ve Musa Çelebi de İsa'yı Bur-sa'dan çekilmeğe mecbur ederek Bursa'da Timur'un al dam-gasiyle hükümdar olmuşlardır [495]

işte Timur'un bu suretle Osmanlı ülkesini şehzadeler arasında taksim etmesi onbir sene süren ve tarihlerde Osmanlı Impa-ratorluğu'nun parçalanmasından dolayı Saltanat fasılası denilen ve kanlı hâdiselerle dolu bir devrin açılmasına ve fütuhatın durmasına ve istanbul împaratoru'nun türlü entrikalarla bu durumu körüklemesine sebep olmuş ve bu suretle Timur'un maksadı da husule gelmiştir.

Ankara muharebesi ve bunun neticesinde bir daha kalkuıa-maması plâniyle Osmanlı Devletini parçalaması bu devlet için mühim ve pek ağır bir darbe olmakla beraber çeyrek asırda [496]

Osmanlı Şehzadelerinin Saltanat Mücadeleleri

Büyük şehzade Emir Süleyman, Ankara muharebesinin kaybedildiğini görüp kaçtıktan sonra daha yukarılarda görüldüğü üzere süratle Bursa'ya geldi, aile ve çocuklarını alarak Gemlik''-den bir gemiye atlayıp Güzelcehisar (Anadolu hisan)'a çıktı ve bir müddet orada oturup İmparatorla anlaştıktan sonra Gelibolu'ya gitti.

Ankara'da Yıldırım Bayezid'in mağlûbiyetini duymuş olan Manuel hemen memleketine döndü; malûm olduğu üzere Manuel, İstanbul'u muhasaradan kurtarmak için yardımcı bulmak maksadiyle Avrupa'ya gitmişti. İmparator dönüşünde Süleyman Çelebi ile Gelibolu muahedesini yaptı (1403). Aynı zamanda Emir Süleyman yine burada Osmanlı kuvvetlerini Anadolu'dan Rumeli'ye geçirmiş olan Venedik ve Cenevizlilerle anlaştı.

---

tsa Çelebi'nin Bursa'da. hükümdar bulunduğu înegöVe tâbi Çiiçi köyünün temliki münasibetiyle Kızıldelioğlu'na verdiği mülkiyet beratından anlaşılıyor (Başvekâlet Arşivi 166 numaralı tahrir defteri varak 22)

[495] Şerefeddin-i Yezdî Zâfernâmesi.

dişini süratle toplamağa muvaffak olması Osmanlı Devleti teşkilâtının sağlamlığını ve başta bulunanların idarî, siyasî kiyaset, basiret ve enerjisini göstermektedir. Buna mukabil Hindistan, İran, Azerbaycan^ Irak ve Suriye'den ve Ege denizine kadar geniş fütuhat yapmış olan Timur'un, ölümünden sonraki teşkilâtsız tedhişçi bir şahsın ortadan kalkması bu devletin az zamanda parçalanmasına sebep olmuş ve Osmanlı Devleti de azamet ve vüsatinin şahikasına yükselmiştir.

[496] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 326-328

Gelibolu muahedesi mucibince Emir Süleyman Anadolu sahilindeki Kartal, Pendik ve Gebze ile bazı adaları ve MisivrVye kadar Karadeniz sahilini ve Marmara'da SilivrVyi ve Rumeli'de Selanik, Tesalya ve diğer bazı yerleri Evrenuz Beğin itirazına rağmen imparatora terk ediyor [497] ve küçük kardeşi şehzade Kasım (Iorga buna Orhan diyor) ile kız kardeşi Fatma'yı imparatora rehin bırakıyordu [498]. Bazı ticarî imtiyazlar verme suretiyle de Venedik ve Cinevizlilerle anlaşmıştı; buna mukabil bu iki cumhuriyet T i m u r'un Rumeli'ye geçmesine mâni olacaklarını taahhüd ediyorlardı.

îşte bu suretle Rumeli'ye geçen Süleyman Çelebi, Edirne'de hükümdar îlân edildi; Ankara muharebesinden dönmüş olan Sırp despotu Stefan Lazareviç'e de bazı tâvizlerde bulunarak uyuştu; Bulgaristan'da eski Çar ailesinin tahrikiyle bir hareket vukua geldiyse de derhal bastırıldı.

Âlim ve ince ruhlu, ilim ve sanat erbabının hâmisi olan Emir Süleyman, sefahate düşkün olup rahatı severdi; babasının azim ve iradesine ve enerjisine sahip değildi; bundan dolayı vezir-i âzam Çandarlı zade Ali Paşa'nın gayretine rağmen devleti bir idare altında

---

[497] Dukas (Bon tab*ı s. 78) Süleyman'ın, İmparatorla İstanbul'da muahede yaptığım ve terk ettiği yerleri göstererek şöyle diyor: "Süleyman Çelebi Batı tarafına geçerek İstanbul'a girdi ve İmparatorun ayaklarına kapanarak şu ricalarda bulundu: ben senin oğlunum, bundan sonra aramızda ne fitne ve fesat ve ne de skandal olacak. Yalnız ecdadımdan bana kalan yerler için beni Trakya'ya gönder dedi; henüz isbat-ı rüşd etmemiş olan kardeşlerinden birisini ve Fatma Hatun adında bir yeğenini rehin olarak imparatora bıraktı; bundan başka imparatora Selânik'i, Zitunio'ya kadar Usturuma nehri havalisini ve Mora'yı terk etti. tstanbul civarındaki Pendik'ten Mukaddes ağıza (Üsküdar'la Sarayburnu arası) ve Mukaddes Ağızdan Varna'ya kadar olan. Karadeniz sahillerindeki Tbütün kaleleri de verdi. Bu muahedeyi müteakip imparator, Emir Süleyman'ı Edirne'ye gönderdi. Selânik'i teslim almak için umur-i harbiyede mahir Dimitriyos Leontari'yi yolladı. Leontari Selanik1! tesellüm etti ve keyfiyeti imparatora bildirdi. Diğer şehirlere de memurlar göndererek teslim aldı; Türkleri oralardan uzaklaştırdı. ." Enverî de Süleyman Çelebi*-nin, Selânikli İmparatora verdiğini yazar.

[498] Bazı tarihlerde ve ez cümle Jorga'da Rum müverrihi Dufcas'd an naklen küçük kardeşi Orhan ile kızkardeşi Fatma'yı rehin verdiği yazılıyor. Filhakika Dukas, Bayezid*in Bursa'daki sarayında Mustafa ile Orhan isimlerinde iki şehzade bulunduğunu yazıyorsa da (Bon fafc'ı s, 71) Mustafa'nın harpte bulunduğu malûm olduğundan Dukas'ın Orhan dediği Kasım olmalıdır. Âşık Paşa zade (s. 81) ve Oruç Bey (s. 37) Şehzade Kası m'ın ismini yazıyorlar. Dukas belki Süleyman'ın Orhan adındaki oğlu ile bu Kasım'ı karıştırmıştır; fakat Dukas eserinin diğer bir yerinde Süleyman tarafından rehin olarak Manuel'e bırakılan Bayezid'in iki oğlundan büyüğünün, kızkardeşi Fatma ile serbest bırakıldığını ve diğerinin ise imparatorun oğlu Yuannis ile beraber terbiye edilerek tanassur ettiğini beyan ediyor (Bontfab'ı s. 98). Dukas'dan nakil yapan Şarlvil'in kaydına göre Şehzade Kasım İstanbul'da İmparatorun oğlu Yuannis ile beraber büyütülmüş. Yunan edebiyatına çok merak etmiş, bundan zevk almış ve hıristiyan olup 1417' de vefat ederek Aya Yani Stüdyori'-da Prodromus manastır t*ma. kapının iç tarafına gömülmüştür.

toplamak suretiyle Osmanlı birliğini kuramadı. [499]

İsa Ve Mehmed Çelebiler'in Mücadeleleri

Balıkesir taraflarında gizlenip Timur'un İzmir taraflarında bulunduğu sırada Bursa'yı da işgal etmiş olan îsa Çelebi, Timur'un yarlığiyle bir müddet orada oturdu. Timur, Semerkand^a dönerken Yıldırım Bayezid'in tabutunu Musa Çelebi'ye vererek babasını türbesine defnedilmek üzere yolladı. Musa Çelebi Bursa'ya gelerek isa'yı kaçırtdı ve Burda'da hükümdarlığını îlân eyledi . Fakat bir müddet sonra îsa bey tekrar Bursa üzerine gelerek Bursa'yı tekrar elde etti. Bu sırada Bursa -da İsa Çelebi'riin bulunmasına mebni Musa Çelebi Kütahya'da dayısı Germiyanoğlu'nun yanında kalmağa mecbur oldu [500]; bir ihtimale göre oradan Karamanoğlu'nun yanına gitti.

Amasya'da bulunan Şehzade Mehmed Amasya, Canik, Tokat, Niksar ve Sivas taraflarında bulunan yerli beylerden Kara Devletşah Kubadoğlu, Gözleroğlu, Köpekoğlu, Kadı Burhaneddin Ahmed'in damadı Mezid Bey'le uğraşıp o havaliyi tamamen nüfuz ve hükmü altına almıştı. Eync Bey Subaşmın tavsiyesiyle Bursa taraflarında bulunan biraderi İsa'ya haber göndererek Anadolu'nun aralarında taksimini teklif ettiyse de Isa Çelebi ben, ulu kardeşim diye bunu kabul etmedi426. Ve bunun üzerine iki taraf arasında çarpışmalar oldu. Ulubad muharebesinde Isa Çelebi bozularak kaçtı; evvelâ Yalova'ya, ve oradan da IstanbuPa gitti ve sonra Süleyman Çelebi'nin, imparatordan îsa'yı istemesi ve aralarında yapılan bir anlaşma üzerine Isa Edirneye gönderildi.

Bu tarihte Osmanlı ümerasından olarak gördüğümüz beylerbeyi Sarı Timurtaş Paşa—ki Ankara harbinde esir düşmüş ve Timur'un

---

[499] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 328-329

[500] Tac-üt-tevarih (c. I, s. 226) Çelebi Mehmed'in tsa Çelebi'yi Bursa*-dan kaçırdıktan sonra Germiyanoğlu Yakub Bey'e —tarihî karineler ve Sefine-İ Mevleviyyeye göre îsa ve Musa Çelebiler Germiyanoğlu Yakub Beyin yeğenleridir, Mehmed'in validesi cariyedir— haber göndererek kardeşi Musa ile beraber babasının tabutunu İstettiğini yazıyor. Bazı istidlal'e nazaran Musa Bursa'da. hükümdar olduğuna göre İsa ile mücadele edeceği için ihtimal ki babasının naaşım o zaman götürmemiş ve sonra İsa'nın tekrar Bursa'yı alıp Musa'yı kaçırmasiyle Musa Çelebi Germiyanoğlu'nun yanına iltica etmiş olabilir. Buraları şimdilik pek karışıktır; şüphelidir.

avdetinde serbest bırakılmıştı— İsa Çelebi tarafında bulunup Ulubad muharebesinde mağlup olarak kaçarken, maiy-yetinde bulunan rikâbdarı, efendisini hançerliyerek atını alıp kaçmıştı.[501] Bunları takip eden Çelebi Mehmed kuvvetleri Timur-taş Paşa'yı yaralı olarak yakalayıp Çelebi Mehmed'e götürmüşler ve o da derhal başını kestirerek Emir Süleyman'a göndermiştir [502]. Yine aynı muharebe Çelebi Mehmed'in serdarı Eynebey Subaşı da bizzat îsa Çelebi tarafından öldürülmüştür [503]. Ulubad. muvaffakiyeti üzerine Çelebi Mehmed, Bursa ve İznik^i elde etti. Çelebi Mehmed fîurso'yı aldıktan sonra hükümdarlığını îlân eyledi ve Germiyanoğlu Yakub Bey'e haber gönderip babasının tabutiyle beraber kardeşi Musa Çeleistedi ve o da gönderdi1 b. Bayezid, camiinin aşağısına ve hastahanesinin karşısına defnedildi; 809 1406 H./ de M. büyük oğlu Emir Süleyman tarafından üzerine türbe yaptırıldı.

Emir Süleyman, yanına getirttiği îsa Çelebi'ye yardım ederek onu tekrar Bursa üzerine gönderdi; îsa Gelibolu'dan Anadolu tarafına geçip evvelâ Karesi taraflarını işgal ve sonra Bur-sa'ya uğramayarak Beypazarı taraflarına gitti ve o tarafta Kara-manoğluyla çarpıştı ve döndükten sonra Bursa'ya geldi. Burasını hiyle ile yani Çelebi

[501] Sehiştî s. 33.

[502] Bu tarihlerde biri Osmanlıların Lala Şahin Paşa'dan sonra beylerbe-yiliğinde bulunarak vezir de olan Kara Ali Bey oğlu Timurtaş Paşa ve ikincisi Sarı Timurtaş Paşa ve üçüncüsü de vezir-i âzam Ali Paşa'nın köleliğinden yetişme diğer Timurtaş Paşa vardır. Ankara muharebesinde esir olan Timurtaş'ın Sarı Timurtaş Paşa olduğu anlaşılıyor. Kara Timurtaş Paşa pek yaşlı olduğundan Ankara harbinde bulunmamıştır. Timur'un, Kütahya'da hazinelerine el koymuş olduğu San Timurtaş Paşa'nın uzun zaman Germiyan ve Ankara taraflarının beylerbeyisi olduğuna göre bunun Sarı Timurtaş Paşa olması îcabediyor. Kara Timurtaş Paşa'nın Ankara muharebesinde bulunmamıştır. Gerçi tarihler Timurtaş Paşa ile oğlu Ali Bey'in esir ve diğer oğlu Yahşi bey'in maktul düştüğüm ve kendisinin de esir edildiğini yazarlarsa da bunun Sarı Timurtaş Paşa ile Kara Timurtaş'ı karıştırmalarından ileri geldiği anlaşılıyor. Bursalı Beliğ ileGazzî Zade, Sarı Timurtaş'ın Çelebi tarafından katledildiğini beyan ederler; Kara Timurtaş Paşa Yıldırım Bayezid'in tstanbul muhasarasında ve Niğebolu seferlerinde bulunduğu malûm olup, Ankara muharebesinde bulunmamış ye 806 Ramazan / 1404 Martında vefat ederek Bursa'da. Timurtaş mahallesindeki camimin yanına defnedilmiştir. Sarı Timurtaş Paşa da yine Bursa'da Bahkpazarı'nda med-fun olup yola tesadüf eden kabri bir âbide olarak muhafaza edilmiştir, üçüncü Timurtaş Paşa ise 1429'dan sonra ölmüştür.

[503] Balıkesir subaşısı Eynebey'in kabri Balıkesir'de Kepsud kazasının. Tekke köyündeki türbesindedir. Şer'î mahkeme sicillerinde adı İne Ali baba diye geçiyor. Balıkesir'de İneci bey ismiyle meşhur olan Paşa camii civarında bir medresesi vardı. 1001H./1593 M. tarihli mahkeme sicilinde Balıkesir'de mescid, zaviye ve imareti, biri Şeyh Lutfullah mahallesinde ve diğeri Taşpazarı'nda olmak üzere tesislerinin vakfı olarak iki hamamı görülüyor. Yıldırım Bayezid'in 802 Ramazan (1400 M.) tarihli Bursa'da Kâzerûnî dervişlerine yaptığı tesisin vakfiyesinde kemlisinin vezir ve babasının adının da Meliküddin olduğu anlatılıyor.

Mehmed'le anlaştığından bahis ile almak istediyse de Bursa halkı kaleye çekilerek müdafaa tertibatı aldılar; bunun üzerine îsa Çelebi şehri yaktı. Vaziyeti haber alan Çelebi Mehmed, süratle Bursa üzerine geldi; iki taraf arasındaki muharebede îsa Çelebi yine muvaffak olamadı ve Can-daroğlu îsfendiyar Bey'in yanına kaçtı; îsa Çelebi, îsfen-diyar Bey'le beraber Çelebi Mehmed'in elinde bulunan Ankara'yı zabtetmek üzere geldi ise de almağa muvaffak olamadı; Gerede muharebesinde üçüncü defa mağlup olan îsa, îs-fendiyar'la beraber Kastamonu'ya, kaçtı. Çelebi Mehmed Bursa'ya gelip oradan Tokat'a döndü ve Dulkadiroğlu Nâsı-rüddin Mehmed Bey'in kızıyla nişanlandı [504].

Mücadeleden bıkmayan îsa Çelebi bu defa da az bir maiy-yetle Bursa üzerinden Mihaliç'e geldi. Çelebi Mehmed'in on bin kişilik bir kuvvetle geldiğini haber alınca Batı Anadolu'ya çekildi ve Aydınoğlu Cüneyd'in yanına gitti. İsa Çelebi burada iken Cüneyd'in delaletiyle Saruhan, Menteşe ve Aydın beyleri ile ittifak ederek taliini bir kere daha denedi; fakat kazanamadı. Cüneyd Bey ile müttefiklerine karşı Çelebi Mehmed mücadeleye girişti, Cüneyd, başa çıkamıyacağını anlayınca Çelebi'ye dehalet ile kendisini afvettirip sadık kalacağına dair teminat verdi; sonra Çelebi Mehmed, birdenbire Saruhan-oğlu Hızır şah'ı Manisa'da bastırarak hamamda bulunduğu sırada yakalattı ve yalvarmasına bakmayarak katlettirdi [505]. Son defa olarak tsa Çelebi Karamanoğlu'nun yanına kaçtı. İsa bir ara ve son defa Karaman'dan çıkarak Osmanlı arazisine girdi ise de bu taraflara hâkim olan Çelebi Mehmed'in adamları tarafından haber alınarak Eskişehir'de bir hamamda yakalanıp boğuldu; cesedi Bursa'ya getirilerek babasının

[504] Neşri tarihi (Türk Tarih. Kurumu yayınlarından), s. 444.

[505] Bu vakaların tarihi malûm değil, fakat tarihin siyakına nazaran 808 veya 809 (1405-1406 M.)*da olduğu istidlal olunuyor. Bizim tarihler Cüneyd'in, Çelebi Mehmed'e teslimiyet gösterdiğini, Saruhan beyi Hızır Şah'ın katledildiğini ve Menteşe'nin. Osmanlı hâkimiyetini kabul ettiğini yazarlar. Halbuki Hızır Şah'ın katliyle Saruhan beyliğinin ilhakı Müneccimbaşı'nın Cami-üd-DüveV iile ondan naklen Ahmed Tevhid (Tarih-i Osmanî Encümeni mecmuası, sene 2, s. 618) ve Halil Edhem (Düvei-i îslâmiye s. 271J'de 813 H./1410 M. olarak kabul edildiğinden bu tarih doğru ise Hızır Şah'ın ve ihtimal ki Süley-man'ın Rumeli'den dönmesinden ve Mehmed Çelebi'nin. Batı Anadolu*yı istilâsı sırasında katledildiği zannolunur. Tarihlerde Osmanlı şehzadelerinin saltanat mücadelelerinin seneleri gösterilmediği için vekayîde takdim ve tehirler görülmektedir.

türbesine defnedildi [506].

Emir Süleyman Ve Çelebi Mehmed Mücadeleleri

Edirne'de bulunan Anadolu'da Mehmed Çelebi'nin harekâtım gözden kaçirmıyarak takip etmekte idi. Son defa olarak Isa Çelebi'nin Aydın, Saruhan ve Menteşe beylerinin yardımlarına rağmen mağlup olması üzerine Mehmed Çelebi'nin Anadolu'da kudretini gösterdiğini görünce bizzat Anadolu'ya geçti ve Bursa'yı aldı; Çelebi Mehmed karşı koyamıyarak Amasya'ya çekildi. Emir Süleyman, Ankara üzerine gitti ve vezir-i âzam Ali Paşa'nın tertibi ile bir hiyle neticesinde Çelebi Mehmed'in Ankara muhafızı Firuz Bey zade

Yakup Bey'in elinden Ankara'yı aldı; fakat daha ileri gitmedi ve bu kadar başarıyı kâfi görüp Uursa'ya döndü ve orada mûtadı olan işret ve sohbet âlemine devam etti.

Çelebi Mehmed, biraderi Emir Süleyman'ın bu gafletini görüp Üursa'da iken basmak üzere acele o tarafa yürüdü; Emir Süleyman'ın adamlarından Süleyman Subaşı, Çelebi Mehmed'in gelmek üzere olduğunu haber verdi; Emir Süleyman bu haberi aldığı zaman hamamda iyş-u nuş âleminde idi. Fevkalâde telâş ederek Rumeli tarafına kaçmak istediyse de vezir-i âzam Çandarlı zade Ali Paşa mâni oldu ve saltanat dâvası edenlerin metin olmalarını ve kaçmamalarını, askerlerin maneviyatını bozmamalarını söyliyerek Emir Süleyman'ı müdafaaya şevketti. Mevcut kuvvetle Bursa Yenişehirli tarafına gittiler; iki taraf karşılaştıkları halde muharebe etmediler. Ali Paşa, Çelebi Mehmed'e sadakatinden bahis ile mektup gönderdi; mektubunda Çelebi'nin yanındaki beylerin Emir Süleyman tarafından elde edildiklerini ve onun tarafına geçeceklerini yazmıştı; Çelebi Mehmed, Ali Paşa'nın Ankara kalesini yine böyle uydurma mektupla ele geçirdiğini bildiğinden vezir-i âzamin yazısına îtimad etmedi; fakat Süleyman tarafından gizlice elde edilmiş olan Şarabdar İlyas ismindeki

[506] Sekişti s. 37 ve Tac-üt-tevarih c. 2, s. 235.

emirin, Süleyman Çelebi tarafına geçmiş olması Ali paşa'nm mektubunun doğruluğuna Çelebi Mehmed'i inandırdı. Bunun üzerine Çelebi Mehmed, maiyyetinde en îtimad etmiş olduğu Bayezid Paşa'-nın bu desiselere aldanmaması hakkındaki ısrarına rağmen muha-rebeden vaz geçerek Amasya'ya ve Emir Süleyman da JBursa'-ya döndüler.

Bu sırada Sivrihisar halkı Emir Süleyman'a müracaat ile kaleyi teslim edeceklerini haber verdiler. Burası Osmanlılara âid iken Timur, Karamanoğlu'na vermişti; bunun üzerine Emir Süleyman o tarafa gitti ise de kale teslim olmadı; o da bir taraftan burasını muhasara edip askerinin bir kısmını da Çelebi Menin e d'in elindeki yerleri vurdurmağa gönderdi.

Karamanoğlu Mehmed bey, Emir Süleyman'ın az bir kuvvetle Sivrihisar muhasarasında bulunduğunu haber alarak onu bastırmak istediyse de Süleyman, bunu haber aldığından Evrenuz Bey'i Karaman diyarını vurmak için yolladı; Evre-nuz Bey Aksaray''a. kadar olan Karaman illerini vurdu. Karamanoğlu mukavemet edemiyeceğini anladığından, Çelebi Mehmed'e baş vurarak görüşmek istedi. Bunun üzerine Karamanoğlu Kırşehir''e gelip o tarafta Cemale kalesinde Çelebi Mehmed ile görüşerek Emir Süleyman aleyhine ittifak ettiler. Bu anlaşma mucibince Karamanoğlu'nun yanında bulunmakta olan Musa Çelebi, biraderi Mehmed'e sadık kalmak şartiyle Rumeli'ye geçirilerek orada faaliyette bulunacak ve bu suretle Emir Süleyman Rumeli'ye geçmeğe mecbur olacaktı1. Evrenuz Bey, bu ittifakı duyunca Emir Süleyman'ın yanına dönüp vaziyeti anlattı; ve onun tavsiyesiyle Süleyman Çelebi, kuvvetleriyle Ankara önüne gelerek orada kuvvet bıraktıktan sonra Bursa'ya geldi. Bu hâdiseler esnasında vezir-i âzam and arlı zade Ali Paşa da vefat etmiş olduğundan Emir Süleyman bütün işlerinde kendisine rehber olan değerli bir şahsiyetten mahrum kaldı (809 H./1406 M.).

Süleyman Çelebi'nin Anadolu'da bulunduğu sırada kendisinden yüz çevirmiş olan Aydınoğlu Cüneyd Bey üzerine de gittiğini ve Cüneyd'in yardımına çağırdığı Karaman, Germiyan beylerinin Emir Süleyman'a karşı koyduklarını ve nihayet Cüneyd'in müttefiklerine

güvenemiyerek Emir Süleyman'a dehalet ettiğini ve bu suretle Süleyman aleyhine olan ittifakın netice vermediğini ve Süleyman'ın dört ay Ayasoluğ'da kaldıktan sonra Cüneyd'i de alarak Edirne'ye döndüğünü Dukas yazıyor [507].

Musa Çelebi'nin Rumeli'ye Geçirilmesi

Emir buleymanın ordusıyle Anadolu da bulunması Çelebi Mebmed'in faaliyetine mâni olmuş ve kısmen orta ve batı Anadolu'da Osmanlılara âid yerler Emir Süleyman'ın eline geçmiş olup Mehmed Çelebi Sivas, Tokat ve Amasya'ya sıkıştırılmıştı. Bunun üzerine Çelebi Mehmed, biraderi aleyhine Cüneyd, Karaman ve Germiyan ittifakiyle de bir netice alamayınca Süleyman'ı Rumeli'ye geçirip Anadolu'da serbest kalmak çaresini aradı [508].

Bizim tarihlere göre Çelebi Mehmed'in ve bazı kayıdlara göre de Karamanoğlu'nun yanında bulunan küçük biraderi Musa'nın bir miktar kuvvetle ve deniz yoluyla Eflâk'tan Rumeli'ye geçirilerek orada faaliyette bulunmasına karar verildi. Bu hareket dolayısiyle Emir Süleyman'ın Rumeli'ye dönmesi ihtimali vardı; Musa muvaffak olursa Çelebi Mehmed'in hükümdarlığını tanıyacak ve ona tabî olacaktı [509].

Filhakika Çelebi Mehmed bu hususta Candaroğlu Isfen-diyar'la anlaştı ve o da Eflâk prensi Mirçâ ile muhabere ederek muvafakatini aldı. Bunun üzerine Musa'ya kuvvet verip onu İsfendiyar Bey'in yardımiyle Sinop'tan gemi ile Eflâk tarafına yolladı [510]. Âlî'ye göre (c.

---

[507] Dukas (Bon ta&'ıj, s. 85 ilâ 87. Cüneyd'in, Emir Süleyman'dan yüz çevirmesi, Çelebi Mehmed'e tabî olması ve sonra Karaman ve Germiyan kuvvetleriyle ittifak etmek suretiyle Emir Süleyman'a karşı koyması Karaman-oğluyla Çelebi Mehmed'in ve Çelebi'nin müttefiki olan Yakub Çelebi arasındaki ittifakın neticesi olduğu anlaşılıyor.
Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 333-335

[508] Şükrullah (Nur-ı Osmaniye nüshası s. 319) Çelebi Mehmed'in Candar hükümdarı İsfendiyar Bey'le Gerede ile Çağa arasında muharebe ederek îsfendiyar kuvvetlerini bozduğunu ve külliyetli ganimet maliyle Bur-sa'ya döndüğünü yazıyorsa da tarihini göstermiyor. Bunun Musa Çelebi'nin Rumeli'ye geçirilmesinden evvel olup sonradan dost oldukları anlaşılıyor.

[509] Olayların tetkikinden Mehmed Çelebi'nin Anadolu'da ve Musa'nın Rumeli'de hükümdar olmak üzere anlaştıkları istidlal olunuyor.

[510] Musa Çelebi ile Çelebi Mehmed'in münasibetleri hattâ şehzadeler mücadelesi, tarihlerimizde karma karışıktır. Tacüt-tevarih yukarıda görüldüğü üzere Bursa'yı İsa Çelebi'nin elinden alan Mehmed Çelebi, Germiyanoğ-lu'na haber gönderip babasının cenazesiyle biraderi Musa'yı istemiş ve o da göndermiştir. Şu halde Musa, Mehmed'le beraber bulunmuş, sonra Süleyman'ı Rumeli'ye geçmeğe mecbur etmek için,

5, s. 119) Mirçâ'nın kızını almış olan Musa, Eflâk'tan Balkanlara gelerek epey taraftar buldu; bunu haber alan Emir Süleyman telâşa düşerek Gelibolu'ya geçip oradan Edirne'ye geldi1 ve bu suretle Anadolu'da serbest kalan Meh-med Çelebi Ankara, Bursa ve havalisini yani Anadolu'da Osmanlılara âid yerleri tekrar eline geçirdi. [511]

Emir Süleyman Ve Musa Çelebi Mücadeleleri

Musa Çelebi, Eflâk tarafına geçmiş; Eflâk prensi Mirçea'dan yardım görmüş ve sonra Balkanlara atlamıştı; oradan kuvvet topladı ve aynı zamanda Sırp despotunun kardeşi Vuk ve Bulgar boyarları da kendisine yardımcı oldular; Rumeli tarafına geçen Emir Süleyman bunlara karşı imparatorun yardımını temin etti; iki taraf arasında vukua gelen muharebede Sırp kuvvetleri birden bire Emir Süleyman tarafına geçtiklerinden kuvveti sarsılan Musa Çelebi mağlup olarak kaçtı [512]. Galip gelen Süleyman, Musa'yı takip etmemek hatasında bulundu; iş bitti zanneyledi.

Musa Çelebi, Emir Süleyman'ın gafletinden istifade ederek gizlendiği yerden çıkıp çetecilik suretiyle tekrar faaliyete başladı.

Musa'nınybir daha-gelmiyeceğini zanneden ve onun faaliye-tinden endişe etmeyen Emir Süleyman mûtad olan içki ve eğlence âlemlerine dalmıştı; kendisinin hükümdarlığını devam ettiren ve bütün işleri elinde tutan vezir-i âzam Çandarlı zade Ali Paşa'nm

---

Musa'nın teşebbüsüyle, Çelebi Mehmed, Candaroğlu Isfendiyar Bey'le anlaşarak onu Rumeli'ye yollamış, fakat Isfendiyar Bey bu işe pek ehemmiyet vermediğinden Musa, biraderinin yanına gitmiyerek Karamanoğlu'nun yanına gitmiş sonra Isfendiyar'ın Eflâk beyi ile anlaşması üzerine Musa'ya Karamanoğlu'ndan isteyerek Sinop'tan gemilerle Eflâk tarafına yollamış(Tac-üt tevarih c. l,s. 226 ve 246 müteakip sahi-feler ve Behiştî tarihi 41).

Aşık Paşa zade (s, 81) Oruç Bey (s. 39) ve Lütfî Paşa (s. 61) tarihleri Musa Çelebi'nin, Karamanoğlu'nun yarunda bulunduğunu haber alan Süleyman Çelebi'nin, Karamanoğlu Mehmed Bey'e haber gönderip dostluk etmek isterseMusa'yı yarundan bir tarafa s ah ver meme sini rica ettiğini, fakat Karaman-oğlu'nun—ihtimal ki Çelebi Mehmed'le Cemale kalesi mülakatı ve Süleyman aleyhine ittifakları sebebiyle— Musa Çelebi'yi, İsfendiyar Bey'in yanına gön derdiğini yazarlar. Dukas (s. 87) Musa'nın biraderi Mehmed*le Ankara'da. bulundukları sırada Sinop'a. îsfendiyar'ın yanına kaçtığını beyan ediyor.

[511] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 335-337

[512] Jirecek, Süleyman'la Musa arasındaki bu muharebenin Bizans surları altında ve Haliç'te Kosmidion hisarı (Haskoy) yakınında olduğunu beyan etmektedir. İmparatorun Süleyman Çelebi'ye yardım etmesi de muharebenin İstanbul'a yakın bir mahalde olduğunu ve belki Çatalca civarında yapıl-dığım zannettiriyor.

Ankara Önünde ölümünden sonra zaten Emir Süleyman'ın işleri bozulmuştu. îşte Süleyman Çelebi bu -, gaflet halinde iken Musa Çelebi, Rumeli beylerini ve bu arada Balkanlardaki akıncıların beyi olan Mihaloğlu Mehmed Beyi de ele alıp kendisini beylerbeyi yaptıktan sonra tedarik ettiği kuvvetlerle Süleyman'ın sevkettiği kuvvetleri Sofya civarındaki muharebede bozdu (Dukas 89) ve birdenbire Edirne üzerine yürüdü; Süleyman hamamda idi; bu hâdiseyi kendisine haber veren akıncı beyi Evrenuz gibi kıymetli bir kumandam tahkir ettiği gibi sarhoşluk tesiriyle yeniçeri ağası Hasan Ağa'nm sakalını tıraş ettirdi [513]. Aklı başına geldiği zaman bir gece İstanbul istikametinde kaçtı ise de yolda köylüler tarafından yakalandı ve Musa Çelebi'nin takibine memur ettiği adamlar tarafından elde edilerek boğuldu (813 Muharrem / 18 Mayıs 1410) [514], cesedi gönderilerek Çekirgemde büyük babası Murad Hûda-vendigâr'ın yanına gömüldü1. Hükümdarlığı milâdî hisabiyle sekiz sene yedi ay on gündür. [515]

Musa Çelebi'nin Rumeli'de Hükümdarlığı

[513] Yeniçeri ağası Has an Ağa, sakalının kesilmesi suretiyle yapılan tahkirden müteessir olarak Süleyman'ın yanından çıktıktan sonra "hele bilmiş olasız ki ben Musa Çelebi katına giderim; benimle gelen kapıoğlanı (yeniçeriler) gelsün dedi ve kendü ile gelen kapı oğlanlariyle Musa Çelebi'nin katına durdu; onu görüp çok beyler Musa Çelebi'nin katına vardılar; Emir Süleyman'ın katmda heman bellü beylerden Karaca Bey ve Kara Mukbil ve Oruç Bey kaldı.." (Neşri, s. 482, 483); Behişti (s, 43) ve Tâc-üt-tevarih (c. i, s.253, 254)de aynımütaleayı kaydediyorlar. Dükas(Bon tafe'ı s. 90) Süleyman'ın kaçarken uğradığı köy halkı bunun elbiselerinden hükümdar olduğunu tanıdılar. Bu köy halföndan beş okçu genç, Süleyman'ın yanına gelmiş. Süleyman bunlardan şüphelenerek ikisini öldürmüş ve diğer üç genç de Süleyman'ı Öldürüp başını kesmişler. Edirne'ye alayla giren Musa, Süleyman'ın katlini haber alınca cenazesini Edirne'ye: getirterek Bursa'ya. göndermiş; katil gençleri bütün aile ve çocuklariyle beraber yakmış diyor.

[514] NeşrVye göre (s. 484, 485) Emir Süleyman, Musa'nın baskını Üzerine hamamdan çıkıp atlabarak sarayına gitmiş, gece karanlığından istifade ederek Karaca Bey ve Kara Mukbil ile İstanbul tarafına kaçmışlar. Tuttukları kılavuz bunları başka yoldan götürmüş; sabah olunca Düğüncü ili denilen bir yere varmışlar. Kılavuz Emir Süleyman'ın geldiğini haber vermiş. Köylüler bunları araya alıp, Karaca Bey'i yaralayarak Kara Mukbil'i öldürmüşler ve Emir Süleyman'ın atını okla vurarak kendisini düşürüp bağlamışlar, arkadan Musa yetişip adamlarından Koyun Musası denilen adamına emir vererek Emir Süleyman'ı boğdurtmuş. Lütfî Paşa tarihi ise Emir Süleyman'ın istanbul'a, kaçarken yolu üzerinde bir köye geldiğim ve o köyde düğün olduğunu ve Emir Süleyman'ı tanıyarak öldürdüklerini ve Musa Çelebinin de biraderini Öldüren halktan intikam aldığını beyan ediyor (s. 62). Âşık-Paşa zade (s. 82) Musa Çelebi'nin "siz benim kardeşimi niçin öldürdünüz" diye köyü ateşe verdiğini yazmaktadır; Oruç Bey de (s. 39) aynı şeyi yazar ve köy balkını köyle beraber yaktığını, söyler.

[515] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 337-339

Edirne'ye giren Musa Çelebi, biraderi Çelebi Mehmed'le olan mukavelesine riayet etmiyerek Edirne'de hü- kümdarlısını ilân eyledi; adına hükümdarlığı akçe kestirdi (813 H./1410 M). Kendisini muharebede terk eden ve Emir Süleyman tarafına geçmiş olan despotun kardeşi Vuk'u bir baskın neticesinde yakalayarak öldürdü (6 Haziran 1410); aynı akibet despot Stefan'ın oğlu Lazar'ın basma da geldi. Süleyman'ın da ortadan kalkmasiyle mücadele sahnesinde, Mehmed Çelebi ile Musa Çelebi kaldılar; bu suretle Mehmed Çelebi Anadolu'ya ve Musa da Rumeli'ye sahiptiler. Biraderi Çelebi Mehmed'in Anadolu'da kuvvetli olduğunu yakinen bilen Musa Çelebi hiç o tarafla mücadeleye girişmedi.

Musa Çelebi, cesur, gözü pek, faal hükümdar olmakla beraber çok sert ve haşin idi. Biraderi Emir Süleyman'ın adamlarına emniyet edemiyerek onları değiştirdi. Kör Melikşah adında ümeradan birisini kendisine vezir ve Mihaloğlu Mehmed Bey'i beylerbeyi yaptı [516]; tarihlerde Şeyh Bedreddin-i Simavî diye meşhur olan Samavna ve yahut halk arasındaki adiyle Samona kadısı oğlu büyük âlim şeyh Bedreddin Mah-mud'u kazasker tâyin eyledi [517].

Musa Çelebi, evvelâ kendisi aleyhine Emir Süleyman'a yardım etmiş olan Sırp despotundan intikam almak istedi ve mühim bir kuvvetle Novoberdd'yı zabtettiği gibi Vidih'âe isyan eden Bulgar beyini itaat altına aldı ve bunu müteakip Emir Süleyman'a yardım etmiş olan Bizans Imparatoriyle uğraştı; Musa, Timur hâdisesinde babasının başına belâ olmasına imparatorun sebep olduğunu söylüyordu [518]. Biraderi Süleyman'ın, Bizanslılara terk etmiş olduğı

[516] Âşık Paşa zade bir yerde Mehmed Bey (s. 82) ve başka sahifede (84) Yahşi bey diyorsa da birinci isim doğrudır. Kör Melikşah sonra Musa Çelebi'den kaçarak İmparatorun yanına İstanbul'a gitmiş ve Çelebi Mehmed'in daveti üzerine onun yanma gelerek, Mehmed Çelebi'nin Rumel£ye nasü geçeceği hakkında fikir ve mütaleasmdan istifade edilmiştir.

[517] Lütfî Paşa Bedreddin'i halk telâffuzuna uygun olarak Samona oğlu Bedreddin diye zikreder (s. 64). Âşık Paşa zade Simavna kadısı oğlu demektedir (83); yine onun gibi Oruç Bey de Simavna kadısı oğlu diyor (39). Samona, şimdi Yunanlıların elinde bulunup Karaağaç ile Dimetoka arasındadır.

[518] "Musa, Trakya, Makedonya ve diğer vilâyetlerin, ileri gelenlerini toplayarak onlara Tiraur'ı bizim üzerimize sevkedenler, Bizanslılardan ve İmparatordan başkası değildir; kardeşim buraya gelip Trakya ve sair yerleri aldı, halbuki pederine karşı hürmet ve şefkat göstermedikten başka bilâkis yarı gâvur olduğunu söyleyebilirim; bu sebepten Allah ondan yüz çevirdi ve peygamberin kılıcını benim elime verdi. Bu sebepten dolayı babamın alnının teri ile fethettiği Makedonya şehirlerini ve Selanik'i Bizanslılara vermesi doğru değildi. Hattâ şehirlerin anası istanbuVı Allah isterse sizin yardımınızla alacağım ve babamın katilini elime geçireceğim.." (Dukas, Bon taVı s. 91, Mırmıroğlu tercümesi.)

Karadeniz sahilindeki şehirleri ve Tesalya'yı aldıktan sonra îstanbuFı abluka etti (814 H./1411 M.) [519].

Bu durum üzerine imparator, şehri muhasaradan kurtarmak için Emir Süleyman'm oğlu olup babasının ölümü üzerine istanbuVa kaçan veya daha doğru olarak imparatora rehin verilmiş olan Orhan adındaki şehzadeyi [520] Rumeli'ye salıverdi. Şehzade Orhan Selanik ve Tesalya taraflarında hükümdarlık iddiasiyle faaliyete başlamış olduğundan Sultan Musa İstanbul muhasarasını kısmen kaldırıp Selanik taraflarına koştu. Musa, Orhan'ın kuvvetlerini dağıttı; Orhan Selanik kalesine kaçtı ve Musa Çelebi, Selânikli muhasara etti. Buradan sonra İstanbul muhasarasını sıkıştırdı.

Musa Çelebinin şiddetinden korkan ve Osmanlı hanedanı arasında saltanat mücadelelerinden istifade etmek isteyen İmparator Manuel, şehirde az kuvvet bulunmasından dolayı İstanbul'un Musa'nın eline geçmesinden korktu. Burscfâa. bulunan Mehmed Çelebi'ye haber gönderip davet etti; Çelebi Mehmed, Gebze kadısı Fazlullah'ı elçi olarak gönderdi; görüşüp anlaştılar; bu anlaşma gereğince Çelebi Mehmed imparatora bazı yerler terk etti. Ve bu suretle Çelebi'nin kuvvetleri İmparatorun göndermiş olduğu gemilerle Anadolu kavağı tarafından [521] yahud Dukas'm kaydına göre (s. 95) askeriyle Üsküdar'a gelip Rumeli'ye geçirildiği sırada kendisi de Üsküdar'a gelerek İmparatorla görüştü; mağlup olursa imparator kendisini şehre alacaktı.

Mehmed Çelebi, gelişinin dördüncü günü Inceğiz mevkiinde [522] Musa Çelebi ile yaptığı muharebede mağlûp ve yaralı olarak [523]

---

[519] Makrizî, Musa'nın İstanbul muhasarasını 814 Şaban / 1411 Ekim— Kasım içinde gösteriyor.

[520] Âşık Paşa zade (s. 83) Süleyman'ın bir oğluyla bir kızının babalarının Ölümünden sonra İstanbul'a, kaçtıklarını yazar. Oruç Bey (s. 39) isim zikretmiyerek aynı mütaleadadır; fakat Behiştî (s. 50) ve Tac-üt-tevarih (c. 1, s. 276), Müneccimbaşı (c. 3, s. 330) ve Solakzâde (s. 126) çocukların tmparatora rehin verildiğini kaydederler. Françes İse İmparatorun Anadolu'ya adamlar göndererek Süleyman'ın oğlu Orhan'ı getirtip hükümdar olarak Rumeli'ye yolladığını ve Musa ile Orhan arasındaki muharebede Orhan'ın yakalanarak Musa'nın emriyle gözlerine mil çekildiğini söyler (Bon tab'ı s. 83) ve bunu Orhan'ın ikinci defa Çelebi Mehmed zamanında Rumeli'ye salıverilip elde edilerek güzlerine mil çekilmesi hadisesiyle karıştırır.

[521] "Sultan Mehmed, kim Yotos'a (Anadolukavağı üzerindeki hisar olup bugün de harabeleri vardır) kondu, İstanbul tekfuru gemiler gönderdi, Sultan Mehmed'i Rumeli'ne geçirdi. ." (Âşık Paşa zade s. 84).

[522] înceğiz, Çatalca'nın kuzey batısında bir koy olup Çotalca'dan sonra ikinci tren istasyonudur

[523] Bu, înceğiz harbinde evvelâ Musa Çelebi'nin sağ ve sol cenahları bozulmuş Çelebi Mehmed kuvvetleri onları takip ederken Musa Çelebi de harbin kaybolduğunu tahmin ile kaçmak istemiş ise de

perişan bir halde az bir maiyyetle İstanbul*a. kaçtı ve imparatorun gemileriyle Anadolu'ya geçti (814 H./1411 M.) [524]. Musa Çelebi, bu muvaffakiyetleri ile beraber maiyyetine ve ümerasına karşı pek sert olduğundan Rumeli beyleri kendisinden yüz çevirerek müsaid bir fırsat bekliyorlardı. Nitekim Sırbistan hududundaki sancak beyleri ve bu arada Üsküp sancak beyi Paşa Yiğit ve diğer bazı ümera Süleyman Çelebi'ye hizmet ettikleri için Musa Çelebi tarafından hapsedilmişler ve sonra afvolunarak oradan yine eski sancaklarına gelip îstefan Lazarevi ç'le Musa Çelebi aleyhine anlaşmışlardı; Musa daha hükümdarlığının ilk senesinde (1410) I s t e fa n'ı mağlûp edip bazı yerlerini almıştı ve bundan dolayı Sırp despotu Musa aleyhine dönmüştü.

Musa'nın başka bir yerde meşgul olduğu sırada Çelebi Mehmed Rumeli'ye geçerek bîraderîyle muharebe ettiyse de yine muvaffak olamadı (815 H./1412 M.) [525].

Çelebi Mehmed, bu ikinci mağlûbiyetten sonra Rumeli beylerinin Musa'ya aleyhdar olduklarını öğrenince el altından, bu beylere haber gönderip onları tarafına çekiyordu. Meselâ akıncı kumandanı meşhur E vrenuz bey'le iyice hazırlandıktan ve kayın pederi Dulkadiroğlu Nasıruddin Rey'den de kuvvet aldıktan sonra otuz bin kişilik bir ordu ile yine imparatorun gemileriyle Rumeli'ye geçti; yanına bir miktarda Rum askeri verilmişti Evrenuz Bey Sırpları Çelebi Mehmed tarafına çevirmişti. Musa'nın yanında beylerbeyi Mihaloğlu Meh-

---

maiyyetindeki yedi bin yeniçeri kendisini koyuvermeyerek yanında az adam bulunan Çelebi Meh-med'in üzerine saldırmışlar, atım ve kendisini yaralamışlardır. Bunun üzerine Çelebi Mehmed, dönüp askerine ulaşmak istemişse de bu defa da yolunu kesmişler ve bu hal üzerine canı başına sıçrayan Mehmed Çelebi, bir iki yüz atlı ile îstanbuVa kaçmağa muvaffak olmuş (Neşri s, 492 ilâ 495).

[524] 814 Şaban/1411 Kasim'da Sultan. Mehmed ile kardeşi Musa arasında İstanbul civarında cereyan eden harpte Mehmed Çelebi bozulmuştur (Kitab-üs-Sülük—Makrizt). Bu tarih, haberin Kahire'ye geldiği tarihi olmalıdır. Behcet-üt-tevarih?'de Mehmed'in Sırbistan'a kaçtığı ve oradan Bursa'ya geldiği yazılıyorsa da doğru değildir. Yine Makrizî 815 hicret senesi vekayii arasında şöyle diyor: "Bu sene içinde İbn-i Osman Emir Musa hıristiyan şehirlerini zapt edip esir almış ve döndüğü zaman, İmparator'un, Çelebi Meh-med'i Rumeli'ye geçirdiğini görmüş, aralarında muharebe olmuş, beyleri Musa'ya ihanette bulunmuşlar." Ayrıca bk. Bizans tarihleri ve Neşri c. 2, s. 500.

[525] "İmparatorun, Musa Çelebi elinden ciğeri hûn olup Rumeli ve Eflâk çerisiyle üzerimize gelip İstanbul'un kapuların yaptırıp halkı taşra çıkmağa komayup Musa Çelebi'den şikâyet eylemesi üzerine Sultan Mehmed işte ben de onun üzerine giderim sen de benimle bile olmak gereksin dedi. İmparator ben ihtiyarım mecalim yoktur ama yoldaş koşayım deyüp kefereden hayb kişi yoldaş edip muavenete bile gönderdi" (Neşri s. 506).

med Bey ile Timurtaş Paşa oğlu Umur Bey'den başka büyük beylerinden kimse kalmamıştı. Evrenuz Bey tarafından aldığı mektuptaki tavsiyeler üzerine Çelebi Mehmed ihtiyatlı hareket ediyordu. Vize tarafında ibtida Musa Çelebi'nin Kara Halil kumandasındaki ileri kuvvetleri mağlûp edildi ve oradan Edirne'ye gelindi; şehrin muharebenin sonuna kadar kimseye teslim olmayacağı ve kim galip gelirse şehrin ona verileceği söylendiğinden Çelebi Mehmed bunu kabul ederek hemen Zağra tarafına hareket etti [526].

Çelebi Mehmed kuvvetlerine karşı mukavemet edemiye-ceğini anlayan Musa Çelebi Kuzey Bulgaristan'a çekilmek istiyordu; Karadeniz sahili boyundan ve Balkanların güneyinden müttefikleriyle birleşmek üzere ilerleyen Çelebi Mehmed Filibe yakınında Musa'nın karşısına çıktıysa da Mehmed Çelebi muharebe etmedi ve müttefikleri olan Sırp despotu Lazareviç ve Makedonya ve kendisine iltica eden Türk beyleriyle Paşa Yiğit, Barak Bey ve Tırhala beyi Sinan Bey, Gazi Evrenuz ile birlikte hareket etmek üzere Niş taraflarına doğru gitti ve sonra hep birlikte, Tıma'ya doğru çekilmekte olan Musa Çelebi'ye yetişerek kendisini muharebeye mecbur ettiler.

Sofya'nın güneyinde Samakov kasabası civarında Çamurlu Derbend mevkiinde vukua gelen muharebede Musa Çelebi fevkalâde cesaretle harb ettiyse de zaten az olan kuvvetleri bozuldu ve kendisi yaralanarak kaçıp atı ile beraber bir çeltik arkına düştü kendisini takip eden Bayezid Paşa ve Mihaloğlu (Yahşi Bey) veBarakBey yetişip yakalayarak elini bağladılar ve arkadan Baltaoğlu yetişerek Emir Süleyman'ı neyledin diye Musa'yı boğdu1. Kabri Bursa'da babasının türbesindedir (816 Rebi-ulevvel/10 Temmuz 1413) [527].

---

[526] Dukas, Çelebi Mehmed ile Musa Çelebi arasındaki muharebeyi ŞÖyle anlatıyor: "Çelebi Mehmed'in iki defa Musa'ya mağlup olmasından sonra üçüncü defa harekete geçerek istanbul'dan çıkıp Edirne'ye giderken askerini iki kısım yapmış bir kısmını Karadeniz tarafından göndermiş ve diğer kısmiyle Edirne'ye doğru hareket etmiş. Musa, Çelebi Mehmed'in askerinin iki kısma ayrıldığını haber alınca Karadeniz sahilinden giden askerin takibine çıkmış ve bu suretle ordusu Çelebi Mehmed'in. kuvvetleri arasında kalarak mağlup olmuş ve askeri Çelebi Mehmed tarafına geçmiş'* (Bon ta&'ı, s. 96). Françes de Mehmed Çelebi'nin iki defa Musa'ya mağlup olduktan sonra üçüncü defa İmparatorla Sırp ve Bulgarların yardımlariyle ve aynı zamanda Musa'nın beylerini kendi tarafına celbetmek suretiyle galebe ettiğini beyan ediyor. Halkondil'de Musa ile Mehmed Çelebilerin mücadelelerine ait mufassal malûmat vardır ("Paris tab'ı, s. 86 ilâ 90). Makrizî de Françes gibi 814, 815 ve 816 senelerinde Çelebi Mehmed'in üç defa Rumeli'ye geçtiğini kayd ediyor (Ayasofya kütüphanesi nüshası, No. 3376).

[527] Yıldırım Bayezid'in, hayatında vefat ederek Murad Hüdaven-digâr'ın türbesine defnedilen diğer

Musa , Çelebi'nin Rumeli'de hükümdarlığı üç seneden azdır [528]. 813 H./1410 M. de, hükümdar olduğu ilk senede kestirdiği sikkeler meskukât kataloglarında görülüyor [529]

Musa Çelebi'nin katledildiğini haber almış olan Timur'un oğlu Şahruh Mirza kendilerinin yüksek hâkimiyeti altında saydıkları Çelebi Mehmed'i bu hareketinden dolayı 818 Zilhicce (1416 Şubat) tarihli bir nâmesiyle muâhaze etmiş ve Çelebi Mehmed de hükümdarlığın şirket kabul etmediğini ve bu hallerin düşmana fir'sat verdiğini ve bu yüzden Selanik taraflarının elden çıktığını bildirmiştir [530]. Süleyman Çelebi île Musa Çelebi arasındaki muharebeler esnasında Ohri sancak beyi olan Aydınoğlu Cüneyd Bey fırsattan istifade ederek memleketine dönmüş ve Emir Süleyman'ın koyduğu valiyi öldürerek Aya-soluğu elde etmiştir. (812 H./1409 M.). [531]

OSMANLI DEVLETİ'NİN BİR İDARE ALTINDA TOPLANMASI

I. Mehmed devri

Çelebi Mehmed, Osmanlı Devletini bir idare altında toplamağa muvaffak olduğu zaman bu devlet çoğu Anadolu'da olmak üzere Ankara muharebesinden sonra epey toprak kaybına uğramıştı. Rumeli'de İstanbul'dan Silivri'ye kadar olan mahaller, Karadeniz'in Ru-

---

oğlu Musa ile bunu karıştırmamalıdır (Bk. Vakıflar dergisi c. 2, s. 409, Yıldırım'ın Musa ismindeki iki oğlu. Merhum Kâmil Kepeci'nin neşrettiği vesika).

[528] Behiştî, Musa'nın hükümdarlığını iki yıl yedi ay yirmi gün diyor (s. 49). Neşrî ve Şükrullah da aynı suretle yazarlar (Nur-ı Osmaniye nüshası s. 319 ve Behcet-üt-tevarih tercümesi, Nihal Atsız s. 59); keza Tac-üt-tevarih c. 1, s. 273. Lütfî Paşa (s. 68) üç buçuk yıl hükümdar olduğunu beyan eder. Neşri (c. 2, s. 516) Çelebi Mehmed'in Osmanlı devletini bir idare altında toplayarak hükümdarlığı senesini 2 Cemaziyelevvel 816 olarak gösteriyor.

[529] Jirecek azgın bir cesaretle döğüşen Musa Çelebi'nin Jorj (Yorgi) Brankoviç tarafından kaburga kemiklerinden yaralanarak kaçmağa kalktığını fakat su kenarında yetişilerek iple boğulduğunu yazar. Âşık Paşa sâde ise yanında akıncı kuvvetlerinden başka asker kalmayan Musa Çelebi'nin Samakov muharebesinde mağlup olarak kaçarken atının çamura saplanıp Terzi Sanca adındaki kölesinin, Musa'nın atının sinirlerini keserek kendisini yakalayıp Çelebi Mehmed'in yanına getirdiğini ve akşam çadırda boğularak cesedinin Burso'ya dedesinin (babasının olacak) yanma defnedilmek üzere gönderildiğini beyan etmektedir (s. 84).

[530] Feridun Bey Münşeatı, c. 1, s. 143,

[531] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 339-345

meli sahilinin mühim bir kısmı ve sonra Selanik, Kuzey Yunanistan (Tesalya) ve Anadolu'da Kartal, Pendik, Gebze Bizanslılara terk edilmişti [532].

Anadolu'da Kastamonu, Çankırı, Tosya ve Batı Paflagonya Timur tarafından Candaroğulları'na verilmişti. Saruhan, Aydın, Menteşe, Hamideli, Antalya hariç Tekeili, Germiyan ve Karaman beyliklerinin hepsi elden çıkarak sahiplerine verilmiş ve hattâ Osmanlıların asıl topraklarından bazı şehir ve kasabalar bile (Beypazarı, Sivrihisar Kayseri gibi) alınarak Karaman oğulları1 na ihsan olunmuştu.

Çelebi Mehmed, Ankara muharebesini müteakip, devlet otoritesinin sarsrlması üzerine Amasya'da, bulunduğu sırada Samsun, Niksar, Tokat, Sivas taraflarında Kara Devletşah, Kubad-oğlu, înal oğlu, Gözleroğlu, Köpekoğlu, Savcıoğlu ve Kadı Burhaneddin Ahmed'in damadı Mezid Bey gibi yerli Türkmen beyleriyle çarpışmağa mecbur olmuş ve bunların kimini katletmiş ve kimisini itaate mecbur ederek o havalideki durumu yoluna koymuştu; buna göre Anadolu'da doğrudan doğruya Osmanlılara âid belli başlı yerler Sivas, Tokat, Amasya, Çorum, Ankara, Eskişehir, Kocaeli, Bursa, Balıkesir"1 den ibaret kalmıştı; fakat Çelebi Mehmed kısa süren saltanatı zamanında Saruhan beyliğini tamamen Aydınoğulları beyliğini kısmen alarak Menteşe beyliğini de yüksek hâkimiyeti altına sokmuştur.

Musa Çelebi Rumeli'de hükümdar bulunurken biraderi Emir Süleyman tarafından imparatora terkedilmiş olan İstanbul ve Karadeniz tarafındaki yerlerle Rumeli'nin Marmara sahilindeki yerleri ve Tesaly a'yı geri almıştı. ÇelebiMebmed hükümdar olunca aralarındaki anlaşma mucibince bu yerleri yine İmparatora verdiği gibi1 son savaşta yardımını gördüğü Sırp despotuna da yine Musa Çelebi'nin aldığı yerleri iade etmiştir.

Tarihlerdeki kayda göre Musa Çelebi hâdisesini müteakip İmparatorun yanında rehin olarak bulunmakta olan Emir Süleyman'ın

[532] İmparator Manuel, Çelebi Mehmed'in. yalnız başına hükümdar olduğunu görünce ona bir elçi yollayarak İstanbul'da bulunduğu sırada imparatora vermeği vadettiği yerleri istedi. Mehmed Çelebi bu elçiye hüsn-i kabul gösterdi (Süleyman Çelebi tarafından imparatora terk edilerek Musa Çele-bi'nin geri almış olduğu); Karadeniz sahilinde bulunan bütün kaleleri ve Tesal-ya'daki yerleri ve Marmara denizindeki kaleleri terk etti (Dukas, Ban tab'ı, s. 97).

oğlu Orhan Çelebi vakası çıktı. İmparator Çelebi Meh-med'le aralarındaki ahde riayet ile Orhan'ı İstanbul'dan çıkarmış ve o da Eflâk'a gitmek üzere Rumeli'ye geçmişse de Karinâ-bad tarafında başına toplanan akıncıların teşvikiyle faaliyete başlamış fakat Çelebi Mehmed tarafından yakalanarak öldürül-meyip gözlerine mil çekildikten sonra Bursa' da oturtulmuştur. Olaylara göre İmparator bu şehzadeyi İstanbul'dan çıkarırken kendisine rehin bırakılmış olmasından dolayı öldürülmemesini şart koymuş olacaktır. Karinâbad mevkiinde akıncıların bunun basma toplanmaları ve onların bunu himaye etmeleri mahiyetindedir. Eğer amcasına karşı isyan etmiş olsa idi şüphesiz kati olunurdu. Dukas da Bayezid'in (Süleyman'ın olacak) iki oğlundan büyüğünün kizkardeşi Fatıma ile serbest bırakılarak Bursa'da oturduklarını yazıyor (Bon tab'ı s. 98).

Çelebi Mehmed'in Edirne'de hükümdarlığını îlân etmesi üzerine Raguza (Dubrovnik) Cumhuriyeti, Sırp despotu, Eflâk prensi, Yanya dukası, Lakedemonya despotu ve Ahaiya prensinin elçileri kendisini tebrik ettikleri gibi Venedik, Ceneviz ve diğer münasebette bulunan devletlerin elçileri de gelerek dostluk ve ticaret muahedelerini yenilediler.

Tarihlere göre Çelebi Mehmed, hükümdar olmasını müteakip, biraderi Musa Çelebi'nin beylerbeyi tâyin etmiş olduğu Mihaloğlu Mehmed Beyi tarihlerimizin yazdıkları gibi o tarihte Tokat kalesinde hapsetmeyip nüfuzlu ümeradan olduğu için divanda bırakmıştır. Musa'nın kazasker yapmış olduğu Samavna kadısı oğlu Şeyh Bedreddin Mahmud'u da İznik1 de ikamete memur edip fazl ve kemaline hürmeten kendisine ayda bin akçe maaş tâyin etmişti. Halbuki Mihaloğlu Mehmed Bey, elaltın-dan Çelebi Mehmed'e taraf dar olduğu için yazdığımız gibi hapsedilmemiş nüfuzlu ümeradan olarak bulunmuş ve daha sonradan hapsiise aşağıda görüleceği üzere 1420'deki Şeyh Bedreddin hâdisesinde alâkadar zannedilmesinden ileri gelmiştir [533].

[533] Bu hususta "Mihaloğlu Mehmed Bey neden dolayı Çelebi Mehmed tarafından Tokat kalesine hapsedilmiştir?" makalemize bakılsın (Belleten, cilt XXI, sayı 81, sene 1957).
Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 347-349

Anadolu Harekâtı

Memleketi dahilindeki işleri yeniden tanzim ve tensik ile bozulmuş olan teşkilâtı ıslah ve tâdil etmek mecburiyetinde olan Osmanlı hükümdarı, devletinin islâm ve hıristiyan devletleriyle sulh ve sükûn içinde yaşamasını umde ittihaz etmişti. Hükümdarlığını tebrike gelmiş olan Balkan ve Mora prensleri ve ecnebi devletlerin elçilerine kendisinin ,sulh taraftarı olduğunu söylemiş ve muahedeler yapmıştı.

Çelebi MehmedHn bütün sulh severliğine rağmen, Kara-manoğlu Mehmed Bey —ki Çelebi Mehmed ile kardeş çocukları idiler— rahat durmamıştı. Osmanlı şehzadeleri arasındaki saltanat mücadelesinde ibtida Çelebi Mehmed'le dost olmuş, Süleyman Çelebi aleyhine ittifak yapmış ise de Çelebi Mehmed'in Rumeli'de Musa Çelebi ile olan mücadelesinde Anadolu'nun bir müddet Osmanlı kuvvetlerinden mahrum bulunmasını fırsat bilerek hemen Osmanlı topraklarına taarruz etmiş ve ibtida Çelebi Mehmed'in müttefiki olan Germiyanoğlu[534] Yakub Bey'in memleketini işgal ettikten başka [535] ertesi sene Bursa'ya kadar gelerek kalesini muhasara ve şehri yağma etmiş ve dayisi olan Yıldırım Bayezid'in ölüsünden intikam almak isteyerek kabrine hakaret eylemişti [536].

Karamanoğlu, Bursa kalesini almak için çok çalışmış ise de kale muhafızı Hacı ivaz Paşa burasını otuz bir gün şiddetle müdafaa etmişti. Bu sırada Çelebi Mehmed'in, Musa Çelebi'-ye galebe ettiğini ve Musa'nın ölüsünün Bursa^ya getirildiğini duyunca, gidip bizzat cesedi görüp tanımış ve derhal şehre ateş vererek geldiği yol yani Germiyan istikametindeki geçitler Osmanlılar tarafından tutulmuş olduğundan Kirmastı (Mustafa Kemal Paşa) tarafından dolaşarak çekilmiştir [537]. Çelebi Mehmed'in Amasya'dan beri beraberinde

[534] Makrizî 813 senesi vekayii arasında Germiyanoğlu'nun Karaman-oğlu'nun damadı olduğunu ve Germiyanoğlu'nun kayın pederine hiyanet ettiğini ve bunun üzerine Karamanoğlu'nun Germiy anoğlu'nun memleketini muhasara ile yaktığını yazar (Kitab-üs-Sülûk).

[535] Makrizî 814 H./1411 M. de Karamanoğlu Mehmed Bey'in kuvvet bula rak tekmil Germiyan memleketlerini zabt eylediğini beyan etmektedir ki bu kayıd Germiyanoğlu Yakub Bey'in taş vakfiyesinde de görülmektedir.

[536] Dukas (Bon tab^ı) s. 103'de Karamanoğlu'mm, B aye zi d'in mezardan kemiklerini çıkararak yaktırdığını yazar.

[537] 816 H./1413 M. vekayii arasında Karamanoğlu'nun Burso'ya yürüyüp yaktığını ve kalesini muhasara

bulunan Tokatlı Ahi Ba-yezidoğlu Hacı ivaz Paşa, Bursa kalesini otuz bir gün müdafaa etmiş ve hattâ yaralandığı halde ehemmiyet vermiyerek müdafaada sebat göstermişti. Çelebi Mehmed hükümdar olunca henüz yedi yaşında bulunan büyük oğlu Murad'ı Amasya sancak beyliğine tâyin ederek [538] Biçeroğlu Hamza Bey'i şehzadeye lala olarak vermiştir. [539]

İzmir'in Zabtı

Rumeli tarafındaki işleri yoluna koyan Çelebi Mehmed, Jvaramanogiu hadisesi üzerine hemen Anadolu'ya geçti ve ilk işi OhrVden kaçarak İzmir'e gelen ve Osmanlıların Aydıneli valisini öldürerek Ayasoluğ'u zabt ile Aydın oğulları beyliğini ihya eden Aydınoğlu Cüneyd Bey üzerine yürüdü [540] ve ona derhal yerlerini terk etmesi için haber gönderdi; Cüneyd buna cevap vermiyerek elindeki yerleri™ tahkim eyledi. Çelebi Mehmed, ihtida harb ederek Çandarli'yı elde etti; sonra Menemen, Kayacık, Nif (Kemal Paşa) kalelerini de aldıktan sonra îzmir'ç gelerek muhasara etti. Cüneyd, zevcesi, anası, kardeşi ve çocuklarını izmir'de bırakarak kaçmıştı.

Çelebi Mehmed İzmir'i, karadan kuşattı, Cüneyd'e îti-madları olmayan Rodos şövalyeleri ile Midilli, Sakız ve Menteşe beyliği donanmaları denizden yardım ettiler; nihayet ongun muhasaradan sonra Cüneyd'in validesi ve ailesiyle çocukları kaleyi teslim ettiler. Çelebi Mehmed, İzmir'in surlarını bir çok yerden yerle beraber etti. Bundan başka Rodos şövalyelerinin yarıya kadar yaptırmış olduğu muazzam kaleyi de bir gece içinde yık-tırıverdi.

Bunu gören Rodos şövalyeleri üstâd-ı azamı —ki o sırada Iz-mir^e

---

edip tam. zabtedeceği zaman Emir Musa'nın katlini duyunca memleketine dönmüş olduğunu Makrizî Kitab~üs-Sülük?de beyan etmektedir.

[538] Kitab-üs-sülük (Ayasofya Kütüphanesi) c. 4'de ve 813 senesi vekayii arasında.

[539] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 349-350

[540] Osmanlı tarihlerine göre Cüneyd Bey, Çelebi Mehmed'in Musa ile yaptığı Incegiz muharebesinde mağlup olması üzerine anın himayesinden çıkarak tecavüzî harekâta başlamış, bunun üzerine Mehmed Çelebi hemen İzmir'e Cüneyd'in üzerine gitmiş bunun üzerine Cüneyd afvını istirham ettiğinden henüz Musa Çelebi işini bitirmemiş olan Mehmed Çelebi, Cüneyd*i afv. etmiştir.

gelmişti— Çelebi Mehmed'e gelip şiddetle protesto etti; şayet kalenin yeniden yapılmasına müsaade etmezse Papa ile Osmanlı hükümeti arasında büyük mücadele açılarak donanma ile gelinip Osmanlı memleketlerinin büyük kısmının tahrip edileceği yolunda tehditde bulundu.

Bu tehditleri sükûnetle dinleyen Çelebi Mehmed kendisinin herkes için âdil olduğum fakat bu kalenin bir korsan yatağı olup, bu havalideki müslümanlara çok zarar verdiğini ve bu işin halledilmesini bu havali halkının musırren istediklerini ve kalenin tekrar inşasına müsaade ederse Timur'dan daha fena bir iş yapacağım söyledikten sonra:

— "Maamafih hem senin dediğin olsun ve hem de Türklerin isteği yerine gelsin; Karya (Muğla) ve Klikya (Batı Antalya) hudutlarında sana istediğin kadar yer vereyim, oraya git kaleni yap" cevabını verdi. Üstâd-ı âzam oraların Menteşe beyine âid olduğunu söylemesi üzerine Çelebi Mehmed, Menteşe beyinin kendi hâkimiyeti altında bulunduğunu söyliyerek meseleyi halletti. Ustâd-ı âzam bu suretle şimdi Bodrum denilen eski Halikar-reas'da Petroniyon kalesini yaptırdı.

Validesinin ricası üzerine Cüneyd afvedildi ve Ömrü oldukça sadık kalacağım ve Osmanlı hâkimiyetini tanıyacağını yeminle temin etti. Sultan Mehmed, Cüneyd'in beyliğini, Bulgaç kiralının müslüman olan oğlu olup I. Bayezid tarafından Samsun valisi bulunmuş olan Aleksandr'a verdi; Cüneyd de Rumeli'de Niğebolu sancağı'na tâyin edildi (1414)*. Ege sahillerinin elde edilmesi üzerine Cenevizlilere tabî olan Foça, Midilli, Sakız Osmanlı hâkimiyetini ve vergiyi kabul ettiler.[541]

Karaman Seferi

Bundan sonra Osmanlı kuvvetleri Karamanoğlu üzerine yürüdü. Germiyanoğlu Yakub Bey ile Candar oğlu IsfendiyarBey kuvvetleri yardımcı olarak Osmanlı ordusuna geldiler. îsfendiyar Bey,

[541] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 350-352

oğlu Kasım Bey kumandasiyle asker göndermişti.

Osmanlı kuvvetleri mukavemet görmeden evvelce kendilerine âid olan Akşehir'den başlayarak Saideli, Beyşehri, Seydişehri, Otluk hisarı ve diğer bazı yerleri aldılar; Konya muhasara olundu; fakat şiddetli yağmurlar sebebi ile ordu epey zayiat vermiş olduğundan daha ileri gidilemiyerek Karamanoğlu Mehmed Bey'le sulh yapıldı (817 H./1414 M.) [542]. Bunu müteakip Çelebi Mehmed Canik taraflarına gitti, osmanh ordusunun zayiatı Karamanoğlu-na cesaret verdiğinden ertesi sene Çelebi Mehmed'in Canik seferinde bulunduğu sırada tekrar taarruza geçti. Çelebi Mehmed, Karaman beyinin bu hareketinden müteessir olarak asabi bir buhran geçirdi; Konya Önündeki muharebede mağlûp olan Karamanoğlu Taşili'ne kaçarak Konya'da oğlu Mustafa Bey'i bırakmıştı. Vezir-i âzam olan Bay ez id Paşa'nın tedbiriyle Karamanoğlu Mehmed Bey, afvolunarak oğlu Mustafa Bey'le beraber Osmanlı karargâhına geldiler. Bu defa başını kurtarmak üzere evvelkinden daha ağır bir muahede imzalamağa mecbur oldu. Bu muahede gereğince Timur tarafından Karamanoğlu'na verilmiş olan Beypazarı, Sivrihisar, Akşehir, Yalvaç, Beyşehri, Seydişehri, eski sahibi olan Osmanlı devletine terk edildi [543].

Bundan başka Karamanoğlu lüzumu halinde Osmanlılara askerle yardım etmeği de kabul ediyordu (818 H. 1415 M.) [544]. Hizmeti dolayisiyle vezir-i âzam Bayezid paşa'ya ilâveten Beylerbeylik verildi. [545]

---

[542] Kitab-1is-Sülük 817 hicret senesi vekayii arasında Oa-manlı pâdişahiyle Karaman hükümdarı arasındaki muharebede Karaman-oğlu'nun bozularak yalnız başına kaçıp kurtulduğunu yazmaktadır. Nur-ı Osmaniye Kütüphanesi takviminde 817 senesi ve Prof. Osman Turan neşri takvimin birinde (s. 20) Karaman seferi 818 ve diğerinde (s. 56) 819 senelerinde gösteriliyor. Makrizî sel baskım dolayısiyle olan muharebeyi 820 H./1417 M. vekayii arasında göstermektedir. Onun kaydına göre Çelebi Mehmed Karamanoğlu üzerine üç defa sefer yapmış oluyor. Nücum takviminde Karaman seferi 819 H./1416 M. dedir.

[543] Bazı tarihler Niğde'yi de verdiğini yazıyorlarsa da yanlıştır

[544] Kitab-üs-Sülük (Makrizî) de aynı seneyi gösteriyor ve şöyle diyor: "Rum pâdişâhı Hünkâr Ebu Yezid'in oğlu Mehmed Güreşçi, Emir Meh-med Bey bin Karaman'ı isteyerek Kostantiniyye toprağını geçmiş ve Karaman oğlunun, âyan-ı devleti Mehmed Güreşci'ye kaçmış ve Osmanoğlu, Karamanoğlu'nun bir çok şehirlerini zabt etmiş ve Karamanoğlu ise Varsak illerine kaçmış ve orada barınmıştır." Nücumî takvimlerde Karaman seferi 817, 818 ve 819 senelerinde (1414, 1415-1416 M.) olduğu görülüyor (Nur-ı Osmaniye nüshası ve Osman Turan, neşri olan ve T. T. Kurumu tarafından bastırılan, takvim s. 20 ve 56).

[545] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 352-353

Venediklilerle İlk Deniz Muharebesi

Osmanlıların denizciliği yani bahrî faaliyetleri XIV. yüzyıl sonlarında ve Yıldırım Bayezid zamanında Saruhan, Aydın ve Menteşe beyliklerinin alınması ve Ege denizi9ne sahib olmak ile yavaş yavaş inkişafa başlamıştır. Ibtida bu pâdişâh zamanında küçük mikyasta kendini gösteren deniz harekâtı Yıldırım 'in Gelibolu^da yaptırmış olduğı tersane ile başlamış ve Ege sahillerinin elde edilmesi üzerine buralardaki Türk korsan gemilerinden de istifade olunmuş ve Akdeniz'de bazı ufak tefek hareketler vukua gelmiştir. Osmanlıların bu deniz faaliyeti Akdeniz'in hâkimi olan Venedt/e'lilerin büyük kudretine nisbetle ehemmiyetsiz ise de yine bir varlıktı ve müşkü zamanlarda işe yarıyordu.

Akdeniz'deki Siklad takım adalarından Anderos adası hâkimi olup Venediklilere tâbi olan asilzadelerden Pietro Zeno'-nun gemileri Osmanlı ticaret gemilerine düşman muamelesi yaptığından dolayı 1415'de Gelibolu limanında hazırlanmış olan otuz kadırga, Çalı Bey kumandasîyle Akdeniz^e gönderilmişti. Kiklad adaları Venediklilere tabi olmakla beraber Osmanlılarla cumhuriyet arasında yapılmış olan muahedede mevzu-ı bahis edilmemişti ve zaten Andros adası beyinin, Osmanlı tüccar gemilerine düşman muamelesi yapması da bunu gösteriyordu [546].

Gelibolu'dan hareket eden Osmanlı donanması Andros, Pa-ros ve Milos adalarına geldi; Çalı Bey adalar ahalisinden çok miktarda esir alıp bir çok zararlar yaptıktan ve Venedik tüccar gemilerine de taarruz ettikten sonra döndü.

Bu vaziyet üzerine ertesi sene ilk baharında Venedikliler üç sıra kürekli on kadirga hazırlayarak Pietro Loredano kumandasına verdiler; bunlar, Eğriboz, Girid ve Siklad adalarına da uğrayarak buradan da aldıkları yedi kadirga ile boğazı geçerek Lapseki tarafına geldiler. Türk donanması ise Gelibolu limanında bulunarak harekete

[546] Dukas (Bon tab'ı), s. 109'da Osmanlı donanmasının ne sebebe mebni Naksos ve Andros yani Kiklad adalarına taarruz ettiğini yazmamaktadır.

hazırdı. Loredano, Türkler tarafından taarruz edilmedikçe kendisinin taarruz etmemesi hakkında senatodan kat'i emir almıştı; çünkü îyoniyen denizi sahillerindeki şehirler türklere mücavir olduğundan bununla nfuhtemel bir taarruzu Önlemek istemişlerdi.

Venedik donanması istanbul tarafından gelmekte olan küçük bir gemiyi Türk gemisi zannederek bunu yakalamak için bir kadırga gönderdi; Osmanlı denizcileri de gelen geminin kendilerine âid olduğunu zannedip muhafazası için onlar da bir kadirga yol-lacUferi tjaljruki bu küçük gemi Midilli gemisi olup İstanbul'dan Midilli'ye gitmekte idi.

Venedik donanması, Osmanlı donanmasının toplu bir halde limandan çıktığını görünce taarruza geçti. Marmara adasiyle Gelibolu arasında1 vukua gelen muharebede Venedikliler Amiral Cali bey'in kadırgasına hücum ettiler (1416 Mayıs). Çalı Bey şehid düştü [547]. Sonra diğer kadirgalara taarruz edip Osmanlı donanmasını mağlup ettiler; muharebede Venedik amirali Loredano da gözünden ve elinden yaralanarak Bozcaada'ya çekildi. Türk donanmasındaki Türk gemicileriyle bu donanmada gemicilik eden hiristiyanlan öldürdüler, angarya hizmetine alınmış olanları öldürmiyerek Girit, Eğriboz adalariyle Venedik'e götürdüler.

Loredano ertesi sene tekrar Çanakkale boğazına girdi; LapsekVde Emir Süleyman tarafından yapılmış olan kaleyi almak için topa tuttular; fakat karada Bayezid Paşa'nın biraderi Hamza Bey kumandasiyle on binden ziyade asker bulunduğundan bir iş göremiyeceklerini anlayarak istanbul'a doğru gittiler. Hamza Bey kal'eyi temeline kadar yıktırdı. Nihayet Bizans imparatoru Manuel'in tavassutiyle her iki taraf da aldıkları esirleri geri vermek şartiyle barıştılar. Osmanlı hükümdarı sulhseverliğinin delili olmak üzere Ege denizliyle, Çanakkale boğazında seyr-ü sefaine halel verecek olan Korsan gemilerine düşman muamelesi yapmağı kabul ediyordu; bu suretle yapılan muahedenâmeyi bir Türk elçisi bir sene -sonra Venedik'e götürdü . Osmanlı hükümeti bu deniz zayiatını telâfi için uğraşırken Şeyh Bedreddin isyanının genişleyerek tehlikeli bir hal

[547] Dukas (Bon tabh), s. 110.

alması üzerine bu îaaliyet yarıda kaldı. [548]

Eflâk Meselesi Ve Macarlarla Mücadele

Osmanlı Devletinin parçalanmasını müteakip, şehzadelerin birbirleriyle uğraştıkları sırada Eflâk Prensi Mirçâ da büyük rol oynamış ve hattâ son zamanlarda Musa Çelebi'ye iyice müzahir olmuştu. Prens Mirçâ'ya karşı akrabasından Dan adında bir rakip meydana çıkmıştı. Dan, Osmanlılara müracaat ederek kendisine yardım edilmesini istedi; Mirçâ'nın, Musa'ya yardım etmiş olmasına mukabil kendisine yardım olunacağına dair söz verildi.

Osmanlıların Dan'a yardımlarına mukabil Mirçâ'yı da Macar kiralı ve Alman imparatoru Sigismund himaye ediyordu. Sigismund Mirçâ'ya karşı Dan'a yardım edilmemesini Osmanlı hükümetinden rica etti ise de daha evvel onun rakibi Dan'a söz verilmiş olduğundan bu teklif kabul edilmedi. Bunun üzerine Osmanlılar Dan'a ve Macarlar da Mirçâ'ya yardım ettiler; iki taraf arasındaki muharebede Dan galip geldi ve Macar dam harpte maktul düştü; vaziyetin ciddiyetini gören Mirçâ sulhe talip olarak oğlunu rehin verdi ve üç senedenberi verme-diği vergiyi verdikten başka yeni vergiyi de her sene vermeği taahhüd etti (819 H. 1416 M.). Bu Eflâk seferinde aradaki muahede mucibince Karaman ve Candar beyliklerinin kuvvetleri de vardı [549].

Eflâk meselesi Osmanlılarla Macarlar arasında uzun süren hudut kavgalarına ve akınlar yapılmasına sebep oldu; Sırbistan, Bosna ve tstîrycf&a. macarlarla çok çarpışıldı; Sigismund bizzat sefere çıkarak Niğebolu ile Niş arasında türklere karşı bir muvaffakiyet elde etti (1419). Bu Türk ve Macar mücadelesi uzun sürmekle beraber, bu bir harb şeklinde olmayıp her iki tarafın birbirini denemesi kabilinden büyük bir savaş mukaddimesi demekti. [550]

Anadolu Harekâtı

[548] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 353-355
[549] Neşri tarihi s. 536 (Türk Tarih Kurumu yayınlarından).
[550] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 355-356

Candar beylerile münasebat

Candaroğlu îsfendiyar BeyAnkara muhare- besinden sonra Timur'un himayesine girdiği sırada evvelce büyük biraderi Süleyman paşa'ya âid iken Osmanlılar tarafından zabtedilmiş olan Kastamonu, Çankırı, Kalecik, Tosya ve Safranbolu'yu almış ve bundan başka 1418 M. ^(821 Hicrî) senesinde de Canik beyleri arasındaki kavgalardan istifade ederek evvelce Osmanlıların elinde bulunan Müslüman Samsun'u ile Bafra'yı elde etmişti.

Sultan Çelebi Mehmed, Osmanlı memleketlerini bir idare altında topladıktan sonra îsfendiyar bey ile iyi geçinmiş, biraderi Musa Çelebi'yi Rumeli'ne yollarken onun yardımını temin etmiş ve hattâ Karaman ve Eflâk seferlerinde de îsfendiyaroğlu Kasım Bey kumandasiyle yardımcı kuvvet temin eylemişti.

Kasım Bey Eflâk seferinden memleketine döndükten sonra babasiyle arası açıldığından, oradan kaçarak Osmanlılara iltica etti; Kasım Bey'in babasına gücenmesine sebep, îsfendiyar Bey'in Tosya, Çankırı, Kalecik ve Kastamonu gibi mahsuldar mahalleri çok sevdiği ikinci oğlu Samsun ve Bafra emiri Hızır Bey'e vermek istemesi idi. Kasım Bey Osmanlı hükümdarından bu yerlerin kendisine verilmesine tavassut etmesini ve Osmanlı himayesinde bulunmasına müsaade buyurulmasım rica etti. Çelebi Mehmed işine uygun gelen bu teklifi kabul etti.

Bunun üzerine padişah, yukarıda adı geçen yerlerin Kasım Bey'e verilmesini, îsfendiyar Bey'den istedi ise de red cevabı oldu. Bunun üzerine Osmanlı kuvvetleri Sinop'ı muhasara ettiler, îsfendiyar Bey, aciz kalarak Osmanlı hakimiyetini ve Çelebi Mehmed adına hutbe ve sikke'yi kabul etti. Candaroğlu, Kastamonu ile Bakır Küresinin kendisine bırakılmasını rica ile diğer şehirleri Kasım Bey'e değil Osmanlı Devletine terk ettiğini bildirdi. Buraları işgal eden Osmanlı kuvvetleri Tosya, Çankırı ve Kalecikti Kasım Bey'e verdiler. İlgaz dağı hudud tâyin edildi. Bu suretle birisi yarı müstakil ve diğeri Osmanlı himayesinde olarak Candar beyliği ikiye bölündü [551]

[551] Makrizî Kitab-üs-Sülûk'te Osmanlı tarihlerinde görülmeyen ve 819 H./1416 M. da

Samsun'un Alınması

Ondördüncü asrın sonlarındaki olayları anlatırken Müslüman Samsununun 1398'de Kubadoğlu Cüneyd'in elinden alındığını görmüştük;

Ankara muharebesinden sonra (1402) burası tekrar Kubadoğlu'nun eline geçtiyse de bunu, Taceddin oğullarından Hasan Bey öldürüp Çarşanba taraflarım eline geçirmiş ve Bafra ile Müslüman Samsun'unu da Candaroğlu tsfendiyar Bey işgal ederek oğlu Hızır Bey'e vermişti [552].

Bu sırada evvelce Osmanlılara tâbi olan Canik mmtakasmın tamamiyle işgaline karar verildiğinden 820 H./1417 M. ile 822 H./1419M. arasında Amasya sancak beyi Şehzade Murad'ınlalası Biceroğlu Hamza Bey bu mmtakamn zabtına memur edildi [553] Hamza Bey evvelâ Cenevizlilerin elinde bulunan Kâfir Samsun'unu almak istedi. Buradaki koloni halkı şehre ateş vererek gemilere binip kaçtıklarından burası alındı. Bunu müteakip bizzat Çelebi Mehmed, Müslüman Samsun'u üzerine gelmiş olduğundan Hızır Bey kale'yi pâdişâha teslim etti. Hızır Bey Ceneviz Samsım'undaki Frenklerle ticarî münasebatta bulunduğu için Müslüman Samsun'unun bu hususta bir

---

Osmanlılarla Candaroğlu Îsfendiyar Bey arasındaki bir muharebeden bahsederek şunları yazıyor: "Bu ayda Bursa sahibi Osmanoğlu Mehmed Güreşçi ile Kastamoniye pâdişâhı îsfendiyar bin Ebi Yezîd harb etmişler, Isfendiyar Sinop'ta muhasara edilmiş fakat hutbe ve sikke Mehmed adına olmak üzere barışmışlar, muhasara kaldırılarak îsfendiyar Kastamonu'ya dönmüş. Hutbe hususunda Isfendiyar'm veziri Handsalar Ali, yaptırmış olduğu camide Mehmed adına hutbe okutmağa razı olmamış ve kendi pâdişâhı İsfendiyar adına okutmuş. Diğer camilerde ise Mehmed Güreşçi namına hutbe okunmuş; bu suretle garaipten olacak bir şehirde iki pâdişâh adına hutbe okunmuştur." Makrizîfnin bu mütaleasına göre îsfendiyar, Memleketinin yansından ziyadesinin elinden çıkmasını kabul etmemiş ve bu yönden muharebe olmuş ve neticede Osmanlıların yüksek hâkimiyetini tanımağa mecbur olmuştur. İsfendiyar Bey'in öyle bir emirle mülkünün mühim kısmını vermeyeceği tabii olduğundan muharebe olması daha mantıkidir^.
Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 356-357

[552] Bafra'da 814 H./1411 M. de Hızır bey nâmına tercüme edilmiş bir Miracnâme olduğuna göre burası daha evvel tsfendiyar'ın eline geçmiş olmabdır.

[553] Vekayiin seyrine göre Şehzade Murad, Şeyh Bedreddin'in halifesi ve kethüdası Börklüce Mustafa isyanını bastırmağa memur olmuş ve bunun bastırılmasından sonra Amasya sancak beyliğine tâyin edilmiştir ki ikisi de aynı sene içindedir; fakat Tac-ü-ttevarih (c. i, s. 298) Murad*ın, Amasya sancak beyi (Rumiye-i guğra valisi) iken Börklüce üzerine memur edildiğini yazıyor ve Makrizî de Öyle diyor fakat bu devri bilen Dukas, Börklüce hâdisesinden sonra Murad'm, Amasya beyi olduğunu kaydediyor (Bon tabh s. 115).

Önemi vardı; fakat burasının yakılıp boşaltılması Müslüman Samsun'unun ehemmiyetini hiçe indirmiş olduğundan tsfendiyar Bey oğlu, hiç müdafaa etmeden ve kan dökmeden burasını teslim etmişti [554].

Sultan Mehmed, Hızır bey'le görüşerek biraderi Kasım be^ gibi kendi yanında kalmasını teklif etti ise de Hızır Bey, memleketlerinin parçalanmasına sebep olan Kasım Bey gibi hareket etmedi ve biraderiyle bir arada bulunamayacağını söyliyerek özür diledi ve babasının yanına gitti [555].

Bilmünasibe daha evvel de görüldüğü üzere Çelebi Mehmed bu seferden avdette İskilip taraflarında gördüğü Minnet bey idaresindeki Samagar Tatarlarının hemen Rumeli'ye geçirilerek bir kısmının Filibe taraflarına ve diğer bir kısmının da Arnavutluk havalisine [556] iskân edilmelerini emretmiş olduğundan [557] bunların bir kısmı Rumeli'de Filibe civarındaki Konuşhisar mevkiine ve bir kısmı da Arnavutluk tarafına yerleştirilmişlerdir ki evvelkisi sonradan Tatar pazar çığı adını almıştır. Minnet Bey oğlu Mehmed Bey'in burada cami, imaret ve kervansarayı vardı. [558]

Osmanlıların Doğu Hududu

Bu tarihlerde Osmanlıların doğu hududunda Karakoyunlu ve Akkoyunlu Türkmen devletleri vardı; bunlar birbirlerine hasım olup

---

[554] Aşık Paşa zade s. 90.

[555] Âşık Paşa zade 90. Tevarih-i Mülûk~i Kurun-ı Mazi isimli takvimi eserde Samsun'un 819 Receb / 1416 Ağustos veya Eylül'de alındığı kaydediliyor.
Nur-ı Osmaniye K. takviminde 818 olarak kaydediliyor. Taoüt-teva-rih'te 821 H./1418 M. dir Eflâk seferinden evvel olduğuna göre herhalde metin deki mutalea daha doğrudur. Oruç bey torikVne göre Samsun'un zabtı Eflâk seferinden sonradır. Lütfî Paşa (s. 71) Âşık Paşa zade (s. 99) ve Neşri (8, 541) ve Tacüttevarih, San-ısun harekâtını 822 H. 1419 M. da gösteriyorlar.

[556] Arnavutluk Belgradı (Berat) sancağına aid tahrir defterinde "Timar-ı Cjj*jXij> Aydın'ın karındaşıdır; merhum Sultan Mehmed (Çelebi) zamanında Anadolu'dan sürülü gelen Tatarlar yermiş. Sultanımız (tkinci Murad) zamanında mezkûre vermişler." Keza "Timar-ı Balaban gulam-ı Mir, merhum sultan zamanında Anadolu'dan sürülüp gelen tatarlar yermiş" (Başvekâlet Arşivi-Avlonya, Berat tahrir defteri sene 835 s. 208, 261).

[557] Çelebi Mehmed, Ankara harbinin Kara tatarların ihaneti ile kaybedildiğini gördüğünden "Timur bu vilâyetten tatan aldı gitti derlerdi ya bu vilâyette bunların beyleri olup düğün eyleyip birbirine vanş geliş ettikleri nedir? benim, seferime dahi gelmezler bunları sürmek gerektir deyip Minnet bey'i okudu; bunların cümlesini sürdürüp** Timur'dan saklanıp gitmeyen bu göçebeleri Rumeli'ye iskân ettirmiştir.

[558] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 357-359

mezhebi ve siyasî mücadeleleriyle Doğu Anadolu, İran ve Irak'ta, yıllarca halkın huzur ve rahatını kaçırmışlardı. Karakoyunlu Devletinin müessisi olan Kara Yusuf Bey, Timur'un düşmanı olup [559] ona baş eğmemiş ve yaşadığı müddetçe mücadele etmiştir.

Akkoyunlu beyi Karayölük Osman Bey ise bilmünasibe yukarı kısımlarda görüldüğü üzere, Timur'un himayesine nail olmak suretiyle Diyarbekir'i elde etmiş ve Timur'un oğulları ta-1 rafından korunması sayesinde, hasmı olan Karakoyunlulara karşı koyabilmişlerdi [560].

Erzincan beyi Mutahharten'in ölümünden sonra Erzincan île Bayburd^an işgali meselesinden dolayı Akkoyunlu ve Kara-koyunlular arasında çekişme olmuş ve Kara Yusuf Erzincan'ı zabt ederek Pir Ömer Bey'e vermiştir. Pir Ömer, elindeki yeri genişleterek Melik Ahmed Bey oğlu Hasan Bey'in elinden Şarki Karahisarh almış ve bu tarihte Karakoyunlularla Osmanlılar komşu olmuşlardır. [561]

---

[559] Osmanh devleti Doğu hududunda bulunan Karakoyunlu Devletiyle dostça münasebetlerde bulunmuştur. Bu devletin kurucusu olan Kara Yusuf bey Timur'dan kaçarak 1399 da Bağdad hükümdarı Sultan Ahmed Celâyirî ile beraber Yıldırma Bayezid*e iltica etmişlerdir. Kara Yusuf'un oğlu ve Karako-yunlulann ikinci hükümdarı iskender Mirza da Timurilerden Şahruh tarafından takip edildiği vakit o da Osmanlılara âid Tokat kasabasına kaçmıştı (827 h 1424 m), tskender Mirza'dan sonra Karakoyunlu hükümdarı olan Cihan-ş ah (1434-1467) zamanında Karakoyunlu devleti çok büyümüş ve Doğu Ana dolu ile Azerbaycan, Irak Arab, Irak-ı Acem ve İran buna tâbi olmuştu. Osmanlı hükümdarı II. Murad ile Cihanşah arasında çok samimî nâmeler teati edilmiş ve meşhur tarihçi Şükrullah elçilikle Cihanşah'a gönderilmiştir. Geniş bir imparatorluk kurarak kuvvetine güvenen Cihanşah hiç ehemmiyet vermediği Akkoyunlu beyi Uzun Hasan'ı, kendisinin yüksek hâkimiyetini tanımamasından dolayı tedib etmek üzere gelirken kış münasibetiyle bu işi sonraya bırakarak askerini dağıtmış ve bunu haber alan Uzun Hasan, tarafından ânî bir baskına uğrayıp esir edilerek derhal katlolunmuştur. Cihanşah'-ın ölümüyle büyük devleti parçalanmış ve hemen bütün yerlerine Akkoyunlular sahip olmuşlardır.

[560] Karakoyunlulardan sonra uzun zaman Akkoyunlular Osmanlılarla komşu olmuşlardır. Bunlarla Osmanlılar arasındaki münasebat hasmane olarak daha Kara Yoluk Osman Bey'in aşiret reisliği zamanında Sivas'ı zab-tetmek istemesiyle başlamıştır. Bundan sonra Kara Yölük, Timur ordusuna rehberlik ettiğinden hizmetine karşılık olarak Diyarbakır ve havalisi Timur tarafından kendisine verilmiştir (Takriben 1403).

Kara Osman, Karakoyunlularla daimî surette mücadele halinde bulunarak, Timurilerin yardımlariyle Diyarbakır ve Erzurum taraflarında tutuna-bilmuiştir. 1435'de Erzurum tarafındaki bir müsademede Karakoyunlular tarafından yaralanarak ölen Kara Yolük'ün ailesi arasında devlet reisliğini elde etmek için mücadele olmuş ve nihayet parçalanmış olan beyliği Kara-yölük'ün torunu ve Ali Bey*in oğlu Uzun Hasan Bey bir idare altında toplamağa muvaffak olmuştur. Uzun Hasan (1433-1478) hükümdarlığı za-manında Karakoyunlu Devletini ortadan kaldırıp geniş fütuhat ile bir imparatorluk kurmağa muvaffak olmuştur. Doğu Anadolu ile Azerbaycan, Irak-ı Acem, Irak-ı Arab, îranve Horasan ülkelerine sahip olan Uzun Hasan Bey batı hududunda Osmanlılarla komşuluk etmiştir. Bu komşuluk memleketleri Osmanlı-ların işgaline uğrayan Karamanoğulları'iu himaye etmesi yüzünden düşmanca bir hal almış ve nihayet tarihin ikinci cildinde görüleceği üzere Otîukbeli muharebesini intaç etmiştir.

[561] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 359-360

Samavna Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddîn Vak'ası

Şeyh Bedreddin Kimdir ?

Şeyh Bedreddin Mahmud'un torunu hafız Halil'in yazmış olduğı manzum (Menakıb-ı Şeyh Bedreddin) e göre Bedreddin, Anadolu Selçukluları hükümdarı Alâüddin Keykubad'ın neslinden imiş [562]. Bedreddin'in ceddi olan Abdülaziz, Osmanlıların Rumeli istilâsına başladıkları sırada onlarla beraber bulunmuş ve Dimetoka muharebesinde şehid olmuştur.

Abdülaziz'in israil adındaki oğlu Dimetoka kalesi Rum beyinin kızını almış ve bu izdivaçtan Şeyh Bedreddin doğmuştur. Bedreddin Mahmud'un doğum yeri Edirne yakınında ve Karaağaç ile Dimetoka arasında (Şimdi Yunanlıların elindeki) Samona kalesi olduğundan kendisi o suretle Samavna kadısı oğlu diye şöhret bulmuş ve sonradan yakıştırma suretiyle yanlış olarak Kütahya'nın Simav kasabasına nisbet edilerek Bedreddin Simavî denilmiştir. [563]

Bedreddın'in Tahsili

Şeyh Bedreddin tahsil çağına gelince Bursa'ya gelerek ders arkadaşı Kadı zâde-i Rumî diye meşhur olan Musa (meşhur riyaziyeci ve astrolog) ile beraber onun babası Bursa kadısı Koca Mahmud efendiden ve daha sonra da Konya'da Allâme Feyzullah'tan ders görmüş ve oradan da Suriye'ye gitmiş ise de oradaki âlimleri iktidaca az görmüş ve sonra Kahire'ye hareket etmiştir.

BedreddinİCaAîre'de arkadaşları meşhur âlim Seyyid Şerif-i Cürcanî ve maruf tabip Aydınlı Hacı Paşa (Hızır bin Ali) ile beraber Mübarekşah Mantıkî'den (vefatı816 H./1413 M.) ilahiyat, felsefe ve mantık okuyarak yüksek tahsilini ikmal etmiş ve bu arada Kahire'de

[562] Saltanat kurmak için meydana çıkanlar ve muvaffak olanlar bu hareketlerini meşru göstermek için kendilerinin eski hükümdar sülâlelerinden birisine mensup olduklarını iddia edegelmişler ve bunu ispat için silsilenameler tertip ettirmişlerdir. Menohıb-ı Şeyh Bedreddin müellifinin Şeyh Bedreddin'i Selçukîlere mensup göstermesi de bu kabilden olsa gerektir.

[563] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 360-361

inziva halinde yaşayan Hüseyin Ahlatî'-

Bende tasavvuf ökumuşturr~Bir ^ra~şeyhinİTi~eTnriyle Tebriz'e gitmiş, Timur'un huzuriyle ulema arasında yapılan ilmî mübaha-selerde yüksek vukufunu göstermiştir. Bu seyahat esnasında asıl ziyaret edilmesi lâzım gelen Kazvin'e de giden Bedfeddin oradan batınî akidesi dolgun olarak dönmüştür.

Bedreddin Mahmud, Memlûk sultanı Melik Zahir Berkuk'un hürmet ettiği Hüseyni Ahlat î'rıin tavsiyesiyle sultanın oğlu Ferec'in hocalığına tâyin edilmiş ve burada bulunduğu sırada fıkh yani islâm hukukuna dair eserlerini yazmağa başlamış ve 1397*de şeyhinin vefatı üzerine bir müddet Kahire'-de onun yerine şeyh olmuş ve sonra Anadolu'ya dönmüştür. Anadolu'da Karaman, Germiyan, Aydın elinde Tire ve diğer Alevî-lerle meskûn yerleri dolaştı. [564]

Bedreddin'in Faaliyeti Ve Kazaskerliği

Şeyh Bedreddin irşad yoluyla Anadolu'da dolaştığı sırada tasavvufı daha doğrusu Batınî akidesini yaymağa başlamış ve gezdiği yerlerde hep alevî türkmenlerle temas ederek maksadına göre onları hazırlamak istemiştir; daha sonra Şeyh Bedreddin RumeîVye geçip Edirne^de yerleşmiş ve kendisini ziyarete gelenlerle görüşerek yavaş yavaş faaliyetini genişletmiştir.

Şeyh Bedreddin'in bu faaliyeti Osmanlı Devletinin parçalanıp şehzadelerin birbirleriyle mücadele ettikleri zamana tesadüf etmişti, ilim ve fazileti, irfan ve kudreti etraftan duyulmuştu. Bundan dolayı Edirne9de hükümdarlığını îlân etmiş olan Musa Çelebi, Şeyh Bedreddin'i kazasker tâyin etmek suretiyle bilmeyerek onun nüfuzunun yayılmasına yardım etmiş ve şeyh de bundan istifadeyi kaçırmamıştır. Anın bu çalışması hükümdarlığı elde etmekti.

Çelebi Sultan Mehmed, biraderi Musa Çelebi'ye galebe edip hükümdar olunca (816 H./1413 M.) Şeyh Bedreddin'i kazaskerlikten azlederek ilim ve faziletine hürmeten iki oğlu ve kıziyle beraber İznik'te ikamete memur etmiş ve kendisine ayda bin akçe maaş

[564] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 361-362

bağlamıştır. Bedreddin iznik'te serbest olarak yaşıyor, eser telif ediyor ve kendisini ziyarete gelenlerle görüşüyordu. [565]

Bedreddin'in Rumeli'ye Kaçarak İsyanı

Şeyh Bedreddin Karaburun taraflarında halîfesi Börklüce Mustafa'nın faaliyetini ilerlettiğini haber alınca bir gün hacca gitmek bahanesiyle çocuklarını İznik'te bırakarak Kastamonu'ya kaçmış ve oradan da Sinop'a giderek bir gemi ile Kefe*ye ve sonra Eflâk voyvodasının yanına gitmişti [566]. Bedreddin'in adamlarından olup kazaskerliğinde kethüdası bulunan Börklüce Mustafa, /zmir'de Urla yarımadasının kuzey tarafındaki Karaburun'da ve müridi yahudi dönmesi Torlak Kemal de Manisa'nın kızılbaşlarla meskûn mmtakalarında çalışarak Osmanlı Devletinin zaafından istifade ile onlar Anadolu tarafında ve Şeyh Bedreddin de Rumeli'de bir isyan hazırlıyorlardı [567].

Şeyh Bedreddin Eflâk'ten Osmanlı topraklarına geçti; Silistre, Dobruca ve Deliorman taraflarında propaganda yaparak epey taraftar buldu; bunları başına topladı; ayaklanma mıntakası olarak Alevilerle meskûn olan Deliorman'ı intihap etti. [568]

Bürklüce'ye Torlak Kemal İsyanları

Bedreddin, Anadolu ve Rumeli'deki isyanlarla henüz iç mücadele sarsıntılarından kurtulmuş olan Osmanlı Devletini gafil avlayarak şeyhlikten şahlığa geçmek istedi; kendi cemiyetine başka din ve

---

[565] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 363

[566] Alî'ye göre (c. 5, s. 143) Bedreddin'in Kastamonu'ya îsfendiyar'ın yanına gelmesi üzerine, îsfendiyar Bey Osmanlı pâdişâhından çekinerek şeyhi pâdişâha yollamış ve Zagra'da oturmasına müsaade edilmiştir.

[567] ".. Ol zamanda Torlak Hu Kemal derlerdi âyin ve erkân-ı bâtı-hnca bir erkân tutmuştu; şer'a muhalif çok işler işlerdi. Anun dahi yanında vardı. 01 taifeye Kemalîler derlerdi. Çıplak dazlaklar idi, iki binden ziyade idi; alem, deblek, nayle il üzerine gezerlerdi, illeri aldadup, çiftten, çubuktan ayardup kendulere benzedirlerdi. Anlar dahi türlü türlü fesada başlayıp hayli mülhidlikler ve mürailikler ederlerdi. Aydın ilinde bu suretler ile durdukları yerleri harab etmişlerdi" (Paris Millî Kütüphanesi türkçe yazmaları, kadim 99, s. 66-Prof.Mükrimin Halil Yinanç'ın istinsah ettiği notlardan). Börklüce Mustafa ve onun kendisine mürid yaptığı Sakız adasında Turlati adındaki keşiş hakkında Du/cas'da (Bon tabh s. 112) malûmat vardır.

[568] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 363-364

mezheplerden de adam alıyordu. Karab urun9 d an Börklüce Mustafa'nın yanında takriben beş bin kişi vardı. îbtida isyan burada baş gösterdi, az zamanda pek korkunç bir hal aldı.

Dede Sultan diye anılan Mustafa'nın üzerine mühim bir kuvvetle memur edilen İzmir sancak beyi Aleksandr bunlara mağlûp ve maktût oldu; bunun üzerine iş ehemmiyet kesbetti; Saruhan sancak beyi olan Timurtaş Paşa zade Ali Bey de bozguna uğratılıp kendisini zor kurtarıp Manisa'ya kaçtığından durum nazikleşti ve Çelebi Mehmed, şiddetli tedbir almağa mecbur oldu; vezir-i âzam ve beylerbeyi olan Bayezid Paşa ile beraber oğlu Şehzade Murad'ı daha büyük bir kuvvetle Börklüce kuvvetleri üzerine gönderdi. Bayezid Paşa evvelâ yollardaki büyük, küçük âsi grupları temizledi ve nihayet bunların sığındıkları dağa vardı ve mukavemet edemiyerek Börklüce ve diğer âsî kuvvetleri teslim oldular; fakat Bayezid Paşa bu muvaffakiyetini elde etmek için çok kuvvet kaybetmişti.

Bayezid Paşa, teslim olanları Ayasuluğ'sL getirdi, sorguya çekti veişinbaşını anladı; âsiler Dede Sultan Bürklüce'nin gözü Önünde boğazlandı; bunlar ölürlerken "yetiş Dede Sultan" diye bağırıyorlardı. Dede Sultan elleri tahtaya mıhlanmış bir surette deve üzerine konulup şehirde teşhir edildikten sonra katledildi1.

Manisa taraflarındaki Torlak Kemal isyanı, Karaburun isyanı kadar korkunç olmamakla beraber üç bin kişi kadardı; Şehzade Murad ile Bayezid Paşa, Börklüce isyanım bastırdıktan sonra Torlak Kemal'in üzerine gitti; onun cemiyetini de dağıtıp^elde ettiği Torlak ile avenesini astırmak suretiyle bu Alevî kıyamı da bastırıldı. [569]

Şeyh Bedreddin'in Yakalanarak İdamı

Bu alevî kıyamının asıl reisi olan Şeyh Bedreddın ise Deliorman da yerleştikten sonra etrafına adamlar ve mektuplar göndererek halkı kendi cemiyetine davet etmişti [570]. Kendisi kazasker

[569] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 364-366

[570] Bedreddin "Ağaç denisVne (Deliorman'a) girdi, dahi Ağaç denizi1 n-den çıkıp bir kaç bedbaht sonlara haber gönderdikim Zağra ovasında halkı kendüye davet edeler ve şimdengeru beylik benimdir taht bana verildi deyu. Ol sofiler Zağra ovasına gelip halkı davet edip nicesi uyup hayli hadem ve ha-şem

bulunduğu sırada Rumeli'de epey taraftar peyda etmişti; fakat Anadolu'daki kıyamın büyümesine intizar ediyordu; Börk-lüce ve Torlak isyanlarının bastırılması, Bedreddin ve maiy-yetindekilerin maneviyatını sarstı.

Çelebi Mehmed, bu sırada tarihlerde Düzme Mustafa denilen Yıldırım'ın oğlu Mustafa Çelebi'nin hükümdarlık iddi-asiyle ortaya çıkarak Tesalya ve Selanik etrafındaki hareketlerini önlemek üzere o tarafa gidiyordu; Sultan Mehmed Serez'e gelince Bedreddin'in Deliorman?daki faaliyetini ve isyan hareketini haber aldı; belki bunu daha evvel haber alarak Bayezid Paşa'nın Anadolu'dan dönmesini bekliyordu.

Bayezid Paşa gelince onu derhal Bedreddin üzerine sevk etti; zaten Anadolu'da ayaklanmanın bastırıldığını duymuş olan şeyhin etrafındakilerin bir kısmı dağılmıştı; bunun için küçük bir çarpışmadan sonra Şeyh kolaylıkla ele geçti [571] ve padişahın bulunduğu Serez'e gönderildi. Kendisi Rumeli fatihleri evlâdından ve yüksek âlim ve mütefekkir bir şahsiyet olduğundan manın fetva vermesini emretti.

Bedreddin'in yapmış olduğu hareketin islâmiyete uygun olup olmadığı ve cezasının ne olması lâzım geleceği âlimlerden müteşekkil bir heyetten soruldu. Suçlu olduğu tesbit olunarak ulemadan Herath Mevlâna Haydar, bu mesele üzerinde Bedreddin ile ilmî münakaşa yaptı ve nihayet cemiyet nizamını bozmağa çalışan Bedreddin'i ilzam etti ve vermiş olduğı fetva üzerine —ki rivayete göre Bedreddin'in kendisi de bunu kabul et misti— Bedreddin Serez pazarında bir dükkânın Önüne asıldı ve o taraf akıncılarının iştiraki sebebiyle Balkanlardaki akıncıların kumandam Beğlerbeyi Mihaloğlu Mehmed bey'den şüphelenilerek Tokat kalesine hapsolundu ve bir sene sonra Çelebi'nin vefatı ve II. Murad'ın cülûsı üzerine hapisden çıkarıldı.

---

soÎi\ct yaiuiva cem oldular; ve Musa Çelebi yanında kazasker iken kenduye nice naibler ve muhibler vardı cümlesi yanına cem olup geldiler*'
(hütfî Paşa tarihi s. 73)

[571] idris-i Bidlisî, Bayezid Paşa'nın şeyhe galebesinden sonra bazı îtimad ettiği adamlarını bi'at edecek gibi Bedreddin'e göndermiş ve onlar vasıtasiyle şeyhi elde etmiştir. Âşık Paşa zade (s. 92) ve Neşri (s. 546) Bedreddin'in kendi maiyyeti tarafından yakalanarak Sultan Mehmed'e getirildiğini yazarlar. Behiştî (s, 53) Sultan Mehmed tarafından iki yüz kişile Kapıcıbaşı Elvan Bey gönderilerek şeyhin Zağrd1 da. yakalanıp getirildiğini söyler.

— Şeyh Bedreddin'in bir isyanla hükümdar olmak istemesinde Osmanlı ordusunun parçalanmasının kendisinde bir ümid uyandırmış olduğunun tesiri olabilir. Batınî şeyhlerinden Hüsey-n-i Ahlatî'nin halifesi olması isyan hareketinde Alevîlerle meskûn yerlere güvenmiş (olduğunu göstermektedir.

Şeyh Bedreddin'in Eserleri

Bedreddin Mahmud hem zahir ve hem de batın ilimlerdeki vukuf ve ihatasiyle mümtaz ve müstesna bir mevki işgal etmiştir, islâm hukuki olan fıkıhta zamanının imamı gibi idi; bu hususta Cami-ül-fusuleyn bu zatın değerini göstermek için kâfidir.Bu eserinden evvel fıkha dair Letaif-ül-işarât isimli kitabını yazmış ve bundan sonra fıkıhtaki yüksek ihatasını gösteren Cami-ül-Fusuleyn'i telif etmiştir. Bu eserlerini yazarken Kahire'de bulunduğu sıradaki dört mezhep fukahasımn fetvalarını da* tetkik eylemiştir [572].

BedVeddin'in Kitab-üt-Teshil adiyle kaleme aldığı eseri Letaif-ül-işarât\n şerhidir; bu eserini, Edirne'de kazasker bulunduğu sırada 816 Şevvalinin sekizinci pazartesi günü telife başlamış, 818 cemaziyelâhırin yirmi yedinci salı günü (3 Eylül 1415) İznik^de ikamete memur iken bitirmiştir ; anın bu eserleri ulemaca pek muteberdir. Bedreddin'in Nur-ül-kulub adlı bir tefsiri olduğunu torunu Hafız Halil'in yazdığı Menakıb-ı Şeyh Bedreddin'den Öğreniyoruz, Fıkıhdan da başka bir eseri olup Bursa'da Ulucami kütüphanesindedir (Türkiyat Mecmuası c. 4, s. 235) ; sarftan bir de Maksud şerhi vardır.

Şeyh Bedreddin'in tasavvuf vadisinde akidesini gösteren meşhur Varidat adlı eseridir. Bunlardan başka Muh-yiddin-i Arabi'nin Füsus-ül-hikem isimli meşhur telifine haşiyesi ve bir de tasavvuftan Meser ret- ül-kulub isimli eserleri vardır. Sarftan Maksud'a Ukud-ül-cevahir adında şerhi vardır. Varidatı, vahdet-i vücud felsefesine mensup olanlar tarafından tutulmuşturx. Bu eserinde âlemin kıdemine kail

[572] Şeyh Bedreddin'in akaidi hakkında rahmetli Şerafettin Yaltkaya'nın "Simavna kadısı oğlu Şeyh Bedreddin" hakkındaki risalesine bakılsın (1924'de îstanbuVda basılmıştır) .Aynı zamanda İslâm Ansiklopedisi ^Bedreddin SimavV maddesi.

olup Allahı mahlûkattan ayrı olarak kabul etmez. Şeyhe göre cennet ve cehennem cahillerin zannettikleri gibi olmayıp bu dünyadaki iyilik veya kötülüklerin ruhlardaki tath veya acı tezahürleridir. Bedreddin cismanî hasrı kabul etmez ve Öldükten sonra beden cüzülerinin ihyasına imkân olmadığım söyler. [573]

Yıldırım Bayezid'in Oğlu Mustafa Çelebî Vakası

Mustafa Çelebi

Sultan Yıldırım Bayezid'in oğullarından olup saltanat iddiasına kalktığı için bütün Osmanlı tarihlerinde maksad-ı mahsusla Düzme Mustafa denilen [574] Mustâfa Çelebi, babasiyle beraber onun yanında Ankara muharebesinde bulunmuştur. Bayezid esir düştükten sonra kendisiyle beraber ordu merkezinde bulunan Musa ile Mustafa'nın buldurulma sim Timur'dan rica etmiş ve bunlar aranmış. Zâ/ernâme'lere göre [575] Musa Çelebi bulunmuş ise de Mustafa o araştırmada bulunamamış ve bundan dolayı kaybolduğuna hükmedilmişti. Halbuki Timur Ankara muharebesini müteakip etrafa göndermiş olduğu fetihnamelerde Bayezid'in iki oğlu ile esir edildiği yazıldığına göre Musa ile Mustafa'nın esir düştüğü anlaşıhyor; belki Mustafa, Bayezid'in Timur'dan oğullarının aratılması hakkındaki ricasından sonra bulunmuştur; nitekim Mustafa Çelebi'nin esir düşerek nice yıldan sonra avdet ettiğini Enverî'nin Düsturnâmesi'nden de öğreniyoruz1.

Timur'la beraber Semerkand'a. kadar götürülmüş olan Mustafa Çelebi, Timur'un ölümünden sonra esirlerin serbest bırakıldığı sırada o da serbest kalmış ve Anadolu'ya gelerek bir müddet İViğde'de

---

[573] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 366-367

[574] Ruhî, Tarih-î Al-i Osman'da Düzme Mustafa mukabili olarak buna arabca olarak (J*^) Cali Mustafa diyor.

[575] Şerefeddin-i Yezdî ve Nizamüddin-i Şamî Zafer nâmeleri. Musa ile Mustafa Çelebilerin yaşları küük çolduğundan kendileri bir hizmete verilmeyip babalarının merkez kolunda ve geride bulunmuşlardır. Feridun'da Niğebo-lu harbinde kol kumandam görülüyor. Mustafa Çelebi henüz evlenmemiş olup Şeredeiddin-i Yezdî ile Hafız Ebru'nun yazdıklarına göre Bağdad hükümdarı Sultan Ahmed Celâyirî'nin kıziyle nişanlı idi. Bu kız Bursa'nın işgelinde esir edilerek Timur'un yanına getirilmiştir.

Karamanoğlu memleketinde kaldıktan sonra Bizans împaratoru'nun daha doğrusu Eflâk prensinin yanma gitmiş ve biraderi Çelebi Mehmed'e karşı yardam edilmesini istemiştir [576].

Mustafa Çelebi'nin Yıldırım'ın oğlu olduğunu anlamış olan imparator Manuel, onun da Osmanlı mülkünde hissedar olması için Bizans ümerasından iki kişiyi Çelebi Mehmed'e göndermiş ise de teklifi kabul edilmemiştir [577].

Mustafa Çelebi'nin İmparatorla Anlaşması

Kendi menfaatini gözönünde tutan imparator Manuel'in Çelebi Mehmed'e dost olup ona güya bir cvlâd göziyle baktığına dair olan teminatı vardı; fakat bu menfaatlere mukabildi. Filhakika imparator, Çelebi Mehmed'in Musa Çelebi'ye karşı mücadelesinde ona müzahir olmuştu; çünkü Musa Çelebi İstanbul'u muhasara etmiş ve Selânikli almak istemiş, onun üzerine Manuel, Çelebi Mehmed'le pazarlığa girişerek yaptığı muahede üzerine toprak elde ederek kendisine yardım etmişti.

Bu defa ise karşısına Yıldırım Bayezid'in oğullarından Mustafa Çelebi çıkarak imparatora Osmanlı ülkelerinden daha çok menfaat temin edeceğini vaid etmesi üzerine Manuel bu defa Mustafa Çelebi'yi ele almıştı. Bu sebeple' 822 H./1419 M. de imparator tarafından Rumeli'ye gönderilmesi kararlaştırılan Mustafa Çelebi,

---

[576] Halkondil, Mustafa Çelebi'nin, Sinop beyi tsfendiyar'ın yanına gidip aralarında bir ittifak yaparak oradan Eflâk'a geçip hüsn-i kabul görüp yardım vadedildiğini ve maiyyeti olan üçyüz atlı üe Rumeli'ye geçerek o havalideki beyleri kendisine çevirmek istediğini fakat Çelebi Mehmed'e karşı umumî olan hörmet ve sevgiden dolayı muvaffak olamayarak Selânik'e iltica eylediğini yazıyor (1632 Paris tab\ s. 105).

[577] Hayrullah Efendi tarihi, c. 7 s. 36. Aşıkpaşa zade (s. 96) Mustafa Çelebi'nin ikinci Murad zamanında hükümdarlık iddiasiyle Sefdni/c'ten çıkıp Vardar Yenicesi ve Serez'e yürüdüğünü beyan etmek suretiyle Çelebi Mehmet! zamanındaki hâdise ile sonraki hâdiseyi karıştırır. Oruç Bey tarihi de (s.105) şöyle diyor: "Yıldırım'ın altı oğlu kaldı; biri cenkte düşüp belirsiz oldu, Mustafa Çelebi dirlerdi, sonra Selanik'ten çıkıp huruç etti, Düzme Mustafa dedikleri oldur". Dukas (Bon tab'ı, s. 117) ve Halkondil Mustafa Çelebi'nin Eflâk'ta bulunduğunu beyan ediyor.
Osmanlı tarihleri Mustafa Çelebi'nin hükümdarlık iddiasiyle Çelebi Mehmed zamanında ortaya çıktığından hiç bahsetmiyerek onu Çelebi'nin vefatından sonra saltanat iddiasiyle ortaya çıkmış bir türedi olarak gösterirler. Hayrullah Efendinin metindeki mutaleasım nereden naklettiği bilinemedi; Fakat Çelebi Mehmed'in İmparatorla sonuna kadar dostluğu devam ettiği düşünülürse bu mutaleayı ihtiyatla kubul etmek lazım gelir; her halde Bizans kaynaklan daha doğru olmalı,
Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 367-368

ibtida Eflâk tarafına sevkedilmiş1; orada Eflâk prensinden hüsn-i kabul ve yardım görmüş ve bu sırada Niğebolu sancak beyi Aydınoğlu CüneydBey hemen Eflâk'a giderek kendisine iltihak etmişti [578]. Bunlar Eflâk kuvvetleri ve kendilerine uyan kuvvetlerle süratle Tesalya ve Selanik taraflarında faaliyete başlamışlardır; buna da sebep bir muvaffakiyetsizlik olursa Selanik kalesine kaçabilmelerini temin eylemekti.

Çelebi Mehmed, bu hâdiseyi haber alır almaz derhal harekete geçerek Selanik mıntakasındaki muharebede Mustafa Çelebi'yi mağlûp etmiş ise de kendisini yakalayamamış ve o da Cüneyd ve bir miktar maiyyeti ile beraber Selanik kalesine iltica etmişlerdir1. Çelebi Mehmed, Selanik valisi Laskaris Leontariüs'den Mustafa Çelebi'nin teslim edilmesini istediyse de vali imparatorun müsaadesini almadan bir şey yapamıya-cağını ve imparator ne emrederse öyle hareket edeceğini beyan ile özür dilemiştir [579].

Bunun üzerine padişah imparatora müracaat ile Mustafa'nın teslimini istedi. Manuel, Çelebi Mehmed'e gönderdiği nâmesinde :

“Sen benim evlâdım, ben de baban makamında olmayı kabul ederek ahdettik. Eğer ettiğin yemini tutmak istemiyorsan haksız olanları Allah'ın adaleti cezalandırır; bana iltica edenleri teslim hakkındaki teklifini yapmak değil dinlemek bile istemem. Bununla beraber bizim itikad ettiğimiz ekanim-i selâseye yemin ederim ki hükümdarlığın devam ettikçe ve sen hayatta bulundukça Mustafa ile Cüneyd mahbus kalacaklardır." sözleriyle Mustafa ve Cüneyd'in teslim edilmesi teklifini reddetti ve aynı zamanda Selanik valisine de Mustafa ile Cüneyd'in acele kendi tarafına gönderilmesini emreyledi.

Sultan Mehmed, daha ileri gitmiyerek imparatorun teklifini kabul

---

[578] Çelebi Mehmed'in küçük kardeşi Mustafa'nın f/Iort'ta bulunduğu haberi geldi; Çelebi Mehmed en evvel Cüneyd'i öldürmek için maiyyetinden ikisini gönderdi ise de, Cüneyd iki gün evvel Eflâk'a giderek Mustafa'ya iltihak etmiştir (Dukas, Bon tab\ s. 117).

[579] Selanik valisi, mültecilere ikram ile teselli etti. Sabah olunca Çelebi Mehmed, Selanik valisine bir memur göndererek imparatorla arasındaki ebedî olan dostluk sebebiyle Mustafa ile Cüneyd'in kendisine teslim edilmelerini bildirdi ve "aradaki dostluğu bozma ve Rumlara büyük zararlar yapılmasına sebep olma; teslim etmezsen hasmane hareket ederek Selanik"1! zabt edeceğim" haberini yolladı. Vali Leontarius, pek yumuşak cevap verdi. "Ben imparatora bağlı bir memurum; aynı zamanda sana da bağlıyım. Mülteci alelade bir şahıs değildir. Haber aldığıma göre kardeşindir. Biraz sabret, vaziyeti imparatora arzedeyim; emir vermek ona aittir" dedi (Dukas, Bon tab'ı 118, 119)

edip Selanik muhasarasını kaldırarak Edirne'ye döndü;

İmparator İstanbul'a, getirilen Mustafa ile Cüneyd'i ve maiyetlerindeki otuz üç kişiyi Limni adasına gönderdi [580].

Bu mültecilerin masrafları için Osmanlı hükümeti her sene üçyüz bin akçe vermeği ve imparator da Çelebi Mehmed sağ oldukça Mustafa'yı salıvermemeği ve Mehmed'in haleflerinin Bizans'a karşı takınacakları vaziyete göre hareket etmeği taahhüd ediyorlardı. Bunu müteakip Çelebi Mehmed, Mustafa Çe-lebi'ye yardım edip asker yeren Eflâk topraklarına akın yaptırmak suretiyle intikam aldı [581]. Bizans tarihlerinde Mustafa Çelebi'nin saltanat iddiasiyle birinci defa meydana çıkmasının ve muvaffak olamayarak Selanik1e ilticasının hangi tarihte olduğu gösterilmemiştir; bu hâdisenin Şeyh Bcdreddîn vak'asından evvel, olması ihtimaline binaen kat'î olmayarak 822 H./1419 M. tarihini gösterdim [582]. Çünkü, Bedreddin vakası esnasında Çelebi Mehmed'in Serez'de bulunması, Mustafa Çelebi'nin Selânik'e ilticasiyle padişahın İmparatorla anlaşarak Edirne'ye dönmesi sırasında vukua gelmiş olduğunu tahmin ettim.

1420'de Sultan Çelebi Mehmed, İstanbul yolu ile Anadolu'ya geçmek üzere geldi. Bizans casusları pâdişâhın Anadolu'da işlerini yaptıktan sonra İstanbul'u muhasara edeceği haberini getirdiklerinden bazı Bizans devlet adamları pâdişah'ın İstanbul yoluyla geçerken tevkif edilmesini söyledilerse de M an u el bu teklifi kabul etmedi. Bununla beraber bu haber sebebiyle ihtiyat olmak üzere Çelebi Mehmed'i karşılamak için çocuklarını da göndermedi [583].

Çelebi Mehmed, Dolmabahçe ve Tophane sahillerine gelerek burada üç sıra kürekli kadirgada bulunan imparator tarafından karşılandı ve konuşarak Hrisopolis yani Üsküdar'a geçtiler; imparator

---

[580] Dukas (s. 121) İmparatorun, Mustafa Çelebi'yi bir müddet sonra Limni adasına gönderip Cüneyd Bey'e İstanbul'da. Pammakaristos (Fethiye camii) manastırında bir yer tahsis ettirdiğini yazar. Franças ise (Bon tab'ı, s. 114) Mustafa Çelebi'nin Limni adasından sonra Mora'da Misistra kasabasına yollandığını beyan ediyor.

[581] Dukas (Bon tabh), s. 122.

[582] Meskukât mütehassısı merhum Ali Bey, Mustafa Çelebi akçeleri yazısında Hammer'den naklen Mustafa Çelebi'nin, Birinci defa Rumeli'de meydana çıkarak hükümdarlık iddiasında bulunmasının 823 H./1420 M. de olduğunu göstermiştir. (Türk Tarih Encümeni Mecmuası, sene 15, s. 389, 390) ; belki hâdisenin bastırılması bu tarihte olmuştur.

[583] Franças (Bon tab'ı) ve Halkondil (Paris taVı).

kadirgadan çıkmadı, Çelebi Mehmed, karaya çıkarak çadıra indi ve akşam olunca maiyyeti ile beraber İzmit tarafına hareket eyledi ve Bursa'ya geldi [584].

Çelebi Mehmed'in Tesisleri

Çelebi Mehmed, Musa'yı bertaraf ettikten sonra Edirne'de Emir Süleyman tarafından başlattırılıp Musa Çelebi zamanında da devam edilerek henüz bitmemiş olan Eski camVyi 816 Şevval/1414 Ocak'ta tamamlatmış ve Eski Bedestendi ona vakıf yapmıştır. I. Sultan Mehmed Bursa'da meşhur Yeşilcami, medrese, imaret ve türbesini yaptırdığı sırada devlet adamlarının tavsiyeleri üzerine [585] bunlara vakf olmak üzere Orhan Gazi devrinden-beri Osmanlılara âid olup Ankara muharebesinden sonra Bizanslılar eline geçen İzmit kÖrfezVndeki yerlerden, Hereke, Gebze, Darıca, Kartal ve Pendik taraflarını Kara Timurtaş Paşa'nın oğlu Umur Bey'i göndererek elde etmiştir (823 H./1420 M.). Bu işgaller herhalde imparatorun Mustafa Çelebi'ye karşı olan müzaharetine karşı bir mukabele idi. Bu işgaller dolayısiyle pâdişâhın îsthnbul üzerine geleceği şayiası çıktığından Rumlar epey telâş etmiş ve bunun üzerine Manuel Sultan Mehmed'in tasavvurunu anlamak üzere dostluktan bahis ile Edirne'ye bir elçi göndermiştir. [586]

Çelebi Mehmed'in vefatı

Mehmed kışı Bursa'da geçirdikten sonra 1421 ilkbaharında Gelibolu yoluyla Edirne ye döndü. Onun Edirne'ye geldiğini haber alan İmparator, padişahın kendi hakkındaki tasavvurlarını öğrenmek için Leontarius'u elçi olarak Edirne'ye gönderdi. Çelebi, elçiyi memnunlukla kabul etti ve bir kaç gündenberi hasta olduğu

---

[584] Frances-Bon tabh ve Halkondil.
Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 369-372

[585] Çelebi Mehmed'in tesislerinden en evvel 822 Zilhicce/1419 Aralıkta Yeşil Cami tamamlanmış, diğerleri sonra bitmiştir. Tac-üt-levarih"in kaydından (c. i, s. 295) bunların, tamamlanmasından evvel vakıf olduğu anlaşılıyor. Keza Behiştî, Aşık Paşa zade ve Neşrî'âe de öyledir.

[586] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 372

için iyi olduktan sonra görüşeceğini söyledi [587]. Halbuki kendisine nuzuTîiibet etmişti1. îyi olamıyacağını anlaması üzerine vezirleri Bayezid, Çandarlı zâd'et brahim ve Hacı ivaz Paşa-lan davet etti; Limni adasında mahbus bulunan kardeşi Mustafa Çelebi'nin muhafazası kendi hayatiyle mukayyed olduğundan Ölümünü müteakip imparatorun Mustafa'yı bırakmak ihtimalini gözönüne alarak Büyük oğlu Murad Amasya'dan gelinceye kadar ölümünün gizli tutulmasını ve derhal Amasya sancak beyi (Rumiye-i sugra valisi) büyük oğlu Murad'm dave edilmesini vasiyyet etti [588]. Murad'ı davet için Çaşnigir başı Elvan Bey'i Amasya'ya gönderdiler [589]. Murad gelmeden evvel Sultan Mehmed hakkın rahmetine kavuştu (824 Cemaziyelev-vel / 1421 Mayıs) [590]. Ruhî, Çelebi Mehmed'in altı aya yakın hasta yattığım söylüyor [591].

Alınan tedbir üzerine İstanbul'a ve diğer yerlere gidecek yollar kesilerek kuş uçmaz oldu. Hacı ivaz Paşa'nın tavsiyesiyle, "pâdişâhın Karamanoğlu üzerine seferi vardır. Kapıkulu askerleri Anadolu askeriyle Biga'da toplansınlar" diye hayatta imiş gibi pâdişâhın iradesi bildirildi; Anadolu beylerbeyisine ferman gönderilerek askeriyle Biga'ya gelmesi emrolundu1. Divan kurularak timar ve sancak verip işler görülürdü; hiç kimse Sultan Mehmed'in ölümünden haberdar değildi; padişahın maîyyeti olan silâhdarlar- padişahın, görülmemesinden dolayı şüphelenerek "efendimiz ne oldu? divana çıkmaz" diye vezirlere hücum ettiler, fakat vezirler, hekimler çıkmasına müsaade etmiyor diyerek cevap verdiler ve birtakım

[587] Frances (Bon tab'ı), Mırmiroğlu tercümesi.

[588] Çelebi Mehmed'in Murad'm tahta cülusunu müteakip katledeceği iki oğlunun o akıbete düşmemeleri için bunların Rum imparatorunun yanına gönderilmesi hakkında ayrıca vasiyeti olduğunu Frances beyan ediyor; filhakika, İmparatorun daha sonra anlaşabilmesi için Murad'dan Çelebi Mehmed'in kendisine teslimini vasiyyet etmiş olduğu bu çocukları istemesi vasiyetin doğru olduğunu göstermektedir (Dukas 127).

[589] ".. Hemanki başın yastığa kodu; vezirleri cem etti; tiz ulu oğlum Murad'ı getirin dedi; çaşnibaşı Elvan Bey'i gönderdi itti', ben hod bu döşekten kurtulmazın. Murad gelmeden ben ölürün; memleket birbirine dokuşur, tedarik edin benim vefatım duyulmaya" dedi (Âşık Paşa zâda s. 94 ve Oruç Bey s. 54 ve 112 ve Behişti 55).

[590] Neşri (c. 2, s. 550) ve Tac-üt-tevarih Cemaziyelevvel ihtidalarında vefa* Um yazıyor (c. I, s. 300). Türbesi kitabesinde de cemaziyelevvelin kaçında vefat ettiği görülmüyor, Şükrullah Behcelüttevarih'te (s. 323) cemaziyelevvelde yirmi üç gün hasta oldu diyor.

[591] Bebcet-üt-tevarih ile Neşri, Çelebi Mehmed'in. Osmanlı devletini bir idare altına aldıktan sonraki hükümdarlığını yedi sene onbir ay ve bir kaç gün olarak gösteriyorlar.

tedbirlerle padişahı görmek isteyenleri aldattılar [592].

Yukarıda Edirne'ye geldiğini söylediğimiz Bizans elçisi, padişahın kendisini kabul etmesini bekliyordu; onun gelişinden üç gün sonra Sultan Mehmed öldü; nihayet Leontarius, Sultan Mehmed'in vefatını haber aldı ve hemen imparatora bir kaç ulak gönderdi, ise de yollar kapanmış olduğundan bunlar Istan' buVa gidemediler; aradan epey gün geçti; nihayet Bizans elçisi Mora yoluyla ve denizden vaziyeti îstanbuVa bildirmeğe muvaffak oldu [593]. Bu1"suretle Çelebi'nin ölümü Murad'ın Bursa'ya gelmesine kadar kırk gün gizlendi [594].

Çelebi Mehmed'in Şahsiyeti

Osmanlı padişahlarının büyüklerinden olan Çelebi Mehmed azim ve metaneti, yüksek ahlâkî faziletleri, sözüne, ahdine riayet etmesi, tab'an nezaket ve itidali ve siyasî görüşleri, devlet siyasetine âid şlerde ifrata gitmiyerek durumu takdir etmesi ve programlı ha-_rjeket eylemesi, herhangi bir tehlikeye karşı uyanık bulunarak seri hareketi sayesinde parçalanmış olan Osmanlı devletini bir idare altında toplamağa muvaffak olmuştur. Ankara muharebesini müteakip elden çıkan bir kısım yerleri tekrar elde etmiştir. Milâdî tarihle yedi yıl sekiz ay, yirmi gün bütün Osmanlı ülkesi hükümdarı olmuştur [595]

Franças, Çelebi Mehmed'in cömert dostlarına dost, düşmanlarına

---

[592] Aşık Paşa zade (c. 95) ve Behiştî (s. 55) ve Tac-Üt-tevarih (c. 1, s. 303).

[593] Franças (Bon tabh)s. 123.

[594] Edirne sarayında vefat eden Sultan Mehmed'in cesedi kırk gün sarayda saklandı ve Ölümünü dört kişiden başka kimse bilmiyordu. Bilenler, Baye-zid, ibrahim ve iki hekim. (Hacı ivaz paşayı unutmuş). Bunlar her gün saraya gidip çıkıyorlardı, tedavi için etraftan ilâçlar getiriliyor diye ortalığın şüphesini uyandırmak istemiyorlardı. Hekimler ölünün karnını açarak bağırsak, ak ve kara ciğerlerini çıkarıp cesedin içerisini kamilen yıkadılar ve cesetten çıkardık lan maddeleri ölünün bulunduğu odayı kazarak gömdüler ve sonra cesede ıtriyat sürdüler ve kefenlediler ve hayatta imiş gibi yatağa yatırdılar. Bu işlerin kâffesi iki vezir ile saray gılmanları taraflarından yapılıyordu ve bu çocuklar hiç dışarı çıkmayıp kimse ile görüşmezlerdi. ." (Dukas s. 128) . Dukas bu ihtiyatlı tedbirlerin alınmasını, tahtın varisi olan yeni hükümdarın gelmesine kadar etraftaki devletlerin, bunu haber alarak bir tecavüzî hareket yapmamaları için olduğunu sebep gösteriyor. Fakat asıl korku tmparator'un Çelebi'nin hayatiyle kaim olan Mustafa'yı salıvermesi endişesi idi-

Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 372-374

[595] Şükrullah'ın Behcet-üt-tevarih'indc "Sultan Mehmed bin Bayezid Han: kaydiyle hicrî 7 sene 11 ay bir kaç gün hükümdar olduğu bildirilir. Tercüme edilen N. Atsız nüshasında metindeki milâdî tarih de gösterilmiştir.

karşı şehid olduğunu ve ilk defa Edirne'yi daimî payitaht yaptığım beyan ediyor [596].

Îkîncî Murad'ın Hükümdarlığı

Sultan Murad, süratle hareket ederek, Bursa'ya geldi ve keyfiyeti .Edirne'de Bayezid Paşa'ya bildirdi. Bunun üzerine Çelebi Mehmed'in vefatı îlân olundu ve cenaze alınarak Bursa ya getirilip Sultan Murad hükümdar îlân olundu (824 H./1421 M.). Hükümdar olduğu zaman on sekiz yaşında bulunuyordu; babasının vefatından kırk gün sonra hükümdar olduğuna göre cülusu takriben haziran ortalarına tesadüf etmiştir. [597]

Imparatorun Tazıyeti Ve Teklifleri

Murad'ın cülusu komşu hükümetlere bildirildi; imparator, daha evvel davranarak Sultan Murad'a iki elçi yolladı; bunların vazifelerinden birisi yeni padişahı tebrik ve tâziyet etmek ve ikincisi de Çelebi Mehmed'in vasiyyeti üzere Murad'ın iki erkek kardeşini imparatorun himayesine vermek teklifi idi. Eğer bu çocuklar verilmezse mevkuf olan Mustafa Çelebi'yi Rumeli'ye çıkaracakları bildiriliyordu.

Bu sırada saltanat atabeği olan vezir-i âzam ve beylerbeyi Bayezid Paşa, genç hükümdar nâmına elçilere, imparatorla dost kalmak istediklerini ve çocukların manevî babası olmasına muvafakat edebileceklerini ve imparatorun muhabbetine ehemmiyet verdiklerini ve aktedilen muahedelere sadık kalacaklarını fakat bu şehzadelerin başka bir dinde olan imparatorun terbiyesine verilmesinin islâmiyete aykırı olduğiflı bildirdi ve bunun üzerine elçiler geri döndü [598].

---

[596] Frances Vekayinâmesi.
Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 374-375

[597] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 375

[598] Halkondil, Bayezid Paşa'nın, İmparatora gönderildiğini yazıyorsa da yanlıştır. Güya Bayezid Paşa yüksek ailelere mensup on iki çocuğun rehin ve ikiyüz bin akçe verileceğini ve Gelibolu civarında beğenecekleri geniş arazinin terk edileceğini teklif etmiş, imiş (Paris tab'ı s. 106, 107). İmparatorla anlaşmaküzere Çandarlı zade İbrahim Paşa İstanbul'a gönderilmiştir.

Mustafa Çelebi'nin Ele Alınması

Şehzadelerin teslim edilmemesi üzerine İstanda imparatorun devlet adamları arasında görüşme oldu; bir kısmı ve bunların başında imparatorun oğlu ve saltanat şeriki Yuannis, Mustafa Çelebi ile anlaşarak onu Rumeli'de hükümdar yapmağı ve ihtiyar imparator Manüel ile diğer kısmı Murad'la anlaşmayı muvafık buluyorlardı; fakat Yuannis taraftarları, Ge/ıfto/u'yu kendilerine teslim vaadinde bulunan Mustafa Çelebi ile anlaşmakta ısrar ettiklerinden onların fikirleri galebe çaldı ve derhal General Dimitriyos Laskariyüs kadırgalarla Limni adasına gönderilerek Mustafa Çelebi ile anlaşma yapıldı [599].

Mustafa Çelebi ile imparator arasında yapılan anlaşma gereğince Mustafa Çelebi, imparatorun sözlerinden dışarı çıkmayacak, oğlunu rehin olarak imparatorun yanına bırakacak, Gelibolu yarımadasını ve Karadeniz sahilinde Eflâk sahillerine kadar olan yerleri ve Erisos ve Aynaroz^a kadar olan Tesalya havalisini imparatora terk edecekti. Mustafa Çelebi bu suretle İmparatorun adamiyle muahedeyi imzaladıktan sonra gönderilen on kadırgaya kendisi Cüneyd Bey ve maiyyeti ve bir miktar rum kuvvetiyle atlayarak Gelibolu'ya, geldi; Murad ise Gelibolu kalesini tahkim etmiş ve buraya çokça kuvvet koydurmuştu [600].

Mustafa Çelebi kuvvetleri Gelibolu'ya çıktıkları vakit karşılarına Murad'ın kuvvetleri çıktı. Şiddetli muharebe ettiler. Fakat Mustafa'nın kuvvetlerine kumanda eden Cüneyd Bey bunlara galebe etti; bunun üzerine Mustafa Çelebi kadırgadan karaya çıktı; yine muharebe devam etti; Mustafa, General Dimitriyos ile birlikte geceyi yine kadırgada geçirdi; nihayet Mustafa Çelebi Gelibolu halkının ileri

---

Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 375-376

[599] Dukas (s. 134) Leontarius'un Mustafa'yı almak üzere Midilli'ye gönderildiğini ve Françes ise 1421 senesi Eylül ayında İmparator Yuannis'in Afora'dan getirttiği Mustafa'yı alarak bir çok kadırga ile Gelibolu'ya gittiğini yazmaktadırlar.

[600] Âşık Paşa zade tarihi Mustafa Çelebi'nin birinci ve ikinci saltanat dâvasını birbirine karıştırmıştır. Ona göre Çelebi Mehmed*in ölümünden sonra Mustafa Çelebi Selanik'ten çıkarak Vardar YenicesVne ve oradan da Serez ve daha sonra Edirne'ye gelmiş ve bütün Rumeli beyleri ona tâbi olmuştur diyor (s. 96). Behiştî de aynı şeyi yazar (s. 56).

gelenlerini davet etti; onlara Yıldırım Bayezid'in oğlu olduğunu ve kardeşi Çelebi Mehmed'in kendisini firara mecbur ederek Rumların elinde mah-bus kaldığını, kendisinin Edirne'ye gitmesi için yol verilmesini ve hükümdar tanınmasını istedi. Gelibolu halkı ve civardakiler Mustafa Çelebi'ye bi'at ettilerse de kale muhafızları teslim olmadılar; burada kale muhafız kumandanı Şah Melik adında birisi idi2. Bunun üzerine Dimitriyos Gelibolu kalesini muhasara etti. Mustafa Çelebi aşağıda görüleceği üzere Bayezid Paşa kumandasındaki Sultan Murad kuvvetlerini bozduktan sonra Edirne'ye giderek hükümdarlığını îlân eyledi (824 Zilkade/ 1421 Ekim). [601]

Bayezıd Paşanın Mustafa Çelebi Üzrine Gönderilmesi

Bu durum üzerine Sultan Murad'ın huzuriyle vezir-i âzam ve beylerbeyi Bayezid, ikinci vezir Çandarlı zade ibrahim, üçüncü vezir Hacı ivaz Paşalarla Timurtaş Paşa'nm üç oğlu Umur, Ali ve Oruç Beyler bir görüşme yaptılar. İbrahim paşaile Hacı ivaz paşa, aynı zamanda beylerbeği olması ve Rumeli beylerini yakından tanıması itibariyle Bayezid Paşa'nın Mustafa Çelebi üzerine gönderilmesini teklif ettiler; Timurtaş paşanın oğulları ise bizzat pâdişâhın gitmesini söylediler. Sultan Murad evvelki iki vezirin teklifi üzere Bayezid Paşa'nın gitmesini muvafık gördü1. Bayezid paşa giderken vefatı vuku-bulursa vasiyyetnâmesinin hükümlerini icraya nezaret eylemesini Timurtaş "in büyük oğlu Oruç Bey'e havale etti ve elli bin akçe bırakarak onu vasi yaptı (Behiştî, s. 57).

Gelibolu yolu kapalı olduğundan Bayezid Paşa kış mevsiminde İstanbul Boğazında Güzelceh is ar"1 d an Rumeli tarafına geçti [602].

[601] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 376-377

[602] Behiştî (s. 56) Gelibolu kalesi muhafızı Şah Melik'in kaleyi Mustafa Çelebi'ye teslim ettiğini yazar. Âlî (c. 3, s. 198) Mustafa Çelebi'nin imparatorla muahedesi mucibince Gelibolu kalesini teslim etmek istediğini, fakat Gelibolu beyi Şah Melik'in mâni olduğunu yazıyor; Frances ise Gelibolu halkının, Rumeli'de Türklerin ilk mukaddes şehri olması dolayısiyle burayı teslim etmediklerini beyan ediyor (Bon tab'ı, s.,115). Halkondil de (Paris tob'ı, s. 107. Gelibolu'yu, musirren isteyen imparatora Mustafa Çelebi'nin burasını vermek isteyip, ancak kendisine taraftar Türklerin burasını terk etmek istemediklerini, yeni padişahın (yani Mustafa Çelebi'nin) daha hükümdarlığının ihtidasında henüz kendisine saltanatı kat'i surette temin etmeden

Yanında çok kuvvet yoktu; Edirne tarafına gitti ve orada da kuvvet topladı; Mustafa Çelebi'nin Gelibolu'dan çıkıp geldiğini duyunca onu Sazlıdere mevkiinde karşıladı [603]. Fakat Gelibolu'nun Rumlara terk edilmesini uygun bulmadıklarını ve Mustafa Çe-lebi'nin de Öyle yaptığını ve Rumların bundan memnun olmadıklarını zikretmektedir.

ilk temasta Bayezid Paşa kuvvetlerinin ibtida sağ kolu ve onu takiben sol kolu Mustafa Çelebi tarafına geçtiğinden kendisi de Mustafa Çelebi'ye teslim oldu (1 Ramazan 824/30 Ağustos 1421). Mustafa Çelebi'nin karnında bir yarık varmış. Rumeli beylerine onu gösterip ikna eylediği gibi bu defa teslim olan Bayezid Paşa'ya da aynı suretle karnında bulunan yarığı göstererek Yıldırım Bayezid'in oğlu olduğunu ispat etmek istemişti. Bayezid Paşa'ya hasım olan Cüneyd Bey ile Evremiz oğulları'nm gammazlıklariyle ertesi günü derhal katledildi [604]. Bunun üzerine Mustafa Çelebi Edirne'ye girdi ve yukarıda görüldüğü üzere hükümdar îlân edildi [605] .

Mustafa Çelebi'mn Must^fa Çelebi'ye Evremiz oğullan, Tura- hükümdarlığı nan Bey ve oğullan ile Gümlüoğlu ve [606] Rumeli fatihleri ve Fatihan oğulları tâbi oldukları gibi diğer akıncılar da onun etrafına toplandılar; hulâsa Rumeli'deki bütün yerler onun hükümdarlığım tanıdı; namına para kesildi [607].

---

[603] Rumeli sahiline geçen Bayezid Paşa iki günde Edirne'ye geldi ve orada çok miktarda asker topladı, Gelibolu yarım adasına en kısa yoldan gitmek istedi, ileri gönderdiği casuslar Mustafa Çelebi'nin büyük bir kuvvetle Gelibolu'dan hareket ettiklerini haber verdiler; Bayezid Paşa otuz bin kişilik ordusiyle Edirne'den çıkarak Sazlıdere'ye geldi ve Mustafa Çelebi'nin kuvvetleriyle karşılaştı. Bayezid Paşa, askerine Mustafa'nın düzme olduğunu ve pâdişâhın kardeşi Mustafa'nın daha çocuk iken öldüğünü Çelebi Mehmed'in bizzat kendisine anlattığını söyledi ve imparatorun, bunu Yıldınm'ın oğlu diye meydana çıkardığını anlattı (Dukas, s. 145 ilâ 1478). Frances de Bayezid'in Edirne ve Mustafa Çelebi'nin ise Gelibolu'dan hareket ile Sazhdere'de karşılaştıklarını yazar. Keza bk. Halkondil, s. 107.

[604] Menâkıb-ı Şeh Bedreddin (Hususî Ktp. deki nüsha), s. 140.

[605] Dukas s. 152. Bayezid Paşa'nın katlini haber alan Sultan Murad sarsıldı ve maneviyatı kırıldı; fakat Bursa'da bulunan Yıldırım Bayezid'in damadı Seyyid Emir Buharî kendisini teşci etti ve muvaffak olacağını tebşir ile kılıç kuşatdı.

[606] Bu, Gümlüoğlu ailesi Gümlü oğlu Murad Bey ve onun Saltuk ve İskender isimlerindeki iki oğluyla Murad Bey ve Paşa Yiğit isimlerin deki Gümlü ahfadından mürekkeptir. Fatih Sultan M ehmed Gümlü oğlu Saltuk ve İskender Beylere Zoğra'mn eski hisarında bazı köyleri temlik etmiş, onlar da Gümlü oğlu feöyü'nde zaviye, mescit, Edirne'de mescit ve Kosova'da. da zaviye ve mescid vakfetmişlerdir. İkinci Bayezid, Gümlüoğlu Paşa Yiğit'e iki köy temlik etmiştir.

[607] Mustafa Çelebi'nin biri Edirne'de ve diğeri SerezMe kesilmiş iki akçesi Meskukât kataloglarında görülüyor. Takvim-i Meskükât-ı Osmaniye (İsmail G al i b) s. 24 ve Meskûkât-ı Osmaniye (Halil Edhe) s. 36 ve Mustafa Çelebi akçeleri (Ali), Türk Tarih Encümeni mecmuası, sene 15} s. 387 ilâ 390.

Mustafa Çelebi, bundan sonra durmayarak Anadolu tarafına geçmek üzere Gelibolu'ya, hareket etti; bütün Rumeli beyleri ve kuvvetleri beraberinde idi; Mustafa Çelebi'nin Sazhdere muvaffakiyetini ve hükümdarlığını haber alan Gelibolu muhafızı kaleyi Dimitriyos Leontarius'a teslim etti; Dimitriyos buraya asker ve mühimmat koymağa hazırlanırken Cüneyd Bey yetişerek buna mâni oldu. Dimitriyos, Mustafa'ya başvurdu; Mustafa Çelebi, imparatora Gelibolu'yu teslim edeceğine dair taahhüdünü inkâr etmemekle beraber böyle bir harekette bulunacak olursa Türklerin kendisinin padişahlığını kabul etmiyecek-lerini ve şahsen mülkü olmayıp halka âid yeri veremiyeceğini bildirdiğinden Dimitriyos Leontarius tstanbuVa. dönerek keyfiyeti imparatora anlattı [608].

Mustafa Çelebi, Gelibolu kalesini tahkim etti; donanmaya kaptanlar ve kumandanlar tâyin eyledi ve oradaki işleri gördükten sonra Edirne'ye giderek biraderinin hazinelerine kondu; sefahate daldı [609].

İmparator, Mustafa Çelebd'nin kendisini atlatarak Gelibolu'yu vermemesi üzerine onu terk ederek Sultan Murad'la anlaşmak istedi. Bursa hükümeti, Gelibolu'nun İmparatora teslim edilmeyerek Leontarius'un eli boş döndüğünü haber alınca onlar da bu fırsattan istifade ederek vezir Çandarlızâde İbrahim Paşa'yı elçi olarak İstanbul'a gönderdiler; İbrahim Paşa, Bayezid Paşa'nın ölümünden sonra vezir-i âzam olmuştu.

İbrahim Paşa, Mustafa Çelebi ile İmparatorun aralarının bozulduğundan haberi yokmuş gibi Manuel'den yardım istedi ve pek mütevazi hareket ve sözlerle imparatoru merhamete getirmeğe çalıştı; babası Çelebi Mehmed'e yaptığı gibi oğluna da yardım edebileceğini söyledi ve kendisini koltukladı ve Gelibolu ile iki şehzadeyi istemekten vazgeçmesini istirham etti [610]. Fakat

[608] Dukas s. 152 ilâ 154'de Cüneyd ve Mustafa Çelebi ile Dimitriyo-s'un muhavereleri hakkında tafsilât vardır. Halkondil (Paris tab'ı s. 107) Mustafa'nın, imparatora haber göndererek kendisi harple meşgul olduğu için hiçbir harekette bulunmamasını ve müsterih olmasını ve her tarafı zabt ettikten sonra Gelibolu'yu, vereceğini vadettiğini kaydediyor.

[609] "... Biraderi Mehmed'in sarayına girince orada hesapsız servet ve sair kıymetli şeyler buldu; hergün sarhoş oluyordu ve vaktini huzuzât-ı nefsa-niye ile geçiriyordu. ." (Dukas, s. 157).

[610] Çelebi Mehmed'in Murad Mustafa Mahmud ve Yusuf isimle-rindeki dört oğlundan Murad

imparator Gelibolu ile iki şehzadenin tesliminde ısrar ettiğinden ibrahim Paşa epey müddet İstanbul'da kalmasına rağmen bir netice alamadan döndü. [611]

Sultan Murad'a Yardım Teklifi

Foça'daki şap madenlerini Cenevizliler işletiyorlardı; buranın Ceneviz beyi bir zaman Saru-han oğulları'naL her sene bir miktar para vererek buradaki kalede oturuyorlar ve ihraç ettikleri şapları Avrupa piyasalarına sevk ediyorlardı; buraları Osmanlılara geçtikten sonra aynı vergiyi Osmanlı hükümeti alıyordu. Bu Ceneviz kolonisi doğudaki diğer Ceneviz kolonileri (Sakız, Galata, Amasra, Samsun, Kefe) gibi muayyen bir müddet tâyin edilen podesta veya konsoloslar vasıtasiyleidare ediliyorlardı. Çelebi Mchmed'-in sağlığında Foça'da Jan Adorno adında bir podesta bulunuyordu; buranın podesta yani valiliği on sene müddetle kendisine verilmişti.

Adorno Foça'ya geldikten sonra Çelebi Mehmed'le görüşerek senede yirmi bin altın vermek suretiyle on sene müddetle Foça'nın maden imtiyazım almıştı. Aradan altı sene geçince Çelebi Mehmed vefat etmiş ve Mustafa Çelebi hâdisesi çıkmıştı. Bu senelerde şap madeni işi tatil edilmiş ve bir kaç seneden beri devam eden hâdiseler sebebiyle madenin yıllık imtiyaz bedelini verememişti. Cenevizlilerle Katalanlar arasındaki muharebe neticesinde Katalanlar, Ceneviz gemilerinin italya, Fransa, ispanya ve ingiltere'de seyrü sefer etmelerine mâni olduklarından tabiî olarak maden işletmesi de durmuş ve bu yüzden Adorno büyük bir borç altına girmişti.

Adorno, Sultan Çelebi Mehmed'in ölümünü haber alınca bu vesileden istifade ile borcundan kurtulmak isteyerek daha

---

hükümdar olmuş ve Mustafa adındaki oğlu da Hamideli sancak beyi bulunmuştu. Küçük yaştaki Mahmud ile Yusuf'un öldürülmemeleri için imparatorun yamna gönderilmelerini vasiyyet etmişti. İşte İmparator, bu çocukların kendisine verilmesinde ısrar ediyordu. Sultan Murad hükümdarlığını sağlamak üzere uğraştığı sırada bunları Tokat'a, gönderip hapsetmiş ve daha sonra Buria'ya getirterek gözlerine mil çektirip anala-riyle beraber Bursa'da oturtmuş ve kendilerine tahsisat bağlamıştır. Bu iki kardeş 832 H./1429 M. deki taun salgınında vefat etmişlerdir. Tarihi karineye gijre Çelebi Melımed'in Orhan adındaki bir oğlu da tmparator'uıı yanında bulunuyordu.

[611] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 377-379

Amasya'dan Bursa'ya gelmeden evvel Murad'a mektuplar gönderdi. Bu mektupları Adorno'nun kâtibliğinde bulunan Rum müverrihi olan Dukas yazmıştı. Adorno mektubunda, Çelebi Mehmed'le arasındaki dostluktan bahis ile arzu ettiği takdirde bu dostluğu yenilemeğe hazır olduğunu yazdıktan sonra:

"Seni kadırgalarla Anadolu'dan Rumeli'ye geçirmeğe ve-sana yardım etmeğe ve hiç kimsenin yapamadığı hizmeti sana yapmağa hazırım; yalnız emrini bekliyorum,, demiş.

Murad bu teklifi memnuniyetle kabul ederek:

—"Allah isterse bir kaç gün sonra Bursa?ya geleceğim, oraya yakınlarından çok sadık birisi gelsin, bu husus hakkında düşünelim ve yapacağımızı kararlaştıralım,, cevabını vermişti.

Bir kaç gün sonra Adorno, kendi namına Agasay denilen Dimitriyos adında bir mutemedini gayet mühim mektuplarla JBursa'ya gönderdi. Bu mektupları da Duka s yazmıştı. Mektuplardan biri Sultan Murad'a, diğerleri vezirleri Ali, Umur ve Hacı Ivaz'a hitabetti. Bayezid (Paşa) Mustafa tarafından îdam edilmişti.

Dimitriyos'la görüşülüp herşey nizam altına alındı ve onun refakatine ulemadan çok akıllı Hatib adında biri verildi1. Bu Hatife Gelibolu boğazını geçmek üzere bir donanma ihzar ve teçhizi için elli bin Bizans altını verilmişti. Mevsim henüz sonbahar başlangıcı idi.

Murad'm Foçalılarla ittifakını duyan Mustafa Çelebi Edirne^de zevk ve safada olup rakibi Sultan Murad'ı unutmuştu. Cüneyd, Mustafa Çelebi'yi îkaz etti; Murad'ın İmparatorla pazarlık halinde olduğum bildirdi, üstelik bir de Frenklerle de anlaşıyor; biz de Edirne'de hiç bir hazırlıkta bulunmadan oturuyoruz; onlar bu tarafa gelmeden evvel biz karşı tarafa geçelim, her hususta düşmanlarımızdan üstünüz. Onlar bu tarafa geçerlerse bizim için felâkettir,, sözleriyle Mustafa Çelebi'yi îkaz etti. [612]

Mustafa Çelebi'nin Anadolu Tarafına Geçmesi

Mustafa Çelebi, hemen kuvvetlerini toplayarak Gelibolu ya

[612] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 381-382

gelip Lapseki ye geçti (20 Ocak 1422). Murad'ın müttefiki olan Foçalılarm donanması, Mustafa Çelebi'nin geçmesine mâni olmak istediyse de muvaffak olamadı. Mustafa Çelebi'nin yanında on iki bin atlı ve beş bin yaya vardı. Üç gün orada kaldıktan sonra Bursa tarafına yürüdü. Bunu haber alan Sultan Murad kâfi miktarda mevcudiyle Bursa'dan çıkarak Ulubad^ geldi ve köprüyü kesti. Maiyyetinde Hacı tvaz Paşa ile Timurtaş'.n üç oğlu Umur, Ali ve Oruç Beylerle Cüneydın kardeşi olduğu söylenen Hamza Bey de vardı [613]. Ikı tarat Ulubad suyu önünde ve suyun iki kıyısında karkastılar. Mustafa Çelebi'nin azab yani hafif yaya askeriyle Murad kuvvetlerine karşı beş bin kişi ile yapmak istediği baskın Dem.rtaş Paşa oğlu Umur Bey'in pusudan çıkarak yaptığı mukabil taarruz üzerine muvaffak olamadı (2. Sultan Muradm ordusunda Mı-haloğlu Mehmed bey de vardı. Bu Musa Çelebi'nin Rumeli'deki saltanatı zamanında onun beylerbeğisi yani ordu kumandan, idi; elaltmdan Çelebi Mehmed'e taraftar olmuştur. Çelebi zamanında da akıncı beyliğinde ve divanda bulunmuş ve Şeyh Bedreddin vak'asında alâkadar olduğu için Tokat kalesine hapsedilmişti (1420). Murad hükümdar olup Mustafa Çelebi hâdisesi çakınca Murad'm devlet adamları, eski şöhretli Rumeli beylerinden olan Mihaloğlu'nun serbest bırakılarak gönlünün alınmasını ve bunun Rumeli akıncı beyleri üzerindeki nüfuzunu söylediler. Derhal Tofeat'tan alınarak Bursa'ya getirilmiş ve ordu ile Ulubad önüne gelmişti.

Bir gece*, Mihaloğlu Mehmed bey, Ulubad çayı kenarına gelerek Rumeli akıncı beylerini isimleriyle çağırmağa başladı. Bunlar çay kenarına gelerek ölmüş sandıklar, Mihaloğlu'nun sağ olduğunu anladılar. O, akıncı beylerine pâdişâhlarının oğlunu terk ederek bir düzme hükümdara tâbi olduklarından dolay, söylendi». Bu görüşmeyi Mustafa Çelebi haber alarak şuphelendi. Mihaloğlu, Murad tarafına geçeceklerine dair Rumeli beylerinden söz aldı.

Bu sırada Abulyund gölü tarafını muhafazaya memur olan vezir Hacı ivaz Paşa'dan Mustafa Çelebi'ye de gizli bir mektup geldi;

[613] Bu, Hamza Bey'in, Cüneyd'in kardeşi olduğu hakfanda Dukas'm mütaleas. şüphelidir. Duka., Cüneyd'in babamda yanhs olarak Hasan SubaşL göstermişi, Hamsa Bey belki Cüneyd'.n oğlu veya yafan akrabasıdır.

bu mektupta sadakatinden bahsediyor ve Rumeli beylerinin Murad'la ittifakından ve gününü tâyin ettiği bir baskınla kendisini ansızın yakalayacaklarından inandırıcı bir surette bahsediliyordu. Bundan başka Timurtaş Paşa oğullarından da Aydınoğlu Cüneyd Bey'e bir mektup gelmişti [614]. Onların bu mektubunda, da dostlukları hatırlatılıyor ve Rumeli beylerinin Mustafa Çelebi'yi yakalayarak Sultan Murad'a teslim edecekleri bildiriliyor ve kendisine Osmanlıların yüksek hâkimiyetini tanımak şartiyle Aydın ve havalisinin verileceği vadolunuyordu [615].

Mustafa Çelebi, Rumeli beylerinin, Mihaioğlu ile görüş melerinden zaten şüpheye düşmüştü. Bu defa Hacı ivaz Paşa'dan gelen mektup bütün bütün şüphesini arttırdı ve keyfiyeti Cüneyd Bey'e açtı; o da kendisine gelen mektupları gösterdi; işte bunun üzerine Cüneyd Bey işin neticesinin fena olacağını tahmin ederek bir gece yetmiş kadar adamiyle Mustafa Çelebi'-nin ordusundan ayrılarak aile ocağı olan Aydın eline kaçtı. Filhakika ivaz Paşa'mn mektubunda söylediği gibi bu sırada bizzat Hac ivaz Paşa kolundan Mustafa Çelebi kuvvetleri üzerine bir baskın yapıldığından Mustafa Çelebi yazılanların doğruluğuna inandı. [616]

Muştafa Çelebi'nin Firari Ve Akibeti

Sabah olunca Cüneyd'in kaçtığı anlaşıldığın-bi'nin firarı ve dan uykudan kalkan Muştafa Çelebi bunu akıbeti duyunca telâşa düştü ve kaçmak için hazırlanmağa başladı; ordusunda büyük bir korku- hüküm sürüyordu; Mustafa, Cüneyd'in Murad tarafına geçtiğini zannetmişti; Murad'm ordusunda borazan ve davullarla sevinç alâmeti gösteriliyordu.

Aldatılmak suretiyle hiç bir kimseye itimadı kalmayan Mustafa Çelebi biran evvel Rumeli tarafına kaçmak istedi. Az maiyeti ile

[614] Dukas (Bon) s. İ69'da Cüneyd'e mektubun biraderi Hamza tarafından gittiği gösterilmiş olup o bir gece yarısı Hamza ile Cüneyd'i iyice konuşturuyor. Behiştî ise (s. 58) Cüneyd'e mektubun Koyunlu Bayezid isminde bir dânişmend ile yollandığını ve bunun çayı yüzerek geçip hem Cüneyd Bey'e ve hem de Rumeli beylerine tatminkâr mektuplar götürüp verdiğini beyan ediyor.

[615] Dukas, s. 169 ve Hammer (Atâ bey tercümesi), c. 2, s. 164.

[616] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 382-384

Lapseki'ye doğru kaçtı; bunun kaçmasından sonra Ulubad nehiri üzerine kurulan köprüden karşıya geçen Rumeli beyleri ve akıncı tavcıları (timarlı akıncılar) gelip Sultan Mu-rad'a baş eğdiler. Vezir-i âzam İbrahim Paşa bunların ihanetleri sebebiyle cezalandırılmalarını söyledi ise de Hacı ivaz Paşa bunu doğru bulmadı ve bunların Cüneyd Bey'in iğfaline kapıldıklarını söyliyerek affettirdi [617].

Mustafa Çelebi kaçarken Biga çayı önüne gelerek, mevsim sebebiyle nehrin taşkın olmasından dolayı oranın kadısının delaletiyle bir hayli altın mukabilinde çayın geçidini bulup karşı tarafa geçmeğe muvaffak oldu [618] ve sahile inerek orada bulunan gemilere atlayıp Gelibolu tarafına hareket etti ve giderken takip edilmemesi için Anadolu sahilinde ne kadar nakil vasıtası varsa hiç birisim bırakmadı; Gelibolu'ya geçtikten sonra da oradaki vasıtaların Anadolu sahiline geçmemeleri için onları da karaya çektirmek suretiyle kendi durumunu emniyet altına alarak sahillere muhafızlar tâyin eyledi.

Mustafa Çelebi'nin bu suretle çekilmesi üzerine Murad'ın yanındaki devlet adamları, hiç tereddüd göstermeden sıcağı sıcağına bu işi bitirmeği kararlaştırdılar; fakat Anadolu yakasında karşı sahile geçecek gemi yoktu; lâkin Sultan Murad evvelce anlaşmış olduğu Foça Ceneviz beyi Adorno'ya vaziyeti bildirerek hemen harb sefineleri yollamasını yazdı. Adorno esasen hazır olan gemilere girerek boğazı geçip yedi kadirga ile LapsekVye geldi ve Murad beşyüz kadar maiyyeti ile kadirgaların en büyüğüne bindi [619]. Frenklerin, kendisini

---

[617] Âşık Paşa zade s. 98, Behiştî s. 59.

[618] Âşık Paşa zade s. 99 ve Behişıî s. 59 ve Neşri s. 564. Biga kadısı, Mustafa Çelebi'y*- geçidi gösterdiği için Sultan Murad onu geçidin başına astırdı.

[619] ikinci Murad'm Rumeli'ye geçişi hakkında Aşık Paşa zademde hulâsa olarak şu malûmat vardır: Gelibolu'da Çandarlı İbrahim Paşa adamlarından Taharetsiz Hatib denilen işgüzar bir adama haber gönderildi; gemi istemli, o dii Ere mm.sıVda lıir frenk gemisini ticaret edecek gibi on beş bin altına |M-yi.<İİ: Sn- gemi Sultan Murad'ı JSceot'asi'na geçirecekti. Taharetsiz Hatib bunu İbrahim Paşa'ya bildirmek üzere gece Kumburnu'ndan bir adanı yüzdürerek gönderdi.-!,Bu adam İbrahim Paşa'nm çadırım bulup vaziyeti anlattı; geceden itibaren sabaha kadar hayli adam geçirildi (s. 99). Behiştî tarihi^ İbrahim Paşa tarafından bir yüzücü He Geliöoİu'da Taharetsİ2 Hatib'e giden mektupta "devlet ve saadet istersen bize gemi bulmağa çare edesin" denilmiş Ha-tib, Ceneviz'den ticarete gelmiş bir gemi bulup beş bin altına pazarlık etmiş. Bu gemi Anadolu kıyısına gelip, askerin seçmelerinden bir kısmını alarak Kozlu-dere tarafına götürdü; Mustafa Çelebi bunların ihracına mâni olmak istediyse de muvaffak olamamıştır diyor (s. 60). Tac-üt-tevarih (c. İ, s. 314) aynı menba-lardan aynı şeyleri nakleder. Keza Müneccimbaşı (c. 3, s. 339) da yine öyledir. Âli (c. 5, s. I99j'de Ceneviz bezirganları ile bir büyük barca (kadirga) Anadolu yakasına demir atıp vüzera bu geminin reisine dört bin filori ücret verdikleri yazılıdır. Lütfî Paşa tarihi s. 78'de Sultan Murad'ın bir bezirgan gemisiyle JSceouası'na geçtiği beyan edilmektedir. Metinde hâdiseyi

külliyetli para mukabilinde Mustafa'ya teslim etmesi ihtimalini nazarı dikkate alarak ihtiyatlı bulunmuştu. Diğer kadirgalarda da Türk askerleri ile Frenk askerleri vardı. Gemilerle tam denizin ortasına gelindiği zaman Adorno, Sultan Murad önünde diz çökerek şap madenleri dolayısiyle Osmanlı hazinesine olan borcunun bağışlanmasını rica etti. Sultan Murad bunu kabul ederek eline bir vesika verdi. Bu borç yirmi yedi bin Bizans altım tutuyordu.

Gelibolu sahilinde bulunan Mustafa Çelebi, Ceneviz gemilerinin yaklaştığını görünce Adorno'ya bir adam göndererek Murad'ı karaya çıkarmamasını ve buna mukabil elli bin altın vermeği teklif etti ise de red olundu.

Gemiler, Gelibolu Önüne gelince, Mustafa taraftarları kadir-galarla bunların karaya asker çıkarmasına mâni oldular. Bunun üzerine Adorno beşyüzden fazla okçu kuvvetini yirmi kadar kayığa bindirerek şevketti; bunlar sahilde bulunan Mustafa'nın okçularını geri atarak karaya çıktılar ve sahili emniyet altına aldıktan sonra Murad da üç bin kadar mahir okçularla beraber karaya çıktı [620].

Bundan sonra Mustafa Çelebi kuvvetleriyle Murad'ın kuvvetleri ve Frenkler arasında muharebeyi müteakip Mustafa Çelebi kuvvetleri mağlûp olarak kaçtılar. Gelibolu kalesi Sultan Murad'a teslim oldu; süratle kaçan Mustafa Çelebi hemen Edirne'ye can attı; sarayda bulabildiği hazineyi alarak Eflâk tarafına doğru kaçtı. Üç gün kadar Gelibolu*d& kalan Muıad kaleyi teslim aldı ve hemen süratle ve büyük kuvvetlerle Edirne'ye girdi. Dukas'm kaydına göre kışın başlangıcında Edirne'de tahta oturdu. Beraberinde Adorno'nun iki bin yaya kuvveti de vardı.

---

yakından bilen ve Sultan Murad'la Adarno'nun münasebatma dair mektuplar yazan Dukas'ın kaydı doğrudur. Dukas da Hatib'in ismini yazıyor ve ona gemi tedariki için elli bin Bizans altını verildiğini ve Hatibin Adarno'ya karşı sadıkane çalışacağına yemin ettiğini kaydediyor ki bu hal Hatibin daha evvelden gemi tedarikine memur olduğunu göstermektedir (Dukas, s. 165).

[620] Âşık Paşa zade doğrudan doğruya Gelibolu'ya, çıkılmıyarak ihracın Eceâbad taraflarına yapıldığını ve Mustafa Çelebi'nin muharebe ederek JBo-laytr'a çekildiğini ve sonra Gelibolu halkının Sultan Murad'ı karşıladıklarını yazıyor (s. 100). Bebiştî ve Ruhî, Murad'ın askerinin KozJudere'ye çıkarıldığını ve Mustafa'nın bunları çıkarmamak için gayret gösterdiğini söylemektedirler. Ruhî ve Âlî daha etraflı olarak Gelibolu kalesinden atılan toplarla Gelibolu limanına ihraç yapılamıyarak ibtida Kozludere'ye asker çıkarıldığını kay-dediyorfKünh-üUahbar c. 5, s. 199, 200). Lütfî Paşa ise Mustafa Çelebinin, Murad'ın Eceouası'na geçtiğini duyup Bolayır yolundan kaçıp Edirne'ye gittiğini söylemektedir (s. 78).

Murad, Mustafa'yı takip için seçme kuvvetler gönderdi. Adorno'ya kaydıhayat şartiyle Batı Trakya'nın sahilinde eski bir şehir olan Peritorion köyünün gelirini verdiği gibi Foçalüarm gümrük hasılatını da ona bıraktı; onun maiyyetine de kıymetli elbise ve hediyeler verdi; bunları bir müddet sonra iade etti.

Mustafa Çelebi, Murad kuvvetleri tarafından süratle takip olundu; nihayet kendisini Edirne'nin kuzeyinde ve Tunca nehri kenarındaki Kızılağaç Yenice'sinde yakalayarak Edirne'ye getirdiler. Sultan Murad alelade bir şahıs gibi umumî mey-danda asılmasını emretti1. Mustafa Çelebi, Sultan Murad'a bir şey söylemek istediğini beyan etti ise de dinlenmiyerek Hisar burcuna asıldı (825 H./1422 M) [621]. Behiştî, Mustafa Çelebi'nin cesedinin çüiüyünceye kadar asılı kaldığım yazıyor.

Mustafa Çelebi'nin Rumeli'de hükümdarlığı takriben bir buçuk seneye yakındır [622] Kendisi çok güzel söz söyler ve dinleyenler üzerinde tesiri görülürmüş [623]. Hattâ Sazlıdere^de Baye-zid Paşa kumandasındaki kuvvetlerle karşılaştığı zaman büyük bir cesaretle ileri atılarak söylemiş olduğu müessir sözlerle Baye-zid Paşa kuvvetlerinin kendi tarafına geçmelerini temin eylemiştir [624].

İmparatornn Elçi Göndermesi

Mustafa Çelebi hâdisesinin bastırıldığını haber aan imparator ihtiyar Manuel ile saltanat şeriki olan oğlu Yuannis'i telâş aldı; hakikatte durumu Öğrenmek ve gösterişte Murad'm saltanatını tebrik

[621] Âşık Paşa zade s. 100 ve Lütfî Paşa s. 79. Tac-üt-tevarih c. 1, s. 315, Behiştî (s. 6) Mustafa'yı yanındaki adamlarının tutup Murad'a getirdiklerini yazıyor. Ruhî ise Mustafa'nın takip neticesinde Mihaloğlu tarafından yakalanarak kirişle boğulduğunu yazar.

[622] Galib Bey Takvim-i Meskûkât-ı Osmaniye isimli eserinde ve ondan naklen Halil Edhem Bey'in Meskâkât-ı Osmaniye'sinde Mustafa Çelebi'nin 822 H./H18 M de Edirne'de hükümdar olduğu hakkında bu tarihde basılmış bir sikkesi olduğa gösterilmekte ise de bu tarihte Edirne Çelebi Mehmed'in elinde bulunduğu için orada Mustafa Çelebi'nin akçe kestirmesi mcvzu-ı bahis olamaz. Zaten Galib Bey de bu akçenin tarihini iyi tesbit edememiştir. Bu hususa dair meskukât mütehassısı AH Bey merhumun Türk Tarih Encümeni mecmuasında, (sene 15 s. 387) bir tetkiki neşredilmiştir.

[623] Halkondil, Dukas, Françes, Hammer, fdris-i Bitlisi ve Lütfî Paşa tarihlerinden naklen liayruüah Efendi (c. 7, s. 38).

[624] Dukas (Bon labh), s. 149.

etmek ve aradaki bozukluğu dostluğa çevirmek üzere Bizans asil-zadelerinden Lakanas ve Marko Ganis adlarında iki elçi gönderdiler. Bu elçiler, bütün kabahati Bay ez id Paşa'ya yüklediler ve Sultan Mehmed'in vasiyyetine rağmen Bayezid'in bu çocukları vermedikten başka elçileri kovduğunu iddia ettiler. Sultan Murad elçileri huzuruna kabul etmediği gibi hediyelerini de red etti. Zaten bu sırada imparatordan intikam almak üzere hazırlık yapıyordu. Elçileri bir müddet tevkif ettikten ve İstanbul muhasarası için hazırlığını tamamladıktan sonra elçileri serbest bırakarak onlara :

— "Gidiniz süratle İstanbul üzerine geleceğimi İmparatora söyleyiniz" sözleriyle bunları geri gönderdi [625].

İstanbul'un Muhasarası

İmparatorun bütün ricalara ve gösterilen menfaatlere rağmen kendisine daha fazla kâr temin eden Mustafa'ya yardımı hesaba uygun düşmemiş ve daha ilk adımda Gelibolu nun imparatora teslime dilmeme siyle araları açılmıştı; bu vaziyetten istifade etmek isteyen Murad, Çandarh zade İbrahim Paşa'yı yollayarak şehzadeleri istememek şartiyle fedakârlık teklif ettiyse de imparator ona da yanaşmadı ve hattâ bu teklifi dinlemek bile istemedi. Nihayet Mustafa Çelebi meselesi halledildikten sonra İmparatora hesap sorma zamanı gelmiş ve Sultan Murad 1422 senesi ilk baharında hazırlık emrini vermiş ve 1422 Haziranında evvelâ on bin kişilik kuvvet ile Mihaloğlu Mehmed Bey'i İstanbul etrafına vurmak üzere göndermişti; bunun arkasından bizzat Sultan Murad yirmi bin kişilik bir ordu ile hareket etti [626] ve donanma da muhasaraya iştirak etti. İmparator sulh için padişaha bir heyet gönderdi ise de red cevabı aldı [627].

---

[625] Dukas (Bon tabh) s. Î82, 183 ve Hammer (Ata bey tercümesi) c. 2, s. 167 ve Hayrullah Efendi tarihi c. 7, s. 47.
Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 388-389

[626] İstanbul'un İkinci Murad tarafından yapılan bu muhasarası hakkında Bizim tarihleriinizdeki bilgi» Küçük Mustafa Çelebi vakası içinde yanm satırdan ibaret olup bu hususta Rum ve ecnebi tarihlerinde malûmat vardır.

[627] Halkondil, şehrin tazyik edildiği sırada imparatorun barışmak üzere elçi gönderip red cevabı aldığını bununla beraber bir kaç gün sonra Murad'ın çekilip gittiğini yazmaktadır (Paris tab'ı s. 110).

^Sultan Murad kuvvetlerinin yanında olarak 20 Haziranda İstanbul Önüne geldi. Yaldızhkapıdan Haliçle kadar şehir karadan kuşatıldı4; Osmanlı ordusunda top vardı, surlara hücum etmek ve geçmek için sur irtifaında ve hattâ daha yük-sek tekerlekli kuleler yapıldı. Surlar toplarla döğülmeğe başladı; 24 Ağustos'ta umumî hücum yapıldı; bu hücum ok yağ-muriyle başlayarak müdafileri sindirdi ise de taarruzda muvaffak olunana adı [628]. Bu sırada ihtiyar imparator Manuel ümitsiz bir halde hasta idi; zaten bütün işler oğlu ve saltanat şeriki olan Sekizinci Yuannis'in elinde bulunuyordu. Pâdişâha müracaatla barıştan ümidini kesen imparator yeni bir çareye başvurdu; bu defada padişahın küçük biraderi Mustafa Çelebi'yi ele aldılar.

Bu şehzade babasının sağlığında HamideWnde sancak beyi idi. Biraderinin hükümdar olması üzerine Öldürülmekten korkarak Karamanoğlunun yanına kaçmıştı, işte imparator bu şehzadeyi yanma getirterek Murad'a karşı saltanat dâvasına teşvik etti ve arzusuna da muvaffak oldu. Bu suretle Karaman ve Germiyan hükümdarlariyle imparatorun teşvikine kanan Mustafa Çelebi istanbul'a getirildikten sonra Anadolu'ya gönderildi; bunu haber alan Sultan Murad İstanbul muhasarasını kaldırmağa mecbur olarak hemen Bursa ve İznik taraflarında faaliyette bulunan Mustafa Çelebi üzerine gitti [629]. Tarihî karinelere göre İstanbul'un bu muhasarası iki ay kadar sürmüştür. [630]

Küçük Mustafa Çelebî Vak'ası

Çelebi Mehmed'in oğullarından olup henüz onüç yaşında bulunan

---

[628] Bu muhasara, hakkında bk. Dukas, s. 183 ve müteakip sahi/eler, Frances (Bon tab'ı), Halkondil (Paris tab'ı) s. 108, 109 110 ve Hammer c. 2, s. 169 ^e İstanbul*un fethi (Feridun Dirimtekin) s. 34 ve Hayrullafı Efendi c. 7, s. 47 ilâ 50.

[629] Frances (Bon tab*ı 5. 90) II. Murad'ın İstanbul muhasarasını, üvey anası Mara'nın (Mara Yıldırım Bayezid'in zevcesi ve Sırp despotu Lazar'-m kızı olup şu halde Çelebi Mehmed'in üvey valdesidir) tavassutiyle kaldırılıp İmparatorla barış yaptığını yazmaktadır ki bu barışıldık Küçük Mustafa Çelebi hâdisesinden sonradır.

[630] Frances İstanbul'un bu muhasarası hakkında Mihaloğlu'nun akıncı kuvvetleriyle 1422 Haziranında geldiğini ve arkasından aynı ayın on beşinde Sultan Murad da gelerek Ağustosun yirmi ikisinde şehrin kuşatıldığım ve daha garip olarak 1423 Eylülünün altısında ayrıldığım yazmaktadır ki ona göre muhasara on dört ay devam etmiş oluyor. Fakat buna dair hiçbir yerde malûmat yoktur. Zanmma göre 1422 Eylül denecek iken 1423 kaydedilmiştir. Yahut muhasara 1422*de değil 1423'de olmuştur.

[631] Hamideli sancak beyi Mustafa, biraderinin cülusu üzerine öldürülmekten korkarak Karamanoğlu'nun yanına kaçmıştı. İstanbul muhasarası kısmında hulâsa edildiği gibi bu muhasaradan kurtulmak isteyen imparator, şehzadenin lalası Şarab-tar îlyas'a mektuplar yazdı ve çokça altın gönderdi ve bu para ile asker toplamasını bildirdi. Aynı zamanda Mustafa'yı İstanbul'a getirtti. Muvaffak olduğu takdirde imparatora karşı yapacağı fedakârlık —tabii toprak fedakârlığı— hakkında anlaştıktan sonra rumların verdiği kuvvetle Anadolu tarafına geçirilerek faaliyette bulundu1. Kendisine Karamanoğlu'nun Turgutlu Türkmenleri ile Germiyan oğlunun kuvvetleri de iltihak ettiler [632]. Şarabdar tlyas'la Kara Tacüddin oğlu Mahmud, Mustafa'nın veziri ve kumandanı idiler [633].

Mustafa, topladığı kuvvetlerle Bursa üzerine yürüdü; Bursa halkı şehri ve kaleyi Mustafa'ya teslim etmek istemediler; kendisine memleketin nüfuzlu şahsiyetlerinden Ahi Yakup ile Ahi Hoşkadem'i elçi olarak gönderdiler; kendisine para ve hediyeler vermek suretiyle işi Önlemek istediler. Bunlar, şehzade Mustafa'nın kendisine vezir yaptığı ve zaten bu hâdiselere sebep olan Şarabdar Ilyas'ı gördüler. Bunlar Bursalıların Sultan Murad'a bi'at ettikleri için ondan rücû etmiye çeklerini ve zorlayacak olurlarsa şehri müdafaa edeceklerini söylediler ve bundan başka Karamanoğlu kuvvetleriyle bir Osmanlı şehrinin vurulmasının doğru olmadığını da beyan ettiler1. Şarapdar îlyas bu teklifi kabul etti; oradan İznik tarafına gittiler.

Şehzade Mustafa îznik kalesini kırk gün muhasara etti; muhafızı olan Firuz Bey oğlu Ali Bey keyfiyeti Sultan Murad'a bildirdi. Padişah, hisarı sulh suretiyle vermesini ve Mustafa orada meşgulken bir tarafa kaçmadan yetişeceğini yazdığı gibi şehzadenin lalası Şarabdar İlyas'a da Anadolu beylerbeyiliği beratım gönderip şehzadenin de oradan bir

[631] Dukas (s. 187) Mustafa'nın altı ve Halkondil (s. 110) onüç yaşında olduğunu yazarlar. Bu şehzadenin on yaşını geçmeyince sancağa çıkanl-miyacağı malûm olduğundan Halkondil'in roütaleası doğrudur. Dukas, bunun sancak be\i olduğunu yazmayıp biraderi tarafından öldürülmemek için lalası Şarabdar tlyas'la Paflagonya>y& gittikleri ve orada bulundukları sırada imparatordan davet mektubu aldıklarını beyan ediyor.

[632] Aşık Paşa zade s. 101, Tac-üt-tevarih c. 1. s. 315, Hayrullah Efendi c. 7, s. 50.

[633] Behişti tarihi s. 61.

tarafa gitmemesi için oyalamasını bildirdi [634].

Ali Bey aldığı talimat üzerine muhasaranın kırk günü geçmesine mebni halka ve şehre hiçbir zarar gelmiyeceği hakkında yemin ile söz aldıktan sonra teslim oldu. Şarabdar il ya s, aldığı beylerbeyilik müjdesi üzerine İznik'ten ayrılmadı; Çandarlı zade İbrahim Paşa'nın sarayına yerleşen Mustafa Çelebi, timar ve memuriyet vermek suretiyle vakit geçiriyordu [635].

Sultan Murad İstanbul muhasarasında iken hâdiseyi duyup yukarıda söylediğimiz tertibatı aldıktan sonra hemen muhasarayı kaldırıp Gelibolu yoluyla Anadolu'ya geçerek İznik üzerine geldi; şehzade Mustafa'nın İznik'te bulunmasını tehlikeli gören Germiyan ve Turgutlu kuvvetleri kumandanları, Mustafa Çe-lebi'yi alıp Karaman'a götürmek istedilerse de Şarabdar llyas buna mâni oldu [636]

urad'm öncü yani akıncı kuvvetleri Mihaloğlu Mehmed Bey kumandasında olarak birdenbire İznik'i bastılar. Mustafa Çelebi hamamda bulunuyordu. Mustafa'nın beylerbeğisi Ta-cüddinoğlu Mahmud Bey, efendisine derhal bir at bulup kaçırmak istediyse de muvaffak olamadı ve Mihaloğlu Mehmed Bey ile çarpıştı ve Mehmed Bey'i atından düşürerek öldürdü [637]. Bu sırada Şarabdar îlyas, Mustafa Çelebi'yi yakalayıp İznik Önüne gelerek şehri muhasara ede^n Murad'a götürdü ve pâdişâhın emriyle İznik haricinde bir incir ağacının dibinde boğularak cesedi Bursa'ya gönderildi [638]. Mihaloğlu'nu öldüren Tacüddinoğlu Mahmud Bey de saklandığı yerde

---

[634] Âşık Paşa zade s. 102 ve Tac-ü-ttevarih c. i, s. 315 Şarabdar, şehzadeler kavgasında Çelebi Mehmed tarafında iken Emir Süleyman tarafına geçerek Mehmed Çelebi'nin çekilmesine sebep olan ümeradandır. Sonradan yine hizmete alınmış ve şehzadeye lala tâyin edilmişti.

[635] Aşık Paşa zade s. 102, Tac-üt~tevarih c. I, s. 317.

[636] "andan oğlanın yanında olan Turgutoğulları ve Germiyan beyleri, Şarabdar îlyas Bey'in hıyanetin bilicek gelip ittiler hey hey gel şu oğlanı bize ver Karaman'a veya Germiyan veya İstanbul'a ulaştıralım, senin hod halin malûm biz tuz etmek hakkın yerine getirelim bunca zamandanberİ bir şehzade atına binip, kaftan giyip, nimetin yedik; ahır vakitte hiyanet etmiyelim diye gördüler; fayda etmedi. Şarabdar llyas Bey'in elinden oğlanı alamadılar (Neşri 568).

[637] "Erzincan, kıralları hanedanına mensup (doğrusu Canik beyi Tacüddin oğullarından) Tacüddin namında birisi düşmanın gürültüsünü duyunca koşmuş, Mustafa'yı müdafaa etmek istemiş kalabalığın araşma büyük bir cesaretle atılarak Önüne çıkanları eski misafiri ve dostu bulunan Rumeli sancak beyi Mihaloğlu ile daha bir çoklarını telef etmiş, akibet kendisi dahi kılıçtan geçirilmiştir'* (Halkondil> Paris tab'ı, s. 1X1)

[638] Ruhî tarihi, Mustafa Çelebi'nin Mezid Bey tarafından yakalanıp Sultan Murad'a gönderilerek boğulduktan sonra Jzrufe'e defnedildiğini ve Mustafa'nın on iki yaşında olduğunu yazar.

bulunup Mihaloğlu'nun adamları tarafından katledildi (826 H./1423 M.), Şehzade Mustafa BursaMa babasının türbesinde medfundur. Sultan Murad bundan sonra tarihi malûm olmayan bir zaman saltanata bir müddei çıkmasından korkarak Tokat kalesinde mahbus tuttuğu Mahmud ve Yusuf isimlerindeki iki kardeşini öldürmeyip fakat gözlerine mil çekmek suretiyle bunları kör ettikten sonra valideleriyle beraber Bursa'ya getirterek kendilerine maaş tahsis eyledi. [639]

Candâr Oğullarîyle Mücadele [640]

Isfendıyar Beyin Osmanlılar Aleyhîne Faaliyeti

Çelebi Sultan Mehmed'in ölümünü müteakip meydana çıkan Çelebiler hâdiselerinde Candar hükümdarı bunları fırsat bildi; Çelebi Mehmed'in zoruyla Osmanlı hâkimiyeti altında bulunmak üzere oğlu Kasım Bey'e vermeğe mecbur olduğu Tosya, Çankırı ve Kalecikti geri aldı ve Kasım Bey de kaçarak İznik üzerine hareketi sıracında Sultan Murad'ın yanına geldi; Isfendiyar Bey bundan başka Taraklı-Borlu denilen Safranbolu kalesini de muhasara etti.

Küçük Mustafa Çelebi işinin bitmesinden sonra Kasım.» Beyde beraber olarak Osmanlı kuvvetleri, IsfendiyarBey üzerine sevkedildi. Bu kuvvetler Bo/u'ya geldikleri zaman, tsfendiya-r'm kumandası altında bulunan Kasım Bey kuvvetleri efendilerinin yanına kaçtılar. Bu suretle sarsılan îsfendiyarBey, Bolu ile Gerede arasında yapmış olduğu muharebede bozuldu ve Kapıcıbaşı Yahşi Bey tarafından başına vurulan bir bozdoğanla kulağı sağır oldu ve Kastamonu'da duramıyarak Sinop kalesine sığındı. [641]

Osmalılarla Müsaleha

---

[639] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 390-393

[640] Âşık Paşa zade (s. 104) ve ondan naklen Tac-üt-tevarih ve diğer bazı lan Sultan Murad'ın bundan sonraki idarî teşkilâtım Candaroğhı seferinden evvel göstermişler ise de vekayie nazaran o seferden sonra olduğu istidlal olunduğu için bu Candaroğlu mücadelesini öne aldım. Behiştî de (s. 62) metindeki mütaleamız gibi Küçük Mustafa hâdisesi sırasında îsfendiyar'ın taarruzunu yazar.

[641] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 393-394

Candaroğlu'nu takip eden Osmanlı kuvvetleri müsaleha Kastamonu ile Bakır Küresi*ni işgal ettiler. Isfendiyar Bey küçük oğlu Murad Bey riyasetindeki bir heyet vasıtasiyle barış istedi ve devlet adamlarına ayrı ayrı mektuplar yazarak tavassutlarını rica etti ve güzelliği ile meşhur torununu (oğlu ibrahim Beyin kızı) padişahın nikâh-banmasını da teklif eyledi. Devlet adamlarım da hediyelerle ele" aldı; bunlar sulh akdini pâdişâhtan rica ettiler. Sultan Murad sulh yapmağa myvafakat etti [642].

Bu müsaleha^nûcibince Kasım Bey'e yerleri yine geri verilecek ve Osmanlıların işgal eyledikleri Kastamonu ile Bakır Küresi îsfendiyar Bey'e iade olunacak, fakat îsfendiyar Bey Bakır Küresi hasılatından mühim bir kısmını Osmanlı hükümetine verecek ve lüzumu halinde Osmanlı ordusuna asker gönderecekti (827 H./1423 M.) [643].

Îkîncî Muradın İdarî Faaliyeti

Genç Padişahın İdareyi Ele Alması

Sultan Murad hükümdar îlân edildiği zaman idareyi ele On sekiz yaşında bulunuyordu; karşısında kuvvetli ve tehlikeli bir rakip olarak amcası Mustafa Çelebi vardı; hükümdarlığının ilk senesi hakikaten ümitsiz denilecek kadar korkunçtu. Etrafında kendisine sadık olarak Bayezid, İbrahim, Hacı ivaz Paşalarla Mihaloğlu Meh-med Bey, Kara Timurtaş Paşa'nın oğulları olup o sırada vezirlik derecesine çıkarılmış olan Ali, Umur ve Oruç Beyler bulunuyorlardı.

Rumeli'de amcasının etrafında ise Evrenuz Bey oğulları ile Paşa Yiğit oğlu Turahan Bey ve Gümlüoğlu Paşa Yiğit Bey ve diğer ileri gelen Rumeli ve akıncı beyleri vardı. Nihayet bilhassa Hacı İvaz Paşa'nın teTtipleriyle alınan tedbirler sayesinde Sultan Murad rakibine galebe çalmağa muvaffak oldu ve bu devlet adamlarının

---

[642] Sultan Murad'ın nikahladığı kızın adı Hatice Sultan olup 906 H./1500 M. tarihli vakfiyesi vardır. Kabri Bursa'da Kükürtlü Kaplıcasının yakınındaki Hatice Sultan türbesi denilen büyük bir türbede olup orada kendisinden başka daha bir hayli kabir vardır. Ne kabirlerde ve ne de türbe kapısında ve sair yerinde bir kitabe vardır.

[643] Neşrî, Isfendiyar'Ia olan muharebeyi 828 H./1425 M. de gösteriyor.

büyük fedakârlıklarını gördü.

Her devirde olduğu gibi Çelebi Mehmed zamanında da hükümdara yakın devlet adamları arasında da rekabet vardı. Bunlardan Bayezid Paşa, Çelebi Mehmed'in saltanat mücadelesi esnasında fevkalâde gayret ve fedakârlığı görülmüş en mûtemed adamlarmdandı. Bundan dolayı Çelebi'nin ölümüne kadar hem vezir-i âzam ve hem beylerbeyi rütbesinde olarak bütün devlet işlerinde tek mercidi; diğer vezirlere bile tahakküm eder ve kendisinin mütaleasma aykırı söz söylenemezdi; divanda kendisinden sonra ikinci vezir Çandarlı zade İbrahim ve üçüncü vezir de yine Çelebi Mehmed'in fedakâr adamlarından Tokatlı Hacı ivaz Paşa'lar vardı; Bayezid Paşa'nın tahakkümünden bunlar da usanmışlardı.

Çelebi Mehmed ölüp İkinci Murad Burscfda. hükümdar olarak Mustafa Çelebi hâdisesi meydana çıkınca İbrahim Paşa ile Hacı ivaz Paşa, Rumeli beylerbeğisi de olduğu için, Mustafa Çelebi üzerine gönderilecek kuvvetlere Bayezid Paşa'mn kumandan olmasını ileri sürerek ısrar ettiler; bu teklif nefselemre de uygundu. Genç hükümdar zaten bunların elinde olduğundan Bayezid Paşa'mn Rumeli'ye geçmesi hususunda kendisine ricada bulundu; Timurtaş Paşa zadeler Bayezid Paşa'mn bu kadar az bir kuvvetle gitmesini doğru bulmayarak bizzat pâdişâhın gitmesini söyledilerse de kabul edilmiyerekx Bayezid Paşa gitmeğe mecbur oldu ve nihayet Düzme Mustafa tarafından katledildi ve bu suretle onun tahakkümünden kurtulundu; Çan-darlı zade îbrahim Paşa vezir-i âzam oldu.

Küçük Mustafa Çelebi ve Isfendiyar Bey meseleleri halledildikten sonra bu defa da divanda bulunan Kara Timurtaş paşa oğullarıria sıra geldi. Sultan Murad, bu üç kardeşten Umur Bey'i Kütahya'ya gönderdi. Ali Bey'i Saruhan (Manisa) sancak beyliğine yolladı Oruç Beyi de Anadolu beylerbeğisi yaptı; bu suretle divanda îbrahim Paşa ile Hacı ivaz Paşa kaldılar. Pâdişâh kendi lalası olan Yörgüç Paşa'yı da Rumiye-i sugra valisi olarak Amasya'ya gönderdi. [644]

[644] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 395-396

İbrahim Ve Hacı Ivaz Paşalar

Bu defa da vezir-i âzam îbrahim Paşa ile ibrahim ve Hacı ivaz Paşalar Hacı ivaz Paşa arasında nüfuz rekabeti başgösterdi. îbrahim Paşa, devletin kuruluşuyle beraber hizmete giren Çandarlı hanedanından olup babası Hayreddin ve biraderi Ali Paşa'lar vezir-i âzamlıkta bulunmuşlardı ve memlekette geniş nüfuzları vardı. İbrahim paşa, Çelebi Mehmed'e sadakati ve tehlikeli zamanlardaki hizmeti ve fazl ve kemali ile tanınmış olup Çelebi Mehmed zamanında kazaskerlik ve ikinci vezirlikte bulunrmış ve Bayezid Paşa'dan sonra da birinci vezir olmuştu.

Hacı ivaz Paşa'ya gelince; bu zat Çelebi Mehmed'in bütün mücadelelerine iştirak etmiş, Karamanoğlu'nun Burscfyı muhasarası sırasında burasını müdafaa ve muhafazada sebat göstermiş, Mustafa Çelebi hâdisesinde aldığı tedbirler ve yazdığı mektuplarla Mustafa Çelebi kuvvetlerinin dağılmasına sebep olarak muvaffakiyeti temin etmiş değerli bir şahsiyetti ve kendisi Tokat* m t nüfuzlu ailelerinden Ahi Bayezid'in oğlu idi; Çelebi Mehmed zamanında hürmet görmüş ve Yeşil camiin resmini ve plânlarını o tertip etmiş, hariçten memlekete sanatkârlar getirmişti [645].

işte bu iki değerli vezir arasındaki rekabet Hacı ivaz Paş a'nın sahneden çekilmesini mucip olmuştu. Vezir-i âzam ibrahim Paşa'dan başka meşhur âlim Molla Fenarî de Hacı ivaz Paşa'ya aleyhdardı. Nihayet, Hacı ivaz paşa'mn kul yani yaniçerilerle gizli münasebetlerde bulunduğu ve pâdişâha su-i kasd yapacağı ve divana silâhla geldiği Sultan Murad'a haber verildi. Pâdişâh bir gün divanda Hacı ivaz Paşa'mn göğsüne eliyle dokunarak içinde zırh bulunduğunu anladı ve bunun sebebini sorunca cevap veremedi [646] ve bunun üzerine göz-

[645] "Âl-i Osman kapısında paşalar da çimlerle şölen anındır ve hem gayrî iklimden sahib-i hünerleri ol getirmiştir ve Kasova^dâ. bîr medrese yapU ve Bursa'dâ medrese (Tavukp azarı uda Kazaziye medresesi) yaptı ve cümle vakfından MekketuUahın fakirlerine ve Medine'nin fakirlerine akçe tâyin etti, her yıl onlara verirler" (Âşık Paşa zade s. 190). Vakfiyesinde künyesi olan. îma-düddin'e nisbetle medresesi İmadiye dîye zikrediliyor.

[646] Hammer (Atâ bey tercümesi) c. 2, s. 176, Tac-ü-ttevarih c. I, s. 319. Hay-rullah Efendi (c. 7, s. 54) "Sultan Murad bir gün Hacı ivaz paşa ile atla gezerken kaftanı üzerine elini koyup paşa bu kaftanın altında ne vardır; deyince askerin bazılarından emin olmadığımdan üstümr cebe ve cevşen giydim diyerek düşmanlarının sözlerini tasdik eylemesi üzerine güzlerine mil çekilmiştir'* diyor. Neşri de (s.

lerine mil çekilmek suretiyle Surso'da oturtuldu. Hascı ivaz Paşa'mn hangi tarihte gözlerine mil çekildiği malûm olmayıp 830 Cemaziyelevvel başı (1427 Şubat) tarihli vakfiyesinde tumturaklı sözlerle zikr edildiğine göre daha sonraki aylarda olmalıdır1. Bundan sonra bütün devlet işlerinde İbrahim Paşa rakipsiz kalmış ve pâdişâhın kendisine tam îtimadiyle müstakil gibi iş görmüştür. Hacı ivaz paşa 831 H./1428 M. de Bursa1 da taun'dan vefat ederek Pmarbaşında Kuzgunluk mevkiine def-nedilmiştir. [647]

Rumeli'de İstikrar

Eflak Durumu

Candaroğlu Isfendiyar Bey üzerine yapılan harekât esnasında Eflâk voyvodası Drakol, bunu fırsat bilerek Silistre'yi geçip Osmanlı topraklarına taarruz etmişti. Bir az sonra buna mukabele olmak üzere Firuz Bey de Eflâk'a şiddetli bir akın yaparak DrakoPu mağlûp edip iki senelik haraca muadil bir para ve bazı hediyeler vereceği teminatiyle Drakol sulhe mecbur olmuştu. Sultan Murad'ın Anadolu'dan Edirne'ye dönmesi üzerine Drakol iki oğluyla beraber bizzat Edirne'ye gelmiş ve itaatini arz edip iki yıllık vergisini de getirmişti. Bunun üzerine yaptıklarına göz yumularak geri gönderilip iki oğlundan birisi rehin olarak alıkonuldu (827 H./1424 M.). [648]

İmparatorla Anlaşma

İhtiyar imparator Manuel hayatta ise de menzu olarak yatıyordu; zaten sekiz on senedenberi bütün işleri saltanat şeriki olan oğlu VIII. Yu-annis yalnız başına görmekte idi; Yıldırım'ın oğlu Mustafa Çelebi hâdisesi sırf bunun ısrariyle meydana çıkmıştı. Gerek bu vakanın ve gerek küçük Mustafa Çelebi isyanının bir netice vermediğini gören Yuannis daha fena bir akibete uğramamak için pâdişâha müracaat ile

576) aynı mütaleayi beyan etliğine göre Hayrullah Kfeııdi bunu oradan nakletmiş oluyor.
[647] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 396-398
[648] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 398

barış yapmak istedi, ve Lukas No-taraş (daha sonra Grandük olmuştu) ve Melahrinos ile Bizans tarihçisi Frances'i elçi olarak Sultan Murad'a gönderdi [649].

Yapılan anlaşma gereğince her sene Osmanlı hazinesine iiçyüz bin akçe ve yahut otuz bin duka altını vermeği kabul ettiği gibi1 Murad'm muharebe esnasında almağa muvaffak olamadığı Misivri* ile Terkos mıntakaları hariç olarak Bizanslılara geçmiş olan diğer Karadeniz sahilindeki tekmil yerleri ve Selanik havalisinde Situnion ve Strimon yani Ustruma (Karasu) taraflarını ve bir de Osmanlıların Zeytin dedikleri İzdin (Lizimakya)'i terk ediyordu (28 Şubat 1424) [650].

Sırp Despotunun Sultan Murad Tarafından Alman İmparatoruna Gönderilmesi

Yine 1424 senesinde Sırp despotu îstefan (Etyen) Lazareviç Edirne'ye gelerek eski dostluk muahedesini yenilediği gibi aynı zamandatir Türk heyeti ile beraber Alman împaratorlugu intilıap edilmiş olan Macaristan kiralı Sigismund'a gönderildi. Heyet [651]hem imparatorluğunu tebrik edecek ve hem de iki senelik bir mütareke akdedecekti (çünkü Çelebi Mehraed zamanından beri hudut kavgaları oluyordu). Türk heyeti imparator tarafından kabul olunarak mütareke yapıldı ve Sigismund da bilmukabele Osmanlı padişahına hediyeler gönderdi.

Programa göre hükümetin Anadolu^da yapacağı epey işler vardı; Rumelüâe bu suretle istikrar hasıl olup o taraflar emniyet altına alındıktan sonra Anadolu'daki pürüzlü işlerin halline geçildi. [652]

---

[649] "22 Şubat 1424:de Sultan Murad'la dostluk muahedesi akdettik; o zaman Lukas Notaras ve Melahrinos Manuel ve ben (Yani Frances) uwn inaksal için elçi olarak pâdişâha gönderildik, bizden evvel Melahrinos, Su İt ;ın Murad'a gönderilmiş bir zat olduğundan ve dostluk muahedesinin bildiğinden ve Notaras ise bu muahedeyi tanzim için lâyık ve mahir görüldüğünden ve ben (Fianças) ise pâdişâhın, validesi tarafından akraba olan aziz Despina (Kıraliçe) tarafından, gönderilmiş idik. ." (Frances Vekâyinâmesi,) .

[650] Dukas (Bon tab'ı s. 196). Frances, muahede akdinde bizzat bulunduğu halde anlaşma şartlarını tarihinde göstermemiştir

Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 398-399

[651] Sigismund'un Alman împaratorluğu'na intihabı 1410 senesinde olduğuna göre tebrik işi epey uzamış ise de maksat, mütareke akdi olduğundan bu da mütarekenin zahirî bir sebebi sayılmak lâzımdır.

[652] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 399

Menteşe Beyliğinin İlhakı

Ankara muharebesinden sonra Menteşeoğlu Mehmed Bey tekrar memleketine sahip olmuş ve pek az sonra vefat ederek yerine oğlu îlyas Bey geçmişti (805 H./1402 M.).İlyas Bey, Osmanlı şehzadelerinin saltanat mücadelesinde Saruhan oğlu Hızırşah ve Aydınoğlu Cüneyd Bey ile beraber îsa Çelebi'ye yardım etmiş ve nihayet 817 H./I414 M. de Çelebi Mehmed'in hâkimiyetini kabul ederek onun adına para kestirmişti. ÎL Murad'ın da yüksek hâkimiyetini kabul etmiş olan İlyas Bey 824 H./1421 M. de vefat etmiş ve Çelebi Mehmed'in vefatı, iki Mustafa Çelebi hâdiseleri esnasında Osmanlı sarayında rehin olarak bulunan İlyas bey'in oğulları Leys ile Ahmed kaçarak memleketlerine gelip hükümdar olmuşlardı [653].

îşte bu vaziyet üzerine Rumeli'de istikrarı temin etmiş olan Sultan Murad, bu tarafa gelerek bu iki kardeşi elde edip Tokat kalesine gönderdikten sonra Menteşe beyliğini tamamen ilhak etmiş ve 829 H./1425 M. tarihinden itibaren bu beylik de tarihe karışmıştır. [654]

Aydınoğlu Cüneyd Beyın Akıbeti

Cüneyd Bey hakkındaki malûmat "Aydınoğulları beyliği" kısmiyle Osmanlı vekavii arasında geçtiğinden burada onların tekrarına lüzum görülmedi. Cüneyd, Mustafa Çelebi kuvvetleriyle Ulu-bad suyu kenarına kadar gelip kendisi Sultan Murad tarafından tatmin edilip Aydın beyliğine döndükten sonra bütün gayretiyle eski Aydmoğulları topraklarını tamamen elde etmeğe çalıştı; o taraflardaki Osmanlı ümerasiyle uğraştı; üzerine kuvvet sevkc-dildiği zaman mukavemet edemiyerek çekiliyor ve sonra yine meydana çıkarak mücadelesine

[653] Neşri tarihinde (s. 586) Üveys ile Ahmed'in îlyas Bey'in değil, kardeşi Mahinud Bey'in oğulları olduğu beyan ediliyor. Âşık Paşa zade ise (s. 109} "Menteşeoğlu Yakub Bey öldü, ilci oğlu kaldı. Biri İlyas, biri Mahnıud. Mahmud Bey Öldü ve îlyas bey oldu ve ol dahi Allah rahmetine vardı, onun ilahi iki oğlu kaldı. Birisi tveys ve birisi dahi Ahmed Bey.'Mir. Aşık Paşa zâde'nİn Üveys dediği Leys olup gerek bunun ve gerek Ahmed'ıı sikkelerindi* baba larmm adının llyu^ olduğu görüldüğünden Neşrî'mu haberi yanlıştır.

[654] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 400

devam ediyordu. Bir ara üzerine Anadolu beylerbeğisi Timurtaş Paşa oğlu Oruç Bey gönderildi; [655]

Oruç Bey, Cüneyd'i mağlûp etti ise de yakalayamadı; fakat fırsat bulunca tekrar faaliyete geçiyordu. Bunun bu tecavüzlerinden usanan II. Murad kat'î olarak bunun hakkından gelinmesini emrettiğinden yeni Anadolu beylerbeğisi olan Hamza Bey Cüneyd'in üzerine gönderildi; Salihli civarındaki muharebede [656], Cüneyd'in oğlu Kurt Hasan elde edilip Cüneyd kaçtı ve sahilde Sisam adası karşısındaki îpsili müstahkem mevkiine sığındı ve orada mücadelesine devam etti. Nihayet deniz tarafından da Cenevizlilerden kiralanan gemiler ile sıkıştırıldığın-dan teslim olup Hamza Bey tarafından Baltaoğlu Halil'e verilip derhal katledilerek gailesi de sona erdi (829 H./1426 M). [657]

Bu Sırada Osmanlılarla Karaman Oğulları Münasebâtı

Karamanoglu Mehmed ve Ali Beyler

Yukarı kısımlarda söylendiği gibi Ankara muharebesinden sonra Karaman devleti tekrar Ali Beyler meydana çıkarak hükümdarlığına Timur tarafından maktul Alâüddin Ali Bey'in oğlu M e h-med Bey tâyin edilmiş ve kardeşi Bengi Ali Bey de Mehmed Bey'in hâkimiyeti altında olmak üzere Niğde ve etrafına sahip olmuştu. Mehmed Bey Osmanlılardan çekindiği için bir ara Memlûk sultanının himavesini kabul etmiş ve sonra Memlûkllulara âid bazı yerlere el uzattığı için onlarla da bozuşmuş, esir düşerek Kahire'de hapsedilmiş yerine Memlûkler tarafından kardeşi Niğde beyi Ali Bey Karaman hükümdarı olmuştu; fakat Memlûklu sultanı Melik Müeyyed Şeyh'in ölümünden bir az sonra hükümdarlığı elde eden Seyfeddin Tatar, MehmedBe y'i serbest bırakarak memleketine göndermiş ve bu suretle beyliği tekrar idaresi altına alarak Ali Bey yine IVi|c/e'ye çekilmiştir (824 H./1421 M.).

Yine Ankara muharebesinden sonra Antalya ile Korkudeli ve

[655] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 400
[656] Ruhî, Akhisar altında Gülnas mevkiinde Kurt Hasan'in mağlup ,uiuı yazar.
[657] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 400-401

civarı Timur tarafından Hamîdoğlu Osman Bey'e verilmişti. Osman Bey Antalya'yı Osmanlılardan alamamış ise de Istanos yani Korkudeli taraflarında hüküm sürüyor ve Antalya'yı da elde etmek için bir çare arıyordu.

Çelebi Sultan Mehmed'in ölümü ve Mustafa Çelebiler vakaları sebebiyle Hamidoğlu Osman Bey, bu karışıklıklardan istifade ile Antalya'yı zabtetmek istemiş fakat bu işe gücünün yetmiyeceğini anlayarak Karamanoğluyla birlikte hareket etmek istemişti.

Osmanlıların Antalya sancak beyi Firuz Bey oğlu Hamza Bey, Karamanoğluyla Hamidoğlu kuvvetlerinin birleşmesinden evvel Korkudeli'nde bulunan Osman bey kuvvetlerine baskın yapmış ve o sırada hasta bulunan Hamidoğlu da bu müsademe esnasında maktul düşmüştü. Bu hâdiseyi müteakip Karaman-oğlu Antalya önüne gelip kaleyi karadan muhasara etmişti; işte bu sırada Karamanoğlu kaleden atılan bir gülle parçasının isabe-tiyle yaralanarak bundan müteessiren vefat etmiş olduğundan Antalya muhasara ve işgalden kurtulmuş ve Karaman ordusunda bulunan Mehmed Bey'in oğlu ibrahim Bey babasının ölüsünü alarak Karaman ordusiyle beraber dönmüş ve Mehmed Bey'in cesedini Larende'ye defnetmiştir (27 Sefer 826 / 9 Şubat 1423) . [658]

II. Murad'ın Karamanoğlu İbrahim Beye Yardımı

Mehmed Bey'in ölümü üzerine yanında bulu-II. Muradın Karamanoğlu İbrahim nan oğullarından Ali Bey, aralarındaki salta-Beye yardımı nat rekabeti sebebiyle askerin İbrahim Bey'e meylettiğini görmesi üzerine Antalya kalesine kaçmış ve İbrahim Bey de diğer biraderi İsa Bey ile beraber babalarının nâşını alarak memleketine dönmüştü; fakat -Mehmed Bey'in kardeşi Niğde beyi Ali Bey(Bengî) biraderinin ölümünü haber alır almaz Konya'ya gelip hükümdarlığını îlân eylemiş olduğundan İbrahim Bey babasının defnini müteakip kardeşi İsa Bey ile beraber Osmanlılara ilticaya mecbur olmuştu. Hamza Bey Karamanoğlu Mehmed bey'in ölümünü

[658] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 401-402

ve Antalya'nın kurtulduğunu kaleye iltica etmiş olan Karamanoğlu Ali Bey'le padişaha arzetmiş ve hizmetine karşılık olarak bütün TekeHi'nin idaresi Hamza Bey'e verilmiştir.

İbrahim Bey amcası Ali Bey'in yerine hükümdar olmak üzere II. Murad'ın yardımım rica etti. Sultan Murad aradaki akrabalığı yeni bir karabetle kuvvetlendirmek istediğinden ibrahim Bey'le kardeşleri Ali ve İsa Beylere birer kız kardeşini verdi1 ve aynı zamanda İbrahim Bey'e kuvvet de verip bu yardıma mukabil de evvelce Osmanlılara âid olup Ankara muharebesinden sonra Timur tarafından Karamanoğulları'na verilmiş olan yerleri —ki Hamidili'ni, Beyşehri'ni ve Otluk hisarım— eski sahiplerine yani Osmanlılara terk etmeğe razı oldu; buraları Çelebi Mehmed tarafından alınmış ise de sonra gine elden çıkmıştı. Bu suretle İbrahim Bey aldığı kuvvetle Konya üzerine giderek amcasını kaçırıp o sayede Karaman beyliğine sahib oldu (827 H./1424 M.). Sultan Murad, Hamidili'ni Şarabdar Ilyas Bey'e verdi. [659]

Lala Yörgüç Paşanın Faaliyeti

II. Murad devlet merkezindeki paşalardan bir kısmını birer tarafa gönderdiği sırada yani takriben 1426 senesinde kendisinin sancak beyi iken lalalığında bulunmuş olan ve 823 H./1420 M. de vefat eden Biçeroğlu Hamza Bey'in yerine lala olan Yör güç P aş a'-yı da Amasya'ya yollamıştı. Osmanlı devletinin o tarihlerde doğu hududı, Akkoyunlu, Karakoyunlu mücadeleleri dolayısiyle ehemmiyetli olduğu gibi Amasya, Tokat ve Canik havalisindeki yerlerde bir takım küçük Türkmen aile ve aşiretleri de bulunduğundan bunların zabt ve rabtı ve idareleri de devleti hayli meşgul etmekte idi.

Bu yerli Türkmen ailelerinden mühim bir kısmı Ankara muharebesinden sonra Çelebi Mehmed tarafından ortadan kaldırılmış ise de daha küçük olan diğerleri faaliyette bulunuyorlardı. [660]

[659] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 402-403
[660] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 403

Kızıl Koca Oğullarının Akıbetleri

Canıfe'te Alparslan oğlu Hasan Bey veKızıl Koca oğulları —dört kardeş idiler— ile Osmancık taraflarındaki Koca Kaya hâkimi Haydar Bey, bu cümledendiler; bunların arasında en korkuncu Çorum tarafında bulunan Kızıl Koca Türkmenleri olup Tokat ve Amasya bölgelerini âdeta istilâ etmiş vaziyette idiler; bunların şakavetleri ve soygunculukları yüzünden o mmtakalarda düzenlik kalmamıştı; hamamlardan kadınları çekip alacak kadar cüretleri artmıştı; Dulkadir Türkmenlerini ve Akkoyunlu beyi Kara-yölük Osman'ın oğlu Hâbil'i Osmanlı ülkelerini yağmaya tahrik ediyorlardı.

Yörgüç Paşa, padişah ağzından bunların başı olan dört kardeşe okşayıcı mektup gönderip bunda, Canik taraflarının Alparslan oğlu'ndan alınması için Yörgüç Paşa'ya yardım etmeleri ve kendilerine Artıkova'nın tımarı verilip oraya gidip yerleşmeleri,yazılıyordu; Yörgüç Paşa da ayrıca kendi tarafından bir adam ve hediyeler yolladı; onlar bu emirleri kabul edip hazırlandılar ve bu arada Yörgüç Paşa'yı da öldürüp o taraflara hâkim olmağı da kararlaştırdılar; bunların tasavvurlarım bir vasıta ile öğrenmiş olan Yörgüç Paşa temaruz ederek Merzifon'a, gelmiş olan bu türkmenleri karşılamaya oğlu Hızır Bey'i gönderdi. Hep beraber Amasya'ya gelip misafir edildiler ve maiy-yetleri de kısım kısım muhtelif yerlere misafir olarak verildi ve bu suretle kalabalıkları parçalandı. Bunlar Amasya'da yiyip içerlerken alınan tertibat üzerine bir gece bunların başları olan dört kardeş ile ileri gelenleri bastırılarak öldürüldüler ve diğerleri de yakalanıp bağlanarak bir mağaraya kapatıldıktan sonra duman verilerek boğuldukları gibi Çorum tarafındaki Türkmenlerin ba-kiyyesi de ansızın bastırılarak ele geçen erkekler katledildiler; sonra müteferrik olan Türkmenler de halk tarafından yakalananlar bahşiş ve bil'at mukabilinde getirilerek Yörgüç Paşa tarafından katledildiler; kaçabilenler, Akkoyunlu H âb i Tin yanma kaçıp kurtuldular [661].

[661] Tac-iit-tevarih c. 1, s. 33z ilâ 335'den hülâsa ve Aşık Paşa zade s. İli ve Behişti s. 66

Koca Kayası beyi Haydar Bey

Çorum vilâyetinin Os?nancık kazası dahilindeki Zeytin tarafında Koca Kayası denilen kalede Haydar Bey isminde bir türkmen beyi oturup kalesinin metin ve müstahkem ve zahiresinin yıllarca yetecek kadar bol olmasına güvenerek hiçbir tarafa baş eğmiyordu;

Haydar Bey, oğlu Kasım'ı ara sıra komşu hükümdar ve beylere hediyeler ile gönderirse de yakalanır diye oğlu olduğunu saklarmış. Koca Kayası'm elde etmek isteyen Yorgüç Paşa, hisarın zorla almamıyacağım bildiğinden Haydar Bey'in zahire anbar-larımn yakılmasını düşündü ve onun en îtimad ettiği ve esrarına mahrem olan Tayfur Çelebi isminde birisini bir çok vaidlerle elde edip zahirelerini yakdırdı ve sonra gelip hisarı muhasara etti.

Müdafaanın bir netice vermiyeceğini anlayan Haydar bey, çaresiz olarak Yörgüç Paşa'ya teslim oldu, keyfiyeti Sultan Murad'a bildirdi; pâdişâh Haydar Bey'e geçinmesi için timar verdi ve o da ömrünün sonuna kadar bu suretle yaşadı (830 H./ 1427 M.) [662]. Kocakayası nahiyesinin Oruç köyünde Haydar Bey'in bir camii vardır (Topkapı sarayı Arşivi No. 322). [663]

Canık Kalesinin Alınması

Eski Türk beyleri ailesinden Taceddin oğullarından Alparslan oğlu Hasan Bey Ordu ve Çarşanba taraflarında hüküm sürüyordu [664],

---

[662] Bu Koca Kayası beyi olan Haydar Bey'in Kasını isminde bir oğlu olduğu tarihlerde malûm olup Beclr-i Melek adında bir kızı da bulunduğu Yörgüç Paşa'mn 840 H./H36 M. tarihli vakfiyesinde görülüyor (Haremeyn defteri 13 s. 352).

[663] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 404-405

[664] Hasan Bey'in ceddi Tacüddin Bey Niksar, İskefsir ve Canik taraflarının emıri olup merkezi Niksar İdi. Sivas hükümdarı Kadı Burhaneddin'le bazau dost olmuş ve bazan mücadele etmiş ve Orda vilâyeti dahilindeki Türkmen beyi Hacı Emir Zade Süleyman Bey'in memleketine yapmış olduğu bir akında maktul düşmüş ve yerine oğlu Mahmud Bey Emir olmuştu. Bunun kardeşi Alparslan, biraderine muhalefet ederek J\iksar\ 2abt etmiş ve Kadı Burhaneddi n'den. yardım istemişti; fakat B u r h a ne d di n, bunun, kendi hasmı olan Eretna akrabalarından Feridun ile münasebatım haber aldığından Alparslan'ı katlettirdi. Bu Alparslan'ın Hüsameddin Hasan ve Mehmed Yavuz isimlerinde iki oğlu vardı. Metinde bahsettiğimiz Hasan Bey bu zattır. Bazı Osmanlı tarihlerinde yanlış olarak adının Hüseyin olduğu yazılıyor ise de 827 tarihli Çarşanba"da. yaptırdığı cami vakfiyesinde künyesinin Hüsamüddin ve adının Hasan olduğu görülüyor (Vakıflar U. M. Mücedded Anadolu 11, s. 215).

Samsun Osmanlılara geçmiş ise de bunun yerlerine dokunulmamıştı. Lala Yörgüç Paşa bunun yerlerini almak istedi; kendisini yapmış olduğu düğüne davet etti; Hasan Bey; bunun hiyle ve desiselerini bildiği için Yörgüç Paşa'ya:

— "Bu davetten murad eğer elimizde olan harabe ormanlığı almak ise emir padişahındır; pâdişâh bana da bir yer ihsan eder" cevabını gönderdi ve davete icabet etmedi. Bunun üzerine Yör-güç Paşa'nın o tarafa gitmek üzere hazırlandığı Hasan Bey tarafından haber alınınca bizzat kendisi geldi. Yörgüç Paşa, Hasan Bey'i tevkif edip padişaha gönderdi ve Bursa hisarında hapsedildi (831 H./1428 M.). Yörgüç Paşa, Hasan bey'in ailesini Amasya'ya, getirterek bunun mıntakası olan Çarşanba havalisini işgal etti. Hasan Bey, bir müddet Bursa hisarında mahbus kaldıktan sonra kaleden kaçtı, iki sene sonra padişaha dehalet ederek kendisine Rumeli'de Gümülcine sancağı verildi ve ailesi de yanına gönderildi. [665]

Germiyan Beği'nin Memleketini Iı. Murad'a Vasiyyet Etmesi

Yıldırım Bayezîd'ın işgal etmiş olduğı Germiyan beyliği Ankara muharebesinden sonra eski hükümdarı II. Yakub Bey'e verilmişti. Osmanlı şehzadeleri mücadelelerinde Yakub Bey, Çelebi Mehmed tarafını tutup yardım ederek o sayede —Osmanlıların himayesi altında Karamanoğlu Mehmed Bey'in istilâ ve tahribine rağmen memleketini muhafaza edebildi.

Çelebi Mehmed'in ölümünden sonra Yakub Bey Osmanlı himayesinden sıyrılarak serbest kalmış ve hattâ II. Mu-rad'ın kardeşi Küçük Mustafa'nın hükümdarlık iddiasiyle ortaya çıkışında Karamanoğluyla beraber ona yardım ederek kuvvet bile vermişti. Buna karşı II. Murad, Yakub bey aleyhinde hiçbir harekette bulunmamış ve o da son demlerine kadar beyliğini muhafaza etmiş, hattâ padişah Şah Ana diye hitap ettiği Yakub Bey'in zevcesini, Candaroğlu'nun torununu aldığı zaman gelini getirmeğe memur eylemişti.

[665] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 405-406

Yakub bey'in erkek çocuğu yoktu; vefatından bir sene evvel Edirne'ye kadar giderek Sultan Murad'a misafir olmuş ve ölümünden sonra mülkünü Osmanlılara vasiyyet etmiştir.Yakub bey Kütahya'ya döndükten bir sene sonra vefat ettiğinden vasiyyeti üzere Germiyan beyliği Osmanlı idaresi altına alınmış ve buranın sancak beyliğine KaraTimurtaş Paşa'nın torunu ve Umur Bey'in oğluOsmanBey tâyin edilmiştir (832 H./1428 M.). Yakub Bey'in Edirne'ye gidişinde ve dönüşünde hakkında bir hükümdara lâyık istikbal ve teşyiler yapılmış ve padişah tarafından kendisine büyük hürmet ve riayet gösterilmiştir. [666]

Rumeli Vaziyeti

Sırbıstan İşleri Ve Sigismund

Osmanlı himayesinde olarak vergi ve asker ve ren Sırp despotu İstefan Lazareviç 1427 senesi ortalarında (19 Haziran) evlâd bırakmadan öldüğü için yerine Osmanlı tarihlerinde Vilkoğlu denilen kız kardeşinin oğlu Jorj (Yorgi) Brankoviç Sırp despotu ol-muştı1. Bu, selefi ve Osmanlı dostu olan Lazaroviç'in siyasetini tadil ederek icabında Osmanlılara karşı kendisini müdafaa etmek ve Türk taarruzlarını kuzeye yani Macaristan'a, geçirmemek için Alman imparatoru ve Macaristan kiralı Sigismund'a kendi topraklarından bazı mühim yerler vermişti; bu yerlerden birisi de Sırplıların merkezi olan Semendire ile Orsova arasında ve Tuna nehri kenarındaki Kolomboc olup Türkler buraya Güvercinlik derlerdi. Halbuki eski despot Lazareviç ölümünden evvel bu mevkii oniki bin duka borcuna mukabil boyar yani beylerinden birisine rehin olarak vermişti. Sigismund bu parayı vermeden Kolomboc91 almak istemesi üzerine boyar, kaleyi Osmanlılara eyledi (831 H./1425 M.); kaleyi zorla almak isteyen Sigismund muvaffak olamadı ve nihayet Osmanlı hükümetiyle muahede yaparak burasını türklere terke mecbur oldu; Sigismund, bu muharebede ölüm tehlikesi geçirerek bir fedaisi sayesinde kurtuldu.

[666] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 406

Sigismund'dan ümidini kesen Jorj Brankoviç Osmanlılarla anlaşarak senede elli bin duka vergi vermeği ve macarlarla münasebeti kesmeği ve eskisi gibi Türk ordusuna asker göndermeği kabul etti. [667]

Rümeli Beyleri Vakası

Nesrfnin naklettiğine eöre 830 H. /1427 M. de Rumeli beyleri vakası olmuş, Mihaloğlu ve Kasım Bey oğlu Melik yahut Malik Bey katl-olunmuşlar. Vakıanın sebebi nedir bildirmiyor. Ertesi sene de Gündüz oğlu vakası olmuş; bunun da ne olduğunu yazmamıştır. Herhalde Rumeli'de bir fevkalâdelik olmuş, Orhan Gazi'nin oğlu Şehzade Halil'in Gündüz Bey adında bir oğlu olduğu bazı kayıtlardan istidlal olunuyor. Neşrî'nin Gündüz oğlu vakası dediği bunun ismi malûm olmayan oğlunun isyan hareketi midir? Rumeli beyleri vakası bununla alâkalı mıdır? anlaşılamıyor. [668]

Selanik Ve Yanya'nın Alınması

Selanik Ve Osmanlılar

Birinci Murad zamanında muhasara edilip alınâmıyan ve 19 Cemaziyelâhir 791/21 Nisan 1394'de Yıldırım Bayezid tarafından zabt olunan Selanik, Ankara muharebesinden sonra imparatorla uyuşmak isteyen Emir Süleyman tarafından Bizanslılara terk edilmişti [669]. Osmanlıların tehlikeli durumları düzelerek eski kudretlerini tekrar elde etmeleri ve Mustafa Çelebilerin isyanlarının bastırılması üzerine Sultan Murad Evrenuz zadelerle Turahan Bey'i sevk ederek Selânikli muhasara ettirmişti; Dukas'a göre bu muhasara esnasında Tesalya, Etolya ve Edias, Teb, Yanya Rum beyleri de Osmanlılara yardım ediyorlardı [670]. Bu sırada Selanik despotluğunda Manuel'in oğlu

[667] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 407
[668] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 403-404
[669] Dukas (Bon tab'ı) s. 78 ve Düsturnâme (Enverî) s. 90.
[670] Dukas (Bon tab'ı) s. 197.

Andronikos bulu-"""^"Tıuyordu; muhasara dolayısiyle halk açlıktan muztaribti. Nihayet bunlar despotun rızası olsun olmasın şehri kendilerine yiyecek vermek ve şehri mamur bir hale getirmek şartiyle Venediklilere satmağa kara* verdiler. Venedikliler kendilerine sadık kalmak şartiyle Selâniklilerin tekliflerini kabul ile elli bin duka mukabilinde Selânikli aldılar ve zaten hasta bulunan Andronikos'u Mora'ya gönderdiler (826 H./1423 M.)[671]

Sultan II. Murad Selâniklin Venediklilere geçmiş olmasını istememişti; fakat o sırada ondan daha mühim pürüzlü işler olduğundan ses çıkarmamış ve münasip zaman beklemeği muvafık bulmuştu. Sultan Murad takriben 1426'da Ayasoluğ'a. giderek orada bulunduğu sırada Midilli, Sakız, Rodos ile eski muahedeleri yenilediği zaman Venediklilerin Selânikli almalarından dolayı bunlarla olan muahedeyi yenilemeyerek Venedik elçilerini geri çevirmişti.

Padişah işlerini yoluna koyduktan sonra Edirne'ye döndü; Venedikliler yeni bîr heyet göndererek muahedeleri yenilemek istedilerse de Pâdişâh bu heyete:

— "Selanik babamdan kalma mülkümdür; büyük babam Bayezid bâzusunun kuvvetiyle burasını Rumlardan aldı, eğer oranın idaresi Rumların elinde bulunsa idi, bunlara haksızlık ettiğimi belki iddia edebilirlerdi. Siz ise italya'dan gelen Lâtinlersiniz, buralara sokulmanıza sebep ne? Arzunuzla ya oradan çekiliniz, yoksa heman geliyorum" cevabını verdi. Bu suretle elçiler bir iş göremeden geri döndüler1. Venedik senatosu Selânikli kurtarmak için imparatorun tavassutunu bile rica etmişlerse de Selânikli kafi olarak almağa kararlaştıran Osmanlı hükümetini tasavvurundan d^ndüremediler; hattâ pâdişâh imparatorun bu tavassutunu pek garip bulmuştu. Yuannis'in göndermiş olduğu Nikola de Gona ve Frangopulos isimlerindeki elçilerine. Selanik imparatora ait olsa idi orasını hiçbir vakit zabt etmek istemiyeceğini, fakat Venediklilerin imparatorun

[671] Françes, İmparator Manuel'in Ölümünden evvel memleketi oğulları arasında taksim ettiği ve hu münasibetle despot Andronikos'a Selanik ve civarım verip, Andronikos, hastalığına mebni Selanik ve havalisini elli bin altın mukabili Venedik senatosuna satarak Mora'da Montiniya eyaletine gittiğini beyan ediyor. Dukas ise açlıktan muztarib olan Selanik ahalisinin, despotun rızası olsun veya olmasın şehri Venediklilere satmağa karar verip sattıklarını yazıyor (Bon tabh s. 197).

arazisiyle kendi arasına yerleşmesine de müsaade edemiyeceğini söyliyerek onları da geri gönderdi [672].

Selanik Zaptı

Bu müzakereler esnasında Sultan Murad hazırlık yapmakta olup 1430 senesi Şubatının ortalarına doğru Edirne'den Serez'e geldi ve Anadolu beylerbeğisi Hamza Bey'in kumandasındaki Anadolu kuvvetleriyle Sinan bey kumandasındaki Rumeli kuvvetlerini burada topladıktan sonra kendisi Serez'de kalarak evvelâ Hamza Bey'i ileri gönderdi; bu bütün muhasara hazırlıklarını yaptıktan sonra Selanik'in teslimini Venedik valisine teklif etti ise de red cevabı aldı; bunu müteakip şehri topla döğmeğe başladı. Selânikliler Venediklilerden donanma ve yardım istedilerse de bu yapılmadı [673]. Muhasara karargâhına gelen Sultan Murad, Evrenuzoğlu Ali Bey'in tavsiyesiyle ordusuna şehrin içindeki her şeyin askerlerine âid olup şehrin kendisine bırakılmasını ilân eyledi [674].

İçeride bulunan bazı Rumlar elde edilmek istenmiş ise de muvaffak olunamamıştı. Fakat Rumların ihaneti ihtimaline binaen onları sıkı bir kontrol altında bulunduruyorlardı. Nihayet şubatın son günü ile martın birinci günü akşamı umumî hücum yapılacağı şehirde şayi oldu; filhakika martın ikinci günü bilhassa şato cihetinden yapılan şiddetli bir hücum ve merdivenlerle surların işgali ve bunu müteakip kale kapılarının açılması üzerine Selanik zabtedildi (27 Receb 833 / 2 Mart 1430) [675]. Selânik'in gaib edilmesi Batı Avrupada ve bilhassa

---

[672] Frances'den naklen Hammer (Atâ bey tercümesi) c. 2, s. 189.
Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 408-409

[673] Venedik'ten, istenilen bu donanma zabtedîlmeden bir gün evvel gelmiş olup o da üç kadırga idi. Anlaşıldığına göre buranın elden çıkacağını anlayan Venedikliler kendi askerlerini çekmek üzere bu üç kadırgayı yollamış olacaklar.

[674] Dukas (Bon) s. 200

[675] Dukas (Bon) s. 200 ve Halkondü (Paris tab'j) s. İli. II. Murad'ın Memlûk Sultanı Melik Eşref Barsbay'a göndermiş olduğu nâmede Selâniklin 832 Receb (1429 Nisan) perşenbe günü alındığı beyan edilmektedir (Feridun bey Münşeatı c. İ, s. 152). Behiştî (s. 69) ve Lütfî Paşa (s.88) ve Müneccim-başı (c, 3, s. 348), ve Tac-ül-tevarih c. I, s. 345) de aynı seneyi gösteriyorlarsa da ayını bildirmiyorlar. Neşri tarihi (s. 612) ve Âşık Paşa zade (s. 118) ve Oruç Bey (s. 49) da Selânik'in zabtı ecnebi kaynaklarına uygun olarak 833 H./1430 M. senesinde gösteriyorlar. Ruhî ise 831'de Selâniklin alındığım yazar. Âli (c. 5, s. 204) de 830 H./1427M. de zaptedildiğini beyan ettiği Selanik seferinde vezir-i azam Çandarlı zade İbrahim Paşa ile Hacı ivaz Paşa'nın bulunduklarını yazarsa da yanlıştır. Selanik 833 H./1430 M.

Venedik'te büyük teessürü mûcib oldu (Vasiliyef, c. 2).

Sultan Murad buraya Vardar Yenicesi ve diğer şehirlerden Türk aileleri getirterek iskân ettirdi [676], ve Ayadimitri (Sen De-metriyos) kilisesini şehirde kalan Rumlara tahsis ederek diğer kiliseleri camiye çevirdi. Osmanlı tarihlerine göre Selanik, kırk günde alınmıştır; fakat buranın şubat ortalarında ve hattâ az daha sonra muhasara edildiği ecnebi kaynaklarında görüldüğünegöre muhasaranın pek az sürdüğü anlaşılıyor. Yine Osmanlı tarihlerinde Osmanlı donanmasının da bu muhasaraya iştirak ettiği hakkında kayıt varsa da1 diğer kaynaklarda Osmanlı donanmasından bahsedilmediği gibi Selanik muhasarası esnasında Amiral Andrea Moceniko'nun Gelibolu limanına hücum ederek bir zincirini kırdığı fakat limanda bulunan Türk donanmasına karşı bir iş yapamadan dönmeğe mecbur oldu denilmesine göre [677] Türk donanmasının Gelibolu limanında bulunmakta olduğu anlaşılıyor. .

1431'de Silvestre Morizini Selâniklin zabtının intikamını almak üzere Çanakkale boğazının Anadolu istihkâmlarını zabt ve muhafızlarını öldürerek surlarını tahrip etti [678]. Bunun üzerine Sultan'Murad sulh için Veıiedik'e elçi gönderdi ve Gelibolu^da muahedeyi imzaladı [679].

Yanya'nın Alınması

Osmanlıların yüksek hâkimiyeti altında bulunan ve merkezi Yanya olan Epir despotu Karlotoci vefat etmiş ve oğulları arasında mücadele baş göstermişti. Bunlardan Karlotoci'nin Memnon adındaki oğlu Osmanlılara müracaat ederek yardım istedi; bunun üzerine Karaca Paşa kumandasında gönderilen kuvvet sayesinde Memnon

---

tarihinde zaptedil-miş olup her iki vezir de daha evvel vefat etmişlerdir.
[676] Tac-üt-levarih c. 1, s. 345 ve Dukas (Bon) s. 200, 201.
[677] Hammer (Atâ bey tercümesi) c. 2: s. 197.
[678] "Ve kâfir (Venedikliler) gemileri Gelibolu boğazını tutup Emir Süleyman Burgoz'm hisar (muhasara) edip cenk ve kıtal olup, sonra Sultan Murad'-la müsaleha edip gemiler gitti" (Neşrî s. 612).
[679] Dukas (s. 201} Venediklilerin, Eğriboz adasının Osmanlılar tarafından işgalinden korkarak sulhe talip olduklarım yazıyor. Metindeki kayıd Hammer'in (c. 2, s. 197) naklidir.

arzusuna mVvaffak olduysa da bunların mücadelelerinden bıkan Epir halkının doğrudan doğruya Türk idaresine geçmeği istemeleri üzerine iş değişti; Sultan Murad'a başvurarak muvafakatini aldıktan sonra Yanya'yı Karaca Paşa'ya teslim ettiler [680] ve hemen buraya da Türkler iskân edildi (13 Safer 835 / 9 Ekim 1431) [681].

Macarların Balkanlardaki Rolleri

Macarlar, daimî surette Eflâk ve Sırbistan üzerinde bir metbû ve koruyucu rolü oynayarak her fırsatta bu iki memleketin Osmanlılarla bağlantılarını bozuyorlardı; bundan dolayı Osmanlı hükümeti de Eflâk ve Sırpların macarlarla aralarını açmak siyasetini takip etmeğe karar vermişti. [682]

Eflak İşi

Eflâk prensi Mirçâ'nın vefatından sonra yeğeni yani kardeşinin oğlu Dan, Eflâk beyi olmuştu. Dan kendisine aleyhdar olan ve Boğdan prensinin yardımını temin eden Vlad Drakul tarafından öldürülmüş ve onun oğlu Basaraba bu halden Osmanlılara şikâyet etmiş ve kendisine askerle yardım edilmiş ise de muvaffak olamıyarak bu da babası gibi Vlad tarafından katledilmişti (1431). Vlad'ın bu cüret ve muvaffakiyeti Macarların ve bilhassa Sigismund'un kendisini himaye eylemesinden ileri geliyordu; hattâ Sigismund buna bir de Dragon nişanı göndermişti; Vlad bu himayeye rağmen Sigis-mund'un kendisini Türklerin elinden kurtaramıyacağım düşünerek rakiplerine galebe

[680] Osmanlı müdahalesine sebep olan Memno n Toko, arzusuna nail olamıyarak Epir despotluğunu elinden kaçırdıktan sonra Osmanlılar aleyhine hazırlanmakta olan Sigismund'un yanına gitmiş (1433) ve onun tarafından Memnon'a Yanya ve Narda despotu payesi tevcih edilmiştir.

[681] Yanya'nın 1431 Ekim ayında Sinan adına bir Türk kumandam tarafın dan alındığını Frances yazıyor (Bon s. 157). Halkorıdil ise Yaraya'mn Rumeli beylerbeğisi Karaca Paşa tarafından zabt edildiğim beyan etmektedir (Paris s. 111) ; bu Rum tarihçi şöyle diyor: "Murad, Rumeli beylerbeği Karaca Paşa'yı büyük bir ordu ile Aetolie mıntakasında bulunan Yanya şehrinin zabtı için gönderdi; şehir muhasara edildi; fakat alınamadı. Nihayet kaleye kapanmış olan prens, Akarnani ile Epir'in kendilerine bırakılması şartiyle Yanya'yı teslim eyledi ve prens de kendisine bırakılan yerlere mukabil bir vergi ve lüzumu halinde asker vermeği kabul ediyordu."
Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 411-

[682] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 412

etmekle beraber Osmanlılara da sokularak zahiren rabıtasını göstermek istiyordu. Filhakika Vlad Drakul Pâdişâhın, Karaman seferine hareketi esnasında bizzat fiursaVa kadar gelerek sadakatini arz ve Murad'ın Macaristan'a yapacağı seferlerde her türlü kolaylığı göstereceğini ve Macaristan seferinde Osmanlı ordusuna kılavuzluk edeceğini vadetti; padişah bundan memnun kaldı ve Karaman seferine hareketi esnasında Drakul'u memleketine gönderdi (1432) [683].

Osmanlı hükümeti bunun iki yüzlülüğünü bildiğinden, Vlad'ın Macarlarla arasını bozmak için aynı sene içinde yani İ432'de yanına asker vererek onu Transiivanya ya akın yapmağa memur ettiler; bu suretle Ylad Drakul vasıtasiyle Macarlara darbe vuran Sultan Murad, daha sonra Macarlarla dostluğu yemden kurmağı arzu ederek imparatorun bulunduğu Bâl şehrine bir sefaret heyeti ve hediyeler yollayıp mütarekeyi yeniledi (1433 Kasım). [684]

Sırbistan İşi

1435'den beri Macarlara meyi etmiş olan Sırp despotunun Osmanlı Devletine sadık görünmesine rağmen el altından bazı aleyhdar harekâtı Üsküp sancak beyi İshak Bey tarafından haber alınarak şikâyet edilmesi üzerine onun kuma'ndasiyle Sırbistan içerlerine doğru bir akın yapıldı; Sırp despotu Brankoviç Macarlarla münasebetlerini kesmek ve kızı Marya'yı Osmanlı hükümdarına zevce olarak vermek şartiyle felâketi durdurabildi; Sarıca paşa, despota sadakat yemini ettirmek ve kjzı getirmek üzere Semendire'ye gönderildi; sadakat yemini yapıldı, fakat kız henüz küçük olduğundan düğün ve pâdişâhın sarayına gelmesi geri bırakıldı [685].

---

[683] Duka.s (Bon). 202'de Vlad'ın., Mirçâ'nın. oğlu olduğunu boyan ediyor. Diğer bir kayda göre \lad, daha evvel Eflâk prensi olan Alek^andr'ıu oğludur. Ulûm Ansiklopedisi Eflâk maddesinde Vlad'ın M ire.û'mn oğlu olduğu gösterilmekledir ki vekayie nazaran doğrusu da. budur.

[684] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 412-413

[685] Marya Brankoviç, .forj Braıikoviç ile Trabzon imparatoru Kulu yan İ'ıiii kız kardeşinin izdivacıudan doğmuştur.
Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 413

Osmanlılar Aleyhine Sırp-Macar Ye Karamanoğlü İttifakları

Karamanoğlu İbrahim Bey daha yukarıki kısımlarda görüldüğü üzere kendisine rakip olan amcası Ali Bcy'i Osmanlıların yardımiylc bertaraf etmiş ve Ankara muharebesini müteakip Timur tarafından babasına verilmiş olan Osmanlı topraklarını eski sahiplerine iade eyledikten başka pâdişâhın kızkardoşini do almıştı, ibrahim Bey mevkiini kuvvetlendirdikten sonra terk ettiği yerleri geri almak için müsaid bir zaman kollamakta idi; nihayet aradığı fırsat zuhur ederek Sırp despotu ve Macarlarla beraber Osmanlılar aleyhine ittifak etti[686].

Karamanoğlu ibrahim Bey Beyşehri ve Hamideli taraflarına taarruz ederek Hamideli sancak beyi Şarabdarİlyas Bey'i esir etti ve yine bu sırada Macarlar da taarruza geçerek Kolombac yani Güvercinlik kalesini dövmeğe başladılar. Sultan Murad Karamanoğlu üzerine gidecek iken bunu tehir ederek Edirne'de oturup her iki tarafı gözden kaçırmıyordu; Macarlar üzerine Rumeli beylerbeğisi Sinan Paşa kumandasiyle kuvvet sevke-dildi; kumandanlar arasında çekişmeli müzakerelerden sonra Vidin sancak beyi olup Vidin Sinanı diye meşhur olan Sinan Bey'in gayretiyle şiddetli bir muharebeden sonra Macarlar mağlûp olup bir kısmı Tuna nehrinde boğuldu ve Macar kiralı kaçmağa muvafafak oldu (837 H./1433 M.).

II. Murad bu muzafferiydi müteakip vezir Saruca Paşa'yı Edirne muhafazasında bırakarak Karamanoğlu üzerine yürüdü. Akşehir, Konya ve BeyşehrVni aldı ve Bozkırca kadar gidip Ka-ramanoğlu'nun peşini bırakmamak istedi; beraberinde bulunan Karamanoğlu I&a Bey'i Karaman hükümdarı îlân ederek İbrahim Bey'i sonuna kadar takip etmek istedi; İbrahim Bey yüksek âlimlerden Mevlâna Hamza

[686] Bazı Osmanlı tarihleri bu Karaman, seferinin bir at meselesinden ileri geldiğini yazarlar (Heşt Behişt, Tac-üt-tevarih, Behişti, Müneccimbaşı). Aşık Paşa zade ise Macar kiraliyle Sırp despotunun Karamanoğluyla ittifakının neticesi olduğunu beyan ediyor. At hikâyesi şöyledir: Dülkadiroğlu Nâsırüddin Mehmed Bey'in gayet cins bir atı varmış. Bunu Karamanoğlu haber alarak istetmiş, o da Sultan Murad için yetiştirdiğini söylemiş; fakat Karamanoğlu bir Varsak Türkmenini göndererek atı çaldırmış, Nâsırüddin Bey bunu Sultan Murad'a bildirmiş. Pâdişâh, Karamanoğlu'ndan atı istemiş fakat Karamanoğlu giden memura, senin efendin bu ata binemez demiş ve ağır sözler söylemiş, elçi bu cevabla geri dönmüş; bunun üzerine Karaman seferi açılmış imiş.

vasıtasiyle sulhe talip olup özür diledi; bu hususta padişahı ikna etmek için murahhas olan Mevlâna Hamza çok dil döktü bunun üzerine Sultan Murad:

— "Senin hatırın için günahından vaz geçelim; fakat onun bu makama gelmesi bizim müzaharetimizle olmuştur. Şimdi onu az-lederek biraderi İsa Bey'i Karaman beyi yapmağı muvafık gördüm" deyince Mevlâna Hamza, padişahın ayaklarına kapanarak tasavvurundan vaz geçirdi ve nihayet Osmanlılardan işgal ettiği yerlerin geri almmasiyle iktifa olundu ve Sultan Murad'ın musahibi Şükrullah (Behcet-üt-tevarih müellifi) Karamanoğlu'na murahhas olarak gönderildi (838 H./1434 M.). Buna da sebep Macarlar'ın Alacahisar taraflarına akın yapmaları idi.

Bundan sonra sıra Karamanoğlunun müttefiki olan Sırp despotuna geldi. Pâdişâh Karaman seferinden döndükten sonra Üsküp sancak beyi tshak Bey [687] Sırp despotunun Karaman oğluyla Macar kiralının ittifakına vasıta olduğunu bildirmiş olduğundan Sırbistan'ın istilâsı için hazırlık yapılmağa başlandı; Sırp despotu bunu haber alınca padişaha namzed ettiği kızının çeyizi tamamlandığını ve aldırılmasın] yazdı. Sultan Murad bu teklifi devlet erkâniyle görüştü ve şimdilik gelini almağa ve bilâhare münasib zamanda despotun hakkından gelinmeğe karar verildi [688] Saraydan Reyhan ve Örnek isimlerinde iki hadım ağa ile Ishak Bey'in hanımı Semendire'yç gidip gelini alıp getirdiler; fakat padişah bunu Edirne'de alıkoymayarak Bursa'ya gönderip îsfendiyar Beyin torunu olan zevcesini Edirne'ye yanma getirtti [689].

---

[687] Bu İslıak Bey Üskiip beyi Paşa Yiğit'in. evlâdlıjıı olan Gazi İshak Bey'dir

[688] Hamnıer Jorj'un Semendire'de Tuna kenarında bir kale yaptırmak üzere pâdişâhın müsaadesini aldığım yazmakta (c. 2. s.203) ve Duka* da (Boa s. 206) bu kalenin Semendire olduğunu beyan etmektedir.

[689] Tac-üt-tcvarih (c. 1, s. 359) ve Âşık Paşa zade (s. 122) Pâdişâhın. Sırp despotuna karşı olan iğbirarı neticesinde Marvu'ya iltifat etmeyip Bursa'ya. gönderdiğini yazar. Neşrî (s.620) şöyle diyor: Padişah, düğün yapmadan kızı alıp pek az müddet Edirne'l de kaldıktan sonra Bursa'ya pimlerip îsfendiyar'ın torunu olan zevcesini Edirne'ye getirttiğini yazar. Fran^o'e göre (Bon tah'ı s. 216) II. Murad'ın vefatı üzerine Despiua M arya babasının yanına gönderilmişti; son Bizan« İmparatoru Kost ant in bunu almak için babası Sırp despotuna, müracaat i'imiş ve unlar da muvafakat etmişlerse de DespİnaMarya u(.Vnob-t hak kendisini kâfirlerin (Türklerin) elinden kurtaracak olursa kocaya varmamamı nrzrt'tmıı* oİdıünnıt" beyan ile imparatorun teklifini kabul etmemiştir.

Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 413-415

Sultan Murad'ın Macaristan Seferi

Osmanlı hükümdarı daha Karaman seferine çıkmadan ve Macarların da taarruzlarından evvel türkler aleyhine yukarıda bahsettiğimiz ittifakın yapılmasına sebeb, 836 H./1432 M. senesinde Evrenuzoğlu Ali Bey'in Macaristan'a yapmış olduğu bir akında akıncıların dağılarak çapula dalmaları neticesinde baskına uğramaları idi; filhakika bu akında akıncıların çoğu telef olmuş ve Ali Bey zor kurtulmuştu.

işte bu mağlûbiyet perde arkasında bulunan Sırp despotunun tavassutiyle Karamanoğullariyle Macar kıralım Osmanlılar aleyhine harekete geçirmiş, fakat Sultan Murad Karaman seferinde iken Macar kiralı Alacahisar taraflarını durdurmuştu [690].

Pâdişâh Karaman seferinden döndükten sonra 840 H./1436 M. senesinde Evrenuzoğlu Ali Bey'i çağırarak Macaristan yollarını açmak üzere akın yapmasını emretti. Ali Bey; Rumeli akincıla-riyle TuncCyı geçip Temeşvar etrafını kırk gün vurdu ve külliyetli ganimetle döndü ve o havalinin işgalinin kolay olduğunu arzetti.

Bunun üzerine Sultan Murad 841 H./1437 M. senesinde bizzat mühim kuvvetle Semendire yakınından (Dukas'a göre Niğe-bolu ve Neşrî'ye göre Vidin'den) Tuna'yi geçerek Transilvanya ya girdi. Bu seterde Sırp despotu Brankoviç ve Eflâk prensi Vlad D raku I mevcut askerleriyle Osmanlı ordusuna iltihak ettiler; altı kale elde edildi; Macar kiralı görünmüyordu [691]. Dukas'a göre (s. 206) Macarlar Sultan Murad'ın geleceğini haber alarak şehir ve köyleri bırakarak çekilmişlerdi. Zibin şehrine kadar gidilmiş ve pâdişâh ve Osmanlı kuvvetlerine rehberlik etmekte olan Draku1a'mn bir hiylesiıe uğramaktan çekinerek geri dönmüştü. Transilvanya seferi kırk beş

[690] Sahaif-ül-ahbar c. 3, s. 352.

[691] Bu tarihle Alman imparatoru ve Macaristan kiralı Sigismund ölmüş ve damadı Albert Macaristan kiralı olup bir ?ene sonra yani 143ö'de Alman imparatorlusuna intihap edildi. JNeşrî. Sultan Murad'ın Macaristan seferini îi;î9 II.I1.J6M. gösteriyorsa da yanlış olup Müner.cimbaşı ve Behiştî bunu fiti II. I4.İ7 M. senesinde ve Tac-üt-tevarih ve Aşık Paşa zade de bir sene evvel <r<i-t erirler. Tarihlerin bazdan Ali Bey'in akını ile S u 11 an Murad'ın seferini birbirine karili ırmışjardır. Kim im iki seferi bir göstermişler, kimisi de tarihlerini \ ;ı m İrs ka\ det mislerdir.

gün sürmüştü. Bu seferden sonra EvrenuzoğluTsa "Bey Arnavutluğa akın yaptı; Transilvanya harekâtında Osmanlı ordusuna giderken Sırp despotu ile Eflâk prensi kılavuzluk ettiler. [692]

Sırbıstan'ın İşgali

Son Macaristan seferinden sonra kendisine îtimad caiz olmayan Yorgi (Jorj) Brankoviç Edirne'ye davet edilerek merkezi olan Semen-direnin anahtarlarını da beraber getirmesi bildirildi; despot bizzat gelmiyerek bir oğlunu gönderdi ise de Semendirenin anahtarlarını göndermediği gibi başkentini tahkim etti ve Greguvar adındaki oğlunu Şenlendirende bırakarak Lazar isimli diğer oğlu ile beraber Alman imparatoru ve Macaristan kiralı Albert'in yanına kaçmıştı.

Bunun üzerine Brankoviç'in .Edirne'ye yolladığı oğlu [693] Semendir e'nin zaptına kadar orada kaldı. Semendire kalesi üç aydan ziyade muhasaraya mukavemet etti; o sırada haçtan dönmüş olan bu tarafların kurdu Ishak Bey muhasara kumandanlığım üzerine alarak bir kaç gün içinde Semendire'yi zabt eyledi; kaleyi müdafaa eden despotun oğlu Greguvar yakalanarak Edirne'ye yollandı ve orada rehin olarak bulunan despotun diğer oğluyla beraber gözlerine mil çekilerek Tokat kalesine gönderildiler.

Bu SemYndire muhasarası esnasında* Eflâk prensi Drakula da bulunmuş ve bir ara tevkif edilmiş ise de iki oğlunu rehin vererek, bunlar Kütahya nin Emed kalesine gönderilmişler ve bu suretle Via d memleketine dönmüştür . Semendire^ nin işgalinden sonra bir Macar ordusunun meydana çıkması üzerine Gazi Ishak Bey ile Timurtaş Paşa torunu Osman Bey, kanlı bir muharebeden sonra büyük bir başarı elde ettiler. Pek çok esir ve ganimetle döndüler. Bu savaşta meşhur

---

[692] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 416-417

[693] Âşık Paşa zade (s. 126) Vilko^lu'nun gönderdiği iki oğlunun Tokat kalesine hapsedildiklerini ve Neşrî ise (s. 626) VUkoğlu'mm Macaristan'a kaçarak iki oğlunu Semendire 'de bıraktığını ve bunların Semendire*nin zabtından sonra ele «seçerek evvelâ Dimetoka ve sonra Tokat'a, gönderildiklerini beyan ediyor. Aşık Paşa zade bizzat vekayie şahid olduğundan onun mütaleasım tercih etmek d alı a do&ru olur. fakat olaylara bakılırsa Despot bir oklunu göndermiş, diğer oğlu .S em en Tire'nin zabtından sonra yakalanmıştır.

tarih sahibi Âşık Paşa zade de bulunmuştur [694]. Bu sırada Belgrad muhasara altına alınmıştı (842 H./1438 M.).

Sultan Murad bu sefer esnasında demir madenleri ile meşhur olan Novoberda tarafına bizzat giderek orasını zabt etti (843H./1439M.). Novoberda, Musa Çelebi tarafından zabt edilmiş ise de durum îcabı olarak o zaman yani Çelebi Mehmed tarafından İste fan Lazarovi ç'e terk edilmişti; bu defa yeniden alındı [695]-Bu maden ocakları asırlarca Osmanlı ordusuna mermi yapmışlardır. Semendire'yî geri almak isteyen bir Macar ordusu geldiyse de Hammer'in kaydına nazaran orduda dizanteri hastalığı çıktığından çekildi [696]. Sırbistan'a karşı yapılan hareket Bosna kiralı Tvartko'yu korkuttuğundan Osmanlı hazinesine vermekte olduğu yirmi bin dukayı yirmi beş bine iblağ etti [697].

Belgrad'ın Muhasarası

Bu tarihlerde Bohemya'da, meydana gelen kıral mücadelesi ve Alman imparatoru ve Macaristan kiralı Albert'in ölümü dolayisiyle hasıl olan çekişmeler arasında Sultan Murad, Macarların himaye ve nüfuzu altında bulunan Belgradh muhasaraya Evrenuzoğlu Ali Bey'i memur eyledi; şehir ve kale karadan ve nehirden kuşatıldı [698]. Kale topla döğülmeğe başlandı ve koca bir parçayı yıktı; buradan hücum

[694] Aşık Paşa zade, Belgrad muhasarası esnasında Macaristan topraklarına akın yapıldığını ve pek ziyade doyum olduğunu ve bir çizmeye bir cariye verildiğini ve bunun müslümanlığın en büyük gazası olduğunu söyledikten sonra "ben fakir dahi o seferde bile idim, birgün hünkâra vardım. Ben fakire esir buyurdu; ben dedim ki devletlû sultanım! bu esiri götürmeğe at gerektir ve bu yolda akçe gerek dedim, beş bin akçe ve iki at verdi; dokuz baş esir, dört atla Edirne'ye, geldim, üçer yüz akçeye verdim ve bazısını ikişer yüz akçeye verdim. Bu gazanın tarihi sekiz yüz kırk ikisinde vaki oldu.. ." (s. 125),

[695] Novoberda eski teşkilâtımızda Priştine sancağında Genlan kasabasının üç saat kuzey batısındadır.

[696] Hammer, (Atâ Bey tercümesi) c. 2. s. 207. Tac-üt-tevarifi'de Semendire1nin zabtının 841 H./1440 M. de gösterilmesi yanlıştır.

[697] Halkondil (Paris tab'ı) s. 115 ve üç kaynaktan naklen Hammer c. 2. s. 207.
Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 417-418

[698] Tac-üt-levarih (c. i, s. 362) Belgrad muhasarasını Semendire'nin zabtından evvel göstermekte ise de Sırbistan'ın istilâsından evvel burasının muhasara edilmiyeceği tabiî olduğundan Neşrî'nirı yazdığı gibi Belgrad muhasarası 5e-mendire'1 nin alınmasından sonradır; fakat Âşık Paşa zade (s. 126) Belgrad muha sarasınm S emendire'den evvel olduğunu ve t/sfeüp'e dönen Sultan Murad'ın İshale Bey'in teşvikiyle 841 H./1437 M. de alındığım kaydeder. Halbuki bizzat Aşık Paşa zade, Belgrad muhasarasını 842'de, Semendire zabtım 841*de göstermek suretiyle tarih hatası yapıyor ve söylediğiyle gösterdiği tarih birbirini tutmuyor.

olduysa da şiddetli bir mukavemetle karşılaşıldı; kaleyi Zovan adında Raguzalı bir rahip müdafaa ediyordu; buna rağmen Evrenuzoğlu muhasarayı kaldırmadı ve sur etrafındaki hendek kenarına kadar büyük bir siper kazdırdı ve kale burçlarından kendisini rahatsız edenleri kaçırdı; açılan gedikten yapılan şiddetli hücumlardan sonra şehre girildi ise de içeriye girenlerin dağınıklıklarını gören kale muhafızları yaptıkları taarruzla şehre giren Türk kuvvetlerini geri atarak vaziyeti kurtardılar. Muhasaranın sonuna doğru Polonya kiralı iken aynı zamanda Macaristan kıratlığına da getirilmiş olan Viladislas, Belgrad muhasarasının kaldırılmasını Sultan Murad'dan rica etmiş ise de aldırış edilmemişti; bu sırada Macaristan taraflarına da akın yapılıyordu. Belgrad muhasarası altı ay kadar devam etti; fakat bir netice alınamıyarak muhasara kaldırıldı (843 H./1439 M.). [699]

Jan Hunyad - Haçlı Seferi Ve Edirne – Segedîn Muahedesi

Macarlarla muhasama devam ediyordu; Mezid Bey kumandasındaki bir akıncı kuvveti 18 Mart 1442 (30 Zilkade 845)'de Transilvanya^ya girmiş ve mûtad akınlardan ve Sent Imre mevkiindedir muvaffakiyet elde ettikten sonra Hermanştad kalesini muhasara etmişti. Bu sırada Jan Hunyad (Hunyadi Ya-. noş) kalenin imdadına koştu; muhasarayı kaldıran Mezid Bey Hunyad'ı karşıladı; şiddetli muharebede Hunyad'ın arkadaşı Simon do Gemeniüç bin kişi ile maktul düştü ve galebe türk-lerde kalmak üzere iken Hermanştad'daki mahsur kuvvetin bir çıkış hareketiyle muharebeye iştirakleri üzerine iki ateş arasında kalan akıncılar beraberlerinde olan esirleri bırakarak yirmi bin maktul verdikten sonra mağlup oldular; kumandan Mezid Bey ile oğlu da maktul düştüler1. Elde edilen Türk esirleri vahşiyane bir işkence ile zafer sofrasında yemek yenilirken katledildiler. Bunu müteakip Jan Hunyad Eflâk'a girdi ve Tuna*tun iki sahilinde olan yerleri tahrip ederek çekildi [700].

[699] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 418-419

[700] Tac-üt-tevarih (c. 2, s. 367) Eflâk beyi'nin dağlardan inerek Jan Hun-yad'a yardım ettiğini beyan ediyor. Behişti de(s. 75).Eflâk prensinin Hunyad'a yardımını kaydediyor; bu mağlubiyeti Oruç bey, 1441'de gösteriyor.

Macaristan'a İkinci Defa Akın

Jan Hunyad'ın bu muvaffakiyeti Avrupa'da ikinci akm şöhretine sebep oldu. Bu mağlûbiyetin acısını çıkarm ak üzere Osmanlı hükümeti aynı sene eylülünde ikinci bir kuvvet şevkine karar verdi ve Rumeli beyler-beğisi Kula Şahin ve diğer adiyle Hadım Şahabeddin Paşa kumandasiyle [701] Rumeli'den başka Anadolu'dan da altı sancak sipahi alınarak büyük bir ordu [702] gönderildi, kuvvetine mağrur olarak ihtiyatsız hareket eden kumandan, tecrübeli akıncı beylerinin tavsiyelerine ehemmiyet vermediğinden dolayı Jan Hunyad tarafından Vazağ mevkiinde pek fena halde bozuldu [703]. Değerli ve tecrübeli ümeradan onbeş ulu bey harb meydanında kaldı [704]. Kumandan Şahabeddin yani Kula Şahin paşa kaçarak Tuna'yı geçti (846 H./1442 M.) ve derhal beylerbeğilikten azlolunarak Kasım paşa Rumeli beylerbeğisi oldu. [705] Bu iki galibiyet, türkler aleyhine bir haçlı seferinin teşkiline vesile oldu ve yapılacak seferin sevk ve idaresi Polonya ve Macaristan kiralı Vladislas'a verildi. [706]

Osmanlılar Aleyhine İttifak

Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 419-420

[701] Oruç Bey (s. 52) ve Balkondu (Paris s. 117) ve Hammer (c. 2, s. 210) ve Alî (c. 5, s. 207) ve Lütfî Paşa (s. 97) tarihlerinde kumandanın Şahabeddin Paşa olduğu ve diğer tarihlerde (Aşık Paşa zade, Neşri, Tac-üt-tevarih, Mü-neccimbaşı, Behiştî) de bu kumandanın Kula Şahin Paşa olduğu gösterilmiştir. Tac-üt-tevarih (c. 1, s. 370) bazı tarihlerin bunu Hadım Şahabeddin Paşa olduğunu kaydettiklerini de beyan etmiştir. Aşık Paşa zade (s. 129, 142) Kula Şahin Paşa'daıı bahsederek (sahife 190'da) bunun Filibe'de bir İmareti ile medresesi olduğunu beyan iderek Hadım. Şehabeddin Paşa'dan bahsetmiyor. Filibe^de tesisleri olan Hadım Şehabeddin Paşa olduğuna göre adının Şahin ve künyesinin Şehabeddin olduğu anlaşılıyor. Bundan dolayı Prof. Halil İnalcık Fatih üzerinde tetkikler ve vesikalar adlı eserinde (s. 1 ve 10) iki ismi bîr göstermiştir ki doğrudur.

[702] Hammer (c. 2, s. 210) bu kuvvetin seksen bin olduğunu yazıyorsa da mübalağalı olmalıdır; fakat Tac-üt-tevarih Anadolu'dan bazı kuvvetlerin celbe-dildiğini beyan eder (c. 1, s. 368).

[703] Bu mevki, Jire ç ek'in eserinde Eflâk'da Yukarı Jaîomica olarak gösteri liyor; muharebe burada 6 Eylül'de olmuştur

[704] Behiştî, Karamanoğlu'nun 846 H./ 1442 M. de Vazağ mağlubiyeti senesinde ittifaka girdiğini yazar (Kütüphanemizdeki nüsha s. 75).

[705] Hadım Şehabeddin ile Kula Şahin'in ikisinin bîr şahıs olduğu tarihin siyakından istidlal ediyor ise de Behişti bunların ayrı ayrı olduklarını gosteriyor(s.77).

[706] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 420-421

Hermanşlad ve Vazağ bozgunlukları Jan Huıd'ın Avrupa'da şöhretini iyice arttırmış ve bundan istifade edilerek Papa IV. Öjen'in teşvikiyle Türkler aleyhine derhal bir ittifak hasıl olmuştu; bu ittifaka Macarlardan başka Leh, Ulah (Eflâk) ve Sırplarla Alman imparatorluğu dahilindeki milletler, Fransa ve Belçika gönülleriyle Anadolu'da Karamanoğlu ibrahim Bey de dahil olmuştu 22 Temmuz 1443'de Macaristan'ın merkezi olan Offen yani Budiri'den hareket ile Semendire yakınında Tuna nehrinden karşıya yani Sırbistan^a geçen bu orduya bazı Bulgarlarla Bosnalılar ve Arnavudlar da iltihak ediyorlardı. Sultan Murad'a dost görünmesine rağmen imparator Yuannis de hem Papa'ya ve hem Macar kiralına elçiler göndermek suretiyle onları Türkler aleyhine tahrik etmişti. [707]

Taarruz ve Morava Muharebest

Müttefiklerin başında Polonya ve Macaristan kiralı Ladis-las ile iki büyük muharebenin galibi Jan Hunyad bulunuyorlardı. Macarlara iltica etmiş olan Sırp despotu Jorj Brankoviç ile Eflâk beyi Drakula ve Papa'mn vekiili kardinal Jülyen Cezzarini de bu orduda bulundular. Ordunun Önünde on iki bin seçkin süvari ile jan Hunyad ilerliyordu. Jan Hunyad Sırbistan'ı istilâ Kruşevac (Alacahisar)., Şehirkoy ve Niş*i tahrip edip yaktılar. Macar kiralı Vladislas iki gün ara ile Jan Hunyad'ı takip ediyorlardı. 1443 Ekim ayında Osmanlı topraklarına giren haçlılarla ilk muharebe 3 Kasım 1443'de Morava nehri kenarında ve Niş civarında oldu. Burada Osmanlı ordusu üç kol halinde muharebeye iştirak etti ve bunlar Rumeli beylerbeğisi Kasım Paşa kumandasında bulunuyorlardı. Türk ordusu mağlûp oldu. Dört bin esir iki bin maktul verildi; bu mağlûbiyetten evvel haçlıların müttefiki olan Karamanoğlu nun haçlılarla beraber harekete geçmesi üzerine Sultan Murad Anadolu'ya geçerek Konya tarafına gitmiş ve mağlûp olan Karaman oğluyla acele bir anlaşma yaparak Edirne'ye oradan Sofya'ya, hareket etmişti. Bu sırada haçlı ordusu Morava muharebesini kazandığından Sultan Murad Balkanların güneyine

[707] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 421

çekildi. Haçlı kuvvetleri Bulgaristan bölgesine dahil olarak Sofya^yı aldılar. Haçlılarla beraber olan Bulgarlar onlara hem süvari kuvveti ve hem de yiyecek tedariki için yardım ettiler. Haçlılar, Balkanların güneyine inmek için ilerlediler. Fakat burada yani Balkan dağlarında Derbend denilen dar boğazları geçmek zorunda idiler; uğradıkları Karaboğazı geçidi Türkler tarafından tahkim edilmiş olduğu için tereddüde düştüler; Trayan geçidi diye maruf olan Balkan geçidini geçmek lâzımdı; fakat burası kaya parçalariyle kapatılmış ve kış münasebetiyle (1443 Aralık ayı) dağın yamacından sular akıtılarak yollar buz tutmuş olduğundan buradan da geçemediler ve Trayan (Suçi) boğazı Önüne geldikleri vakit buranın tahkimatından dolayı duraksadılar ve yollarını değiştirmeğe ve daha az müstahkem olan Izladi derbendi tarafına geçmeğe mecbur oldular. [708]

Izladı muharebesi

Sultan Murad, Izladi derbendi önüne seldi ve düşmanla karşılaştı; toplamış olduğu harb meclisinde vaziyeti görüşüp kumandanların mütalealarmı sordu. Rumeli beylerbeğisi Kasım Paşa taarruza geçilmesini, Turahan Bey geri çekilip fırsat zuhurunda taarruz edilmesini, Evrenuz-oğlu Isa Bey de müdafaada kalınmasını söylediler ve neticede Isa Bey'in mütaleası kabul olundu [709]. Düşmanın taarruziyle 24 Aralık'da yapılan muharebede Osmanlı ordusu mağlûp oldu; düşman derbendi geçerek Filibe ovasına indi ve Yalvaç kırlarında yapılan üçüncü bir muharebede de Osmanlı kuvvetleri mağlûp edildiler; fakat kışın şiddeti haçlıları yıpratmış olduğundan geri döndüler; Türk kuvvetleri takibe başladılar. Hunyad'ın sahte ric'atine aldanıp onu takip eden Türk kuvvetleri pusuya düşürüldü ve bir kısmı esir edildi; esir edilenlerin arasında Bolu sancak beyi ve padişahın eniştesi olan sadr-ı âzam Halil Paşa'mn biraderi Candarlı zade Mahmud Bey de vardı1. Bu muvaffaki-yetsizliğe akıncı kumandanı

[708] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 421-422
[709] Harb meclisinde Rumeli beylerbeğisi Kasım Paşa taarruz edilmesini, Turahan Bey geri çekilip fırsat zuhurunda taarruz edilmesini ve İsa Bey de müdafaada kalınmasını söylemişlerdi (Halkondil s. 135).

olan Tur ah an Bey'in kayıtsızlığı sebep olduğundan Kasım Paşa'mn şikâyeti üzerine Turahan Bey Tokad kalesine gönderilerek hapsedildi. Sultan Murad pek müteessir ve kızgın olarak Edirne'ye geldi.

Bu durum esnasında Karamanoğlu yine Osmanlı hududunu aşarak taarruza geçmiş ve müthiş tahribat yapmıştır. Sultan Murad İbrahim Bey'in bu hareketinin yani bir din düşmanının taarruzum def etmek için uğraşan bir islâm hükümdarının mülküne, bir islâm hükümdarının taarruziyle tahribat ve kati yapmasının müslümanlıkla ne derecede telif edileceği hakkında dört mezhep ulemasından fetva istemiştir. Biz burada alınacak fetvalara göre Sultan Murad'ın Karaman seferini vekayiin seyrine göre daha sonraya, yani Edirne'de aktedilen muahededen sonraya bırakarak Karamanoğlu'nun Vazağ mağlûbiyetini müteakip yaptığı ilk taarruzundan bahsedelim. [710]

Karamanoğlunun Haçlılarla İttifak Ederek Sulhu Bozması

Vazağ mağlûbiyeti ve Türkler aleyhine olan haçlı ittifakını Edirne de endişe ile takip etmekte olan II. Murad, kendi aleyhine Sırp despotu vasıtasiyle macarlarla ittifak etmiş olan Karamanoğlu İbrahim Beyin ânî tecavüzüne uğradı; Osmanlı hududunu geçen ibrahim Bey Turgutoğlu Hasan Bey ku-mandasiyle sevk etmiş olduğu kuvvetlerle Bolvadin, Beypazarı, Ankara, Seyitgazi, Kütahya^ya kadar olan yerleri yağma, namusa taarruz ve çok kati yaparak [711] Akşehir ile BeyşeJırVni işgal eyle di. Bunun üzerine Sultan Murad, Amasya sancak beyi olan büyük oğlu Aiâüddin Bey'i Karamanoğlu üzerine gönderdiği gibi arkadan da kendisi Kapıkulu askeriyle o tarafa gitti ve Rumeli durumunu kumandanlara bıraktı. Karamanoğlu mûtadı— üzere mukabele etmiyerek sarp yerlere çekildi; Konya, Karaman ve havalisi

[710] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 422-424

[711] Kula Şahin veya şahabeddin Paşa'nm Jan Huuyad'a mağlubiyetinden sonra Karamanoğlu fırsatı kaçırmıyarak külliyetli bir kuvvetle Emir dağı yaylağına çıkan halka taarruzdan başlayarak Beypazarı, Seyitgazi, Kütahya, Bolvadin taraîlaTını yakıp yık.U ve Beyşchrfni i^gal eyledi (İSaşri^ s. 636). Âşık Paşa zade tarihi s.]29'da Kula Şahin Paşa'nm mağlup olması üzerine "Karamanoğlu işittikim dayısı ehl-i islâm leşkerm sumş; ^ayet ferah oldu, yürüdü Emir dağının yaylaya gelen ilini vurdu, mü si umanların a\Tatına ve oğlanına fesatlar eyledi, sürdü Beypnzarı"na vardı, anı dahi andan beler eyledi . ." Bu sırada Karamanoğlu'nun Haçlılarla ittifak yaptığı anlaşılıyor.

vurulduktan sonra İbrahim Bey sulh için müracaat etti. Osmanlılara âid olup işgal ettiği yerleri bırakarak padişahın kizkardeşi olan zevcesinin rica ve tavassutu ile sulh oldu ve haçlıların taarruzları sebebiyle Sultan Murad acele Edirne'ye döndü (847 H./1443 M.). Şehzade Aiâüddin Karaman seferinden Amasya'ya, döndükten az sonra vefat ettiğinden1 Sultan Murad'm o tarihte Mehmed adındaki oğlundan başka oğlu kalmamıştı.

Daha yukarılarda görüldüğü üzere haçlılarla Morava, (zladi, Yalvaç muharebeleri yapılmış ve Osmanlı ordusu mağlûp olmuş ve işte bu sırada haçlıların müttefiki olan Karamanoğlu en müsaid fırsatı elde ederek sulhu bozup 1444 ilk baharında tekrar hududu geçerek daha geniş ölçüde istilâ ve tahrip yapmış ve bu suretle Kümeli ve Anadolu'da Osmanlılar iki ateş arasında kalmışlardı.

Haçlılar, Yalvaç muharebesinden sonra Filibe ile Otlukköyü arasındaki Toplıca (Kozludere) ovasında kışı geçirmek istedilerse de kış şiddetli ve zahire ve levazımatın noksanlığı sebebiyle bu kadarla iktifa ederek geri döndüler ve kar yüzünden bir çok ağırlıklarını bırakmağa mecbur, oldular. Haçlılar, yeni kuvvetlerle gelip tekrar taarruza geçeceklerdi; eğer yeni bir taarruz yapılırsa durum pek nazik olabilirdi. Aynı zamanda Anadolu'da da durum fena idi. Bundan dolayı Sultan Murad sulh yapmağı muvafık buldu.

Bunun üzerine Jorj Brankoviç vasıtasiyle Macaristan kiralına müracaat edip sulh istedi. Yladislas bu müracaatı kabul ederek Edirne'ye bir heyet gönderdi [712]. Tevali eden mağlûbiyetlerden müteessir olan Sultan Murad saltanattan çekilmeğe karar vererek Manisa valisi olan şehzade Mehmed'i Edirne'ye getirtmiş ise de hükümdar yapmamıştı [713]; nitekim Cyriacus, 22 Mayıs 1444'de .Edirne'de Elçilerle Sultan Murad'ın huzuruna çıktıkları zaman oğlu

[712] Bu sulh teklifi II. Murad'ın zevcesi Mara tarafından babası vasıtasiyle olmuştur. Sulh hususunda en faal rolü Despot Brankoviç oynamıştır. Osmanlıların eline geçen yerlerini kurtardıktan sonra katolik olan Ma-carlara karşı kendi ortodoks tebaasının katolik nüfuza altına düşmesindeki tehlikeyi gören Despot'un sulh istemekte samimî olduğu zannolunur. Gelen heyet, kiralın tam salahiyetli mümessili Stoyka Gıstanich ile Despot'un elçileri ve Hunyad'ın mümessilinden mürekkebdi (Fatih devri üzerine tetkikler ve vesikalar, Prof Halil İnalcık s. 17).

[713] Fatih üzerinde tetkikler ve vesikalar s. 19, 20 ve aynı eserde birinci zeyl olarak Gazavât-ı Sultan Murad bin Mehmed Han, s. 191, 192.

Mehmed'i divanda paşalarla beraber oturmuş olarak görmüştür. Sultan Murad Macarlarla Edirne'de muahedeyi imzaladıktan sonra aşağıda görüleceği üzere Karaman seferini yapmıştır. [714]

Edirne –Segedin Muahedesi

Edirne'ye gelmiş olan Macar murahhaslariyle 1444 Haziranın on ikisinde (25 Safer 848) on sene üzerine bir anlaşmaya varıldı. Bu muahede gereğince sırplardan alman yerler (Başlıca, Semendire, Kolombaç, Kruşevaç [Alacahisar] Topliçe tarafları, Leskofca ve Zelenigrad) yine Jorj Brankoviç'e bırakılarak Sırbistan'ın tekrar kurulması ve Despot'un Osmanlıların yanında bulunan iki oğlunun iadeleri kabul ediliyor ve Sırp despotu da Osmanlılara vergi vermeği taahhüd ediyordu; bundan başka Eflâk, Osmanlılara vergi vermekle beraber Macarların nüfuzu altına bırakılmakta idi; Kolombaç (Güvercinlik) kalesinin verilmemesi için Osmanlı murahhasları ayak diredilerse de mümkin olmadı. Sultan Murad muahedeye sadık kalacağına dair Macar elçilerinin önünde yemin etti. Bu muahedenin Macaristan kiralı Vladislas tarafından tasdiki için Macar murahhas heyeti ile beraber bir Osmanlı heyeti de Macaristan gidecekti. Muahede mucibince, despotun Osmanlılar tarafından hapsedilmiş oln iki oğlu da serbest bırakılacak ve muharebede esir düşen ve Despot'un muhafazasında bulunan padişahın eniştesi Çandarlı zade Mahmud Çelebi de yetmiş bin duka fidye-i necat mukabilinde tahliye edilecekti. Bundan sonra gerek türkler ve gerek macarlar birbirlerinin topraklarına tecavüz etmiyerek dost yaşayacaklardı.

Edirne'ye gelen Macar murahhas heyeti ile beraber padişahın tasdik ettiği muahedevi Vladislas'a vermek ve onun tasdik edeceği muahedeyi de alıp getirmek üzere Kapıcıbaşı Baltaoğlu Süleyman bey riyasetinde bir Osmanlı heyeti Macaristan'a gönderildi. Osmanlı murahhas heyeti evvelâ Jan Hunyad'a müracaat ettilerse de o bunları Segedin^de bulunan millî meclise yolladı1. Yüz atlı maiyyetiyle hareket eden heyet Segedin'e vardı. Diyet meclisinin toplanmasını

[714] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 424-426

emreden Macaristan kralı da ordusunun hazırlanmasını emrettikten sonra Temmuz sonlarında Segedin'e gelmişti. Bu sırada Macar siyasî mahfillerinde sulh ve harb isteyen iki gurup vardı; muharebe isteyen tarafı Papa destekliyordu ve Papanın mümessili kardinal Sezarini bunların başında bulunuyordu. Venedik'te muharebeye iştirak edeceğini Macar ve Leh kiralına bildirmiş, harbe başlandığı takdirde vâd ettiği gemilerini Çanakkale boğazı* n& göndereceğini yazmıştı. Denizden bir donanmanın Çanakkale'ye geleceğini duyan harb taraftarları kuvvetlendiler.

Vladislas, muharebeye devam için müttefiklerinin vaid eyledikleri kuvvetlerin gelmesini ilk bahara kadar beklemiş fakat bu kuvvetler gelmemişti; Papa ile Bizans imparatoru kendisini muahedeyi tasdik etmemesi için gayret sarf ediyorlardı; buna mukabil Edirne muahedesiyle memleketini kurtarmış olan Sırp despotu, muharebenin devamından bir fayda görmiyeceğini ve belki de zarar göreceğini düşünerek sulhun akdini istediği gibi1 aynı zamanda Jan Hunyad da muahedenin muvakkaten kabulü için Vladislas'a ısrar ediyordu; nihayet kıral bunların mütale al arını kabul ederek 12 Temmuz 1444'de Segedin'&e muahedeyi imzalayarak Türk heyetine verdi. Sulhu bozmıyacağma mukaddes kitaplarına el basarak Osmanlı heyeti önünde yemin etti. Muahedenameler iki dilde yazılıp tcâti edildi [715].

Karaman Seferi

İbrahim Bey, haçlıların Balkanları aştısı sırada durumu kendi lehine pek müsaîd görerek evvelce imzaladığı muahedeyi bozarak evvelkinden daha müthiş taarurza geçtiğini daha yukarılarda söylemiş ve bu hal üzerine Sultan Muradın Arapların en büyük ve selâhiyetli dört mezhebe mensup âlimlerinden bu hale karşı ne yapılması lâzım

[715] Macar kiralının Edirne anlaşmasını yeminle tasdik edip etmediği hakkında vesikaların tetkiki epi münakaşalı olmuş ise de son zamanda Prof. Halil İnalcık tarafından bir kısmı neşredilmiş olan bir Osmanlı vakayinamesi yemİn'İn yapıldığını göstermektedir. Halil tnalcık bunu muhtelif kaynakların mutalealarım tetkik etmek suretiyle tesbit etmiştir.
Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 426-427

geleceği hakkında fetva istediğini beyan etmiştik. İstenilen bu fetvalar gelmiş [716] ve bu sırada Edirne'de muahede kabul edilmiş olduğundan 1444 ilk baharından beri yanında bulunmakta olan Manisa sancak beyi oğlu Mehmed'i yerine vekil bırakan Sultan Murada bu fetvalara istinaden Karamanoğlu'nun hakkından gelmeğe karar verdi [717].

Edirne anlaşmasından bir ay sonra 12 -Temmuz—1444' de Çanakkale boğazını geçerek Karamanoğlu topraklarına giren Sultan Murad, ordusiyle geçtiği yerlerde taş taş üstüne bırak-mıyacak derecede tahribat yaptı, bundan başka bilmukabele ırza ve namusa tecavüz suretiyle envâ-i şenaat vukua geldi1. ibrahim bey TaşelVne kaçtı; zevcesi olan pâdişâhın kız kardeşi ile veziri Server Ağa'yı sulh akdi için gönderdi; bunlar pâdişâha çok yalvardılar; ibrahim Bey'in evvelki tecavüzünde medhalî olmadığını ve son defaki tecavüzü ise Turgutoğullan'mn tahriki ile olduğunu beyan ederek sulh akdine muvaffak oldular, ve büyük yeminlerle hiçbir suretle tecavüzde bulunmıyacağına ve Osmanlılar aleyhine olan hiçbir harekete iştirak etmiyeceğine, gerek Sultan Murad'ın ve gerek oğlu Mehmed'in [718]

---

[716] Bu fetvalar başlığı altında olup fotoğraflariyle birlikte İbrahim Bey'in vakfiyesi münasibetiyle Belleten, sayı İMe tarafımdan neşredilmiştir. Bu fetvalardan birincisi şâfiî mezhebi imamlarından meşhur tarihçi ve fakih tbn-i Hacer-i Askalanî (vefatı 852 H./1448 M.), ikincisi hanefî mezhebi âlimlerinden Kazilkuzat ve Şeyhülislâm Sadeddin-i Deyrî (vefatı 868 H./1462 M,), üçüncüsü Maliki mezhebi âlimlerinden Kazilkuzat Şeyhülislâm Bedreddin-i Tunusî (vefatı 853 H./1449 M.) dördüncüsü Hanbelî mezhebi kazilkuzat ve şeyhülislâmı Bedreddin-i Bağdadî, (vefatı 857 H./1543 M.) nin olup bunlara ilâveten Hanefî mezhebi âlimlerinden Sadeddin-i Bağdadî ile Amasya kadısı Abdurrahman bin -Mehmcd-i Muslihî'nin fetvalarını havidir.
Verilen bu fetvalardan üçü İbrahim Bey hakkında pek ağırdır. lbn-i_ Hacer (Şehabeddin Ahmed) Ask alanî bu hususta müteaddid delillerle Kara-manoğlu'na karşı mukateleye kadir olanların durmayıp beman onunla harb etmelerinin vaVip olduğunu söyliyerek İbrahim Bey'in katli îcabettiğini beyan ediyor. Sadeddin-i Bağdadî ile BedreddÎn-i Hanbelî ve Bedreddin-i Tunusî de İbrahim Bey'in katli lâzım geldiğini beyan etmişler ve Amasya kadısı Abdur-rahman-i Muslihî de bunlara iltihak etmiştir. Hanefi Kadılkuzatı Saded-din-î Deyrî ise Karamanoğlu'nun yapmış olduğu bu fenalıktan tövbe edip hakka rücû eyler ve frenklerle harb eden Osmanoğlu'na askeriyle yardım ederse tevbesînin kabul edilip aksi takdirde dünya ve ahrette hr.sran içinde kalacağını beyan eylemiştir.

[717] Tarihlerin tetkikinden, Sultan Murad'm Edirne muahedesini müteakip Karamanoğlu üzerine gittiği anlaşılıyor; yalnız hükümdarlıktan ayrılışının Karaman seferinden dönüşte olduğı görülüyor. İbrahim Bey'lc olan muahe-denâmede hem Murad ve hem. oğlu Mehmed Bey'den bahsediliyor. Şu haUV şehzade Mehmedin hükümdar bulunduğu veyahut bu sulhten ?onra hükümdur olacağı anlaşılıyor. Ahidnâmede bir kaç yerde i'Murad begün ve Mehmed 6egürı" kayıtlarının geçtiğine ve muahedenin bizzat Sultan Murud'la akledildiğine göre henüz bu tarihte pâdişâh bulunduğu tahakkuk ettiği için Murad'ın saltanattan çekilmesini Karaman seferinden sonraya bıraktım.

[718] Cyriacus, 22 Mayıs 1444'de Edimi?d? bir resin-i kabulde elçilerle beraber Sultan Murad'ın huzuruna çıktığı zaman oğlu Çelehi'yi paşalarla beraber padişah'ın yanında oturmuş olarak gördüğüne jjöre II. Murtıd'm Edirne sulhunu müteakip yerine oğlunu vekil bırakarak Kuramım seferi ne

düşmanlarından gelen mektupları tamamen kendilerine bildireceğine oğlunu rehin verip icabında askerle yardım edeceğine ve sair hususlara dair bir çok kayıtlarla bağlı olarak muahede yapıldı (1444 Ağustos)3; bu muahede mucibince evvelce Kararnanoğulları"'na aid iken Osmanlılar tarafından zaptedilen yerler yine Karaman-oğluna bırakıldı [719].

Bundan sonra Sultan Murad Edirne'ye dönmeyip hükümdarlığı hayatta olan tek oğlu Manisa valisi Mehmed'e bırakarak1 kendisi Bursa'ya çekildi (848 H./ 1444 M.) [720].

S it M a' ı II- Murad yukarıda görüldüğü üzere Kara-tanattan çekilmesi manoğlu üzerine gitmeden evvel oğlu Manisa valisi Mehmed'i Edirne'ye getirtmiş ve daha sonra Karamanoğlu tarafına hareket etmişti. Daha evvelki kısımda söylediğimiz gibi Karamanoğluyla anlaştıktan sonra dönüşte Mihalıç'ta. saltanatı oğluna bıraktığını ordu erkâniyle yeniçerilere bildirip yeni hükümdar oğlu Mehmed'in Edirne'de bulunduğunu söyledikten sonra Bursa'ya çekilmişti [721].

Böyle buhranlı bir zamanda Sultan Murad gibi tecrübeli bir kumandanın saltanattan çekilmesi Edirne'de büyük heyecan uyandırdı. Haçlıların evvelki başarılarını bilen halktan hal ve vakti müsaid olanlar Anadolu tarafına göç etmeye başladılar; Edirne'nin etrafına hendekler kazılmış, siperler yapılmıştı. Meh-med bu sırada henüz on üç yaşında bulunuyordu; kendisinin yanında lala olarak Zağanos Paşa vardı; vezir-i âzam Çandarlı zade Halil Paşa ve Kazasker de Molla Husrev (Mehmed'in ,bin Feramürz) Mi. Henüz küçük yaşta olan Sultan Mehmed, lalası Zağanos Paşa'nın tesiriyle devlet işlerine karışması Murad zamanında müstakil olarak devlet

---

îîiUi&i anlaşılıyor. Sevgendnâmedcki Murad ve Mehmed adımı olan yemin ve teah-hüdler de onu gösteriyor.

[719] Sevgendnânıe .ni ahidnâme sureti Belleten sayı 1, s. 66 da ne^n-dil-miştir. Aşık Paşa zade s. 135 ve Tac-üt-tevarih s. l.s.3ı)4. ibrahim ikinei Jvosova muharebesinde taahhüdü üzere asker vermiştir.

[720] Karamanoğlu üzerine gitmeden evvel hükümdarlıktan çekilmeğe karar vererek Karamanoğluyla sulh yaptıktan sonra Bursa'ya. çekilmiştir. Nite-Vvvû. ^\\V«\.<JaY\ \ivc eNveW\ uo\la^oT\ı\4ü^\i üzere Katattvau seferinden avdette Edirne'ye dönmvyereV lvY\W\ıc;tan BursoNsl g\Vm\^V\ı. ^Ww \mX\û&&\ Vû^fo daha yukarıdaki not'da izah ettiğimden onu tercih ettim.

[721] Halkondü (s. 154) ile Dukas (s. 220) Bursa'ya çekildiğini söylerlere do Osmanlı tarihleri ikinci çekilişinde gittiği Manisa'yı gösterirler.

umurunu idare eden vezir-i âzami sıkıyordu. Bundan dolayı padişah ve onun lalası île araları şeker renkti. Edirne muahedesinin akdinden bir ay ve Segedin de kiralın muahedeyi tasdik ederek mübadele etmesinden on gün sonra Papa, kendi muvafakati hilâfına yapılan sulhun kabul edilemiyeceğini beyan ederek Macaristan'da vekili olan kardinal Sezarini vasıtasiyle Macar kiralını ikna ve kitaba el basılarak yapılan muahedenin bozulması için çalıştı. Müşriklere karşı yapılan yeminin hükmü olmayacağını beyan ile muahedeyi bozdurdu; Kırallık meclisi Türklerle tekrar muharebeye karar verdi; muahedenin bozulmasında cazip sebepler de vardı.

Sultan Murad gibi tecrübeli bir hükümdarın hükümdarlıktan çekilerek devletin başına on üç yaşında bir çocuğun getirilmesi, Karamanoğlu'nun yemini ve memleketinin durumu sebebiyle bilfiil harekete geçmemekle beraber vaziyetin müttefiklere müsaid olduğunu bildirmesi ve bundan başka Bizans İmparatorunun Pa-pa'yı teşvik etmesi ve aynı zamanda Bizans sarayında bulunup Osmanlı hanedanına mensub şehzade Orhan'ı (Çelebi Mehmed'in oğlu) Çatalca taraflarına salıvererek onu saltanat iddiasiyle ortaya çıkarması durumu nâzik bir safhaya sokmuştu1 Onun bu tahrikleri üzerine [722] Papa'nm Türkleri Anadolu'dan Rumeli'ne geçirtmemek için Çanakkale yani- Lapseki-Gelibolu yolunu kapatmak üzere Françesko Gondelmiyeri kumandasında donanma göndermeleri bundan başka bu amiralin muvafık mektuplarının tesiri muharebenin tekrar açılmasında başlıca âmil olmuştu. Papa'nın donanma kumandanı, Anadolu'dan Rumeli'ye kuvvet geçirilmiyeceğini temin ediyor ve bu halde Türklerin Balkanlardan çıkarılacağına muhakkak nazariyle bakılıyordu. Haçlıların muvaffakiyetlerini temin etmiş olan ve tekrar muharebeye istekli olmayan Jan Hunyad'ın Türklerden alınacak

[722] Macar ordusunun avdet ettiğini ve Macarların Prens Jorj'un teşvikiyle Türklerle uyuştuklarını haber alan istanbul İmparatoru, Papa'ya elçi göndererek garpten donanma gelip Çanakkale boğazından Türklerin Rumeli'ye geçmesine mâni olurlarsa bunların kolaylıkla haklarından gelmek mümkin olacağını ve Murad'm Anadolu kuvvetlerinden mahrum kaldığı takdirde muharebe etmeğe cesaret edemiyeceğinin muhakkak olduğunu izah etti; bundan başka imparator, elçilerini Fransa kırah ile Burgondiya dukasını görmeğe ve Niğebolu mağlubiyetini hatırlatarak Türklerden intikam almağa davet etmeğe memur eyledi. Papa on kadırga teçhiz ettiği gibi on gemi de başka yerden tedarik etti. Türklerin Rumeli'den çıkarılacağı şayi olmuştu (Halkondil, Paris lab'ı, s. 139).

Bulgaristan'a, kıral olacağı da vaid olunarak onun da harb aleyhindeki evvelki fikri değiştirilmişti. [723]

Buyuk İttifak

Edirne-Segedin muahedesinin bozulması üzerine Macar, Bohemya, Eflâk, Hırvat, Polonya ve Alman milletleriyle Papa taraftarları ve gizlice donanma vermek suretiyle Venedikliler de bu ittifaka dahil olmuşlardı; mütered-did olan Venediklileri Türklerin üst üste vaki mağlûbiyetleri ümide düşürmüş ve icabında parsa toplamak ümidini vermişti; muvaffak olunursa Gelibolu ve Selanik ve Karadeniz sahilindeki bazı yerlere sahip olacaktı bununla beraber Papaya verdikleri donanmaya kendi bayraklarını çekmeyerek Papa Raguza ve Burgon-diya dukalığının bayraklarını çekmişler1 ve bu suretle Osmanlılara tarafsız olduklarım göstermek istemişlerdi. Hattâ Osmanlı-lara vergi veren Raguza (Dubrovnik) Cumhuriyeti de Macarlarla beraber hareket ederek harbin sonundaki taksimde Avlonya ile Kanind'yı almak istiyordu. Bizans imparatoru müttefiklerin galebelerinden istifade edeceğini ümit etmekle beraber Osmanlı-lardan çekindiği için pek istekli görünmüyordu; fakat imparatoru muharebeye teşvik için bir donanma ile Papa'nın vekili kardinal Vikekangelerios ve Katalikos Mora? ya uğrayıp oradan lstanhuVa gelmişlerdi [724] imparator VIII. Yuannis Macar kiralına ve diğer hıristiyanlara başvurup Karamanoğlu'nun isyanından dolayı müttefiklerin acele sefere çıkmalarını istemişti; fakat bu sırada Edirne muahedesinin akdi üzerine 30 Temmuz 1444 tarihli ikinci bir mektupla Türklerin pek zebun durumda olduklarını beyan ile harbe başlanmasını ısrarla tavsiye etmiş ve aynı zamanda Papa'yı teşvik ile beraber yapılacak harp e seyicri kalarak burnu kanamadan bir hisse almak istiyor ve Papa'nın iki mezhep kiliseleri arasındaki münaferetin kaldırılacağı hakkındaki vaadine rağmen neticeden korkan imparator seferi alkışlamakla beraber bu haçlı seferine açıktan iştirakte büyük

[723] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 427-432
[724] Franças (Bon tab'ı), s. 181.

bir arzu göstermiyordu. Yalnız şehzade Orhan'ı çıkarmış ve o da muvaffak olamamıştı.

Muahedenin bozulmasından sonra derhal taarruza geçilmedi; muahede mucibince Türklerin Sırplara terk edecekleri yerlerin verilmesi için bir müddet beklendi; filhakika muahedenin bozulduğundan haberi olmayan Osmanlı hükümeti, Sırbistan'da işgal etmiş oldukları yerleri geri verdiler; ancak bundan sonradır ki Eylül ayında taarruza geçtiler; fakat Türklerin casusları daha ilk baharda Tuna sahilinde Macar ve Ulah kuvvetlerinin toplanmakta olduklarını haber vermişlerdi . Son baharda müttefiklerin hareketi başladı; memleketlerine sahip olan Sırp despotu, muahede üzerine olan yemini bozamıyacağmı söylemekle beraber müttefiklerin vaziyetinden de Osmanlı hükümetini haberdar etti. [725]

Haçlıların Hududu Geçmeleri [726]

Yine başlarında kıral Ladislas bulunduğu halde müttefikler harbe girmeyen Sırp despotunun topraklarına girmeyerek Orsova'dan Tuna nehrine geçip Vidin^e geldiler ve burasını yaktıktan sonra Niğe-"feoJu'da Eflak voyvodası Vlad DrakuFun kuvvetleriyle birleşerek Tuna'yı. takiben bir müddet yürüyüp sonra Şumnu'ya geldiler. Geçtikleri yerlerde müdafaasız köyleri ve hattâ kiliseleri yağmalayarak Şumnu'yı aldıktan sonra Pravadi yoluyla Varna önüne geldiler. Osmanlıların Tuna nehrinde çalışmak üzere Kamçık nehri ağzında yaptıkları yirmi sekiz nehir gemisi yakıldı; bundan başka bu havali kolayca elde edildi.

Aynı zamanda Ege denizinden yirmi beş kadirga gelerek [727] Gelibolu karşısında demir attılar ve bunların bir kısmı Mukaddes

[725] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 432-433

[726] II. M ur ad tarafından Karakoyunlu hükümdarı Cihan şah'a gönderilen Varna fetihnamesinde yüzbin mücehhez zırhlı düşman kuvvetinin 848 cemazİyelâhır iptidasında (15 Eylül 1444) Tuna'yı geçtiği beyan edilmektedir (Feridun Münşeatı c. 1, s. 163, 164, Takvimhane tab'ı 1265).

[727] Dukas (Bon s. 220) Haçlı donanmasını metindeki gibi yirmi beş, Halkondil (s, 139) yirmi iki ve bazı Osmanlı tarihleri (Behiştî, Ruhî ve Tac-üt-tevarih) altmış beş ve Âli (Künh-ül-ahbar) altmış gösteriyorlar.

agu'da yani Sarayburnu ile Üsküdar arasında demirlediler [728].

Sultan Murad'ın Ordunun Başına Daveti

Haçlıların hududi geçtikleri haber alınır alınmaz vezir-i âzam Halil Paşa, vaziyeti Sultan Murad'a arz ile ordunun başına davet için mütema diyen haber yolluyordu. Murad'ı ikna etmek ve tehlikeyi belirtmek üzere Cebe Ali Bey'i Bursa'ya gönderdi1. Bu vaziyet, Sultan Murad'ı yine saltanata getirmek için Halil Paşa'ya fırsat vermişti [729]. Nihayet vezir-i âzamin ve onunla beraber olan diğer devlet adamlarının tavsiyeleriyle II. Mehmed babasını baş kumandan olarak ordunun başına davet ^etti. Bunun üzerine Sultan Murad kırk bin kişilik Anadolu kuvvetiyle hareket etti; fakat Çanakkale boğazı haçlı donanması tarafından tutulduğu için o taraftan geçmeğe imkân olmadığından düşmanı şaşırtmak için Çanakkale tarafına az bir kuvvet sevk edip süratle İstanbul boğazı tarafına Güzelcehisara (Anadolu hisarına) geldi; vezir-i âzam Halil Paşa, beraberinde top olduğu halde bir kısım kuvvetle Güzelcehisar'>ın karşısındaki Rumeli sahiline gelip [730] her bir nefer için bir duka altını verilmek üzere Ceneviz gemileriyle 20 Ekimde Rumeli sahiline geçti [731].

Bu geçiş esnasında iki Bizans gemisi mâni olmak istedilerse de biri

---

[728] Dukas (s. 220) ve Halkondil (Paris s. 141).
Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 433

[729] Tarih-i EbuH-feth (Dursun Bey tarihi) s. 32, 33'de şöyle diyor: "Sultan Murad padişahlığı oğluna terk ettiğine nedamet etmişti; Manisa'da işret âleminde maiyyeti kendisini saltanatı terk etmesinden dolayı muâhaze ile akıbetin fena olacağını söylüyorlardı. Sultan Murad bu işin hallini yani tekrar saltanata gelmesini vezir-i âzam Halil Paşa'mn kiyasetine bırakmıştı. Bu sırada düşmanın hareketi haber alındı Halil Paşa bunu fırsat bilip devlet erkânı ve kumandanlarla görüştü. Onlar Sultan Murad'ın ordunun başında bulunmasını kat'i olarak istediler; vezir-i âzam bunların sözlerini Sultan Mehmed'e arzetti ve pâdişâha "düşmana cevab-ı mukavemet imkânı yok. Meğer baban Sultan yerine gelmekle mümkün ola; beylerin dahi ittifak] bunun üzerinedir, maslahat bunu görürler, düşmana karşı onları gönderesiz, siz safanızda olasız. Bu vak'a def olduktan sonra yine saltanat sizindir dedi. ." Sultan Mehmed bu sözü beğenmedi; madem ki bu ihtimalât var evvelce düşünmeli diye mukabele etti; fakat bu durum üzerine babasını davete mecbur oldu.

[730] Halkondil Mukaddes ağız'ın da düşman gemileri tarafından işgal edildiğini, fakat o sırada çıkan lodos fırtınası sebebiyle tutunamıyarak uzaklaştıklarını ve Sultan Murad'ın bundan istifade ile Rumeli sahiline geçtiğini beyan ediyor (Paris tab'ı s. 141), Hayrullah Efendi (c. 3, s. 74) de bu mevkie Kayalar adı veriyor ki şimdi Rumelihisarı ve mezarlığının bulunduğu mahaldir.

[731] Gazevat-ı Sultan Murad i/an'da, Sultan Murad'ın Anadolu'dan getirdiği kuvvetlerin İzmit tarafındaki gemi reislerinden Abdurrahman oğlu Hamza nın tedarik ettiği gemilerle Çanakkale boğazındaki haçlı donanmasını dağıtmak suretiyle Rumeli sahiline geçirildiği beyan ediliyor.

topla batırıldı ve diğeri de yaralı olarak kaçtı. Sultan Muta d'ın Rumeli tarafına geçtiği haber abnması üzerine düşman kumandanları arasında telâş başgösterdi; Sultan Murad süratle Edirne'ye gelip Sultan Mehmed ile vezir-i azamı orada bırakarak ordu kumandanı sıfatiyle Varna önüne gelmiş olan Haçlılar üzerine gitti.

Muharebeden evvel Jan Hunyad'ın arzusiyle bir harb meclisi aktedilerek işin uzatılmayarak derhal muharebeye başlanması kararlaştırıldı. [732]

Varna Muharebesi

Ikı Taralın Harp Nizamı

Türk ordusunun sağ koluna Anadolu Beylerke Karaca, sol kola Rumeli Beğlerbeyi Hadım Şehabeddin Paşalar tâyin edilmişlerdi [733] ; merkezde başkumandan olarak II. Murad bulunuyordu [734]. Merkez cephesinin önüne bir mızrak ucuna takılmış olarak (Edirne - Sege-din) muahedenamesi dikilmişti; ordunun gerisi tahkim edilmediğinden sarılmak tehlikesi vardı. Merkezde yeniçerilerin Önünde kazıklarla muhafaza edilmiş hendek bulunuyordu.

Müttefiklerin, Ulahlar ve beş bölük Macardan müteşekkil sol cenahı Varna batakhklariyle muhafaza altına alınmış ve sağ cenah ise açık ovaya ve şehre doğru düşmüştü; bu kol açık ve tehdide maruz olduğundan Macar kuvvetleri tamamen burada toplanmışlardı. .Bayrakları siyahtı. Kardinal Jülyen Sezarini'-nin kumandasındaki

---

[732] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 434-435

[733] Bazı kayıtlara göre sol kolda bulunan Turhan Bey, Morava, tzladi ve Yalvaç muharebelerinde bulunarak Kasım Paşa tarafından şikâyet olunup Tofcad'da hapsedilen Paşa Yiğitoğlu akıncı kumandanı T.ırahan Bey'dir. Fakat bazı tarihler de Turahan Bey'in Varna muzafferiye tinden sonra afvedil-diğini yazarlar (Neşri, Rüstem Paşa ve İbn-i Kemal tarihleri). Hayrullah Efendi (c. 7, s. 74) muharebeden evvel Turahan Bey'in mahbesten çıkarılarak Rumeli askerinin sağ koluna Davud Bey'in refakatine tâyin olunduğunu beyan ediyor.

[734] Behiştî, ordunun sağ kolunda Anadolu beylerbeğisi Karaca Paşa ile Evrenuzoğlu tsa Bey'in ve sol kolda Rumeli beylerbeğisi Şahabeddin Paşa ile Davud Bey'in bulunduğunu yazar (s. 78). Halkondil de (Paris s. 143) sağ kola Rumeli beylerbeğisi Karaca Paşa'nın (bunu Halkondil çok değerli ve hürmete şayan diyor) ve sol kola ise ismini zikretmediği Anadolu bey-lerbeğisinin kumanda ettiğini kaydediyor. Hayrullah Efendi (c. 7, s. 74) sağ kolda Rumeli beylerbeği Davud Bey'in ve Anadolu kolunda Karaca Paşa'nın bulunduğunu yazar ki daha doğru olsa gerek.

kuvvetler bu kolda idi. Kıral L ad isi as, merkezde Sen Jorj sancağı altında bulunup elli süvari ile muhafaza altına alınmıştı. Başkumandan Hunyad bütün kollara kumanda edeceği için seyyar bir halde idi.

İki taraf kuvvetlerinin miktarı hakikî olarak malûm değilse de düşman kuvvetinin, Türk kuvvetinden ziyade olduğu muhakkaktır1. Varna savaşı 10 Kasım 1444 (28 Receb 848) salı günü yapılmıştır [735]. O gün Sen Marten yortusu?n& tesadüf ettiği için haçlılarca uğurlu sayılmıştı. Osmanlı ordusunun sağ koluna Anadolu beylerbeğisi Karaca Paşa ve sol koluna Hadım Şehabeddin Paşa kumanda ediyorlardı. II. Murad, kaide üzere merkezde yeniçerilerle Beraber yerini almıştı.

Muharebe aşlar başlamaz"TaS~Huny ad Osmanlı ordusunun Karaca Bey kumandasındaki sağ koluna bizzat hücum ederek bu kolu geri sürdü; sol cenaha yüklenen Eflâk kuvvetleri ise bu kolu bozdular ve hattâ yandan padişahın bulunduğu ordu-merkezine doğru yürüdülerse de püskürtüldüler. Ordunun gerisinin tahkim edilmemesinden dolayı (burada ağırlıklar ve develer bulunuyordu) bu kısım tehdid edildi. Sağ ve sol kollar dağılmış olduklarından ordu merkezinde yalnız hükümdar, maiyyeti ve kapıkulu kuvvetleri kalmıştı; fakat Sultan Murad telâş gös-termiyerek yerinde duruyor ve kumandayı bırakmıyordu.

Osmanlı ordusunun sağ ve sol kollarının bozulduklarını gören Macaristan kiralı Ladislas (III. Yladislas) heyecana gelip Jan Hunyad'ın menetmesine rağmen kendisini tutarmyarak Polonyalı kuvvetlerle beraber Osmanlı ordusu merkezine ve pâdişâhın üzerine hücum

[735] Varna muharebesini müteakip II, Murad'ın Farsça Fetihnamesinde (Belleten sayı 56, s. 620. Adnan Erzi tarafından neşredilmiştir) düşmanın cemaziyelâhır (848 H)'da yüzbin kişilik bir kuvvetle Tuna1 yi geçerek oralardaki halkı kati ve esir ettiği ve 848 Şaban ihtidasına tesadüf eden cumartesi günü muharebeye başlanarak sabahtan ikindiye kadar muharebenin devam ettiği yazılmıştır. Oruç Bey tarihi muharebenin 29 Recebde olduğunu ve Frances 11 Kasım 1444'de Macar kiralının maktul olduğunu yazar ki muharebe günüdür (Bon tab'ı s. 197j. Sultan Mehmed'in, muzafferiyet dolayısiyle Karaman-oğluna gönderdiği fetihnamede (Feridun bey Münşeatı c. 1, s. 227) muharebe tarihi 29 Recep'tir; diğer bazı tarihler de 9 Recep gösterilmiştir. Hayrullah Ki endi (c. 7, s. 74) de 1444 senesi mayısının onuncu günü muharebe olduğunu yazarak büsbütün yanılır; ihtimal Hammer'den tercüme yaparken ay hatası yapmıştır. Hammer, Sen Marten yortusundan bir gün evvel iki ordunun karşılaştığına ve bu yortunun da 10 Kasım'da yapıldığına göre Varna muharebesi lo K;ı-nn «iılı pütıü olmuştur ki 28 Receb 848 salı günüdür diyor.

ederek sancakların bulunduğu yere kadar geldi [736]. Yeniçeriler şiddetle müdafaada bulundular ve merkezden içeriye giren düşman kuvvetlerini çevirdiler; bu sıra yeniçerilerden Timurtaş adlı bir yiğit kiralın atının ayağına bir balta vurarak atı ve kiralı yere düşürdü; kiralın düştüğünü gören yayabaşı (Yeniçeri bölüklerinden birisinin kumandanı) Koca Hızır heman koştu ve derhal kiralın başını kesti [737] ve bunu bir mızrak ucuna takarak gösterip yüksek sesle bağırtmağa başlayınca Polonya kuvvetlerinin kuvve-i mâneviyeleri bozulup [738] kaçmağa başladılar ve fakat hiç birisi kaçamıyarak maktul düştüler [739]. Varna muharebesi Haçlıların Kostantaniyy-e'yi Jsurtarmak için yaptıkları son seferdi.

Netice:

Bu sırada Osmanlıların sol cenahım çevirmekte olan Jan Hunyad süratle yetişerek vaziyeti düzeltmeğe ve kiralın Ölüsünü almağa ve "biz kıral için değil dinimiz için vuruşmağa geldik'1'' diye askeri teşci etmeğe çalıştı ve hattâ bir, iki hamle daha yaptıysa da kiralın katlini duyan Türk kuvvetlerinin dönerek kuvvetin arttığını görmesi üzerine [740] kendi kuvvetini toplamağa muvaffak olamamış ve kiralın katli duyularak haçlı ordusunda umumî bir panik husule gelmiştir. Bunun üzerine Jan Hunyad da Polonyalı kuvvetlerden kurtulanları alarak kaçmış ve Sultan Murad'-ın muharebe meydanını terk etmemesi bu

---

[736] Sultan Murad1 m fetihnamesi (Belleten, sayı 56)

[737] Behiştl tarihi s. 80: "çün kıral sultan'a kastedip at saldı; piyadelerin (Yeniçerilerin) kârdîdeteri nezaketle yol verdiler, çün kıral içeriye girdi, meğer anı bilur Bahadır dirler bir yayabaşı vardı. Piyadeler içine girdiğini göricek at salup bir künder vurdu, amma yıkamadı, akabince gelen kafadarları Bahadır subaşıyı şehid ettiler. Yeniçerilerden Tİmurtaş adlı bir kimesne kiralın atını sekirledi; yıkıcak Koca Hızır nam bir yayabaşı yayan olup başın kesip tac-ı mükellel ile Cida'ya diktiler". Frânçes, Macar kiralının başım kesenin Morali Hamza olduğunu yazıyor (Bon tab't s. 199). Neşrî'nin kaydından da kiralı atından düşürenin başka ve başını kesenin başka şahıslar olduğu anlaşılıyor (s. 652).

[738] "•. . Kıral hünkârın yanına at depti, yakın vancak nazar etti, Hünkârın yanında olan adamlar gözüne az görünüp hay Türkün beyine iyi fırsat buldum varaym tutayın deyip kamu Murad kamu Murad hul hul diyerek yürüdü; yeniçeri yarılıp kıral geldi, aralığa girdi, hemen atın sınırlayıp yıktılar, Karaca Hızır başını kesmek isteyicek gosbodar Murad gosbodar Murad diye çağırdı nefer mecal vermeyip filhal başını kesti, göndere dikip birgezden tekbir getirdiler.." (Neşri s. 652).

[739] Kiralın başı bozulmamak için bal içine konulup bir fetihname ile Bursa subaşısı Cebe Ali Bey'e yollanmış ve baş Nilüfer suyunda yıkanarak yeni kesilmiş gibi olmuş ve teşhir edilmiştir (Neşri s, 652 ve Tac-üt-tevarih c. 1, s. 383). Sultan Murad katledilenin hakikaten kıral olup olmadığım yakalanan esir-den sormuş; başı gören esir ağlayarak kiralın başı olduğunu söylemiş, diğer esirler de onu tasdik etmişler (Oruç Bey tarihi s. 57 ve 120). Lütfı Paşa (s. 134) kiralın iki yeniçeri tarafından başının kesildiğini yazar.

[740] Lütfi Paşa tarihi s. 140, 141.

büyük başarının elde edilmesine sebep olmuştur.

Varna muharebesinde Anadolu beylerbeğisi damad Karaca Paşa ile Kara Timurtaş Paşa'nm torunu Umur Bey'in oğlu Osman Bey şehid olmuşlardır. Düşman ordusundan ise Kıral Ladislas ve muahedenin bozulmasında birinci derecede âmil olan Kardinal Jülyen Sezarini maktul düşmüşlerdir. Düşmanın ileri gelen kumandanlarından bazıları esir düştüler; kaçanlar Tuna boyuna kadar takip olunup bir kısmı katlolunmuşlardır. Arab menbala-rına göre Osmanlıların telefatı on bin kadar olup düşmanın ise daha çoktu . Varna muharebesi ve Jan Hunyad'm mağlûp olması Osmanlıların daha evvelki mağlûbiyet lekesini silmiş ve türklerin Rumeli'de iyice istikrarını temin eylemiştir. Varna harbi sabahtan ikindiye kadar sekiz, dokuz saat sürmüştür. [741]

II. Murad'ın İkinci Defa Hükümdarlığı

Sultan Murad Farna'dan Edirne'ye dönünce Anadolu'ya geçmiyerek Vezir-i âzam Halil paşa ile diğer ileri gelenlerin tesiriyle ihtimalki tehlike eyice geçinceye kadar oğluyle müşterek olarak ikinci defa hükümdar olmuştur [742].

Bu nıuzafferiyet fetihnameler ile Memlûk sultanı Melik Zahir Çakmak ile Timurilerden Şahruh Mirza'ya ve Kara-koyunlu hükümdarı Cihanşah'a bildirilmiş, harb esirleriyle beraber hediyeler gönderilmiştir [743]; Az ab Bey elçiliği ile Memlûk sultanına gönderilen hediyelerden başka yüksek dereceli esirler den harb kıyafetleriyle yirmi beş tutsak da yollanmıştır. [744]

---

[741] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 435-439

[742] Bazı müdekkikler Varna harbinden sonra Murad'ın -Edirne'de oturmasının tekrar hükümdar sıfatiyle olmadığını beyan ediyorlar. Fakat bir seneye yakın bir zaman Edirne'de oturması anın hükümdar bulunduğunu gösteriyor; bu meselenin daha münakaşa edilecek ciheti varsa da ben şimdiki halde metin-deki kaydı kabul ediyorum. II. Mehmed'in babasının sağlığında iki defa cülus ettiği de münakaşa mevzuudur.

[743] Cihanşah'a gönderilen fetihnameyi II. Murad'ın musahibi ve Behcet-üt-tevarih müellifi Şükrullah götürmüştür (Feridun Bey Münşeatı c. 1. s. 168). Memlûk sultanına Varna muharebesinden sonra gönderilen name de II. Murad adına olup 848 Zilhicce 21'de (1445 Mart) Ka/tire'ye varmıştır.

[744] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 439

II. Mehmed'ın İkinci Defa Hükümdarlığı

Sultan Murad bu ikinci defaki hükümdarlığında bir seneden az bir zaman kaldıktan ve hıçbir tehlike baş göstermediğini gördükten sonra ikinci defa oğlunu Oruç Bey'in kaydına göre (s. 58) istikbali üzere hükümdar yaparak Manisa'ya, gitmiştir (takriben 849 Ramazan başı / 1445 Aralık) ; Sultan Mehmed, babasının arzusiyle saltanattan çekilerek yerine hükümdar olduğunu bii; nâme ve hediyelerle Memlûk Sultanına bildirmiştir [745].

Sultan Mehmed'in bu ikinci hükümdarlığı da kısa sürdü. Genç hükümdarın etrafında vezir-i âzam Halil Paşa'ya rakip olan Zağanos Paşa partisi onu fütuhata teşvik ediyorlardı. Halil paşa ise henüz tehlikenin geçmediğini ve Eflâk prensinin iltiha-kiyle Tuna nehrinin ötesinde bulunan Jan Hunyad'ın tehdidini* görerek (Iorga c. I, s. 444) ihtiyatlı hareket edilmesini ileri sürüyordu. Filhakika taarruz tarafdarlarının bazı hareketler üzerine Sırp despotu ile Karaman ve Candar hükümdarları Manisa'ya Sultan Murad'a şikâyette bulunmuşlar ve o da oğluna kati yazarak bu taarruz hareketim önlemiştir (Heşt Bihişt, Behiştî, Alî). 849 Zilhicce / 1446 Martta Edirne'de bir büyük yangın çıkmış ve bunu takiben yeniçerilerin Edirne haricinde ada'da bir tepede toplanmak suretiyle isyanları vukua gelmiş. Bunlar devlet erkânından bazılariyle bilhassa vezir-i âzam Halil P a ş a'nm birinci hasmı olan Rumeli beylerbeğisi Hadım Şahabeddin paşa'nın konanını ya^ma. ^yj Vj^vİÂSvav &&\mnek ıstemışıerse de Sultan Mehmed'in yanına saraya kaçarak kurtulmuştur1. Para ayarının düşüklüğünden dolayı vuku bulduğu söylenen b"u isyan [746] bunların yevmiyelerine yarımşar akçe zam suretiyle bastırılmış ise de Vezir-i âzam Halil Paşa ile diğer devlet adamları İshak, Saruca Paşa'larla yeniçeri ağası Kurtçu Doğan ve Anadolu Beylerbeyi Ozguroğlu Isa Bey aralarında giz-

[745] Sahavî, Et-tibru'l-mesbuk s. 216 ve Havadis-üd-dühur c. 1 s. 42, Sultan Mehmed'in cülusunu bildirmek üzere elçi ve hediyeleri 3 Şevval 849 / 2 Aralık 1445 'de Kahire'ye gelmiştir. Bundan dolayı metinde takribi olarak 849 Ramazan tarihi gösterilmiştir.

[746] Tarih-i Osmanî Encümeni mecmuası, sene 16, s. 82 (Meskukât mütehassısı rahmetli Ali Bey'in makalesi),

lice görüşerek Sultan Murad'ı yine hükümdarlığa getirmeğe karar vermişler ve kendisini getirmek üzere Saruca Paşa'yi Manisa'ya göndermişlerdir. [747]

Sultan Murad'ın Üçüncü Defa Hükümdarlığı

Alman tertibat üzerine Sultan Mehmed bir av eğlencesi yapmak üzere şehirden dışarı çıkarılacak ve Sultan Murad gizlice getirtilip hükümdar îlân olunacaktı. Bunun neticesinde Sultan Murad gelerek hükümdar olmuş ve Sultan Mehmed de yine eski sancağı olan Manisa'ya, gönderilmiştir [748]. Sultan Mehmed'in veziri ve akıl hocası Zağanos Paşa bazı tarihlere göre Sultan MehmecTle beraber Manisa'ya gitmiş ve bazı kayıdlara göre de azl olunarak Balıkesir'de oturtulmuştur. Sultan M e lime d kendisinin iki defa saltanattan hal'ine sebep olan Halil Paşa'ya iyice kin bağlamış ve İstanbul fethini müteakip İstanbul fethine mâni olmak istediği vesilesiyle öldürterek intikamını almıştır. Sultan Mehmed'in bu ikinci hükümdarlık tarihi karinelere göre üç buçuk ay kadar sürmüştür [749].

Mora'nın Türk Nüfuzu Altına Gîrmesî

Moranın Kapısı Korent Berzahı

---

[747] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 439-440

[748] Dukas şöyle diyor: "Halil, memleketin idaresinde vukuf sahibi olduğundan, vo gencin (Mehmed'in) hiçbir zaman mesud olamıyacağından dolayı, Murad, Halil tarafından Edirne sarayına davet olundu ve hükümdar olarak alkışlandı ve yeni hükümdar olmuş olan Mehmed, babası tarafından Manisa'ya. gönderildi" (Bon tabh s. 222) Ruhî ile Âli, Sultan Murad'ın gizlice getirilerek Saruca Paşa'nın konağına indiğini yazarlar. Murad'la oğlu Mehmed'in kaç defa cülus ettikleri hakkında muhtelif rivayetler nakletmiş olan Prof. Halil İnalcık tetkikinde cülusun iki defa olduğu kanaatine varmıştır; Fakat II. Mehmed'in 849 tarihinde babasının yerine hükümdar olduğuna dair Memlûk sultanına göndererek 3 Şevval 849 / 2 Aralık 1445 'te Kahire'ye gelen mektuba göre bu, Mehmed'in ikinci cülusu oluyor.

[749] Edirne yangını ve Yeniçeri ısyam 849 Zilhicce / 1446 Martta olduğuna göre (Tac-üt-tevarih c. 1, s. 387) II- Murad'ın cülusu ya bu ayın sonunda veya 850 hicret senesi başlarındadır ki 1446 Şubat veya Marttır. Manisa'da Sultan Murad'la görüşen Cyriacus'ın mektubuna istinaden Murad, Mayıs başında Rumeli'ye: gitmek üzere Manisa'dan ayrılmış ve bir müddet Bursa'da oturup sonra Gelibolu voliyle gitmiştir (Fatih devri üzerinde tetkikler s. 97).
Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 440-441

Yıldırım Bavezid zamanında Osmanlı nüfuzu altına girmiş olan Mora kıtası Ankara muharebesinden sonra bağlantıdan kurtulmuştu. Haçlılara mağlûp olarak Edirne-Segedin muahedesini kabule mecbur olan II. Murad hükümdarlıktan çekilip Bursa'ya gidince bu sırada Mora despotu bulunan imparatorun kardeşi Kos-tantin [750] durumu müsaid görerek Te6, Beoîya ve Pindos taraflarını ele geçirmiş ve Mora'mn müdafaası için faaliyete girişmiştir. Kostantin kuzeyden gelecek bir Türk hücumuna karşı Gördes ile Korent denilen ve karadan Mora'nın kapısı olan berzahı (dar geçidi) baştan başa tahkim etmişti *. Osmanlı tarihlerinde Germehisar denilen ve iki deniz arasında bulunan beşhisar, Mora'ya girmek isteyenlere büyük bir sed teşkil etmekte ve bunun önünde de mühim bir hendek bulunmakta idi . [751]

Korent'in alınması ve Mora'nın Türkegemenliği altına girmesi

Papa donanmasının Çanakkale boğazını kapatması ve Macaristan kiralının Varna'ya gelme sini fırsat bilen despotu Kostantin Osmanh lann Rumeli'de tamamen perişan edileceklerini tahmin ederek Korent berzahını aşıp Teb ile civar şehirleri aldığını yukarıda söylemiştik. Varna zaferinden sonra Sultan Murad, Kostantin'in işgal ettikleri bu yerleri istemiş ise de muvafık cevap almamış ve aynı zamanda muharebeye hazırlanarak Ekzamilyon yani Korent berzahını tahkim etmişti.

Bunun üzerine Osmanlı devleti, Mora'yı tekrar nüfuzu altına almak istediğinden akıncı kumandanlarından meşhur Paşa Yiğit oğlu Tur ahan bey'den Mora hakkında lâzım gelen malûmat alındıktan

[750] Kostantin Dragazes, imparator Manuel'in ikinci oğludur. Silivri'de despot bulunurken Mora despotu olan kardeşi Teodoros ile yerlerini değişerek 1443 'de Mora despotu olmuştu. Son Bizans imparatoru olan XI. Kostantin bu zattır.
Korenl berzahı Adalar deniziyle Yunan denizi yani bu iki denizin Eğine ve Lepant körfezleri arasındaki dar sahada bulunup birbirine bağlı Ekzamiliyon denilen muhkem ve müstahkem beş hisardan mürekkebti. Kara yoluyla gelenler buradan geçmeyince Mora'ya giremezlerdi. Franşes, 1405 senesinde İmparator Manuel tarafından Ekzamilion yani Germekisar'ın tamir edildiğini ve Germehisar'in bir denizden diğer denize kadar olan boyunun üç bin sekiz yüz kulaç (bir kulaç bir metre yetmiş santimetredir) olup, imparator buraya yüz elli üç burç yaptırarak kitabe de koyduğunu beyan ediyor.
[751] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 441-442

sonra ilk kuvvet olarak Turahan bey akıncı kuvvetleriyle Mora'nın işgaline memur edilmişti. Korent kalelerini elde edebilmek için çok miktarda top mermisine ihtiyaç olduğundan beş kaleyi birden vurmak için buraya develerle bakır nakledilerek toplar döküldü; gerek Turahan Bey'in ve gerek 1446 senesi Kasım Uyının yirmi yedisinde (8 Ramazan 850) Korintus (Korent) Önüne gelen Sultan Murad'ın kumandasındaki asıl ordunun gayretiyle Aralık ayının onunda burasını zabt etti.[752] Osmanlılarda topçuluğun ilerlemesi sayesinde on üç günde sur delinmiş ve ilk defa Hızır adında b'r yeniçeri surun üzerine çıkmış ve açılan-delikten içeri girilmiştir, bundan sonra bizim tarihlerde Bal-yabadra denilen Patras ile Gördes'i aldı1. Mora'nın kapısı açılınca Türklerin istilâsına mâruz kaldı; bir koldan padişah ve diğer koldan Turahan Bey harekete geçtiler: bunun üzerine despot Kostantin, müverrih Halkondilas'ı elçi olarak Sultan Mu-rad'a gönderdi; elçi evvelâ tevkif edildiyse de neticede Kostantin senede muayyen vergiyi kabul ettiği gibi Korent berzahı da kendisine yıktırtıldı [753]. Dukas'a göre bu akınlarda altmış bin esir alındı [754].

Mora despotu Kostantin Dragazes, II. Murad'ın muvafakatiyle kardeşi Tomas'a tercihan 1448 senesinde biraderi VIII. Yuannis'in yerine imparator olunca [755] kardeşleri Tomas ile Dimitriyos'u Mora despotluğuna göndermişlerdir. [756]

Arnavudluk Ve İskender Bey

[752] Dukas (Bon tab'ı) s. 222, 223. Kostantin ile kardeşi Ahaiya (Patras) prensi Tomas'ın. Arnavudlarm ihaneti yüzünden az kalsın yakalanıp Murad'a teslim edileceklerdi; Kostantin bunu haber alarak Mora dahiline kaçtı.

[753] Neşri ve Âşık Paşa zade Germek işar1 in zabtını haçlı seferlerinden evvel ve Heşt Behişt ise 850 H./1446 M. de ve Harnmer de aynı tarihte gösterirler. Hammer bu kaydı Franşes'ten almıştır. Behiştt, Düsturnâme-i Enverî ve Giese Anonimi de doğru olarak 21 Ramazan 850/10 Aralık 1446 tarihini gösterirler. Dukas, Mora seferini Kosova muharebesinden sonra yaptırır; fakat bu olayların içinde bulunan Franşes vekayii tarihleriyle göstermiştir.

[754] Dukas (Bon tab'ı) s. 223.

[755] 4 İmparator VIII. Yuannis 31 Ekim 1448'de elli yedi yaşında ölmüştü. Bunun yerine kardeşlerinden Tomas imparator olmak istemiş ve yaşça büyük ve halkça sevilmesi dolayısiyle büyük biraderi Mora despotu Kostantin tercih olunarak valide kıraliçe İren ve devlet erkânı tarafından Osmanlı hükümdarı II. Murad'a Franşes elçi olarak gönderilip pâdişâhın muvafakati alınmıştır (Franşes - Üçüncü kitap). Kostantin, Mora'da taç giymiş ve 1449 Ocak ayı ortalarında İstanbul'a, gelmiştir.

[756] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 442-443

Xv. Asrın İlk Yarısında Arnavutluk'taki Durum

Arnavudlueun istilâsı uzun mücadeleleri mûmuş ve buralara yerleştirilmiş olan Türkluk'taki durum ler, müteaddid isyanlar karşısında kalmışlardır.

1432'de Andre Topia adındaki Arnavud beyi ayaklanarak Arnavutluk'taki Türk kuvvetlerine hücum edip galebe çalmış ve bu suretle bu mıntakadaki isyan genişlemiş ve bundan dolayı 1433'de Arnavudlar üzerine Evrenuzoğlu Ali Bey ve ertesi sene Evrenuzoğlu Üsküp sancak beyi Isa Bey kumandalariyle gönderilen kuvvetler de mağlûp olmuşlardı; fakat bundan sonra Turahan Bey kumandasında yollanan Türk kuvvetlen bu üç mağlûbiyetin acısını çıkarmışlar ve bu suretle 1438'den 1443'deki İskender Bey isyanına kadar Arnavutlukta sükûnet devam etmiş ve bu arada Arnavudlar arasında müslü-manhk yayılmağa başlamıştır.

Yukarıda bahsettiğimiz Arnavudlann isyanında Osmanlı hâ-kimiyetini tanımış olan Yani (Jan) Kastriyota, oğullarım rehin olarak Osmanlı sarayına göndermişti. [757]

Kastrıyota Ailesı Ve İskender Bey

Osmanlıların Arnavudluk harekâtı esnasında ilk veya 1410'da ve sonra da kat'î olarak 1423 ve 1424 senelerinde Osmanlıların yüksek hâkimiyetini tanımağa mecbur olan Kastriyota ailesinden Ematya veya Mirdita beyi Yani Kastriyota oğullarını rehin olarak Osmanlı sarayına göndermişti1. Bu çocukların en küçüğü olan İskender sağ kalıp diğerleri ölmüştü. Hıristiyan adı Jorj ve müs-lüman adı İskender olan bu genç Arnavud çocuğu uzun yıllar Türklerin yanında ve sarayda yetişmiş ve sancak beyi olmuştu. Babası Yani Kastriyota'nın 1443 senesinde ölümü üzerine memleketi doğrudan doğruya Osmanlı hükümeti tarafından ilhak edilmişti.

İskender Bey memleketine sahip olmak istediğinden Osmanlıların yanından kaçarak Mirdita'yı ele geçirmek istiyordu. Nihayet aradığı

[757] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 443-444

fırsat zuhur etti; Jan Hunyad'la Osmanlılar arasındaki Morava (Niş civarında) muharebesinde ordudan kaçarak bozgunluğa sebep olmuş ve Kroya sancağına tâyin edildiğine dair elde ettiği sahte bir fermanla Kroya (Akçahisar)'ya girip oradaki Türk muhafızlarını öldürdükten sonra tarihte meşhur olan mücadelesine başlamıştır [758].

II. M ur ad 1447'de İskender'in birader zadesi HamzaBey'-in [759] teşvikiyle Kroya kalesi üzerine giderek 851 H. 1447 M. de orasını muhasara etti ve muhasara esnasında top döktürdü ve gedik açtırdı ise de alamadı [760]. Muhasarayı devam ettirip Kroya\ı açlıkla düşürmek istedi ve bu sırada Jan Hunyad'ın Macar, Erdel, Ulah kuvvetlerini toplayarak Tuna'yı geçip Sırp topraklarına girmek üzere olduğuna dair Sırp despotu Jorj Bratıkoviç'-in gönderdiği adamdan vaziyeti öğrendi. Bunun üzerine Kroya muhasarasını kaldırmağa mecbur oldu. İskender Bey, bu muhasara esnasında KroyaMa bulunmayarak İcabında şehre yardım etmek ve Osmanlı kuvvetlerine baskın yapmak üzere hariçte bir dağı karargâh yapmıştı [761]. Bu seferi esnasında padişahın yanında on yedi yaşma basmış olan oğlu Manisa sancak beyi Mehmed de bulunmuştur [762]. İskender Bey'in bundan sonra vefatına kadar Osmaülîlâfîa Tîevam eden mücadelesi tarihin ikinci cildinde gösterilmiş olduğundan anın macerası bu cildin programına göre burada bırakıldı. [763]

---

[758] Neştî (s. 624) TransÜvanya seferinden sonra Arnavudluk üzerine Evrenuzoğlu İsa Bey akıncılariyle yapılan harekâtta Türk akıncılarının yolunu kesenin İskender Bey olduğunu beyan, ettiğine göre İskender İzladı mağlubiyetinden evvel kaçmış oluyor.

[759] Hamza Bey, Osmanlıların himayesine gitip müslüman olmuş ve Morava muharebesinde İskender'le beraber kaçarak eski dinine dönmüş; fakat İskender'le arası açılmasına mebni tekrar islâmiyeti kabul ederek Osmanlı devleti hizmetine girmiş. Tarihlerde Hamza'ıun İskender'in aııcazâ-deı-i olduğu zikrediliyor.

[760] Halkondil (Paris tab'ı) a. Î56. Osmanlı tarihleri (Behiştî, Aşık Paşa zade, Lütfî Paşa, Tac-üt-tevarih, Müneccimbaşı) iki ay muhasaradan sonra suyu kesilmek suretiyle Kroya yani Akçahisar'ın alındığını ve kale önünde toplar döküldüğünü yazarlarsa da Halkondil, Hammer ve onun gösterdiği mehazlarda kalenin alındığına dair bir kayıd yoktur. Oruç Bey Kocacıktı işar Cnm alınarak İskender'in deniz yoluyla kaçtığım beyan ettiği gibi (s. 56) yine aynı eser Sultan Murad'ın 854 H. 1450 M. de Arnavutluğa sefer yaparak Akçahisar'ı muhasara ettiyse de alamayarak döndüğünü kaydeder (s. 6i). Hayrullah Efendi Kosova muharebesinden sonra pâdişâhın Arnavudluk seferinden bahsetmektedir (c. 7, -s. 83). Âlî, Arnavudluk seferini ve Kocacık ile Akçnhisar" in alınmalarını Kosova muharebesinden evvel gösterir (c. 5, s. 217).

[761] Halkondil (s, 156) ve Hammer (Ata bey tercümesi) r. 2, s. 147.

[762] Veşrî (s. 456) ve Âşık Paşa zade (s. 134). BehÎştî (s. 83).

[763] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 444-446

İkinci Kosova Muharebesi

Jan Hunyad'in Yeni Bir Haçlı Seferi

Osmanlı hükümeti İskender Bey'in ayaklandırdığı Arnavudlan yola getirmek için uğraşıyordu. II. Murad, bizzat İskender'in merkezi olan Kroya (Akçahisar)'yı muhasara ettiği sırada Jan Hunyad'ın hududu geçmek üzere olduğunu, gerek Vidin sancak beyinden ve gerek Sırp despotundan aldığı haberlerle öğrenhıiş olduğundan muhasarayı kaldırıp dönmüştü. Jan Hunyad, Albert'in oğlu küçük Ladislas'a naip olmuş ve bütün işleri eline almıştı; Varna mağlûbiyetinin lekesini silmek istiyordu. Jan Hunyad Macarlardan başka Eflâk, Polonya, Erdel'den ve Almanya'dan da kuvvet toplamıştı. [764]

Hunyad'ın Hududu Geçmesi

Jan Hunyad Macarlardan müteşekkil yirmi keş bin kişilik kuvvetinden başka Eflâk, Boıhemya, Polonya'dan ve Almanlardan aldığı mecmuu doksan bin kişilik bir ordu ile kendisiyle beraber olmayan Sırbistan'ı işgal eyliyerek yürüdü; Arnavudluk beyi İskender de kendisine kuvvet göndermeği vadetmişti.

Sultan Murad, Hunyad'm, Tuna'yı geçmek üzere olduğunu haber aldıktan sonra süratle Arnavutluktan çıkarak Sofya'ya gelmiş ve orduyu terhis etmiyerek tımarlı sipahilere memleketlerinden harçlık getirmek üzere harçhkçı'lar tâyin edip Sofya'da oturmuştu1. Jan Hunyad Sırbistan'dan çıkarak Osmanlı topraklarına girdikten sonra 852 Şevval /1448 Ekim ayı ortalarında Kosova'ya geldi. Onu müteakip seksen, yüz bin kişilik bir kuvvetle de Sultan Murad yetişti. Osmanlı ordusunda muahede mucibince Karamanoğlu'nun göndermiş olduğu yardımcı— kuvvetler de vardı [765].

---

[764] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 446

[765] Behiştî, Sultan Murad'ın, cerehur ve nefir-i âmı, defter ettirip yüz bin olduğunu öğrenince memnun olduğunu söylüyor (s. 85), Halkondil Türk ordusunun yüz elli bin mevcutlu olduğunu yazar (Paris (a6'ı s. 157). Bk. Âşık Paşa zade s. 134 ve Tac-üt-tevarih c. 1, s. 394.

Sultan II. Murad muharebeden evvel Jan Hunyad'la bir muahede ile barış yapmak üzere bir elçi gönderdiyse de [766] teklifi kabul edilmediğinden elçi döndü [767]. İki ordu karşılıklı olarak bir gün bir gece durdular; hücumdan evvel top, tüfenk-ve oklarla bulundukları mahalde muharebe yaptılar [768].

II. Murad'la bu savaşta hudud akıncı kumandam olarak eski kumandanların yetişmiş oğullan yani Ishak Bey oğlu îsa, Paşa Yiğit oğlu Turahan; Mihaloğlu Hızır Beyler bulunuyorlardı. Varna muharebesindeki durumdan ders alınarak ordunun gerisi ağırlıklarla doldurulup seyis ve uşak makulesi efrad ' silâhlandırılıp üzerlerine de Saruca Paşa'nm kardeşi Sinan Bey tâyin edildi [769].

Muharebe 1448 Ekim ayının 17, 18, 19 uncu günü olmak üzere üç gün sürdü [770]. Muharebe Jan Hunyad'm hücumiyle başladı; ordu çavuşları yüksek sesle ve heyecana getirici sözlerle askeri tahrik ve teşci ediyorlardı. Osmanlı ordusu mûtad üzere sağ ve sol ve merkez kolundan mürekkepti. Düşmanın sağ kolunda Macarlar, Sicilyalılar ve sol kolda da Alman, Bohemya, Transilvanya ve bunların arasında Ulah (Eflâk) kuvvvetleri bulunuyorlardı. [771]

Üç gun suren muharebe

[766] Hammer (Atabey tercümesi) c. 2, s, 237\ muharebe başlamazdan evvel Murâd hıristiyan ordugâhına sekiz elçi göndererek yeni bir muahede akdini teklif eyledi; fakat Hunyad sefirleri dinlemek istemedi.

[767] Sultan Murad'ın bir mağlubiyete uğramamak için ihtiyatlı ve endişeli olduğu görülüyor. Tehlikenin ehemmiyetine mebni ücretli ve nefir-i âm ve garây-ı ekber olmuştu (LütfÎ Paşa tarihi s. 161, 162 ve Oruç bey s. 60, Aşık Paşa zade 134 ve Menakıb-i Şeyh Bedreddin, Babinger tab'ı s. 112).

[768] Lütfî Paşa tarihi s. 163.

[769] Halkondil, Osmanlıların sağ koluna Saruca Paşa ve sol koluna Karaca Paşa'nın kumanda ettiklerini beyan etmektedir. Bu Karaca Paşa, İstanbul fethinde kumandan olan ve Belgrad muhasarasında şehid düşen Dayı Karaca Paşa olmalıdır.

[770] Neşrî ve Aşık Paşa zade ve Ruhî ve onlardan naklen Tac-üt-tevarih bu muharebenin iki gün bir gece yani cuma günü cumartesi gecesi ve cumartesi günü olarak devam ettiğini yazarlar. Behiştî, Lütfî Paşa ve Ham-mer'de ise üç gün gösteriliyor. Tac-üt-tevarih (c. 1, s. 394) ve ondan alarak MÜ-neccimbaşı muharebenin 852 senesi şabanının dördüncü cuma günü (3 Ekim 1448) başladığım yazarlar. Hammer ise (c. 2, s. 237) harbin ekim ayının on yedisinde başladığını beyan eder ki 852 senesi şaban ayının onsekizinci perşenbe gününe rastlıyor. Hayrullah Efendi (c. 7, s. 83) muharebenin Ekim ayının onsekizinci cuma günü (19 Şaban), Behiştî cuma günü muharebenin başladığını yazarsa da hangi ay olduğunu göstermez (s. 86). Âlî (c. 5, s. 218) yalnız cuma günü diyor. Oruç Bey tarihi ise (s. 64) şabanın 24 üncü cuma günü olduğunu beyan eder. Ruhî cuma günü başlayıp gece devam edip ertesi günü bittiğini kaydediyor.

[771] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 446-448

Hunvad, Varna muharebesinin kaybedilmesine Ladis1as'ın heyecana kapılarak Sultan Murad'ın merkez koluna hücum etmesinin sebep olduğunu bildiğinden ve bu defa ise kumanda kendi elinde olduğundan galip geleceğinden emindi. Haçlı ordusunda I. Murad'ın oğlu olup babası Savcı Bey'in katlinden sonra kaçmağa muvaffak olan Davud isminde bir şahıs da vardı.

Muharebenin birinci günü (17 Ekim) hafif silâhlı askerler arasındaki muharebe müsavi şartlar altında devam etti. Jan Hunyad, kuvvetlerine güvendiği için Osmanlı ordusunun ikinci günü muharebeyi müteakip çekileceklerini zannetmişti. Asıl hücum ikinci günü öğle vakti başladı ve o gün akşama kadar devam etti ise de iki taraftan hiç biri üstün gelemedi. Savcı'nın oğlu Davud'un tavsiyesiyle gece yarısı Osmanlı ordusuna yapılan baskın da neticesiz kaldı. Kat'î neticeyi üçüncü günkü muharebe gösterdi.

Üçüncü günkü muharebe, gün doğmasiyle başladı; plân mucibince Osmanlı cenahları mukavemet edememiş gibi geri çekildi, bu suretle merkez kolu düşmana karşı açık kalmış olduğundan düşman buraya şiddetle hücum etti; yeniçeriler müthiş surette karşı koydular ve yine plân mucibince merkez kuvvetleri de yavaş yavaş geri alınıyordu; işte bu sırada sağ ve soldaki Osmanlı kuvvetleri merkeze girmiş olan düşman kuvvetlerini yandan ve geriden sarmağa başladılar; bu sırada Turahan Bey'in bulunduğu sağ cenah Osmanlı mukabil taarruzunun merkezini teşkil ediyordu; çünkü Osmanlıların sol kolu ile harb etmekte olan Jan Hunyad'm sağ cenahını Turahan Bey kuvvetleri çevirmekte idi. Düşman çevrildiğini anladığından meyusâne harb ediyordu.

İşte bu sırada Vezir-i âzam Çandarlı zade Halil Paşa'nm delâleti ve birtakım vaidlerle Eflâk prensi ele alındığından tam bu mühim anda Eflâk kuvvetlerinin Haçlı ordusundan ayrılmasiyle düşman bütün bütün sarsıldı [772]. Zaten önden ve geriden hücuma uğramış olan haçlılarda panik başladı; bununla beraber bir dereceye kadar geri çekilerek asıl siperlerine girebildiler; Hun-yad, kumandanlarını toplayarak görüştü. Almanlarla topçulara Murad karargâhının

[772] Halkondil (Paris tabh), s. 160.

karşısına gitmelerini emretti ve kendisi de gizlice ordugâhtan çıkarak seçkin süvarileriyle beraber gtce yarısı kaçtı [773].

19 Ekim'de, muharebenin üçüncü günü Türkler Hunyad'm tahkim etmiş olduğu ordu merkezine hücum ettiler, Almanlarla Bohemyalılar kendilerini müdafaa ettilerse de Türklere meydan okuyan başkumandanları Jan Hunyad gece kaçmış olduğundan dağıldılar; düşmandan pek azı kurtuldu; düşman zayiatı on yedi bin kadardı; bunların arasında Macar asilzadeleri de vardı [774]. Hammer üç gün süren bu müthiş muharebede Türk ordusunun zayiatı kırk bin olduğunu yazıyor ise de pek mübalağalı olduğu meydandadır; Haikondil ise bunu dört bin göstermektedir [775].

II. Murad'ın Son Seneleri

Sultan II. Murad, oğlu Mehmed'e Dülkadiroğlu'nun kızını almak isteyerek Vezir-i âzam Halil Paşa'nın fikrini sordu, o da pek muvafıktır dedi. Bu sırada Dülkadir beyliğinde Nâsırüddin Mehmed Bey'in oğlu Süleyman Bey bulunuyordu. Çelebi Mehmed de Nâsırüddin Bey'in kızını almış olduğundan arada eski bir akrabalık da vardı. Şehzade Mehmed, bundan evvel de evlenmiş ve Gülbahar adlı hanımından ilk oğlu Bayezid (II. Bayezid) doğmuştu. Bu karar üzerine Amasya sancak beyi Yörgüç Paşa'nın oğlu Hızır Bey'in hanımı görücü olarak Elbistan'a gönderildi; Süleyman Bey'in beş kızından birisi intihap olundu. 853 H./1449 M. senesinde gönderilen bir heyetle nikâh] kıyıldıktan sonra gelin Edirne'ye getirildi ve düğünleri yapıldı; adı Sitti olan bu hanım

---

[773] "Jan Hunyad kendilerine güvenebileceği en iyi süvarileri alarak sabah olmadan yola çıktı. Tuna'ya. doğru yol alarak kaçtı. Şafak sökmeğe başladığı zaman arabalarda kumandaya intizar eden efrad ne Hunyad'dan ne de askerden eser gördü. ." (Halkondil, s. 161).

[774] Behiştî, bu muharebede Çek kiralının esir edilip öldürüldüğünü yazmaktadır (s. 87). Âlî de (c. 5, s. 219) katledilenin Çek beylerinden birisi olduğunu ve bu muharebede bulunmuş olan Aşık Paşa zade de ismini bildirmediği banlardan yani beylerden birisinin esir edilip katlohınduğunu kaydeder (s. 136). Ruhîde Çek banının esir edilip katlini yazar. "Çeh banını pâdişah-ı islâm'a esir getürdüler; padişâh-ı islâm tercüman getürüp etti ki: ben sizinle adavet etmedim, siz niçin bizim vilâyete geldünüz. Kâfir itti: Gözümüze bu hacalet gözükürmüş; amma minbâd beş bin yarar adamla pâdişâhın seferine gelem ve on pare hisar virem ve gayrî vilâyetime dahi haraççımız gelsin; haraç cem etsin dedi. Pâdişah-ı islâm dahi onun sözüne iltifat etmeyip cellâda emir etti ki ol mel'unu katlettiler. ." Neşri de aynı mutaleadadır.

[775] Haikondil, Sırp despotunun saydığına nazaran Macar ve Ulahlardan on yedi bin ve Türklerden tahminen dört bin telef olduğunu zikretmektedir (s. 161).

Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 448-450

871 H./1466 M. de Edirne11 de vefat etmiştir. [776]

Sultan Murad'in Tesisleri

II. Murad tesislerinin başlıcalarını Edirne ile Bursa'da yaptırmıştır; Edirne bunun zamanında îmar cihetiyle en yüksek derecesini bulmuştur. Edirne'de Muradiye camii ile medrese, imaret ve darülhadis ve Üç şerefeli denilen cami bunun yaptırdığı âbidelerdendir. Bur-sa'daki Muradiye camii, imaret ve medrese de Sultan Murad'ın-dır. Ergene kasabasını tesis ile meşhur Ergene kö'prüsü'nü ve orada cami ve imareti de yaptırmıştır; Selanik ve İpsala'da da camileri vardır.

Memleketinde kültür hayatını yükseltmek için hiçbir feda-kârlıktan çekinmemiş olan Sultan Murad adına bir hayli eser telif ve tercüme olunmuştur ki daha aşağıda kısm-ı mahsusunda gösterilmiştir. Fikir hayatında amcası Emir Süleyman'dan sonra en çok faaliyet gösteren İT. Murad olup bu hususta amcasını çok geride bırakmıştır. [777]

II. Murad'ın Vefatı Ve Şahsiyeti

Sultan Murad nüzul isabetiyle 855 Muharre mi11!1! birinci çarşanba günü (3 Şubat 1451) kuşhık vakti vefat etti; cesedi tahnit edilip, Halil Paşa tarafından oğlu Manisa valisi Şehzade Mehmed'e acele haber gönderildi ve o gelinceye kadar ölüsü muhafaza olundu; on altı gün sonra oğlu gelerek hükümdar îlân edildikten sonra vefatından iki buçuk sene evvel tertip ettirmiş olduğu vasiyetnamesi mucibince cesedi Bursa'ya naklolunarak türbesine defnedildi; yanma hiç kimsenin gömülmemesi vasiyyeti îca-bındandı. (Vakıflar dergisi 4 sene 1958).

II. Murad hakkında gerek Osmanlı tarihleri ve gerek islâm ve hıristiyan tarihlerinin müttefikan beyan ettiklerine ve yapılan

[776] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 450
[777] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 450-451

tetkiklere göre bu padişah, ince ruhlu, hassas, çok âdil, merhametli, sözüne ve ahidlerine sadık, cesur, azim ve tedbir sahibi, güler yüzlü, ahdine riayet edenler hakkında dost ve ahdini bozanlar hakkında şedid idi. Hammer'in de itiraf ettiği gibi, memleketini şere|" ve hakkaniyetle idare ederek milletinin hâtırasında mütedeyyin, lütuf kâr, âdil ve metin bir hükümdar namı bıraktı;1 harpte olduğu gibi sulhde dahi sözünün sadık eri idi1. II. Murad ince ruhlu, hassas idi. İlmî musahabeleri sever, ulemayı himaye eder ve onlara muayyen tahsisat verirdi; musiki, şiir ve edebiyata düşkündü, meclisi bu gibi fazilet ve ince ruhlu sanat erbabiyle bezenirdi. Memleketin bir tehlikeye mâruz kaldığını haber alınca sohbet ve eğlenceleri bırakır hududa koşardj. Bütün devlet işlerini vezir-i âzamları Çandarlı zade ibrahim ve anın oğlu Halil paşalara bırakmıştı [778]. Vefatında milâdî tarih hisabiyle kırk sekiz yaşında bulunuyordu [779]. Hükümdarlığı hicrî [780]

Sultan II. Mehmed'in (Fatih) Hükümdarlığı

II. Mehmed 16 Muharrem 855/18 Şubat İ451'de Edirne'de üçüncü defa hükümdar olduğu zaman yaşı on dokuzla yirmi arasında idi [781]. Sultan Murad öldüğü zaman Mehmed'den başka Isfendiyar

[778] Murad hakkında Osmanlı tarihlerinden başka yabancı kaynaklardan tbn-i Tagriberdi, Sehavî İbn-i Hacer, Aynî ve Rum tarihçilerinden Frances, Dukas, HalkondİI ile Hammer'e bakınız.

[779] Kritovulos (Tarih-i Sultan Mehmed Hnn-ı Sânî) II. Murad'm elli iki yaşında vefat ettiğini yazıyor (s. 14),
sene olarak otuz sene altı ay on yedi gün ve milâdî hisabiyle de yirmi dokuz sene sekiz aydır

[780] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 451-452

[781] Fatih Sultan Mehmed'in doğduğu sene ve ay bizim tarihlerimizde kesin olarak gösterilmemiştir. Âlî (Künh-ül-ahbar) 834 senesi Receb ayının yedinci günü doğduğunu yazar (c. 5, s. 246). Âşık Paşa zade Fatih'in elli yaşında vefatını yazdığına göre (s. 219) Hicrî 832 senesinde doğmuş oluyor; Şa-kayik-i I\umaniye tercümesinde de (s. 134) aynı sene gösteriliyor. Tac-üt-tevarih 833 Recebinin yedinci cumartesi günü (c. i, s. 345) ve Sicill-i Osmanî 832 Recebini gösteriyorlar. Hammer tarihi'ndeki kayıttan da yirmi bir yaşında hükümdar olduğu anlaşılıyor ki doğum tarihi 834 H./1431 M. oluyor. Kritovulos ise yirmi yaşında cülus ettiğini yazıyor ki doğumu 835 H./1432 M. demektir. Enverî de Düsfurnâme'sİnde 835 senesi recebinin yirmi altıncı cumartesi gecesi tevellüdünü manzum olarak kaydediyor. Sayın Doktor Prof. Süheyl Ünver (Tarihten sesler) isimli mecmuanın 20-21 sayılı (sene 1943) nüshasında farsea "Tali-i mevlûd-ı Ebülfeth Sultan Mehmed Han" ismiyle neşrettiği Beşir Çelebi risalesinde Fatih'in doğumunun 835 senesi Receb ayının yirmi altıncı cumartesi gecesi saat (alaturka) sekizi dört dakika geçe Edirne'de vaki olduğunu ve Şük-rullah da (Behcet-üt-tevarih) 27 Receb 835 cumartesi gecesinde (28 Mart 1432) tanyeri ağırırken dünyaya geldiğini, takvim risalesi 835 H./1432 M. de ve Oruç Bey tarihi de 834 senesi Receb ayının yirmi birinci cumartesi gecesi Dımetofca'da doğduğunu yazarlar. Bu kayıtlardan en doğrusu

bey.'in torunu olan hareminden henüz süt emen Ah-med adında bir çocuğu olmuştu. Vezir-i âzam Çandarh zade Halil Paşa ölümü saklayarak babasının vefatını gizlice Manisa sancak beyi olan Şehzade Mehmcd'e bildirdi. Acele Edirne'ye gelen yeni" hükümdar teamül mucibince bu çocuk boğuldu. Kendisini iki defa saltanattan hal etmiş olan Vezir-i âzam Çandarh zade Halil Paşa'yı yine "makamında bıraktı ve ona karşı olan kinini açıklamadı; çünkü bu vezirin -büyük nüfuz ve kudretini, saltanattan hal edilmek suretiyle kendisi bizzat gördüğünden mevkiini tahkim edinceye kadar onunla hoş geçinmek istedi. [782]

Karamanoglunun Sulhu Bozması

Her fırsatta Osmanlılara karşı hasmâne hareket eden Karaman beyliği, bu defa da saltanat değişikliğinden istifade etmek istedi; ibrahim Bey bu hususta Venedik Cumhuriyeti ile bir anlaşma yaptı ve bizzat işgal ettiği Alâiye^ye giderek Venediklilerle irtibat tesis etmek istediği gibi Anadolu beylerinin oğullarından bazılarına da kuvvet vererek Osmanlı hudutları içine gönderdi. Bunun üzerine genç Osmanlı hükümdarı ilk seferini Karamanoğlu üzerine yaptı ve Rumeli'de bir taarruza uğramamak için Rumeli beylerbeğisi Dayı Karaca Paşa7yı Rumeli askeriyle -çünkü macarlarla sulh olmadığından Jan Hunyad'ın muhtemel bir taarruzuna karşı- Rumeli kuvvetleriyle Sofya'da bıraktı.

Sultan Mehmed, hareketinden evvel Karamanoğlu fitnesini bastıramadığı için azl ettiği Ozgur oğlu'nun yerine Anadolu beylerbeği tâyin ettiği İshak Paşa'yı gönderdi. İshak Paşa evvela Menteşe elinde hükümdarlığa kalkan Menteşeoğlu-larmdan Ahmed Bey'in oğlu İlyas Bey üzerine gitmiş, tutu-namıyacağıhı anlayan Ilyas, Rodos'a kaçmıştiT (Ibn-i Kemal c. 7, s. 19-21)

II. Mehmed, ordusiyle Akşehir ve Bey şehri üzerine geldiği zaman

---

II. Murad'ın musahibi Şük-rullah'm kaydı olup gerek Enverî ve gerek Beşir Çelebi risalesi de onu teyid eylediklerine göre —çünkü bunlar o devirde yaşamışlardır— II. Mehmed 835 Receb 27 30 Mart İ432'de doğmuş oluyor.

[782] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 452-453

ibrahim Bey karşı koyamıyarak Ermenak mıntakasmda Taşeline çekildi ve ulemadan Molla Veli vasıtasiyle sulh için müracaat etti, vezirlerin tavasutiyle Varna muharebesinden evvelki tehlikeli durumda II. Murad'ın muvafakatiyle işgal etmiş olduğu Akşehir, Beyşehri^ SeydişehrVni terk edip gınadan hudud kesildi ve seferlerde asker göndermek şartiylc muahede yapıldı. Karamanoğlu'nun teklifleri arasında padişaha kızını vermek teklifi de varsa da Sultan Mehmedin bunu aldığına dair tarihlerimizde bir kayıt görülemedi. Karaman seferini müteakip Osmanlı hükümdarı Kasaboğlu Mahmud Bey'i-elçilikle İbrahim Bey'e göndermiştir.

Karaman seferinden dönüşte Bursa'ya. yakın geldiği sırada yeniçeriler hünkârı karşılayıp ilk seferi olduğu için kanun üzere sefer bahşişi istediler. Padişah, îbn-i Kemal'e göre Hadım Şe-habeddin Paşa ve Turahan Bey'in tavsiyesiyle on kese verilmesini emretti ise de onların bu cüretleri canını sıktı; fakat bir kaç gün sonra Yeniçeri ağası Kurtçu veya Kazancı Doğan'ı azlettiği gibi asker arasında zabt ve rabtı temin etmediklerinden dolayı yayabaşılan yani bölük kumandanlarını dövdürdü ve Yeniçeri ağalığına Mustafa B'ey'i tâyin eyledi.

Ediriı&ye avdetinden sonra Macaristan saltanat naibi —çünkü Macaristan kiralı henüz küçüktü— Jan Hunyad ile üç senelik bir sulh yaparak o taraftan emin oldu ve Kruşevac yani Alaca-hisar'ı Despota vererek Sırp elçileriyle de dostluk muahedesini yenilediği gibi Sırp despotunun kızı olan üvey validesini (Mara), babasının yanma gönderip kendisine her türlü ihtiyacı için Sırp hududu üzerinde bir hayli yerin gelirini tahsis eyledi1. Bizans Imparatoru'nun bir gaile çıkarmaması Şehzade Orhan'ı salıvermemesi için Gorlu civarını ona terketti. Bundan başka Eflâk, Midilli, Sakız, Rodos ve diğer devletlerle de muahedelerini tecdid etti, Karaman seferinden dönüşte Venediklileri memnun edecek surette ahidnameyi yeniledi. Karaman seferine gitmeden evvel Bizans'la yaptığı anlaşma arasında îstanbuVda Osmanlı haneda-nma mensup şehzade Orhan'a2 âid senede üçyüz bin akçe tahsisat maddesi de'vardı. Bu tahsisat her sene Selanik civarında Karasu (Ustruma) mmtakasmda muayyen yerlerden tedarik edilerek imparatorun hazinesine teslim edilirdi;

Sultan M etme d, yine evvelki gibi bu tahsisatın verileceğini taahhüd.. eylemişti. [783]

Imparatorun Sultan Mehmed'i Tahriki

Sülfari Mehmed Karamanoğlu üzerine zaman, İbrahim Bey'in tekerrür eden ahdına riayetsizlik cezasını vermek üzere onun sulh tekliflerine bakmıyarak kat'i surette kendisini takip etmeğe karar vermişti. Fakat, pâdişâhın bu seferi esnasında imparator Kostantin ve senato bu seferi fırsat bilerek gönderdiği elçilerle şehzade Orhan'a verilen tahsisatın arttırılmasını ve şayet bu yapılmazsa şehzadeyi Rumeli'ye salıvereceğini de tehdid olarak bildirmekte idî; gelen elçilerin evvelâ vezir-i azamı görerek maksatlarını bildirmeleri usulden olduğundan elçiler, imparatorun tekliflerini Halil Paşa'ya bildirdiler.

İmparator, İstanbul'da bulunan şehzade Orhan'ın her sene verilmekte olan tahsisatının masrafına yetişmemesi dolayısiyle arttırılmasını istemekte [784] ve şayet bu teklifi kabul edilmiyecek olursa şehzadeyi Rumeli'ye salıvereceğini tehdid olarak bildirmekte idi. Bunu öğrenen Halil Paşa henüz imzası kurumayan ahde muhalif hareketlerinden dolayı ağır sözler söyliyerek elçileri tehdid ettikten sonra :

— "Şimali Anadolu'ya sefer ettiğimizi ve Frikya'da bulunduğumuzu gördüğünüzden istifade ederek, âdetiniz olduğu üzere uydurduğunuz sözlerle bizleri korkutmak istiyorsunuz, biz çocuk değiliz, elinizden ne gelirse yapınız, Orhan'ı Trakya'ya pâdişâh yapmak istiyorsanız hiç durmayınız, Macarları da getirmek istiyorsanız davet

[783] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 453-455

[784] "Budala Rumlar hiç düşünmeden boş bir fikir ortaya atarak Mehmed'e elçiler gönderdiler. Âdet olduğu üzere elçiler söyleyeceklerini önce vezire söylerlerdi. Bunlar vezire dediler ki imparator Kostantin her sene kendisine verilmekte olan üçyüz bin akçeyi almağa razı olmuyor; sizin padişahınız gibi Osman oğullarından olan şehzade Orhan yaşça kemale ermiş bir gençtir. Her gün bir çok kimseler kendisine gelerek Emir adı ile hitap ediyorlar ve kendisini pâdişâh îlân etmek İstiyorlar. Orhan ise bunlara ihsanlarda bulunmak ve kendilerine hediyeler vermek istiyorsa da kendisinin parası olmadığından ve para isteyecek başka yeri bulunmadığından İmparatora baş vuruyor; İmparator ise zengin olmadığından bunun istediği parayı veremiyor. Binaenaleyh iki şıktan birinin olmasını istiyoruz; ya tahsisatı iki misline çıkarınız, veyahut Orhan'ı serbest bırakacağız; Osmanoğlu'nu beslemek bizim borcumuz değildir; bunların bey-tülmalden infak olunmaları lâzımdır, Orhan'ın tarafınızdan vaki olan tevkifi ve şehirden çıkmaması için ittihaz ettiğimiz tedbirler kâfidir. ." (Dukas, Bon tab'ı s. 234, 235 Mırmıroğlu tercümesi).

ediniz, yalnız şunu biliniz ki hiçbir şeye muvaffak olamıyacaksınız, bilâkis ellerinizdekileri de kaybedeceksiniz; m a amam af ih söylediklerinizi padişahıma arzedeceğim o ne arzu ederse o olacak" dedi.

Sultan Mehmed, imparator ve senatonun isteklerini ve vezir-i âzam ile elçilerin görüşmelerini öğrendikten sonra hiddetlendi; fakat imparatorun bir gaile çıkarmasından da çekinerek elçileri güler yüzle kabul etti; az bir zaman sonra Edirne'ye döneceğini ve orada görüşerek arzularını yerine getireceğini söyledikten sonra onları tatlı dille ve ümitli bir surette geri gönderdi; kendisi Karamanoğlu'nu takipten vaz geçerek onunla sulh yaptıktan sonra acele ..Edirne'ye döndü; ilk iş olarak Orhan'ın tahsisatı için ayrılan Karasu mmtakasma memurlar göndererek varidatın verilmemesini emretti ve bu iradı tahsile memur olanları oradan kovdurdu [785].

İmparatorla Bozuşma

Boğazkesen Kalesi Yapılmasına Hazırlıklık Ve İmparatorun Telâşı

Osmanlıların Rumeli'de Tuna\si kadar Balkanları işgal etmeleri, artık muhiti pek daralmış olan ve iki kıta yani Avrupa ile Asya arasında bîr mania teşkil eden istanbulun alınmasını zarurî kılmıştı. Fatih'in cülusunda imparatora verilen Çorlu civarındaki bazı yerlerle beraber Marmara sahilinde Bizanslılara âid Silivri ile [786] civarındaki Bigados (Bizanslılar zamanındaki Epivates^den bozma olarak), Perintos, Marmara Ereğlisi ve bazı köyler ile bir kaç defa Osmanlıların işgaline uğrayıp sonra yine Bizanslılara bırakılan Karadeniz sahiline yakın ve sahilde olan yerlerden Vize, Misivri, Ahyolu, Süzebolu, Midye şehir ve müstahkem kaleleri kalmıştı.

---

[785] Dukas (Bon) s. 237.
Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 456-457

[786] Silivri, ilk defa Yıldırım Bayezid tarafından uzlaşma suretiyle alınarak İmparator Manuel'e muhalefet eden yeğeni Yuannis'e verilmişti. Yuannis İstanbul'un Bayezid'e teslim edilmemesini gizlice amcasına bildirmiş ve sonra Bayezid'ten korkarak İstanbul'a kaçmıştı. Ankara muharebesini müteakip Silivri, Emir Süleyman tarafından tekrar Bizans'a terk edilmiştir.

Şimdiye kadar, Osmanlılar tarafından îstanbuVun işgali için yapılan teşebbüslerin her birinde bir engel çıkarak veya çıkarılarak muvaffakiyet önlenmişti; fakat burası imparatorun elinde bulundukça Osmanlıların Rumeli'ye tamamen hâkim olmaları imkânsız gibiydi; nitekim Varna muharebesine gidilirken Çanak-/ca/e'nin ve hattâ Sarayburnu ve Boğaz'a doğru olan yerlerin düşman tarafından tutulmuş olması ve İstanbul'un da düşmanı teşvik eden imparatorun elinde bulunması sebebiyle büyük tehlikeler altında Ceneviz gemilerine kırk bin duka verilerek Rumeli sahiline konulan toplar ve lodos hava dolayısiyle düşman gemilerinin boğaz tarafından uzaklaşmağa mecbur olmaları sayesinde müşkilâtla Yenicekale de denilen (îbn-i Kemal c. 7, s. 29) Ana-doluhisari* ndan karşı Rumeli tarafına geçilebilmişti1. Şu halde iki kıtadaki Osmanlı hâkimiyetinin daimî surette sinsi siyasetle Osmanlılar aleyhine çalışan Bizans yüzünden ne kadar korkunç tehlikeler arz ettiğini hâdiseler meydana koymuştu.

II. Mehmed, Karaman seferinden dönüşte Çanakkale boğazında Frenk gemilerinin bulunduğu haber verilmesi üzerine istanbul boğazına gelip babasının geçtiği yerden Rumeli sahiline geçtiği sırada\Anadoluhisarı'nın karşısına da bir kale yapılmasını emreyledi[787].

işte geçirilen bu tehlikeli tecrübeler henüz kuvvetli bir donanmaya mâlik olmayan Osmanlılar için istanbul'a sahip olmak suretiyle bu engeli ortadan kaldırmalarını zarurî kılıyordu; bundan dolayı ilk evvel pâdişâhın emri üzerine Karadeniz'den gelecek her türlü yardıma mâni olmak ve iki sahil arasında karşıdan karşıya geçmeği temin etmek için Boğazkesen hisarı denilen Rumelihisarı9 nm yapılmasiyle işe başlandı; Karaman seferinden döner dönmez pâdişâh Anadolu ve Rumeli'ye fermanlar göndererek bin nefer inşaat ustası ve o nisbette amele ve kireççi istediği gibi inşaata âid

[787] İbn-i Kemal Tarihi c. 7, s. 29, 30; Âşık Paşa zade (?. 141) de şöyle diyor; "Sultan Mehmcd K.ar aman seî etinden döndükten sonta Gelibolu boğazına kâîir gemileri g,e\d\ dediler, Hünkâr doçm KocaelvVe ged\\, İstanbuYun üst yamuda Boğazda ylkçahisar'a (AnadoluYıisarıVa) kondu, atası geçtiği yerden Rumeli'ne geçti, Akçahisar^ın karşısına kondu. Halil Paşa'ya ider 'Lala buraya bir hisar gerektir' elhasıl orada bir hisar yaptırdı. ."

malzemenin ilk bahara kadar hazırlanmasını emir ve boğazda bir kale yaptırılacağını bildirdi [788].

Sultan Mehmed'in kale yaptırmak istediği mevki, Bizanslıların Hermaneum Promontarium dedikleri, boğazın en dar yeri olup çok eski devirlerde de buradan karşı sahile asker geçirilmiş olduğu söylenilir2. İcabında boğazın bu dar yerinden karşıdan karşıya kolaylıkla asker geçirilebileceği gibi düşman gemilerinin geçmesine de mümaneat olunarak tstanbuVnn zahiresiz kalması da mümkin olacaktı. îlk bahar gelince her tarafa fermanlar yollanarak hazırlanması bildirilen şeylerin gönderilmesi emrolundu.[789]

İmparatorun Edirne'ye Elçi Yollaması

Bu hazırlıklardan telâşa düşen Kostantin, Edirne'ye elçiler yolladı; bunlar aldıkları talimat mucibince şehzade Orhan'ın tahsisatından bahsetmiyecekler ve pâdişâhla uyuşmak için her fedakârlığı yapacaklardı. İmparator elçiler vasıtasiyle

I. Murad'dan itibaren gelip geçmiş pâdişâhların İstanbuVun hariminde bir kale yapmak ve hattâ bir kulübe bile yapmak istemediklerini ve Çelebi Mehmed'in Manuel'in muvafakati üzere Türklerle meskûn olan Anadolu sahilindeki kaleyi yaptığım [790] bildirdikten sonra kale yaptırmak suretiyle frenklerin gidip gelmelerine mâni olmak ve gümrük resimlerini hiçe indirip îstanbuVu aç bırakmak istediğini bildirmiş ve ne istiyorsan onu vereceğiz demişti [791].

Sultan Mehmed, imparatorun gönderdiği elçiler vasıtasiyle söylenilen şeyleri dinledikten sonra:

— "Ben şehirden bir şey almıyorum; şehrin hendekten dışarı hiçbir yeri yoktur; bundan dolayı Boğazda kale yaptırmama mâni olmağa da hakkınız yoktur, Anadolu yakasındaki kaleler, burada

[788] Dukas (Bon) s. 238.
[789] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 457-459
[790] Güzelcehisar"j yani Anadoluh.isarırn] (Yenice kal'a) Yıldırım Baye-zid yaptırmış olduğundan Dukas'ın (s. 239) burayı Çelebi Mehmed'in yap tırdığı mütaleası yanlıştır.
[791] Dukas (Bon) s. 239.

oturan halk ve gayrî meskûn yerler benimdir; Macar kiralı üzerimize yürüdüğü zaman, o karadan gelirken Frenklerin kadırgaları Çanakkale boğazına gelerek ve Gelibolu boğazını kapatarak babamın Trakya'ya geçmesine mâni oldular ve o zaman ba-~bam Mukaddes ağzın (Sarayburnu ile Üsküdar arasına verilen isim) yukarısına çıkarak babasının (dedesinin) inşa eylediği kaleye yakın bir yerde Allah'ın inayeti ile ve kayıklarla (Ceneviz gemileriyle) boğazı geçti. Siz babamın boğazı geçmek için ne zorluklara katlandığım bilirsiniz; babamın İstanbul boğazını geçmemesi için imparatorun kadirgaları istikşafatta bulunuyordu; ben ise daha çocuktum. Edirne'de oturuyor ve Macarların gelmelerini bekliyordum; Macarlar ise Varna civarındaki yerleri yağma ediyorlardı ve bu hale imparatorunuz her gün seviniyor ve müslü-manlar iztirap çekiyorlardı; çok büyük tehlikelerle pederim Boğazı geçer geçm ezAnadolu kalesinin karşısına diğer bir kale yaptıracağına yemin etti ise de bunu yerine getirmeğe muvaffak olamadı; Allah'ın inayeti ile bunu ben yapmak istiyorum; neden buna mâni olmak istiyorsunuz? Memleketimde istediğimi yapmağa kadir değil miyim? Gidiniz imparatora deyiniz ki şimdiki padişah eski pâdişâhların aynı değildir; onların yapmadıkları şeyleri bu kolayca yapabilecektir; onların istemedikleri şeyleri bu istiyor ve yapacaktır; bu husus için şimdiden sonra gelenin derisi yüzü-lecektir" [792] cevabını vermiştir. [793]

Boğazkesen Veya Rumeli Hisarının

[792] Dukas (Bon) s. 240 ve Kritovulos ise hisarın yapılmasının îstanbuV-un zabtı için olduğunu tahmin ederek bunun önünü almak maksadiyle împa-rator'un elçi gönderdiğini ve Boğazda yapılacak inşaatın her iki devletçe memnu olduğunu ve bunun muahede ahkâmından bulunduğunu söylediklerini ve yalnız muahedenin bir maddesinde Türklerin bir sahilden diğer sahile asker ve eşya geçirebileceklerinin mukayyed olduğunu beyan edip böyle ufak tefek şeylerle ahidnâmenin bozulmam;:sim elçilerin söylemeleri üzerine Sultan Meh-med'in hiçbir suretle Bizans'a karşı tecavüzî bir harekette bulunmayacağını ve 5[imseye zarar vermeyip kendi menafimi düşünerek Avrupa ve Asya'da yerleri ve düşmanları bulunduğu için ve bundan dolayı her iki kıt'anın gözönünde bulunmaniun zarurî olduğunu beyan edip babasının zamanındaki Macar taarruzunu anlatmış ve "şikâyet ettiğiniz bu hisarı inşa edeceğim yer, zaten bizimdir. Eskiden beri güzergâhımızdır, sulhun devamını arzu ediyorsanız bu meseleye müdahale etmemelisiniz, siz haddiniz dairesinde kaldıkça ve bizim işlerimize müdahale etmedikçe ben »ulhü ne ihlâl edervenede ihlâl etmek isterim" dediğini beyan ediyor (Tarih-i Sultan Mehmed Han-ı Sanî s. 19, 20). Tac-üt-tevariK'e göre (c. l,s.417). Sultan Mehmed kale inşası için imparatora müracaat ettiği za-

[793] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 459-460

İlk bahar baslarımda martxn sonlarına dogtarafma Anadoluhisan mn karşısına malzemesi usta ve amele ve yapılmasım elmişti. Kereste izmit ile Karadem çakmak üzere külliyeth adam kara yoluyla boğaza gelerek

kalenin arası ıdı. Fadışan, ıtaı cnlı-ıinde olan bir kş nezaret etti 1452' elçilerini iade etmiş.

Temmuz sonunda tamamlandı; üç kale bedeni arasına germe denilen duvarlar çekildi; inşaat mimar Muslihuddin'in nezareti altında yapılmıştır; yukarıda adları geçen üç vezir burçları kendi paralariyle yaptırdılar [794].

Hisarın duvarının kalınlığı yirmi beş hatve, kulelerin yüksekliği otuz kadem idi. Büyük burçlara yani kaîe bedenlerine toplar konmuştu; yine o sene içinde karşısındaki Güzelcehisar da tamir edildi. Boğazkesen deniz kenarındaki Halil Pasa feurcu'na en büyük top konulduğu gibi diğer iki kale bedenine de toplar konuldu [795].

Gemilerin geçit yeri olmasına mebni bütün bu inşaat esnasında deniz- tarafından bir taarruza uğranılmaması için Gelibolu tersanesindeki donanmadan otuz kadarı ve bir hayli nakliye gemisi Boğaza getirilmişti; bu yeni kaleye top ve topçu konuldu. Karşı karşıya iki kale ile Boğaz kontrol altına alınmış oldu; inşaatta bizzat padişah da bulunmuştu; hisarın kumandanlığına Firuz Ağa tâyin edilip maiyyetine dört yüz yeniçeri muhafız asker ile silâh ve cephane verildi

---

[794] Bu üç burçtan bugün yalnız Zağanos Paşa burcunun kitabesi mevcud olup kapının iç kısmında bulunmaktadır:
Bu kitabe'den başka aynı ibareyi havi deniz taralına düşen kısımda diğer bir kitabe daha vardır. Kitabeye göre Zağanos burcu 856 senesi Rebî-ul-âhır ayında (1452 Haziran) tamamlanmıştır. Kuyumcu Bay Şerefeddin kitabedeki jj^-t yani Rebiul-âhır ayında ibaresini (/*«-.£) şehreyn diye okuyarak burcun iki ayda bittiğini söylüyor. Kitabe ve Zağanos Paşa'nın tercüme-i hali için Tarih-i Osmanî Encümeni mecmuası sene 2,s.4fi6'da neşredilen merhum Halil Edhem Bey'in makalesine bakınız. Alifc. 5, s. 251, kale yapılırken hendek açıldığı sırada bir büyük hamamln meydana çıktığını ve taşlarının inşaatta kullanıldığını yazıyor. Ali'nin hamam zannettiği şeyin Mihail (Sen Misel) kilisesi olduğu anlaşılıyor. Dukas (s. 342) ve Şulümberje (M. Nahit tercümesi, 5. 30) buradaki kilisenin sütunlarının kale inşaatında kullanılmış olduğunu yazarlar. Halkondîl, kale'nin duvarların kalınlığının iki ve kulelerin otuz kadem (bir kadem otuz dört santimetre) bulunduğunu ve kulelere kurşun kaplandığını beyan etmektedir (Paris tab't s, 265). Kritovulos'da surun kalınlığını on iki zira (bir zira yetmiş beş santim ve onda sekizdir) ve yüksekliği kahnlığmın dört misli (kırk sekiz zira) olduğunu kaydediyor (Tarih-i Sultan Mehmed Hân-ı Sânı s. 23). Franc.es, Rumelihisa-rı'nın kale duvarının enliliğinin yirmi beş kadem ve iç tarafının otuz iki kadem genişliğinde olup sonradan burçlarının «zerine kurşun kapatıldığını zikrediyor

[795] Halil Paşa kulesi'ne bakırdan mamul ve altıyüz litreden ziyade ağırlıkta gülle atan toplar konmuştu (Dukas 246).

[796].

Hisar işi bitip ayrılmadan evvel padişah iki gün İstanbul surlarını ve hendeklerini tetkik ettikten ve küçük bir tarassud kuvveti bıraktıktan sonra Eylül ayının birinci günü Edirne ye dönmüştür [797].

Istanbul Fethine Hazırlık

Sultan Mehmed Edirne'ye dönünce bir taraftan mühendis Muslıhuddın ve barıca Sekban ve Rumelihisarı'mn inşası esnasında İstanbul'dan kaçarak Osmanlılara iltica etmiş olan Macar Urban'm [798] nezaretleri altında kale muhasarasında kullanılacak büyük tecrübe topları- döktürdü1; diğer taraftan Balkanlardtr sükûneti bozmamak ve haricî bir taarruzla karşılaşmamak için tedbir aldı; denizci olan Venediklilerle de 1451 senesinde ahidnâmeyi yenilemişti; Venediklilerin hasmı olan Cenevizliler ise Türklerle dost olduklarından o cihetten de bir endişe yoktu.

Sultan Mehmed bundan sonra bütün kışı İstanbul fethi düşüncesiyle geçirdi; Vezir-i âzam Halil Paşa, üç büyük haçlı seferinden ve Rumeli'nin elden çıkacak kadar tehlikeler atlatıldığından dolayı İstanbul fethine teşebbüs edilirse yeni bir haçlı seferiyle büyük bir tehlikenin meydana geleceğini düşünerek böyle

---

[796] Pâdişâh kale muhafız kumandanı Firuz Ağa'ya Boğazdan geçecek olan gemiler hangi bir hükümete âid olurlarsa olsunlar buradan geçerlerken yelkenlerini indirip gümrük resmini vererek geçmelerim ve emre itaat etmeyenlerin batırılmasını emretmiştir. Nitekim daha sonra Riko'nun emrindeki bir Venedik gemisi yelkenlerini indirmeyerek emre itaat etmediği için batırılmıştı (Dukas, Bon tabh s. 246 ve 248).

[797] Frances (Bon tab'ı). Sultan Mehmed 1452 Ağustosunun yirmi sekizinde elli bin kişilik bir kuvvetle İstanbul'un surları önüne gelip vaziyeti gözden geçirdikten sonra Edirne'ye, döndü ve donanma da Gelibolu'ya gitti (Şulüm-berje s. 34).
Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 461-463

[798] Urban'ın, Macar, Danimarkalı ve Ulah olduğu söyleniyorsa da Maca-ristanli olması ekseriyetle kabul edilmiştir. Dukas'ın yazdığına göre (Bon tabh 247) Urban İstanbul** çok zaman evvel gelmiş olup mahir ustalardandı, maharetini imparatora söylemişler ve o da bir tahsisatla kullanılmasını emretmişti. Verilen tahsisat bunun meharetine göre azdı; birgün şehirden kaçarak Sultan Mehmed'e iltica etti ve meharetini söyledi. Kendisine arzusundan ziyade tahsisat verildi. Urban pâdişâha İstanbul surları hakkında da malûmat verdi. Pâdişâh surları yıkacak ve taş gülle atacak bir top yapıp yapamıyacağım sordu, o da bana gösterdiğiniz gülle atacak top yapabilirim ve gülle yapmasını bilmiyorum cevabım verdi. Pâdişâh Urban'a sen topu hazırla, gülle hazırlanmasını bana bırak dedi. Filhakika Edirne'de döktüğü tecrübe topuyla bu işi başaracağı anlaşıldı. Kale surları önünde de büyük toplar döküldü (Feth-i Celil-i Kostan-tiniyye s. 14, 103, 109).

bir maceraya atılmak taraftarı değildi, imparator da harice elçiler göndererek yardım istemişti. Sultan Mehmed İstanbul'un zaptı hakkında kat'î bir karar almak üzere topladığı fevkalâde mecliste vezir-i âzam'ın ihtiyat tavsiyesine rağmen ekseriyetle karar alıp faaliyete geçti.

Dukas'm yazdığına göre pâdişâh bir gece, ansızın Halil Paşa'yı saraya çağırmış ve o da evvelki iki hal(maddesinden dolayı Sultan Mehmed'in iğbirarını bildiğinden korkmuştu. Sultan Mehmed vezir-i azamdan İstanbul fethini düşüne düşüne geceleri gözüne uyku girmediğini bu iş için kendisinden azami yardım ve gayret istediğini söylemiş ve o da ,,Rum İmparatorluğunun büyük bir kısmına seni sahip eden Allah. IstanbuVu. da sana ihsan edecektir. Bütün adamların ile bu büyük işe muvaffakiyet uğrunda mal ve canlarımızı feda edeceğiz; bundan müsterih ol" cevabını verdi [799].

Pâdişâh eline istanbul haritasını alarak şehrin etrafındaki mevkilerin şekillerini resmedip harb fennine aşina olanlara topları ve muhasara aletlerinin nerelere konması lâzım geldiğini gösterdiği gibi lağım açılacak mahalleri de harita üzerinde işaret ediyor; hendeklerin medhalini ve merdivenlerin surun hangi tarafına konması lâzım geleceğini gösteriyor ve gece, gündüz hu düşünce ve plânlarla uğraşıyordu [800].

Bu Sırada Bizans Ve Avrupa Durumu

Macar kıral naibi Jan Hunyad'ın İkinci Kosova muharebesinde mağlûbiyetinden sonra Avrupa'da yeni bir haçlı seferi yapacak ve bunu sevk ve idare edecek mahir bir kumandan yoktu. Haçlılar Varna ve Kosova muhareb el eriyle dört sene zarfında arka arkaya iki defa ağır darbeler yiyerek iyice hırpalandıklarından akıbeti meçhul yeni bir maceraya atılacak ortada bir hareket görülmüyordu; bununla beraber bir menfaat mukabilinde Jan Hunyad'ın imparatora yardım teklifi hakkında bazı rivayetler dolaşıyordu. Zaten Boğazkesen yani Rumeli-

[799] Dukas (Bon), s. 250, 251.
[800] Dukas (Bon tab'ı), s. 252.

hisarı yapılmasına başladığı tarihten itibaren İmparator Kos-tantin yardım için sağa, sola başvurup çırpmıyordu: bu müracaatlardan birisi de Jan Hunyad'a yapılmıştı; Hunyad, imparatora Silivri veya MisivrPnin kendisine verilmesi şartiyle yardım teklifinde bulunmuş ve muhasaraya takaddüm eden günlerde imparatorun emriyle Jan Hunyad'ın arzusuna muvafakat edilerek kendisine Frances'in kalemiyle bir ferman yazılmış ise de muhasaranın başlaması üzerine bir netice hasıl olmamıştı [801].

Yine bu cümleden olarak Katalanlar kiralı IstanhuVa denizden yardım etmek mukabilinde, Limni adasının kendisine verilmesini öne sürmüş, denize düşen yılana sarılır kabilinden imparator bu teklife de muvafakat etmişti [802]. Bunun üzerine imparator yardım için Roma'ya göndermiş olduğu elçilere Papa V. Nikola İstanbul'a yardım için F/oransa'da Ortodoks ve katolik kiliselerinin birleşmeleri kararının tatbikîni ve büyük kilisede (Ayasofya) Papa'nın isminin okunmasını ve 1450'de azledilmiş olan patrikrıg Trüs*mrtstanbul'a gelerek yine patrikliğinin kabul edildiğini, ve bundan sonra iki kilise arasındaki husumeti gidermek için~ münasip bazı kimselerin İstanbul'a gönderilmesini talep ve rica ediyordu [803].

Kiliselerin Birleşmesi Aleyhinde Hareketler

İmparatorun bu isteği üzerine Papa, aslen rum olup bir zamanlar Rusya başpiskoposu (Metropolid) olan Polonya kardinali îzidor

---

[801] Frances (Bon tab's), s. 337. îstanBul muhasarasının son günlerinde Alman imparatoru III. Frederik ve Jan Hunyad muhasaranın kaldırılması için, tehdidi havi Sultan Mehmed'e elçiler göndermişi erse de onların gelmesinden evvel İstanbul alınmış olduğundan müracaatta geç kalınmıştır.

[802] Frances (Bon tab'ı), s. 327.

[803] İmparator VIII. Yuannis ölmeden evvel yol masrafları Papa tarafından verilerek Patrik Yusif ve piskoposlar ve ileri gelen memleket büyükleriyle İtalya'ya gitmiş ve kiliselerin birleşmesi için Ferrara'da her ilci taraf görüşürken orada sâri bir hastalığın çıkması Üzerine meclis Floransa'ya naklolunup; orada müzakereye devam edilmiş, iki taraf tezlerini ortaya koyarak münazara ve münakaşa etmişler ve neticede bir ittifak hasıl olmuştu. Bu karara muhalif hareket edeceklere lanet olunacaktı, ihtilâfı mucip olan esas mesele, Ruhulkudüs'ün peder ve oğlundan yani bir esastan, neşet eyledığı hususu bu sinod meclisinde tesbit olunmuştu. Rumlar buna karşı Ruhulkudüs'ün oğlu vasıtasiyle pederden neşet ettiğini söylüyorlardı. Bu karardan sonra hep birden ruhanî âyin yapmışlar ve sonra imparator ve Sinod azaları ve sairleri İstanbuVa dönmüşlerdi. İşte Kostantin'in Floransa kararının tatbikini istemesi bu idi (Duhas, Bon labh, s. 212 ilâ 214).

Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 465-466

adındaki zatı gönderdi; âlim ve dinî meselelere vakıf olan îzidor, Floransa konsilinde de bulunmuştu.

îzidor elli kadar maiyyeti ile bir Ceneviz gemisiyle So-kız'a. ve oradan da daha bir çok lâtinleri de alarak 1452 senesi Kasım ayında, îstanbuVa geldi; iyi karşılandı. İmparatorla kilise erkânından bazılarının kiliselerin birleşmesini istediklerini, fakat ruhanilerin keşişlerin ve kilise papaslarının ve kilise papazları ile piskoposlar arasındaki diğer rahiplerin büyük bir kısmının kiliselerin birleşmesine aleyhdar olduklarını gördü; halk da bu aleyh-dariar ile beraberdi. Bu aleyhdarların başında Grandük No-taras ile Gennadios adındaki (fetihten sonra Fatih'in Rumlara patrik yaptığı) zat vardı. Gennadios, Allah'tan ümitlerini keserek frenklere bel bağlayanlar aleyhinde oturmakta olduğu Pantok-rator (şimdiki Zeyrek camii) kilisesinin kapısına bir kâğıt da yapıştırarak mecburî ikamet ettiği inziva âlemine çekilmişti [804].

Gennadios'un yazılarını okuyanlar, katolikler aleyhinde atıp tutmağa ve bunların kendilerinden yani yanlarından uzaklaşmalarını istediler; bununla beraber İzidor Ayasofya kilisesinde âyin yaparak zahiren kiliselerin birleşmesi kabul edildi; bu âyin 1452 senesi Aralık ayının on ikisinde yapılmıştı. Âyinde bulunanlardan bir çoğu kendilerine verilen mukaddes ekmeği ittihad âyininde okunduğu için almadılar. Bu aleyhdarlar arasında imparatordan sonra en yüksek dereceli devlet adamı olan Grandük Notaras da vardı; bu, İstanbul'un içinde Türk sarığım görmek Lâtin serpuşunu görmekten daha iyidir diyordu1. Mutaassıb Ortodokslar da Türk hâkimiyetini Lâtin yani katolik hâkimiyetine tercih ediyorlardı. Bunların türkleri tercihte Osmanlıların evveldenberi takip etmekte oldukları vicdan hürriyetine karşı müsamahalı siyasetlerinin de tesiri vardı.

Bin türlü entrikalar içinde İstanbul'un müdafaasına karar vermiş olan imparator Kostantin, muhasara esnasında şehrin ihtiyacı olan yiyecek, içecek için etrafa ileri gelen mûtemed adamlarım gönderdi. Sakız adasından dört büyük gemi ile tedarik edilen buğday, şarap,

[804] Gennadius, kiliselerin tevhidine aleyhdar olduğu için İmparator'un emriyle Pantohrator kilisesVnde ikamete memur edilmişti.

zeytin yağı, kuru incir, arpa, keçi boynuzu ve-sair muhtelif hububat ve yiyecek geldi; Mora'dan da zahire ve d\ş,eı: V>ax\ ^vyecet maddeleri ve «öt\aİYWi ^en^Ver de. [805]

İstanbul Üzerine Hareket

İlk Gelen Kuvvet Ve Şehir Haricindeki Kalelerin İşgali

Daha muhasara başlamadan evvel Boğazkesen hisarının yapılmasından sonra Sultan Mehmed, İstanbul'u, karadan askerî bir kordo naltına aldırmış, şehirden dışarıya ve dışarıdan şehre kimseyi bırakmamaları hakkında kat'i emir vermişti: zaten imparator da dışarıdaki halkı şehre aldıktan sonra kapıları kapatmıştı; fakat denizle muvasala kesilmemişti. Rumlar bu deniz yoluyla sahildeki Türk köylerini basarak bir kısmını esir v<- b?r kısmını öldürüyorlardı. 1453 senesi Şubat ayında Silan Mrhmod dökülen topun İstanbul önüne götürülmesini

emretti. Top altmış inanda ile çekiliyordu; topun Kaymaması için iki tarafına ikişer yüz asker konmuştu; yolun bozuk kısmında ve köprü yapılacak yerlerde yolu düzletmek ve tahta köprü yapmak için önceden elli inşaat ustası ve iki yüz amele gönderilmişti. Nihayet top İstanbul'dan beş mil uzakta bir yere getirildi [806]

Topun naklinden evvel on bin kişilik bir kuvvetle Karaca Paşa gönderilerek Misivri, Ahyolu ve Vize ve sair kaleleri aldı. Silivri taraflarındaki diğer bir kale harben alındı ve Silivri kalesi ise müdafaada sebat etti; Bigados teslim oldu. Sur önüne getirilen top Karaca Paşa'ya teslim edildi [807].

Mart başından itibaren Sultan Mehmed eyalet ve sancaklara hükümler göndererek istanbul aleyhine hareket edileceğini bildirip orduya iltihaklarını emretti. Muvazzaf ve gönüllü olarak gelen kuvvet

---

[805] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 466-467
[806] Dukas (Bon) s. 258.
[807] îbn-i Kemal (s. 93) İstanbul'un fethinden dönüşte deniz kenarında Kumburgaz, Bigados ile Silivri'nin İstanbul fethinden, sonra Karaca Paşa (Dayı) tarafından alındığını yazıyor.

orduya iltihak ediyordu. [808]

Mora'ya Akın

Padişah İstanbul muhasarası esnasında Mora da imparatorun kardeşleri olan Mora despotları Tomas ile Dimitriyos taraflarından İstanbul'a yardım yapılması, ihtimalini gözönüne alarak buraya Turahan ile oğulları Ahmed ve Ömer Beyleri memur ederek akınlar yaptırarak onlara göz açtırmadı [809]

Sultan Mehmed'in İstanbul Üzerine Hareketi

Pâdişâh bütün hazırlığını tamamladıktan sonra 12 Rebiulevvel 857/23 Mart H53'de Edirne'den hareket etti. Keşan mevkiinde durarak Çanakkale boğazından geçecek olan Anadolu kuvvetlerini bekledi ve bu kuvvetleri de aldıktan sonra yürüyüşe devam ederek 1453 Nisanının beşinde İstanbul surları önüne geldi ve ertesi gün yani 6 Nisan / 26 Rebîulevvel cuma günü şehri muhasara etti Haliç'teki Ayvansaray mevkiinden Urts Pili— (Yaldızlı kapı)'ye kadar karadan bütün suru kuşattı. Bu muhasaranın evvelkilerinden farkı oldukça inkişaf eden Osmanlı donanmasının da muhasaraya iştirak etmesi îdi.

th11a Topkapısarayı'nın bulunduğu mevkideki Lygos şehri milâttan evvel IX. yüzyılda tesis edilmiş ve yine milâttan evvel 660 senesinde burayı zabt eden Meğaralı Biz as şehre kendi adını vermiş ve Sarayburnu'ndakî ilk tesis olan AkropoVn ve şehri, sur ile çevirmiştir. Bu ilk sur, Ahırkapı feneri kuzeyinden başlayarak Ayasofy a? nm bulunduğu mevkii içeride bıraktıktan sonra Yerebatan sarayının bulunduğu yerden Demirkapi'ydL ve sonra oradan da Sirkeci limanına (Pros phorion mevkiine) inmekte idi. Ligos şehri yedi burçlu olan bu surun içinde bulunuyordu; sahil de surlarla çevrilmişti.

Daha sonra Roma imparatoru Septim Sever (193-211) burasını

[808] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 467-468
[809] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 468

genişleterek ikinci bir sur yaptırdı; bu sur, Portapeıema yani Balı kp aza rı'nd an başlayarak Nur-i Osmaniye camii mevkii doğuda kalıp Hamzapaşa mescidi yerinden ve Sokullu Mehmed Paşa camii doğusundan geçerek doğuya dönüp Ayasofyd'nın güneyinden geçer ve Bizans surlariyle birleşir.

Bu ikinci surdan birbuçuk asır sonra Büyük Kostantin (306-333) Roma'yı sevmediğinden payitahtını Bizans^n naklettirmek için faaliyete geçti (8 Kasım 324); ilk Ayasofya'yı ve diğer mâbed-leri ve bazı binaları yaptırdı ve devlet merkezi olması sebebiyle şehir surların dışına taşmıştı; bunun için Kostantin kendi ismine mensup surları yaptırdı; bu yeni sur evvelkilere nazaran çok geniş sahayı içine aldı. Yeni sur Haliç'teki ylyafcapısı'ndaıı başlayarak evvela batıya giderek buttan belim barnıcı nm (Bonos sarnıcı) kuzeyinden geçerek, sonra güneye doğru dönüp Bayrampaşa deresi, Altımermer, Çukurbostan, Davudpaşa^ Hekimoğlu camii* nin. yanından geçerek Samatya kapısı yakınından Marmara'ya iniyordu. Kostantin, evvelce yapılmış olan sahil surlarını da tamir ettirdikten başka bu surları kendi yaptırdığı surlara kadar da uzattı.

Bizans'ın nüfusı sonraları daha ziyade arttığından beşinci yüzyıl başlarında halk mecburen surlar dışında meskenler yapmışlardı, bu arada imparatora mahsus Vilaharna varoşu —ki on-dördüncü mmtaka addediliyordu— yapılarak surlarla çevrildi; bunun üzerine II. Teodosiüs (408-450) surları diye meşhur olan şimdiki surlar yapıldı. Bu surlar Marmara sahilinde Tabakhane kapısından başlayarak Tekir sarayı mıntakasmda mevcut yukarıda adı geçen ondördüncü mıntaka surlariyle birleştirildi ve aynı zamanda on dördüncü mmtakanm kuzey batı tarafından temdid edilen sur Halic'e kadar indirilerek Marmara ile Haliç arası tamamlanmış oldu. Bir zelzele neticesinde harap olan Teodosiüs surları tamir edilerek aynı zamanda kara surları önüne araları onbeşle yirmi metre açıklıkta ikinci bir sur daha yapılmış ve onun önüne de altı, yedi metre derinliğinde bir hendek açılmıştı, öndeki ^urun yüksekliği sekiz buçuk, genişliği yani kalınlığı iki metre ve gerideki ikinci surun yüksekliği ise on iki, genişliği de takriben beş

metre idi. [810]

Muhasara Esnasında Surların Hali

Sultan Mehmed'in muhasarası esnasında son yapılan istanbul surları kara tarafından iyice tamir görüp müstahkem bir durumda bulunduğu halde Marmara tarafındaki surlar hariç olarak Haliç kısmındaki surlar yalın kat olup zayıftı; fakat Halic'in Sirkeci den Galatd'ya. kadar zincirle kapalı olması sebebiyle Osmanlı donanması buraya yani Halic'e giremediği için bu surlar emniyet altında bulunuyordu; kara surları çift duvarlı (yani içice iki sur) ve çift müdafaa hatlı idiler; birinci sur alınsa bile şehri ikinci sur müdafaa edebilirdi. En öndeki surun duvarları alçak olmakla beraber kuvvetli olup bunun önünde de iki yüz kadem yani yedi metreye yakın yontma taşlarla örülmüş bir hendek vardı, iç taraftaki ikinci sur ise pek metin ve evvelkinden yüksekti.

O derecede ki imparator ile meclis azaları bu çift surdan hangisini müdafaa hattı yapacaklarında tereddüd etmişlerdi; nihayet II. Murad'ın tstanbuPu muhasara ettiği zaman yaptıkları gibi surlardan ikisini de kullanmağa karar verdiler [811].

Istanbul'a Yardımcı Kuvvet Gelmesi

İmparator, surların tamir ve tahkimi ve müdaaa tertibatiyle meşguldü, şehrin kara tarafındaki kapılarını ördürmüş olup vaziyete intizar ediyordu. 26 Ocak İ453'de İstanbul muhasarasına iştirak etmek üzere iki kadirga ve yedi yüz cenkçi ile Cenevizli Jüstinyani geldi. Bu faal zat, kale tamiri ve müdafaa hazırlıklarında imparatora yardım etti; bu iyi bir kumandan olduğundan imparator bunu başkumandan tâyin ile evvelâ Vilaharna sarayına yakın olan surların muhafazasına memur etti; eğer İstanbul muhasaradan kurtulacak olursa kendisine

[810] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 468-470
[811] Halkondil (Paris tab'ı), s. 169.
Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 470-471

Limnos adasını verecekti [812]. Fakat sonradan muhasaranın sıklet merkezi hafif olan surlar tarafına yani, Topkapı ile Edirnekapı arasındaki kısma intikal edince Jüstinyani emrindeki dört yüz zırhlı nefer ve üçyüz denizci efratla bu tarafın müdafaasına geldi [813].

Bundan başka Papa muhasara esnasında üç büyük kadirga ile ikiyüz askçr ve mühimmat ve erzak göndermiş ve otuz geminin daha hazırlanmakta olduğunu da bildirmişti4. Bundan başka Sakız Cenevizlileri iki gemi ile yedi yüz ve Ceneviz'den de bir gemi ile üçyüz ve İspanya ile adalardan da kuvvetler gelmişti [814].

GalaJa'da bulunan Cenevizliler de imparatorla beraber çalışıyorlar ve İstanbul elden çıkarsa bunun zararının kendilerine de dokunacağını biliyorlardı; bunun çin durumu Cenoıa'ya bildirip kuvvet istemişler ve beşyüz cenkçi ile bir geminin Galatının yardımına gelmekte olduğu cevabım almışlardı. Bununla beraber bu bezirganlar her ihtimali gözönüne alarak İstanbul muhasarası başladıktan sonra Osmanlıları da gücendirmek istemiyerek bazı vaidler mukabilinde gizlice onlara da yardım etmeği ihmal etmemişlerdi; daha padişah Edirne'de iken bunlar bir heyet g'önderip dostluk muahedelerini tazelediler. Sultan Mehmed, İstanbul'a yardım etmemek şartiyle Galata Cenevizlilerinin dostluğunun devamım esas koymuştu [815].

Ticaret maksadiyle Karadeniz ve Azak denizi taraflarına gidip geri dönerek İstanbul'a uğrayan ve Venedik'e gitmek isteyen Venedik gemileri gerek imparatorun ve gerek İstanbul'da oturan Venediklilerin ısrariyle İstanbul'da alıkonulmuşlardı [816].

İstanbul'un Kuşatılma Vaziyeti

Surların dövülmesi için büyük toplar Vlaharna (Tekfur sarayı) ile

---

[812] Dukas (Bon tab'ı), s. 266.
[813] İstanbul'un fethi (Dirimtekin), s. 139. * Kritovulos, s, 61,
[814] Vasiliyev c. 2. Fatih'in, Cihanşâh'a göndermiş olduğu Fetihnamede yardımcı kuvvet olarak Ceneviz, Katalan, Venedik, Rodos, Fransa ve saireden bahsediliyor (Feridun bey Münşeatı c. 1. s. 239); Memlûk Sultam'na yollanan Fetihnamede ise Rodos, Katalan, Venedik ve Ceneviz vesairenin yardıma geldikleri yazılıdır (Münşeat c. I, 5. 229).
[815] Dukas (Bon), s. 267.
[816] Dukas (Bon), s. 265.

Edirnekapısı ve Topkapısı karşılarına yerleştirilmişlerdi Bunlardan en büyük top Kaligarya (Eğrikapı) karşısına konmuştu [817]. Fakat bu taraf surlarının pek kuvvetli olmasından dolayı bir netice alınamıyacağı düşünülerek buradan kaldırılıp 7"opkapı7nın kuzey tarafına alınmıştı [818]. Topçular on dört gruba ayrılmış olup bunların üç grubu Vlaharna sarayı kısmında, ikişer grupta Eğrikapı ve Edirnekapısı ve dört grurup Topkapı (Ayaromanos) ve üç gurup ise Silivrikapısı mmtakasma yerleştirilmişlerdi [819]. Barbaro'nun kaydından anlaşıldığına göre büyük top dörttü [820]. Kale önünde de top dökülmüş ve top tamir edilmiştir [821].

PâdişalTkaragâhı Topkapısı'mn karşısına tesadüf eden sahanın gerisinde yani Maltepe tarafında idi [822].

Kara surlarının sol cenahı Ayvansaray'dan (Sinegion) Edirnekapı'ya. kadar olan kismıRumeli beylerbeğisi Dayı Karaca Paşa kumandasında idi Edirnekapı ile Topkapı arası pâdişâhın bulunduğu merkez kolunu teşkil ediyordu. Topkapı^dan Yedikutâye kadar olan kısım ise Anadolu beylerbeğisi îshak Paşa ile Mahmud Paşa kumandanları altında bulunuyordu. [823]

Osmanlıların Muhasara Kuvvetleri

İstanbul'un muhasarasına iştirak etmiş olan Osmanlı ordusu mevcudu muhtelif rivayetlere göre yüz elli bin ile iki yüz bin aradsma tahmin ediliyorsa da bunun ne kadarının hakikî ordu mevcudu ve ne

[817] Kalikarya'nm diğer i>ir adı da (Harisu) kapısı idi
[818] İstanbul'un fethi (Feridun Dirimtekin) s. 137,
[819] İstanbullun fethi (Feridun Dirimtekin) s. ve Hammer c. 2. s. 281.
[820] ".. Bu sırada harb levazımı ve makineler, külliyetli surette geliyordu; bir çok toplar getirildi; bu topların bazıları o derece büyüktü ki her bîr tanesini kırk, elli çift öküz veya iki binden ziyade adam çekebiliyordu. ." (Frânçes ve Barbaro'dan naklen istanbul'un fethi s. I37'dc iki numaralı not).
[821] Aynı eser ve aynı sahife notu ve müellifi meçhul İstanbul fethi tarihine göre top tamir edilmişti. Halkondil'in nakline göre Urbau'm döktüğü loplardan birisinin atıldığı sırada parçalanarak Urban'ı Öldürmüş olduğu rivayet edilir ise de elimizdeki Fatih'in vakfiyesi kaydı bunun doğru olmadığını ve fetihten sonra da hayatta olup Okmeydam'nda Güreşçiler tekkesi civarında evleri bulunduğunu gösteriyor: ((,..t-ıu, (Evkaf müzesi, numara 1872).
[822] Sultan. Mehmei "Çadırlarını Harisu kapısının Vaişısmdakv \e\>emtı arkasına kurdu. ." Dukas s. 263. Frânçes ise Nisan ayının ikinci günü padişahın gelerek otağım Aziz Romanos kapısına kurdu diyor.
[823] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 472-473

kadarının gönüllü ve gayrı muharib olduğu bilinmemekle beraber kara ordusu mevcudunun (Kapıkulu ocakları, Rumeli ve Anadolu topraklı yani tımarlı sipahileri; azaplar ve gönüllü olarak yüz bin ile yüz yirmi bin arasında olması ihtimal dahilinde görülmektedir; bu kuvvetin bir kısmı Zağanos Paşa kumandasında olarak Cenevizlilere ait Galata surlarının dışındaki Beyoğlu tarafında bulunmakta idi.

Osmanlı, donanmasını bazı Rum tarihleri dört yüz yirmiye kadar çıkarırlar [824]. Bu donanma Baltaoğlu Süleyman bey kumandasında olup Haliç tarafındaki surlar hariç olmak üzere deniz tarafından İstanbul surlarını kuşatmıştı. Kritovulosa göre, Baltaoğlu İstanbul fethinden bir buçuk ay evvel 13 Nisan'da Büyükada (Prinkipos) kalesini [825] ve Padişah da boğazdaki Tarabya kalesini zabt ederek [826] onu müteakip aynı günde Stüdyo yani Burgaz adasındaki kaleyi de elde etmek suretiyle [827] o taraflarda bir istihbarat ve emniyet tertibatı alınmıştı. [828]

Bizans'ın Kara Ve Deniz Kuvvetleri

istanbul'u müdafaa edenlerin mevcudu da belli değildir; bu hususta müteaddid kaynaklar tetkik edilerek bir fikir elde edilmiştir. Sıhhate en yakın olarak muhasara esnasında imparatorluğun hazerî ordusu mevcudu beş bin, muhasaradan az evvel imparatorun şehirde eli silâh tutan halktan topladığı kuvvet (nefir-i âm) ise 4973'dü. Bu kuvvetlerden başka Venedik, Ceneviz ile Girit, Sakız adalarından İspanya, Provanş'dan gelen yardımcı kuvvet mevcudu üç bin olup buna gerek ecnebi ve gerek Rum donanmasından surlarda hizmet gören iki bin gemi mürettebatı ve Şehzade Orhan'ın maiyyetinde

[824] Frances, Osmanlı donanmasına sonradan iltihak eden üçyüz gemi arasından yirmi beşinin muhasara levazımından kereste, kireç vesaire taşıyan nakliye gemisi olduğunu beyan eder (s. 240).
[825] Prinkipios kalesi Büyükada'nın Maden cihetinde ve Çınar meydanı yakınında idi (İstanbul'un fethi-Dirimtekin s. 149 ve Kritovulos s. 55).
[826] Tarabya kalesi Tarabya koyunun kuzey ucunu teşkil eden buruna doğru inen sırtın üzerinde hem boğaza ve hem de koya hâkim bir mevkide idi. (İstanbul'un fethi s. 149 ve Kritovulos s. 55).
[827] Kritovulos'un (Tarih-i Sultan Mehmed Han-ı Sânî) s. 55'de bahsettiği bu kale hakkında Mırmıroğlu tarafından yapılmış olan bîr tetkik Belletenin 50. sayısında neştrecülmistir.
[828] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 473

bulunan altı yüz Türkün de ilâvesiyle [829] Bizans'ın müdafaa kuvveti de en aşağı on beş bin kadardı [830]. Maamafih bu miktarın muhasaranın devamı esnasında zayiatı telâfi etmek suretiyle artmış olduğuna şüphe yoktur. Surlar üzerinde müdafaa bölgesi, yirmi yedi kısma ayrılarak her biri bir kumandana verilmişti. Ayos Romanos yani Topkapı mmtakası İmparator, Jüs~ tinyani ve Kantakuzen taraflarından müdafaa ediliyordu.

Bizans'ın gerek kendisinin ve gerek yardımcı olarak gelmiş olan donanma mevcudu da muhtelif ebadda olarak sekiz Ceneviz, on beş Venedik, altı adet İtalya Cumhuriyetlerine aid gemi ile yedi Bizans kadırgası ve diğer muhtelif yerlere âid gemilerden mürekkep olarak mecmuu 39 gemi idi1. Bu gemiler, iki nisanda imparatorun emriyle Yalıköşkü ile Galata'da Kurşunlu mahzen araşma gerilmiş olan zincirin gerisinde Haliç'te bulunuyorlardı [831]. Bunlardan on adedi gerilmiş olan zinciri kırmak için yapılacak taarruzu Önlemek için müdafaa hattının önünde yer almışlardı. [832]

İstanbul Un Teslimi Teklifi Ve Red Cevabı

Nisanın altısında başlayan muhasara tertibatı un sürmüş ve ayın on birinde ikmal edilmistir. Bu suretle hazırlık tamamlanıp Zağanos Paşa da Beyoğlu cihetinde tertibat aldıktan sonra Sultan Mehmed islâmî ananeye uygun olarak Mahmud Paşa'yı imparatora göndererek kan dökülmeden şehrin teslimini teklif ettiyse de Kostantin şehri müdafaa edeceğine yemin etmiş olduğunu ve ancak muahede mucibince vergi vereceğini beyan ederek teslim teklifini red etti; bunun üzerine nisanın on ikisinden (2 Rebîulâhır 857) itibaren büyük topların işlemesiyle asıl muhasara başlamıştı; gerçi beş gün evveldenberi ufak tefek çarpışma-----lar vö bir defa Rumların çıkış hareketleri olmuşsa da o kadar ehemmiyetli değildi. Yine on iki

[829] Kumkapı'dan, Samatya'ya kadar olan mlüdafaa bölgesi Şehzade Orhan'ın emrindeki küçük bir Türk kuvvetiyle gönüllü rahipler tarafından işgal edilmişti. Yani onların müdafaası altında idi (İstanbul'un fethi 142)
[830] İstanbul'un fethi (Feridun Dirimtekin) s. 63 ilâ 68.
[831] îstanbuVun fethi (Feridun D irimi ekin), s. 142.
[832] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 474-475

nisanda donanma da İstanbul limanı önüne gelmişti. [833]

İstanbul'un Fethi

Sen Rumen (Topkapı) yakınına yerleştirilen büyük topun gürültüsü, şehir halkının kuvve-i mâneviyesini sarstı; bu top günde ancak yedi sekiz defa atılabiliyordu; toplar tunçtan olup uzun menzilli idiler ve büyük çapta taşdan gülle atıyorlardı. Bu dehşete karşı halkın maneviyatını yükseltmek için sarayda bulunan Meryem'in tasvirini sokaklarda dolaştırıyorlardı. Diğer toplar mütemadi bir bombardımana devam ediyorlardı. Muhasaranın onuncu günü büyük toplardan birisi parçalandı ve etra-fındakileri öldürdü. Fakat tekrar tamir olunarak yine faaliyetine devam etti; toplar bazı yerlerden gedik açtılarsa da şehir halkı erkek, kadın eanla başla çalışarak gedikleri kapatıyorlardı; imparator hergün surları dolaşarak müdafileri teşci ediyordu [834].

Nisanın on sekizine kadar yapılan topçu atışından, surların zayıf noktası olan padişahın bulunduğu Bayrampaşa deresi tarafından birinci ve ikinci surlardan bir gedik açıldı ve buradan gece bir yürüyüş yapıldı ve dört saat sürdü; büyük harb kuleleri hücuma iştirak etti ise de bu müteharrik kule grejuva ateşiyle yakıldı; askerin surlara

[833] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 475

[834] Halkondil şöyle diyor: "Muhasarayı müteakip c u 11 a n Mehmed suru dövmek için en. büyük toplarını yaklaştırmış, bunlardan birisini Saray-ı imparatorî (Velaharija = Tekfur sarayı) üzerine ve birisini imparatorun bulunduğu Roma kapısına (Sen Romanos-Topkapı) tevcih etmişti; bu topların gülleleri bizim^ ağırlık mikyasımızla yüz litre sıkletinde olup Karadeniz sahillerinden getirilen granit taşından yapılmıştı; sonra daha küçük toplar da vardı, türkler iki cesim top ile yandan ateş edip suru iki taraftan çatlatıyorlar ve sonra çatlak kısmın ortasına üçte bir nisbetinde daha büyük bir mermi kondurarak sarsılan sur parçasını aşağı indiriyorlardı. Topun, gürlemesi batarya ile ateşin husule getirdiği gürültü o kadar şiddetli ve mebuf idi ki iki fersah mesafeden yerler zelzeleye uğruyordu; bu suretle öndeki surları dövmeğe başladılar. Daha yüksek olan arka surlara da zarar veriyorlardı. Bu cesim topların idaresi müşküldü, gündüzleri yedi, sekiz ve geceleri sabaha karşı o da diğerlerini uyandırmak için ateş edilebiliyordu. Pek çok metris sepetlerine ve siperlere malik olan yeniçeriler, onları siper yaparak kısmen hendeklere kadar sokulmuşlar ve bir kısmı da kazdıkları siperin arkasına girerek mazgallara fasılasız ok ve arkebuz yağdırıyorlardı. Rumlar artık mazgallarda görünmez olmuşlardı. Bundan başka Sultan Mehmed, yer altından bir çok lâğımlar açtırmıştı. Bu yollar hendeğin ve çift surun altından geçerek şehrin içine kadar gidiyordu. Bu yolun medhalinc dört kule inşa edilmişti. Bu kulelerden şehirdekilere ok, mızrak ve saire atılıyordu. Bu açılan lâğımları rumlar keşfettiklerinden bir faide hasıl olmadı. Türkler evvelki kulelerden daba yüksek bir tabta kule daha yapmışlar ve üzerine surlara dayamak için merdivenlerle seyyar köprüler yapmişlardı'Y^0^ tab'ı s. 169, 170).

merdivenler dayayarak çıkmak istemeleri de bir netice vermediğinden bu birinci hücum muvaffak olamadı. Bu başarısızlığı, aynı zamanda zinciri kırarak Halice girmek için donanmanın yapmış "olduğu taarruz muvaffakiyet sizliği takib eylemiş, zincir kınlamıyarak o tarafa yani Halic'e geçilememiştir. [835]

Deniz Muharebesi

Bu muvaffakiyet sizlikleri iki gün sonra yani 20 Nisandaki deniz muharebesi başarısızlığı takib etti.

Papa istanbul'a yardım olarak üç Ceneviz gemisiyle bunların her birinde dört yüz cenkçi göndermiş ve daha sonra otuz geminin de gönderileceğini bildirmişti. Bunlara yolda Bizanslılara âid olup Mora'dan içerisi zahire, harb levazımı ve şarap yüklü bir gemi de iltihak ederek müsaid lodos rüzgâriyle İstanbul'a doğru geldikleri, Osmanlı donanması tarafından haber alınmıştı [836]. Bunun üzerine padişah bu filonun karşılanarak imhasını Balta-oğlu Süleyman Bey'e emretti [837]; o da on sekiz gemi ile bunlara karşı gitti. Rüzgâr, Papa donanmasına müsaid ise de karşı giden Osmanlı donanmasına müsaid değildi; bu suretle Yedikule^yi geçtiler. Bu durumu imparator kale surundan ve Sultan Mehmed de Zeytinburnu tarafından heyecanla takib ediyorlardı. Nihayet iki donanma Yest/fcÖy'ün batı açıklarında karşılaştılar. Rüzgâr kesildi, Evvelâ uzaktan ve sonra yakından

[835] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 475-476

[836] Yardıma gelenlerin üç gemi olduğunu Kritovulos (s. 61) yazıyor. Barb^aro da Kritovulos gibi Ceneviz'den içlerinde muharip dolu Üç büyük geminin geldiğini beyan ediyor. Dukas ise (Bon s. 268) biri Mora'dan buğday getiren bir gemi (Bizans gemisi) ile dört Ceneviz gemisinin ki mecmuu beş geminin ve Franşes (Bon. s. 250) ise üç Ceneviz ve bir imparator gemisi olarak dört geminin geldiğini yazıyorlar. Papa bu gemilerin arkasından otuz geminin yardıma geleceğini de bildirmiş (Şulumberj e-İstanbul* un muhasarası ve zabtı, M. Nahid tercümesi s. 124). Feth-i Celil-i Kostantiniyye isimli eserde de Dukas'ın yazdığı gibi beş gemiden bahsedilir. Son tetkiklerde Papa'nm Cenevizlilerin, yahut diğerlerinin İstanbul'un yardımına gemi gönderip bunların İstanbul'un alınmasından iki gün sonra geldikleri hakkındaki rivayetin bir propaganda olduğu anlaşılmıştır.

[837] Mora'dan İmparatora buğday getiren gemi ile imparator tarafından satın alınan buğdayı hamil dört Ceneviz gemisi mart ayı sonuna kadar Sakız adasında duruyor ve esmekte olan. poyraz rüzgârı bunların hareketlerine mâni oluyordu. Nihayet lodosun başlaması üzerine hareket ettiler; şehirdekiler bunları dört gözle bekliyorlardı. Bu gemilerin gelmekte olduklarını pâdişâh haber ahnca donanmasına ya bu gemilerin zabtım veya limana sokulmamalanm emretti. Osmanlı donanması bu gelen gemileri Yaldızlıkapı limanı dışında bekliyorlardı (Dukas, Bon tat'ı, s. 268).

muharebe başladı. Osmanlı donanması bunları sarmıştı; Haçlı gemileri kendi başlarına hareket ederek etrafını saran Türk gemileriyle mücadele ediyorlardı. Müttefiklerin gemileri yüksek bordalı göğe denilen gemilerden ve Osmanlılarınki ise kadirgalardan mürekkeb olduğundan gemilerin birbirlerine yanaştıkları sırada yüksek bordolu düşman gemileri, kendilerine yanaşıp çıkmak isteyen Türk askerlerine yağmur gibi ok ve taş ve grejuva ateşiyle mukabele ederek açıkta bulunan Osmanlı donanması efradına fazla zayiat verdiriyorlardı; bu suretle uzun zaman devam eden deniz muharebesinde muvaffak olamayacağım anlayan Osmanlı donanması sahile doğru çekildi; .fakat düşman donanması bunları takib etti; yüksekten atılan oklara karşı alçak bordalı Osmanlı donanması mukabele edemiyerek kaçtı.

Bu vaziyeti seyreden Sultan Mehmed, Türk donanmasının kendisinin bulunduğu tarafa doğru geldiğini görünce hiddet ve teessüründen atını denize doğru sürmüş ve sahilin sığ olmasından dolayı epice de ileri gitmişti1. Pâdişâhın emri üzerine muharebe tekrar Yedikule önünde başladı; bu defa Türkler yardımcı gemilerini epey sıkıştırdılar sada bu sırada rüzgârın esmeğe başlaması üzerine yollarına devamla şehir limanlarından birisine geldiler; geceleyin zincir indirilerek dışarıya çıkan iki Venedik kadirgası bu yardımcı gemileri alarak Halic'e getirdikten sonra zinciri yine kapadılar. Baltaoğlu bu muvaffakiyetsizlik üzerine azloluna-rak yerine Çalı Bey'in oğlu Hamza Bey tâyin edilmiştir. [838]

Ordu Görüşmesi

Karadan yapılan hücumun muvaffak olamaması ve denizden de donanmanın mağlup olması üzerine askere bir sarsıntı gelmiş ve orduda dedikodu başlamıştı; bunun üzerine bir harb meclisi kurularak durum görüşüldü. Düşmana hem askerle ve hem zahire ve sair harb levazımı yardımı gelmesi, muhasarayı uzatacağı için tehlike başgöstermişti. İstanbul muhasarasının batı devletlerinin müdahalesini celbedeceğin-den çekinen vezir-i âzam Halil Paşa bu hal

[838] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 477478

karşısında imparatorun senede yetmiş bin duka altın vergi vermek şartiyle muhasaranın kaldırılmasını teklif etti; fakat Halil Paşa'mn hasmı olan Zağanos Paşa diğer bazı kumandanlar ve ulema bu teklifin aleyhinde bulunarak harbe devama karar verdiler; Halil Paşa'mn yardıma gelmelerinden korktuğu Kara ve deniz yardımlarının gecikmesi ve Papa'nın yolladığı donanmanın vaktinde yetişemiyerek İstanbul'un fethini yolda haber alması bir şans eseri olarak vaziyeti kurtarmıştı. [839]

Halice Donanma İndirilmesi

Galata surlarının serisindeki Beyoğlu, Kasım Paşa Hasköy tarafları Zağanos Paşa'mn kumandasına verilmiş olup maîyyetrnde on beş bin kadar kuvvet vardı. Haliç ile karşı sahil Ayvansaray^a. kadar bunun nezareti .altında bulunuyordu. Zağanos Paşa Has/cÖy'-den karşı sahile bir köprü yapmağa memur edildi; bu köprü yapılırsa surlarla Beyoğlu arasında irtibat tesis edilebilecekti. Bunun için Haliçle sokulacak olan bir kısım Osmanlı donanmasİyle Halisteki düşman donanmasının bertaraf edilmesi ve köprünün emniyet altında bulunması lâzımdı. Galata Cenevizlileri, mavi boncuk hikâyesi gibi hem Bizanslıları ve hem de Osmanlıları idare ediyorlardı; bir taraftan imparatora olanca kuvvetleriyle yardım ederlerken diğer taraftan da padişaha dostluk gösteriyorlar, istenilen harb levazımını bol bol veriyorlardı; toplar için lâzım olan zeytin yağını ve diğer her şeyi Osmanlılara verdikleri gibi geceleri de gizlice rumîar tarafına geçerek onlarla da çalışıyorlardı1.

Sultan Mehmed, donanmasının mağlubiyetim, eski gemiler, variller, kalın zincirlerle bağlı olan Yahkoşhü ile Kurşunlu Mahzen arasındaki maniayı geçip Haliçe giremediği için başka bir çareye başvurdu. Osmanlı donanmasının istenmesi buradaki surların metin olmamasından dolayı tahrip edilmesi kolay olduğu içindi; zaten zincirin gerilmesine de sebep bu idi [840].

[839] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 479

[840] Bu zincir ilk defa 718'de İmparator Leon tarafından Arabların îstanbul'ı muhasarası esnasında kullanılmıştı; daha sonra 1203'de Haçlı seferi esnasında Venedik donanması tarafından kırılmış ve

Padişah Haliç'teki düşman donanmasını batırmak için top makinesi yaptırarak bununla yüksekten taş gülleler atmağa karar verdi; Beyoğlu sırtına koydurduğu bu makineler ile Haliçteki gemilerden bazılarını batırmıştı.

Bir kısım donanmanın Halic'e indirilmesine kat'î zaruret hasıl olmuştu; ve ona göre hazırlığa başlanmıştı; bu suretle hem düşman donanması bertaraf edilecek ve hem de Hasköy'le Ayvan-saray arasına köprü yapılarak iki ordu arasında irtibat tesis edilmiş olacaktı. Verilen karar üzerine evvelâ gemilerin karadan çekileceği yer tetkik edildi. Açılacak kısım ormanlıktı ve Kasımpaşa mevkiine kadar iniyordu. Gemilerin çekileceği yol Tophane önündeki sahilden başlayarak Boğazkesenden geçiyor ve buradan güney batıya dönüp sırtları aşarak Löbon Pastahanesi tarafına çıkıyor ve tepeyi aşarak Perapalas yanından Kasımpaşa'ya yani Haliç sahiline geliyordu [841]. Bunun tesbitinden sonra yol tesviye olundu ve yuvarlak ağaçlardan kızaklar yapıldı; gemilerin kızaklar üzerinden kayması için Galata Cenevizlilerinden zeytin yağı, sade yağı ve domuz yağiyle bu kızaklar iyice yağlandı, bu işler yapılırken Galata Cenevizlilerine bu hazırlığı duyurmamak için tedbir alındı, bu taraflardan düşman donanmasına havan toplan atılmak ve zincire karşı taarruz edilecekmiş gibi aldatıcı hareketler yapıldı.

Nihayet Çiftesütun altındaki cihetten yani Tophane'den itibaren donanmadan ayrılan iki, üç ve beş sıra kürekli altmış yedi veya yetmiş iki gemi bir gece içinde (21 - 22 Nisan) yukarıda tesviye edildiğini

---

bu donanma Halice girerek Fenerle Ayakapı arasında Petriyan kapısından şehre taarruz etmiş ise de alamamış (Dirimtekin, s. 142).

[841] Jjajice indirilen donanmanın geçtiği yol son zamanlara kadar münakaşa edilmiştir. Son incelemeler (Fatih'in donanması ve İstanbul'u Fethi) gemilerin hareket ettikleri Diplokionion yani Çifte direk mevkiinin mahallini tayindeki yanlışlık olmuştur. Bundan başka mesafe hakkında o tarihte yaşayanların malûmat vermelerine rağmen yokuşun dikliği düşünülerek daha az meyilli olan Dolmabahçe tarafının donanma yolu olocağı düşünülmüştür. İstanbul muhasarasında bulunmuş olan Venedikli Tabib Barbaro gemilerin çıkıp indiği yolun üç mil olduğunu veKritovulos da sekiz Stadyon diye aynı miktarı göstermesine göre, bu mesafe metindeki tetkike uymaktadır. Müze müdürü Dethier bu yolu bizzat adımlamış, Tophaneden dört yol ağzına 980 ve oradan Tepebaşı'na kadar ikiyüz kırk ve Kasımpaşa'ya kadar da 906 adım ki ceman 2156 adım bulmuş ve Barbaro ile Kritovuluos'n doğru olduklarım görmüştür. Tarih-i Ebu'l-feth (s. 46) Galata kalesinin ensesinden kaydiyle Halic'e inen yolun kalenin Beyoğlu tarafındaki surunun yakınından, geçtiğini göstermektedir. Keza Âşık Paşa zade (s. 142) Hisar dibinden ve Neşri tarihi kalenin üst yanından geçtiğini yazarlar. Françes (s. 252) donanmanın gece Halic'e indirildiğini beyan eder.

gösterdiğimiz yoldan (Barbaro, gemilerin tekerlek üzerinde bulunduğunu beyan ediyor) Kasımpaşa'ya indirilmiştir; gemiler inerken bir taarruza uğramamak için bir kaç top, okçu ve arkebuzcular tarafından himaye olunmuşlardır [842].

Gemilerin bir gece içinde Halic'e indirilmesi düşmanı hayrette bıraktı ve şaşkınlık verdi [843]. İlk iş olarak Hashöy ile Ayvansaray arasına (Avcılar kapısı tarafına) bir köprü kurmak oldu; bir çok sandallar, fıçılar sıkı sıkıya birbirine bağlandı ve sonra bunların üstüne tahtalar döşendi ve kancalar geçirmek suretiyle eni elli ve boyu yüz kulaç bir köprü vücuda geldi. Dukas'a göre bu köprüden beş kişi yan yana geçebilirdi. Köprünün üzerin_e__ yerleştiririlen toplar ve Haliç'te Türk donanmasının toplariyle bu taraftaki surlar dövülmeğe başladı; bu kısmın müdafaasında pek az müdafi vardı; bunun üzerine İmparator diğer yerlerden alarak buradaki surlara da kuvvet göndermek mecburiyetinde kaldı.

Donanmanın Halic'e inmesi ve köprü yapılması büyük endişeyi mucip olduğundan toplanan bir harb meclisinde köprünün yıkılmasına karar verdilerse de muvaffak olamadılar; yakalanan kırk Rum askeri derhal Öldürüldü; buna mukabele olmak üzere imparatorun emriyle iki yüz altmış kadar Türk esiri burçlar üzerinde katledildiler.

Galalarda Alos Teodoros tepesine konan toplarla Haliç'teki düşman donanması dövülmeğe başlandı. En büyük gemi batı-Tildı,.

---

[842] Gemilerin Halic'e İndirilmesi işi hakkında Dukas şöyle diyor: ""Pâdişâh düşmanın büyük gemilerinin sekiz ve küçük gemilerinin yirmiden fazla olduğunu imparator ve Venediklilere âid üç sıra kürekli kadırgaların ve daha bir çok sefinelerin bulunduklarını anlayınca limanın zabtının kabil olamıyaca-ğını Anladı ve cesurâne bir plân tatbikine karar verdi. Galata'nm doğusunda Çiftesütun mevkiinden Haliç sahili arkasındaki yolların düzeltilmesini emretti; mümkün olduğu kadar düzelttiler; makaralarla gemileri denizden karaya çıkardılar, yelkenleri açtılar; bu gemileri boğaz'm mukaddes ağzından çekerek kara yoluyla Halic'e naklolunmaları emrolundu; gemiler çekiliyordu ve her birisinin baş tarafında bir kaptan ve arka tarafında bir dümenci oturuyordu, bîr diğeri de elinde yelkeni tutarak yelkeni harekete getiriyordu. Biri davul ve bir başkası borazan çalıyordu ve denizcilere âid şarkılar okunuyordu ve mesut rüzgârın esmekte olduğu sırada orman ve dereleri aşarak denize doğru gidiyorlardı. Bu gemilerin adedi seksendi, bunlar meyamnda iki sıra kürekli kadırgalar da vardı: böyle bir harikayı kim gördü kim işitti. .," (Dukas, Bon tafc'ij s. 271).

[843] Dukas şöyle diyor' "Keyahsar, denizde köprü yaparak karada yürür gibi bu köprü üstünden bu kadar asker geçirdi. Bu yeni Makedonyalı (yani pâdişâh) ve bana kalırsa neslinin en büyük pâdişâhı olan Mehmed karayı denize tahvil etti. Ye dalgalar yerine gemileri dağların tepesinden geçirdi, binaenaleyh bu, Keyahsar'ı da geçti" (s. 271).

düşman gemileri Galata tarafındaki kıyılara sokularak top ateşinden kurtulmuşlardı; fakat artık faaliyet ve hareketleri görülmüyordu; imparator Haliç suruna koydurduğu iki topla Türk gemilerini ateş altına alarak ikisini batırdı; buna mukabil Kasımpaşa tepesine konulan üç büyük topla Bizans topçusunun bulunduğu surlar mütemasdiyen top ateşi altına alındı. [844]

6 Mayıstaki İkinci Hücum

Surlara karşı her gün top ateşi devam ediyordu. Eğrikapı tarafına konmuş olan büyük toplardan birisi orad aki surun metin olmasından dolayı kaldırılarak TopJcapı cephesine getirildi. Top adedi burada ziya-deleşmek suretiyle neticenin buradan alınması tekarrür etmişti; surlar mütemadi doğuluyordu; Pâdişâh, kâfi derecede tahribat yaptığına kani olduğundan mayısın altısında güneşin batmasından dört saat sonra gece âni olarak yine Bayrampaşa deresi vadisindeki surlara mevzii ikinci bir taarruz daha yaptırdı; fakat bu yoklamadan bir netice çıkmadı ve bu kısmın müdafaası için üç Venedik gemisinden alman dört yüz gemici Topkapı surları'na getirilerek burası takviye edildi. [845]

12 Mayıs Taarruzu

Bu mevziî taarruz 12 mayısta Vlaherna sarayı ile Edirnekapı arasındaki surlara yapıldı. O tarafta açılan bir gediğe yapılan taarruzda ilk hamlede muvaffakiyet hâsıl olur gibi olduysa da ihtiyat kuvvetlerinin yetişmesi üzerine püskürtüldü; onu müteakip tekrar edilen taarruz yine başarı verecek iken Edirnekapı mmtakasından yetişen bin kişilik bir kuvvetin yardımiyle bir netice elde edilemedi.

Bundan sonra top muharebesi, ok, kurşun atışları, lağım hafriyatı ve büyük müteharrik harb kulelerinin surlara taarruzları ile günler, geçti. Açılan lağımları Bizans lağımcıları buluyorlardı. [846]

---

[844] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 479-482
[845] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 482
[846] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 483

İmparatora Son Teslim Teklifi

Fatih umumî hücum yapılmasın sırası geldiğini tahmin ederek ondan evvel İmparatora sulh teklifi yapmağa karar verdi ve 23 veya 24 Mayısta Isfendiyaroğlu Kasım Bey'i elçi olarak imparatora gönderdi ve umumî hücumun doğuracağı feci neticeye sebebiyet vermemesini bildirdi. Pâdişâhın teklifi şöyle idi:

1— Şehrin kendisine terki, 2— imparatorun bütün maiyyeti, hazinesi ile sağ ve salim, arzu ettiği yere gitmesi veya Mora despotluğunu kabul eylemesi, 3— Ahalinin de gitmek veya kalmakta serbest olduğu bildiriliyor ve aksi halde şehir harben alınacak olursa halkın harb esiri olacakları tebliğ ediliyordu.

Kasım Bey bu güç durum üzerine imparatoru sulhe imale etmek istedi: imparator da bazı mukabil tekliflerde bulunmak üzere Sultan Mehmed'e elçi gönderdi ve Rum elçileri pâdişâh ne kadar vergi isterse iktidarı dışında olsa dahi vereceğini ve daha başka tavizlerde de bulunacağını söyledilerse de Dukas'ın söylediğine göre Pâdişâh:

— "Buradan gitmekliğim kabil değildir; ya ben ş<-hri zab-tederirn, yahut şehir beni ölü veya diri olarak zabt eder, eğer şehirden sulhen çekilirsen sana Aforo'yı ve kardeşlerine diğer eyaletleri vereceğim; bu suretle dost oluruz, şayet şehre harben girecek olursam eşraf ve ayanını ve seni öldürüp halkı esir edip mallarını yağmalattırırım" cevabım gönderdi [847]

Macaristan Kiralının Elçisi

istanbul muhasarasının sonlarına doğru (25, 26 Mayıs) bir Macar heyeti Osmanlı karargâhına geldi. Bu heyet ile Jan Hunyad'm naiplikten çekilerek genç kıral Ladislas'ın kıral olduğu bildiriliyordu. Bu münasibetle Jan Hunyad Sultan Mehmed'le üç sene müddetle yapmış olduğu mütareke, idareyi kirala devretmesi münasibetiyle imzalamış olduğu ahidnâmeyi geri istiyor ve Osmanlı hükümdarının ahidnâmesini de iade ediyordu. Macar murahhası vezir-i âzam ve

[847] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 483

onun yanında bulunan iki vezirle görüştü; sefir efendisinden aldığı talimat üzerine İstanbul muhasarasının kaldırılmasını pâdişâhtan rica etti ve aksi halde Macarların, Rumlar lehine hareket edeceklerini beyan eyledi; Macar murahhası bundan başka batı devletlerine âid bir filonun da imparatorun yardımına gelmekte olduğunu da söyledi; Macar heyetinin gelmesi ve Macarların Rumlara yardım edeceği ve donanma geleceği şayiası yayılarak dedikodu başladı [848].

26 Ocak 1453'de Venedik Cumhuriyetinin imparatorla aktet-miş olduğu muahede mucibince cumhuriyet, adalar denizindeki donanmasiyle yardımı imzalamış ve henüz donanması gelmemiş fakat imparator, yardımın acele yapılması için Venedik'in Akdeniz kumandanı Loreda no'ya haber göndermişti ki [849] Macar elçisinin Batı YiJosu dediği bu olacaktır. [850]

Ordu Müzakeresi

Macar elçisiyle olan görüşme pâdişâha arzedildi; Macarların, Rumlara yardım edileceği tehdidi ve bir Batı filosunun yardıma geleceği sözleri Sultan Mehmedı düşündürdü. 27 Mayıs akşamı bir meclis toplanarak vaziyeti görüştü. Vezir-i âzam Halil Paşa, evvelce gördüğü üç haçlı seferinin tehlikelerini yakinen bildiği

ve garp hıristiyanlarmın yeni bir haçlı seferi yapacaklarından korktuğu için imparatorun ağır bir vergiye bağlanarak muhasaranın kaldırılmasını teklif etti. ve bilhassa batı hıristiyan hükümdarlarının ittifak ederek Türkleri Balkanlardan atmak üzere harekete geçebileceklerini ve daha büyük bir felâkete meydan vermemek için ricat etmek gerektiğini söyledi. Şüphesiz daima Yıldırım Bayezid'in akıbetini Izladi, Varna ve ikinci ' Kosova muharebelerini hatırlıyordu1.

---

[848] Frances (Bon) s. 326 ve Şuîümberje, İstanbul'un muhasara ve zabtı (Nab.id tercümesi) s. 36.

[849] îstanbuVun fethi s. 177. Batı kaynaklarına istinaden Prof. Halil İnalcık şöyle diyor: Gerçekten Venedik 7 mayısta hazırladığı bir donanmayı G. Loredano kumandasında Ege sularına göndermiş ve Papa. da kendi hesabına beş kadlrga teçhiz edip yola çıkarmıştı. Diğer taraftan Karamanoğlu. Venedik-lilere verdiği söz üzerine istanbul önünde herhangi bir gevşeme hâlinde harekete geçmeğe hazır bulunuyordu (Fatik devri Üzerine tetkikler ve araştırmalar s. 129).

[850] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 484

Bu mütaleaya mukabil Zağanos Paşa, istanbul'a yardım yapüamıyacağını ve yardım yapılsa bile ehemmiyetli olmadığını ve sair padişahın heyecanını teskin edici mütalealar beyan ettiler. Zağanos Paşa'nın mü-taleasına bazı ümera ile ulema ve Ak Şemseddin iştirak eylediklerinden son bir ümid olarak umumî hücuma karar verildi.

Filhakika Venedik veya Papa donanmasının Sakızca, geldiği haber alınmıştı; son yapılacak hücumun neticesine kadar Macar elçisi iade edümiyerek ahkonuldu; muhasaranın uzaması ve bir muvaffakiyet elde edilememesi sebebiyle asker arasında da dırıltı başlamıştı; padişah hakikaten endişeli idi. Ak Şemseddin:in sebat ve hücum edilmesi hakkındaki mektubu ve mânevi tebşi-ratı havi yazısı da herhalde Sultan Mehmed üzerinde müessir olmuştur [851].

Umumi Hücum

Sultan Mehmed, deniz ve kara kuvvetleri hazırlığı kumandanlarını toplayarak teşci yollu hitabede bulundu; onlara gösterdikleri gayret ve fedakârlıklardan dolayı teşekkür etti ve yapılacak son hücumda da büyük fedakârlıklar beklediğini ve İstanbul'u fethetmeden geri dönmiyeceklcrİni anladığını ve kazanılacak zaferin temin edeceği menfaatleri ve şehrin bütün servetini kendilerine bıraktığım ve asırlarca düşmanlığını gördüğü İstanbul'un zabtının zaruri olduğunu, surların artık girilebilecek bir hale geldiğini, surları müdafaa edenlerin az ve yorgun olduklarım ve Türk askeri gibi nöbetle dinlenmediklerini ve bunun da muvaffakiyet için bir âmil olduğunu, bunun için yakında hücum yapılacağını gaye elde edilmedikçe sulh veya mütareke olamıyacağını beyan ederek kendilerini teşci etti .

27 Mayısta yapılan ve üç gün süren bombardımanla surların bir kısmı yıkıldı [852]. Rumların bu yıkılan yerleri kapatmamaları için gece

[851] Bu mektubun aslı Topkapı parayı müzesi arşivinde 5SH4 numaradadır. Mektubun fotografisi Fatih, devri üzerine tetkikler ve vesikalar isimli eserde vardır.
Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 484-485

[852] Bu fasılasız bombardıman ve bazı gediklerden şehre girilmesi dola-yısiyle bazıları umumi taarruzun 27

bile bombardımana devam edildi; ertesi günü bu yıkılan yerlerden bazı Türk askerleri içeriye girdilerse de Jüstinyani yetişerek Türkleri çıkardı, bu sırada Murad Paşa, Jüstinyani'-yi öldürmek üzere saldırdiysa da kendisi maktul düştü; İmparatora kaçması teklif edildi ise de bunu kabul etmedi ve hemen surlar tarafına koştu bu sırada Türkler içeriye girdilerse de imparator tarafından geri atıldılar.

29 Mayısta umumî hücum yapılacağı Galata Cenevizlilerinden ve Osmanlı ordusunda bulunan Rumların okların ucuna takıp attıkları kâğıtlardan haber alınmış olduğundan imparator ile Jüstinyani mümkün olduğu kadar hazırlanmışlardı; 28 Mayıs gecesi Ayasofya kilisesinde büyük bir âyin yapıldı, imparator da bu âyinde bulundu; sonra Vlaherna (Tekfursarayı) sarayına geldi, ve-dalaştı; surları teftiş etti; ayın 28 inci sabahı saat ikiden itibaren hücum esnasında yapılacak işler ve malzeme hazırlandı; sabahtan başlayan top ateşi açılan gediklere teksif edildi ve Topkapı'da Likûs vadisine inen sırt tarafındaki gedik büyütüldü.

Çiftesütun^larda yani Tophane ile Fındıklı limanında yatan donanma Bahçekapısı'ndan Langa ve Samatyd'ya, kadar olan surları abluka ederek müsaid yerlerde karaya asker çıkarıp merdivenlerle ^surlara çıkacaklardı; bunların surlara tırmanma hareketi gemideki ok ve manciniklerle himaye olunacaktı, Haliç'teki donanma da Tahtakapı'dan Unkapanı kapısına kadar olan mahalle karşı cephe aldılar.

Kara muhasarası tertibatı evvelce gördüğümüz gibi ilk muhasara günündeki tertibatın aynı idi; yani sağ kolda îshak ve Mahmud ve sol kolda Karaca Paşa'lar ve Topkapı cephesinde de bizzat Sultan Mehmed bulunuyordu.

Umumi hücum ve şehrin zaptı

29 Mavıs gecesi başlayıp sabaha yakın saate kadar devam eden iki hücumdan sonra, 29 Mayıs salı günü sabaha karşı umumî

Mayısta başladığım beyan ederler. Filhakika bu tarihten itibaren gediklerden içeri giren olmuş ise de muvaffak olunamamıştır.

hücum başladı; asıl netice alınacak kısım Topkapı ile Edirnekapısı arasında açılmış olan gedik olup padişahın bulunduğu merkez kolu buraya hücum ediyordu. Birinci umumî hücum iki saat, arkasından yapılan ikinci umumî hücum bir buçuk saat sürmüş ve henüz bir sonuç elde edilememişti; müdafiler de canlarım dişlerine alarak çalışıyorlar, surlara merdiven koyup çıkanları groj uva ateşiyle ve sair vasıtalarla öldürüyorlardı; diğer kollardaki hücumlarda bir muvaffakiyet elde edilemedi.

Bunun üzerine merkez kolundaki yeniçeriler ve ihtiyat kuvvetleri son koz olarak ileri sürüldü. Bu defa bizzat padişah da yeniçerilerle beraberdi; imparator da bu cephede bulunuyordu; bu sırada surları büyük bir azimle müdafaa eden başkumandan Jüstinyani elinden ve kolundan yaralandı ve ziyade kan zayi ettiğinden dolayı imparatorun ricasına rağmen müdafaayı terk ederek çekilmişti [853].

Bu hücum esnasında yeniçeriler hendek Önüne kadar gittiler. Padişah bunları orada durdurdu ve okçular ve arkebozculann yağdırdıkları ok ve arkebozların himayesi altında olarak hücuma sevk etti; yeniçeriler hendeği aşarak sura dayandılar. Yeniçeriler arasında iri yarı Ulubadlı Hasan isminde bir yeniçeri kalkanını sol eli ile başının üzerinde tutarak sağ elinde palası olduğu halde ilk olarak surun üstüne çıktı; bunu gören otuz kadar yeniçeri onu takip ettiler ise de müdafilerin ok ve taşlar ile sekizi öldürüldüler. Ulubadlı Hasan yaralanmasına rağmen diğer arkadaşlarının sura çıkmalarına yardım etti; fakat bunlar da öldürüldü ve Ulubadlı Hasan da büyük bir taşa takılarak surdan aşağı düştü ve yukarıdan atılan ok ve taşlarla şehid oldu . Fakat hüscum devam ettiğinden sura çıkanlar çoğaldı ve surun üstünde tutundular. Bunu müteakip topla tahrip edilen yerden yeniçeriler içeri girip birinci surla ikinci sur arasındaki sahayı (Prevolos) işgal ettiler; buradaki müdafileri püskürttüler. İmparator maiy-yeti ile Penıton kapısına doğru kaçtı; şiddetle takip olunuyorlardı, Kostantin omuzundan yaralanmış ve yanındaki Kantakuzen maktul düşmüştü; imparatorun kaçtığım ve kendilerine doğru geldiğini gören

[853] Dukas (Bon) s. 284 Frances, Just i ny an ü s'un sağ bacağından yaralandığını yazar. Jüstinyanüs yarab olarak bîr gemiye nakledilip gemi Sakız'a doğru hareket etti. Jüstinyen az sonra vefat ederek Sakız'a, defnedildi (Vasiliyev, c. 2).

ikinci sur müdafileri de paniğe tutuldular; rivayete göre bu panik esnasında imparator da düşerek çiğnenip öldü1. Dış sur düştükten ve iki sur arasındaki saha (Provolos) temizlendikten sonra müdafaasız kalan iç surlar da alındı. Topkapı içeriden kırıldı ve Türk kuvvetleri bu kapıdan içeri şehre girdiler. Silivri kapısı tarafındaki bir gedikde zorlanarak buradan da şehre girildi; yalnız Giridli gemicilerin müdafaa ettikleri Vasileos (Basil) Leon ve Aleksiyüs burçları alınamadı, bunlar kahramanca döğüş-tüler; bunların müdafaaları padişaha arzedilerek kendilerinin gemileriyle mallarının serbest bırakılması şartiyle teslim olarak gittiler [854]. Haliç tarafındaki donanma efradı Odan kapısı'ndan girdiler.

Topkapı ile Edirnekapı arasından girilerek surlar işgal olunacağı sırada Karaca Paşa kolunda bulunan ve dışarısı ile muhabere etmek üzere evvelden kapatılmış olup Kostantin'in emriyle açılmış olan Kerkaporta (Canbazhane kapısı) "nın açık bulunduğunu anlayan Türk askerlerinin elli kadarı buradan içeri girmişler ve arkalarından iltihak edenlerle kuvvetlenerek o tarafta Karatca Paşa kuvvetlerine karşı müdafaada bulunan Rumlara baskın yaparak bunları kaçırmışlar ve bu suretle bu taraftan da suru işgal etmişler ve Osmanlı sancağım dikmişlerdir.

İşte elli dört gün süren ve 18 Nisan, 6, 12 ve 29 Mayısta yapılan dört büyük hücumdan sonra —ki sonuncusu bunları en umumisi idi— Şarkî Roma împaratorluğu'nun 1125 senelik başşehri olan1 İstanbul (Kostantiniyye) 20 Cemaziyelevvel 857 / 29 Mayıs 1453 salı günü zabtedildi2. Deniz tarafında donanmaya karşı müdafaada bulunan müdafiler, sura çıkmak isteyenlerle mücadele edip mukavemet ediyorlardı. Fakat bunlar şehrin karadan işgal edildiğini Türk askerlerinin saat üçte o tarafa gelmeleri üzerine anlamışlardı. Rumların sur haricindeki Türk kuvvetleriyle harb ettiklerini gören Türkler surlarda bulunan Rumların üzerlerine hücum ederek bunları Öldürmeğe başlamışlar ve bu suretle dışarda gemilerde bulunan askerler de deniz tarafındaki kapıdan içeriye girip ganimet elde

[854] "Bir Türk bunların şecaatini pâdişâha arzetti; pâdişâh da böyle bir anlaşmaya varılmasını kendilerinin, gemilerinin ve mallarının serbest bırakılmalarım ferman etti ve Giritliler burçlarını terk ederek gitmişlerdir. . "(Franşes)

etmeğe muvaffak olmuşlardır. Şu halde deniz tarafındaki surlar İstanbul'un kara tarafından işgalinden bir buçuk, iki saat sonra işgal olundu (Dukas s. 293). Marmara tarafındaki surların bir kısmına kumanda eden Çelebi Mehmed'in oğlu Şehzade Orhan, şehrin işgal edildiğini haber alınca elbisesini değiştirerek askerler arasına karışmış ise de aranıldığmı haber alması üzerine kendisini surdan atarak intihar etmiş ve başı kesilerek padişaha getirilmiştir. Donanma efradının da şehre girdiğini gören Halisteki ecnebi gemileri fırsatı kaçırmıyarak kaçabilenler mültecileri alarak limandan uzaklaştılar. Franşes, Türklerin saat iki buçukta şehre hâkim olduklarını yazar ki öğleden sonradır1.

İmparator XI. Kostantin pek çok müşkilâta ve yapılan ihanetlere rağmen büyük bir azimle şehri müdafaa etmiş, kendisine deniz yoluyla kaçması teklif edildiği halde bunu red ederek askerinin başında ve memleketinin müdafaası uğrunda can vermiştir. Kostantin ölümünde kırk dokuzla elli yaş arasında idi [855]. İstanbul fethini müteakip alınan esirlerin mikdarı elli bin kadardı. [856]

Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'a Girmesi [857]

Yirmi iki yaşında İstanbuVn fethederek tarihte FATİH unvanını almış olan II. Mehmed, surların işgal edilip askerin şehre girmesinden sonra, halk, kadın, çocuk, büyük kiliseye doğru kaçışıyor ve

[855] Hammer (Ata Bey tercümesi) İstanbul muhasarasının 6 nisana tesadüf eden 27 Rebiulevvel ve fetlıin de 29 Mayısa tesadüf eden 21 cemaziyelevvel olması lâzım geleceğini söylüyor. Bizde arabî ayları evvelce ayı görmekle veya tekmil-i selâsin denilen ay görülmeyince otuz gün üzerine yapılırdı. Cemaziye-levvelin gurresi perşenbe olduğundan yirminci günü salıya tesadüf etmekte olduğundan bazan böyle bîr günlük tebalüfler olmaktadır; ve muharebenin başlangıcının cuma ve fethinin de sah günü olduğunda İttifak vardır. İstanbul fethi dolayısiyle Memlûk sultanı Melik Eşref İnal'a gönderilen Arapça fetihnamede İstanbul'un 26 Rebiuevvel 857 de muhasara ve gece gündüz elli dört gün mücadeleden sonra 20 Cemaziyelevvel 857 salı günü alındığı bildiriliyor (Münşeat c. 1, s. 230) Bu fetihnameye tebriki havi cevap ile bir takım hediyeler gelmiştir. Keza Hoca Kerimî inşasiyle Cihanşah'a gönderilen fetihname de öyledir.

[856] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 485-490

[857] Fatih'in şehre girdiği gün üzerinde durulmak lâzımdır. Bunun fetih günü olduğu söyleniyor. Teamül üzere zabtedİlen bir şehrin üç gün yağması icabettiğ-inden F a t i h'in o kargaşalık ve müsademeler arasında ve bilhassa daha surların bir kısmı düşmeden evvel şehre girmesi akla mülayim gelmiyor. Bunun en aşağı ertesi gün veya perşenbe günü olması daha uyugn gibidir. Aşağıda görüleceği üzere ölülerin yakılarak şehrin temizlenmesi ve askerin yağmadan menedilmesi hakkında pâdişâhın emri nazarı dikkate alınacak olursa girişin fetih günüiden hiç olmezsa bir gün senra olması îcap ediyor.

kaçamıyanlar esir ediliyorlardı [858]. Askerler, Ayasofyd'ya kadar gittiler, kiliseye dolmuş olan halk arasından istedikleri kadar esir aldılar. Fatih sıkı bir muhafaza altında olarak maiyyetinde vezir, ulema ve sair ileri gelen devlet adamlariyle birlikte muhteşem bir alay ile Topkapısından şehre girdi.

Fatih'in İstanbul'a girişi hakkında müellif, eski tarihçiler tarafından görülmiyerek son senelerde yayınlanmış olan bir vekayinâ-meden aldığım hulâsayı aşağıya yazıyorum [859].

"Şehirde yer yer mücadele oluyordu; kumandanlar Pâdişâha: Sen bizzat şehre girmezsen biz ahaliyi itaat ettirmeğe mecbur kıl amayız deyince, Sultan Mehmed: İmparatorun aranmasını emrettiği gibi, halka taarruz edilmemesini ve halkın itaat eylemesini emreyledi; bu suretle şehirde sükûnet hasıl oldu. Şehirdeki bütün ölüler yakıldı, şehir temizlendi; pâdişâh Romanos (Top-kapı) kapısından şehre girerek, Ayasofya kilisesine gitti, oraya gelince atından indi, (Şükrane olarak) yere kapandı ve toprak alıp başının üstüne götürdü; bu esnada patrik, papaslar, pek çok halk, kadın,' çocuk toplanmışlardı; pâdişâh şehrin fevkalâde olduğunu görerek:

— "Hakikaten bunlar erkek adamlarmış. Onların muharebe esnasında böylece çarpışmaları ve ölmekten saadet duymaları boşuna değilmiş" dedi; sonra AyasofycCya. girdi, mukaddes mahalde durdu, patrik ve halk yerlere atılarak ağlaştılar; Sultan Mehmed onlara elleriyle susmalarını işaret etti; sükûnet teessüs edince patriğe:

— "Ayağa Içalk. Ben Sultan Mehmed sana ve arkadaşlarına ve bütün halka söylüyorum ki, bu günden itibaren artık ne hayatınız ve ne de hürriyetiniz hususunda benim gazabımdan korkmayınız" dedi. Sonra, ordusunun kumandanlarına dönerek:

askerin halka hiç bir fenalık yapmamalarını emretmelerini ve

[858] Dukas, halkın büyük kiliseye koşmalarının sebebini şöyle anlatıyor: Bir kâhin istikbalde şehrin türklerîn eline geçeceğini ve türkler Kostantin sütu-nu'na (Çenberlitaş) kadar gelince gökten bir Melek inip sâdedil bir adama imparatorluğu verip eline de bir kılıç vererek Türkleri geri döndürerek onları Acem hududuna kadar süreceğim söylemiş ve halk arasında dolaşan bu rivayete inanılarak Kostantin sütununu geçip Ayasofya"ya. iltica etmeleri ondan ileri gelmiş (Bon tah'ı s. 289).

[859] Müellifi meçhul bu vekayinâme Belleten (c. 8, numara 49)'de Fazıl Işıközlü ve Prof. Adnan Erzi taraflarından, türkçeye çevrilmiştir. Bu eser, meşhur tarihçi lorga tarafından bulunarak evvelce Fransızcaya çevrilmişti.

herhangi birisi bu emre itaat etmezse ölümle cezalandırılacağını bildirdi [860].

Kilisenin her tarafını ve hazinelerini görmeği arzu ederek herkesin dışarı çıkmasını emretti; fakat halk ağır ağır çıktığından ve kendisi de hunu bekliyemiyeceğinden dışarı çıktı ve imparatorun sarayına gitti. Orada karşısına Kostantin'in başını getiren bir Sırp çıktı; padişah Rum beylerine bu başm Kostantin'in başı olup olmadığını sordu. Onundur dediler, bunun üzerine:

— "Allah seni ne kadar yüksek yaratmıştı ve seni imparator yapmıştı; niçin böyle boş yere helak olmak istedin?" dedikten sonra kesik başı patriğe gönderdi [861].

Kostantin'in zevcesi împaratoriçe kocasiyle son defa vedala-şıp ayrıldıktan sonra İstanbulun işgali üzerine Rum beyleri tarafından kızları ve asıl ailelere mensup kadınlarla birlikte Jiistin-yani'nin gemisiyle Mora'ya. götürüldü. Sultan Mehmed bunları kaçıranların kimler olduğunu tahkik edip Öğrendi ve bunları idam eyledi; akşam üzeri sur dışındaki karargâhına döndü [862].

Tarihin, ikinci cildinde görüleceği üzere Fatih Sultan Mehmed, patrik intihabı ve İstanbul'un tanzimi için görülecek işleri tertip ve icabeden memurları tâyin ettikten ve on sekiz hazirana kadar

---

[860] Fethin üçüncü günü Türk pâdişâhı İstanbul'un fethi münasibetiyle kazandığı zaferi kutlamak için bir şenlik yaptırdı, ve istanbul'un bazı gizli yerlerinde saklanmış olan büyük, küçük bütün insanların meydana çıkmalarını emretti ve bunların serbest olacaklarını ve hiç kimse tarafından taarruza duçar olmayacaklarını îlân eyledi. Muharebe sebebiyle istanbul'dan kaçmış olanların avdet ederek iş ve güçleriyle meşgul olmalarım ferman eyledi (Franşes'den)

[861] Şehir fetholunup pâdişâh içeriye girince imparatorun hayatta olup olmadığını sordu. Bazıları kaçtığını bazıları da şehir içinde saklandığını ve bir kısmı da harpte maktul düştüğünü söylediler. Pâdişâh bunu Öğrenmek istediğinden ölüler arasında arattırdı; imparatorun başım bulamadilarsa da ayak-kabılarından cesedi tanıdılar; zira âdet olduğu üzere imparatorların çorap ve ayakkabılarında altın ile işlenmiş kartal kuşu resimleri vardı; pâdişâh bunu haber alınca çok memnun oldu, pâdişâhın iradesiyle hazır bulunmuş olan hıris-tiyanlar imparatorun nâşmı bir hükümdara lâyik debdebe ile defneylemişler-dir.." (Franşes'den).

[862] fstanbui fethi hakkında ben bir çok yerde Feridun Dirimtekin'in eserinden faydalandım. Daha mufassal malûmat almak için aşağıdaki eserlere de bakılsın:

I. G. Schlumberger, Siege, prise et sac de Constantinople par les Turcs en 1453. Bu eser Bay Nahit tarafından türkçeye tercüme edilerek 1330 tarihinde İstanbul'da basılmıştır.

II. E. Pears, Destruction of the Grelk Empire and Capture of Constantinople.

III. Feridun Dirimtekin, istanbul Fethi 1949 İstanbul.

IV. N. Iorga tarafından neşredilen müellifi meçhul tarih; bu eser Fazıl Işıközlü ve Adnan Erzi taraflarından türkçeye çevrilmiştir.

V. Feth-i Celi'.-i Kostantaniyye (A. Muhtar Pş.)

İstanbul'da kaldıktan sonra Edirne^ye döndü ve büyük bir zafer alayiyle şebre girdi [863].

îstanbuVun zabtından üç veya beş sene sonra (1456 veya 1458) Lâtinlerin elinde bulunan Atina alındı ve Peloponez de dahil olduğu halde bütün Yunanistan elde edildi. [864]

ORTALARINA KADAR OSMAN OĞULLARI AİLESİ

Osmanlı hanedanı ve Pâdişâhlar

Osmanlı hanedanı Oğuzların Kavı boyuna men bütün Türk devletlerindeki kanun ve töreye göre memleket ailenin müşterek malı olup o aile içinden Ulu Bey intihap edilen reis de, o aile ve o memleketin reisi olurdu.

Osmanlıların ilk zamanlarında da görülen bu âdet, I. Murad zamanından itibaren yalnız hükümdar bulunanın evlâtlarına inhisar etmişti. Yine bunlarda, hükümdar intihabı da devleti idare eden vezir ve beylerbeğilerle ilk devirlerde bu devletin kuruluşunda birinci derecede rolleri olan Ahi'lerin ellerinde idi. iktidar mevkiinde bulunan hükümdar, kendisinin yerine geçecek olanı namzet göstermezdi; yalnız Çelebi Mehmed, Bizanslıların yanında bulunan kardeşi Mustafa Çelebi'nin tekrar hükümdarlık iddiasiyle meydana çıkması ihtimalini göz Önüne alarak hayatından ümidini kestiği sırada yanındaki vezir ve beylerine oğlu Murad'ın hükümdar yapılmasını ve o gelinceye kadar

---

[863] Fatih Sultan Mehmed hem yeni hükümdar olan Melik Eşref Sey-feddin İnal'ı tebrik ve hem de İstanbul fethini tebşir etmek üzere Kahire'ye elçi ve hediye ve Rum büyüklerinden iki esir göndermişti. Bunlar 23 Şevval cumartesi günü Kahire'ye gelmişlerdir. Sultan Mehmed nâmesinde muhasaraya 26 Rebîulevvel cuma günü (6 Nisan 1453) başlanıp 20 Cemaziyelevvel 877 Sah günü (29 Mayıs) Kostantiniyye'nin fethedildiğini bildirdi. Fevkalâde sevinci mucip olan bu tebşirat dolayısiyle Kahire baştan başa donanmış ve bu donanma günlerce sürmüş, Sultanın tablhanesi (bandosu) hergün sabahları çalınmıştır; halk içten gelen tezahürat yapmışlardır. Fatih'in gönderdiği hediyeler Türklerde uğur sayılan dokuz adedi üzerine tertip edilmiştir. Bunlar dokuz kafes (hasır sandık) samur, dokuz kafes vaşak, dokuz kafes kakum, dokuz kafes sincap, dokuz kafes sırma işlemeli kadife, dokuz kafes sırmasız renkli kadife, dokuz kafes atlas kumaşlar ve dokuz kadar köle idi (îbn-i Tagriberdi Havadis-Üd-diihuT zeyl-is-sülûk, Ayasofya kütüphanesi nüshası, numara 3185 s. 277). Feridun Bey münşeatında İstanbul fethine dair Molla Güranî inşasiyle olan ve Emir Cemaleddin Kabunî ile gönderilen nâmede yollanan esir ve kumaşların ayn bir mektubda zikr edildiği beyan ediliyor; Memlûk Sultanı bu nâmeye cevap vermiş ve bilmukabele hediyeler göndermiştir (Münşeat-ı Feridun c. J, s. 225 ilâ 232).

[864] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 490-493

ölümünün saklanmasını vasiyyet etmişti. Osmanlılarda hükümdarlığa kimin geleceğine dair bir saltanat kanunu yoktu ve hükümdarlar bir isyan hâdisesinin önüne geçmek için kardeşlerini öldürürlerdi; bu an'ane daha sonraları Fatih Sultan Mehmed'in kanunnâme siyle kat'î şeklini almıştı; bu kanunnâmeye, Osmanlı hanedanından her kime hükümdarlık nasip olursa nizam-ı âlem için kardeşlerini öldürmesi hususunda bir madde konmuştu.

Osmanlı pâdişâhı memleketin sahibi olmak îtibarile tebea-sının canı ve malı üzerinde tasarruf hakkı vardı; vasıtalı vasıtasız bunu kullanırdı; her türlü kuvvet padişahtan gelirdi; fakat bunu keyfî olarak değil kanun, nizam ve an'anelere dayanarak ve muamelâtın icaplarına göre yürütürdü. D evlet işlerinde kesin bir karar vermeden evvel, işler devlet divanında incelenir ve bundan sonra son karar hükümdarın olurdu. Hükümdarın her hangi bir mesele hakkında verdiği karar ve kat'î olarak beyan ettiği mutalea kanundu. Pâdişâhlar zaman zaman devlet işleri, şer'î ve hukukî muameleler hakkında îcab edenlerle görüşüp kendilerinden fikir alırlardı. Bu mütalealardan anlaşılacağı üzere zahiren geniş ve hudutsuz salâhiyeti olduğu görülen pâdişâh hakikatte bir takım kanunlarla mukayyetti; bu da bir devletin devam ve bekası için zarurî idi. Osmanlı hükümdarlarının ilk ve en kudretli zamanlarında bile divan kararlarına tamamen riayet ettikleri ve bunun haricine çıkmadıkları görülmektedir.

îlk Osmanlı pâdişâhları (XVI. yüzyıl sonlarına kadar) şeh-zadeliklerinde, sancak beyliklerinde hizmet ve muharebelerde ordunun kollarında kumandanlık ederek memleket ahvaline ve muharebe usullerine vâkıf olarak yetiştirildiklerinden dolayı hükümdar olunca bu bilgilerinden istifade ederlerdi. Osmanlı hükümdarları ordularının bizzat baş kumandanı idiler; büyük ve mühim seferlere bizzat giderler ve küçük seferlere ise salahiyetli bir kumandan tâyin ederlerdi. Padişahlar seferleri bırakıp saraylarında rahata daldıkları zamanlarda ise baş kumandanlığı bütün kendi salâhiyyetiyle serdâr-ı ekrem tâyin ettikleri vezir-i âzamlara bırakmışlardır ki, bunu daha sonraki ciltlerde göreceğiz.

Osmanlı padişahlarının, en itibarlısı ak sancak olmak üzere

muhtelif saltanat sancakları ile altı adet tuğları vardı.

Osmanlı padişahları, Fatih Sultan Mehined zamanına kadar divana bizzat riyaset ederler, devlet işlerini görürler ve îcabeden kararlan alırlardı; bazen padişah bulunmaz veya hasta olursa divan'a vezir-i âzam başkanlık ederdi. [865]

Padişahların Şahsiyetleri

Osmanlı tarihlerinde birinci pâdişâh sayılan Osman Gazi, hakikatte hükümdar olmayıp Türk ülkesinin kuzey batısında bir uç beyi idi; kendisinin şimdiye kadar ne bir sikkesine ve ne de bir kitabesine tesadüf edilmiştir. Ahi'lerin nüfuzundan istifade eden Osman Gazi, plânlı ve programlı faaliyetiyle hududunu genişletmiş, yaşadığı müddetçe Anadolu Selçuklulariyle İlhanlılara tabi bir uç beyi olarak kalmıştır.

Hakikî olarak ilk Osmanlı hükümdarı Orhan Bey'di (1324 — 1362). Babasının son zamanlarında ona vekâlet eden ve vefatından sonra da Ahilerin karariyle beyliğin idaresini bilfiil eline almış olan Orhan Bey, teşkilâtçı, uyanık, azim sahibi, siyasî hâdiselerden istifade etmesini bilen bir devlet reisi idi. Esaslı bir programla hareket ederek Rumeli'de yerleşmek için ilk temeli atmıştır; değerli kumandanları sayesinde beyliğin hududunu genişleterek idarî ve askerî teşkilâtla onu bîr devlet haline sokmuştur.

Orhan Bey'in oğlu I. Murad (1362 — 1389) Rumeli ve Anadolu'daki başarılariyle devleti bir imparatorluk derecesine çıkarmıştır. Babası gibi teşkilâtçı olup Kapıkulu ocakları ve diğer askerî teşkilât, zamanın ihtiyaçlarına göre bunun devrinde yapılmıştır. Rumeli'de, nüfuzu altına aldığı kırallık ve despotluklardan yardımcı asker almak suretiyle geniş fütuhatta bunlardan da istifade etmesini iyi bilmiştir, irade ve azim sahibi, cevval, tebeasına karşı âdil ve halim ve icraatında pek serîdi. Bütün harekâtında hesaplı bir programla hareket ederek Rumeli'de Türklerin yerleşmelerini temin etmiş, bunun için bir kısım Türk aşiretlerini ve bazı yerli halkı Rumeli'ye iskân

[865] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 495-496

eylemiş ve yeni kanunlarla devleti kuvvetlendirmiştir. Bu muvaffakiyetinde Candarlı Kara Halil Hayreddin ile onun oğlu Ali, Lala Şahin ve Timurtaş Paşalar, Hacı II beyi,"Evrehıfz Bey gibi başlıca vezir ve kumandanları kendisine büyük hizmetler görmüşlerdir. Tarihte Gazi Hünkâr ve Hudavendigâr unvanını almıştır. I. Murad'ın hususî kütüphanesi olduğunu bu kütüphane için istinsah edilmiş olan eserlerden anlıyoruz.

Bunun oğlu Yıldırım Bayezid (1389—1402) fütuhatını Rumeli'den ziyade Anadolu'da yapmış, fakat Bulgaristan'ın doğrudan doğruya ilhakiyle Niğebolu muzafferiyeti gibi büyük başarı ile Balkanlarda sükûn ve istikrarı temin eylemiştir. Anadolu beyliklerini bir hamlede ortadan kaldıran Bayezid, Amasya^ Samsun, Sivas ve Malatya'yı alıp Erzincan'a kadar hududunu genişletmiştir. Asabı, şedid ve nefsine itimadından dolayı sözünden ve kararından dönmiyen Yıldırım pek değerli bir kumandan olmakla beraber Ankara önünde lüzumsuz inadı ve kumandanlarının tavsiyelerine ehemmiyet vermemesi yüzünden meşhur meydan muharebesini kaybetmiş ve hudutlarını çok genişlet-tiği devletinin parçalanarak küçüldüğünü gördükten sonra ölmüştür. Timur hâdisesi, Osmanlı fütuhatını yetmiş sene geriletmiştir.

Bayezid'in ölümiyle Timur'un memleketine dönmesinden sonra Osmanlı şehzadeleri arasındaki saltarıaı kasmalarında im devleti nihayet bir idare altında toplamışa muvaffak olan ! Çele-bi Sultan Mehmcd (1413—1421) sekiz sem- süren hükümdarlığı zamanında azîm ve ciddiyeti, verdiği sö/,r ve yaptığı muahedeye riayeti ile muasırı olan hükümdarların itimadını kazanmış ve haklı olarak Osmanlı devletinin ikinci kurucusu olmuştur. Biraderi Süleyman Çelebi'nin Anadolu'da Marmara kıyısında Bizanslılara terk ettiği bazı yerleri ve Samsun, Saruhan ve Aydın UVrâ geri almış ve Menteşe beyliğini hâkimiyeti altına sokmuştur; bu Osmanlı hükümdarının yirmi dört muharebe ve müsademede bulunup kırka yakın yara aldığı rivayet edilmektedir. Çelebi Mehmed'.in de hususî kütüphanesi olduğu anlaşılıyor.

Çelebi Mehmed'in oğlu II. Murad (1421—1451) on sekiz yaşında devletin idaresini eline aldığı zaman ortaya çıkarılan amcasına karşı

etrafındaki kıymetli ve tecrübeli vezir ve beylerinin tedbirleriyle muvaffak olmuştu. Zamanında Osmanlı hududu genişlemiş, Varna muharebesindeki galebesi kendisinin daha evvel Haçlılara karşı olan mağlûbiyeti lekesini silmiştir. Âlim ve şairlerin hâmisi idi; zevk ve sefa ile memleket müdafaası işlerini muvazi tutmaya muvaffak olmuş, hududtlarıiıda beliren tehlike üzerine iş-ü-nûş sofrasından kalkarak ordusunun başında sefere, gitmeyi bilmiştir; hâdiselerin tetkikinden, kendisinin mülayim, iyi kalpli, âdil, cesur, olgun bir hükümdar olduğu görülüyor; fakat kendisinde ne babasının ve ne de oğlunun azim ve iradesi vardı; bütün devlet işlerini saltanatının iptidasından sonuna kadar kendilerine tam itimat gösterdiği Çandarlı zade ibrahim Paşa ile onun oğlu Halil Paşa âdeta müstakil olarak idare etmişlerdir. II. Muradın da hususî kütüphanesi vardı. [866]

Osmanlı Saltanatı

Fatih Sultan Mehmed zamanına kadar devlet idaresinde hüküm ve nüfuz Türk vezir ve beylerinin ellerinde iken daha sonra II. Murad zamanından itibaren Pençik oğlanlariyle devşirmeden yetişen devlet adamları meydan almışlardı; hattâ 1444'de Edirne - Segedin muahedesini müteakip II. Mehmed'in birinci defaki hükümdarlığında Rum aslından olan Zağanos Paşa, fazla yüz bulmuş ve bunun nüfuzunu ve pâdişâhla kendisi arasında bulunmasını çeke-miyen vezir-i âzam Çandarlı zade Halil Paşa diğer devlet erkâ-niyle anlaşarak II. Murad'ı Varna seferine getirip daha sonra tekrar hükümdar îlân eylemişlerdir. Fakat İstanbul'un fethini müteakip Halil Paşa öldürülüp diğer Türk beyleri iş başından uzaklaştırılınca meydan devşirmeden yetişmiş olanlara kalmış ve bundan sonra tam mânasile Osmanlı saltanatı başlamıştır.

II. Murad da dahil olmak üzere baştan itibaren 1451 senesine kadar gelen Osmanlı hükümdarları daimî surette halkla temas ederler, divanda bizzat dava dinleyip devlet işlerini görürler ve muharebe meydanlarında askerlerine silâh arkadaşı muamelesi

[866] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 496-498

yaparlardı. Fatih Sultan Mehmed saltanat usulünü kabul ile divan müzakeresini terk ederek halkla teması kesince milletle kendi arasına ince bir perde çekilmiş ve zaman geçtikçe, yani halefleri devrinde bu perde kalmlaşarak tebea ile hükümdar birbirlerini görmez ve tanımaz olmuşlardır. [867]

Osmanlı Şehzadeleri

Osmanlı pâdişâhlarının çocuklarına şâhzâde'nin muhaffefi olarak şehzade denildiği gibi bazen bu makamda bilhassa XIV. yüzyılın son yarısiyle XV. yüzyılda diğer Anadolu beyliklerinde de görüldüğü veçhile çelebi unvanı da verilmişti.

Osmanlı padişahlarının oğulları babalarının sağlığında yüksek haslarla kendilerine gösterilen sancaklarda bulunup oraları idare ederler, bu suretle bütün askerî ve idarî işlerde yetiştirilirlerdi. Bir şehzade yetişip takriben on yaşla onbeş yaş arasına geldikten sonra tâyin olunduğu sancağa gönderilir ve devlet işlerinde kendisini yetiştirmek üzere maiyyetine lala denilen tecrübeli biri ve müteaddit hizmetler için kalabalıkça bir maiyyet verilirdi. Şehzadeler gidecekleri sancağa validelerini de beraber götürürlerdi. Sancakta bulunan şehzadelere çelebi sultan denilirdi. Osmanlı şehzadelerinden sancak beyi olanların maiyyet-lerinde nişancı, defterdar, reis-ül-küttap vesair kalem heyetiyle mir-i alem, mirahur, kapı ağası ve diğer bazı saray erkânı vardı.

Şehzadelere Rumeli'de sancak verilmesi kanun değildi.

Çelebi sufcan'lar yani sancak beyi olan şehzadeler, muayyen zamanlarda1—eğer yaşlan müsaitse — bizzat divân kurarlar ve kendi sancaklarına ait işleri görürlerdi. Yaşları küçük olanların bu işlerine lalaları bakarlardı; zaten muamelât lala'nın nezareti altında olurdu; lala devletçe îtimad edilen şahıslardan tâyin edilirdi. Şehzadeler zeamet ve timar tevcih ederler, berat verip bir yere gönderdikleri hükümlerde ve verdikleri beratlarda isimlerini havi tuğra çekerlerdi; yalnız yapacakları bu tâyin ve tevcihr lerin devlet merkezine

[867] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 498-499

bildirilerek esas deftere işaret edilmesi lâzımdı.

XV. yüzyıl ortalarına kadar vaziyetin icabına göre İzmit, Bursa, Eskişehir, Aydın, Kütahya, Balıkesir, İsparta, Antalya, Amasya, Manisa, Sivas gibi şehirler başlıca şehzade sancak merkezleri bulunmuşlardı.

Osmanlı şehzadeleri ya babalariyle beraber veyahut yalnız olarak sefere memur olurlardı. Eğer babalariyle beraber muharebeye giderlerse ordunun cenahlan'na veya gerisindeki (ihtiyat) kuvvetlere pumanda ederlerdi.

Osmanlı şehzadeleri içinde hükümdar olana karşı diğer kardeşlerinin saltanat iddiasiyle ortaya çıktıkları görüldüğü gibi XIV. yüzyılın son yarısında babası I. Murad'a karşı hükümdarlık iddiasiyle ortaya çıkan Savcı Bey adındaki şehzadeyi görmekteyiz. [868]

OSMANLILARIN İLK DEVLET TEŞKİLÂTI

Merkez Teşkilâtından Divan

Bizzat padişahın, bulunmadığı takdirde vezirin başkanlığı altında devlet başşehrinde veya hükümdarın bulunduğu yerde kurulan bakanlar

kuruluna divan denilirdi; devlet işlerinin birinci derecede yani en son kesin olarak görüldüğü yer burası idi. Bu Osmanlı divanı yarım asır kadar İlhanlıların divanını Örnek yaparak devam etmiştir. İlhanlıların zamanında onların vezirleri, erbab-ı seyf denilen askerî sınıfından olmayıp kalem erbabından oldukları gibi Osmanlılarda da Cendereli Kara Halil'e kadar ulema sınıfından olarak devam etmişti. Yani ulema sınıfından gelen vezirle ordu kumandanı ayrı ayrı idi. Kara Halil, Hayreddin Paşa unvaniyle hem vezir ve hem de ordu kumandanlığım eline alınca bundan sonraki vezir-i âzamlar her iki hizmeti üzerlerine almışlardı. O tarihe kadar birinci derecede olan beylerbeyilik yani askerî kumandanlık bundan sonra ikinci dereceye düşmüştür.

Divan her gün sabah erkenden namazdan sonra padişahın

[868] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 499-500

huzuriyle toplanarak gerek devlete ve gerek halka ait askerî, malî, idarî, hukukî, örfî işler hakkında kararlar verirdi. Divanda, padişah, vezir-i âzam ve diğer vezirlerden başka kazasker, defterdar, nişancı âza olarak bulunurlardı. Askerî ve Örfî işleri vezir-i âzamlar, şer'î ve hukukî işleri kazasker, malî işleri de defterdar tetkik ile mütalealanm söylerlerdi. Nişancı, divan kaleminin büyük şefi olduğu gibi arazi işleri, has, zeamet, timar tevcihleri buna havale olunup esas deftere (tapu defteri) bunun yazısı ile kayıd veya tashih edilirdi; bu hususlaki kanunların tertip ve tanzimi de buna aitti. Hükümdarlara, vali ve sancak beylerine, voyvodalara yazılan feTmanlarm \e be*atların üzerine çeVilen tuğralar nişancı9nm kalemiyle olurdu. Bu tarihlerde divan, kalemm&eki kâtiplerin şefi olan reîs-ül-küttab, nişancı'mn maiyyetinde bulunurdu.

Divan içtimaları XV. yüzyıl ortalarından sonra haftada dört gün (cumartesi'den salı gününe kadar) toplanırdı. Padişah nerede ise divan orada kurulurdu. [869]

Vezir-i Azam Ve Vezirler

Osmanlıların ilk devirlerinde divanda ulema sınıtından gelme yalnız bir vezir vardı; daha sonra vezir adedi artınca birinci vezire vezir-i âzam denildi, ilk vezir-i âzam yani birinci vezir Cendereli zade Ali Paşa idi; bunun zamanında Timurtaş Paşa'ya vezirlik verilince Ali Paşa'ya birinci vezir yani vezir-i âzam denilmişti. Vezirlerin, vezirlik alâmeti olarak üç tuğları vardı. Tuğları pâdişâh tarafından verilir, ölür, veya azlolunurlarsa bu tuğlar geri alınırdı.

Fatih'in son zamanlarına yakın devre kadar padişahlar divana bizzat riy.aset ederlerken sonra bu işi vezir-i azama bırakarak arz odasını ihdas etmiştir.

XV. yüzyılın sonlarına kadar vezir adedi hemen hemen üçü geçmemiştir. Vezir-i âzam, padişahın mutlak vekili olup bu vekâlete alâmet, olmak üzere hükümdarın adı yazılı beyzî şekilde altun mühürünü taşırdı; bütün devlet işlerinden vezir-i âzam mes'-uldü;

[869] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 501-502

azil, tâyin işleri ve bütün devlet işlerindeki muameleler onun kararı ve padişahın müsaadesiyle olurdu; bu tarihlerde hiç bir arzları geri dönmezdi. [870]

Beylerbeyiler

Beylerbeyi ilk devirlerde Osmanlılarda bir tane olup butun ordu işlerinden mes uldu ve devlette hükümdardan sonra sözü geçen bu idi. Orhan'ın ordu kumandanı olan oğlu Süleyman Paşa beylerbeyi idi; onun ölümünden sonra bu vazife Lala Şahin Paşa'ya verilmişti; fakat bu sıralarda yani I. Murad devrinde vezir Cendereli Halil Hayrad-din Paşa'nın ordu kumandanlığını da eline alması üzerine bey-lerbeyilerin ehemmiyetleri bir dereceye kadar azaldı ise de nüfuzları yine vardı; fütuhatın Rumeli'de genişlemesi üzerine hem Anadolu ve hem Rumeli'nin bir beylerbeyi ile idaresi mahzurlu görüldüğünden beylerbeyilik Rumeli ve Anadolu beylcrbeyiliği olarak ikiye ayrıldı. Daha sonraki tarihlerde ise beylerbeyilerin hem adedi arttı ve hem de salâhiyyetleri tahdit edildi; mamafih eyaletlerinin en yüksek askerî kumandanlığını muhafaza ettiler. Beylcrbeyüerin iki tuğları ve has denilen dirlikleri yani maaşları vardı. Sefere hareketlerinde, eyalet denilen beylcrbeyilik mıntaka-smda bütün sancak beylerile tımarlı sipahileri maiyetine alarak emir olunan yerde orduya iltihak ederlerdi. Fakat bu ilk devirlerde şehzadeler Anadolu'da sancak beyi olmaları dolayısiyle Anadolu beylerbey isinin nüfuzu Rumeli beylerbeyi kadar değildi. Beylerbeyinin sancak beyleri üzerindeki nüfuzu umumî bir tef-tişten ibaretti. Sancak beyleri doğrudan doğruya merkezle muhabere ederlerdi. Fakat seferlerde Beylerbeğiler eyaletlerinin kumandanı idiler. Beylerbcği yalnız merkez sancağının idaresinden mesuldü. [871]

Sancak Beyleri

Sancak beyleri, tertip sırasiyle beylerbey iler e tabî olup

[870] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 502
[871] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 502-503

mıntakalarmdaki serbest timar yerlerden başka idareleri altındaki sancakların hem idarî ve hem askerî ve asayiş işlerinden mes'ul idiler. Serbest tımarların teftişi serbest timar sahiplerine aitti. Bir tuğlu olan sancak beylerinin de maaş olarak hasları vardı. Bir harb vukuunda sancağı dahilindeki tımarlı sipahileri toplıyarak beylerbeyinin kumandası altında sefere giderdi. Subaşı denilen kazalardaki timarlıların başları da kazalarının inzibatiyle alâkadarlardı.

Şehzadeler kısmında söylediğimiz gibi, bazı sancaklarda çelebi sultan denilen padişah evlâtları bulunurdu. Bunların salâ-hiyyetleri daha genişti; hattâ seferde Anadolu ve Rumeli beyler-beyilerine bile tefevvuk ederlerdi. [872]

Idarı Taksimat

Osmanlıların idarelerindeki yerler aşağıdan yukarıya köy, kaza, sancak ve beylerbeyilik şeklinde idarî, askerî, bir taksimata tabi tutulmuştu. Reaya denilen köyler halkı dirlik, vakıf, mülk reayası olarak başlıca üç sınıfa ayrılmıştı1. Rcâya veya köylünün askerî olmıyan şer'î ve hukukî dâvalarına mahallî kadılar (Yargıç) bakarlardı. Köylerin birleşmesiyle teşekkül eden kazalarda kadılar, alay beyleri ve subaşılar vardı. Kazaların inzibatı, subaşılara ait olup yukarıda işaret ettîğimiz gibi şer'î ve hukukî muameleler kadılar tarafından görülürdü. Pek yakın bir tarihe kadar kullandığımız kaza tâbiri kadıların idareleri dolayısile verilmiş bir isim olup, zamanımıza kadar gelmiştir [873]. Bu gün ilçe dediğimiz birçok kazalardan teşekkül eden sancakların isimleri muayyendi. Anadolu beylerinden alınan mahaller ayrı ayrı birer sancak itibar olunduğu gibi bazı yerlerde vaziyetin icabına göre sancak yapılmıştı. Tarihini yazdığımız bu ilk devirlerde Rumeli ve Anadolu beylerbey ilikleri mevcut olup ehemmiyetine göre Rumeli beylerbeyiliği Anadolu'dan üstündü. Rumeli beylerbey isinin merkezi Manastır ve Anadolu'nun ise Kütahya ve muvakkat bir zaman (Kütahya şehzade sancağı olunca) Ankara ve sonra daimî olarak

[872] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 503

[873] Teşkilât-ı Esasiye kanunundaki (Anayasa) tadilât üzerine vilâyetlere il, kazalara ilçe ve nahiyelere de bucak adı verilmiştir

Kütahya olmuştur.

Osmanlılar vaziyetin icabına göre ilk devirlerinde devlet merkezini sık sık değiştirmişlerdir. Bilecik, Yenişehir, tznik, Bursa, küçük beyliğe merkez yapılmış ve fütuhatın Rumeli'de genişlemesi üzerine ilk zamanlarda muvakkat ve sonra daimî olarak İstanbul fethine kadar Edirne devletin baş şehri olmuştur. [874]

Toprağm İdaresi

Osmanlılar fethettikleri memleketlerde, tıpkı büyük Selçuklular ve Anadolu Selçukluları ve kendilerinden evvel teşekkül etmiş olan Anadolu beylikleri gibi toprağı taksim ve idare etmişlerdir. Islâmiyette arazi, harâci, öşri ve emîrî olarak üç kısım olup Osmanlılar, Anadolu beyliklerinden aldıkları yerleri eski şekilleriyle aynen kabul edip Rumeli'de elde ettikleri yerlerin hepsini emîri yani devlete ait arazi olarak tapulamışlar ve yalnız buradaki kilise ve manastırlara aid dinî vakıfları tanımışlardır.

Arazi-i emîriyye [875] veya arz-ı memleket denilen yerler devlete ait topraklar olup bunlar öşür ve resimlerine ve hizmete göre büyük, orta ve küçük parçalara bölünmüştü; bu arazîyi ekip biçen halka da reaya denilirdi; fethedilen bir memleketin yerleri (şehir ve kasabalardaki bağ ve bahçe ve mcr'alar hariç) arazi-i emîriyye sayılarak tahrir edilmiş ve o topraklar, ekilmek ve boş bırakılmamak şartiyle yine eski sahipleri üzerinde bırakılmıştı. Bunlar şeraite riayet ederek o toprağı ekip, biçerler ve öldükleri zaman yerleri evlâtlarına da intikal ederdi. Emîrî arazi, has, zeamet ve tımar olarak üç kısma ayrılmıştı. Emîrî araziyi bu suretle ekip biçenler, tarlalarının Öşür ve resmi olarak her sene devlet hazinesine verecekleri zahire veya bedelini bizzat hazineye vermeyip hükümet o Öşür ve resmi hizmet mukabili olarak kimse ve neye tahsis etmişş,e reaya onu oraya verirdi. Eğer tahsis edilen öşür ve resim tımarlı sipahiye ait ise ona verilir ve o da tımarlı sipahi kısmında söylendiği üzere buna mukabil muharebe zaman-

[874] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 503-504

[875] Mutlakiyetle idare olunan memleketlerde toprak ve reaya, enıîr'in yani hükümdarın addedilmiş olup bundan dolayı şimdiki tâbirle devlete ait yerlere arazi-i emîriyye denilmiştir.

larında sefere giderdi; yahut arazinin geliri zeamet ve hasa ait ise öşür ve resim o zeamet ve has sipahilerine verilirdi. Tımar, zeamet, has sahiplerinin kendilerine tahsis edilen topraklardan aldıkları öşür ve resme dirlik ve bu dirliğe sahip olan has, zeamet ve tımar erbabına da sahib-i arz denilmiştir. Sahib-i arz, Öşrü kendisine tahsis edilen toprakları, reayanın vazifesini yapmadığı zaman hükümdar'a vekâleten onun elinden alıp başka birisine verebildiği için kendisine bu isim verilmiştir.

Osmanlılarda arazi-i emîriyyeden başka vakıf ve mülk topraklar da vardı; bunlar arazi-i emîriyyeden ayrılmak suretiyle tnüessesata veya hizmet mukabili bazı kimselere verilmiş yerlerdi; tabiî bunları ekip biçen reâyâ da vardı. Vakıf arazinin Öşür ve resmi dinî, ilmî ve içtimaî müesseselere tahsis kılınmıştı. Vakıf reayası, arazisi hangi vakfa tahsis edilmişse Öşür ve resmini o vakfın mütevellisine verir ve o da vakıfnamesi mucibince bunu îcabeden yerlere sarf ederdi. Vakıf arazi satılmaz ve başkasına hediye edilemezdi; vakıf arazinin bazen aslı olan emîrî araziye tahvil edildiği görülüyorsa da bu pek azdır. Buna da sebep vakıfların çoğalarak memleket müdafaasına tahsis edilen askerî arazinin azalmasıdır.

Mülk arazi de hizmet mukabili verilmiş olup bunun da birkaç nevi vardır. Tam mülklerin satılması, hediye edilmesi, parçalanması caiz olup kimse müdahale edemezdi. Bu nevi Mülk arazi istenirse vakfedilir, veya evlâda geçerdi.

Toprağı işliyen reâyâ veya köylü tabakasına gelince, bunlar öşür ve resmi, kime ve nereye veriyorlarsa onun veya oranın reâyası sayılırlardı. Reaya, toprağı ekip biçmek, mamur etmek şartiyle onu muhafaza ederdi; aksi takdirde sahib-i arz tarafından tarlası elinden alınıp başkasına verilirdi. Bütün bu arazi muamelâtı tahrir defterlerinde gösterilir, arazinin kimden kime geçtiği her tahrir defterinde görülürdü. Reayadan biri vefat edecek olursa onun oğlu babasının yerine toprağa sahip olurdu; bunun tapusunu sahib-i arz olan has, zeamet veya tımar sahibi verirdi, Sahib-i arz ile reaya arasında ihtilâf çıkacak olursa bunun tahkiki mahallî kadılıklar veya merkezden verilecek emre göre veya sair suretle yapılırdı. Reâyâ,

sahib-i arz'a karşı hakkını müdafaa edebileceği gibi sahib-i arz da hakkını arardı.

Bu kayıtlardan anlaşılacağı üzere sahib-i arz, reayanın efendisi ve onun işlediği toprağın sahibi gibi ise de reaya üzerinde haksız ve keyfî bir muamele yapamazdı. Yaptığı takdirde bunun hakkında takibat yapılır ve îcap ederse elinden dirliği alınırdı. Toprak ne köylünün ve ne de sahib-i arz1 m malı olmayıp devlete aitti. Köylü ekip biçmek, imar etmek, diğeri de kendisine tevdi edilen vazifeyi ifa etmekle mukayyet ve muvazzaf idiler; bundan dolayı o toprak satılmaz, bağışlanmazdı; fakat memleketin sahibi olan hükümdar isterse onu vakıf veya mülk olarak bir müessesenin idaresi için veya her hani bir şahsa hizmet mukabili verebilirdi. [876]

OSMANLILARDA ASKERÎ TEŞKİLAT

Askerı teşkilatı icmali

Osmanlıların askerî teşkilâtında Anadolu Selçuklulariyle ilhanlıların ve Memlûklerin az çok tesirlerini görmekteyiz. Osmanlı kuvvetleri ka-pukulu, eyalet —ki bunda hudut kevvetleri de dahildir— ve deniz kuvvetleri olarak üç kısımdı. .

Kapıkulu askeri, yaya sınıfından olan yeniçeri, cebeci, topçu ocaklariyle yine bir ocak halinde olarak atlı bölükler'&en teşekkül etmişti; bu iki sınıf asker, hükümdarın şahsına mahsus maaşlı merkez kuvvetleriydi ve pâdişâh nerede bulunursa onunla beraber bulunurlardı.

Eyâlet askerine gelince, bunlar başlıca topraklı veya timarh sipahi denilen süvarilerle yaya, müsellem, azab ve bir de Rumeli hudutlarında bulunVn akıncılar'dan mürekkepti. Henüz ilk de-virlerinde bulunan donanma hizmetinde de gemicilerle azaplar ve muharebe zamanlarında ise tımarlı sipahiler bulunurdu.

Bu ilk devirlerde Osmanlı devletinin henüz küçük olmasına ve geniş fütuhata yetecek askeri bulunmamasına mebni bu noksanı telâfi

[876] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 504-506

için ilk istilâlarından itibaren Bizans İmparatorluğu ile Balkanlarda hâkimiyetleri altına aldıkları despotluklardan, prensliklerin kuvvetlerinden de istifadeyi düşünmüşler ve yaptıkları muahedelerle harb zamanlarına mahsus olmak üzere bunlardan muayyen mikdarda asker almışlardır. Bundan başka Haçlı ordularına karşı da pek dar zamanlarda Anadolu beyliklerinden de—nadir olsa da—yardım görmüşlerdir.

Osmanlıların askerî teşkilâtında Kapıkulu ocaklarından evvel yaya, müsellem isimleriyle iki sınıf asker vücuda getirildiğinden dolayı biz de evvelâ o kuvvetlerden bahsetmek suretiyle bu teşkilâtı göstereceğiz. [877]

Yaya Ve Müsellemler

Gazi Orhan Bey, Osmanlı devletinin temelini atarken süvari olan aşiret kuvvetlerinin yerine veziri Alâüddin Paşa1 ile Kadı Cendereli Kara Halil'in tavsiyeleriyle Türk gençlerinden mürekkep ayrı ayrı biner kişilik yaya ve müsellem isimleriyle muvazzaf iki sınıf piyade ve süvari kuvveti vücude getirildi ve daha sonra ihtiyaç nisbetinde bunların miktarı arttırıldı; işte Orhan Gazi ile I. Murad'm ilk zamanlarındaki muvaffakiyetlerini temin eden bu yaya ve müsellem kuvvetleriyle aşiret kuvvetleriydi. Yaya ve müsellemler''e muharebe zamanlarında ikişer akçe gündelik verilir, muharebeye gitmedikleri vakitlerde ise kendilerine gösterilmiş olan çiftlikleri [878] ekip biçerek buna mukabil devlet hazinesine verecekleri öşür ve resmi kendileri alırlardı. Yaya ve müsellemler XV yüzyıl, ortalarına kadar bilfiil silâhlı hizmette bulunmuşlar ve daha sonra Kapıkulu yaya ve süvarileri çoğalınca bunlar ordunun geri hizmetlerinde nakliyat, maden işletmeleri, kale inşa,atı, tersane hizmeti gibi işlerde kullanılmışlardır. [879]

[877] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 507

[878] Çiftlik demlen yerler, toprağın kuvvetli ve zayıf oluşuna göre üç kısma ayrılmıştı. Münbit toprağın seksen dönümü, orta derecedekilerin yüz dönümü ve kuvveti az olan toprakların ise yüz elli dönümü bir çiftlik itibar olunmuştur.

[879] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 508

Kapukulu Askerleri

Acemi Ocağı

Rumeli fütuhatı gelişmeye başlayınca fazla askere ihtiyaç hasıl olduğundan bunun temini için Osmanlılar, muharebede esir düşen harbe elverişli hıristi-yajıları ilk zamanlarda kısa bir müddet için Türk terbiyesi üzere yetiştirerek onlardan bir askerî sınıf teşkilini düşünmüşler ve esirlerden beşte birinin devlet hesabına alınarak derhal tatbikine geçmişlerdir ki bu, yeniçeri ocağının başlangıcıdır[880].

Acemi ocağı ile yeniçeri ocağı teşkilâtlan I. Sultan Murad zamanında Kazasker Cendereli Kara Halil ile Konyalı Molla Rüstem'in tavsiyeleriyle ortaya konmuştur. Yeniçeri ocağına asker yetiştirmek için acemi ocağı ilk defa Gelibolu'da. kurulmuştur. İlk esirler doğrudan doğruya bu ocağa alınarak bir akçe gündelik ile Gelibolu ile Çardak ve Lapseki arasjında işleyen nakil vasıtalarında hizmet görürler ve sonra yeniçeri ocağına alınırlardı; fakat esirler fırsat buldukça kaçtıkları için bu usul değiştirilmiştir. Yeni usule göre savaşlarda tutsak olan küçük yaştaki hıristiyanlar, evvelâ Anadolu'daki Türk köylüsünün yanına verilerek az bir ücretle hizmet ettirilir ve burada Türk ve islâm âdet ve an'anelerini öğrenip o hayata intibak ettikten sonra bir akçe gündelikle acemi ocağına kayıt olunurlar ve burada da bir müddet hizmetten sonra günde iki akçe ile yeniçeri ocağına alınırlardı. Gelibolu acemi ocağı sekiz bölüktü; esirlerden alınan bu çocuklara pençik oğlanı ismi verilmişti; buna da sebep hükümetin bu esirlerden beşte birini vergi olarak alması idi; eğer fazla esire ihtiyacı yoksa devlet hazinesinin istifadesi için esirlerin bedeli alınırdı; esirlerin çoğu akınlarda elde edilirdi.

Ankara muharebesinden sonra fütuhatın durmasına ve dahilî mücadelelere mebni, esir alınamadığından kapıkulu kadro-larındaki

[880] Harb esirlerinden beşte birinin padişah için alınması tekarrür edince çok yekûn tuttu "Cendereli Hayreddin Paşa eyitti bunları Türke verelim hem nüslü-man olsunlar hem Türkçe öğrensünler sonra getirelim yeniçeri olsunlar. Pes öyle idüp yeniçeri ziyade oldu" (Neşri, s. 198).

noksanı doldurmak için ilk devirlerde Rumeli'deki hı-ristiyari tebeadan muayyen bir kanunla ve devşirme ismiyle münasip miktarda hıristiyan çocukları alınmasına başlandı. Bu çocuklar da devşirildikten sonra Anadolu köylüsünün hizmetine verilirler ve sonra acemi ocağına alınırlardı. Pençik ve devşirmelerden güzel ve tenasübe sahib olanları saray için ayrılırlar ve hariç saraylarda yetiştirildikten sonra pâdişâhın sarayına verilirlerdi.

Acemi ocağı efradı yeniçeri ocağından başka cebeci, topçu ve tersane hizmetlerine de verilirler ve oraların ihtiyaçlarını da temin ederlerdi.

Acemi ocağı için tebeadan olan hıristiyan çocuklarının kanun dairesinde alındıklarını bir az yukarıda söylemiştik. Devşirme kanunu, ihtiyaca ve zamanın icaplarına göre görülen noksanları tadil edilerek tekemmül ettirilmişti. Kanun mucibince devşirme şöyle olurdu:

Devşirmeye tâyin edilen memur, eline verilen fermanla kendisine devşirme mıntakası olarak gösterilen sancak ve kazalara gidip, mahallî kadıların ve sipahilerin yardımlariyle kazaları dolaşır ve kilise hey'etleri vasıtasiyle çocuk devşirirdi.

Kanun mucibince bir çocuğu olanın oğlu alınmıyarak babasının hizmetinde bırakılır ve birden fazla olanın bir tanesi alınırdı; alınacak çocuğun soy ve sopunun belli, iyi bir aileye mensup ve orta boylu olmasına dikkat edilirdi; kısa boylu ve köse ve san'at sahibi olanlar, şehir ve kasabaları gezip gözü açılanlar alınmazlardı. Devşirilen çocuklar içinde uzun boylu ve güzelleri varsa saray hizmeti için seçilirlerdi; alınacak çocuğun yaşı sekiz ile onsekiz arasında olacaktı. Her mıntakadan devşirüen çocuklar, yüz elli, ikişer yüz kişilik sürü adı verilen kafileler halinde devlet merkezine gönderilerek eldeki defter mucibince iyice muayene edilip hüviyetleri tesbit edildikten sonra Anadolu'ya sev-kedilirler ve zamanı gelince Galibolu ocağına, verilirlerdi, daha sonraları Gelibolu ocağı yerine istanbul ocağı kaim olmuştu. Ocağın en büyük subayı Gelibolu ağası idi.[881]

[881] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 508-510

Yeniçerı Ocağı

Padişahın maiyyeti kuvvetlerinden yaya askeri olan yeniçeri ocağı, 1363'de teşkil edilmiştir; Balkanlardaki gelişmeler elde daimî bir yaya kuvvetinin bulunmasını îcabettirmiş ve acemi ocağı ile bunun temeli atılmıştır. Hıristiyan esirleriyle devşirmeler acemi ocağında yetiştirildikten sonra iki akçe gündelikle buraya alınırlar ve sonra kabiliyet ve kıdemlerine göre bu gündelik artardı.

Kapıkulu ocaklarının en itibarlısı olan yeniçeri ocağı efradı muharebede hükümdarın bulunduğu merkez kolunda bulunurdu; muharebe zamanında hükümdar bunların arkasında ve ortasında at üzerinde dururdu. Sefere gidişlerde ve konaklarda yeniçeriler padişahın etrafında bulunup onu muhafaza ederlerdi.

Yeniçeri ocağı XV. yüzyıl ortalarına kadar yaya bölükleri veya cemâat denilen bir sınıfta ibaret iken 1451'de sekbanlarım iltihakiyle iki sınıf olmuş ve sonraki tarihlerde de ağa bölükleri denilen üçüncü bir sınıf daha teşkil edilmiştir ki bunu kitabımızın ikinci cildinde göreceğiz.

Cemâat veya yaya bölükleri yavaş yavaş artarak yüz bir bölüğe kadar çıkmıştır. Sekban bölükleri de otuz dört bölük olmak üzere cemâat bölüklerinin altmış beşincisini teşkil etmiştir. Her cemâat orta veya bölüğünün kendilerine mahsus oda denilen kışlaları, matbahları ve nişan denilen orta damfgaları (alâmetleri) vardı.

Cemâat veya yayalarda orta denilen her bölükte çorbacı adında bir bölük kumandanı bulunuyordu; sekban ve ağa bölük-Zert'nde bu kumandana bölükbaşı denilirdi, bundan başka orta veya bölüklerin kethüda, odabaşı, vekilharç, bayrakdar, başeski denilen diğer subayları vardı.

Yeniçeri ocağının en büyük kumandanı yeniçeri ağası olup bundan sonra sekbanbaşı gelirdi. Ocak kethüdası veya kul kethüdası, zağarcıbaşı sansoncubaşı, turnacıbaşı, başçavuş ve muhzır ağa derece sırasiyle ocak büyük ağalarından idiler. Bir de yeniçeri ağası ve sekban basıdan sonra ocakta en itibarlı olarak yeniçeri efendisi denilen yeniçeri ocağı kâtibi vardı; bu, maiyyetindeki bir kalem hey'etiyle ocak

defterini tutup efrad kaydiyle maaş işlerine bakardı. Bunun tâyin ve azli vezir-i azama aitti.

Yeniçeriler inaaşlarını üç ayda bir alırlardı; her orta veya bölüğe ait olarak meşin keseler içinde hazırlanan maaşın salı günü verilmesi kanundu. Maaş, arabî ayı denilen hicrî senenin ayları üzerinden verilirdi. Muharrem, safer, rebiulevvel denilen ilk üç aya bu ayların başharflerinin toplanmasiyle masar denilirdi. Rebîulâhir, cemaziyelevvel, cemaziyelâhir aylarına recec ve yedinci, sekizinci, dokuzuncu aylara yani receb, şaban, ramazan aylarına resen1 ve şevval, zilkade, zilhicceden—evvelki ayın son harfiyle diğer ikisinin baş harflerinin birleşmesiyle—hasıl olan remze de lezez ismi verilmişti.

Yeniçeriler başlarına gazi serpuşu olan ve Türkler uc bölgelerinde iken kendilerini halktan ayırd etmek için başlarına giydikleri bork adı verilen beyaz keçeden başlık giyerlerdi; börk'ün arkasında yatırtma denilen ve omuza kadar inen parça yeniçerinin ensesini ve kısmen sırtını örterdi. Yeniçeriler börklerini eğri ve zabitleri düz giyerlerdi; zabitlerin borklerinin başa giyilecek yeri sırma işlemeli olup buna üsküf derlerdi.

Yeniçerilerin yemekleri, orta yani bölükleri matbahında pişendi; bunun masrafı her hafta yeniçerilerden toplanan para ile temin edilirdi; her ortanın ahçıbaşısı vardı ve bu, ocak zabit-lerindendi; katil işinden başka cezası olanlar orta matbahında hapis edildiklerinden burası aynı zamanda orta veya bölüğün tevkifhanesi idi.

Yeniçeri ocağının bayrağı ve muzikası vardı. Ocak kendisini, XIII. yüz yılın ikinci yarısında yaşamış olan Babaîler'den Hacı Bektaş-ı Velî'ye mensup sayarak onu, ocağın pîri olarak tanımıştı. Buna sebep ocağın teessüsünde Alperenlerin, Babaîlerin müessir olmalarıdır. O tarihlerde ve daha evvel her san'atın ve her teşekkülün bir pîri olduğu kabul edildiğinden yeniçeri ocağı için de aynı an'aneye ittibâ edilmiştir.

Yeniçeri ocağında ilk devirlerde ok talimi (daha sonra tüfenk talimi) için bir talimhane vardı; burada ekzersizler yapılır ve talimhâneci tarafından kabza tutmak ve ok atma öğretilirdi. Yeniçeriler bu yüz yıllarda (XIV. yüzyılın son yarısıyle XV. yüzyılın ilk

yarısı) ok, yay, kılıç, kalkan, kargı bıçak gibi harb âletlerini kullanırlardı. Harpte siper kazmak için kendilerine kazma kürek de verilirdi.

'Divan toplantılarında divanın muhafazası için yeniçerilerden bir kısmı nöbetle divana gelirlerdi. Divan içtimainin sonuna doğru bunlara saray matbağından çorba verildikten sonra kışlalarına dönerlerdi. Padişahların cülus denilen hükümdarlık tahtına oturuşlarında kapıkulu ocaklarına cülus bahşişi ismiyle bir ikramiye verildiği gibi hükümdarın ilk seferinde de yine bunlara sefer bahşişi denilen bir para verilmesi de kanundu.

Yeniçerilerin orta veya bölüklerinde ayrı ayrı yardım sandıkları vardı; sıkılanları az bir faizle buradan para alırlardı. Ortaların bazı masrafları da bu sandığın faiz parasından temin edilirdi; varisi olmıyan yeniçerinin terekesi bedeli mensup olduğu orta sandığına konurdu.

Osmanlı padişahı bizzat sefere çıktığı vakit yeniçerilerin hepsi — hastalar müstesna — birlikte giderler, yalnız kışlaların muhafazası için ihtiyar yeniçerilerden korucu ismiyle muhafız

bırakırlardı. Hükümdarın kendisi sefere gitmeyip yeniçeri göndermek lâzım gelse ihtiyaç nisbetinde ocak büyük zabitlerinden birinin kumandasiyle yeniçeri sevkedilirdi; yeniçeri ağası mutlak surette pâdişâhla beraber sefere giderdi. Muharebe zamanında ordunun merkez cephesinde bulunan yeniçerilerin önlerinde topçular ve onların Önlerinde de azab denilen hafif yaya askerleri bulunurdu.

Yeniçerilerin her sene hükümet tarafından temin edilen iç çamaşırlariyle yerli çuhadan yapılmış kaputları vardı. Çuha kaputlar koyu mavi renkte olup Filordin ve Selanik tezgâhlarında dokutturulurdu. îç çamaşırlarının bezleri de şimdi Yunanistan'da bulunan Tesa/ya'daki Tırhala ile Batı Anadolu'da Kızılca Tuzla, Edremit, Bergama, Manisa, Tire ve İzmir mıntakalarında dokunan bezlerden tedarik edilirdi.

Yeniçeri ocağının en büyük kumandanı olan yeniçeri ağasının başkanlığı altında muayyen günlerde ocak ağalarının iştirakiiyle Ağa divanı kurulur ve burada ocağa ait işler görüşülürdü; ocak kâtibi yani yeniçeri efendisi de bu divanın üyderindendi.

Yeniçeri ocağından biri terfi ederse ya kapıkulu süvari bölüklerinden yukarı ve orta bölüklere verilir veyahut tımarlı sipahi olarak çıkarılırdı. Kapıkulu süvarisi olanlara hükümet tarafından okluk, eğer bedeli ve bir de hayvan verilmesi kanundu. [882]

Cebeci Ocağı

Cebe, zırh demektir; fakat Osmanlılar bunun mânasını genişletmişlerdir; bunun için bu devlette yaya askeri olan yeniçerilerin ok, yay, kalkan, kılıç, tüfenk, balta, kazma, kürek, kurşun, barut vesaire gibi ihtiyaçları olan âlet ve eşyayı yapan veya tedarik eden ocağa cebeci ocağı denilirdi. Bu ocak, yeniçerilere lâzım olan harb levazımatını develerle ve katırlarla naklederek cephede yeniçerilere dağıtır ve muharebeden sonra bunları tekrar toplıyarak tamire muhtaç olanları tamir ederek silâh anbarlarında muhafaza eylerdi; orta denilen müteaddit bölüklere ayrılmış olan cebeci ocağının en büyük zabiti cebecibaşı olup kendisinden sonra ocak kethüdası gelirdi. Tabiî olarak ortaların bölükbaşı isimlerinde zabitleri vardı. Bu ocağa alınacak efrat, acemi ocağından tedarik edilirdi.[883]

Topçu Ocağı

Top dökmek, top mermisi yapmak ve top atmak için teşkil edilen bu ocak da Kapıkulu ocaklarının yaya kısmındandı. Osmanlı ordusunda ilk defa 1389'daki birinci Kosova muharebesinde top kullanılmıştır; topçu ocağının -top döken kısmiyle top kullanan bölükleri ayrı ayrı idiler. Topların mutlak surette devlet merkezindeki imalâthanede dökülmesi iktiza etmeyip çok defa kale muhasaralarında o kale önünde top dökülürdü; nitekim II. Murad zamanındaki Mora ve Arnavutluk seferlerinde ve daha sonra İstanbul muhasarasında böylece develerle getirilen malzeme ile toplar döktürüldüğü görülüyor.

[882] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 510-513
[883] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 513

Topçu ocağının en büyük zabitine topçubaşı denilirdi; topçu ocağı efradı da acemi ocağından tedarik edilirdi. Topçu bölükleri muharebe zamanlarında yeniçerilerin önlerine sıralanıp buraya koydukları toplarla düşman hücumuna karşı bunları muhafaza ederdi.

Topların daha ziyade tekemmül ederek arabalarla nakilleri için bir de Kapıkulu ocaklarının yaya kısmından olarak top arabacıları ocağı diye bir ocak daha varsa da bunun ihdası daha sonradır. [884]

Kapıkulu Süvarileri

Osmanlıların iki buçuk asırlık muvaffakiyetli hamlelerinde yeniçeri ocağiyle beraber Kapıkulu süvarilerinin de hisseleri vardır. Bunlar sarayın Enderun kısmiyle dış saraylardaki iç oğlanları ve yeniçeri ocağından terfi edip gelen efrattan mürekkep idiler. Kanunnâmeye göre bu ocak, Timurtaş Paş a'nın tavsiyesiyle I. Murad zamanında sipah ve silâhdar isimleriyle iki bölük olarak teşkil edilmiş ve daha sonra bu iki bölüğe sağ ve sol ulûfeci ve sağ ve sol garipler ismi verilen dört bölük daha ilâve edilmek suretiyle süvari ocağı altı bölüğe çıkarılmıştır.

Süvari ocağı da yeniçeriler gibi hükümdarın şahsına mahsus olup derece ve maaş itibariyle yeniçerilerden üstündü; fakat hizmet ve hükümet üzerindeki nüfuz bakımından yeniçeriler ileride idiler. Süvari ocağına gerek yeniçeri ortalarından ve gerek saraylardan efrat verildiği zaman buna, bölüğe çıkmak denilirdi. Kapıkulu süvarileri içinde XV. yüzyıl ortalarından itibaren en itibarlısı sipah bölüğü idi; ilk devirlerde buraya devlet adamlarının çocukları da alınırlardı; bu, zamanla üç yüz bölüğe ayrılmıştı;

her bölükte yirmi, otuz süvari vardı ve bu sipah bölüğüne kırmızı bayrak da denilirdi. Bundan sonra silâhdar bölüği gelmekte olup bir adı da san bayrak'U; Fatih Sultan Mehmed zamanına kadar bunlar sipah bölüğüne takaddüm ederlerken devlet ricali çocuklarının sipah bölüğünde bulunmalarına mebm o bolugun birinci addedilmesi îcabetmiştir. Bu bölük de zamanla ıkı yuz altmış bölüğe ayrılmıştı.

[884] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 514

Bunlardan sonra gelen sağ ve sol ulûfecilerle sağ ve sol garip bölüklerinin yani dört bölüğün ihdası XV. yüzyılda ise de tarihi belli değildir. Bunlardan yeşil bayrak denilen sağ ulûfedler yüzbeş, sol ulûfeciler yüz bölük olup aşağı bölük denilen sağ ve sol bölükleri de yüzer bölüğe ayrılmışlardı. Ulûfecilere alınan efrat iç oğlanlarından ve gariplere alınanlar da devşirme hancı olarak muharebede yararlıkları görülen diğer müslüman unsurlardan olurdu. Bu altı bölükten en yüksek yevmiyelisi sıpah bolugu olup diğerleri derece sırasiyle daha az yevmiyeli idiler.

Kapıkulu süvarileri hükümdarla beraber sefere giderlerken pâdişâhın sağ ve solunda yürürlerdi. Sipah sağda, silâhdarlar solda giderler, sipahm sağında sağ ulûfeciler ve süâhdarın solunda da sol ulûfeciler yürüyüp bunların sağ ve solunda da sag ve sol garipler yürürlerdi.

Sipah ve silâhdarlar muharebe meydanında padişahın ça-duıftı, ulûfeciler gerek muharebe zamanında ve gerek konak yerlerinde saltanat sancaklarını ve garipler ise ordu ağırlıklarını, hazineyi muhafaza ederlerdi.

Altı bölük efradı hayvan besledikleri için devlet merkezinden pek uzak olmıyarak mer'ası bol yerlerde oturmıya mecbur idiler. Bunlann silâhlan ok, yay, kalkan, harbe, balta, pala veya hançerle eğerlerinin kayışına astıkları gaddare denilen geniş yuzlu kısa kılıç ve bozdoğan ismi verilen yuvarlak başlı ağaç topuzdu. Bellerindeki ok keselerinde okları vardı. Muharebede lüzumuna göre bu silâhlardan birisini kullanırlardı.

Kapıkulu süvarilerini teşkil eden altı bölükten her bırınm âmiri olarak ayrı ayrı ağalan vardı. Sipah ağası, silâhdar ağası, sağ ulûfeciler ağası... ilh gibi. Derece sırasiyle bunların en yuk-seM sipah ağası idi; her bir bölüğün de bölükbasıları vardı Devlet merkezi haricindeki mahallerde oturan süvarilerin mıntıka m.n-taka kethüda yeri ismi verilen zabitleri bulunuyordu. [885]

[885] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 514-515

Eyalet Kuvvetleri

Tımarlı Süvarisi

Osmanlı devletinin en kuvvetli temel taşı olan ve bu imparatorluğun büyümesinde birinci derecede hizmetleri görülen topraklı veya timarlı süvari teşkilâtını, ıktâ denilen tımar sistemi meydana getirmişti ki bunu Osmanlılardan evvel diğer islâm - Türk devletlerinde de görmekteyiz. Timarlı sipahi veya süvarinin hizmet mukabili reayadan almış olduğu öşür ve resme dirlik ve sipahinin kendisine de Sahib-i arz denilirdi.

Osmanlı devleti, diğer Türk devletlerinde olduğu gibi yaptığı fütuhatta bu timar usulünü tatbik ile bunu tekemmül ettirmiş ve bu suretle dirlik sahipleri kendilerine bırakılmış olan bu maişet mukabili devletin muhafazasını üzerlerine almışlardır.

Timarlı veya topraklı süvarilerin senelik gelirleri hizmet ve kıdemlerine, yararlıklariyle elde ettikleri zamlara göre bin akçeden başlıyarak 19,999 akçeye kadar olurdu; bu son miktardan fazla timar olmazdı. Yirmi bin akçeden yüz bin akçeye kadar olan dirliğe zeamet ve bundan yukarı olana da has denilirdi.

Gerek timarlı sipahiler ve gerek diğer dirlik sahiplerine tahsis edilip devletçe tesbit edilmiş olan senelik öşür ve rüsum hazineye almmıyarak kendilerine terk edilmişti; yani bu dirlik sahihleri kendilerine terk edilen köylerin bu öşür ve resimlerini bizzat veya bilvasıta tahsil ederek buna mukabil askerî vazife görürler ve sefere giderlerdi; yani devlet reâyâ denilen köylü halktan her sene alacağı öşür ve resimleri bizzat kendisi tahsil etmiyerek onu askerî hizmete mukabil timarlı sipahiye tahsis etmişti. Tımarlı sipahi aldığı bu öşür ve resme mukabil muharebe zamanında timarının az veya çokluğuna göre ya yalnız veyahut cebeli denilen teçhizatı mükemmel bir veya birkaç süvari ile beraber sefere giderdi. Timarlı sipahinin kaç bin akçede bir cebeli götüreceği mıntakasına göre kanunla tasrih edilmişti. Cebelinin bütün masrafı efendisi olan timarlı sipahiye aitti; mazeretsiz sefere gitmiyen sipahinin dirliği elinden alınır, hizmeti

görülenlerin dirliğine de zam yapılırdı. Sipahinin kendi mıntakası yani sancağı dahilinde oturması kanundu. Vefat eden tımarlı sipahinin umarının bir kısmı eğer varsa erkek evlâdına verilir, eğer oğlu yoksa bu münhal timara alay beyi denilen o mıntakanm en büyük tımarlı zabitinin in basile yine askerî sınıfından bir münasibi tâyin edilirdi.

Timarlı sipahiler her sancakta bir takım bölüklere ayrılmışlardı; her bölüğün subaşı denilen çeri basıları ile bayrakdar ve çavuşları vardı; her on bölük bir alay beyinin kumandası altında idi. Alay beyleri bir harb vukuunda mınt ak asındaki sancak beylerinin ve onlar da Çelebi Sultan denilen şehzadelerin veya beylerbey ilerin kumandaları altında sefere giderlerdi; sipahilerin onda biri sefer esnasında hem mınt akalarının muhafazası ve asayişin temini ve hem de sefere giden arkadaşlarının işlerinin tesviyesi için nöbetle memlekette kalarak toprağın işletilmesine nezaret ederlerdi. Sefere giden sipahilerin o kış harb sahasında kalmaları îcabederse bunların içlerinden bazıları harçlikçı namiyle memleketlerine gelerek arkadaşlarının harçlıklarını tedarik edip dönerlerdi.

Tiinarm, tımarlı sipahinin şahsına ait olarak, kılıç timar, eşkinci timan, benevbet tımar, mülk timar ve mustahfız timan gibi nevileri varsa da bunları kitabımızın ikinci cildinde göstereceğiz. Timar derecesinden bir derece yüksek olan ve alaybeği ve saire gibi yüksek subay ve kalem erbabına tahsis edilen zeamet hakkındaki muamele de tımara benzemekte ise de aralarında bazı farklar vardır; bunu da aynı ciltte tekrarlıyacağımız timar teşkilâtiyle beraber gözden geçireceğiz. [886]

Azab'lar

Azab (Azeb) bekâr demektir. Bunlar, Anadolu'dan toplanmış muharebeye yarar, dinç, kuvvetli, bekâr Türk gençleridir. Azablar, Osmanlı ordusunun hafif yaya askerlerini teşkil ederlerdi. Bunların masraf ve iaşeleri toplandıkları yerlerin halkına aitti. Ok, yay ve pala ile mücehhez idiler; ihtiyaca göre yirmi, otuz hanede bir azab alınırdı;

[886] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 516-517

bu, tarihini yazdığımız devirlerde mevcutları takriben on beş yirmi bin kadardı.

Azablar muharebede merkez ordusunun önünde bulunup ilk hücuma maruz idiler; bunların gerisinde toplar ve onların arkasında da yeniçeriler dururlardı. Harb başladığı zaman azablar, sağa ve sola açılarak topçunun ateş etmesini temin ederlerdi. Bu azablardan başka bir de deniz ve kale azabları varsa da onlar, daha sonraki tarihlerde teşkil edilmişlerdi. [887]

Akıncılar

Türklerden teşkil edilmiş hafif süvari kuvvetleridir; akıncılar, serhad denilen uçlarda bulunup mükemmel teşkilâta tâbi idiler. İlk defa düşman memleketine yapılan akın ve elde edilen esirlerle o memleket hakkında malûmat elde edilir ve sonra bu, yerleşme mahiyetini alırdı.

Akıncıların başlıca vazifeleri ordunun keşif hizmetini görmek, düşman topraklarındaki araziyi keşfederek orduya yol açmak, bu suretle düşmanın pusu kurmasına mâni olmak, ordunun geçeceği yerlerdeki mahsulâtı muhafaza eylemek, esir alarak vaziyeti öğrenmek, nehirlerin geçitlerini tâyin ile köprü kurmaktı. Bundan dolayı akıncılar ordu kısm-ı küllisinden dört beş gün daha ileride bulunurlardı. Bunlar şimdiki motorize kıt'alar gibi o zamana göre pek serî hareket eylediklerinden dolayı halkın kuvve-i mâneviyyeleri üzerinde mühim tesir bırakarak ortalığı sindirirlerdi. Akıncılar, canları bahasına yapdıkları bu akınlarda çok ganimet malı alırlardı.

Osmanlı akıncıları muhtelif mıntakalarda bulunup her birinin bir akıncı kumandanı vardı. Akıncılardan bin kişinin kumandanına binbaşı, yüz neferin kumandanına yüzbaşı ve on neferin-kine de onbaşı denilirdi. Yukarıda söylediğimiz gibi bunların hepsinin üstünde de akıncı beyi denilen akıncı kumandanı vardı ve buna akmci sancak beyi de denilirdi.

Düşman ülkesine karşı yapılan bir akının, akın adını alabilmesi için

[887] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 517

o taarruzun mutlak surette akıncı kumandanlarının emrinde olması lâzımdı; eğer akıncı kumandanı kendisi gitmez ve akma gönderdiği kuvvet yüz ve yüzden fazla olursa o akına haramilik ve yüz kişiden aşağı olursa ona da çete denilirdi.

Akıncıların, mıntaka mmtaka kimin akıncıları olduklarını, isim ve hüviyetlerini gösteren defterleri vardı. Akıncılar tımarlı ve vergilerden muaf olmak üzere iki sınıf idiler.

Akıncılar, Rumeli'de ayrı ayrı ocak halinde ve muhtelif mıntakalarda bulunurlar ve kumandanlarının isimîerile anılırlardı. Osmanlıların ilk istilâ zamanlarında Evren uz Bey akıncıları vardı; daha sonra istilâ nisbetinde hudutlarda Mihaloğulları, Turahan Bey ve Malkoç Bey akıncıları meydana çıkmış olup bunlar Mihallı, Turahanh, Malkaçoğlu akıncıları diye XVI. yüzyıl sonlarına kadar şöhretlerini muhafaza etmişler ve Osmanlı fütuhatında pek mühim hizmet görmüşlerdir.[888]

OSMANLILARDA FİKÎR HAYATI VE ÎLMÎ-ÎÇTİMAÎ MÜESSESELER

XIV. VE XV. YÜZYILLARDA YAKIN ŞARKTAKİ ÎLÎM MERKEZLERİ

Şark Ve Garp Fikir Bayatına Dair Bir Kaç Söz

islâm âleminde Abbasîlerin ilk zamanlarında başlayarak asırlarca dal budak salmış olan dinî, tıkrı ve müspet ilimler, Lndulus kıt asında da yayılmış ve iyice Abbasîye devletinin sukutu ve Bağdat'taki eserlerin imhası sırasında Endülüs'teki ilim cer-yanları devam etmekte bulunmuştu.

Endülüs islâm alemindeki ilmî faaliyet komşu olan hükümetlere de sirayet ederek arapça yazılmış olan müspet ilimlerden istifade edilerek yüksek hiristiyan âlimlerinin mutlaka arapça bilenlerinin, tetebbuları sayesinde ve bilhassa XIII. yüzyılın ikinci yansından itibaren bu memleketlerin üniversitelerinde şuurlu tir ilim hareketi

[888] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 518

görülmüş ve hattâ ilim hareketlerinde arapçamn bilinmesi ve bu lisanda yazılan ilmî eserlerin tetkiki tavsiyesinde bulunmuş olan Oxford üniversitesi hocası Bacon (Bakon) hakarete bile uğramıştı. Bununla beraber Bakon, Robert Krosteste, Arnold di villanovd Albertus Magnus (Albert dö Villa nuva) ve sairleri arapça eserlerden istifade ile müspet ilimlere dair telifler vücuda getirmişlerdir. Garp alemindeki bu ilmî ve fikrî kalkınmaya mukabil şarkta islâm âleminde gittikçe artan bir sukut baş göstermiş ve bilhassa müspet ilimlere karşı olan alâkasızlık şümullü bir hal almıştır. Her ne kadar Orta Asya'da riyaziye ve heyete dair bazı faaliyetler (Semerkand'da ve Meraga'da) göze çarpmakta ise de bunlar eski hareketlerin son bir ışığı olmuştur.

Garptaki ilim ceryanları sırasında (XIII. yüzyılın ikinci yarısı ve XIV. yüzyıl) Hümanizmin meydan alması ve Rönesans devrinin başlaması üzerine ilmî ve felsefî eserler doğrudan doğrüya Yunancadan alınmak suretiyle Avrupa'da kültür hareketleri ilerlemiş ve XIII. ve müteakip yüzyıllarda ise bunun aksine olarak islâm âleminde mütemadi gerilemeler devam etmiştir. Bunun için aşağıda bahsedeceğimiz ilim hareketleri duraklama ve sukut âleminde iken müspet ilimlerin yerine dinî, edebî ilimlere dair eserlerin bazılarına yazılan şerh ve haşiyeler görülmekte bulun-muşdur ki aşağıda kısaca onlardan bahsedeceğiz.

1335 (736 H.)'de Ebu Said Bahadır Han'ın ölümüyle meydana çıkan rakib hanların mücadeleleri, Timurlular zamanına kadar İran, Horasan, Buhara ve Semerkand havalisindeki ilim hareketlerini iyice sarsmıştı; Timur ile oğlu Şahruh zamanındaki ilmî faaliyet epey ilerlemiş ve hattâ kendi muhitlerinin dışında da te'sirini göstermişti; Sadeddin-i Teftâzânî (vefatı 1390) ve Seyyid Şerif-i Cürcânî (vefatı 1413) gibi hem kelâm hem de usul-i fıkıh'ta ihtisas sahibi iki büyük âlimin eserleri ve talebe-leriyle tesis ettikleri mektep asırlarca Türk ve bilhassa Osmanlı medreselerinde devamlı tesirini göstermişti.

Orta Asya'da görülen felsefe, mantık, fıkıh, uşul-i fıkıh ve edebiyat hareketleri Suriye ve Kahire'ye nisbetle daha kuvvetli ve daha ileri fikirle okutulmakta idi; zaten Suriye ve Mısır'da kelâm ve mantıkdan ziyade tefsir, hadîs, fıkıh, edebiyat ve tarih ileri gitmişti.

Hele tasavvuftaki vahdet-i vücudculuk buralarda koyu bir taassup yüzünden inkişaf edememişti; tran ve Orta Asya'da akla kıymet verilmesine mukabil Suriye ve Mısır'da nakliy-yatcılık vardı; meşhur Türk mütefekkiri Şemseddin Molla Fenârî Kahire'ye uğradığı sıralarda ora ulemasının kendisini tahrik etmelerine rağmen taassubdan korkduğu için mensup olduğu vahdet-i vücud akidesine dair ora âlimleriyle hiçbir müba-heseye girişmemişti.

XIV. ve XV. yüzyıl Mısır, Suriye, îran ve Orta As-ya'daki ilim müesseseleri Anadolu medreselerinden üstün olması cihetiyle buradaki ilim adamları mesleklerinde ihtisas yapmak için îran, Orta Asya ile Mısır ve Suriye'ye gidiyorlardı, bu Türk âlimleri içinde Osman Gazi'nin kayın pederi Edebalı Şam'da, Davud-ı Kayseri Kahire'de, Muhsin-i Kayseri Şam'da, Kara Hoca Alâüddin İran'da Kadı zâde-i Rumî Musa Horasan ve Maveraünnehir'&e, Molla Fenarî (Muhammed b. Hamza) ve Samavnalı Bedreddin Ka/ıire'de, Alâaddin-i Rumî Semer/camTde, Genniyanlı Ahmedî Mısır'da ihtisas yapmışlardı.

Görülüyor ki XIV. yüzyılla XV. yüzyılda kültür itibariyle İran, Maveraünnehir, Suriye ve Kahire Anadolu'dan üstün idi; fakat bu tefevvuk XV. yüz yılın son yarısından itibaren yavaş yavaş azalmakta ve buna mukabil İstanbul birinci dereceyi almak için namzed bulunmakta idi; Çünkü gerek harice gidip ihtisas yaparak gelenler ve gerek muhtelif sebepler dolayı-siyle Osmanlı memleketlerine hicret eden âlimler sayesinde Türkiye'deki ilim cereyanları birdenbire yükselmiştir. Bu gelenler arasında Şeyh Mehmed-i Cezerî ile Şeyh Ahmed-i Cezerî, îbn-i Arabşah, hey'etci Abdülvacid, Fahreddin-i Acemî, Haydar-ı Herevî, Alâaddin-i Tusî, Seyyid Ali Acemî, riyaziyeci Fethullah XV. yüzyılın ilk yarısı içinde Türkiye'ye gelmişlerdi. Bu ulema akını XV. yüzyılın son yarısında daha şümullü olmuştu ki Ali Kuşçu^ Musannifek Alâ-addin, Tebrizli Tabip Kemaleddin, tabip Hekimşah-î Kazvinî, tabip Şirvanlı Şükrullah, tabip ve riyaziyeci Abdullah, Hekim Lârî, hey'et ve riyaziyeci Şirazlı Muzaf-ferüddin Ali, Î4ris-i Bitlisi bunlar arasındadır; bunlardan başka Safeviyye devletinin İran'da teessüsünden sonra da bir çok âlim ve sanatkârların Osmanlı memleketlerine hicret eyledikleri görülüyor.

İşte bu kısa izahat, Osmanlı memleketlerindeki ilim ve fikir hareketlerinin nasıl inkişaf eylediğini ve Osmanlıların bundan sonraki ilim hareketlerinin başına geçmeğe nasıl namzed olduklarını göstermektedir.

Osmanlılar Rumeli'de yalnız mıntaka mıntaka şehir ve kasabalar almakla iktifa etmiyerek ve geçici bir fütuhat yapmıyarak muntazam ve muayyen bir program île elde ettikleri yerlere Anadolu'dan göçmenler naklederek yerleşmişler ve hemen onu müteakip îmar faaliyetine geçmişler, ilmî ve içtimaî kurumlar vücude getirmek suretiyle oralara Türk damgasını vurmuşlardır.

Bilhassa halkı tamamen gayr-i müslim olan Rumeli'de bu müesseseler o kadar sür'atle yapılmıştır ki işgalden on onbeş sene sonra buraları gezenler Osmanlı idaresine geçmiş olan yerlerin hemen tamamen Türk şehri haline geldiğini görüp hayret etmişlerdir. Osmanlıların ilk devirlere ait olan bu faaliyyetleri bugün de mevcut olan vakıf kayıtlariyle ve vesikalariyle de sabit olmasından dolayı burada tafsilâta lüzum görülmemiştir. [889]

Osmanlılarda İlk İlmi Müesseseler

Osmanlı devletini kurmuş olan Orhan Gazi, bir taraftan idari, askeri ve adlı teşkilatını yaparken diğer taraftan onlarla beraber ilmî ve içtimaî teşkilâtı da ihmal etmemiş ve bir aralık küçüjt beyliğine merkez yaptığı İznik^de cami imaretiyle beraber bir de medrese yaptırmak suretiyle bu hususta da ilk adımı atmıştır. îznik medresesi 1331'de yani buranın fethinden bir sene sonra yapılmış ve oraya zamanına göre en dolgun maaş olan günde otuz akçe ile devrinin büyük âlim ve mütefekkirlerinden Davud-ı Kayseri müderris tâyin edilmiştir. Yine îznik'in Yenişehir kapısında ilk imaretini yapan Orhan Bey, buranın küşad resminde iptida kendisi, muhtaçlara çorba dağıtmak ve imaretin kandillerini yakmak suretiyle halka karşı himaye ve muhabbetini göstermiştir.

îznik medresesinin başında Davud-ı Kayseri gibi hem zahir ve hem

[889] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 519-522

bâtın ilimlerinde derin görüşlü bir mütefekkirin bulunması ve burada okutulan dersler arasına kelâm yani İslâm felsefesinin konması o zamana göre bu müesseseye verilmiş olan ehemmiyeti göstermektedir.

Osmanlı devleti hududunu genişlettikçe mühim şehirlerde de ilmî ve sosyal kurumlar vücuda gelmekte idi. iznik'ten sonra büyük medreseleri BursaMa görmekteyiz. Orhan gazi 736 H./1335 M. de Bursa'da da bir cami, imaret, tabhane ve bir ribat yani han yaptırdığı gibi yine Bursa hisarındaki kiliseyi medreseye çevirtmiş ve talebeler için odalar yaptırmış ve vakfiyesini tertip ettirmiştir. Gene burada I. Murad, Yıldırım Bayezid, Çelebi Mehmed ve II. Murad taraflarından yaptırılan müesseseler ilim hareketlerini arttırdığı gibi bu medreselerden sonra ikinci ve üçüncü derecelerde vezir ve beylerbeğiler taraflarından yaptırılan bu kabil kurumlar da Osmanlı memleketlerindeki ilim cereyanlarını genişletmiştir.

XIV. yüzyıl sonlarında İznik medresesi artık birinci dereceyi kaybetmiş ve onun yerine Bursa medreseleri geçmişti, İznik medr.esesinin otuz akçe yevmiyesine mukabil Bursa'da Çelebi Mehmed'e ait Sultaniye medresesi müderrisine elli akçe veriliyordu; keza XV. yüzyılın ilk yarısında Edirne şehri artık emniyet altında devlet merkezi olduktan sonra ilim merkezi halini aldı ve bu defa da Bursa medreseleri ikinci dereceye düştü. Burada II. Murad'ın cami, imaret, muallimhâne, misafirhane ve mevlevihâneden başka yaptırmış olduğu yüz akçe yevmiyeli medrese ve elli akçe yevmiyeli darülhadîs birinci dereceyi teşkil ediyordu; Edirne şehri, Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'da. yaptırmış olduğu Sahn-ı seman medreselerinin açılmasına kadar birinciliği muhafaza eylemişti.

Bu medreseler, okutulan derslere göre yüksek, orta ve ilk olarak birtakım derecelere ayrılmıştı; bu devirlerde tedrisat dinî, felsefî, riyazi ve edebî olarak yapılmakta idi; bunlardan padişah medreseleri ilk safta geliyordu. Osmanlıların bu devirlerinde neresi devlet merkezi olursa orasının ilim ve fikir hareketlerinde daima Önde bulunduğu görülmektedir ki bu şekil sonraki asırlarda da tabiî olarak devam etmiştir.

Padişahlarla vezir ve diğer devlet adamlarının yaptırmış oldukları medreseler, az zaman içinde bilhassa Rumeli'de Türk kültürünün süratle yayılmasında mühim âmil oldu. Osmanlı hududu Anadolu'da genişlediği zaman Anadolu beylerinden alman yerlerdeki ilmî, içtimaî bütün kurumları, mevcut vakıf şartlariyle tanınmalarından dolayı bu kurumlar eski faaliyetlerini muhafaza ve devam ettirmişlerdi. [890]

Medreselerin Tasnifi Ve Okutulan Dersler

Fatih'in yaptırmış olduğu sahn medreselerine kadar, Osmanlı medreselerindeki derslerin nasıl bir sıra takip ettiğini, ders ve sınıfların taksimatını bilmiyoruz; fakat daha eski medrese teşkilâtı ile XV. yüzyıl sonlarındaki medrese teşkilâtı gözönüne alınacak olursa bunu bir dereceye kadar kestirebilmek mümkündür.

Osmanlı medreseleri, yüksek tahsil yani fakülte kısmı hariç olarak Telvik, Miftah ve Hâşiye-i tecrid medreseleri diye üç kısma ayrılıp bunlardan aşağı, bir de kavaid yani sarf ve nahiv (gramer) derslerini Öğreten medreseler vardı.

Okutulan dersler yüksek tahsil de dahil olmak üzere en aşağıdan başlayarak gramer, mantık, ferâiz, kelâm, belagat, usûl-i fıkıh, fıkıh, usûl-i hadîs ve hadîs ile tefsirden mürekkep olup bunlardan her birinin izahını hâvi muhtasar ve mufassal müteaddit şerh ve haşiyeleri vardı; ve bunların medrese derecelerine göre aşağı medreselerde evvelâ muhtasarı ve yüksek medreselerde mufassalı okutulurdu.

Gramer eskiden sarf ve nahiv dediğimiz Arapça kavaid kitabı olup muhtasar ve mufassal olarak yazılmış olan bu eserler, talebeyi asıl medrese derslerine hazırlamakta idi.

Mantık, fikir ve muhakemeyi işleten ve usul ve kanunlarına riayet edildiği takdirde zihni hatadan koruyan, fikrin doğru veya yanlış olup olmadığını ayırmağa vasıta olan bir ilimdir.

Feraiz Islâmiyetteki kanun mucibince miras ve varislerin hisseleri miktar ve keyfiyetlerini bildiren yani bir ölünün mal, mülk ve akarının varislerine ne suretle taksim edileceğini öğreten bir ilimdi ve bunun

[890] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 522-523

inceden inceye şerhleri ve izahnameleri vardır.

Kelâm, itikadiyata taallûk eden meseleleri, metafizik ve tabiat ilimlerinden de istifade ederek ispat eden islâm felsefesidir; buna ilm-i tevhid de denilirdi.

Belagat, arab edebiyatiyle lisaniyatına dair olup meânî, bedî, beyan [891] aruz, kafiye ve saireden bahsetmektedir. Muhtasar ve mufassal olarak okutulurdu.

Fıkıh ameliyata taallûk eden dinî meseleleri bildiren bir ilim

olup namaz, oruç, zekât, hac, büyü, şuf'a ve saire gibi islâm dininin ibadet ve muamelât kısımlarını havi ahkâm ve akaidinden bahseden ve şer'î ilimlerin müntehası sayılan usûl-i fıkıh da onun usulünden bahseden yani birtakım kavaid-i külliye vasıtasiyle kitap, sünnet, icmâ-ı ümmet ve kıyas-ı fukaha denilen ahkâm ve delillerden istifade ile şer'î hükümler çıkaran bir ilimdir; daha kısası dinî meseleleri şer'î delillerine dayanarak meydana çıkarmaktır. Bunun da —usûl-i fıkıh, fıkıh, ilm-i kelâm gibi yüksek ilimlerden sonra— muhtasar ve mufassalı vardı.

Yüksek tahsilde okutulan usûl-i hadîs ve hadîs ile tefsir başlı başına mühim bir ihtisas işi olduğundan muhaddîs ve müfessir denilen bu derslerin müderrislerinin dereceleri diğerlerinden daha yüksekti.

Osmanlıların XV. yüzyılın son yarısından itibaren mükemmel bir hale getirilen medrese teşkilâtiyle buradaki medrese dereceleri ve dersler hakkında, kitabımızın ikinci cildinde dah amufassal malûmat verileceğinden şimdilik bu kadarı yeter göründü. [892]

XIV. Yüzyıl Son Yarısıyle XV. Yüzyıl'ın Îlk Yarısında Osmanlılardakl Edebî Cereyan

[891] Eedı, beyan ve meânî'nin üçüne birden ilm-i belagat derler. Bedİ, sanayi-i lâfziyye ve mâneviyyeye riayet ederek söyleyip yazmaktır; beyan, kinayeli, İstiare ve mecazlı (cinas ve tevriye) söz söylemek veya yazmak, meâni ise muktezây-ı hale göre söz söylemek, yani sözü mevkiine ve yerine göre uzun veya kısa soylemekdir.

[892] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 524-525

Xiv. Yüzyıla Ait Bir Mukaddime

Osmanlılara ait memleketlerdeki edebî cereyanları takip edebilmek için bilhassa XIV. Yüzyılında Anadolu beyliklerindeki aynı cereyanı bilmek îcabeder [893]. Bu yüzyılda diğer Anadolu beyleri gibi Osmanlı hükümdarları da millî lisana ehemmiyet vermişler ve bilhassa Türkçenin inkişafına ve resmî lisan olmasına hizmet etmişlerdir; bu yüzyıla ait resmî muharreratın açık Türkçe olduğuna dair elimizde vesikalar bulunduğu gibi buralarda yaşayan birçok mü ellif de gerek nesr ve gerek nazım yoluyla yazdıkları eserlerinin çoğunu Türkçe yazmışlardır. [894]

İlk Eserler

Meselâ meşhur Dursun Fakih'in Yemen ilindeki Mukaffa kalesi manzumesi ile Nakib oğlu'-nun Selâsil (Ankara) kalesi manzumesi ve Beypazarlı Maanoğlu Has an'in Cenadil kalesi manzumesi bu kabil Türkçe ilk eserlerdendir [895].

Daha sonraları Anadolu beylerinin ellerindeki yerler alındıkça bu beylikler dahilindeki müesseseler ile beraber birçok âlim ve edipler de Osmanlı devleti hizmetine girmişler, millî lisanın ve fikir hareketlerinin yayılmasına himzet eylemişlerdir; yani Osmanlılar Anadolu'da siyaseten nasıl bir vahdet vücuda getirmişlerse ilim ve edebiyat cihetinden de aynı birliği temin etmişlerdir. [896]

Şeyhoğlu

Yukarıda isimlerini Yazdığımız manzumelerden başka, bu XIV. yüzyılın sonlarında yazılan iki edebî eseri zikr etmek lâzımdır; bunlardan biri Kütahyalı Şeyhoğlu Mustafa'nın Hurşid ve Ferahşad adındaki mesnevi tarzında yazılmış manzum hikâyesi ve diğeri de yine

[893] Bu hususta Anadolu beylikleri isimli eserimize bakın.
[894] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 525
[895] Millet kütüphanesi Divanlar kısmı 1682 numaralı Mecmua,
[896] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 /526

Kütahya'lı şair Ahmedî'nin İskendernâme''sidir.

Hurşid ve Ferahşad her ne kadar Germiyan hükümdarı Süleyman Şah namına yazılmağa başlanmış ise de bu hükümdarın vefatı yüzerine damadı Yıldırım Bayezid'e ithaf olunmuştur. Germiyan hükümdarının musahibi ve aynı zamanda nişancı ve defterdarı olan Şeyhoğlu Mustafa takriben 1334'de doğmuş ve XV. yüzyıl başlarında (1413) vefat etmiştir. Dursun Fakih ile Nakiboğlu ve Maanoğlu'nun nazımları, Şeyh-oğlu'nun nazmına nisbetle daha basit olup bunda Türkçeye tedricî surette arapça ve farsça kelimelerin girdiği görülmektedir. Şeyhoğlu, farsea şiirleri büyük bir muvaffakiyetle Türkçeye çevirmiştir; şiirleri lirik olmamakla beraber üslûp ve teknik itibariyle kusursuzdur. Germiyan oğlu Süleyman Şah adına tercüme edilen Merzubannâme ve Kabusnâme de bununduır. [897]

Ahmedi

Şeyhoğlu'na XIV. yüzyılın son yarısında yalnız Şair Ahmedî üstün çıkmıştır. Lâkabı Tacüddin ve adı İbrahim olan Ahmedî'nin aslen Uşak kazasının Sivaslı nahiyesinden olduğu kuvvetle zannolunuyor; tahsilini Kahire'de Bayburtlu Molîa Ekmel'den yapmış olan dî, XV. yüzyılın ilk yarısında da yaşamış değerli bir şairdir; 1335'de doğmuş ve 1412'de ölmüştür; 8251 beyitli Iskendernâme*-sini 1390'da bitirmiştir.

Ahmedî'nin Germiyan hükümdarı Süleyman Şah'a ithaf için yazarak sonra Yıldırım'ın şehzadesi Emir Süleyman Çelebi'ye takdim ettiği îskendernâme^smv gelince, bu da Hurşid ve Ferahşad gibi Türkçenin tekâmülü seyrini gösteren manzum bir eserdir. Bu eser meşhur İskender'in hayatı ve muharebeleri hakkındaki malûmatla beraber islâm hikemiyatını, tıb ve felsefeye ait mutaleaları da ihtiva edip sonunda da Dâsitan-i Tevârih-i Mülûk~i Al-i Osman adiyle Ertuğrul Gazi'den, Emir Süleyman Çelebi zamanına kadar Osmanlı tarihîne ait bir kısım vardır. Bu tarihî malûmat, Osmanlı tarihinin ilk kısmının bazı yerlerini mümkün mertebe aydınlatmaktadır. Osmanlı

[897] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 526

tarihi kısmını bu devlete intisabını müteakip iskendernâme^sine ilâve etmiş olmalıdır.

Ahmedî'nin bir de divanı olup İskender nâme1 sine nisbetle daha yüksektir; sekiz bin beyitten fazla olan bu divanda şiirin muhtelif şekillerini havi manzumeler görülür; yine Ahmedî'nin beş bin beyitli Cemşid-ü-Hurşid isimli manzumesi, Çin pâdişahı'-nın oğlu Cemşid ile Rum kayserinin kızı Hurşid arasındaki âşikane macerayı tasvir etmektedir; gerek bu eserini ve gerek Tervijı-ül-ervah adındaki tıbba dair manzum ve mufassal telifini Emîr Süleyman Çelebi'nin emriyle kaleme almıştır.

Ahmedî de evvelce Germiyan oğullan'nm hizmetinde iken, sonra Osmanlılara intisap etmiş ve Yıldırım Bayezid'in oğlu Süleyman Çelebi'nin yüksek himayesini görmüştür [898].

XV. Yüzyıla Ait Bir Mukaddime

Ahmedî'nin açtığı edebî cereyan, XV. Yüz başlarında onun talebesi Kütahyalı Şeyhî Sinan ile daha mükemmel bir devre girmiştir; her ne kadar Ankara muharebesinden sonraki karışıklıklar ve Osmanlı devletinin parçalanması, ilmî ve edebî hareketleri sarsrmş ise de bu sarsıntı sürekli olmamış ve buna mukabil Rumeli'de muhaceret ve yerleşme dolayısiyle henüz inkişaf edemiyen millî hars kuvvetlenmişti; işte buna binaen XV. yüzyıl ilk yansında Osmanlıların gerek Rumeli ve gerek Anadolu'da genişlemeleriyle mütenasip olarak Türk lisanı da ilim lisanı halini almış ve bu suretle birçok ilmî ve edebî eserler Türkçeye çevrilmiştir; bundan başka Türkçe pürüzsüz şiirlerle de süslenmekteydi; bu cümleden olarak .Edirne'de Karabulut camii imamı Halil'in Hazret-i Fatıma'nın vefatına dair XV. yüzyıl başında yazdığı manzume görülmektedir; bundan sonra Edirne'de Emîr Süleyman Çelebi'nin etrafına toplanmış olan şair ve edipler Rumeli'deki kültür hareketlerini kuvvetlendirmişlerdir. E mî r Süleyman Çelebi ile II.

[898] Ahmedî hakkında B. Nihad Sami BanarWnın bir tetkiki ile (Türkiyat mecmuası, sayı 6) Prof, Fuat Köprülü'nün İslâm AndİklopedisinduKi Ahmedî maddesinde tafsilât vardır.
Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 526-527

Murad, memleketteki fikir hayatına ehemmiyet vererek, âlim ve şairleri himaye etmişler ve millî cereyana ehemmiyetli bir hız vermişlerdir ki Ahmedî, Şeyhî Sinan, Ahmed Dâî, Atayî, Cemali ve saire gibi şahsiyetler, bu himayeye mazhar olan şair ve âlimlerden idiler; bilhassa II. Sultan Murad Türkçe lisan ve edebiyatının inkişafı için çalışmış, musikiyi de himaye etmişti; yine bu hükümdar şair ve ediblere yıllık olarak bir tahsisat da vermişti ki bu usul ve kaide Kanunî Sultan Süleyman zamanında vezir-i âzam İbrahim Paşa'nın vefatına kadar devam etmiştir. [899]

XV. Yüzyılın Alim Ve Şairleri

Bu kısa izahattan sonra ilk yarısındaki edip ve şairlerden bahs edebiliriz. Bu yüzyıl başlarında Ahmedî yine faaliyette bulunup Emîr Süleyman'mn himayesinde son senelerini yaşamaktadır. Yine bu yüzyılın ilk yarısında Bursa*da Ulucami imamı ve meşhur mevlûd sahibi Süleyman Çelebi'yi görüyoruz. 812 H./1409 M. de Bursa'da onun kaleme aldığı sehl-i mümteni şiirlerin şaheseri olan mevlûd kitabı, lisanının sâde ve düzgünlüğü ve ifadesinin samimiyeti dolayısiyle bugün de seve seve okunmaktadır; Süleyman Çelebi mevlûdunu yazarken Âşık Paşa'nın manzumelerinden mülhem olmuştur. Yine bu yüzyılda Kemâl Ummî, îznikli Eşrefoğlu gibi manzunıeleriyle tarikat ve tasavvuf î akidelerini neşreden ve Yazıcızâde Mehmed ve kardeşi Ahmed Bican Efendiler gibi Muhammediye ve Müzekkin-nüfus'u yazan zatlar varsa da bunlar meslekleri itibarîyle daha aşağıda Osmanhlardaki tasavvuf ceryanları yazılırken gösterilmiştir.

Bu yüzyıldaki şairlerden Ahmed Dâî evvelâ Germiyan ve sonra Osmanlı sarayında yetişmiş, Emîr Süleyman'ın himayesini görmüş ve onun namına Çengnâme, Ferah-nâme isimlerinde iki manzum eser yazmıştır; bunlardan başka lügat, tefsir, Eş-şifa fî ehadîs-il-Mustafa isimli tıbb-ı nebeviyi, Timurtaş Paşa oğlu Umur Bey namına türkçeye tercüme etmiştir ve rüya halline dair Tabirname'si vardır. Bir de

[899] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 527-528

mükemmel divanı olan Ahmed Dâî tasavvuf vadisinde yürümemiştir; divanın tetkikinden, kendisinin Şeyhî gibi yüksek bir şair olmadığı, fakat Iran şairlerini muvaffakiyetle taklid ettiği görülüyor; bazı manzumelerinde kendisine mahsus bir tarzı da vardır.

Yine bu asırda temayüz eden ve bir mektep sahibi olan Germiyanh Şeyhî Sinan'ı görmekteyiz; Ahmedî'nin yetiştirdiği Şeyhî, hem şair ve hem tabib olup son Germiyan hükümdarı II. Yakub Bey'in musahibi idi. Kuvvetli ve Canlı tasvirleri ve mazmunları, zarif lisanı ve vâsi hayali ile muasırlarından üstün şiirler yazmıştır; tahsilini İran'da ikmal eden Şeyhî, II. MuracTm emriyle Genceli Nizâmî'nin Hüsrev ve Şirin manzumesini Türkçeye çevirmiştir. Bu, alelade bir terceme olmayıp şairin şahsiyyetini de gösteren kıymetli bir sanat eseridir ve en ziyade şöhretine sebep olan da bu tercemesidir. Hüsrev ve Şirin, bir çok şairler tarafından nazmedilmiş ise de hiçbirisi bununki kadar şöhret kazanamamıştır.

Şeyhî Sinan, en ziyade kaside ve mesnevide muvaffak olmuştur; XV. yüzyıl sonlarına doğru memleketi olan Kütahya'ya. dönerek Yoncalı ılıcası yakınındaki Dumlupmar köyünde Ölmüştür. Rakiblerini hivic yollu kaleme aldığı Hamâme*si ince nükteleri ve lisanındaki nezahet itibariyle okunmağa değer bir manzumedir.

Yine II. Murad'm himaye ettiği Şeyhî'nin yeğeni Cemâli ile Hümâmî, Hüsâmî, şair ve ressam Safî, Hassan, Şemsî, Seyfi gibi şairler Osmanlı sarayının mümtaz şahsiyetlerindi ndi; bunların bazıları memleketleri işgal edilmiş olan Anadolu beylerinin saraylarından gelmişlerdi. Şair Seyfî, II. Murad'ın fütuhatım manzum olarak kaleme almıştır. Hatiboğlu, yedi senede ikmal ettiği Ferahnâme adındaki yüz hadîs ve yüz hikâyeden mürekkep mevıza vadisinde arapcadau terceme edilmiş bir mesneviyi 829 H./1426 M. senesinde bitirerek II. Murad'a takdim etmiştir. [900]

XIV. Yüzyıl Son Yarısından XV. Yüzyıl Ortalarına Kadar Osmanlılardakî Tasavvuf Cereyanı

[900] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 528-530

Ahiler ve Babâiler

Osmanlı devleti kurulurken Anadolu'daki Ahi ve Babâî ve Mevlevi tarikatleri en faal devirlerini yaşıyorlar ve bu kıt'ada mevcud beylikler üzerinde nüfuzlarım gösteriyorlardı; bundan dolayı bu tarikat zümrelerinden bilhassa ilk ikisinin Osmanlı beyliği muhitinde de faaliyetleri görülmekteydi. Ru suretle Anadolu'da yayılan tasavvuf cereyanları XIV. yüzyıl sonuyla bilhassa XV. yüzyılda kuvvetli olarak meydan almış ye bunda beylikler tarafından gösterilen himaye de müessir olmuştu. Tasavvufî eserler manzum ve mensur olarak yazılmaktaydı. XIV. yüzyıla ait Âşık Paşa, Yunus Emre ve Sultan Veled divanları ve saire ile XV. yüzyıl'daki Kemal Ümmî, Nesimî ve Eşref zade Abdullah-i Rûmî divanları ve yine Eşref oğlu'nun (vefatı 874 H./1469 M.) Hayret-nüma ve 852 H./1447 M. de yazılmış ahlâka dair kıymetli bir eser olan Müzekkin-nüfus isimli eserleri ve Hatiboğlu'nun Hacıbektaş Velâyetnâmesi tercemesi ve bunlardan başka manzum ve mensur daha bir çok risaleler ve manzumeler yazılmıştır.

Osmanlı devletinin temeli atılırken bu beylik, ahilikten ve ahî reislerinin nüfuzlarından istifade etmişti; filhakika Osman Gazi'nin kayın babası Şeyh Edebah o tarihlerde ahilerin ulularından bulunduğu gibi Ahî Hasan, Ahî Mahmud, Candarlı Kara Halil de aynı tarikatta bulunarak hizmet ediyorlardı. Ahî Hasan'm nüfuzu ve hizmeti tarihçe de malûmdur1. Ahilerin bu nüfuzunu XV. yüzyıl'm ilk yarısında da görmekteyiz [901].

Ahî tarikatı reisliğinin Şeyh Edebalı'dan sonra kime geçtiğini bilmemekle beraber bunun daha sonra I. Sultan Murad'a intikal eylediğini biliyoruz; bu cümleden olarak Mu-rad Gazi'nin Gelibolu'daki ahî reislerinden Ahî Musa'ya verdiği 767 Receb/1366 Mart 14 tarihli icazetname ve vakıfnamede: ". . . ahilerimden kuşanduğum kuşağı Ahî Musiya (Musa'ya) kendü elümle kuşadup Magalkara'da (Malkarada) ahî diktim ve bu Ahî Musa veya evlâdlarından kimesneyi ihtiyar idüp ya akrabalarından veya giigeygülerinden ahilik icazetin virüp bizden sonra yerümüze ahî sen

[901] Âşık Paşa zade tarihi s. 101.

ol diyeler ki bunlar fevt olduktan sonra şer'ile sabit ve zahir ola...." kaydı bunu göstermektedir[902].

Osmanlı beyliği kurulurken ahîlikden başka Alperenler denilen ve ,Babâî tarikatinden olan Gazilere ehemmiyet verilmiş ve bunlar için zaviyeler yapılmıştı; Orhan Bey'in maiyyetinde muhtelif savaşlara iştirak etmiş olan Geyikli Baba, Abdal Musa, Abdal Murad ve Duğlu Baba ve emsali babalar, sonradan adını bektaşiliğe çeviren Babâî tarikatine mensup Alp-erenlerdcn idiler. Orhan Gazi zamanında Bursa'mn Uludağ (Keşiş dağı) eteğinde Babâîlere mahsus zaviyeler yaptırılmıştı. Yine bu zümreye mensup olarak Bursa Yenişehir'inde bulunan Postinpuş Baha'ya I- Murad tarafından bir zaviye inşa ettirilmişti. *

H Orhan Gazi, kendilerinden istifade ettiği Babâîlere riayet etmekle beraber, onların herhangi bir ayaklanmalarına karşı da kontrolü ihmal etmemekte idi; hattâ Bursa etrafında çoğalıp aki-delerini neşretmekte olan Abdal, Torlak ve Işık'ların (Babâîle-rin) vaziyetlerini teftiş ve tahkik ettiren Orhan Gazi, bunlardan muzır akide neşredenlerin çerağ ve bayraklarını ellerinden alıp memleketinden kovmuştu [903]. Babaîlik daha sonraları yeniçeri ocağına girmiş ve halifeleri vasıtasiyle Babâîlerden olup XIII. yüzyılın ikinci yarısında vefat etmiş olan Hacı Bektaş-ı Veli'-ye nisbet edilmiştir [904].

XIII. yüzyıldan başlıyarak XVI. yüzyıl sonlarına kadar Anadolu'nun siyasî ve içtimaî hayatında, Babâî, Kalenderi, Torlak, Samavnah, Işık gibi muhtelif isimler altında Babaîliğin kasaba, koy ve aşiretler arasında yayılmış olduğu görülmektedir. Babâîler en çok Sivas, Çorum, Yozgat, Aydın, İzmir, Balıkesir, Kuzey Anadolu (Giresun'dan Sinop'a kadar olan saha) ve Konya, Antalya ve havalisinde akidelerini yaymışlardı1. Bunların XVI. yüzyıl başlarından itibaren Rumeli'de de faaliyette bulunduklarını görmekteyiz [905].

Bu zümreler arasında hurufîliği neşreden Fazlullah'm halifesi

---

[902] Tarih vesikaları dergisi sayı 4, sene 1941 Birinci Kânun.
[903] îbni Kemal Tarihi (Nur-ı Osmaniye nüshası), Numara 3078, varak 53 B.
[904] 676 H./1277 M. de tertip edilmiş olan Ahi Evren'in Kırşehir vakfiye-sindeki kayıttan (Ali Emin tasnifi vesikalar) Hacı Bektaş'in 1277'den evvel vefat ettiği anlaşılıyor.
[905] Âli (basılmamış nüsha) varak 146, Şair Hayali maddesi ve Kınalı zade tezkiresi'ndeki aynı isim. Bunlardan başka diğer tezkirelerde bazı kayıtlar vardır.

Seyyid Nesimî ve taraftarlarının Anadolu'daki propagandaları kendilerine epey taraftar kazandırmış ve bunun neticesi olarak hurufîlik süratle yayılmağa başlamış ve bu hususta Nesimî'nin müridi Refiî'nin eserlerinin mühim tesiri görülmüştür; Refiî'den sonra Ferişteoğlu (Ibn-i Melek) ve Viranı Baba gibi hurufîler de aynı tarzda akidelerini yaymışlardır; hurufîlik daha sonraları bir çok tarikatlerle bu tarikatlere mensup mutasavvıfların eser ve manzumelerinde de kendisini göstermiştir. [906]

Tedrisı Tasavvuf Faaliyeti

Ahî ve Babâîlerden başka Osmanlı memleketlerinde tedrisi tarzda vahdet-i vücud felsefesiyle ilmî tarikatçilik te görülmektedir; bu, daha ziyade havasa mahsus olup mühim şehir ve kasabalarda yerleşmişti; Osmanlı devletinin Rumeli'de genişlemesi ve muvaffaki-yetlerin birbirini takip eylemesi hariçten bir çok Alperenlerin Osmanlı ülkesine gelmesini mûcib olduğu gibi Osmanlı hükümdar-lariyle Osmanlı vezirlerinin mutasavvıflara karşı gösterdikleri riayet, mektep halinde bir mutasavvıf zümresi de vücuda getirmişti. Yıldırım Bayezid'in Emîr Buharî'ye kızını vermiş olması Osmanlı hükümdarlarının tarikat erbabına göstermiş oldukları hürmet ve riayetin canlı bir delilidir [907]; bu hürmet ve riayetten dolayı XIV. yüzyılın sonlarından itibaren Usmanu memleketlerinde Ekberiyye, Bistamiyye, Zeyniyye isimlerindeki tarikatleri görmekteyiz. Bunlardan en evvel Davud-ı Kayseri vasıtasiyle Şeyh-i Ekber Muhyiddin-i Arabi'ye mensup Ekberiyye tarikatı Osmanlı ülkesine girmiştir ki gerek bu zatın ve gerek daha sonra Şemseddin Molla Fenârfnin himmetle-riyle yayılmıştır; yine bu XIV. yüzyıl sonlarında Bistamiyye (Ebu Yezid

[906] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 530-532

[907] Bursalılar tarafından Emîr Sultan diye maruf olan ve İmam Hüseyin evlâdından bulunan Seyyid Şemseddin Mehmed bin Ali el-Hüseynî XIV. yüzyıl sonlariyle XV. yüzyıl başlarında yaşamış büyük maruf şahsiyetlerden olup BuharaMa doğmuş ve orada tahsil görmüş. Babasının mensup olduğu daha sonra Nurbahşiyye adını alan Kübreviyye tarikatine intisap etmiştir. Şemsed-dîn-i Buharı, daha sonra Hacce gideTek oradan Bağdad'a gelmiş ve buradan da Anadolu'ya geçerek Yıldırım Bayezid zamanında Bursa'da iştihar etmiştir. Takriben 833 H. 1929 M. de vefat ederek şimdiki türbesine defnedilmiştir.
II. Murad'a kılıç kuşatmıştır (Hezarfen Hüseyin. Efendi, Tenkih-üt-tevarih).

Bistamî'ye mensup) tarikati de Kayserili Şeyh Hâ-mid (Hamidüddin-i Aksarayi) vasıtasiyle Osmanlı memleketlerine girdi; Bursa'ya gelen Şeyh Hâmid'e, Yıldırım Bayezid hürmet ve riayet göstermiş ve yaptırdığı camide ilk defa bunun vâz ve nasihat etmesini arzu eylemişti; işte bu sırada Molla Fenarî, Şeyh Hâmid'den de feyz almıştı, XV. yüzyılın ilk yarısında Bursa'ya gelerek tarikatini neşreden Abdüllâtif Makdesî, yine allâme Molla Fenarî ile görüşüp onu tarikatine almıştır.

Bu kayıtlar gösteriyor ki Molla Fenari, Osmanlı memleketlerinde medrese kolunun reisi olduğu gibi aynı zamanda bu üç tarikatin (Ekberiyye, Bistamiyye, Zeyniyye) yayılmasında da birinci derecede âmil olmuştur. Zeyniyye tarikati daha sonraları Şeyh Muslihüddin ibn-i Vefa (vefatı 1491) zamanında kemal devrini bulmuş ve bunun tekkesi birçok mütefekkir Osmanlı âlimlerinin toplantı yeri olmuştur.

XV. yüzyıl başlarında hükümet tarafından mânevi ilimlerini * neşretmek lâzımgelen tarikat erbabına karşı gösterilmekte olan hürmet ve riayetin bazan kötü sonuçları görülmüştür; çünkü yukarıda Osmanlı vekayii kısmında görüldüğü gibi Samavna kadısı oğlu Şeyh Bedreddin'in tertip ettiği ihtilâl korkunç bir şekil almış, Anadolu'da ve Rumeli'deki taraftarları arasında vukua gelen bu hareket güçlükle bastırılmıştı (1420).

Şeyh BedreddTri nareketi dikkate şayan bir hâdisedir; bu ayaklanma tıpkı XII. yüzyılın ortalarına doğru tertip edilmiş olan Baba Is hak ihtilâline benzemektedir; Baba tshak, nasıl Babâî ve AlevVlere istinaden propaganda' yaparak muhitini hazırlayıp Selçuklu kuvvetlerinin Suriye ve Elcezire taraflarındaki meşguliyetinden istifade ile Malatya, Maraş, Sivas, Çorum, Tokat, Amasya ve etrafındaki tarafdarlarını ayaklandırdı ise, Şeyh Bedreddin de halifeleri vasitasiyle hem Anadolu ve hem Rumeli'de hazırlamış olduğu Alevî muhitlerinde aynı suretle hareket etmiştir.

Bir nevi Alevî kıyamı olan Şeyh Bedreddin vak'asından sonra hükümet ihtiyatlı davranmakla beraber memleketteki serbest fikir hayatına dokunmamıştır; hattâ hükümetin bu ihtiyatı neticesinde müridlerinin çokluğundan dolayı Ankara'da bir hâdise çıkaracağı ihbar

edilen Hacı Bayram-ı Veli (vefatı 833 H./1430 M.) II. Murad tarafından Edirne'ye getirtilerek söylenen şeylerin aslı olmadığı görülüp vaaz ve nasihatte bulunarak kendisine lâyık olan hürmetle Ankara'ya, avdet etmiştir. Bayromiyye tarikatı Hacı Bayram-ı Veli'den sonra halifelerinden Ak Şemseddin'le Şeyh Ömer Sikkin (Bıçakçı Ömer) taraflarından Bayramiyye ve Melâmiyye isimleriyle iki kola ayrılmıştır. Hacı Bayram-ı Veli mensuplarından Yazıcı zade Mehmed Efendi ile kardeşi Ahmed Bîcan Efendi'nin XV. yüzyılın ortalarına doğru yazdıkları tasavvufî eserler ve tekye edebiyatı, Bayramiyye tarikatının yayılmasında müessir olmuştur. Ahmed Bican Efendi'nin klâsik heyetten (kozmografya) bahseden Dürr-i Meknun adında bir eseri ile Acayib-ül-Mahlûkat adında 1453'de telif ettiği (Kazvinî'den hulâsa) küçük bir koz-moğrafyası da vardır.

Yine bu XIV. yüzyıl sonlariyle XV. yüzyılda Osmanlı memleketlerinde Halvetîlik, Kadirîlik ve Mevlevilik de yavaş yavaş yayılmağa başlamıştı.

Düzme Mustafa denilen Mustafa Çelebi'ye karşı hareket eden genç hükümdar II. Murad'ın Bursa'da oturmakta olan Yıldırım Bayezid'in damadı Seyyid Emir Buhari'-den kılıç kuşandığını ve ikinci Kosova muharebesinde de bazı tarikat zümrelerinin^OTaua1T~^rjultınduklarını görmekteyiz, kayıtlar, Osmanlı hükümdarlarının bunlara karşı olan riayetlerini göstermektedir, istanbul fethi esnasında da Hacı Bayram-ı Veli halifelerinden Ak Şemseddin ile Akbıyık orduda bulunmuşlar ve buranın fethi için genç padişahı teşvik eylemişlerdir. [908]

Osmanlıların İlk Devirlerinde Yazılmış Olan Bazı Eserler

Alim Ve Mütefekkirleri Himaye

Osmanlı devletinin temeli atılıp teşkilâtı yapıldığı sırada îznik medresesi ile de ilk ilmî hareket başlamıştı; devlet hudutlarının genişlemesi ve ilim adamlarına karşı gösterilen himaye, Orta Asya,

[908] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 532-535

İran, Suriye ve Mısır'dan ve Anadolu beyliklerinden buraya bir hayli fikir adamlarının ve sanatkârların gelmelerine vesile olmuştu.

Diğer Anadolu beyleri gibi ilk Osmanlı hükümdarlariyle devlet adamlarının pek çoğu ana dil olan Türkçeden başka dil bilmedikleri için kendilerine ithaf edilen eser veya tercümeler de -bazı ilmî eserler hariç- Türkçe olurdu; bu hal, Türk lisanının tekâmülü ve Türkçe eserlerin artması cihetiyle Anadolu ve Rumeli'de kültür hayatının süratle inkişafını mûcib olmuştur.[909]

Hükümdarlarla Şehzad'e Ve Devlet Adamlarına İthaf Edilen Bazı Eserler

XIV. yüzyılda Süleyman Paşa ve kardeşi L Murad ve onun oğlu Yıldırım Bayezid ile Çandarlı Halil Hayreddin ve oğlu Ali Paşa'lann ve XV. yüzyıl ortalarına kadar Emîr Süleyman, Çelebi Mehmed, II. Murad, Tokatlı Hacı ivaz Paşa ve Timurtaş Paşa zade Umur Bey ve Çandarlı zade İkinci Halil Paşa ve Bur gazlı diğer Halil Paşa ve saire gibi hükümdar ve devlet adamlarının gösterdikleri himaye ve teşvik sayesinde Osmanlılarda siyasî ve askerî muvaffakiyetlerin yanında ilmî ve fikrî hareketler de süratle genişlemiştir. Bu himayeye nail olan âlimler ve edipler muhtelif mevzularda ekseriyetle Türkçe eserler telif veya tercüme ederek daha evvelki yüzyıldan beri Anadolu'da devam edip gelen ilmî ve fikrî hayatı daha mükemmel ve daha şümullü olarak idame ettirmişlerdir.

Osmanlılarda yazılan ilk eserler arasında İznik'teki ilk Osmanlı medresesinin müderrisi Kayserili Davud bin Mahmud'un (vefatı 75lH./135OM.)Şeyh Ekber Muhyiddin Arabi'nin Fu-sus-ül hikemisimlieserine Matla-ı husûs-ul-kilem fi şerh-i Fusûs-il hikem isimli vâkıfâne şerhi görülmektedir. 1299 (1882 M.)'da Tahran'da basılmış olan bu şerh XIV. yüzyıl ortalarında tasavvufun Osmanlı ülkesinde yayılmasına yardım etmiştir. Bundan başka Ankara'h Mustafa bin Mehmed tarafından Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa adına kaleme alınmış olan Sure-i Mülk tefsiri ve I. Murad namına Kara

[909] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 535

Hoca Alâüddin Ali (Alaeddin Esved) tarafından yazılan fıkıhtan Künûz-ül-envar isimli şerh1 ve yine bu hükümdara ithaf olunan Mecma-ul-Fuad adındaki muhtasar miftah şerhi [910] ve şehzadeliği zamanında Yıldırım Bayezid adına Şerh-i müskilât-i Kur'anve serh-i müşkilât-i ahâdis adındaki teliflerle Çandarlı Halil Hay-reddin Paşa'ya ithaf olunan Keşşaf tefsiri haşiyesi görülüyor.

Candar oğulları'nm Sinop'taki küçük beyliği müstesna olarak Anadolu beyliklerini ortadan kaldırmış olan Yıldırım Bayezid o beyliklerdeki bütün vakıf müesseselerini vakfiyeleriyle beraber tanımış olduğundan bu sayede Anadolu'daki fikir hayatı sarsıntıya uğramadan devam etmiştir; bundan dolayı hükümdarlığı zamanında Yıldırım Bayezid namına Ali bin Hibetul-lah parafından telif edilmiş olan arapça küçük kıtada Hulâsat-ül-minhacfi ehl-il-hisab ve Şeyh Hasan'-in arapça ve farsca eserlerden tercüme suretiyle vücuda getirdiği Fütuvvet âdabına dair Fütuvvetnâme ile İbn Melek oğluMehmed'in arapça ahlâk ve mevizeden bahseden Bedr-ül-vâizin ve zahr-ül~âbidin isimli eseri hep Yıldırım Bayezid'e takdim edilmiştir.

800 Hicri/1398 M. de Mehmed bin Süleyman tarafından tercüme edilen Hayat-ül-Hayevan da bu devre ait olup bir nüshası Topkapı sarayı Revan odası kitapları arasında 1660 numaradadır. Eserin aslı Şeyh Kemalüddin bin îsa El-Demirî'nin olup hayvanat kitabıdır [911]. Bunlardan başfca Niyazı, divanını Yıldırım Bayezid'e ithaf ettiği gibi edebî kısımda bahsettiğimiz Hurşid ü Ferahşad adını taşıyan manzum-eser de yine Yıldırım Bayezid adınadır. Şeyh oğlu'nun manzum Ferahnâme*si de bu devre aittir.

Yıldırım Bayezid'in şehzadeleri içinde iyi bir tahsil görmüş olan Emîr Süleyman Çelebi'nin Edirne'deki sarayı bir çok âlim, şair ve musikişinasların toplandıkları bir yerdi. Bu hükümdar namına muhtelif mevzularda eserler yazılmıştır. Ok talimine dair Mehmed bin Şeyh Mustafa tarafından arapça-dan tercüme edilmiş olan Kavisnâme [912]

[910] Miftah belagatten Sekkâki'nin (vefatı 606 H./1209 M.) eseri olup müteaddid şerhleri vardı

[911] Bu, Hayat-UUHayvarCm Hekimşah-ı Kazvinî tarafından yapılmış bir tercümesi de Yavuz Sultan Selim'e ithaf edilmiştir.

[912] Bu eser Süleymaniyede Husrcv Paşa kitapları arasında 816 numarada kayıtlı olup mütercim Emîr Süleyman'ın zamanında Ankara'ya gelmiş ve orada Pehlivan bin Hacı Mehmed bin Hacı Bey adında bir zatla tanışmıştır. Pehlivan Bey, Mehmed bin Şeyh Mustafa'dan (^--y) Kavisnâme hakkında malûmat

ve Mehmed adında birinin âşıkane bir hikâyeyi havi kaleme almış olduğu manzum tşknâme ve Hızır bin Yakub'un dinî ve felsefî Siyasetnâme isimli eseri Emîr Süleyman Çelebi namına yazıldıkları gibi Şair, Ahmedî ile Ahmed Dâî'nin de Emîr Süleyman'a ithaf ettikleri eserlerini de edebî cereyanları yazarken göstermiştik [913].

Çelebi .Sultan Mehmed'in kısa süren hükümdarlığı zamanında onun adına Zekeriya bin Mehmed Kazvinî'nin Ansiklopedi tarzında heyet, coğrafya, tıb, nebatat, maadin ve ilâçlardan ve meşhur şehir ve kasabalardan bahseden Acaib-ül mahlûkat adlı eseri Rükneddin Ahmed tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Abdülvehhab b. Yusuf b. Ahmed el-Mar-danî tarafından Çelebi Sultan Mehmed'in hazinesi iç\n telif edilen Kitab-ül-müntehab jVt-tıb isminde tıbbî eserlerden intihab olunmuş bir kitab Tire'de Necib Paşa kütüphanesinde 591 numarada bulunmaktadır [914],

Yazıcıoğlu Selâhuddin'in 1408'de Ankara'da yaşayan Devlet Han ailesinden İskender bin Hacı Paşa namına kaleme aldığı heyetten manzum Şemsiye şerhi ve aslı farsca olup ilâvelerle genişletilmiş olan Melheme isimli eser —ki Şair Cevrî, Yazıcı zadenin bu eserini tadil etmek suretiyle kaleme almıştır — ve Hatip oğlu'nun Ruh-ül-kulûb adındaki ilm-i hali ve Caca-oğlu Nureddin Hamza Bey namına yazılmış olan El-kasidet-ün-nasiha bi lûgat-i Türkiye ismindeki ikiyüz altmış dört beyitli kaside şerhi de XV. yüzyıl başlarına aittir.

Ebu'l Hayr diye anılan Sultan II. Murad Osmanlı hükümdarları içinde şimdiye kadar lâyikiyle takdir edilmemiş olan yüksek şahsiyettir. Muasırı islâm ve hiristiyan bütün tarihçiler kendisinin karakterini siyasî hüviyyetini adalet ve hakkaniyetini takdirle kaydederler [915]. Sulh zamanlarında haftada iki gün ilmî mübahaselerde bulunurdu [916]. Millî lisan ve edebiyatın inkişafında

---

istemiş o da yanında bulunan Arapça Kavisnâme1 yi göstermiş w, P"hlivan Bey'in ricası üzerine bunu ^]^Udl lxf Vmdet-ül-Mütenasıliyn adiyi- türkçeye çevirmiştir. Daha sonra bu tercümeye Fatih Sultan Mehmed'-(lon Kanunî Sultan Süleyman zamanına kadar olan tirendaz yani ok atanların ilimleri di* ilâve edilmiştir.

[913] YhuKMİrnin hayatı ve eserleri hakkında İslâm Ansiklopedisi ile Tıp Fakültemi ıhm nıiKi-ı e. 16, sayı 3-Vdc çıkan Dr. Bedi Şe/ısuuaroğiu'nun makalesine bakın.

[914] Tıb Fakültesi Mecmuası No. 1, sene 1959.

[915] Bu hususta Havadis-üd-dühur, (üi^IJİp) îkd-ül-cüman, Franşes, Hal-kondil Dukas'a. bakınız.

[916] Âşık Çelebi şöyle diyor: Sultan Murad'ın hükümdar olması üzerine

mühim âmil olmuştur. Müsaid zamanlarını musiki ve sohbetle geçirirdi; devlet işlerini baba, oğul iki vezir-i âzami olan Çandarlı zade ibrahim ve Halil Paşalara bırakmış olduğundan bu cihetle hemen hiç meşgul olmazdı; fakat memleketinin bir tehlikeye ve bir tecavüze mâruz kaldığını haber alır almaz eğlence ve musahabeleri bir tarafa bırakarak ordusunun başında serhadlere koşardı. Bunun saltanatı zamanında Osmanlı ülkelerinde ilmî cereyan artmış, şiir ve musuki zevki yükselmiştir.

Sultan Murad bazan şiir de söylemiştir. Aşağıdaki güzel bir beyit kendisine ait olmak üzere şuara tezkirelerinde görülüyor [917].

Gerçikim haddim değildir buseni kılmak
Arif olan çün bilür ânı ne lâzım söylemeli

II. Murad devrinden itibaren yazılmış olan eserler evvelkilere nazaran daha çok olup hemen hepsi de yüksek kıymeti hâiz idiler. Kütahya'da. Vacidiye medresesi müderrisi Abdülva-cid Mehmed'in 838 H/1434 M de fıkıhtan Burhan-üş-Şeria'-nın muhtasar Fifeaye'sine Nikaye fi ilmiîhi-daye ismiyle bîr şerhi olup bunu II. Murad'a takdim etmiştir [918]. Yine II. Murad adına onyedi bab üzerine Bahname tertibi üzere cimaa dair Musa bin Mesud tarafından farscadan Türkçeye bir risale tercüme edilmiştir. Tabib Mümin bin Mukbil tarafından Zahire-i Muradiye isimli mufassal tıbbî eser 841 H./1437 M. de II. Murad adına kaleme alınmıştır;[919] yine aynı tabibin aynı hükümdara ithaf etmiş olduğu muhtasar olarak teşrih ve hıfzıssıha ve mufassal olarak göz hastalıklarından bahseden Miftâh-ün-nur ve haza-in-üs-sürur adlı eseri [920] ve mücevherlerin nevilerinden ve hassalarından bahseden ve Mustafa bin Şeydi tarafından Nasir-i Tusî'nin farsca bir risalesinden

[917] Lâtifi ve Kınalı zade tezkireleri.
[918] Şakayik-i Numaniye tercümesi (Mecdî) s. 66 ve Keşf-üz-zunun (Millî Eğitim Vekâltti neşriyatı) s. 1971.
Bu eserin bir nüshası Şehid Ali paşa kitapları atasında 283 numaradadır.
[919] Zahire-i Muradiye arapça ve farsca tıbbî eserlerden istifade edilerek türkçe bir toplama olup beş kısım üzerine tertip edilmiştir. Onlar da dimağ, baş, göz, burun, mide ve deri hastalıklarından bahseder (Yahya efendi kitapları arasında 5507 numaradadır). Bu eserin en mühim kısmı göz hastalıklarına dair olan faslıdır. Müellif arapça ıstılahlar arasında Türkçe ıstilahları da kullanmıştır fDr. Adnan Adıvar, Osmanlı türklerindt ilim s. 13).
[920] Miftah-ün-nur'un "bir nüshası Nur-ı Osmaniye kütüphanesinde 3585 numaradadır; bu eser hakkında kısa ma\fcmat için bakınız, (Osmanlı türklerinde Mm t. 13, 14).

tevsian tercüme edilen yedi bâb üzerine müretteb Cevahirnâme ve Karahisarlı Kasım bin Mah-mud'uri Necmeddin Dâye'nin Farsca eseri olan Mirsad-ül-ibad tercümesi [921] ve îbn Melek bin Mehmed'in ilm-i ahlâk ve muhâdarattan behseden Bahr-ül-Hikem adlı büyük telifi ve Balıkesirli Devletoğlu Yusuf'un Hidaye ve Vikaye [922] tercümeleri veHatib oğlu'nun.Fera/mâme'si ile Serezli Naz-mî'nin Süleymannâme'si, El-bidayetü ve'n-nihaye adındaki tbn Kesir tarihi tercümesi, Yazıcıoğlu Ali Çelebi'nin Sel-çuknâme'si,Yahya. bin Mehmed'in Minhac-ül inşa isimli inşa kitabı ve tznikli Musa'nın 833 H./İ429 M de îkinci Mu-rad namına kaleme aldığı manzum Camasbnâme'&i, Çelebi Meh-med'in Nişancısı ve II. Murad'ın hocası îbn Arabşah Ahmed'-in Çelebi Sultan Mehmed'in emriyle farscadan Türkçeye çevirdiği altı cilt üzerine Câmi-ul-hikâyat ve Lâmi-ur-rivâyat ve Ömer bin Mezid tarafından XV. yüzyıl şairlerinin şiirlerinden toplanarak 840 H./1436 M.de Timurtaş Paşazade Umur Bey'e ithaf edilmiş olan Mecmuat-ün-nezâir ile yine Umur Bey adına Kadı Burhaneddin Ahmed'-in îksir-üs-saadet isimli eserinin tercümesi olan Kurret-ül-ayn-it-talibîn ve tıbba dair Müfredat-ı ibn-i Baytar tercümesi Osmanlı Türklerinde ilim adlı eserde bu tercümenin Aydın-oğlu Umur bey adına olduğu hakkındaki mutalea yanlıştır ve Şair Ahmed Dâî tarafından telif edilen Şifa fft-tıb el-müsned ale'l-Mustafa adındaki tıbbı nebevi tercümesi veMehmed bin Mahmud Şirvânî tarafından yazılan Tutife-i Muradi fi esnaf-il-cevâhir [923] ve ismi zik-redilmiyen Bergama kadısı tarafından kısmen Türkçeye çevrilen tıbba dair

---

[921] Kasım bin Mahmud'un bu tercümesi 20 Rebiülevvel 825*de (14 Mart 1422) tamatnlanarak trşad-ül-mürid ile'l-Murad ve yahud Muradname adı verilmiştir. Birer nüstıarv Üniversite KütÜp. türkee yaz, No. 556 599. 836 ve Süleynaaniye Husrev Paça kütüphanesinde Mihrişah valide Sultan kitapları arasında 259 numaradadır.

[922] Hidaye fıkıhtan maruf bir eser olup Vikaye onun şerhidir.
Tercemesi "tbn-i Arabşah, Gıyasüddin Ebulfetih Menin e d bin Osman Güreşçi'nin hizmetine girinceye kadar anın şehzadelerinden Sultan Murad'a hoca olup amn için Camiulhikâyat nam eseri Farscadan Türkçeye nazmen ve neşren altı cild üzerine tercüme eyledi. Ebül-leys-i Semerkandî ve Kadiri tefsirlerini de nazmen tercüme eyledi. İbn-i-Arabşah Çelebi S. Mehmed yamnda kitabet hizmetinde bulunarak hükümdarlara gönderilecek Arabca, Farsça ve Türkçe nameleri yazardı."
Farsça (CjuıS^-ı^-U-) Câmi-ul-hikâyat, Cemalüddin Mehmed Avfî'nin eseri olup daha sonra Şair Necati tarafından II. Bayezid'in oğlu Şehzade Mehmed adına ve Celâlzade Salih Efendi tarafından da Kanunî Sultan Süleyman'ın oğlu Bayezid namına terceme edilmiştir.

[923] Tuhfe-i Muradî'nin bir nüshası Ayasofya kütüphanesinde 3577 numaradadır.

Kâmil'üs-sınâa [924] ve vezir-i âzam Çandarlı zade Halil Paşa'ya takdim edilmiş olan tznikli Hümamî'nin Sîname ve Ebu'l Hayr Ahmed tarafından yine aynı vezire ithaf edilen Saydele-i Ebî Reyhan ileHacı İvaz Paşa'nm biraderi Çırak Bey'e sunulan Şir'at-ül-islâm tercümesi ve bunlardan başka adedi yirmiyi geçen muhtelif Türkçe telif ve tercümeler II. Murad devrine ait olup bir haylisi da bu hükümdar namına kaleme alınmıştır. Şakayık tercümesinde Fakih Bahşayiş adında ulemadan birinin II. Murad adına bazı risaleleri olduğu yazılmışsa da bunların isimleri gösterilmiyor; fakat Şakayik sahibi bu risaleleri görmüş olduğunu söylüyor [925] II. Murad devri âlimlerinden Ibn-i Meddas yani Çizme-cioğlu denilen Tokadlı Hüsameddin Kavs-i Kuzah yani alâim-i semaya âid bir eser yazmıştır. Bu eserdeki malûmatın fennî olmasından dolayı itikadsızlıkla itham edileceğinden korkmuş olmalıdır ki yapmış olduğu tetkikatın mezheb-i hükema üzere olduğunu ve müteşerrilerin buna inanmamalarını beyan etmiştir [926]. Yine bu XV. yüzyılın ilk yarısı içinde Manyas kadısı Mehmed'in Acâib-ül-uccâb isminde melek ve şeytanlardan bahsedilen eserin sonuna küçük kıtada bir de hisab kitabı ilâve edilmiştir [927] yine ayn-ı zatın II. Murad adına Gülistan tercümesi olup güzel bir nüshası Muhterem Raif Yelkencidedir. Ali bin Hibetullah'ın Yıldırım Bayezid'e takdim etmiş olduğu hisab kitabından sonra bu eser Osmanlılar devrinde yazılmış ikinci bir eser olarak~göirülüyor.~Yinö hu XV. yüzyıl sonunda Seyyid Mehmcd bin Seyyid Hasan'ın Şehzade Mehmed (Fatih) adına 854 H. de telif ettiği («aM ^.U) Cami-ui-Lüga adlı eseri de vardır. Gelibolulu Zaifî, II. Murad'ın gazalarını nazmetmiştir.

Osmanlı pâdişahlariyle vezir ve beyleri adına yazılarak onları ithaf edilmiş eserlerden maada başlı başına telif ve tercüme olarak bu asırlarda (XIV. yüzyılın ikinci yarısiyle XV. yüzyılın ilk yarısı) daha bir hayli mütenevvi ve muhtelif mevzularda yazılmış eserler varsa da

[924] Kâmü-üs-sınâa AH bin Abbas el-Mecusî*nin eseri olup nazarî ve amelî pek çok babları havi yirmi kısımdır. Bergama kadısı bu eserin hıfzıssıhha ve hastalıkların tedavisine dair ikinci kısmiyle 34 üncü bab ve dördüncü makalenin çiçek, kızamık ve karhalara ait kısmını terceme etmiştir; bîr nüshası Bursa'da Eyne Bey kütüphanesinde.

[925] Şakayık tercümesi s. 124.

[926] Şakayik tercümesi s. 122. ve Osmanlı Türklerinde ilim (Dr. Adnan Adıvar) s. 14.

[927] Şakayik tercümesi s. 123 Osmanlı Türklerinde ilim (Dr. Adnan Adıvar) s. 14, 15.

bunlar, kısa tutulmuş olan bu cilde konulmamış ve zaten yukarıda bahsettiğimiz eserler de teşekkül devrinde Osmanlılardaki ilmî ve fikrî hayatı göstermeleri itibariyle bu kadarı yeter görülmüştür. [928]

XIV. Asır Son Yarısîyle Xv. Asır Ortalarına Kadar Osmanlılardakî Sosyal Müesseseler

Sosyal Müesseseler

Osmanlı devleti ilmî müesseselerini yaptığı eibi hemen istilâyı müteakip sosyal müesseselerim de kurmağa başlamış, devletin hududu genişledikçe bu teşekkül de o nisbette artmıştır. Bu sosyal müesseselerin yani cami, imaret, hastahane, kervansaray, köprü, han, hamam, çeşme ve zaviyelerin idareleriyle bunların muhafaza ve idameleri için vakıflar yapılmış veyahut devletçe bazı yerler halkının vergilerden muafiyeti suretiyle muhafaza ve devamları temin olunmuştur [929].

Camiler

İçtimaî müesseselerin başında gelen camiler, mânevi bir içtima mahalli ve ibadet yeri oldukları gibi aynı zamanda sadr-ı islâmdan beri müslümanların işlerini görmek ve karar altına almak için bir toplantı yeri de olmuştur. Her semtin camiine gelenler hükümet tebligatından ve mahallece verilen kararlardan haberdar olurlardı. O tarihlerde bir semtin ve bir mahallin imamı nüfuz ve itibar sahibi idi. Bugün dahi bir çok köylerde hükümet emirleri cami kapılarına veya oraya yakın yerlere asılmak suretiyle halka bildirilmektedir.

---

[928] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 535-542

[929] II. Murad'ın 392 metre uzunluğundaki Uzun Köprü (Cisr-i Ergene) onaltı veya onsekiz senede biterek 847 H./1443 M. de açılmış ve köprünün başına cami ve imaret yapılıp buraya iskân edilen halk ile Ergene kasabası meydana gelmiştir. Bundan başka Meriç, Tunca, Arda, Ergene ve Kızıl-deli nehirlerinin karıştığı (İstanbul caddesinde Yahşi Bey köyünde) mahalde halkın nehrin bir tarafından öteki sahile geçmek için vakıf kayıklar tahsis edilmiş ve icabında bunları tamir etmek üzere Yahşi Bey köy halkı vergilerden muaf tutulmuştur (Başvekâlet Arşivi Nafıa vesikaları No. 14 Cevdet tasnifi).
Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 542

Osmanlı pâdişâhlarından Orhan Gazi, Birinci Murad, Yıldırım Bayezid, Çelebi Mehmed, İkinci Murad'ın Bursa ve Edirne'deki camilerîyle, Çandarlı Halil Hayreddin Paşa'nm İznik'teki Yeşil camii, Bayezid Paşa'nın Amasya1-daki camii ve diğer mahallerdeki padişah ve beylerinin yaptırdıkları camilerin pek çoğu mimarî ve tezyini kıymetleri itibariyle de pekmühimdir.[930]

İmaretler

İçtimaî müesseselerden biri de imaretlerdir; bunların cem'iyete ne kadar hayırlı olduklarım yakın zamanlara kadar gördük. Kuşları himaye ve onların kışın kar yağdığı zamanlarda bile yiyeceklerini ve yaz sıcaklarında içecekleri suyu temine kadar şefekat gösteren ecdadımızın, medreselerde okuyan talebelerle muhtaç ve kimsesiz insanlar hakkında ne kadar rahim ve şefik davrandıklarını söylemeğe hacet yoktur. Bu gün de val&f ve eski arazi tahrir defterlerini karıştıracak olursak orada adedi yüzleri geçen imaretleri görürüz.

İlk defa Orhan Gazi, iznik medresesiyle beraber imaretini de yaptırmış ve imaretin açılış töreninde ananeye riayeten kendi eliyle muhtaçlara çorba dağıtmıştır; bundan başka yine jfzntfc'te Çandarlılara mahsus üç imaret daha yapılmış olup buradaki imaret mevcudu yediyi bulmuştu. Bursa'da Birinci Murad, Yıldırım Bayezid, Çelebi Mehmed ve İkinci Murad'a ait geniş ve zengin vakıflı imaretlerden başka vezir ve beylerle sairlerinin yaptırdıkları yirmi dört imaret daha bulunmakta idi.

Bo/ayırMa Süleyman Paşa, Edirne, Uzunköprü ve Manisa ve Fi/ifee'de Şahabeddin Paşa, Serez ve Gömülcine ve Yenice-i Vardamda Evrcnuz Bey ile oğulları, Gelibolu'da Saruca Paşa, BuhfcpsirMe Fync Subaşı, MihaliçHa Karaca Paşa, TurhaV-da Çelebi Mehmed'in validesine ait imaretlerle adedi epey bir

yekûn tutan diğer imaretler Osmanlılarda, hem medresede okuyan talebelerin ve hem de yoksulların iaşelerim temin etmekte idi. Bu imaretlerde verilen yemekler, imareti yapanların koydukları vakıf

[930] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 542-543

şartlarına ve vakfın zengin veya mütevazı oluşuna göre çok veya az olurdu. Hemen bütün imaretlerde her sabah çorba ile et ve haftada iki gün pilâv ile zerde ve her gün fodla (ekşimiş hamurdan yapılan pide) verilirdi. [931]

hastahâneler

îctimaî müesseselerin üçüncüsü hastahâneler olup ilk hastahâneyi JBursa'da şehrin doğusunda ve Uludağ eteğinde camiinin hemen yanında olarak Yıldırım Bayezid yaptırmıştır. Hastahâne 801 H./1399 M. de yapılmıştır. 1400 senesi mayısında Bursa kadısı Molla Fenarî Mehmed bin Hamza tarafından vakfiyesi tertip edilmiş olan bu hastahânede vazife görmek üzere Bayezid, Memlûk hükümdarı Melik Zahir Berkuk'dan üstat bir tabip gönderilmesini rica etmiş ve o da Şemseddin Sagir isminde bir tabip yollamıştır.

Mustatil şeklinde medhalde iki kapı arasındaki iki odadan başka avlu kısmında sağlı sollu onar odası olan bu hastahânenin biri baş tabip olmak üzere üç tabibi, iki eczacı, iki şerbetçi (hastalara ilâç veren) ile aşçı, ekmekçi ve sair hademeleri vardı. Bu hastahâne daha sonraları da faaliyetine devam etmiştir.

Bu Yıldırım Bayezid hastahânesinden başka Sivas, Amasya, Tokat, Çankırı, Kastamonu ve Konya'yı alan Osmanlılar buralardaki bütün müesseselerin vakıf şartlarını kabul ve bu meyan-da hastahânelerin de eldeki vakfiyelerine göre idamelerini temin eylemişlerdir. [932]

Kervansaraylar

içtimaî müesseselerin dördüncüsü kervansaraylar ile hanlardır ki, yol üzerindeki durak yerlerinde ve şehirlerle kasabalarda yapılmışlardır. Bunlar birbirinden farklı olup ortası avlu ve çevresi geniş kerevetle çevrili olanlarına kervansaray denilirdi, bunların odaları yoktu; herkes o kerevetler üzerinde oturup yatardı; hanlar da

[931] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 543-544
[932] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 544

ise odalar vardı; hanlar bugünkü otellere benzerlerdi; kervansaraylar ise umumî misafirhanelerdi. Buralara konuk olanlar hangi din ve mezhebe mensup olurlarsa olsunlar üç gün yiyip, içip yatarlar ve para vermezlerdi.

Kervanların ve yolcuların dar vadi ve korkulu yerlerden geçerlerken bir taarruza uğramamaları için böyle yerlere devlet tarafından vergilerden muaf olarak derbendçi bekçiler konmuştu; bunlar bir köy halinde o geçit yeri civarına iskân edilmiş olup bu hizmet kendilerinden sonra çocuklarına ve akrabalarına verilmişti. Derbendciler müsellâh olup geçecek yolcu kervan ve kafileleri taarruzdan muhafaza ile mükellef idiler. [933]

Zaviyeler

Zaviyeler devletin kurulmasında hizmet etmiş, hürmete lâyık bazı ahîlere, babalara ve alperen-lere vakıf olarak verilen yerler olup şehir ve kasaba kenarında, köy civarlarında yol uğrağında bulunurlardı. Zâviyedâr denilen zaviye sahibi kendisine vakıf olarak verilen yeri ekip, biçerek buranın gelirini zaviyesine sarfederdi; zaviyeye uğrayan her yolcu burada yiyecek, içecek ve yatacak bir yer bulurdu.

Köprü, çeşme ve sair içtimaî hayata hizmet eden şeyler de ya vakıf suretiyle veya buraların tamiri için yapacakları hizmete mukabil vergi ve resimlerden afvedilmiş bir kısım köylü tarafından idare edilirdi.

Bilhassa II. Murad'ın evvelce bataklık ve eşkiya yatağı olan mahalde Uzunköprü ismiyle meşhur köprüsü bugün de hayret ve takdirle görülmektedir. 174 kemerli ve 392 metre uzunluğunda olan bu köprünün muhafazası için bir köy tesis ile cami ve imaret yaptırmış ve bu köyü, köprüye hizmet mukabilinde vergilerden muaf tutmuştur.[934]

[933] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 544-545
[934] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 545

XV. YÜZYIL ORTALARINA KADAR OSMANLI SÎKKE YANİ PARALARI

XIV. Yüzyıl başında Osmanlı beyliği henüz kurulmadan evvel uc beyi bulunan Osman Gazı zahiren, son zamanlarını yaşayan Anadolu Selçukîlerine hakikatte ise tlhanîlere bağb idi; idaresi altındaki aşiret halkının pazar yerlerinde komşuları olan Türk ve Rumlarla alış veriş yapması bazan mübadele suretiyle olduğu gibi nakid ile de olacağı tabiî idi; bu da Anadolu, Ilha-nîlerin nüfuzu altında olduğundan Selçuk parası veya llhanîlerin akçesi tedavülde idi; Anadolu Selçukîlerinin tarihe karışması üzerine bütün muameleler İlhanlı sikkeleriyle yapıldığından Anadolu şehir ve kasabalarında olduğu gibi uçlarda da aynı usul carî idi.

îlhanîlerin XIV.yüzyıbn ilk yarısı başında Anadolu'da yavaş yavaş eski nüfuzlarını kaybetmeğe başlamaları ve Anadolu valisi Timurtaş'ın 727 senesi sonlarında (1327 Kasım) Mısır'a kaçması üzerine aynı senede Osman Gazî'nin oğlu Orhan Gazi Bursa'da ilk sikkesini kestirmek suretiyle istiklâle doğru bir adım atmıştır.

Orhan Gazinin kestirdiği sikkelerden evvel Anadolu'da ve uçlarda isimsiz olarak iki tarafında Halledallahu mülkehu yazılı bir sikke tedavül etmekte idi1. Bundan başka Tatar sikkelerine benzeyen bir tarafında kelimei şehadet ve diğer yüzünde birinci satırında Es'Sultan-ül-âzam ikinci satırında okunamıyan bir isim ve üçüncü satırında ise Halledallahu gibi bir yazı okunan bu sikkenin de tedavül etmiş olduğu görülüyor [935] ki İlhanüere aiddir.

Biz Orhan Gazî'den bahsederken bunun 727 hicret senesinde Burscfâa. ilk gümüş sikkesini yani akçe kestirdiğini söylemiştik; Orhan Gazî'nin kestirdiği sikkenin adı Moğolcadan alınan akçedir; ilk akçe beş kırat üç habbe vezninde kesilmiştir. Bundan başka yine Orhan Gazı vezni onbir kırat bir habbe olarak bir arada ikilik akçe kestirdiği gibi vezni bir dirhem on üç kırat, uç habbe olarak beşlik akçe de kestirmek suretiyle tedavüldeki akçe miktarını arttırmış ve alış verişi kolaylaştırmıştır; bu akçeler daha sonra Akçe-i Osmanî veya sadece

[935] Takvim-i Meskûkât-ı Osmaniye s. 2 ve Meskukât -ı Osmaniyye, kısm-ı sâdis (Halil Edhem) s. 3.

Osmanî isimleriyle meşhur olarak bu isimler altında devam eylemiştir. Osmanlı sikkeleri ne Selçukî ve ne de Moğol sikkeleri vezninde olmayıp başlı başına bir vezin olarak dirhem ve dinarda yani altın ve gümüşte kullanılan miskal-i örfinin dörtte biri olarak alınmıştır. Çünkü bir mıskal bir buçuk dirhem yani yirmi dört kırat (dört gram 618 miligram) sıkletinde olduğuna ve Orhan Gazfnin akçesi beş kırat uç habbe (bir gram onbeş santigram) olduğuna göre bunun sikleti hemen miskal-i örfinin sıkletine müsavi demek olur [936].

Sultan Murad Hüdavendigâr (Birinci Murad) hem akçe yani gümüş sikke ve hem de ilk defa bakır sikke kestirmiştir. Bunun bazı sikkelerinde ilk defa olarak Sultan~ül-galib klişesi görülüyor.

Paralara tuğra şekliyle isim yazılması birinci olarak I. Murad ve Emîr Süleyman'ın sikkelerinde görülüp sonradan Çelebi Sultan Mehmed ve II. Murad da bazı sikkelerinde isimlerini tugralı yazdırmışlardır.

'Çelebi Sultan Mehmed, sikkelerinde babasını Han olarak vasıflandırmıştır ki bu tâbir Timur'un yüksek hâkimiyetini tanıdığı müşterek sikkesinden itibaren bütün sikkelerinde görülüyor; Çelebi'nin Suîtan-ı âzam, Sultan Melik-i âzam klişeli sikkeleri de vardır. I. Murad'dan sonra Sultan unvanı bunun sikkelerinde görülüyor.

Osmanlı devletinin parçalanma devrinde İsa Çelebi de pek az müddet Bursa'da hükümdar olmuş ise de henüz sikkesi görülmemiş fakat verdiği hükümlere dair malûmatımız vardırr. Musa Çelebi'nin Edirne'de basılmış 813 H. /1410 tarihli ve Mustafa Çelebi'nin biri tarihsiz diğeri 824 H. /1421 M. tarihli iki sikkesi Meskukât kataloglarında görülüyor [937].

11. Murad, sikkelerinin bazılarında Sultan unvanım kullanmış ise de pek çoğunda Murad diye kendi adını ve Hare diyerek babasını

---

[936] Takvim-i Meskûkât-ı Osmaniyye (İsmail Galib) s. S. Örfî miskalden başka şer'î miskal de vardır ve yirmi kırattır. Bir mİskal aşarî hisabı üzere bir buçuk dirhem yani 4 gram 807 küsurdur. Yedi miskal on dirhem itibar olunup ona göre sikke kesilmiştir.

[937] Takvim-i Meskukâtı Osmaniyye'de (s. 24) merhum Galib Bey, Mustafa Çelebi'nin Edirne*de 822 tarihli olarak bir sikkesini negretraiştir. Daha sonra bunun mümkün olmadığı üzerinde tetkikat yapan meskukât mütehassısı rahmetli Miralay Ali bey, Galib bey'iti 824 tarihim yanlış okumuş olduğunu tesbit etmiş ve bunun mümkün olamıyacağıiu, 822'de Çelebi Mehmed'in Edirne'de basılmış sikkeleriyle de ispat eylemiştir (Türk Tarih Encümeni mecmuası, sene 15, s. 389, 390).

zikretmiştir; yukarıda söylediğimiz gibi bir kısım sikkelerinde ismi tuğra şeklinde resmedilmiştir.

Osmanlı akçelerinin vezinleri 5 kırat, bir habbe ve beş kırat üç habbe ve bazan altı kırat olarak görülüyor; mangır [938] yani bakırdan kesilmiş sikkeler ise vezinleri bir dirhemden ziyade veya noksan olarak muhtelif ağırlıkta basılmıştır [939].

Osmanlı sikkeleri arasında ilk defa Orhan Gazî'nin sikkesinde bunların mensup oldukları Kayı boyu damgası görüldüğü gibi bunu II. Murad'ın bazı sikkelerinde de görüyoruz [940]. Çelebi Sultan Mehmed'in 822 H./1419 M. tarihinde Edirne, Bursa, ve Ayasoluğ'da, kestirdiği sikkelerinde yarım daire içerisinde görülen işaretin Kayı damgası olması da muhtemeldir [941].

Tek, Osmanlı akçelerinin ez'afı ikilik ve beşlik akçelerle altın sikkeler yani Venedik dukası ile filori denilen altınlar ve eczası ise bakırdan kesilen mangırlardır. Merhum Galib Bey sikkelere tarih konulmasının ibtida Yıldırım Bayezid'in sikkelerinde görüldüğünü söylüyorsa da [942] Orhan Gazî'nin ilk sikkesinde bunun kesildiği tarih gösterilmiş olduğuna göre müta-leası varid değildir. Murad Hüdavendigâr'm bir sikkesi müstesna diğer paralarında tarih yoksa da 790 H./1388 M. tarihli bir bakır sikkesinde hem tarih ve hem de Osmanlı sikkeleri arasında bu sikkeye münhasır olmak üzere aynı zamanda (Ramazan) ayı gösterilmiştir [943].

Osmanlı altını ilk defa Fatih Sultan Mehmed tarafından kesilmiş olup Osmanlı akçeleri Venedik dukası ve filori denilen filorin ismindeki altın ile [944] ayarlanmak suretiyle ecnebilerle ticarî muameleler

---

[938] Mangır, moğolca mongün lâfzından muharref imiş. Sonraları buna bakır para denilmiştir. Eski malî tâbirlerden çürük akçe denilince bakır sikkeler kastolunurdu. Sağ akça ise gümüş akçelerdi.

[939] İslâm Ansİklopedisindeki Mangır maddesine bakın.

[940] Takvim-i Meskûkât-ı Selçukiyye s. 31, 33 ve Mesfcüfeât-t Osmaniyyet kısm-ı sâdis s. 49> 50, 68.

[941] Meskûkât-ı Osmaniyye s. 38y 3

[942] Takuim-i Mcskûkût-ı Osmaniyye s. 16, 17.

[943] Meskûkât-ı Osmaniyye s. 17 sikkenin bir tarafında "Murad Han azze nasruhu" diğer tararında "Ramazan 790*' yazısı vardır.

[944] Filorin veya filori, en evvel FIoranaaMa keBİlmiş altın olup üzerinde bir zanbak çiçeği resmi vardı, sonra Avrupa'nın diğer memleketlerinde de kesilmiş, olan altınlara da filorin denilmiştir. Osmanlılar sonradan altın kestiklleri halde kendi altınlarına da filori ismini vermişlerdir. Bundan dolayı Osmanlı altını taammüm ettikten sonra Osmanlı tarihlerinde görülen filori Osmanlı altını demektir. Diğer altınları Osmanlılar mensup oldukları devletin adiyle meBelâ Venedik dukası Macar altım dîye zikretmişlerdir.

yapılmıştır. Osmanlılar Saruhan, Aydın, ve Menteşe beylikleri gibi ecnebilerle olan alış verişlerinde Jigilyati denilen lâtin sikkesi kullanmamışlar ve yalnız ecnebi filorisi veya Venedik dukası yani altınla ve kendi gümüş akçeleri ile muamele yapmışlardır [945].

Osmanlılarla ticarî muamele yapanlar Venedik, Ceneviz, İtalya lâtinleri ve adalardaki Ceneviz kolonileri ile Rodos şövalyeleri ve bir de Osmanlı himayesindeki Dubrovnik veya Raguza Cumhuriyeti idi. Tabiî olarak komşu Bizans imparatorluğu ile de ticarî işler yapılıyordu. [946]

OSMANLI DEVLETİNİN KURULUŞUNDA BÜYÜk HİZMETLERİ GÖRÜLEN BAZI AILE VE ŞAHSİYETLER

Osmanlı devletinin kuruluşunda hizmetleri görülen bazı mühim şahsiyetlerle ailelerin kısa olarak tercümei hallerinden bahsedilmesi faydalı görüldüğünden alfabe Birasîyle başlıcalarını gösteriyorum. Bunlardan başka beyliğin daha aşiret halinde bulunup genişlemeğe başladığı sırada hizmet ve fedakârlıkları görülen Samsa çavuş, Aykudalp, Konuralp, Gazi Abdurrahman, Turgutalp, Saltuka'lp vesaire gibi daha bir hayli şahsiyetler varsa da bu gibilerin hizmetleri beyliğin teessüsünden evvel olduğundan ve tercümei halleri de malûm olmadığından onlardan bahsedilmedi. [947]

Akça Koca

Osmanlı devletinin kuruluşunda hizmeti görülen aşiret beylerinden olup Osman Gazının silâh arkadaşlarından idi1; takriben 1320 senesinde tzmit ve hava [948] isini işgale memur olmuştur. Akça

[945] Çandarhzade AH Paga'nın 796 Zilhicce / 1394 M. tarihli vakfiyesinde dirhemin ekseriyetle otuz dirhemi bir filoriye müsavi olan dirhem olduğu görülüyor (Vakıflar U. M. Haremeyn defteri No. 734 s. 109). Bu kayıda göre XIV. yüzyıl sonlarında bir filori otuz dirhem üzerinden ayarlanmıştır.

[946] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 547-550

[947] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 551

[948] Akçakoca'nın torunu Fazlullah Paça'mn 838 Ra, 1434 Ekim tarihli vakfiyesinde şeceresi şöyledir : (Fazlullah. bin elhac tlyas ibn Akçakoca ibn Abdül-melik gazi ibn Abdülfettah el abbasî elgazi) Top. Arşivi 7084).

Koca Sakarya mıntakasına ve İzmit taraflarına yaptığı akınlarla buralarda bazı kaleleri elde etmiş Ayan gölü (Sabanca gölü) tarafındaki palangayı alarak kendisine karargâh yapmış ve daha sonra Ermeni pazarı ve Kandı-ro'yı zabtetmiş ve aşiret beylerinden Konuralp ile Aydos ve Şamandıramı almışlardır. Şamandıra kalesi Akçakoca'ya mülk olarak verijrniştir. İzmit ile Üsküdar arasındaki bütün Türk mu-vaffakiyetleri bu Akça Koca ile Gazi Abdurrahman'm faaliyetleri sayesinde temin edilmiştir.

Akça Koca'nın vefatı 1326. (726 H.)'dan sonra olup kabri Kandıranda bir tepe üstündedir. Bunun adına nİBbetle tzmit vilâyetine Kocaeli denilmiştir. Akçakoca'nın oğlu Hacı tlyas ve onun oğlu Gebze kadısı Fazlullah olup sonradan vezir olan Efdal Paşa'dır [949]. Fazlullah Gebze'de kadı bulunduğu sırada Çelebi Mehmed'in, Musa Çelebi'ye karşı Rumeli'ye geçmek için imparatora gönderilerek o suretle imparatorun Anadolu-kavağı tarafına gönderdiği gemilerle onbeş bin kişilik kuvvetiyle oradan karşı Rumelikavağı sabiline geçirilmişlerdir. II. Mu-rad'ın cülusunda İmparatorla anlaşmak üzere yine kadı Faz-lullah imparatora elçilikle gitmiştir [950]. Kadı Fazlullab daha sonra II. Murad zamanında 840 H./1436 M. de vezir olmuştur [951]. Bir sene sonra azledilen Fazlullah Paşa 843/H. 1439 M. de tekrar vezir olmuş ve 846 H./1442 de yine azledilmiş ve Fatih Sultan Mehmed'in ilk senelerinde vefat etmiştir. Bunun 838 H. 1434 tarihli vakfiyesi'olup Gebze'de bir tekke vakfetmiştir. Vakfiyesinde îftihar-ül-ulema-i ve'1-fuzala mevlâna Efdal Paşa ibn-i Hacı tlyas diye tavsif olunarak vezir olduğu gösterilmiştir [952]. Kendisi ile oğlu ulemadan İsmail, ve torunu yine ulemadan Kutbüddin, Gebze'de medfundurlar. Türbe Gebze'de eczahanenin yanında idi. Tarihlerde Fazlullah Paşa diye yazıbyorsa da vakfiyesinde Efdal Paşa, tahrir defterinde [953] Fazlullah-il-Kadî deniliyor. Fazlullah paşa'nın vezirliklerinden birisinde azline sebep oia-rak II. Murad'a halka bir vergi tarh etmesini teklif

[949] Âşık Paşa zade s, 39.
[950] Aşık Paşa t&de i. 83 ve 101 ve Oruç Bey s. 40, 108.
[951] Orue Bey s.^51, tre 115 de Mehmed Ağa (paça) tun yerine Fazlullah Hekim vezir oldu diyor.
[952] 838 H. 1434 M. tarihli Efdal paşa vakfiyesi (Vakıflar Umum Müdürlüğü Haremeyn defteri 2 s. 137).
[953] Başvekâlet arşivi 733 numaralı tahrir defteri, varak 252.

eylemesinin sebep olduğunu Âşık Paşa zade yazıyor [954].

Akça Koca ailesinin şeceresi şöyledir: Akça Koca Hacı Ilyas
Afdal veya Fazlullah Paça
Mevlana Kutbüddin
Şeydi Çelebi [955]

Beyazıd Paşa

Amasyalı olup babasının adı Yahşi'dir. Mahla-"y Mm sının CeUlüddin olduğu 820 H./1417 M. tarihli bir vakfiyeBİ üe 821 H./1418/ve 823 H./1420 M. tarihli diğer vakfiyelerinde görülüyor. Çelebi Sultan Mehmed Amasya'da sancak beyi iken Bayezid Paşa onun maiyetinde ve hizmetinde bulunmuştur.

Ankara muharebesinden sonra Osmanlı şehzadeleri arasındaki saltanat kavgalarında efendisi Çelebi Mehmed'e sadakatle hizmet etmiş olan Bayezid Faşa, onun hükümdarlığı zamanında hem birinci vezir ve Karamanoğlu üzerine yapılan bir seferde mühim hizmetine mebnİ ilâve olarak Rumeli beylerbeği olarak bu iki vazifeyi ölümüne kadar muhafaza etmiştir [956]. Bütün işlerde hâkim-i yegâne, söz sahibi olup bu yüzden epey aleyhdan vardı. II. Murad'ın Pâdişâh îlanı üzerine ona karşı hükümdarlık iddiasiyle meydana çıkarılan amcası Mustafa Çelebi üzerine Beylerbeği de olması sebebiyle Çandarh zade İbrahim, Hacı îvaz Paşa'ların ısrarlariyle Bayezid Paşa'nın gönderilmesine karar verilmiştir [957]. Bir miktar kuvvetle İstanbul boğazından Rumeli sahiline geçen Bayezid Paşa süratle .Edirne'ye gitmiş ve beylerbeği olması

[954] II. Sultan Murad Mekke ve Medine ve Kudüs mücavirlerine helal malinden sadaka göndermek istemi;. Bunun üzerine vezir Fazlullah Paça pâdişâhlara hazine gerektir, müsaade edilirse hazine cem edeyim demiş. Pâdişâh nasıl hazine cem edeceğini sormuş, Fazlullah Paşa "bu vilâyetin halkında mübalağa mal vardır; Pâdişâhlara gâh gah bir suret kurup almak caizdir demesi üzerine Sultan Murad:
— "Hey Fazlullah bu söz ne sözdür kim söylersin? bizim vilâyetimizde Üç lokma-i helâl vardır, gayn vilâyette yoktur, bîri madenler, biri kâfirden alınan haraç ve biri dahi gazadan hasıl olan maldır ve hem bu bizim leşkerimiz gaziler leşkeridir, imdi bunlara helâl lokma gerektir; şul pâdişâh ki leşkerine haram lokma yedirir ol leşker harami olur, haraminin hod sebatı olmaz, hali nidiği malumdur** Elhasıl Fazlullah Paşa*mn azline bu söz sebeb oldu (Âşık Paşazade s. 197).
[955] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 551-553
[956] Karamanoğlu tarafından Bursa'nın yakılması sırasında yanmış olan Orhan Gazi camiinin 820 H. 1417 M. tarihli tamir kitabesinde ismi vezir-i kebir olarak geçiyor (Vakıflar dergisi »ayı 2 s. 438).
[957] Âşık Paşa zade s. 96 "Beyler, Bayezid Paça'ya eyittiler, Rumeli bey-lerbeğisisin; siradiyedeğin balını sen yedin var arzusunu da sen söndür".

cihetiyle topladığı kuvvetle Mustafa Çelebiye karcı çıkmış ise de Sazlıdere mevkiinde iki taraf karşılaşınca muharebe esnasında elindeki kuvvetler Mustafa Çelebi tarafına geçince bu da teslim olmuş, fakat kendisine îtimad edilmiyerek Mustafa Çelebi'nin yanındaki Aydinoğlu Cüneyd Bey'in ısrariyle katledilmiştir (824 H/1421 M). Kabri Sazlıdere'dedir [958]. Torunları zamanımıza kadar gelmişlerdir. Amasya'da, cami, imaret ve medresesi 820, 821, 823 hicret tarihli vakfiyeleri vardır (Vakıflar Umum müdürlüğü Mücedded Anadolu 19, S. 244 ilâ 249); oğlu Isa Bey ümeradan olup Bursa1 da. mescidi ve imareti vardır. [959]

Çanaark Vezir Ailesi

Osmanlı hanedaniyle beraber tarih sahnesinde görülen bu aile bir buçuk asır en yüksek ilmiye makamı olan kazaskerlikle hükümet reisliğini yani vezir-i âzamlığı ellerinde tutmuşlardı. Osmanlı devletinin gerek askeri ve gerek idari ve siyasî sahalarında teşkilâtlandırıl-masında birinci derecede âmil ve müessir olmuş olan bu öz Türk ailesi Ankara vilâyetine bağlı Nallıhan ilçesinin Cendere köyündedir [960]. Bu ailede ilk tanıdığımız şahsiyet ilmiye sınıfından yetişmiş olan kadılığı ve kazaskerliği zamanında Kara Halil Efendi diye şöhret bulan Halil Hayreddin Paşa'dır. Babasının adının Ali olduğunu tesislerinin kitabelerinde görmekteyiz.

Kara Halil Efendi XIV. yüzyılda Anadolu a yer yer geniş teşkilâta aahib olan Ahilerden olup aynı zamanda Osman Gazi'nin kayınpederi olan Ahi reislerinden Şeyh Edebalı'nın akrabasındandı; medrese tahsili görmüş olan Kara Halil, kuvvetli ihtimalle Orhan Gazi zamanında Bilecik kadısı olmuş ve daha sonra İznik*âe kadılık etmiş ve oradan da Osmanlı beyliğine merkez olan Buna kadılığına tâyin

[958] Katli hakkında bk. Duka* (Boa tab'ı) 5. 143-151. Osmanlı tarihleri Bayezid Pasa'nın, Mustafa Çclebi'ye biat ederek elini öpüp vezir olduğuna ve sonra kendisine îtimad edilemiyerek Cüneyd'in teşvikiyle katledildiğini yazarlar.

[959] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 553-554

[960] Müstakim s&de MectUet-ün-Nisab isimli eserinde Kara Halil'in Sivrihisar kazaama tabi Çeneler* köyünden olduğunu yas-dığma ve bugün bu köyün Nallıhan üçerinde bulunduğuna göre Halil Efen-di'nin buradan olduğu anlaşılıyor. Aile arasındaki an'anede bunu teyit} ediyor.

olunmuştur.

Osmanlı vekayii kısmında görüldüğü üzere Kara Halil Efendi bu hizmette bulunduğu sırada beyliğin ilk askerî teşkilâtı olan yaya ve müsellim teşkilâtını yapmış ve bu suretle aşiret kuvvetlerinden muntazam askerî teşkilâta doğru bir adım atılmıştır; bu yeni asker ilk Osmanlı fütuhatında mühim âmil olmuştur.

Murad Hüdavendigâr'ın763 H./1362 M.de hükümdar olması üzerine Kara Halil Efendi, Osmanlılarda ilk defa ihdas olunan Kazaskerliğe getirilmiş ve bu ilmiye mesleği en yüksek kadılık sayılmıştır. Kara Halil bundan sonra vazifesi îcabı seferlerde pâdişâhla beraber bulundu; onun bu vazifede iken daha başarılı işler yaptığını görüyoruz. Fütuhatın ilerlemesine ve elde fazla kuvvet bulunması zaruretine mebni Kara Halil Efendinin tavsiyesiyle muharebede esir düşen genç hıristiyan-ların Türk köylüsünün yanına verilmek suretiyle islâm terbiyesi üzere yetiştirilip Türkçeyi de öğrendikten sonra acemi ocağına verilmesi ve oradan da yeniçeri olmaları usulü kabul edildi ve bu suretle ilk muntazam Osmanlı yaya ocağı kuruldu ve bu ocağa yuniceri ocağı denildi. Yine ulemadan Karamanlı Kara Rüstem1-in İkazı ve Kara Halil'in pâdişâha arz etmesi üzerine maliye teşkilâtı yapıldı ve yeni kurulan yeniçeri ocağına harpte esir edilerek olanlardan beşte birinin devlet hesabına alınması ve esire ihtiyaç olmadığı samanlarda ise beşte bir esir akçesi alınması kanun oldu.

Kara HalilEfendi 774 H./1372 M. de Sinanüddin Yusuf Paşa'dan sonra vezir oldu. Bu tarihte imparator Yuannis'in ikinci oğlu Selanik valisi Manuel'in, Serez Rumlarını isyan ettirmek istemesinin haber alınması üzerine vezir Halil Paşa-ki vezirlikten itibaren kendisine Hayreddin Paşa denilmiştir— hemen Selâniklin zabt ve Manuel'i yakalamağa memur edildi, Manuel kaçtığı için elde edilemedi. Hayreddin Paşa'nın vezirliğine kadar Osmanlı vezirleri askerî işlerle meşgul olmazlardı; fakat bu, vezir olduğu tarihten itibaren aynı zamanda kumandan olarak da muvaffakiyetli işler başardı; bundan sonra Osmanlı vezir-i âzam-lan hem idarî ve hem askerî işleri ellerine aldılar.

Hayreddin Paşa 1385'de kumandan olarak Batı Trakya,

Makedonya ve Arnavutluk taraflarında faaliyette bulundu; Draç beyi Topia'ysL yardım ederek onun hasmı olan Arnavutluk'ta Zenta prensi II. Balşa'yı mağlûp etti.

I. Murad, Karaman oğlu Alâüddin Bey'in tecavüzi hareketine mebni 788 H./ 1386 M. onun üzerine sefer hazırlığı yapmak üzere Bursa tarafına geçtiği sırada Hayreddin Paşa'yı Rumeli muhafazası için hudud üzerinde bırakmış ve onun oğlu kazasker Ali Bey'i yanına almıştı; fakat Hayreddin Paşa az sonra 789 H./ 1387 M. de Yenice-i Vardar ordugâhında hastalanarak Serez1e getirilip orada vefat etti; yerine oğlu Ali Paşa vezir oldu ve babasının cenazesini getirmek üzere Serez'e gidip heman dönerek Karaman seferine iştirak etti. Osmanlıların aşiret teşkilâtını'devam ettirmesini isteyen ve hazine ve askerî teşkilâtına aleyhdar olan tarihler istisna edilecek olursa diğer ecnebi ve türk tarihler bu zatın yüksek kudret vekabiliyetini söylüyorlar1. Filhakika idarî, malî, askerî sahalarda ve Osmanlı devletinin şunda birinci derecede hizmeti görülmüştür; iznik'te Yeşilcami adı verilen camii ile imareti, Gelibolu'da, ve Serez'de camileri vardır.

Halil Hayreddin Paşa'nın Ali, îlyas, ve İbrahim isimlerindeki üç oğlundan büyük oğlu Âli paşa babasının vefatı üzerine vezir olmuştur. Ali Paşa 1387'den 1406 senesine kadar I. Murad, Yıldırım Bayezid ve Emîr Süleyman zamanlarında on dokuz sene vezir-i âzamhkta bulunmuştur. Bu da babası gibi teşkilâtçı ve kuvvetli bir idareci olduktan başka Bulgaristan'ın istilâsında da mahir bir kumandan olduğunu sevkulceyiş ve tabiye harekâtiyle göstermiştir. Yıldırım Baye-zid'in Timur ile muharebe etmeden evvel bilfiil harbe girişmiyerek çete ve müdafaa harbi yapmak suretiyle hareket üssünden çok uzakta olan Timur kuvvetinin yıpratılmasını tavsiye etmiş ise de Yıldınm.Bayezid bu mütaleayı kabul etmemişti; Ankara muharebesinin (805 H, /1402 M.) kaybedilmiş olduğunu gören Ali Paşa, büyük şehzade Süleyman Çelebi'yi alarak kaçmış evvelâ Burscfya. ve oradan Gemlik yoluyla Edirne'ye gelmişlerdir.

Ali Paşa, Osmanlı şehzadelerinin saltanat mücadelelerinde Emîr Süleyman Çelebi'nin vezir-i âzami olarak bütün idareyi kendisine

bırakmış olan Emîr Süleyman zamanında bir hükümdar gibi faaliyette bulunmuş ve Sivas, Amasya, Tokat tarafları hariç olarak EJmîr Süleyman'ın hâkimiyetini Anadolu ve Rumeli'de muhafaza etmeğe muvaffak olmuştur. Ali paşa 809 H./ 1406 M. de vefatiyle beraber Emîr Süleyman'ın üstün vaziyeti bozulmuştur.

Yıldırım Bayezid zamanında Ali Paşa'nın tavsiyesiyle kadılara baktıkları davalardan muayyen bir ücret tahsis edilerek bunların rüşvet almaları Önlenmiştir; tarihler değerini ve hizmetini takdir etmekle beraber Sultan Bayezid'i içkiye alıştırmasından dolayı kendisini kusurlu görürler. Ali Paşa'nın evlâdı olmadığından Bursa'da yaptırmış olduğu camii ile zaviyesinin mütevelliliği ve nazırlığını Bursa kadılarına bırakmıştır [961]. Osmanlı saraylarında ve vezir dairelerinde içoğlanı adiyle hademe bulunmasını Ali Paşa ihdas etmiştir. Kabri İznik'te babasının türbesindedİr; çok cömerd olduğunu tarihler yazarlar.

Ali Paşa kardeşlerinden Ilyas Paşa, Yıldırım Bayezid zamanında beylerbeyi iken vefat etmiş ve diğer kardeşi İbrahim Paşa ise ilmiye sınıfından yetişerek biraderi Ali Paşa zamanında Bursa kadılığında bulunmuş ve Ali Paşa'nın 808 Receb/1405 Aralık tarihli vakfiyesini ibrahim Çelebi tertip etmiştir. Bazı tarihlere göre Musa Çelebi'nin Rumeli'deki hükümdarlığı zamanında Edirne'de bulunmuş ve sonra Çelebi Mehmed'in yanına gelmiş, ona kazasker ve 823 H. /1420 M. den evvel ikinci vezir olmuştur.

824 H. /1421 M. de II. Murad'ın cülusunu müteakip şehzade Mustafa Çelebi (Yıldırım Bayezid'in oğlu) vakasında Birinci vezir Bayezid Paşa'nın ölümü üzerine ibrahim Paşa vezir-i âzam olarak bu vazifesi tam bir îtirnad ve istiklâl ile 24 Zilkade 832 / 25 Ağustos 1429'da vefatına kadar devam etmiştir. İznik'te kendi türbesinde medfundur; iznik'te bir imareti vardır. Kendisi, babası ve biraderi gibi ordu kumandanlıklarında bulunmamış fakat güzel idaresiyle kudret ve nüfuzunu muhafaza etmiştir. îznik\e bir sarayı olup, II. Murad'ın kardeşi Küçük Mustafa Çelebi, saltanat dâvasiyle ortaya çıkıp îznik'i

[961] Ali Paşa'nın 796 Zilhicce/1394 Ekim ve 807 Receb/1405 Aralık ayında tertip edilmiş iki vakfiyesi vardır. Birinci vakfiyesini Molla Fenarî ve ikinci vakfiyesini biraderi Bursa kadısı İbrahim Çelebi tertip eylemişlerdir.

alınca ibrahim Paşa sarayında oturmuştur.

İbrahim Paşa'nın iki oğlu vardı; kazasker bulunan büyük oğlu Halil Paşa1 babasından sonra vezir-i âzam olmuş ve ümeradan bulunan küçük oğlu Mahmud Çelebi de Çelebi Mehmed'in kızıtHafsa Sultan'la evlenmiş ve bundan çocukları olmuştur.

Halil Paşa da babası gibi II. Murad zamanında bütün kuvveti elinde bulundurmuştur. 848 H. / 1444'deki Edirne-Se-gedin muahedesinden sonra II. Murad'ın saltanattan çekilmesi üzerine yerine hükümdar olan oğlu Manisa valisi II. Mehmed'e de vezir-i âzam oldu; fakat on üç yaşında bulunan çocuk hükümdarın lalası Zağanos Paşa'nın teşvikiyle lüzumsuz emirler vermesinden dolayı sıkıldı; çünkü kendisi Sultan Murad zamanında serbestçe hareket ettiğinden işine müdahaleyi istemiyordu; bu sırada muahedenin bozulması üzerine yeni bir haçlı seferi yapıldığından, padişahı, ordunun başına babasını davete icbar etti, Sultan Murad başkumandan sıfatiyle gelerek Varna muharebesini kazandı ve Edirne'ye dönüşte Halil Paşa'nın tesiriyle oğlunu Manisa'ya göndererek ikinci defa hükümdar oldu.____

II. Murad az sonra tekrar saltanattan çekilerek Manisa'ya gidip şehzadesini ikinci defa hükümdar yaptı. Bundan bir kaç ay sonra Edirne yangını ve onu müteakip yeniçerilerin ayaklanması hâdisesi vukua geldi. Devletin kuvvetli ellerde bulunması zaruretine mebni Halil Paşa, saltanata gelmek arzusunu gösteren Sultan Murad'ı gizlice Edirne'ye getirterek üçüncü defa hükümdar yaptırdı. Bu haller genç hükümdar Sultan Mehmed'in Halil paşa'ya karşı haklı olarak gücenmesine sebep oldu ise de tabiî elinde yapacak kudret yoktu.

Sultan Murad 855 H./1451 M. de vefat edince Sultan Meh-med üçüncü defa hükümdar oldu. İstanbul fethine hazırlandı; Halil Paşa, bu teşebbüse karşı Avrupa'da yeni bir Haçlı seferinin vukua gelmesinden korktuğu için bu işe pek taraftar değildi; çünkü üç haçlı seferini görmüş ve büyük tehlikeler atlatılmış olduğu için yine büyük bir haçlı hareketi vukua gelmesinden korkmuştu. İstanbul muhasarası esnasında macarların muhasaranın kaldırılması hususunda tehdidi vukua geldi; papanın otuz donanma göndermekte olduğu haber

alınmıştı; işte bu sırada sûn bir gayretle İstanbul alındı; Fatih Sultan Mehmed bu zafer şenlikleri esnasında kendisini iki defa saltanattan indirmiş olan Halil taşa'yı Bizans'tan rüşvet aldı propag and asiyle katlettirimek suretiyle intikam aldı ve mallarını müsadere eyledi (1453). Halil Paşa'mn vezir-i âzamhğı yirmi dört sene kadardır. Cesedi oğlu İbrahim Paşa tarafından jfzniJc'e naklolunarak defnedilmiştir; Ege sahilinde Çandarh körfezi ağzındaki kale Halil Paşa tarafından yaptırılmış olup hâlen onun adını taşımaktadır. Namına bazı eserler telif ve tercüme olunmuştur.

Halil Paşa'nın katlinde oğlu Süleyman Çelebi kazasker ve diğer oğlu İbrahim Çelebi Edirne kadısı bulunuyorlardı. Süleyman Çelebi kazaskerlikten azledilerek 859H./1455 M. den sonra vefat etmiştir. İbrahim Çelebi ise uzun zaman Edirne kadılığında bulunmuş ve bir ara ^4masya'aa bulunan şehzade Bayezid'e lala tâyin edilmiş sonra kazasker olmuş, 891 Safer/1486 Şubatta Rumeli kazaskeri iken vezir ve 904 H./1498 M.de vezir-i âzam olmuştur; bir sene sonra tnebahtı seferinde vefat ettiğinden cesedi îznik?e naklolunup defnedilmiş tir. Çandarlı ailesinin Halil, ilyas Paşa'Iarla Mahmud Çelebi kollarından yürüyen torunları zamanımıza kadar gelmişlerdir. Çandarlı hanedanı silsilesi: [962]

Şeyh Edehalı

Osmanlı devletinin kuruluşu sırasında yani XIV. yüzyıl'm ilk yarısında Anadolu şehir ve kasabalarında mühim nüfuzları olan Ahilerin bilmünasibe ilk kısımlarda da söylediğimiz gibi bu devletin teessüsünde önemli rolleri vardır. Gazı Osman Bey Söğüd ve havalisinde bulunduğu sırada bu mınfakanın en nüfuzlu Ahî reisi Şeyh Edebalı isminde bir zattı; Şeyh Edebalı, Eskişehir ile Söğüd arasında ve Çukurhisar'ın güney doğusundaki İtburnu mevkiinde oturuyordu. Aslen Karaman (Konya ve Sivrihisar) taraflarından olan Edebalı memleketi âlimlerinden ders görmüş ve sonra yüksek tahsil için Şam'a, gitmiş, hadîs ve usul-i hadîs okumuş ve bilhassa islâm hukuku

[962] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 554-560

olan fıkıhta ihtisas yaptıktan sonra memleketine dönmüş, şöhreti artmış ve bu sırada Gazî Osman Bey'le tanışmıştır.

Gazi Osman Bey bunun nüfuzundan istifade ederek yapacağı işlerde onunla görüşerek iş yapmış ve şeyhin kızı Rabia veya Bâlâ Hatun'u alarak ona damat olmuş1 ve bu izdivaçtan şehzade Alâüddin Bey doğmuştur.

Edebalı ile oğlu Şeyh Mahmud ve şeyhin talebesi ve^= damadı Dursun Fakîh ve Ahî Şemsüddin ile onun oğlu Ahî Hasan gibi Ahî ricali ve daha sonra yine Ahilerden Cendereli Kara Halil Gazi Osman Bey'in temelini attığı Osmanlı beyliğinin kurulmasında mühim hizmetler görmüşlerdir.

Şeyh Edebalı son zamanlarında kızı ve torunu Alâüddin Bey ile Bilecik'te oturmuş ve Bilecik''e tâbi Kozagaç köyünün Öşür ve hasılatı bunların iaşesine tahsis edilmiştir [963]. Rivayete göre Şeyh Edebalı, damadı Osman Bey'den az evvel Bilecik?-te vefat ederek oraya türbesine defneidlmiştir. Kızı Bala Hatun da orada medfundur. Merhum Ali Emirî Efendi tarafından tertip edilmiş olan silsilenamesinde Şeyh Edebalı'nin Mahmud ve Mehmed isimlerinde iki oğlu olduğu görülmektedir. Bunlardan Şeyh Mahmud, Süleyman Paşa'nın Rumeli'ye geçmesi münasibetiyle aşağıdaki meşhur beyti söylemiş imiş:

Keramet gösterip halka suya seccade salmışsln Yakasın RumilVnin dest-i takva île almışsın

Yine rivayete göre bunun oğlu Ahmed Paşa, Orhan Gazı zamanında vezirlik etmiştir. Beylerbeyi Lala Şahin Paşa'nın 749 H./ 1348 M. tarihli vakfiyesinde şahitler arasında bulunan Ahmed bin Mahmud el-Vezir'in bu Ahî Mah-mud'vm oğlu ve Edebalı'nin torunu olması pek muhtemeldir. Yine merhum Emirî Efendi mehaz göstermiyerek Mevlûd sahibi Süleyman Çelebi'yi bu Ahmed Paşa'nın

[963] Şeyh Edebalı'nin kızı ve Osman Gazi*nîn zevcesi olan Rabia veya Bala Hatun kendilerine verilen köyü tekkeye vakfetmiştir. Bu hususa dair bir hüküm:
Bilecik Kadısına hüküm ki:
Ecdad-ı izamımdan merhum Sultan Osman Han. aleyhi'r-rahmet-i ve'l-guf-ran meşayıh-ı izamdan Edebalı merhumun kerimesini nikâh eylediklerinde kaza-i mezbure tâbi Kozağaç nam karyeyi paşmakhk ihsan etmeğin müşarünileyha dahi karye-i mezburenin mahsulünü vakfedip ..... (MühİmmeMefteri 31, s. 217, sene 985).

oğlu olarak gösteriyor. Edebalı'nin Mehmed Paşa ismindeki oğlunun, Yakub Çelebi adında bir oğlu, Orhan Gazîtarafından761 H./ 1359 M. de yapılan bir zaviyeye şeyh olmuştur. Bu rivayetlere göre kat'i olmayarak Şeyh Edebalı'nın şöyle bir silsilesi tertip edilebilir [964].

Gazı Evrenuz Bey Ve Ailesi

Tarihlerde Evrenos diye eski imlâda son harfi ile yazılan bu isim Âşık Paşa zade'de Evrenuz olarak doğru yazılıyor; evren ile uz kelimelerinden terekküp etmektedir; Bizans müverrihleri' Avrenezis veya Verenezis ve Frenkler de Vrenez yazarlar. Tahrir defterlerine ve aile şeceresine [965] göre aile reisi olan Prankı İsa Bey, Gazi Süleyman Paşa ile birlikte Rumeli fütuhatına iştirak etmiş ve daha sonra o taraftaki akınların birisinde Radovişte civarında şehid düşmüştür; İsa Bey ile oğlu Evrenuz Bey, Karesi beyliği ümerasından iken o havalinin kısmen Orhan Gazı tarafından işgali üzerine Osmanlı devleti hizmetine girmişlerdir.

Şehzade Süleyman Paş a'nın vefatı üzerine Sultan Murad'ın hükümdar olup Rumeli'ye gelmesine kadar düşmanın mukabil taarruziyle vukua gelen gerileme esnasında hasıl olan tehlikeli durum Evrenuz Bey'le Karesi ümerasından olup Osmanlı devleti hizmetinde bulunan Hacı îlbeği'nin ciddî faaliyetleriyle önlenmiştir.

Osmanlı hükümdarı I. Sultan Murad Rumeli'ye geçtiği vakit Evrenuz Bey Keşan ile İpsala'yı zabtetmiş, sonra Edirne üzerine yürüyen Türk kuvvetlerinin sol koluna tâyin edilip doğu Makedonya'daki Sırp kuvvetlerinin Osmanlı ordusuna yapmaları muhtemel taarruzlarım önlemeğe memur olmuştur. Evrenuz Bey'i daha sonra Şerez'de akıncı kumandanı olarak görüyoruz. İkinci defa zabt edilen Serez'i kendisine merkez yapan Evrenuz Makedonya'ya

[964] Bu şecereyi koyduğumuzun sebebi ileride tetkikat yapacak olanların dikkatini çekmektir. Koyduğumuz silsileyi ben şüpheli görüyorum. Yalnız Ahmed paşa bin Mahmud'un Orhan'a vezir olduğu anlaşılıyo
Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 560-562

[965] Vakf-ı merhum Evrenuz bey Mezkûrun atası Prangı İsa Bey mahall-i mezkürde şehid olup kabri karye-i mezburede (Kırcık nam-ı diğer Prankı karyesi) atası ruhi için vakfedip mahsuli âyende ve revende mekûlâtına sarf-olunur (Başvekâlet Arşivi, 282 numaralı Rumeli Paşa sancağı defteri, sene 937).

yaptığı akınlarla mühim şehir ve kasabaları elde etmiştir.

Evrenuz Bey takriben 1385'de vezir Çandarh Halil Hayreddin paşa ile Makedonya harekâtına iştirak eylemiş ve ikinci defa Manastır elde edilmiş ve Hayreddin Paşa ile birlikte Arnavutluk'ta tlbasan taraflarına ve daha batıya kadar gitmiştir. Bundan sonra Evrenuz hacca gitmiş ve buradan dönüşte birinci Kosova muharebesine takaddüm eden günlere rastlamış ve bu muharebede kendisinin tecrübelerinden istifade olunmuştur.

Kosova muharebesinden sonra Yıldırım'm hükümdar olmasını müteakip Vodine ve Çitroz kasabalarım elde eden Evrenuz Bey, 1390'dan itibaren beş, altı sene mütemadi olarak Arnavutluğa akın yapmış 1396 (798 H.) Niğbolu muharebesinde ve Eflâk seferinde bulunmuştur.

Evrenuz Bey şehzadelerin mücadelesinde Süleyman Çelebi'den sonra ihtiyarlığına binaen bu gailelere karışmak istememiş ise de Rumeli'de hükümdar olan Musa Çelebi'nin kendisini tazyik etmesi üzerine el altından Çelebi Mehmed tarafını tutmuş ve Rumeli'deki harekât tarzı hakkında Çelebi Meh-med'e yol göstermiş ve onun plânı üzere Çelebi Mehmed'in Rumeli'ye geçerek Sırp hududuna gelmesi üzerine diğer uc beyle-* riyle beraber kendisine iltihak eylemiştir. Evrenuz Bey hayli yaşlı olduğu halde (820 Şevval/1417 Kasım) da vefat ederek Yenice-i Fardar'daki türbesine defnedilmiş tir. Evrenuz Bey'in burada türbesinden başka cami, medrese ve imareti ile diğer bazı yerlerde hayırlı tesisleri vardır. Gazi Murad Hüdaven-digâr, oğlu Yıldırım Bayezid'i evlendirdiği zaman Evrenuz Bey düğün hediyesi olarak elbiselik kumaşlardan başka yüz genç erkek ve yüz genç kız köle ve cariye takdim etti; tarih kaydına gorç bu yüz köleden on kölenin elinde içi altın dolu altın tepsi ve on kız cariye elinde yine içleri altınla dolu on altın tepsi vardı. Diğer seksesinin ellerinde de gümüş ibrik ve gümüş maş-rabalar bulunuyordu; Sultan Murad Evrenuz'un getirdiği saçıyı davetine icabet eden Mısır, Karaman, Hamidoğlu ve sair elçilere verdiği gibi bütün elçilerin getirdikleri hediyeleri de Evrenuz Bey'e vermişti; yine Evrenuz'un getirdiği altınların bir kısmım elçilere, ve mütebakisini ulemaya ve fukaraya

dağıttı [966].

Evrenuz Bey'den sonra Osmanlı devletinin Rumeli'de akıncı kumandanı olarak Evrenuz'un oğulları Ali ve İsa Bey'leri görüyoruz. Bunlardan Ali Bey babasının yanında yetişmiş ve ondan sonra Rumeli'nin meşhur akıncı kumandanlarından olmuştur. II. Murad zamanında 1430 da Selâniklin zabtında hizmeti görüldüğü gibi Macaristan'a. Arnavutluğa, yapmış olduğu müthiş akınlariyle yüz ağartmış ti. Ali Bey'i; bilhassa 841 H./1437 M. de yaptığı Macaristan akınından yetmiş bin esir ve hesapsız ganimet maliyle dönmüştür. Bundan sonra Belgradh ilk defa muhasara etmiş ise de Haçlı seferinin çıkması üzerine muhasarayı kaldırmağa mecbur olmuştur. İstanbul fethinde ve 866 H./1462 M. de Fatih zamanında Eflâk seferinde bulunmuştur. Vefatı tarihi belli olmayıp kabri Yenice-i Fardar'da dır. Dukas'ın ve ondan naklen Hammer ve diğer bazı tarihçilerin Fatih'in cülusunda boğdurt-tuğu kardeşinin Evrenuz zade Ali Bey'in eliyle olduğunu ve ertesi günü Ali Beyi idam eylediği hakkında kayıdlan yanlış olup zaten uc kumandanı bulunan Ali Bey'in 1462 Eflâk sefe-rinde bulunduğuna göre bu şehzadeyi boğanın başka birisi olacağı meydandadır [967].

Evrenuz Bey*in diğer oğlu Isa Bey de akıncı sancak beylerinden olup 838H./1434M. ve 842 H./1438 M. senelerinde Arna-vudluk harekâtında ve 847 H./1443 M. de haçlılarla yapılan Mora-va muharebesinde bulunmuştur. Jan Hunya d'ın taarruzu esnasında padişahın huzuriyle yapılan görüşmede müdafaa harbi yapılmasını tavsiye etmiş ve aksi mütalealarda bulunanlara karşı bunun tavsiyesi kabul edilmiştir [968]. Vefatı biraderi Ali Bey'den sonra olup Yeaice-i Fardar'daki türbesine gömülmüştür; îsa Bey'in de burada cami ve imareti vardır. Daha sonra Ali Bey'in oğullarından Ahmed've Evrenuz Beyler ve Ahmed Bey'in oğulları Musa ve Süleyman Beyler sancak beyliği ile XVI. yüzyılı başlarına kadar faal hizmet görmüşlerdir. Şemseddin künyeli Emîr-i Kebir Ahmed Bey'in 904 H./1498 M. tarihli vakfiyesinde Yenice-i Vardamda cami, medrese, imaret yaptığı

[966] Âşık Paşa zade s. 57 ve Neşri tarihi s. 206, 207.
[967] Dukas (Bon tab'ı) s. 229 ve Hammer (Ata Bey tercümesi) c. 2, s. 258
[968] Halkondil (Paris tab'j) s. 134.

görülüyor; vakfına oğlu Musa Bey'i mütevelli koymuştur; fevatı 908 H./1502 M. tarihinden evveldir. Evrenuz ailesi Rumeli'de evlâd-ı fatihan teşkilâtının başında olarak XIX. yüzyıl ortalarına kadar gelmişlerdir. Evrenuz ailesi müteaddit kollar halinde zamanımıza kadar devam etmiştir. Evrenuz Bey silsilesinin ilk beyleri aşağıda gösterilmiştir. [969]

Hacı İvaz Paşa

Künyesi îmadeddin'dir. Tokat ahilerinden Ahî Bayezid bin Ivaz'ın oğlu olup [970] Çelebi Sultan Mehmed'in Amasya sancak beyliği zamanında tımarlı sipahi iken Çelebi Mehmed'e intisap etmiş, Ankara muharebesinden sonra Çelebi'nin hükümdarlığını temin için çalışmış Tokat subaşılığında bulunmuş Çelebi Mehmed'in, Rumeliye geçtiği sırada Bursa subaşıhğma (Muhafaza kumandanı) tayiu edilmiş ve orada bulunduğu sırada Karaman oğlu Mehmed Bey'in o tarafa kadar uzanan akını vukua gelmiştir. Hacı ivaz Paşa, Karamanoğlu'nun otuz beş kırk gün Bursa kalesini muhasarasına karşı koymuş ve yaralandığı halde askere fütur gelmesin diyerek bunu belli etmemiş ve Karamanoğlu muvaffak olamıyarak gittikten ve Çelebi Mehmed bütün devlete hükümdar olduktan sonra Hacı ivaz da vezir olmuştur.

Çelebi , Mehmed'in vefatında bunun duyulmaması için Hacı ivaz Paşa Anadolu'ya sefer vardır diye askerin hemen o tarafa geçirilmesini tavsiye etmiş ve Bayezid'in oğlu Mustafa Çelebi vakasında, Bursa yakınlarına Ulubad suyu önüne kadar gelmiş olan Mustafa Çelebi'ye sadakatinden bahis ile Rumeli beylerinin kendisini yakalayacaklarını havi mektuplar yazmış ve onu tereddüde düşürmüş, Mihal oğ/u'nun Rumeli beyleriyle nehir önünde görüşmeleri ivaz Paşa'nm yazdıklarının hakikat olduğunu zanneden Mustafa Çelebi bundan korkmuş ve Aydınoğlu Cüneyd Bey'le görüşmek istemiş ise de

[969] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 562-565

[970] Hacı ivaz Paşa'nın babası Ahî Bayezid, Tokat vilâyetinin. Pazar nahiyesinde ve nahiye merkezine yarım saat mesafede Beyobası denilen çiftlik arazisinde medfundur, 1925 senesindeki seyahatim esnasında mermer sandukasının baş taşı kalmış ve ayak taşı zayi olmuş gördüm. Hacı ivaz Paşaya dair yazımıza bakın (İst. Üniver. Edebi/at Fakültesi Tar'h dergi-i, C. 10, Sayı H).

onun da kaçtığını öğrenmiştir. Çünkü Hacı ivaz Paşa aynı zamanda Aydın oğlu Cüneyd Bey'i de eski yerlerini vermek ve pâdişâhın beratını göndermek suretiyle elde etmesi ve bunun üzerine Cüneyd'in bir gece Mustafa Çelebi'nin ordusundan kaçması Mustafa Çelebi' yi az bir maiyeti ile kaçmağa mecbur etmiş ve bu tedbirlerle II. Murad, tehlikeli durumu atlatmıştır.

Hacı ivaz Paşa, Çelebi Mehmed zamanında Bayezid ve Çandarlı zade İbrahim Paşa'lardan sonra üçüncü vezir olarak divanda bulunmuş ve II, Murad'm hükümdarlığını müteakip Bayezid paşa'nın Mustafa Çelebi tarafından katli üzerine ibrahim Paşa vezir-i âzam ve Hacı ivaz Paşa ikinci vezir olmuştur.

Hacı ivaz Paşa ile İbrahim Paşa arasında nüfuz rekabeti olduğundan araları açıktı; meşhur âlim Molla Fenârî de İbrahim Paşa tarafını tuttuğundan divanda pâdişâha su-i kast yapmak istediği ve elbisesinin altında zırh taşıdığı haber verilmesi ve rivayete göre pâdişâhın bunu divanda veya bir gezinti esnasında bizzat yoklayarak bulması ve sebebini sorunca askerden çekindiği için böyle gezdiğini söylemesi üzerine verilen haberin doğru olduğu sanılarak 830 H./1427 M. de vezirlikten azl olunduktan başka gözlerine mil çekilmiştir.

Hacı ivaz Paşa bundan sonra âmâ olarak iki sene daha yaşamış 832 Zilkade/1429 Ağustos'ta Bursa'da sarı bir halde bulunan taundan vefat edip Pınarbaşı Kuzgunluk mevkii kur-bindeki nazireye defnedilmiştir. Kabir kitabesinde Sahib-üs-seyf-i veH-kalem veH-hisab kaydı ile Yeşil kitabesinde kaydı kendisinin hendese ve mimariden anladığını göstermektedir. Filhakika Çelebi Sultan Mehmed'in 822 H. 1419 da Bursa'da tamamlanan meşhur Yeşil cami ile 1421'de biten Yeşil türbe», Hacı ivaz Paşa'nın çizmiş olduğu resim ve plân dahilinde ve onun nezareti altında yapılmıştır ki camiin kitabesinde gösterilmiştir. Âşık Paşa zâde'nin yazdığına göre Âl-i Osman kapısında paşalar da çini kaplarla ziyafet (şölen) çekmek onun ihdası olduğu gibi başka memleketlerden güzel sanat erbabını JBursa'ya getiren de Hacı ivaz Paşa'dır. Kendisinin doğum yeri olan Tokad\n Kazova nahiyesinde cami, medrese ve hamam ve Bursa'da künyesine göre İmadiye adında

bir medrese yaptırmış, Mekke ve Medine fakirlerine her sene dağıtılmak üzere para tahsis etmiştir. Medresesi sonradan yıkılmıştır.

Hacı ivaz Paşa'nın, Bursa'da vakıfları bulunan Çırak Bey Şerefüddin ve Hayreddin Hacı Hızır isimlerinde iki kardeşi ve Bali Çelebi, Bekir Çelebi, Mehmed Çelebi Ahî Çelebi ve Mahmud isimlerinde beş oğlu olup bunlardan Ahî Çelebi'nin Atâyî mahlasiyle güzel şiirleri vardır. Atayı 840 H./1437 M. de vefat etmiştir. II. Murad adına olan Güneş kasidesi meşhur olup Şeyhî Sinan'dan sonra zamanının en kudretli şairidir. Şu beyit onundur:

Zemâne gussaların bî geran imiş bildik Veli devası mey~i erguvan imiş bildik

Atayî çok güzel olduğundan Sultan Murad kendisini saraya alıp musahib yapmak istemiş ise de Atayî diriğ redifli bir gazel takdimiyle padişahın bu arzusunu önlemiştir. Bu manzumenin bir beyti şöyledir:

Adline sığınur idi zulm-i zamaneden1 Şimdi gücü Atayı1 ye Sultan eder diriğ

Atayî, babasının yanında ve sağ tarafında medfundur. Mahmud Çelebi ise Zeyniler kabristanında gömülüdür. Atayî'-nin divanı Bursa Müzesi kütüphanesinde vardır. Hacı ivaz Paşa silsilesinin ilk şahsiyetleri aşağıdadır. [971]

Hacı İlbeği

Osmanlı beyliğinin Rumeli'de yayılmasında büyük hizmeti ve meşhur Sırp Sındığı baskını ile Osmanlılar üzerine gelen ilk Haçlı kuvvetlerini perişan eden bu kahraman Türk kumandanı Karesi beyliği ümerasından iken Orhan Gazi tarafından Karesi beyliğinin kısmen işgali esnasında Evrenuz, Ece Yakub ve Gazi Fazıl Beylerle beraber Osmanlı beyliği hizmetine girmiş ve Karesi beyi tâyin edilen şehzade Süleyman Paşa'nm maiyyetine verilerek onunla birlikte Rumeli fütuhatına iştirak etmiştir.

Rumeli fütuhatının başlangıcında Konurhisar'm elde edilmesiyle

[971] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 566-568

oranın muhafızı oldu, burayı kendisine üs yaparak Malkara ve İpsala'yı aldı; Hayrabolu ve Çorlu taraflarına akınlar yaptı; daha sonra Kuleli Burga&h ele geçirdi; bu defa da orasını kendisine üs yaptı; Süleyman Paşa'nın ölümünden sonraki gerilemede metanet gösterdi ve muntazam olarak çekildi; durumun düzelmesi üzerine kendisine baskın yapmak isteyen Dimetoka Rum beyinden evvel davranarak onu bozdu ve Rum beyini esir etti ve bu suretle Dimetokcfyı aldı. O sırada Rumeli fütuhatını takip için Burgasfa. gelen I. Sultan Murad'a bunu müjdeledi.

Edirne üzerine yapılan harekâtta Lala Şahin Paşa maiy-yetinde olarak buranın fethinde daha sonra yine Lala Şahin Paşa ile Zagre ve Filibe^nm zabtında bulundu. Bu Türk istilâsına karşı Macar kiralının kumandası altında Sırp, Bulgar ve Bosna kıralları kuvvetleri ittifak edip büyük bir ordu ile Meriç nehri yanında Çirmen mevkiine gelip nehri geçtiler; ilk hedefleri Edirne'yi kurtarmaktı.

Bu hal, Edirne'de bulunan Beylerbeği Lala Şahin paşa'yı haklı olarak telâşa düşürdü; keyfiyeti Bursa'da bulunan Sultan Murad'a bildirdi ve acele yardım istedi; Hacı îlbeyi, Lala Şahin'in heyecanını teskin ederek kendisinin maiyeti kuvvetleriyle öncü olarak ileri gönderildi; düşmanın kuvveti ve vaziyetini tetkik etti; galebesinden emin olan haçlılar ihtiyatsız bir halde olup içki ve eğlenceye dalmışlardı. Gece karanlığından istifade eden Hacı îlbeği düşmana şiddetli bir baskın yaptı, asıl büyük Türk ordusunun kendileiini bastığını zanneden haçlılar bozguna uğradılar, bir kısmı kırıldı ve bir kısmı Meriç'te boğuldu. Macar kiralı canını zor kurtardı; rivayete göre kurtuluşunu boynunda asılı Meryem ana'nın tasvirine hamletti ve şükrane olarak Meryem-ana adına kilise yaptırdı. Osmanlı tarihlerinde Sırp Sındığı ve

ecnebi tariklerinde Meriç veya Çirmen muharebesi denilen bu savaş takribi 765/H. 1364 M. de olmuştur.

Lala Şahin Paşa'nın, düşmanın çokluğu dolayısiyle padişahtan kuvvet istemesi ve maiyyetindeki bir kumandanın on bin kişi ile altmış bin tahmin edilen kuvveti bozması sebebi ile Şahin paşa'yı mahcub duruma düşürdü. Bunun neticesi olarak bir vesile bulup bu değerli

kumandanı zehirletti (vefatı takribi olarak 766 H./1365M.) [972].

Köse Mihal Bey

Tarihlerimizde Gazi Osman Bey'in silâh arkadaşı ve vefakâr dostu olarak gördüğümüz Gazi Köse Mihal bey, Bizans împaratorluğu'nun hudud kale beylerinden olup Bilecik vilâyetinin doğusunda ve İnhisar nahiyesi ile Mihalgazi nahiyeleri arasında bulunan. Harmankaya ve havalisinin beği idi [973]. Osmanlı tarihlerinin rivayetlerine göre Eskişehir Türk beyiyle Osman Gazi arasındaki bir çarpışmada karşı tarafta bulunan Mihal Bey, esir düşmüş, Osman Bey bunun yiğitliğine mebni kendisini serbest bırakmış ve dost olmuştur. Mihal Bey, Türklerle arasındaki dostluk ve Osman Bey'in mü-nasebetleri sebebiyle 1313'de müslüman olmuş, gerek kendisi ve gerek oğul ve torunları Osmanlı fütuhatında mühim başarılar göstermişlerdir.^Gazi Mihal Bey'in türbesi Mihal Gazi nahiyesinin firmeni köyü ittisalinde bulunmakta olup [974] vefatı tarihi belli değildir; Orhan Gazi zamanında Bursa'mn zaptında bulunmuştur. Şu halde 1326'dan sonra vefat etmiştir.

Osmanlı tarihlerinde XVI. yüzyıl sonlarına kadar faaliyetlerini gördüğümüz Mihallı akıncıları, Köse Mihal'in oğul vc_ torunlarıdır. Köse MihaPin oğlu Aziz Paşa'dır. Edirne'de camii olan ve 839 H./1435 M. senesinde vefat eden Mihal bin Aziz Paşa, Gazi Köse Mihal Bey'in torunudur; Mihal oğulları'mn ailelerine ait şecerede ve tarihlerde Gazi Mihal'in, Aziz Paşa'-dan başka Ali adında bir oğlu daha vardır ki Osmanlı tarihlerinde meşhurdurlar. Osmanlı tarihlerine göre

---

[972] (HeştBehişt). Tac-üt-tevarik'de (c. 1 s. 79} şöyle demliyor : "Ol şir-i mâreke-i kâr-ü-zar ve ol mücatıid-i namdar, Lala Şahin marifetiyle tesmim. . kılındı" Âşıkpaşa zade ile Neşri bu zehirlenmeden bahsetmiyerek Allab. rahmetine vardı diyorlar. Âli (c. 5, g. 51) ümeranın gayziyle gözlerim oydurup siyaset ile katlettirdiler diyor. Oruç Bey ile Lütfî Paşa, Hacı tlbeyi'den bahsetmezler. Mür*iyy-üt-tevarih (Şamdanı zade) hased neticesi katledildiğini yazar.
Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 568-570

[973] Bolu mutasarrıfı İsmail Kemal Bey'in 1302 Cemaziyelâhır (1885 mart) tarihiyle II. Abdülhamid'in ikinci karini Hacı AU Bey'e (Paşa) çekmiş olduğu bir telgrafta bu türbenin yaptırılması İçin delâletim rica etmiştir (Başvekâlet Arşivi Yıldız evrakı numara 360).

[974] Hamankaya Hammer ve ondan nakil yapanların zanettikleri gibi Uludağ eteğindeki Harmancık değildir

Mihaloğlu (Aziz Paşa'nın oğlu ikinci Mihal'in oğlu) Mehmcd Bey, Osmanlı şehzadelerinin saltanat mücadelelerinde Musa Çelebi'ye beylerbeyi olmuş, el altından Çelebi'ye müzahir bulunmuş ve Çelebi Meh-med'in galebesi üzerine anın hizmetine girmiştir. II. Murad'ın hükümdarlığı ve Mustafa Çelebi'nin Rumeli'de padişah olup bütün maruf Rumeli beylerinin (Evrenuz, Turahan ve Gümlüoğlu) Mustafa'ya bîat eylemeleri ve Bursa civarına kadar gelmeleri üzerine maruf akıncı beyi olan Mehmed Bey. Şeyh Bedreddin isyanında medhalı olduğu için tevkif edildiği mahbesten çıkarılarak fîursa'ya getirilmiş ve Ulubad suyu kenarında Rumeli beylerini birer birer adlariyle çağırarak onları Mustafa Çelebi tarafından Murad tarafına geçmelerini temin eylemiştir.

II. Murad'in imparatordan intikam almak için istanbul muhasarasiyle meşgul olduğu sırada Küçük Mustafa Çelebi hükümdarlık iddiasiyle Bursa'ya ve oradan Iznik'e gelmişti; bunu haber*alan Pâdişâh Mihaloğlu Mehmed Bey'i heman akıncı-lariyle İznik'e göndermiş, Mehmed Bey İznik1e girdiği sırada Mustafa Çelebi'nin kumandanı Tacüddin oğlu Mahmud Bey tarafından öldürülmüştür (826H./1423M.). Mihal oğullarından Yahşi Bey, Hızır Bey, oğlu Ali ve İskender Beyler de daha sonra akıncı kumandanlıklarında bulunmuşlardır.

Akıncı Mihaloğulları ahfadı thtimanh ve Pilevneli olarak iki koldan zamanımıza kadar gelmişlerdir. Köse Mihal Bey hakkında daha geniş malûmat verebilmek için yeni vesikalar elde edilmeğe ihtiyaç vardır. Bu ailenin ilk akıncı beyleri silsilesi şöyledir: [975]

Lala Şahin Paşa

Osmanlı devletinin kuruluşunda büyük hizmeti görülen ve değerli kumandanlardan olan Lala Şahin Paşa'nm 746 H./1348 M. tarihli vakfiyesinde babasının adının Abdülmuîn olduğu görülüyor. Babasının adının Abdülmuin olması, hıristiyan iken müslüman olduğunu veya küçük iken elde edilip müslüman terbiyesi üzere

[975] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 570-572

yetiştirilmiş olduğunu göster. Bu Şahin Lala ile Bolu'nun Alpagot köyünde 795 H, tarihli zaviye vakfeden Şahin Lala bin îzzeddin'i karıştırmam alıdır.

Abdülmuîn oğlu Şahin Paşa, şehzadeliğinde I. Sultan Murad'a lalalık ettiğinden dolayı Lala Şahin Paşa diye şöhret bulmuştur. Orhan'ın büyük oğlu Süleyman Paşa'mn vefatı üzerine Rumeli'ye gönderilen şehzade Murad'la beraber fütuhata devam eden Lala Şahin Paşa, Orhan'ın da vefatiyle Sultan Murad'ın hükümdar olması üzerine beyler-beği yani ordu kumandanı olarak faaliyette bulunmuş Edirne'yi ve daha sonra Filibe ile ZağroCyı almıştır. 1364'de Osmanlı tarihlerinin Sırp Sındığı dedikleri Çirmen mevkiine kadar gelen Haçlı kuvvetlerine karşı maiyyeti kumandanlarından Hacı îlbeği'yi göndermiş, onun yaptığı bir baskınla haçlılar perişan olduğundan Lala Şahin Paşa bu muvaffakiyetin bizzat kendisi tarafından elde edilememesinden dolayı Hacı îlbeği'ye hased ederek bü-yük hizmetine karşı bu değerli kumandanı zehirletmiştir. Lala Şahin Paşa'nın vefatı tarihi malûm değildir [976]. 789 H./1387 M. ta-rihinde ve I. Murad'ın Karaman oğlu seferinde bulunmadığına göre bu tarihlerden evvel vefat etmiştir. Orhan Gazi zamanında 749 H./1348 tarihli Bursa'diâ medrese, Kirmasti (Mustafa Kemal Paşa)'de Cami ve zaviye vakfetmiştir.

Vakıflar Umum Müdürlüğü "Mukataa 3" defterindeki vakfiyesine göre kendisinden sonra vakfına oğlu Mehmed Paşa'yi [977] ve onun oğullarını mütevelli koymuştur [978].

Timurtaş Paşa Ve Oğulları

Gazi Osman Beyin silâh arkadaşlarından Avgud Alp, Osmanlı

[976] Osmanlı tarihleri vefatını 782 H./1380 M. veya 1384 gösteriyorlar^a da yanlıştır. Veyahud Lala Şahin, ile Şahin Lala ayrı ayrı iki zattır. Sarih malûmat için yeni vesikaları beklemek lâzımdır.

[977] Bursa mahkeme-i şer'iyyesi sicilli A. 23/25 s. 174-. Vakfına kendisi hayatta oldukça kendisi, vefatından sonra büyük oğlu Mehmed Paşa ve ondan sonra torunları Bali ve Hamza Beyleri, sonra da onların evlâdlarını mütevelli koyuyor.

[978] Mehmed Paşa da vakfına oğlu Hamza Bey'i mütevelli koyduğuna diğer oğlu Bali lley'in daha evvel vefat ettiği zannolunur.

tarihlerine göre Kara Timurtaş Paşa'nın ceddidir. Kara Timurtaş'ın babası Kara Ali olup Osman Gazi'nin mücadelelerine iştirak etmiş ve 708 H./1S08 M de kendisine verilen bir müfreze ile Abulyond gölü üzerindeki Alyos adasının zabtına gönderilmiş ve orayı sulhen alarak orada bulunan büyük bir kilisenin Rumlarca hürmet edilen papasını ailesiyle Osman Bey'e getirmiş, papasın güzelliği ile meşhur kızım, Osman Gazi Kara Ali Bey'e nikâhla iniştir1. Hereke kalesi muhasarasında Ali Bey'in gözüne bir ok isabet ederek sakat kalmıştır [979].

Timurtaş Paşa, tarihlerimizde Kara Timurtaş Paşa diye meşhur olup tarih yazanlar bunun muasırı olan Sarı ve Beyaz Timurtaş Paşa'Iarla karıştırmışlardır; Kara Timurtaş Paşa Ruhi'ye göre Yıldırım Bayezid'in lalası olup Murad Hü-davendigâr'ın cülusu senesindeki Rumeli'ye geçişinde Bayezid'le beraber Bursa'âa kalmıştır. Rumen'deki fütuhata iştirak eden Kara Timurtaş Paşa, Lala Şahin Paşa'dan sonra beylerbeyi olmuştur. 784 H./1382 M.de birinci defa Manastırdı ve Pirlepe'-ve îştip kalelerini zabtetti. Ertesi sene Bosna ve Arnavutluğ'a akın yaptı. Murad Hüdavendigâr'ın Karaman oğluyla yapmış olduğu muharebede bu Kara Timurtaş'ın fevkalâde gayreti görülerek muzafferiydi temin etmesine mebni beylerbeyliğine vezirlik de ilâve edilmiştir.

Murad Hüdavendigâr'ın Kosova'ya hareketi esnasında Anadolu muhafazasında bıraktığı Işıklı, Sandıklı ve Kütahya taraflarının valisi Sarı Timurtaş Paşa ile, Sivrihisar muhafızı diğer Timurtaş, Kara Timurtaş Paşa'dan ayrı şahsiyettirler [980].

Timurtaş paşa beylerbeyliği son zamanlarına kadar muhafaza etmiştir. Ankara muharebesinde -belki ihtiyarlığı sebebiyle-b ulunmamış ise de [981] oğulları Ali ve Yahşi Beyler bulunarak Bey esir

---

[979] Tac-üt-tevarih c. I, s. 37.

[980] Molla Fenarî ile Hacı ivaz pas, a'mn vakfiyesırıdeki şahitler arasında diğer Timur taşlardan ayırt etmek için Timurtaş bin Abdullah El-beyza yani Beyaz Timurtaş diye adı geçen Timurtaş Paşa, Çandarh zade Ali Paşa'nm kölesi olan ve Birinci Murad zamanında Sivrihisar subaşısı bulunan Timurtaş beydir. Sarı Timurtaş Paşa, İsa Çelebi'nin kumandanı olup Çelebi Mehmed tarafından katledilmiştir. Bursa'da Ulucami civarında bir âbide içinde medfun olan bu Sarı Timurtaş PaşaMır.

[981] Ankara muharebesinde Rumeli beylerbeğisi Firuz Paşa olup Baye-zid'i muharebeye teşvik edenlerdendi. Timur'a esir düşmüş ve bir müddet sonra Timur tarafından katledilmiştir.

Yahşi Bey maktul düşmüştür, 806 Ramazan/1404 Martta Bursa'da vefat ederek kendi namına mensup semtte yaptırdığı camii yanına defnedilmiştir; kabir kitabesinde (Melik-ül-Ümera Timurtaş bin Ali) diye beylerbeyi olduğu görülüyor. Osmanlı devletinin maaşlı Kapıkulu suvari- leriyle Voynuk teşkilâtı yani has ahır ve çayır biçme ocakları bunun teşebbüsüyle yapıldığı gibi ölen sipahilerin umarlarının erkek evlâdlarına verilmesi kanunu da bunun tavsiyesiyle konmuştur.

Timurtaş Paşa'mn Yahşi, Oruç, Ali ve Umur isimlerinde dört oğlu vardı. Bunlardan en büyükleri olan Yahşi Bey, Niş fatihidir; Ankara muharebesinde maktul düşmüştür. Diğer üç oğlunun gerek harb sahalarında ve gerek memleket işlerinde mühim hizmetleri görülmüştür. Çelebi Mehmed'in Ölümünden sonra oğlu II. Murad'a karşı çıkan Mustafa Çelebi hâdisesinde bu üç kardeş, Sultan Murad'a sadıkane hizmet etmişler ve mühim gaileler savuluncaya kadar divanda vezir derecesiyle bulunmuşlardır.

Tehlikeli durumlar geçtikten sonra Sultan Murad divan heyetini azaltarak Oruç Bey'e Anadolu beylerbeğiliği Ali Bey'e Saruhan (Manisa) Sancak beyliği verip Umur BeyH de elçilikle Germiyan oğlu Yakub Bey'e gönderdiği gibi lalası Yörgüç Pa-şa'yı da Amasya sancağına tâyin etmiştir (826 H./1423M.) Oruç Paşa beylerb,eği iken devlete muhalefete kalkan Aydmoğlu Cü-neyd Bey üzerine memur edilmiş ve Cüneyd'i mağlûp etmiş ise de îpsili kalesine kaçtığı için elde edilememişti. Oruç Bey 829 H/.1426 M. vefat ederek yerine Anadolu beylerbeyliğine Hamza Bey tâyin edilmiştir.

Saruhan sancak beyi Ali Bey (Paşa) burada dört beş sene bulundu. 831H./1428 M. de tekaüt olarak Manisa'da Ali Bey camii denilen camimi yaptırdı. Vefatı bu tarihten sonradır. Tesisine oğlu Haydar Çelebi'yi ve ondan sonra diğer oğlu Cafer Çelebi'yi mütevelli koymuştur.

Timurtaş paşa'nın hem âlim,ve hem mücahid oğlu Umur Bey Bursa'da cami ve camimden dışarı çıkmamak üzere kitap vakfetmiştir. Bundan başka Bergama'da medrese, Biga'da cami ve Afyon Karahisar^&& bir cami ile bir medrese, Edirne'de bir mescid yatırpmış ve bunlara vakıflar tahsis eylemiştir. Vakfiyesini 859

Muharrem ayının (1455 Ocak) sonlarında Türkçe olarak tertip ettirerek BursaMaki camiinin cephesine iki parça halinde taşa hâk ettirmiştir- Umur Bey adına bazı eserler tercüme olunmuştur. Bütün muharebelerde bulunmuş ve büyük hizmeti görülmüştür; Âşık Paşazade bazı tarihî vakaları Umur Bey'den nak-letmiştir; 865 Zilkade/1461 Ağustos'ta vefat ederek Uursa'da med-fundur. Timurtaş Paşa ailesi şeceresi: [982]

Turahan Bey Ailesi

Osmanlı tarihinde Turahanh denilen Mora akıncılannın kumandanı olan Turahan Bey'in adı yanlış olarak Turhan diye zikredilir; halbuki eski tarihlerin bir kısmında doğrusu yazılmıştır1. Türk Turahan diye maruf olup babası, Yıldırım Bayezid zamanında Üsküp beyi olan Paşa Yiğit'tir; Manisa'dan geldikleri anlaşılıyor; Turahan Bey Tesalya sancak beyi ve akıncı kumandanı idi; bir kaç defa Korent berzahına hücum ederek surları tahrip etmişti.

1443'de Macar kiralı Ladislas'ın kumandası altındaki Haçlı ordusuna karşı ne yolda hareket edilmesi lâzım geldiği hakkında pâdişâhın huzuriyle aktedilen harb meclisinde bulunan Turahan Bry harbe atılmayarak ihtiyatlı hareket edilmesini ve düşmana yarayacak her şeyi yakıp yıkarak geri çekilmeğe vı- sonra düşman zahiresiz kalıp sıkıntı çekinceye kadar intizarda bulunarak bunu müteakip tecavüz edilmesini tavsiye eylemiş ise de Evremiz oğlu îsa Bey'in müdafaa harbi yapılması teklifi kabul edilmiştir [983]. Morava, İzladi ve Yalvaç muharebelerinde Osmanlı ordusu mağlûp oldu; kış münasebetiyle çekilmekte olan düşmanı takibe memur edilen Kasım Paşa'nın maiyy etinde bulunan Tur ah an Bey, Kasım Paşa'nın ihtiyatsız hareketine karşı kendisini îkaz etmesine rağmen onu dinlememesi bir mağlûbiyete daha sebep olduğundan Kasım Paşa, bu halin Turahan Bey'in kendisine yardım ekmemesinden ileri geldiğini beyan etmesi üzerine II. Murad Turahan'ı Tofcad'da Bedevi Çardak denilen kale

[982] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 576-579
[983] Halkondil (Paris tab'ı) s. 134, 135.

burcuna hapsetmiş, fakat Varna muharebesindeki muvaffakiyet üzerine bazı kayıdlara göre de Varna muharebesinden az evvel ' akıncıların ricasiyle afvedip yine kendisine Mora akıncı beyliğini vermiştir (1444) [984]. Turahan Bey'in ve oğullarının Mora'ya müteaddid akınları vardır; II. Murad, Mora hakkında Turahan Bey'den malûmat aldıktan sonra 1446 de bizzat gelerek Korent berzahını zabt etmiş ve berzah surlarını da yıktırarak Turahan Bey'e Mora içerilerine akınlar yaptırıp despotları vergiye bağlamıştır.

II. Mehmed İstanbul muhasarasına başlamadan evvel 1452 senesi son Baharında Turahan Bey ile oğulları Ahmed ve Ömer Beyleri imparatorun kardeşleri olan Mora despotları Tomas ile Dimitriyos'un tstanbuVa yardım etmemeleri için MorcC-ya akın yaptırmış ve bunlara göz açtırmamıştı; bütün kış devam eden bu akınlar biri Turahan diğeri oğlu Ahmed Bey kumandalarında yapılmıştı; fakat Ahmed Bey bir pusuya düşürülerek esir edilmiş ve İsparta'ya Dimitriyos'un yanma götürülmüştür1. Ahmed Bey sonradan serbest bırakılmıştır.

Turahan Bey'in v.efatı tarihi malûm değildir. 859 Muharrem / 1455 Ocak tarihli vakfiyesine göre vefatı bu tarihten sonradır. Malkara'da mescit, medrese ve zaviye vakfetmiş ve vakfına oğlu Ömer Bey'i mütevelli koymuştur. Diğer oğulları vakfiyede şahitler arasında bulunmaktadırlar [985].

Ömer Bey de zamanının meşhur akıncı kumandanlanndan-dır; Uzun Hasan ile Otlukbeli muharebesi yapılmadan evvel pişdar kolu kumandanı Has Murad Paşa'nın Akkoyunlu kuvvetlerine mağlûp ve

[984] Halkondü'e göre (Paris s. 136) bu hâdise şöyledir: Sultan Murad, Kasım Paşa'yı düşmanı takibe ve Turahan Bey'i de lüaumu halinde ona yardıma memur etmiştir; Jan Hunyad kendisini takip edenlere karşı askerinin bir kısmını pusuya yatırdı. Kasım Paşa süratle düşmanı takip ediyordu; arkadan Turahan yetişip düşmanı bu kadar süratle takip etmemesini söyledi ise de Kasım Paşa dinlemedi. Bunun üzerine Kasım paşa'dan ayrılarak kendisi Tesalya akıncüariyle dağ eteklerinden yürümeğe başladı. Düşmanı takip eden Kasım paşa pusuya düştü bir hayli telef ve esir verdi, bozuldu, kendisi güçlükle kurtuldu. Sultan Muiad'a, Turakan'ın kendisine yardım etmekten imtina ettiğini söyliyerek bütün kabahati Turahan'a isnat etti. Osmanlı tarihleri de Sırp despotiyle dostluğu sebebiyle işi gevşek tuttuğunu ve bir kısmı da güya düşmana galebe edilecek olursa akıncılara ekmek kalmı-yacağını söyleyerek onları düşmanla mücadeleden menedip Kasım Paşa'nın yalnız kaldığı yolunda mutalealar kaydederler (Âşık Paşa zade s. 131 ve Oruç Bey s. 52 ve Neşri ve onlardan naklen Tâc-üt-tevarih c. 1, s. 375).

[985] Turahan Bey vakfiyesinin orijinali Vakıflar Umum Müdürlüğünde tomar şeklinde bir mahfaza içinde mahfuzdur.

maktul olduğu sırada Ömer Bey esir düşmüştür. Onbin kişilik Has Murad Paşa kuvvetlerine galebesinden pek çok sevinen Uzun Hasan Bey "Osmanlının asıl güveni Rumeli sipahileri idi; o gittikten sonra geri ne kalır demiş ve bu hususta Ömer Bey'in mütaleasını sormuş, o da padişahın benim gibi yüzbin bendesi ve pek çok askeri vardır; bizim esir olmamızla ona halel gelmez" yollu mütalealarda bulunmasından Uzun Hasan'm canı sıkılarak Ömer Bey'e gazep etmesi üzerine Ömer Bey söylediklerini tevil ederek bundan hiddet buyurulmamasını, üzerinde hakkı olan padişahını müdafaa etmek kulluk ve nimet-şinashk icabı olduğunu beyan etmiş, bunun üzerine Uzun Hasan Bey, beylerine hitaben Ömer Bey doğru söyler, velinimetinin hakkını unutmak diyanete muhaliftir; ekmek, tuz hakkı bilir emekdar kul ve makul insan imiş diyerek hiddeti geçmiştir [986]. Ömer Bey sonra esaretten kurtulup döndü ve 894 H/1489 M. deki Memlûklerle olan harpte bulundu; vefatı bu tarihten sonradır. Malkara'da, medfundur. Turahan Bey'in Mehmed Bey adındaki oğlu da ümeradandır; II. Bayezid zamanında vefat etmistir. Ömer Bey'in oğullarından Idris Mahvı Bey âlim, şair değerli bir zattı. Abdurrahman HâtifTnin nazmettiği Husrev ve Şirin ve Leylâ ve Mecnun isimli farsca teliflerini gayet muvaffakiyetli olarak Türkçeye çevirmiştir [987]. ÖmerBey'in diğer oğlu Turahan Bey 961 H/1554 M. de akıncı kumandanlığı ile Iran seferinde bulunmuştur [988].

Turahan Bey silsilesi şöyledir:

OSMANLI DEVLETİNİN KURULUŞUNDAN İSTANBULUN FETHİNE KADAR BAŞVEZİRLİKTE BULUNMUŞ OLANLAR

Osmanlı beyliği kurulmağa başladığı zaman yavaş yavaş teşkilâtlandmldığı, elde edilen yerlerin timar olarak gazaya iştirak eden beylere verildiği ve bu arada kadı tâyini ve vezir ismiyle idarî işleri görmek üzere ulema sınıfından bazı değerli şahsiyetlerin iş basma getirildikleri görülüyor. Osmanlı vezirlerinden şimdiye kadar

[986] Tâc-iit-tevarih c. İ, s. 532.
[987] Seki bey tezkiresi s. 36.
[988] Tabakat~ül-Memâlik (Millet kütüphanesi, numara 779), s. 815.

görülebilen vezirler aşağıda gösterilmiştir. Bunlar, Cen-dereli (Çandarlı) Kara Halil Hayreddin Paşa'nın vezirliğine kadar Garp Moğollarında (îlhanîlerde) olduğu gibi askerî işler hariç olarak diğer idarî malî işlere bakarlardı; askerî işler ilk zamanda subaşı ve daha sonra beylerbeği denilen kumandanlara aitti. Sonraları vezir adedi artınca birinci vezire vezir-i âzam denildi. [989]

Alaüddın Paşa

Orhan Gazi'nin ilk veziridir. Babası Hacı Kemaleddin adında birisidir; bunun Ahî ricalinden olması ihtimal dahilindedir, Orhan Gazi'nin zevcelerinden biri olan Asporçe Hatun'un 723 Ramazan /1323 Eylül tarihli vakfiyesinde Alâüddin Paşa, Asporçe Hatun tarafından vekil olarak bulunmuştur. Osmanlı tarihleri isim iltibası dolayı-siyle bu Hacı Kemaleddin oğlu Alâüddin Paşa ile Osman Gazi'nin küçük oğlu Alâüddin Bey'i karıştırarak, şehzade Alâüddin'i biraderi Orhan Gazî'nin veziri olarak göstermişlerdir. Alâüddin Paşa'nın vefatı 1340 tarihinden evveldir. [990]

Mızamudain Ahmed Paşa

Babası Ahî Mahmud'dur [991] Nizamüddin Ahmed Paşa'mn 741 H./1340 M. tarihli vakfiyesinde vezir olduğu görüldüğü gibi 749 Rebî-ulevvel/1348 haziran tarihli Lala Şahin Paşa vakfiyesi şahitleri arasında da yine vezirlikte bulunduğu ve pek az sonra vefat ettiği anlaşılıyorı. [992]

Hacı Paşa

Ahmed Paşa'dan sonra bunun vezir olduğunu 749 Rebıulevvel / 1348 Haziran tarihli Orhan Bey'in vermiş olduğu bir

[989] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 581
[990] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 581
[991] Rahmetli Ali Emirî'nin tertip ettiği silsilede Ahî Makmud, Şeyh Edebah'mn oğlu olarak görülüyor
[992] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 581-582

temliknâmeden anlıyoruz. Bu zatın Ankara'da Devlethan ailesinden olan Hacı Paşa mı yoksa başka bir Hacı Paşa mı? olduğu şimdilik malûm değildir [993].

Sinanüddin Yusuf Pasa

749 H./1348 M. tarihli yukarıda adı geçen Temliknâmesindeki şahitler arasında Hacı Paşanın adının yanında ve ondan sonra ismi görülen Sinanüddîn FakiH, Hacı Paşanın ölümü üzerine vezir olmuştur [994]. Sinanüddin paşa, Orhan Gazî'nin son veziri olup Gazi OrhanBey'in 761 H./1360tarihli vakfiyesinde adı geçmekte ve babasının adının Muslihuddin Musa ve dedesinin adının da Mecdüddin İsa olduğu bilinmektedir [995]. Orhan Bey'in vakfiyesindeki sadr-ül-kebir tâbirinden —ki Ahilerin reislerine verilen unvandır— Sinanüddin Yusuf'un da Ahî reislerinden olduğu anlaşılıyor.

Sinanüddin Yusuf, Murad Hüdavendigâr'ın da ilk veziridir. Bunun vefatından sonra kazasker Çandarlı Kara Halil Efendi Vezir olmuş ve Hayreddin Paşa künyesiyle şöhret bulmuştur. [996]

Çandarlı Halil Hayreddin Paşa

Sinanüddin Yusuf paşa'dan sonra 773 H./137İ- M. senesinden evvel kazasker bulunurken vezirliğe getirilmiştir [997]. Hayreddin paşa

---

[993] Orhan Gazî'nİn Ferzende adında bîr askerî kumandana vermiş olduğu Temliknâmenin şahitleri arasında (Belleten sayı 9'da Osmanlı tarihinde yeni bir vesikanın ehemmiyeti ve izahı ve ilk vezirlere dair malûmat).
Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 582

[994] Ahmedî, Sinan Paşa hakkında şöyle diyor:
Geldi katına Sinankim ol fakir Olmiış idi fakr elinde esir İlim adına etti ani paşa Sinan Buldu andan mal-ü-cah-ü nâm-ü şan.
Neşri (s. 186) Mevlân.a Sinan'ın Orhan'a vezir olduğunu yazdıktan sonra Ahmedî'nin yukarıdaki beyitlerini kaydediyor.

[995] Orhan'ın vakfiyesinde Sinan Paşa şöyle zikrediliyor:
ve İbn-i Kemal tarihi (Nur-i Osmaniye nüshası, numara 3078, s. 72) de Sinan Paşa'mn Orhan'ın veziri ve ilmiyeden olduğu yazılıdır

[996] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 582

[997] Ahmedî Halil Hayreddin Paşa hakkında şöyle diyor:
Bînevâhklan koyuben Çenderi Katma geldi Ilalü-i Cenderi Su kamu silaki İlmi az idi Her hünerde âri ve nâzaz idi Gurbet hâlin ve fahrin bildi ol Lutfile ânı ehl-i mansıb kıldı ol Akibet mülke anı itti vezir Ne vezaret oldı bir ulu emir.

bir müddet sonra vezirlikle kumandanlığı uhdesinde toplamış ve bu suretle idarî ve askerî bütün devlet işlerini ele almıştır ki ondan sonra bu usul devam etmiştir; 789 H./1387 M. de vefat etmiş ve yerine kazasker bulunan oğlu Ali Paşa vezir olmuştur. [998]

Ali Paşa (Çandarlı zade)

Hayreddin paşa'nın büyük oğlu olup Sultan Murad'ın Karaman seferine hareketi esnasında vezir olmuştur. Bunun zamanına kadar Osmanlılarda bir vezir varken, Kara Timur Paşa'ya da vezirlik verilmiş ve bu suretle Ali Paşa'ya vezirâzam denilmiştir. Ali Paşa, Yıldırım Bayezid'e ve şehzadeler mücadelesinde E'mîr Süleyman'a da vezirlik etmiş ve 809 H./1406 M. de vefat eylemiştir. [999]

Şeyh Ramazan Paşa

Çandarlı zade Ali Paşa'dan sonra Emîr Süleyman Çelebfye kimin vezir olduğu belli değidir. Vezirlerin kazaskerlikten geldikleri ve bunun da Ali Pasa'mn son senelerinde kazaskerlikte bulunduğu [1000] malûm olmasına nazaran vezir olması kuvvetle muhtemeldir; çünkü, Şerafeddin Yezdfnin zafernâmesinde iki defa Emîr Süleyman tarafından Ege mmtakasında bulunduğu sıra-sırada/Timur'a bunun elçi olarak gönderildiğini ve daha sonra da kadılıktan vezir olduğunu beyan ettiğinden Ali paşa'dan sonra yezir olduğu anlaşılıyor. Şeyh Ramazan Paşa Kırşehirli olup babasının adı da Bayezid'dir. Hangi tarihte vefat ettiği belli değildir. [1001]

---

[998] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 583
[999] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 583
[1000] Ol zamanda (Yıldırım Bayezid) Şeyh Ramazan nam bir îîlim vardı ki ulumda bî naşir ve kâmil ve fazıl kimesne idi. Pâdişah-ı islâm onun diyanetin ve ulum-ı fıkıh içre meharetin görüp. - köyler ve mülkler verip kenduye mu-sahib edip bazı mesalih-i şer'iyyede amınla meşveret ederdi. Hattâ son ucu kazasker edip mesalih-i şer'iyyesini hiküllîye ana tefviz etti-." (Ruhî tarihi).
[1001] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 583-584

Şah Melik (Kör) [1002]

Musa Çelebi'nin 813 H./1410 da Rumeli'de hükümdar olması üzerine Sadi Bey oğlu Şah Melik vezir ve Simavna kadısı oğlu Şeyh Bed-reddin kazasker olmuştur [1003]. Sonradan Şah Melik, Musa'nın İstanbul muhasarası esnasında onun yanından kaçarak İstanbul'a. gelmiş oradan da Çelebi Sultan Mehmed'in yanına davet edilmiş ve geldikten sonra [1004] Rumeli'ye geçmek için onun fikri sorulmuş ve ona göre hareket edilmiştir [1005]. Bazı tarihler düzme denilen Mustafa Çelebi'nin Gelibolu'ya, çıktığı sırada Gelibolu kalesi muhafızı Şah-Melik adında birinin kaleyi teslim etmediğinden bahsederlerse de [1006] Kör lâkabını kullanmayıp yalnız Şah Melik denildiğine göre bunun başka bir Şah Melik olduğu hatıra geliyorsa da şimdilik kat'i bir şey söylenemiyor. [1007]

Bayezid Paşa

Çelebi Mehmed, Amasra sancak bevi iken onun maiyetinde bulunmuş, şehzadeler mücadelesinde efendisine sadakatle hizmet etmiş, kumandan olarak bulunmuş Çelebi Mehmed devleti bir idare altında toplayınca ona hem vezir-i âzam ve hem de beylerbeyi olarak ölümüne kadar bu iki mevkii muhafaza etmiştir. Osmanlı vekayii kısmında ve bundan evvelki bölümdeki kısa hal tercümesinde görüldüğü üzere 824 H. /1321 M. de Sazlıdere^dc maktulen vefat etmiştir. [1008]

İbrahim Paşa (Çandarh zade)

İlmiye sınıfından ve kazaskerlikten yetişerek Edirne'de

[1002] Ruhî'de harekeli olarak Şah Melik deniliyor.
[1003] Aşık Paşa zade c. 83 ve Oruç Bey s. 39 ve 107.
[1004] Âşık Paşa zade s. 82 ve Oruç Bey s. 39 ve Âli c. 5, .s. 137-138.
[1005] Âli r. 5, s. 198 ve Behiştî tarihi s. 56.
[1006] Aşık Paşa zade s. 83 ve Oruç Bey s. 40 ve Ali c. 5, s. 165.
[1007] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 584
[1008] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 584

bulunurken Musa Çelebi tarafından üç senelik haracı istemek üzere İstanbul imparatoruna gönderilmiş ve oradan Bursa'ya Çelebi Mehmed'in yanına gelmiş, kazaskerlik etmiş ve sonra Çelebi Mehmed'e ikinci vezirlikte bulunup Bay ez id Paşa'nın katli üzerine birinci vezir olmuştur (824 H./1421 M.). İbrahim Paşa, II. Murad'ın tam itimadım kazanarak bütün idarede müstakil hareket ederek 832 H./1424 M. de vefatına kadar mevkiini muhafaza etmiş vefatı üzerine kazasker bulunan oğlu Halil Paşa vezir-i âzam olmuştur. [1009]

Halil Paşa (Çandarhzâde)

İbrahim Paşa'nın oğludur. Bu da babası gibi müstakil olarak hareket etmiş, iki defa saltanattan çekilen II. Murad'ı devlet gemisinin tehlikeye düşmesi. üzerine iki defa hükümdarlığa getirerek oğlu II. Mehmed'i iki defa hal, etmiş ve 857 H. / 1453 M. de İstan-buVu fetheden Sultan Mehmed, kendisini iki defa saltanattan uzaklaştıran Halil Paşa'yı İstanbul fethine mâni olmak istedi vesilesiyle katletmek suretiyle öcünü almıştır. [1010]

BİBLİYOGRAFYA

Adıvar, Adnan (Abdurrahman): Osmanlı Türklerinde ilim, 1943 İstanbul.

Ahmedî : tskendernâme.

Akın, Himmet: Aydınoğulları tarihi hakkında bir araştırma (Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi yayınlarından, 1946).

Aktepe, Münir: Osmanlıların Rumeli'de ilk fethettikleri Çimpe kalesi (İstanbul Üniversitesi E. Fakültesi (Tarih dergisi) sayı 2, sene 1950.

Âli: Künhülahbar 1-5 ve basılmamış birinci cilt (kütüphanemizdeki nüsha).

Ali (Meskukât mütehassısı-Miralay): Tarih-i Osmani Encümeni ve

[1009] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 584-585
[1010] Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları : 1 / 585

Türk Tarih Encümeni mecmuasında Osmanlı sikkelerine, Candar ve Teke oğullarına dair tedkikleri.

Alt (Yazıcızâde): Türkçe Selçuknâme ve Oğuz boyları damgaları.

Altınay, Ah\ıed Refik: Osmanoğuîları (Türk Tarih Kurumu H için yazılan tedkiklerden).

Arık, Fahriye: Prof. Wittek>in Osmanlı İmparatorluğu9nun doğuşu makalesinin ilâvelerle tercümesi, 1947.

Âşık Paşa ZÂde: Tevarih-i Al-i Osman (Âli Bey neşri 1932, İstanbul).

AtİYA Aziz Suryal: The Crusade in the Later Middle ages, London 1938; Crusade of Nicopolis, London 1934.

Atsız Nihal: Ahmedî Şükrullah, Aşıkpaşa zade tarihlerini hazır-hyarak Türkiye Yayınevleri neşriyatı arasında bastırmıştır. Şükrullah'ı Farsça'dan Türkçeye çevirmiştir.

Aynî Bedreddin Mahmud: ö^jJJ^ £>.j^ J ^U-(AİP îkd-ül-cuman Fi Tarih-i Ehl iz zaman (Veliyyüddin Efendi kitapları).

Aziz Esterâbadî: Bezm-ü Rezm (1928, İstanbul'da Türkiyat Enstitüsü tarafından bastırılmıştır).

Banarlı Nihad Simi: Ahmedfnin îskendernâmesi hakkında (Türkiyat mecmuası, c. 6, sene 1936).

Bertrandon de la Brocçuıere: Voyage d'Outremer, Paris 1892, Sefer neşri._____....._.. _____

Behiştî Sinan Çelebi: Tevarih-i Âl-i Osman, Kütüphanemizdeki nüsha.

Beliğ ismail: jlioj^U üij^ülj £»L*jj oVs^ ^bj *<c—dT Güldeste-i Riyaz-ı İrfan ve vefiyât-i Danışverân-ı Nâdiredan (Tarih-i Bursa), 1302 Bursa'da basılmıştır.

Bıyıktay Halis: Timur'un Anadolu seferi ve Ankara savaşı, (Askerî matbaa, 1934).

Burmoy Aleksandr: Türkler Edirne'yi ne vakit aldılar (Bulgar-cadan Türkçeye çeviren Hasan Eren (Belleten sayı 49).

Cafer Çelebi (Tâci Zade): Mahrusa-i İstanbul Fetihnamesi, (Tarih-i Osmanî Encümeninin ilâvelerinden, 1331).

Schlumberger G.: IstanbuVun muhasara ve zabtı • (M. Nahid

tercümesi İstanbul 1330).

Cenabı (Mustafa): j*I JI^İ Elaylem-üz-zâhir. Arapça umumî tarih.

C. C. Gıurescu: îştoria Romanilor II, Bucuresti 1940.

Demirtaş Faruk: Osmanlı devrinde Anadolu da Kayılar (Belleten sayı 47). *

Dirimtekin Feridun: IstanbuVun Fethi (1949 İstanbul).

Dukas: Kum tarihçisi (Bonn tab'ı) Mırmıroğlu tercümesi.

Dursun Bey: Tarih-i Ebülfeth (Tarih-i Osmanî Encümeni mecmuası ilâve yayınlarından, sene 1330).

Eldem Halil Edhem: Düvel-i İslâmiye (1927 İstanbul) Meskû-kât-i Osmaniye katalogu (kısm-ı sâdis İstanbul) ve Tarih~i Osmanî Encümeni mecmuasında neşrettiği Âl-i Germiyan kitabeleri, Karaman oğulları hakkında vesaik~i mahkûke,

Anadolu'da islâmî kitabeler, IstanbuVda en eski Osmanlı kitabesi^ Kadı Burhaneddin namına Kayseri'de bir kitabe vesaire. Enverî: Düsturnâme (Prof. Mükrimin Halil Yinanç neşri. Türk

Tarih Encümeni külliyatı, İstanbul 1928). Erzi Adnan ve Işıközlü Fazıl: IstanbuVun zabtı hakkında ihmal

edilmiş bir kaynak (Rumence'den tercüme), Belleten sayı 49, sen.- 1949.

Feridun Bey: Münşeat-i Selâtin (1274 İstanbul).

Frances (Rum tarihçisi): (Bonn tab'ı) V. Mırmıroğlu tarafından Türkçeye çevrilmiş ise de basılmamış tır.

Gabrıel Albert: Chateaux Turcs du Bosphore, (1943 Paris). Galip İsmail: Takvim-i Meskûkât-ı Osmaniye (İstanbul 1307).

Gegaj (Athanase): UAlbanie et Vînvasion turque au XVe Siech (1934 Paris).

Gıbbons: Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşu. Merhum Ragıb Hulusi tercümesi, (İstanbul 1928),

GrİGOras (Bizans tarihçisi): Merhum Prof. Fazıl Nazmı tersü-mesi (noksandır).

Hadİdî: Manzum Al-i Osman tarihi (Esad Efendi kitapları - Süleymaniye kütüphanesi).

Hafız Ebru: £ij^ ç~*r Mecma'-üt-tevarih (Fatih kütüphanesi, numara 4371).

Hafız Halil: Menakib-i Şeyh Bedreddin (Babinger Franz tab'ı).

Halkondil (Chalcondyle): Histoire de la decadence de UEmpire ğrec et VEtablissement de celui des Turcs. Paris 1620 ve 1632.

Hammer: Devlet-i Osmaniye Tarihi (rahmetli Atâ Bey tercümesi), İstanbul 1329).

Hamid Vehbi: Meşahir-i İslâm (1301 İstanbul). Hayrullah Efendi: Osmanlı tarihi (1292 İstanbul). Hüsnü: îbn-i Arabşah (Türkiyat mecmuası, c. 3, s. 154).

Hüseyin Hüsameddin (Amasyalı): Tarih-i Osmanî Encümeni ve Türk Tarih Encümeni mecmu alarmdaki Alâüddin Bey, Koca Mehmed Paşa, Orhan Beyin vakfiyesi ve Molla Fenarî makaleleri.

İbn Battuta: jU-VIuj-ÎUj jUa-^! ^îl> jjlkJİ Si^ Tuhfetünnuzzar fi garaibilemsar ve acaibülesfar (meşhur İbn Batuta. seyahat-— -nâmesi, merhum Mehmed Şerif Paşa tercümesi).

İbn Arabşah: jj*J ^\y j jjâÜİ VÎU Acaib-ül-makdur fi nevaib-i Timur, 1285 Mısır tab'ı ve bunun Nazmi zade tercümesi.

Îbn-i Tagriberdi Ebulmehasin Yusuf: •jAijN f_^! Ennücûm-üz-zâhire (1915-1919 Avrupa tab'ı) jUaJl J^il Elmenhel-üs-sâfi (Nur-ı Osmaniye kütüphanesi 3425-3429) ve j^aaII &*\y-Havadis üd Dühûr (Ayasofya kütüphanesi numara 3185 ve aynı eserin W. Popper neşri).

Îbn-i Kemal: Tevarih-i Âl-i Osman (Fatih ve Nur-ı Osmaniye kütüphaneleri nüshaları).

Idris-i Bitlisi: Heşt Bihişt (İstanbul Üniversitesi kütüphanesiyle Esat Efendi kütüphanesi nüshaları).

inalcık Prof. Dr. Halil: Fatih devri üzerinde tetkikler ve vesikalar (T. T. Kurumu yayınlarından, 1956).

Îsmail Paşa (Bağdadlı): J^JiÜjtiT J* JjÂIIJ Öji&J^LijJ tzah-ül-meknun fi zzeyl-i ala keşfizzunun isimli Keşfüzzunun zeyli (1945-1947 Maarif Vekâleti tab'ı).

Jırecek: Geschichte der Bulgaren, Prag 1876 (Fazıl Işıkgözlü tercümesi).

JoRGA: Geschichte des Osmanischen Reiches, Gotha 1902

(Nusret , Hızır tercümesi) ve Philippe de Mezieres et la Croisade au . XVIe Siecle (Paris 1892).

Kara Çelebi ^âde Abdülaziz: Ravzatülebrar (1248 Bulak tab'ı).

Kal^aşendi Şahabeddin Ahmed: IüVİ *&l^» j ^Vl ^^ Subh-ul âşâ fi sınaat-il-inşa (5, 7, 8 inci ciltler, 1333 H. 1915 M, Kahire tab'ı).

Kantakuzen: Bizans tarihi^ yedinci cilt (Ali Şevket tercümesi).

Kâtip Çelebi: Cihannüma (Müteferrika tab'ı) ve basılmamış Rumeli kısmı (Kütüphanemizdeki nüsha) ve Keşfüzzunun (Maarif Vekâleti neşriyatı).

Krıtovulos: Tarih-i Sultan Mehmed Hân-i sâni (Tarih-i Osmanî Encümeni mecmuası ilâvelerinden Karolidi Efendi tercümesi 1329).

Koyunluoğlu Memduh Turgut; îznik ve Bursa tarihi (Bursa Halkevi neşriyatı 1935).

Köprülü Fuat Ord. Profesör: Bizans Müesseselerinin Osmanlı müesseselerine tesiri hakkında bazı mülâhazalar (Türk Hukuk

ve iktisat Mecmuası, sayı 1, sene 1931). Anadolu'da islâmiyet (Edebiyat Fakültesi mecmuası). Anadolu'da Türk dili ve edebiyatına bir bakış (Türk Tarih Kurumu için yazılmıştır). Ahmedî (islâm Ansiklopedisi). Osmanlı İmparatorluğunun Etnik menşei meselesi (Belleten sayı 25 ve 28). 1 Anadolu beylikleri tarihine ait notlar ve Germiyan Beyliği tarihine ait makale (Türkiyat mecmuası sayı 2, sene 1928) ve Les Origines de UEmpire Ottoman (1935 Paris).

Le Beau: Histoire du Bas-Empire (Türklere âid kısmın B. İsmail Hâmî Danişmend tercümesi).

Lugal Necati Profesör: Şamfnin Zafernâmesi tercümesi (Türk Tarih Kurumu yayınlarından 1949).

Lütfi Paşa: Tevarih-i Âl-i Osman^ (Merhum Âli Beycin haşiyeleriyle, 1341 İstanbul).

Makrızî Takiyüddin Ahmed: iİjiUj JjaÎl «^*1 i\jLJ\ ^\^ Kitab-üs-sülûk li marifet-id-düveli vel mülûk.

Mecdi: Şakayik-i Numaniye tercümesi (ji^S^ &)■>*- Hadayık-ış şakayık), 1219 da basılmıştır.

Mkhmed Muhtesıb zade: Şakayik tercümesi (Bay Resuhi Baykara'nm hususî kütüphanesi nüshası).

Mehmed (Nişancı - Karamanı Mehmed Paşa): Tevarih-üs-selâ-tin-il*O$maniyye (Türkiye Yayınevi İstanbul).

Mehmed Arif: Tarih-i Osmani Encümeni mecmuasında Anadolu tarihinden Hâmidoğulları (sene 3, s. 938).

Mırmıroğlu (Vladimir): Fatih'in donanması ve deniz savaşları (istanbul 1946). Pelekanon muharebesi mevkii hakkında (Belleten sayı 50), Sütudyo kalesi (Belleten sayı 50) ve Frances ve Dükas tarihlerinin Bonn tab'ından ve Rumca asıllarından tercümeleri.

Moncado: Expedition des Catalans et des Aragonnais, 1828. Muhtar Paşa (Ahmed) Ferik: Feth-i Celil-i Kostantiniyye (1316 İstanbul).

Muralt E. de: Essai de Chronographie Byzantine, c. II. Saint-Petersburg 1873.

rJ Veciz-ül-kelâm (Zehebî'nin zeyli) Köprülü Kütüphanesi numara 1189.

Sılberschmıd Max: Venedik menbalarına nazaran Türk İmparatorluğunun zuhuru zamanında Şark meselesi (Alman-cadan tercüme eden Bay Ahmed Cemal Küprülü, 1930 Türkiyat yayınlarından).

Solak Zade: Osmanlı tarihi. (İstanbul 1298). Şahabeddin Ömer: Mesalik-ül-ebsar Taeschner tab'ı. Şerefeddin YezdÎî Zafernâme Kalküta tab'ı 1887.

Şükrullah: Behcet-üt-Tevarih (Nur-ı Osmaniye kütüphanesi numara 3059).

Temperley Herald W.: History of Serbia 1919 (Fazıl Isıközlü tercümesi).

Tevhİd Ahmed: Tarih-i Osmanî Encümeni mecmuasında Anadolu Beylikleriyle Osmanlı devrine aid makaleleri: Rum (Anadolu) Selçukî devletinin inkıraziyle teşekkül eden tavaif-i mülük,

.«»,4- Sinopta pervane zadeler, Sinopta gazi Çelebi, Kastamontda H. Çoban Bey ailesi, Isfendiyar oğulları, Kütahya'da Ger-miyan beyleri, Karahisar^da Sâhitfata, Balıkesir'de Karası oğulları, Saruhan, Aydın, Menteşe oğulları, Denizli emareti, Buçsa'da Umur Bey camii kitabesi, Menteşe oğullarından Âhmed Gazi Beycin hayratı kitabeleri, Ankara

Ahileri, Bur-sa'da en eski kitabe, Bursa'da Çelebi Sultan Mehmed kerime-lerinden Hafsa Sultan namına 847 Receb tarihli bir kitabe ; Akşehir^de Rumeli fatihi Süleyman Paşa kerimesi mezarı, Sahibata oğullarından Ahmed.

Uzunçarşılı İsmail Hakkı: Sivas şehri (İstanbul 1927), Kütahya şehri (1932). Kitabeler (Birinci ve ikinci kısımlar sene 1927 ve 1929), Anadolu Beylikleri-Akkoyunlu re Karakoyunlu devletleri (1937), Kapıkulu Ocakları (iki cilt 1943), Osmanlı devleti teşkilâtına medhal (1940), Osmanlı Devletinin saray teşkilâtı (1945), Osmanlılarda ilk vezirlere dair mütalea (Belleten sayı 9), Orhan Gazi Vakfiyesi (Belleten sayı 19), Gazi Orhan Beyin hükümdar olduğu tarih ve ilk sikkesi (Belleten sayı 34), Karesi vilâyeti tarihçesi (İstanbul 1941),

îlmî ve içtimaî Osmanlı müesseseleri notları, Osmanlı tarihinin

_____ilk devirlerine ait bazı yanlışlıkların tashihi (Belleten sayı 81),

Çandarh Kara Halil Hayreddin Paşa (Belleten sayı 91), Hacı îvaz Paşaya dair, (İs. Uni. Edebiyat Fa. Tarih dergisi, c. X, sayı 14).

Yinanç Mükrimin Halil, Profesör: Bayezit I. (îslâm Ansiklopedisi) ve Düsturnâmenin izahı, (1929).

Wıtteck Paul: Osmanlı İmparatorluğunun doğuşu (Fahriye Arık tercümesi) ve Menteşe Beyliği (Orhan Saik Gökyay tercümesi" (1944 Ankara).

Fetihnâme-i Rum -Timur'un Ankara muharebesinden sonra oğullarına yolladığı zafernâme (Aşir Efendi kitapları, üçüncü kısım 326 numaralı mecmuada).

Şuara tezkireleri (Sehi, Lâtifi, Âşık Çelebi, Ahdî, Kınalızâde ve Riyazi). ' ^

Takvim-i Nücum: Nur-ı Osmaniye kütüphanesi numara 2782.

Tarih-i Mülûk-i Kurun-ı Mazi: Millet kütüphanesi.

Kitab fi Beyan-i ahval-il-acaib vel-garaib Nur-ı Osmaniye kütüphanesi numara 3080.

Risalet-üt-takvim: Esat Efendi kitapları numara 1978.

Takvim-i Nücumî (Hatayî Hüseynî) Topkapı sarayı Bağdad köşkü kitapları numara 310.

Başvekâlet ar^i'ndeki bazı tahrir defterleri.

Orhan Gazi'nin, oğlu Süleyman Paşa için tertip ettiği 761 H., 1360 M. tarihli orijinal vakfiye (Top. Arşivi).

9-OSMANLI DEVLETİNİN KURULUŞUNDAN XV. YÜZYIL ORTALARINA KADAR OSMANLI HÜKÜMDARLARININ ÇAĞDAŞI OLAN BAZI İSLÂM VE HIRİSTİYAN HÜKÜMDARLARI

Gazi Osman Bey'in Çağdaşı Hükümdarlar

Anadolu Selçuklu hükümdarları
Mısır'da Memlûklu sultanları
Tunus'ta Beni Hafs hükümdarları
Cezayir'de Beni Zeyan hükümdarları
Magrib-i Aksa (Fas)da Beni Mürin hükümd arları
Gırnata'da Beni Ahmer (Nasr) hükümdarları
Garp Moğolları hükümdarları
Bizans İmparatoru Trabzon imparatorları
Kıbrıs kiralı Venedik Doçları Alman İmparatorları

—III. Alâeddin Keykubad 1302; II. Gıyaseddin Mes'ud 1308.

—Hüsamüddin Lâçin 1299; Melik Nasır Mehmed (ikinci defa) 1309; Rüknüd-din Baybars 1310; Melik Nasır Mehmed (üçüncü defa) 1341.

—Ebû Hafs I. Ömer İ295; Ebû Abdullah II. Mehmed 1309; EbÛ'1-Beka I. Halid 1311; Ebû Yahya Zekeriya 1317; Ebû Darbe III. Mehmed 1318; Ebû Yahya II. Ebû Bekr 1346.

—Ebû Said I. Osman 1303, Ebû Zcyan Mehmed 1308; Ebû Hamû Musa 1318; Ebû Taşfin I. Abdurrahman 1337.

—EbÛ Yakub Yûsuf 1306: Ebû Sabit Âmir 1308; Ebû'1-B.âbi A_;j Süleyman 1310; Ebû Said III. Osman 1331.

—Ebû Abdullah II. Mehmed 1302; Ebû Abdullah III. Mehmed 1309; Ebu'l-Cuyûş Nasr 1314; Ebû'l-Velid I. İsmail 1325.

—Gazan Mahmud Han 1303; Hüdabeıide Olcaytu Mehmed 1316; Ebû Said Bahadır Han 1335.

—II. Andronikos Paleologos 1332.
—İkinci Jan (Ioannes) 1297: II. Aleksios 1330.
—IV. Hug 1353.
—Marin Kİgorki 1313: Jan Saranzo 1329.
—Albert (Habsburglardan) 1308; VII. Hanri (Lüksemburglardan) 1313; Bav-yera Dükü V. Lui 1347.

Polonya Kıralları Fransa Kıralları
ingiltere Kıralları îskoçya Kıralları İspanya Kıralları Papalar
-Venceslas 1304; Bavyera'h Oton 1309; Şarl Robert 1342. ^-------=
-Vladislas 1300; Venceslas (Plâsenlerden) 1305; Vladislas 1333.
-Güzel Filip 1314; tnadci Lui 1316; Uzun Filip 1322; Güzel Şarl 1328.
-I. Edvard 1307; II. Edvard 1327. -Jan (Boliol) 1303; Robert Brus 1329. -IV. Ferdinand 1312; XI. Alfons 1350.
-VIII. Bonifas 1303; XI. Benuva; V. Kleman 1314; XXI. Jan 1316;

Orhan Gazi'nin Çağdaşı Olan Hükümdarlar

Mısır'da Memlûklû sultanları
Tunus'ta Beni Hafs hükümdarları
Cezayirde Beni Ziyan hükümdarları
Magrib-i Aksada Benî Mürin hükümdarları
Gırnata'da Beni Ahmer (Nasri)
hükümdarları
ilhanlı (Garp Moğol) hükümdarları
Bağdad'ta Ilkâni veya Celâiriler
Sivas'ta Eretna hükümdarları

—Melik Nasır Mehmed 1341; Seyfeddin Ebû Bekir 1341; Alâüddin Küçük 1342; Şahabeddin Ahmed 1342; Imadüddin ismail 1345; Seyfeddin Şaban 1346; Seyfeddin Hacı evvel 1347; Nasrüddin Hasan 1351: Selâhuddin Salih 1354; Nasırüddin Hasan (ikinci defa) 1361; (Melik Nasır Mehmed'in 1341'de vefatından sonra gelen bu

hükümdarlar onun oğullarıdır).

—Ebû Yahya II. Ebû Bekir 1346; Ebû'l-Abbas I. Ahmed 1350; Ebu tshak II. İbrahim 1368.

—Ebû Taşfin I. Abdurrahman 1307; Ebû Said II. Osman ve kardeşi Ebû Sabit 1359; Ebû Hamu II. Musa 1389.

—Ebû Said II. Osman 1331; Ebû'l-

Hasan Ali 1348; Ebû Osman 1358; Es-Said 1359; Ebû Salim ibrahim 1361. —IV. Mehmed 1333; I. Yusuf 1354; V. Mehmed 1359; II. ismail 1360.

—Ebû Said Bahadır Han 1335; Arpahan 1336; Musa Han 1336. Bundan sonra 1344 senesine kadar rakip hanlar.

—Büyük Şeyh Hasan 1356; Şeyh Üveys Bahadır Han 1374.

—Alâeddin Eretna'1352; Giyaseddin Mehmed Bey 1365.

Karaman oğulları

Eğirdir Hamid oğulları

Antalya Hamid oğulları Menteşe oğulları

Germiyan oğulları Aydın oğulları Saruhan Beyleri' Karesi Beyleri Candar oğulları

Bizans İmparatorları Trabzon imparatorları

Kıbrıs Kıralları Venedik Doçları

Alman İmparatorları Macar Kuralları Polonya Kuralları Fransa Rırallan

İngiltere Kiralı Iskoçya Kuralları İspanya Kıralları

—Bedreddin İbrahim Bey, Halil Bey, Musa Bey, Seyfeddin Süleyman Bey 1361.

—Hızır Bey, Necmeddin îshak Bey, Mu-zaffereddin Mustafa Bey, Hüsamüddin llyas Bey (1327'den 1391 senesine kadar hükümdarlık etmişlerse de, cülus ve vefat tarihleri sarih değildir).

—Hızır bin Yunus, Mahmud Bey.

—Şücaeddin Orhan (1344'ten evvel); İbrahim 1360; Mehmed Bey 1390.

—I. Yakup Bey, Mehmed Bey, Süleyman Şah (Şah Çelebi) 1388.

—Mehmed Bey 1334; Gazi Umur Bey 1348; Hızır Bey, İsa Bey 1390.

—Saruhan Bey (1348'den sonra); Fah-reddin llyas Bey 1364.

—Demirhan Bey, Çanakkale mıntaka-sında Süleyman Şah.

—I. Süleyman Paşa, Gıyasüddin İbrahim Paşa, Âdil Bey, Kötürüm Bayezid Bey 1385.

—II. Andronikos 1332; Genç Andronikos 1341; Jan (Ioannis) Kantakuzen 1357 ve .Tan (Ioannis) Paleologos 1384.

—II. Aleksios 1330; II. Andronikos 1332; I, Basil 1340; Mihail 1344; III. Ioannis 1350; Mihail (ikinci defa) 1350; III. Aleksios 1390.

—IV. Hug 1353; I. Piyer 1371.

—Françesko Dandalo 1339; Bartolomeo Gradeniko 1342; Andrea Dandalo 1354; Marin Falyer 1355: Jan Gradeniko 1356; Jan Delfino 1361.

—V. Lui 1347: IV. Şarl 1378.

—I. Lui (Layoş) 1382; Mari 1386.

—Vladislas 1333; III. Kazimir 1370.

—Güzel Şarl 1328; Filip dö Valva 1350;

Jan 1364.

—III. Edvard 1377. —Robert Brus 1329; II. David 1371. —XI. Alfons 1350; Zalim Piyer 1369.

Rus Dukaları Papalar

-Danyal Aleksandroviç 1340; Simeon îvanoviç 1353; II. İvan tvanoviç 1359.

-XXII. Jan 1334; XII. Benuva 1342; VI. Kleman 1352; VI. înosan 1362.

Birinci Murad Hüdavendigâr'ın Çağdaşı Olan Hükümdarlar

Mısır'da Memlûk sultanları
Tunus'ta Beni Hafs hükümdarları
Cezayir'de Beni Ziyan
Magrib-i Aksa'da Beni Mürin hükümdarları .
Gırnata'da Beni Ahmer (Nasri) hükümdarları
Celâyiri hükümdarları
Timuriler

Sivas'ta Eretna hükümdarları

Karaman oğulları İsparta Hamid oğulları Antalya Hamid oğulları

Menteşe oğulları Germiyan oğulları Aydın oğulları Saruhan oğullar'

Karesi oğlu

—Selâhuddin Mehmed 1363; Nâsirüddin II. Şaban 1377; Alâüddin Ali 1381; Selâhuddin Hacı Sâni 1382; Berkuk 1389; Hacı Sâni (ikinci defa) 1390.

—Ebû îshak II. İbrahim 1368; Ebû'l-Beka II. Halid 1370; Ebû'l-Abbas II. Ahmed 1394.

—Ebû Hamu II. Musa 1389; Ebû Taşfin II. Abdurrahman 1393.

—Ebû Ömer Taşfin 1361; Abdülhalim 1362; Ebû Ziyan II. Mehmed 1366; Abdülaziz 1372; Es-Said III. Mehmed 1374; Ebû'l-Abbas Ahmed 1374; Abdurrahman (Merakeş'te) 1382; Musa 1384; Muntasır 1384; IV. Mehmed 1387; Ebû'l-Abbas Ahmed (ikinci defa) 1393.

—V. Mehmed (ikinci defa) 1391.

—Şeyh Üveys Bahadır 1374; Hüseyin 1381; Sultan Ahmed 1410.

—Timur Gürkân 1409. —Gıyasüddin Mehmed 1365; Ali Bey 1380; Kadı Burhaneddin Ahmed 1398.

—Alâüddin Bey 1398.

—Kemaleddin Hüseyin Bey 1391.

—Mübarizeddin Mehmed Bey, Osman

Bey.

—İbrahim Bey 1360; Mehmed Bey 1390. —Süleyman Şah 1388. —tsa Bey 1390. —llyas Bey 1364; Îshak Bey 1388; Hızır-

şah Bey 1390. —Süleyman Şah.

Candar oğullan

Candar oğullan Kastamonu hükümd arlan

Bizans İmparatorları

Trabzon İmparatorları Kıbrıs Kırallan

Rodos Şövalyeleri Venedik Doçları

Alman İmparatorları Macar Kırallan Polonya Kırallan

Fransa Kırallan İngiltere Kırallan Iskoçya Kıralları
İspanya Kırallan Rus Dukaları
Papalar
—Kötürüm Bayazid Bey 1385; Isfendiyar Bey 1439. —II. Süleyman Paşa 1392.
—Jan (loannis) Paleologos 1384; II. Manuel 1425. —III. Aleksios 1390; III. Manuel 1416.
—I. Piyer 1371; II. Piyer 1383; I. Jak 1398. —Reymond 1373; Robert 1376; Jan Ferdinand 1396. —Loren Celsi 1365; Mark Kortaro 1368; Andrea Kontarini 1382; Misel Moroîni 1382; Antuvan Verene 1400. —IV. Şarl 1378; Venceslas 1400. —Marya 1386; Mari-Sigismund 1437.
—III. Kazimir 1370; Macar kiralı Layoş (Lui) 1382; V. Vladislas Jagellon 1434.
—Jan 1364; V. Şarl 1380; VI. Şarl 1422. —III. Edvard 1377; II. Rişar 1399.
—II. David 1371; II. Robert (Stuart) 1390.
—Zâlim Piyer 1369; II. Hanri 1279; I. Jan 1390.
—II. İvan İvanoviç 1359; Dimİtri İva-noviç 1389; Vasil dö Metroviç 1425.
—VI. İnosan 1362; V. Urben 1370; XI. Greguvar 1378; VI. Urben 1389; IX. Bonifas 1404.

Yıldırım Bayezid'in Çağdaşı Olan Hükümdarlar

Memlûklu Sultanları
Tunus'ta Beni Hafs hükümdarları
Cezayir'de Beni Ziyan hükümdarlan
—Hacı Sâni 1390; Berkuk 1399; Melik Zahir Ferec (birinci defa) 1405.
—EbûU-Abbas II. Ahmed 1394; Ebû'l-Faris Abdülaziz 1433.
—Ebû Taşfin II. Abdurrahman 1393; Ebû Sabit Yûsuf 1393; EbÛ'l-Haccac Yûsuf 1394; Ebû Ziyan 1399; Ebû Mehmed I. Abdullah 1401;

Ebû Abdullah I. Mehmed 1411.

Magrib-i Aksa'da Beni Merin

Gırnata'da Beni Ahmer (Nasri) hükümdarları

Celâyirî hükümdarları Karakoyunlu. hükümdarları

Timur

Karaman oğulları

Menteşe hükümdarları Germiyan hükümdarı Aydın hükümdarı Saruhan hükümdarı C and ar oğulları

Sivas sultanı

Bizans imparatoru , Trabzon imparatorları Kıbrıs kıralları Rodos şövalyeleri Venedik doçları Alman imparatorları \ Macaristan kıralları Polonya kır ah Fransa kiralı İngiltere kıralları Iskoçya kıralları

İspanya hükümdarı Rusya Dukası Papa

—Ebû'l-Abbas Alımed (ikinci defa) 1393; Fâris-el-Mütevekkil alellah 1408.

—Ebû'l-Haccac II. Yusuf 1392; Müstain-

billah VII. Mehmed 1408. —Sultan Ahmed Bahadır Han 1410.

-Kara Yûsuf 1400; oğlu Pir BudaVla müşterek 1405 ilâ 1414.

—1409

—Alâeddin Bey 1398.

—Mehmed Bey 1390.

—II. Yakup Bey 1390 veya 1391.

—İsa Bey 1390.

—Hızırşah Bey 1390.

—Sinop şubesi hükümdarı Isfendiyar Bey 1439; Kastamonu şubesi hükümdarı II. Süleyman Paşa 1392.

—Kadı Burhaneddİn Aljmed 1398; Zey-nelâbidin 1398.

—II. Manuel 1425.

—III. Aleksi 1390; III. Manuel 1412.

—I. Jak 1398; II. Jau (Janos) 1432.

—Jan Ferdinand 1396; Fİlİbert 1421.

—Antuvan 1400; Misel 1413.

—Veneslas 1400; Bodur Robert 1410.

—Mari-Sigismund 1437.

—V. Ladislas Jagellon 1434.
—VI. Şarl 1422.
—II. Rişar 1399; IV. Hanri 1413.
—II. Robert (Stuart) 1390; III. Jan Robert (Stuart) 1406.
—III. Hanri 1406.
—II. Vasil do Metroviç 1425.
—IX. Bonifas 1404.

Yıldırım Bayezid'in Oğulları Arasındaki Saltanat Mücadeleleri Sırasındaki Hükümdarlar

Memlûklu sultanları
-Melik Nasır Ferec 1405; Abdülaziz 1406; Melik Nasır Ferec (ikinci defa) 1412; Melik Müeyyed Şeyh 1421.
—Tunus'ta Beni Hafs hükümdarı-----
Cezayir'de Beni Zîvan hükümdarları
Magrib-i Aksa'da Beni Mürin hükümdarları
Beni Ahmer (Nasrî) hükümdarı
Timuriler
Karakoymılu hükümdarı
Akkoyunlu hükümdarı
Karaman oğulları
Menteşe hükümdarları
Germiyan hükümdarı
Aydın oğulları
Saruhan oğulları Caıidar oğulları Bizans imparatoru Trabzon imparatorları Kıbrıs kiralı ■ Rodos şövalyeleri Venedik Doçları
Alman İmparatorları Macaristan kiralı Polonya kiralı Fransa kiralı İngiltere kır alları İskoçya kıralları
İspanya kıralları Rusya Dukası
Papalar
Ebûl-Faris Abdülaziz 1433.
—Ebû Abdullah I. Mehmed 1411; Al>-durrahman bin Ebi Abdullah 1412; Said bin Ebi Hamu 1412; Ebû Melik Abdülvahid (birinci

defa) 1424.

~Fâris-el-Mütevekkü Alellah 1408; Ebû Said 1416.

—III. Yusuf 1417.

—Timur Han 1409; Şahruh Mirza 1447. —Kara Yusuf Bey 1434. —Kara Yölük Osman Bey 1434. —II. Mehmed Bey 1424. — Mehmed Bey 1402; İlyas Bey 1421. —II. Yakup Bey 1428. —Musa Bey 1402; II. Umur Bey 1403; Cüneyd Bey (takriben 1408).

—Hızırşah Bey 1406 veya 1410.

—Isfendiyar Bey 1439.

—II. Manuel 1425.

—III. Manuel 1412; IV. Aleksi 1447.

—II. Jan 1432.

—Philibert 1421.

—Misel Siteno 1413: Torna? Moçeniko 1437.

—Robert 1410: Sigismund 1437.

—Mari-Sigismund 1437.

—V. Vladislas Jagellon 1.

—VI. Şarl 1422.

—IV. Hanri 1413; V. Hanri 1422.

—III. Robert 1406; I. .]ak (Stuart) 1437.

—III. Hanri 1406; II. Jan 1454. —II. Vasil Dimitroviç 1425.

—VII. înosan .1406; XII. Greguvar 1409; V. Aleksandr 1410; XXII. .lan 1415.

Sultan Çelebi Mehmed'in Çağdüşi Olan Hükümdarlar

Mısır'da Memlûkiu sultam Tunus'ta Beni Hafs hükümdarı Cezavir'de Beni Zivan hükümdarı

—Melik Müeyyed Şeyh 1421. —EbıVl-Faris Abdülaziz 1433.

—Ebû Melik Abdülvahid (Birinci defa) 1424.

Magrib-i AksaMa Beni Mürin hükümdarları

GırnataMa Benî Ahmer (Nasrî) hükümdarları

Karakoyunlu hükümdarları Akkoyunlu hükümdarı

Timurilerden

Karaman oğullan
Menteşe oğulları
Germiyan hükümdarı
Aydın oğlu
Candar hükümdarı
Bizans İmparatoru
Trabzon imparatoru
Kıbrıs kiralı
Rodos şövalyeleri
Venedik Doçu
Alman İmparatoru
Macar kıralları
Polonya kiralı
Fransa kiralı
İngiltere kuralı
Iskoçya kiralı
İspanya kiralı
Rus Çarlığı
Papalar

-Ebû Said 1416; Abdullah 1424.

—III. Yusuf 1417; VIII. Mehmed el-Mütemessikbillah 1427.

—Kara Yusuf 1420; İskender Mirza 1437. —Kara Yölük Osman Bey 1437.

—Şahruh Mirza 1447.

—II. Mehmed Bey 1424.

—Îlyas Bey 1421.

—II. Yakup Bey 1428.

—Cüneyd Bey 1426.

—Isfendiyar Bey 1439.

—Manuel 1425.

—IV. Aleksi 1447.

—II. .Tan 1432.

—Philibert 1421.

—Toııas Moceniko 1433.
—Sigismund 1437.
—Mari-Sigismund 1437.
—V. Ladislas Jagellon 1434.
—VI. Şarl 1422.
—V. Hanri 1422.
—I. Jak (Stuart) 1437.
—II. Jan 1454.
—II. Vasil Dimitroviç 1425.
—XXII. Jan 1415; V. Marten 1431.

Sultan II, Murad'ın Çağdaşı Olan Hükümdarlar

Memlûk sultanları
Tunus'ta Beni Hafs hükümdarları
Cezayir'de Beni Ziyan hükümdarları
Beni Mürin hükümdarları
—Melik Eşref Barsbay 1438; Cemaleddin Yûsuf 1438; Melik Zahir Çakmak 1453.
—Ebû'l-Faris Abdüîaziz 1433; IV. Mehmed Muntasırbillah 1435; Ebû Ömer Osman 1488.
—Ebû Melik Abdülvahİd 1424; Ebû Abdullah II. Mehmed 1428; Ebû Melik Abdülvahİd (ikinci defa) 1430; Ebû Abdullah II. Mehmed (ikinci defa) 1431; Ebû'l-Abbas Ahmed 1462.
—Es-Said 1424; Abdullah 1470.
Girnata'da Beni Ahmer (Nasri) hükümdarları
Karakoyunlu hükümdarları Akkoyunlu hükümdarları
Timurîler
Karaman oğullan
Germiyan oğulları Aydın oğulları Candar oğulları
Bizans İmparatorları Trabzon imparatorları
Kıbrıs kuralları
Rodos şövalyeleri
Venedik Doçlan Alman İmparatorları Macar kıralları

Polonya kıralları

Fransa kiralı İngiltere kiralı îskoçya kıralları ispanya kiralı Rus Çarlığı Papalar

—VÎII. Mehmed El-Müstemsikbillah 1427; IX. Mehmed (Sagir) 1429; VIII. Meh-med (ikinci defa) 1432; IV. Yûsuf Ebû'l-Haccac 1432; VIII. Mehmed (üçüncü defa) 1444; X. Mehmed (El-Ahnef) 1445; Sâd El-Müstainbillah 1446; X. Mehmed (ikinci defa) 1453.

—İskender Mirza 1437; Cihanşah 1467.

—Kara Yölük Osman Bey 1434; Ali Bey 1438; Hamza Bey 1444; Cihangir 1454.

—Şahruh Mirza 1447; Uluğ Bey 1449; Abdüllâtif 1450; Abdullah 1451; Ebû Saİd 1469.

—II. Mehmed 1424; Bengi AH Bey 1424; İbrahim Bey 1463.

—II. Yakup Bey 1428. —Cüneyd Bey 1426.

—Ufendiyar Bey 1439; İbrahim Bey 1443; İsmail Bey 1461.

—II. Manuel 1425; loamıis 1448; Kos-tantin Dragazes 1453.

—IV. Aleksi 1447; IV. Jan 1458: David 1461.

—II. .lan 1432; III. Jan 1458.

—Antuvan Filüvioni 1437; Jan DÖlastis (de Lastice) 1454.

—Tomas Moeeniko 1423; Fransuva Fos-kari 1457.

—Sifçismund 1437; II. Albert (Avusturyalı) 1439; Fredrik 1493.

—Mari-Sigismımd 1437; Avusturyalı Albert 1439; IV. Ladislas 1444: Jan Hunyad (İVaib); V. Ladislas 1457.

—V. Ladislas Jagellon 1434; Macar kiralı Ladislas 1441: IV. Kazimir 1492.

—VII. Sari 1461.

—VI. Hanrİ 1464.

—I. Jak(Stuart)H37:lJ..Tak(Sruart)U60.

— [I. .lan U5.1-.

— İL Va^il 142.v. 11L Va-il 1 162.

--V. Maı-trn M3I: IV. Ojen 1117: V. IMiknla I 155.